

ΕΙΣ ΦΑΟΣ

ΕΙΣ ΦΑΟΣ

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

On souscrit, à Paris,

CHEZ **N. E. LEMAIRE**, Éditeur, rue des Quatre-Fils, n° 16.
DEBURE frères, Libraires du Roi, rue Serpente, n° 7.
F. DIDOT, Impr.-Lib. rue Jacob, n° 24.
DONDEY-DUPRÉ, Imp.-Lib. rue de Richelieu, n° 47 *bis*.
TREUTTEL et WURTZ, Libraires, rue de Bourbon, n° 17.
BRUNOT-LABBE, Libraire, quai des Augustins, n° 33.
J. RENOUARD, Libraire, rue de Tournon, n° 6.
REY et GRAVIER, Libraires, quai des Augustins, n° 55.
H. VERDIÈRE, Libraire, quai des Augustins, n° 25.
LECOINTE, Libraire, quai des Augustins, n° 49.

Et chez tous les Libraires de France et des pays étrangers.

OMNIA OPERA

QUÆ VULGO EXSTANT SUB NOMINE

L. A. SENECÆ

PHILOSOPHICA

DECLAMATORIA ET TRAGICA

EXCUDEBAT DONDEY-DUPRÉ.

L. ANNÆI SENECÆ

PARS SECUNDA

SIVE

OPERA DECLAMATORIA

QUÆ RECOGNOVIT

ET SELECTIS FABRI, SCHOTTI, SCHULTINGII ALIORUMQUE COMMENTARIIS

ILLUSTRAVIT

M. N. BOUILLET

IN CAROLI MAGNI COLLEGIO PHILOSOPHIÆ PROFESSOR

VOLUMEN UNICUM

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POESEOS LATINÆ PROFESSOR

M DCCC XXXI

NOVI EDITORIS MONITUM.

Vulgo olim creditum fuisse hos Declamationum libros ad Senecam Philosophum referendos, docet Lipsius (vide inf. p. 11); quæ quidem sententia nunc explosa est virorum doctorum suffragio, ut dissertationes infra positæ manifestum facient. Attamen ne quid lector, propter veterem illam opinionem, in nostra Senecæ editione desideret, operæ pretium duximus secundam hanc partem, si quidem de ea controversia mota est, operibus philosophicis subjungere. Nam etsi plurima ex his libris desint, etsi multos locos jamdudum viri docti conclamatos habeant, etsi græca vix ullo versiculo integra sint, aliquid tamen inest quod antiquarum rerum curiosos detinere, et litterariam horum temporum historiam illustrare possit.

Textum Elzevirianæ editionis secuti, quidquid ad eum constituendum congesserant interpretes, fere omisimus; quidquid vero ad verborum rerumque intelligentiam valebat, sedulo conquisivimus. Hinc factum est, ut additamenta quædam, bona quidem, sed non admodum utilia, quæ primo his

Senecæ libris subnectere mens fuerat (vide not. p. 19 et 29), postea rejicere visum sit, ne in duo volumina opus inutiliter excresceret.

Græca hactenus, vix uno alteroque loco restituta, mendis undique scatebant; in quibus, quantum fas fuit, corrigendis strenuam navavit operam vir nobis ob comitatem pariter et omnigenam doctrinam nunquam satis prædicandus, C. Alexandre, Borbonii collegii rector : qui multa adhuc depravatissima, et sine sensu prolata, ingeniose et quasi divinans discussit, atque constituit; paucissima vero docta manu prætermisit. Itaque illi maximas grates publice agimus habemusque; neque tuum, Lector benevole, suffragium ei defore confidimus.

Ed.

NOTITIA LITTERARIA

DE

M. ANNÆO SENECA

(EX JO. ALB. FABRICII BIBLIOTHECA LATINA AB JO. AUG. ERNESTI AUCTIUS EDITA, TOM. II, CAP. IX.)

Senecæ rhetoris ætas.

M. ANNÆUS SENECA Cordubensis Hispanus, insignis equestri ordine, sed doctrina liberisque longe nobilior, in quibus L. Annæus Seneca Philosophus totum orbem nominis sui celebritate implevit. Floruit Rhetor Seneca imperante Augusto et Tiberio, ut docet Lipsius libro et capite primo Electorum, et Nic. Antonius lib. I Bibliothecæ veteris Hispanæ, c. IV. Per ætatem audire etiam Ciceronem potuisset, nisi bellorum civilium furor intra coloniam ipsum suam continuisset, ut ex præfat. lib. I Controvers. constat. Idem tamen Suasoria II memorat Attalum Stoicum, a Sejano circumscriptum et solum vertere coactum, atque Controvers. XII Augustum Divum appellat.

Controversiæ.

Senecæ ipsius Declamationibus deperditis, quarum unam memorat Quintilianus IX, II, Inst. Or. exstant *ex decem libris Causarum* [1] judicalium sive *Controversiarum*, quibus

1. *Nonnulli libros decem Rhetorum majorum* inscripserunt, ut constat e codice, quo olim usus Jo. Sarisberiensis, et Ms. P. Pithœi.

plus centum auctorum græcorum latinorumque, qui Augusti sæculum illustrarunt, acute in declamando inventa et dicta, sententias, divisiones, colores congesserat et inter se contulerat, vix hi quinque: *primus*, *secundus*, *septimus* (vulgo *tertius*), *nonus* (*quartus* vulgo), *decimus* (vulgo *quintus*), ne hi quidem integri, sed corrupti passim mutilique; porro *Excerpta sive fragmenta ex iisdem decem libris*, quos filiis suis L. Annæo et (qui, postquam a Junio Gallione adoptatus esset, Junius Annæus [1] Gallio dictus est) Annæo Novato, et Annæo Melæ, Lucani parenti, Seneca inscripserat. *Controversias* collegit in filiorum suorum usus; pleraque autem ex memoria sua, vel ex iis, quæ ipse sibi quum declamantes audiret [2], notaverat. Nam, ut ait præf. libri I Controvers. ubi memoriæ suæ felicitatem prædicat, tunc *aut nulli fere maximorum declamatorum commentarii extabant, aut, quod pejus, falsi.* Et lib. II Controvers. 10, p. 158, *Hæc, Nasone apud Arellium Fuscum dicente, excepta memini.*

Decem refert ad libros, non, ut plerique, ad *rhetores*. Qui *Declamationes* inscripserunt, non minus falsi sunt, quam qui tribuerunt L. Annæo philosopho, ut Trithemius. Non enim in his libris occurrunt declamationes, sed ex declamationibus selecta excerpta sive Chrestomathiæ. Hoc opus etiam innuit anonymus scriptor rerum Britanniæ, ubi allegat *Senecam de Causis*. (Plura de vera librr. inscriptione vide infra, in Nic. Fabri præfat. fin. p. 10.)

1. *Annæus* scribas, an *Anneus*, ut est in mstis, perinde est: vide Pontacum ad Eusebii Chron. pag. 571-573. De hoc *Gallione* mentio Actor. XVIII; 12, ubi vide Grotium, et Nic. Antonii bibliothecam veterem Hispanam lib. I, cap. 6; Barthium ad Statium t. I, p. 251. Fuit et *Seneca* Episcopus Hierosol. de quo Eusebius IV, 5 Histor. et alius, qui Pelagianam hæresin sparsit circa ann. C. 493, quem reprehendit Gelasius romanus in epistola ad Piceni episcopos. Etiam nostra ætate notus *Seneca* scriptor gallus libelli de epigrammate, *Europe savante*, 1718, Jun. pag. 274.

2. Quintilianus lib. II, cap. 11: *Similes commentariis puerorum, in quos ea, quæ aliis declamantibus laudata sunt, regerunt.*

Suasoriæ.

Suasoriarum liber [1] post Controversiarum opus a Seneca digestus, etsi in editionibus fere illi præmissus, quia Suasoriæ, utpote faciliores, in Rhetorum scholis controversias antecedebant. Vide, si placet, lib. II Controvers. 12, et Lud. Cresollii Theatrum Rhetorum IV, 7. Credibile autem est, Suasoriarum quoque librum primum tantum, nec hunc integrum ad nos pervenisse: certe librum *primum* diserte in edit. antiquiss. Veneta inscribi testatur Schultingius.

Editiones.

Suasoriarum et Controversiarum libri e Vaticano codice primum editi sunt Venetiis una cum Senecæ Philosophi operibus ann. 1490, iterumque ac tertium 1492 et 1503, græcis verbis, quæ passim ab auctore adspersa erant, omissis, et latinis valde corruptis. Sequuta est duplex Hervagiana editio; prior Erasmi, altera Cœlii Secundi Curionis industria. Edidit quoque Gryphius Lugduni. Declamationum, hoc est, Controversiarum liber prodiit adnexus Quintiliani editionibus nonnullis, ut Parisiensi ann. 1549 fol. liber primus, neque ille integer, cum commentariis inchoatis *Rudolphi Agricolæ*, qui pro auctore perperam habuit L. Annæum

1. Suasoriarum Senecæ titulum qui non probant, et *laudabilia* inscribi malunt, auctorem arguunt, qui suum ipse librum sic appellavit, ut recte notatum P. Pithœo epist. ad Neveletum Dolscium, quam declamationibus Quintiliani subnexuit, p. 459. Ibidem disserit de distinctione declamationum in Suasorias et Controversias. His in utramque partem causæ disceptabantur; unde ambigua laus adolescentis *sine controversia diserti* apud Gellium IX, 15. Confer Senecam procem. Suasoriar. Yvonem Villiomarum, sive Jos. Scaligerum in locos controversos Rob. Titii, pag. 10, seq. Jo. Clericum Artis criticæ, lib. I, p. 481, seq. Suasoriæ προτρεπτικὰ λογάρια M. Antonino, lib. I, sect. 7; *Concionales* Fabio III, 4.

Senecam philosophum. Illa Agricolæ hypomnemata vulgata jam ante sunt Basileæ ann. 1529 apud Bebelium, et in tomo posteriore operum Agricolæ, editorum junctim, Colon. 1539, 4. *Ferd. Pinciani* in Controversiarum libros castigationes prodierunt Venet. 1536, quæ recusæ sunt in editione operum utriusque Senecæ Parisiensi ann. 1602, fol. in qua habes etiam in Senecam Rhetorem notas Jani Gruteri et Franc. Jureti. Præterea, elegantissimi Mureti lucubrationibus in has Senecæ reliquias fato interceptis, optime de iis promeriti sunt *Nic. Faber* et *Andr. Schottus*, a quo Græcorum hiatus suppleti sunt e quatuor codd. mss. et Ant. Covarruviæ atque Antonii Augustini excerptis, in editione operum utriusque Senecæ Commeliniana 1604, et Parisiensi 1606, fol. in quibus et *Nic. Fabri*, *Franc. Jureti* et *Jani Gruteri* notæ, et castigationes leguntur. Ea porro iterum recensita est a *Fr. Morellio* et ejus scholiis aucta ann. 1613. Præclaram quoque in Rhetore hoc, ut in Philosopho, illustrando emendandoque industriam posuit *Jo. Fr. Gronov.* editis utriusque Senecæ scriptis Lugd. Batav. 1649, 12 voll. 4., in quorum ultimo sunt notæ in utriusque scripta : sed propter mstorum codd. inemendatam negligentiam adhuc Augiæ stabulum se relinquere professus. *Jo. Schultingius*, ut in Quintiliani declamationes, sic in hujus Rhetoris scripta notas et emendationes scripserat : eæ ineditæ fuerunt, donec editioni Gronovianæ insererentur. Quare præferenda reliquis editio est, quæ cum integris horum quatuor virorum, et selectis Gruteri, Jureti, aliorumque notis prodiit Amstel. apud Elzevirum ann. 1672, 8, et tomum tertium operum utriusque Senecæ constituit [1]. Vide etiam Dionysii Gothofredi librum quintum conjecturarum ac variarum le-

1. Reliquas Senecæ rhetoris editiones vide in notitia litteraria de Seneca philosopho, ejus operum vol. VI a nobis inserta. Controversias Gallice verterunt *Mathieu de Chaluet*, Rouen, 1618; et *Lesfargues*, Paris, apud Ant. de Sommaville. 1656, fol.

ctionum in Senecam, Basil. 1590, 8, in quo toto Rhetor hic illustratur, et index occurrit Rhetorum græcorum latinorumque, quos Seneca memorat.

Hodie extant quoque *Controversiæ Ennodii*, christiani scriptoris et Episcopi Ticinensis, una cum ejusdem *Dictionibus*, sive Declamationibus. *Cascellium* quoque in libro *Bene dictorum* olim non modo electa juris ex Jctis, sed etiam flores eloquentiæ ex oratoribus selegisse notat Cornelius *van Bynkershoek* in opusculis varii argumenti. Sed illa Cascellii συναγωγὴ hodie desideratur. Simili studio ex controversiis fori Parisiensis electa [1] gallico sermone dedit Franc. Pet. Gilletus. *Nic. Triveti* Angli expositio Declamationum Senecæ, completa ann. 1358, fuit in membrana, apud Marquardum Gudium. *Jo. Petreii* Toletani Progymnasmata rhetoricæ, etiam scholia in Senecæ Declamationes juncta habent.

1. *Europe savante*, 1719, mai, p. 48.

NICOLAI FABRI J.C.

AD

M. ANNÆI SENECÆ RHETORIS

LIBROS

PRÆFATIO.

Doctorum suffragio receptum est, hos Declamationum sive Controversiarum libros esse Senecæ rhetoris, Lucii Annæi Senecæ philosophi patris. Argumenta quibus suam sententiam fulciunt, vir magni judicii, rarissimæque eruditionis et doctrinæ, Justus Lipsius Electorum primo lib. vulgavit: a quo elegantissime scripta peti, quam aliena huc transferre, vel invertere malui[1]. Nec recens ac primum nostra ætate nata opinio. Raphaël enim Volaterranus sui operis decimo nono, « Marcus, inquit, Annæus Seneca, philosophi pater, Cordu- « bensis et equestris ordinis, ac eruditissimus fuit : ut cui De- « clamationes, quæ filii dicuntur esse, nonnulli referant.» Tantum quæ dubitanter protulit, nos constanter asseveremus.

De hoc autem Senecæ patre apud antiquos altum silentium. Filius apud Cornelium Tacitum se equestri, ac provinciali loco ortum profitetur : de quo tamen non est dubium, quin sub Caio et initio imperii Claudii, quum primum Gallio, et Seneca filius innotescere cœperunt, plura dixerit, quæ cum horum temporum historia interciderunt. Neque enim verisimile est exactæ diligentiæ scriptorem, quod in cæteris alicujus nominis exequutus est, clarorum hominum, prioresque partes in Republica habentium genus, patriam, parentes, vitæ rationem progressumque omisisse. Quin et libro deci-

1. Quem vero J. Lipsii librum quum plerique lectores in manibus non habeant, locum hic exscribere satius visum est. Quem vide post hanc præfationem. Ed.

mo sexto Melæ exitium traditurus, quibus Gallio et Seneca parentibus natum dicere satis habuit. Quintilianus in egregia illa auctorum censura unius tantum Senecæ philosophi meminit. Itemque Statius Lucani genethliaco dum claros Cordubenses recenset. Nisi fortasse quod a Martiali scriptum est:

> Duosque Senecas, unicumque Lucanum
> Facunda loquitur Corduba,

de patre et filio quis intelligere velit. Nam quod alibi scribit,

> Atria Pisonum stabant cum stemmate toto,
> Et docti Senecæ ter numeranda domus:

ad Gallionem Senecam et Melam, eodem tempore opibus et dignitate florentes, Pisonique familiares, quod iis etiam exitio fuit, quosque Martialis una coluit, referendum judico. Quæ tamen ex Volaterrano retuli, undecumque illa mutuatus fuerit, pro certis et compertis habeo. Prænominis fidem faciunt, Marcus blandissimus ille puer Senecæ philosophi, et Marcus Lucanus Melæ filii in avi honorem ita vocati. Naturali enim quodam impellente affectu, vel sua, vel patrum prænomina liberis antiquos imponere solitos observatum est. Quo magis miror diligentissimos viros, qui fastos digesserunt, Lucium Senecam philosophum, Lucii filium ex Dione et Tacito dixisse. Ac vereor ne hac in re auctoritatibus deficiantur. Patriam vero Cordubam liberi et nepotes Cordubenses probant. Illa est enim colonia intra quam se detentum fuisse bellis civilibus dicit in præfatione hujus operis. Quam primam in Hispaniam deductam ᾤκησαν ἐξ ἀρχῆς, inquit Strabo, Ῥωμαίων τε, καὶ τῶν ἐπιχωρίων ἐπίλεκτοι ἄνδρες. Unde etiam fortasse Patriciæ nomen ei inditum. Nam ita ipsam cognominari Plinius, capite primo libri tertii Naturalis Historiæ, memoriæ prodidit, et in quibusdam nummis Augusti a tergo inscriptum est COL. PATRICIA, ejusque cives in lapidibus antiquis Patricienses appellantur. Ordinis vero equestris fuisse præter Tacitum ipse de se scribit præfatione

secunda. Ille enim est ordo quo contentum esse Melam filium jubet : et fuit. Adderem ducta uxore Helvia, ex qua tres liberos susceperit, sub Augusto Romam venisse, familiaremque ibi Porcio Latroni, Cassio Severo, Claudio Turrino, Montano, cæterisque illius fœcundissimi elegantium ingeniorum sæculi luminibus vixisse, et alia id genus, quæ ex his libris et Consolatione filii ad Helviam elici possunt : nisi mihi propositum esset, hos potius emendare, quam transcribere. Quanti autem fuerit acuminis et quam acris judicii, satis superque hoc scriptum indicat, in quo plus centum auctorum tam græcorum quam latinorum, qui Augusti sæculum illustrarunt, acute in declamando inventa et dicta congesserat, congesta inter se contulerat, et de singulis severissime judicando, divina illa ingenia velut in tabula depicta ad posteritatem transmiserat. Sed nescio quo fato non solum eorum scripta genio illo qui libris vitam et diuturnitatem parit, defecta fuerunt : de tot enim egregiis viris vix unius Ovidii monumenta ad nos usque perdurarunt : verum etiam noster auctor, per quem Musæ tantorum ingeniorum memoriæ et gloriæ providisse videbantur, eodem pæne fato functus est. Nam ex decem Controversiarum libris quos vulgarat, quinque vix supersunt : iique adeo mutili et corrupti, ut fragmentorum potius congeriei, quam alicujus integri corporis speciem referant. Græca enim omnia, quæ notabilem operis partem efficiebant, penitus interciderunt. Latina vero manca, confusa, perturbata, et ubique tam male habita sunt, ut si ipse auctor rediret, sua esse ejuraret. Nec unde tanta jactura facile resarciri possit video, nisi Deus aliquis, velut ex machina, alicui feliciori sidere nato integrius exemplar obtulerit. Nobis enim tam felicibus esse hucusque non contigit, ut ullum nancisceremur [1]. Nec temere inveniri posse

1. Vide infra, pp. 21, 22 et 28 descriptionem quatuor mss. codicum quos postea Andreas Schottus in manibus habuit, Augustodunensis nempe, Brugensis, Covarruviani et Vaticani. Ed.

credimus, præter illud Vaticanum, ex quo primum hi libri reparatæ salutis quadringentesimo et nonagesimo, deinde quingentesimo tertio post millesimum anno Venetiis editi sunt: unde etiam cæteræ editiones quæcumque in Germania, Gallia, et alibi, quibusdam ab ingenio mutatis et interpolatis multis etiam in deterius promanarunt. Nisi fortasse verum est, quod aiunt in Hispania quoddam delitescere, ex quo P. Ciaconius magnæ eruditionis Hispanus aliquot locis horum librorum græca suffecit, quæ nobis a doctiss. Vialartio Roma allata et liberaliter communicata suis locis inseruimus. Nec tamen fraudanda est sua laude romana editio recens, in qua multa præcipue Controversiarum primo emendata et correcta, aliquot locis etiam Suasoriarum ex illo Vaticano codice græca restituta sunt, quæ qui primis emissionibus horum librorum præfuerunt, rara tunc ejus linguæ cognitione, omiserant. Quam tamen nemini dubium est tersiorem multo et ornatiorem futuram fuisse, si numen illud invidum, magnis et egregiis conatibus intercedere solitum, doctiss. et elegantiss. Mureto tantum vitæ concessisset, quantum eximiæ divini ejus ingenii dotes meruerant, saltem quantum perfectioni ac consummationi recensionis horum librorum susceptæ satis fuisset. Quid autem nos hac editione præstiterimus, ex aliarum collatione quisque perspiciet. Tantum lectorem admonitum velimus, quidquid in textu horum librorum mutatum est, ex duabus illis antiquis editionibus, et epitomate hujus operis, quod hactenus L. Senecæ Declamationum nomine adscriptum est, diligenter ad mss. exemplaria, et maxime ad antiquissimum et emendatissimum P. Pithœi, ex quo ille pridem Quintiliani et Calpurnii declamationes vulgavit, correcto, bona fide expressum esse. Conjecturas nullas admisimus, ne pro germanis supposititia, et dubia pro veris obtrudere videremur. Quæ occurrerunt (quid enim hac in re prohibet sibi indulgere quod non veritatis detrimento fiat?) in annotationes rejecimus, ut vel his frui, si modo quædam sint tam fausto Apolline natæ, ut

quis inde fructus elici possit, vel sine receptæ lectionis dispendio rejici et ablegari, prout animo libitum erit, queant.

Porro Controversiarum libros inscripsimus, tum quia videtur ita eos denominasse auctor Præfatione I, tum etiam suadente ratione. Nam quum duo sint declamationum genera diversis operibus ab hoc auctore tractata : ut alteri Suasoriarum, ita etiam huic Controversiarum nomen indidisse par est. Variatum tamen in hac inscriptione prioribus sæculis fuisse certum est. Jo. Salisberiensis sui Polycrat. 8 decem Rhetorum libros vocat : quomodo etiam optimus ille Pithœi codex epitomen inscribit, « Senecæ decem Rhetorum, » et quæ sequuntur in eodem, ex Calpurnio « Excerpta decem Rhetorum minorum, » quasi quæ præcedant sint majorum : cæteri « Declamationum. » At declamationes non sunt : sed tantum ex declamationibus selecta. Præterea declamationis nomen Suasorias complectitur, hic Controversiæ tantum sunt. Alter ille titulus decem Rhetorum, ad Græcorum potius formam, qui decem præcipuos Rhetores celebrant, quam ad veritatem operis fictus est. Veteres editiones modo Controversiarum libros, modo Controversiarum sententias, divisiones, et colores vocant. Sunt etiam antiqua quædam excerpta, in quibus Causarum nomine citentur : quomodo initio sui Controversias dictas constat.

Præponunt etiam antiquæ editiones Suasorias Controversiarum libris. In hoc tamen potius naturæ ordinem sequutæ (prius enim in iis puer exercebatur), quam temporis quo editæ sunt. Patet enim ex Controversia quarta libri secundi et aliis locis, Suasorias ultimo loco ab auctore compositas atque emissas fuisse, quas ideo postponere, receptumque ordinem in recentioribus editionibus sequi maluimus.

Cætera quæ ad horum librorum intelligentiam in universum spectant, suis locis prosequemur.

JUSTI LIPSII

DISSERTATIO

DE VERO CONTROVERSIARUM AUCTORE.

(EX ELECTORUM LIBRO PRIMO, CAP. I.)

Refutata vulgi opinio de scriptore Controversiarum. Non esse Annæum Senecam philosophum. Ostensum id ab ætate, a vita, a stylo. Esse illius patrem. Id quoque clare ostensum. Senecarum stemma.

UT censores olim lustrum a bono nomine, sic ego ordiar hunc librum. Dicam de Annæo Seneca, cum bona spe fore, ut hoc scriptum meum annos ferat et senescat. Censet vulgus libros eos qui Controversiarum et Suasoriarum inscribuntur, Annæi Senecæ esse; illius, qui philosophus dicitur, et qui Neroni præceptor. Censet vulgus, et ideo errat. Pugnat enim cum ea sententia Senecæ ætas, pugnat vita, pugnat stylus.

Ætatis pugnam doceo: quia quicumque iis libris scriptor fuit, Augusti et Tiberii ævo vixit, non Claudii et Neronis. Hoc colligo ex variis ejus de se dictis. Ait alibi familiarem se fuisse Cæstio Pio, Porcio Latroni, Valerio Messalæ: alibi, Ovidium poetam declamantem audivisse, et Asinium Pollionem viridem cognovisse et senem. Eas omnes faces illustrasse ego scio medium principatum Augusti. At Senecæ celebrior ætas in Claudium incidit et Neronem.

Addit imo amplius ille scriptor, ea ætate se fuisse ut Ciceronem ipsum audire potuerit declamantem. Verba ejus sunt præfatione prima: «Omnes autem magni nominis mihi videor « audivisse, præter Ciceronem. Nec Ciceronem quidem ætas « mihi eripuerat, sed bellorum civilium furor, qui totum « orbem pervagabatur. Intra coloniam meam me continui. « Alioqui potuissem eum audisse in illo atriolo, in quo duos « grandes prætextatos ait secum declamare solitos.» Ne quis mihi, quæso, ad hunc locum nebulas aut nugas. Ait se Ciceronem audire potuisse declamantem cum duobus grandibus prætextatis. Ii fuerunt Hirtius et Dolabella: quos ideo ludens sic appellat, quia tunc in prætexta toga erant, et in magistratu. Eos per bellum civile Cæsaris, Cicero (ut ipse alibi ait) dicendi discipulos habuit, cœnandi magistros. Vide quo ætatem suam producat ille scriptor [1]. Ante Cæsaris mortem non solum natus fuisse debuit; sed etiam annos aliquot habuisse legitimos ad audiendum Ciceronem. Quomodo hæc ævi, ut sic dicam, granditas cadet in hunc nostrum Senecam, qui mortuus Silio et Attico Consulibus, extremo imperio Neronis; id est, cxv annis post illum ævum? Sed enim occurrunt huic rei; et vixit, inquiunt, Seneca annos cxiv; alii etiam liberalius, cxxiv; ita enim scribunt passim in historia ejus vitæ. Homines præstigiatores! et præ quorum arte in recoquendis senibus nihil sit Medea. Sed quid nugantur? Cedo mihi auctorem aliquem hujus tam prodigiosæ senectutis. Non dabunt. Tacitus, qui fautor Senecæ, et ideo diligens in vita ejus narranda et morte, senile ejus corpus dixisse contentus fuit: grandem hanc, et non longe a miraculo ætatem, non attingit. Imo contra apud eum reperio, libro xv, in oratione Neronis Senecam alloquentis: « Est tibi, inquit, adhuc valida ætas, rebusque et fructui « rerum sufficiens.» Valida, ait ætas: et hoc paucis ante cædem ejus annis. Qui convenit hoc in senium tam effœtum? Sed ventilo ego, et tracto adhuc lusoria arma: quid si doceo Senecam natum non fuisse Cicerone vivo? Nonne per-

orata hæc lis est? Ait ipse de se Epistola CVIII, § 22. « His instinctus abstinere animalibus cœpi: et anno peracto, non « tantum facilis mihi erat consuetudo, sed dulcis. Quæris « quomodo desierim? In Tiberii Cæsaris principatum, juventæ « tempus inciderat. Alienigena tum sacra movebantur, et « inter argumenta superstitionis ponebatur animalium quo« rumdam abstinentia. Patre itaque meo rogante, qui non « calumniam timebat, sed philosophiam oderat, ad pristinam « consuetudinem redii. » Locus clarus, et in quo arx hujus causæ. Ait ecce se juvenem sub Tiberio, quo tempore alienigena sacra urbe mota sunt. Id accidit quinto Tiberiani imperii anno, ut colligo facile ex his Taciti verbis Annali secundo: « Actum et de sacris ægyptiis judaicisque pellendis, « factumque Patrum consultum, ut quatuor millia libertini « generis ea superstitione infectà in insulam Sardiniam vehe« rentur. » Utrum ergo digiti me fallunt, an a morte Ciceronis ad hunc diem, anni circiter sexaginta colliguntur? Quod si est, quomodo natus Cicèronis ævo Seneca fuerit: et idem juvenis adhuc sub Tiberio? Nisi quis tam inepte desipiens, qui sexagenarium senem juvenem censeat appellandum. Certa res. Et huic uni argumento si quid opponi potest, illi sapiant, ego, ut poeta vetus ait, fatuus sim, non solum stultus. Pugnat ergo ætas Senecæ: etiam vita. Nam is qui philosophus, vitam illustrem egit, ad remp. accessit, honores gessit, quæstor, consul fuit. De quæstura sua ipse fatetur Consolatione ad Elbiam: de consulatu, auctores Fasti et Jurisconsulti. Hæc vitæ lux non cadit in meum senem: quem vixisse remotum ab omni ambitu scio, equestri ordine contentum. Testis ipse in præfatione, lib. II. Melam filium alloquens, « Perge, inquit, quo inclinat animus, et paterno « contentus ordine subduc fortunæ magnam tui partem. » Nam ordinem intelligit non dubie equestrem.

Denique cum vana illa opinione quid magis pugnat, quam stylus? Aristoteles apud quosdam Lybiæ populos, quoniam uxores communes sunt, ait liberos ad formarum similitudi-

nem distribui. Velim idem sit in his libris. Quorum profluens et copiosa dictio, tantum abest a Senecæ arguta et concisa eloquentia, quantum Homericus ille Nestor a Menelao.

Quis falsus scriptor, satis dictum: dicam quis verus. Tam clare idipsum, ut si quid hac parte errem, non recusem quin Fides aversa a me in omne ævum. L. Annæus Seneca philosophus patrem habuit nomine et cognomine eodem. Is domo Corduba fuit; professione, rhetor. Natus ante bellum civile Cæsarianum, supervixit ad Claudii circiter principatum: sine honoribus, et non aliud quam provincialis eques. Is jam senex non dubie filiis suis scripsit, aut dictavit potius, hos qui supersunt Controversiarum et Suasoriarum libros. Sed ut in Plauti fabula, inter duos Menæchmos, sic inter duos Senecas confusione nominum ortus error. Tributa illi, quæ hujus erant: et claritate nimia filii obscurus pater hodie, imo ignotus. Memoriam boni senis fugitivam (impune hoc dixerim) primus retraham ego. Ejus, inquam, Senecæ hi libri. Doceo ex ætate: quæ patri convenit, disconvenit proli. Doceo ex inscriptione, quæ in omnibus libris, etiam scriptis, concipitur: L. Annæi Senecæ, ad Senecam, Novatum, et Melam filios. Optime. Inter tres filios quos nominat, Seneca philosophus est: reliqui ejus fratres. Stemma tale:

L. (vel potius M.) Annæus Seneca, qui rhetor.
Elbia, ejus uxor.

L. Annæus Seneca, qui Philosophus.
Annæus Novatus, aliter Junius Gallio.
Annæus Mela, sive Mella, pater Lucani.

Quid jam clarius, quam Senecæ patris esse hæc scripta? Nam quin Mela ille frater Senecæ philosophi sit, non ambiges ex his locis. Tacitus libro XVI Annalium: « Mela, quibus Gallio « et Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuit: « per ambitionem præposteram, ut eques Romanus consula-

« ribus potentia æquaretur. » Seneca ipse in Consolatione ad Elbiam : « Respice fratres meos, quibus salvis fas tibi non est « accusare fortunam. In utroque habes quod te diversa vir- « tute delectet. Alter honores industria consequutus est (Gal- « lionem intelligit) : alter sapienter contempsit. » Intelligit Melam. Confer nunc locum e Præfatione libri II Contro- versiarum, et vide quam elogia omnia conveniant in hoc Mela. « Hæc eo libentius, Mela, fili carissime, refero, quia « video animum tuum a civilibus officiis abhorrentem, et ab « omni ambitu aversum; hoc unum concupiscentem, nihil « concupiscere, ut eloquentiæ tantum studeas. Ego vero non « sum bonæ mentis impedimentum : perge quo inclinat ani- « mus, et paterno contentus ordine, subduc fortunæ magnam « tui partem. » Nec turbat me, quod epigraphe Novatum nominet, quem alii, et quem Seneca ipse, Gallionem. Idem enim ille per adoptionem familia exivit, et in gentem ac nomen venit Junii Gallionis. Credo illius ipsius Gallionis, qui inter rhetoras nominatur Senecæ patri : et de quo scriptor incertus de Causis corruptæ eloquentiæ : « Malim hercle C. Gracchi « impetum, aut L. Crassi maturitatem, quam calamistros « Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis. » At nomen Novati ante- rius ei fuisse, colligo ex Seneca in Consolatione; qui filiam hujus agnoscit a nomine veteri Novatillam. Non item locus me movet initio libri II Controv. de Fabiano philosopho : « Scio futurum, inquit, ut auditis sententiis ejus, multas « cupiatis audire. Sed nec ille diu declamationibus vacabat : « et ego multo minor natu quam ipse erat, audiebam quo- « ties inciderat, non quoties volebam. » Qui si recte ha- beret, vana omnia quæ dixi de ætate hujus senis. Fabianus enim auditor Cæstii Pii et Arellii Fusci fuit; ac sub Tiberio præcipua illi fama. Quo si multo minor natu hic scriptor, « cur non pistrino trador ego atque asino? » Sed non recta lectio, et emendo, « multo major natu. » Causa enim vera non auditi Fabiani, quod ille juvenis, Seneca jam grandi; ut homo senex frequentare declamationes adolescentuli honeste

non posset. Hæc dixi de hoc scriptore. Plura illustrandæ ætatis et stemmatis, addam in libro singulari, quem, de vita Annæi Senecæ et scriptis, studiose composui. (*Quem vide in nostræ L. Senecæ philosophi editionis fronte.*)

De vero Controversiarum auctore, vide quoque infra, p. 29 seqq. quæ disseruit Andreas Schottus. Ed.

CLARISSIMO DOCTISSIMOQUE VIRO

JUSTO LIPSIO J. C.

ET HISTORICO REGIO,

AND. SCHOTTUS ANTUERP. DE SOCIET. JESU, S. D.

Quæsitum ut olim, doctissime Lipsi, de causis degenerantis eloquentiæ, sive a Corn. Tacito, quem legi et intelligi docuisti, seu potius a M. Fabio, sic et acquirere pace mihi liceat tua (quis enim te citius nodum expedierit?) quidnam causæ sit, cur, quum eloquentia, ejusque socia atque administra declamandi ratio a Græcis primum culta, et a Romanis excepta fuerit, quæ duæ gentes extra se omnes ut barbaras fastidirent, inde tamen ad Hispanos, mox ad Gallos hic potissimum declamandi usus, atque etiam poetica veluti in coloniam commigrarit? An quia ut rerum et ingeniorum periodi quædam tempestivitatem habent suam, sic et loci mutatione vicissitudinem experiuntur? Quemadmodum enim gentium ex aliis in alias sedes migrationes legimus, sic et disciplinæ, artesque bonæ huc illuc veluti turbine delatæ viguerunt. An quia luxurians Romæ eloquentia longius se diffudit? quomodo arbor altas agens radices, ramis opaca, longas mittit umbras, aut torrens alveo egressus proxima quæque, uti Ægyptum Nilus, irrigat? An denique quia ad summum perducta dicendi vi, flagranteque jam Mariano ac Pompeiano bellis intestinis Italia, justitium fuit, tacuit eloquentia, quæ ut pacis alumna in proximas terras demigravit? Gorgias Leontinus apud Græcos ponere jubebat, de quo quis audire vellet, et contrarias in partes disserendo, quo

libitum esset animos audientium rapiebat. Hunc secuta longo post intervallo magna sophistarum copia, quos Philostratus, Eunapius, et Hesychius celebrant, extantque hodie Lucianus, Libanius, Dion Chrysostomus, Maximus Tyrius, Aristides, Himerius, alii: præceptiones vero declamitandi tradidere progymnasmatis, seu primis apud Rhetorem exercitationibus Aphthonius, Theon, et ex Hermogene Priscianus. Romani vero, devictis Græcis, ut armis superiores belli gloriam, sic et disciplinarum laudem oratoriæ potissimum, et poeticæ, quamvis serius, ereptum ierunt, acceptaque ab illis fecere meliora. Unus omnium instar M. Tullius et juvenis exercebatur assidue ad eloquentiam, et grandis natu usum revocavit. Quumque sit, teste Fabio, declamatio, quæ Græcis μελέτη est, forensium actionum meditatio, et judiciorum consiliorumque imago, hoc est, controversiarum, ac suasoriarum tractatio, quibus tanquam pugnæ simulacris quibusdam ad verum discrimen, aciemque justam assuescimus, oppressa jam civilibus armis Rep. hanc Cicero animi aversionem adhibendo, in litterasque se, ac bibliothecam abdendo, et philosophiam latine loquentem fecit, et silentibus ac mutis in foro causis publicis, declamitavit identidem coram Cassio, et Dolabella, ut ad P. Volumnium Eutrapelum scribit: latine quidem etiam senior, Hirtio et Pansa Consulibus, quos discipulos, et grandes prætextatos vocabat. Imo ad Præturam usque græce declamavit, ut auctor est Tranquillus, et ipse adeo ad M. Titinium: « Continebar, inquit, doctissimorum hominum « auctoritate, qui existimabant græcis exercitationibus ali « melius ingenia posse. » Et in Bruto, qui de claris est oratoribus: « Commentabar, ait, declamitans sæpe cum M. Pisone, « et cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie: idque faciebam, multum etiam latine, sed græce sæpius, vel quod « græca oratio plura ornamenta suppeditans, consuetudinem « similiter latine dicendi afferebat: vel quod a græcis summis « doctoribus, nisi græce dicerem, neque corrigi possem, « neque doceri. » Cn. quoque Pompeium historici tradide-

runt sub ipsum civile bellum, quo facilius C. Curioni promptissimo juveni causam Cæsaris defendenti contradiceret, repetisse declamandi consuetudinem. In ipsum autem Ciceronem sedecim amplius dies M. Antonius, triumvir, quod quinta Philippica tradit, in Tiburtino Scipionis assidue declamitavit. Augustus item Cæsar, eorum æqualis, ne Mutinensi quidem bello declamandi usum omisit, ut idem refert Tranquillus.

Ciceronem autem ut tempore, sic et facundia, longo sed proximus intervallo excipit M. Annæus Seneca rhetor, quem ad te, Lipsi, notis illustratum affero. Se enim Ciceronem in illo atriolo, in quo duos grandes prætextatos ait secum declamare solitos, declamitantem audire potuisse testatur, nisi illum natale solum Corduba patricia colonia civilium Italiæ bellorum causa continuisset. Viguit itaque etiam inter Iberos bene dicendi vis, qua et Annæa potissimum familia in Bœtica inclaruit, parens, inquam, hic, M. Annæus, cum liberis ex Elbia conjuge, L. Annæo Seneca philosopho Stoico, eodemque tragico poeta (ut Delrio nostro placet), Annæo Novato, qui et Junius Gallio putatur, et Ann. Mela. Nepos quoque ex hoc Mela Ann. Lucanus poeta grandiloquus fuit. Adhuc L. Annæus, seu Florus seu Seneca, historiæ romanæ libris quatuor declamator corpori humano Remp. rom. comparavit. Declamator item Hispanus M. Porcius Latro, aliique plurimi, quorum elogia et hic Suetonii exemplo collegimus, et uno quasi fasce colligavimus[1]. Petrum quoque domo Cæsar-Augusta, in Celtiberia, citerioris Hispaniæ provincia, circa annum Christi CCCLX, ut rhetorem celebratum video a B. Hieronymo in Eusebiani Chronici additamentis. Quid quæris? parentum memoria Valentini duo gentis Edetanorum, Ludovicus Vives, et Laurentius Palmyrenus declamationes reliquerunt: hic quidem Senecæ Suasoriis re-

1. In libro *de Claris apud Senecam rhetoribus*, quem vide vol. seq. post Suasorias. Ed.

2.

spondentes: ille vero Sullanas, quibus L. Cornelium Sullam, ut se dictatura abdicare, ac privatus degere, sine tyrannidis invidia velit, hortatur. Tertius denique in Carpetanis Joan. Petreius Toletanus, poeta, et rhetor Complutensis, qui has ipsas Senecæ declamationes post Ferd. Pincianum interpolavit. Nam et poeticam aureo illo sæculo tractasse Hispanos in vulgus notum, quum Cordubenses poetæ, licet pingue quiddam et crassum sonantes, grande tamen carmen pangebant. In Gallia deinde Ausonium Burdigala extulit: extulit et multos ab illo, et B. Hieronymo laudatos bene dicendi professores, ut et reliqua Gallia complures, qui post C. Plinium Panegyricis floruerunt. In his Latinus Pacatus Drepanius et Nazarius, qui et ipse Eunomiam filiam patri eloquentia parem habuit. Nam L. Plotius Gallus, jam inde a L. Crassi temporibus, latine dicendi Romæ præceptor: ut, Augusto rerum potito, Votienus Montanus Narbonensis, post a Tiberio in Baleares insulas relegatus: quo etiam imperante Domitium Afrum oratorem Nemausus, et Clodium Quirinalem rhetorem Arelas Urbi dedit. Caligulæ imperio Trogi Pompeii pater e Vocontiis claruit. Neronis quoque tyrannide L. Tatius sive Ursulus, sive Surculas Tholosas rhetoricam Romæ docuit, eademque tempestate Julius Florus patruus Julii secundi, ejus, quem a facundia M. Fabius mire prædicat. Hujus quoque æqualis M. Aper naturæ vi atque ingenio excellens. Nec silentio prætereundi Aquitani, Paterius atque Delfidius acerrimus orator a Marcellinó laudatus, Alcimus Nitiobrix, Tiberius Victor, Aletheusque Burdigalensis. Taceo et a Sidonio Apollinari Arvernos æquales, clarosque dicendi arte collaudatos. Adeo in exteris regionibus aureo, ac post etiam sequiore sæculo eloquentia, licet corrupta nonnihil ætatis vitio, viguit.

Sed ad Senecam nostrum revertor: ad quem quum fieret concursus, ac Thesin propositam declamitando tum Græci, tum Latini versarent, omnium, ut erat excellenti memoria, sophistarum, qui in ejus ætatem inciderant, dicta velut in thesauro condidit, ad posterosque litterarum monumentis trans-

misit. Et vero nullum antiquæ eloquentiæ opus magis referebat integrum inviolatumque restare, atque hos declamationum Senecæ libros. Verum quæ ob acumina accuratissime edi oportebat, seu majorum incuria, sive temporum injuria, usque eo depravata in manus nostras pervenerunt, ut pauci admodum hos libros attingere, in manus sumere, nedum legendo conterere sint ausi: deterriti, credo, infinitis prope quum mendarum monstris, tum lacunis, quibus libri illi, cætera diserti et acuti, deformes hiabant. Disertos dixi, quod quum a Cicerone discesseris, nihil illis eruditius, aut elegantius: acutos vero, quod Græcorum natio hic declamitans subtiliter inventis cæteros, atque excogitatis argutiis superet.

Olim certe Desiderius, et Pincianus græce peritissimi e veteribus codicibus, quibus Senecam edolare aggressi sunt, græcorum dictorum nec volam nec vestigium eruere se potuisse ingenue fatentur. Nostri quoque quatuor codices longe antiquissimi calamo in membranis exarati, adeo græce inepte e librariis scripti erant, ut jurare liqueat ne legere quidem, nedum intelligere, sæculi fortasse vitio, scribas illos novisse. Ductus tantum litterarum utcumque sequuti, non assequuti, Longobardicos potius characteres exhibent. Quid ergo? Hariolus itaque fui interdum, et Delium natatorem ad hiatus explendos, vel Œdipum potius, qui ænigmata dissolveret, adhibui. Sortem denique Senecæ miseratus, conquisivi, frustra tamen, vetera exemplaria: quod filii philosophi Stoici scriptis libris plenæ sint omnes omnium bibliothecæ, contra vero nullus rhetoris codex antiquus investiganti offerretur: tandem Toleti Carpetanorum, quum in eum sermonem incidissemus, Ant. Covarruvias, Didaci frater, excellenti vir et antiquitatis et juris civilis doctrina, vetustum mihi codicem utendum tradidit longe optimum: ex quo eruta græca nonnulla cum P. Ciaconio homine doctissimo communicarat, quæ et in Nic. Fabri J. C. clarissimi manus, Roma ab amico missa, pervenerunt. Mox Tarraconem ad omnis doctrinæ principem Ant. Augustinum archiepiscopum litte-

ris evocatus me contuli, ejusque in contubernio sic hæsi, ut joca, seria, bibliothecam, atque adeo mensam communem esse vellet, ut nunquam nisi doctiorem a se dimiserit, eumque merito parentis loco, dum vixit, ut et funebri laudatione testatum reliqui, duxerim. Hic alterum, sed Epitomes, seu Excerptorum vetus exemplar nactus, et majus otium, notas paulo uberiores conscripsi, quod M. Ant. Muretum elegantissimi virum ingenii hos libros minime attigisse, immatura nimirum morte præreptum, animadvertissem: neque enim ultimis in terris versanti mihi in mentem venire potuit, ac ne per transennam quidem cognoscere licuit alios in Gallia, Germaniaque annotationes moliri: qui tantum abest ut luminibus nostris obstruxerint, ab edendoque deterruerint, quod præfiscine apud te liceat, ut crebris etiam litteris, quo mea foras darem, ac pæne convicio quodam efflagitarint. Quo in numero et doctissimus Faber, qui scriptis manu exemplaribus destitutus, primis duntaxat editionibus instructus, εὐστοχίᾳ tamen summa plurima vulnera sanavit. Comparavi itaque Senecam denuo, non uno Covarruviano contentus exemplari, quod græca sufficere non posset omnia, cum tribus vetustissimis codicibus: Romæ quidem degens, cum Vaticano pontificiæ bibliothecæ uno de multis optimo, et venerandæ antiquitatis, et cum Augustodunensi, quem codicem antiquum quidem illum, sed notæ non optimæ, Jac. Dalechampius medicus miserat: denique Brugensis hominis eruditissimi beneficio quartum nactus, accurate invicem commisi, et græcis rhetorum dictis lacunas omnes, hiatusque quoad ejus fieri a me potuit, explevi, consultis etiam interdum doctissimis amicis. Dehinc laborem nostrum in Galliam miseram Lugdunum Segusianorum, exortoque jam florentissimo in regno fœderato bello Rothomagum partus abripitur, indeque in patriam tandem maritimo itinere delatus, ut belli flammam, sic naufragium vix evasit. Post in Germania lumbifragium metuens, propius factum est nihil, quam ut domuitionem parans in plagiarii manus incideret

apud Noricos, aut funditus periret. Tandem aliquando, te hortante, maxime Lipsi, exire patiar nominis tui auspicio, quæ sedecim annis, et quod excurrit, perpetuo presseram, diutius sane quam vel Panegyricum Isocrates, aut Cinna Smyram domo asservarunt. Quodque mihi et interiorum harum litterarum et auctor verbo, atque epistolis, δαδοῦχος vero exemplo extiteris, et conjecturas quasdam nostris addendas perhumaniter suppeditaris, quum eos libros attingere te nolle affirmares, profecto justa causa visa est in tuo nomine hæc evulgandi: quum et Martinus Delrius collega meus, multæ homo lectionis, suas in Senecam tragicum δευτέρας φροντίδας tibi inscribendas existimarit: tu denique L. Annæum Senecam, Stoicum philosophum egregie ornandum susceperis, usque a capite Stoicæ familiæ dogmata quum physica, tum Ethica arcessens, hæc quidem ex Epicteto, ejusque interpretibus Arriano, ac Simplicio, Plutarcho item adversus Coloten, Musonio apud Stobæum, Ciceronis paradoxis: illa vero ex Cleomedis meteorologicis, utraque autem ex Seneca ipso, et Epitomæ vice e Diogenis Laertii Zenone revocans. Quo fiet, ut Gallia nostra, proh dolor!

Belgica, civili nimium quassata tumultu,

Senecas duos illustrare tubas inter et tympana conata esse videatur: tu, Belgii ocellus, filium, Stoicum philosophum, Martinus Delrius eumdem tragicum, nos denique parentem Rhetorem, fatali quadam συμπαθείᾳ, et quum pari, tum dispari utriusque casu. Illi senectus oculorum aciem retuderat, aurium sensum hebetarat, memoriamque fidam nimium quantum antea afflixerat: ipse quoque nuper ab oculis æger laborare cœpi, sive ætatis malæ id vitium est, sive lectio assidua luminis aciem hebetavit: sic contra audio bene, memoriaque in primis viget. Testabuntur id fortasse *Vitæ comparatæ Aristotelis ac Demosthenis*, nuper auspiciis M. Velseri V. Cl. communis amici evulgatæ. Quamobrem te etiam atque etiam rogo obtestorque, Lipsi, ut has nostras vigilias

æqui boni pro vetere nostra necessitudine facias, qui amicorum me veterrimum appellare jucunde soles, sinasque hanc

Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

Equidem meas lucubrationes, quales eæ cumque sunt, libentius docto viro consecro dedicoque, quam τηλαυγεῖ προσώπῳ, ut Pindari dithyrambico verbo utar, quod hic laudet quidem, præterea nihil; ille vero ut intelligere, sic et de ingeniis existimare, calumniasque refellere et velit, et possit. Vale. Antuerpiæ, MDCIII.

J. LIPSIUS

ANDREÆ SCHOTTO V. REV. S.D.

Tristis legi de oculorum invalitudine: etsi nolim, Hercules, te ea re tristem. Quam ab honesta causa contraxisti! Studia, et perpetuo discendi docendique cupiditas vitium et tabem hanc attulerunt; ut nec meminisse ejus possis, nisi optimi una in remp. litterariam animi operæque. Lacæna illa ad filium ex vulnere claudicantem: *Macte, gradum non pones sine memoria virtutis;* idem in te. Oculi quum negabunt, merita succurrent delinquentiæ ejus causa. Illud te serio hortor, imo et rogo, uti, dum sol nondum plene occidit, ea, quæ scriniis tuis affecta habes, perficias et emittas in publicam lucem et bonum. Scio pluscula tibi esse: certe, de Seneca patre cur omittas aut tardes? Utile illud, ad eloquentiam scriptum est, et quod in uno velut corpore præfert tot membra veterum oratorum, tuus autem in eo labor vetus, et mihi notus visusque olim et laudatus. Quin multa etiam addideris, nec ambigo, quandq enim tu cessas? Itaque nostra et juventutis causa hæc ede: tum et tua, quia gloria te manet, audacter me spondente. Etsi vitæ et votorum tuorum modestia non eo adspirat: sed tamen si hanc negligis, nos vide. Vide et Belgicam, in qua cum uno jam aut altero hoc agis; et abit a nobis, mi pater, in temporum malitia aut ferocia, melior illa omnis mitiorque musa. Clausula est, ne claude hæc tua.

Parcentes ego dexteras
Odi, sparge rosas:

quæ suaviter nos, et posteros recreent ac delectent. Vale. Lovanii, VII Kal. Mart.

ANDR. SCHOTTUS

CANDIDO LECTORI S.

DE AUCTORE, ET DECLAMANDI RATIONE.

(*Ex editione Commeliniana anno* 1602.)

Magnum ingenium M. ANNAEI SENECAE rhetoris, limatumque judicium; maxime vero excellens memoria fuit : quæ ex Stoicorum sententia, rerum est præteritarum, comprehensarumque perceptio : cujus exercendæ gratia, Pythagorei, quid quoque die audissent, vidissent, legissent, vesperi commemorare solebant : qua omnem scientiam Plato (quam recordationem esse definiebat, tabulæ, corporis mole obliteratæ, mentem comparans) contineri existimabat. Hæc fida custos, thesaurusque rerum omnium, quum philosophiæ, et jurisprudentiæ, cujus propria ea esse creditur, tum vero maxime oratoriæ est necessaria : quod inventis, excogitatisque rebus, et ordine collocatis, verbis denique electis, omnia, etiam præclara, sine memoria sint peritura. Eam vero memoriam fuisse suam Seneca prædicat, quæ non ad usum modo sufficeret, sed in miraculum usque procederet : nec tantum ad complectenda, quæ vellet, velox esset, sed ad continenda etiam, quæ acceperat, fidissima. Equidem dum Annales veteres evolvo, Cyri memoriam qua militum omnium nomina tenebat, celebratam memini, Cineæ quoque Pyrrhi regis legati, qui S. P. Q. R. absque nomenclatore suo quemque nomine appellabat ; Simonidis, qui primus memoriæ, qua plurimum valebat, artem protulit ; Themistoclis, qui nihil unquam audivit, quod non memoriæ penitus insederit ; Hortensii denique, qui ea, quæ secum commentatus esset, sine scripto, verbis iisdem reddebat : tamen haud scio, an cujusquam tam excellens memoria, quam cum

Senecæ nostri componere aut possim aut debeam : qui duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, reddebat; quæque audisset, et memoriæ mandasset, ea facillime referebat. Cui nos quidem thesauro Suasoriarum Controversiarumque declamationes acceptas referimus : quod quæ juvenis memoriæ credidisset, et tanquam depositum reliquisset, sophistarum, et rhetorum sui temporis, diserte, breviter, et acute dicta, ea senex ruminarit, atque intermissa longo post tempore revocarit. Eamdem senii vitio, ut fit, debilitatam queritur, in librum IV Controv. præfatus. Cujus rei vel illud argumento est, Controv. 24, Thucydidis locum cum Sallustio ejus æmulo componi, quum tamen Demosthenis locum hunc ex Olynth. II subjiciat: αἱ γὰρ ευπραξίαι δειναὶ συγκαλύψαι, καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη. Historicorum vero Græcorum principis verba sunt, a nemine, quod equidem sciam, cum Sallustianis illis : *Secundæ res mire sunt vitiis obtentui*, comparata, libro III belli Peloponnesiaci in oratione Cleonis, usu venire civitatibus, præsertim iis, quibus brevi, ex insperato felicitas obtigit, ut ad insolentiam convertantur. Sed græce hæc ille disertius : εἴωθε δὲ τῶν πόλεων, αἷς αν μάλιστα, καὶ δί' ἐλαχίστου ἀπροσδόκητος εὐπραξία ἔλθῃ, ἐς ὕβριν τρέπειν. Verum magnis ingeniis hujuscemodi μνημονικὰ σφάλματα identidem accidere nemini mirum videri debet, quum et in ingeniorum principis Aristotelis Ethicis Nicomachiis, 'et in M. Tullio, et aliis interdum ἁμαρτήματα Critici observarint: qui quidem scriptores veniam a nobis eo citius impetrabunt, quo nostris etiam erratis impetremus. Seneca quidem noster eo facilius, quod in Thucydidis vestigiis oratorum ille princeps pedem sic posuit, ut quo exprimeret, quem ad imitandum proposuerat, promptius, octies sua manu transcripsisse Thucydidem auctor sit Lucianus Samosatensis, et Agathias Smyrnæus.

Quanquam autem senilis ætatis vitio collapsam eamdem ac debilitatam queratur, temporis tamen diuturnitas, quæ etiam solidissima quæque corrumpere et vastare, labem om-

nibus perniciemque afferre solet, longe majoris his libris calamitati fuit : amissis pluribus vel temporis injuria, vel majorum incuria Controversiis : græca vero acute dicta, quibus ea natio cæteris omnibus semper antecelluit, quod sequioris ævi ignorantia legi, et intelligi ea non possent, tot tantaque perierunt; vix ut hactenus pristinum decus libri, cæteroquin eruditionis pleni, tueri potuerint, hiatibus denique ac labe deformes, plerosque dicendi studiosos a lectione deterruerint. Cujus, tanquam vitium ducentis parietis, adeoque ruinam minantis ædificii, quum me aspectus ad commiserationem commovisset, qualemcumque opem rutis, cæsis, studio, diligentiaque afferre conatus sum. Fulcra igitur, et sublicas apponere, et hiantia loca explere de librariorum imperitorum litteris gothicis potius quam græcis, tentavi, præeunte et hortante maxime Anton. Covarruvia J. C. singulari et humanitate et doctrina prædito, qui mihi perveterem librum longe optimum bono publico libenter utendum dedit : post etiam donavit. Inspexeratque antea Pet. Ciaconius Toletanus, homo doctissimus : a quo et pauca græca inde eruta, et cum eruditis Gallis Romæ communicata in manus Nic. Fabri J. C. doctissimi venerant. In quo quidem cum iis, qui hactenus in vulgus editi sunt, comparando, mox et cum Augustodunensi, ac Brugensi exemplaribus, quæ amicorum beneficio nactus essem, Vaticano item melioris notæ committendo, quantum mihi tædii absorbendum fuerit, facile intelligent, qui in eadem ipsi veteres scriptores emendandi palæstra utiliter aliquando desudarunt; quos eo mihi æquiores, si quando me fugerit ratio (homo enim sum) ob benemerendi studium, fore confido. Quas quidem variantes scripturas, de quatuor veteribus libris membraneis, totidemque primis editionibus, et conjectanea non margini appinximus, ne legentibus impedimento essent, sed in commentarium ad calcem rejecimus [1], librorumque ac controversiarum divisionem ab iisdem codicibus, non a recentioribus

1. Nos vero suo quæque loco reposuimus. Ed.

mutuari placuit. Quinque enim non amplius integrarum Controversiarum libri sunt cum prooemiis, Controversiæ vero 35 continenter collocatæ : non secus atque epistolæ L. Annæi Senecæ 125, libri autem 22. Græca autem nunc primum addita in eorum gratiam, qui græcarum litterarum rudes sunt, latine utcunque reddita ad calcem adjecimus, eo consilio, ut in conspectu sint : quis enim transmarinam illam venerem acumine consequatur? Notis autem uberioribus obscura quæque ac corrupta, qua explanare, qua emendare, quoad ejus fieri potuit, visum est. Minuta tamen non appendere, sed in contextum recipere libuit. Sordidi enim et angusti est animi, nihil nisi ad calculum amicis dare, et quidquid dederis, accurate nimis in libros rationum referre. Lubrica autem et fescennina, si qua, ut in profanis auctoribus accidit, occurrant, ea data opera silentio præterii, ut legi nolim, nedum intelligi, ne in ætatis flexu, juventutis mores (cujus maximam habendam esse rationem existimavi) pessum eant : quemadmodum et pravis corrumpi colloquiis Menander comicus censuit, et ciborum ritu in mores abire lectionem Apollonius Molo apud Theonem tradidit. Sophistarum quoque elogia e græcis, latinisque scriptoribus, potissimum vero e *Seneca* nostro, quin et poetarum, ac philosophorum, præcipue vero rhetorum, eo consilio collegimus [1], ne in notis iterare eadem usque ad fastidium cogeremur.

Nunc de auctore, more, institutoque majorum, mox de declamandi ratione, breviter agendum esse videtur. Ambigunt enim critici, variantesque ad nostram usque memoriam sententiæ circumferuntur. Diribitoris igitur more, suffragia, si fas, ordine colligam post doctissimum Lipsium, Belgii nostri ocellum, qui, ut nemini est paululum modo humaniori ignotus, ita nuper libro Electorum priore eam tulit senatus princeps sententiam [2], ut qui deinceps in alia omnia concedat, eum

1. In libro *de Claris apud Senecam rhetoribus*, quem vide vol. seq. post Suasorias. Ed.

2 Quam vide supra, p. 10 seq. Ed.

hospitem admodum esse in his interioribus litteris cæcumque necesse sit. His adjiciam, si potero, usu pridem lectioneque observata. Primus, jam inde a retractis e fuga majorum nostrorum memoria litteris et disciplinis, Xicho Polento, nescio quis, eumque sequutus Rod. Agricola Frisius, qui aliquot declamationes scholiis, ut temporum genius ferebat, illustravit, *L. Senecam* philosophum, et oratorem, eumdem esse censuit: cujus tres filii Novatus, Mela Lucani poetæ pater, et Seneca, solus ille latinorum, qui existant, tragicus. Sed errat, mea quidem sententia; ignoscant modo, quos non sollicito, Manes Agricolæ viri optime de litteris meriti, quod ex Italia disciplinarum parente princeps in Germaniam, depulsa Barbarie, vel Hermolai Barbari, bone Deus, quanti viri, litteratum lumen attulerit.

Avia Pieridum peragrans loca, nullius ante
Trita solo.

Raphael vero Volaterranus primus ad verum evasit[1], eumque secutus And. Alciatus JC. insignis, cujus e ludo, tanquam ex equo Trojano, meri heroes prodierunt; declamationum hos libros patris esse, non filii philosophi Stoici admonuit Παρέργων lib. IV, cap. 14. Quin tragicum et philosophum eumdem esse judicavit: quod et apud sæculum prius Franc. Petrarcham, repugnante Boccatio, in litteras misisse inaudivi, tueturque diserte Martinus Delrius collega noster doctissimus. Sed Agricolam, omnesque qui vitam L. Senecæ concinnarunt, vel temporis ratio facile refellit. Quare ut liberalis censor, *Senecam* alterum addens, recipiam in censum ac natalibus restituam, et illustrem illam doctis disertisque hominibus Annæam gentem augebo. Principio, ut hinc ordiar, incredibile dictu centum et viginti annos natum Senecam sibi constitisse, memoriaque, quam (ut diximus) tantopere prædicat, valuisse: quales μακροβίους vix singulos singulæ ætates ferunt: nec apud Lucianum[2], Phlegontem

1. Lib. Anthropol. xix.
2. Luc. in Macrobiis.

Trallianum [1], Plinium [2], Censorinum [3], geographosque [4], inter prodigiosos illos longævos reperias: ac ne apud Trebellium quidem Pollionem [5], qui et Moysen in longævis numerat. Deinde ut inofficiosus eum Plinius inter longævos præterire minime, vel memoria labi, potuit, qui æqualis illius fuit: quum et alibi in re minima *Senecam* nominet: præcipue vero libro XIII, cap. 4, *principem eruditionis* appellans, eaque potentia, quæ postremo nimia fuit, rerumque inanium admiratorem fuisse negat. Memorat et libro VII L. Fullonium Saturninum, ætate proximum, qui omnibus quos in Senatu sententiam rogaverat [6], superstes fuit. Verum enimvero, ut corpora jam inde ab heroicis illis temporibus in dies magis magisque decrescere cœperunt, sic et vitæ curriculum citius solito interrumpi re ipsa experimur, adeoque imbecillam atque ævi brevis esse naturam humanam, ut rarus admodum sit, qui ad octogesimum usque ætatis annum vitam produxerit. In reliquo deinceps, ut propheta regius ait [7], vel in omni potius vitæ cursu, *labor*, et *dolor*. Nota in vulgus vetus illa Theophrasti querimonia, cum natura expostulantis, brutis animantibus, quorum nihil interesset, longum, homini vero brevem admodum vitæ terminum circumscriptum esse [8]. Sed eleganter de humanæ vitæ brevitate Aristoteles, Sallustius in procemio belli Jugurthini, atque adeo L. Seneca ad Paulinum disseruerunt, et ex mathematicorum disciplina in Claudii imper. vita idem Trebellius Pollio. Adhuc phthisi contabescentem Senecam philosophum, eoque nomine cædi C. Caligulæ imp. quasi mox

1. Phlegon de Longævis.
2. Plinius, H. N. lib. VII, c. 2 et 48.
3. Censor. de die Natali, c. 15.
4. Strabo, Mela, Plinius et Solinus.
5. Treb. Pollio in vita Claudii.
6. Juvenal. Sat. 15.
7. Ps. 89.
8. Cicero Tuscul. III.

expiraturus esset, subductum, ut auctor est Dio lib. LVIII, centesimum annum, et quod excurrit, attigisse quis credat? Gujus periculi ipse meminit, sed subobscure, Præf. lib. IV Nat. Quæst. Idem vero epist. ad Lucilium 108, § 22, (ut annorum rationem subducere incipiam) sic de Judaica religione: « In Tiberii, inquit, Cæsaris principatum juventæ tempus inciderat: alienigenarumque gentium sacra movebantur: sed « inter argumenta superstitionis ponebatur quorumdam « abstinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam « timebat, sed philosophiam oderat, ad pristinam consue« tudinem redii, nec difficulter mihi, ut inciperem melius « cœnare, persuasit. » Id vero factum Tacitus extremo Annali secundo in Tiberii sextum annum, urbis vero conditæ septingentesimum septuagesimum secundum retulit, M. Silano, L. Norbano Coss. Atqui viva Ciceronem voce declamantem declamator noster audire se potuisse affirmat, in illo atrio, in quo duos grandes prætextatos secum declamare solitos ait M. Tullius[1]: quos Suetonius Tranquillus Hirtium, et Pansam nominat. Cicero vero lib. IX, ad Papirium Pætum[2]: « Hirtium, inquit, et Dolabellam dicendi discipulos habeo, « cœnandi magistros. Puto enim te audisse illos apud me de« clamitare, me apud eos cœnitare. » Et mox[3]: « Tu istic te « Hateriano jure delectato, ego me hic Hirtiano. » Et rursum[4]: « Veniunt qui me audiant, quasi doctum hominem, quia « paulo sum, quam ipsi, doctior. » De hac consuetudine idem lib. VII extremo earum, quæ ad familiares sunt, epistolarum scribit. Et filius ipse Tironi lib. XVI, patris credo exemplo incitatus: « Declamitare, inquit, apud Cassium, græce « constitui, latine autem apud Brutum exerceri volo. » Sed hinc priusquam abeam, illud curiose observandum duxi, ut

1. Lib. de Claris oratoribus.
2. Lib. IX, ep. 16.
3. Lib. IX, ep. 17.
4. Ep. 20.

Ciceronis æqualem Senecam, sic et illud commune habuisse : matrem nimirum M. Tullii *Elbiam*, sive *Helviam* esse dictam, ut in Chronicis Eusebianis, et Pauli Diaconi ad Eutropium additamentis, et a Plutarcho in Romanis quæstionibus appellatur (nam in vita ejus male hodieque ὀλϐίαν, pro Ἐλϐίαν edunt); sic et Annæi Senecæ philosophi matrem, Senecæ nostri uxorem, *Helbiam* dictam, in antiquis quidem, et optimis membranis; non, ut vulgo editur, *Albinam*, ad quam et filii Consolatio, seu in adversis alloquium, circumfertur. Patriam quoque *Cordubam* habuisse, quæ Bæticæ urbs Patricia col. indigetatur. Verum ad rem ut redeam, ne summo jure cum adversariis agere, et ad vivum resecare omnia videar, demus annos minimum decem natum rhetorem Cordubensem, eo nimirum anno 710 post U. C. quo Cicero ab Antonio est interfectus : excurrent, nisi me calculus fallit, ad Neronis imperii undecimum, qui est 818, centum et duodeviginti anni. Verum ad Tiberiani imperii sextum, quo exacti Italia, in Sardiniamque pestilentem insulam deportati Judæi, absunt minimum anni duo et sexaginta : quam quis, obsecro, *Juventam* et non potius *Senium*, malam fessamque ætatem appellet? Equidem non inficior, adolescentes quosdam ad tricesimum usque a Cicerone appellatos: sed qui alterum tantum, et quod excurrit, attribuat, arbitror fuisse neminem. Sed agite, quoniam jacta est alea, et cum pervicacibus nobis res est, plura, ne tam numerare, quam momenta rationum appendere videar, argumenta proferamus.

In eadem illa ad Lucilium epist. Tiberii se imperio Romæ fuisse ait : non igitur in colonia Cordubensi perpetuo se continuit, in ipso bellorum civilium furore : quod tamen *Senecæ* nostro de se Præf. Controversiarum affirmanti credere cogimur. Tacitus præterea Ann. XVI : « Annæus, inquit, « Mela eques R. dignitate senatoria, quibus Gallio, et Se- « neca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, « per ambitionem præposteram, ut eques R. consularibus

« potentia æquaretur. » Fatetur idem Seneca hic Rhetor, Annæum Melam filium compellans, prooemio altero Declamat. Quæ Cornelianis ita respondent, ut ne ovum quidem ovo magis sit simile. Idem testatur et Seneca Philosophus de fratre Mela, initio ejus, quæ alloquium continet, Consolationis ad *Elbiam*, vulgo *Albinam* matrem. Orator itaque noster filium Annæum Melam appellat, quem Philosophus fratrem, item et Tacitus: ex quo efficitur non eumdem Declamationes, et Epistolas, cæteraque conscripsisse. Sed ne quis tergiversandi locus relictus esse videatur, magnum et illud apud me pondus habet, quod idem refert Corn. Tacitus Annali XIV, quum a Nerone Philosophus missionem flagitaret, ac se invidiæ ex immensis opibus contractæ subducere vellet, sed invidiam tantum deprecatum esse. Cui callide Imperator: « Verum, inquit, et tibi valida ætas, ro« burque et fructui rerum sufficiens: et nos prima imperii « spatia ingredimur. » Non igitur centesimum jam annum, quæ silicernii ætas est, excesserat, ac ne attigerat quidem.

Stylus denique Criticis, ut M. Varroni apud Latinos in Plautinis fabulis dijudicandis [1], apud Græcos Aristarcho in Homericis discernendis, non falsus de scriptis aliorum æstimandis auctor, stylus, inquam, utriusque Senecæ Marci et Lucii tam dissimilis, ut vel hoc uno argumento diversos esse animadvertat, quisquis eruditas aures consulere vult. Hic enim concisus sibique cohærens declamitat: ille sine calce arenæ instar commissiones meras componit, ut Caligula imp. judicavit, et desultorio more in vitia stomachatur. Hic jocis interdum, salibus, dicteriisque M. Tullii oratoris urbani exemplo indulget: ille semper severus, ac veluti Cato tertius Stoica gravitate sui similis. Hic ingenii notas, ille judicii præfert, quanquam et noster judicat de aliorum scriptis dictisque extra causam vere, et audacter. Quæ quum ita sint, non idem Rhetor est, sed pater, et Philosophus, qui illius

1. A. Gell. Noct. Attic. lib III, c. 3.

filius. Ut mortuus hic noster Tiberio, vel Caligula, aut denique Claudio imperante videatur, modo ne in Neronis tyrannidem incidisse affirmes.

Objiciet contra acutior aliquis, Senecam ipsum inter declamatores *M. Lepidum*, virum egregium, Neronis præceptorem hic laudasse [1]: unum igitur eumdemque videri, et philosophum, et oratorem. Quod mihi quidem in mentem venit, breviter in medium afferam: suo ille se gladio jugulat. Si enim Neronis Tyranni, ejus qui in Christianos sæviit, præceptorem nominare L. Seneca voluisset, se ipse nominasset: qui præceptis eloquentiæ, et morum gravitate primam Imp. ætatem informavit: ut Tacitus ad init. lib. XIII Annal. tradit. Quare vel *Tiberii Claudii Neronis*, qui Liviam duxit, vel potius filii, qui post imperium adoptione Augusti est consequutus, præceptorem Lepidum videri aio: quod ejus ante imperium, gentis Claudiæ proprium Neronis cognomentum fuerit, ut Aurelii Victoris nostri Epitoma testatur. Cui vel illud argumento est, ob vinolentiam (de qua Plinius extremo lib. XIV) eum qui *Tiberius Claudius Nero* erat, per jocum *Biberium Caldium Meronem* vocatum. *Neronem* autem Sabina lingua fortem, et strenuum significare auctor est Tranquillus et A. Gellius [2]. Itaque ex Claudiis, quos a Sabinis oriundos accepimus, qui erat egregia atque præstanti fortitudine, *Nero* est appellatus: et Horat. lib. IV Carm. de Drusi filiis Neronibus, ad nomen vocisque etymon allusisse quidam monuerunt. Sic enim ille:

—— Quid Augusti paternus
In pueros animus Nerones:
Fortes creantur fortibus, et bonis
Est juvencis, est in equis patrum
Virtus.

Eo itaque libens in eam cum doctis hominibus sententiam,

1. Contr. 11, et Præfat. lib. IV.
2. Noct. Attic., lib. XIII, cap. 10.

ut Neronis Drusi præceptor M. Lepidus extiterit, quem cum Scauro declamasse Seneca, et Corn. Tacitus lib. II, et Cn. Pisoni cædis Germanici reo affuisse tradunt. Venio ad alteram promissi partem [1].

Declamatio nihil est aliud, quam oratio scholastica, quæ sit forensium actionum meditatio, qua ad pugnam forensem, velut præpilatis exerceri olim solebant. Græci a cura et meditatione μελέτας vocant. Sic fere Fabius. Seneca alibi aliter ait declamatum ante Ciceronem, aliter a Cicerone, aliter a posteris: quod studium ait post se natum, et *Declamationis* nomen negat ante Ciceronem, et Calvum lectum. Ejus studii inventionem Fabius Demetrii Phaleræi ætati, aut illi ipsi tribuendum putat, fortasse Demochari ex Cicerone. Primum vero ejus professionis magistrum Romæ Suetonius L. Plotium inducit, quem et insignem maxime fuisse Fabius commemorat.

Idem lib. X primum clari nominis professorem facit Porcium Latronem. Cui tamen quatuor, aut quinque præponuntur a Suetonio. M. Tullius apud eumdem dolet sibi non licere exerceri apud Plotium, auctoritate eorum qui dicerent Græcis exercitationibus melius ali ingenia: Asiatica igitur illa ratio Plotii Galli. Cujus tamen non Democharem, neque Demetrium, sed Æschinem facit auctorem Philostratus, idque Rhodi, et eam jam ruere sua ætate lætatur Dionysius Halicarnasseus, reviviscereque alteram illam Sophisticam φιλοσοφουμένην, cujus parentem facit Philostratus Gorgiam.

Quintilianus duos tantum gradus facit, antequam in forum prodirent, unum Progymnasmatum, cum dialecticis argumentis: alterum Declamationum. Suetonius tres, Pro-

1. Si non satis pateret duos fuisse scriptores sub Senecæ nomine, patrem nempe et filium, lectorem remitteremus ad fragmentum vitæ patris ab ipso L. Seneca scriptæ, quod IV nostri Senecæ philosophi volumini, p. 411, inseruimus. Ed.

gymnasmatum unum, alterum Controversiarum historicarum, aut verarum recentium, tertium fictarum. Auctor libri de causis corruptæ Eloquentiæ, sive Tacitus, sive potius Fabius est, videtur, si attente legatur, Declamationes a Suasoriis et Controversiis distinguere, quod nec a mente Quintiliani in Inst. abhorret. Philostratus etiam τὰς διαλέξεις καὶ αὐτοσχεδιάσματα separat ἀπὸ τῶν μελετῶν. Singulari itaque libro Suasorias Seneca, quinque vero libris, ut olim, et nos nunc distinximus, Controversias complexus est. Ex his Excerpta quædam, et centonum ritu, consarcinati ἐν ἐπιτομῇ libri decem. Quorum quinque, tertius nimirum, quartus, quintus, sextus, et octavus earum, quæ interciderunt Controversiarum, Declamationes sunt. Reliqui vero quinque, earum quæ extant: quam nos Declamationum Epitomen seu Excerpta nominamus. Propius autem factum est nihil, quam ut de Græcis Thomam Magistrum imitatus, titulis inter se diversas Controversias citarim, non numero aut libris distinguens, ut Græcas ille Libanii Declamationes ἐπιγραφαῖς in suo Atticorum nominum Lexico in testimonium perpetuo advocat. In Suasorias autem eo longiores, contra atque propositum mihi, Annotationes evaserunt, quo major ex his utilitas emerget, iis præsertim, qui se ad M. Tullii lectionem, præcipue divinæ illius, ut Satyricus vocat, Philippicæ voluerit (velle autem omnes debent) conferre: tametsi Vopiscus in Numeriano Declamationem Tulliano stylo opponat. Has vero Controversiis censui anteponendas, quamvis se post scripsisse Seneca significet, quod, ut faciliores, pueris primum proponerentur, ut ait idem scriptor de Causis corruptæ Eloquentiæ. Aristoteles tamen lib. III Rhet. τὸ δημηγορεῖν facit difficilius τοῦ δικάζεσθαι.

Cæterum in his Declamationibus tanquam pugnæ simulacris, ad verum discrimen, juventus olim diligenter ingenti emolumento exercebatur, ut ex umbratili studio in lucem solemque prodiret, et a fictis ad serias causas litesque forenses aliquando transiret. Juris igitur consultis, vel Alciato tes-

tante [1], perutilis hæc tractatio, in qua diserte multa, et acute de legibus, causisque, et negotiorum eventis disputantur: ne rerum gerendarum omnisque Antiquitatis rudes « Leguleii, rabulæ forenses, et vultures togati » potius, quam Juris Sacerdotes appellentur. Oratori quoque futuro necessarii maxime hi libri: sive sermonis venustatem, sive acumen, seu rerum inventarum copiam spectes. M. enim Tullius ad Præturam usque ut nemo diutius, Romæ assidue, Rhodi etiam Græce apud Molonem declamitans, senex eamdem illam exercitationem, quum jam occupata a Cæsare Resp. in otium litterasque secessisset, coram summis viris, ut ex Sueton. Tranquillo supra docui, revocavit: quod θετικώτερον pauloque eruditius fuisse dicendi genus ait lib. III ad Q. Fratrem, et Tusculanas disputationes (quum ponere quemque juberet, de quo audire vellet)« senilem declamationem » sæpius appellat. Scripserat et juvenis volumen Procemiorum, ex quo eligere se solitum, quum aliquod σύγγραμμα instituisset, T. Attico scribit lib. XVI; et Demostheni προοίμια δημηγορικὰ attribui video: falso, ut putant Critici: aut si Demosthenis sint, ab eo edita, quum Pythonem Byzantium admiraretur. Ciceroni vero Asiatico nihil aptius. Verum enimvero declamitandi hæc ratio vitio generis humani, ut fit, degeneravit, quum ad plurimos ejus utilitas pertineret. Abiit in vitium, et ad summum evecta, mole laborans sua, corruit, dum vel exilia nimis declamitando consectarentur, vel in scholis velut ad Sirenæos scopulos consenescerent, omnemque ætatem ibi, sua tantum admirantes, consumerent. Hinc Sophistarum appellatio, laude prius digna, post in odium vertit: quod ex ea quæstum jam, ut auctor est Aristoteles, sordidi homines quærerent: quorum nomina Laertius, Philostratus, Eunapius Sardianus, Suidas, et Hesychius, ut nomenclatores dictant; extantque Græce, quod eruditi sæculi nostri felicitati imputandum censeo, Luciani Samosatensis, Libanii

1. Andr. Alciat., lib. IV Parerg. c. 15. Quem locum vide infra, p. 42.

Sophistæ, Dionis Prusei cognomento Chrysostomi, Theonis in Progymnasm. Aristidæ, Synesii, Themistii, Polemonis, Himerii, aliorumque disertæ Orationes, Declamationesque. Quin et Philosophorum scholas, optima quæque cavillando, ea labes occupavit; quorum laqueos reprehensionesque eludere, et tecto, quod aiunt, discedere latere, singulari lib. περὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων Peripateticæ scholæ Princeps docuit, vocatque τὴν σοφιστικὴν φαινομένην σοφίαν, οὖσαν δὲ μὴ καὶ τὸν Σοφιστὴν χρηματιστὴν ἀποφαινομένης σοφίας, ἀλλ' οὐκ οὔσης. Exagitat eosdem et Plato, et Isocrates : apud Latinos vero Tacitus Cornelius, sive is potius Fabius est, Petronius Arbiter, Ammanianus Marcellinus, cæterique insectantur. Utrique Sophistæ dicti, et iidem sæpe, genere tamen professionis dissimillimi et origine. Nam Philosophastri et ἀμφοτερόγλωσσοι a Zenone Eleate appellati, et ἐν τῷ δοκεῖν διαλέγεσθαι : Rhetores ab Empedocle, et ἐν τῷ λεγεῖν. Quamvis vero uterque e Parmenidis schola profecti, Zeno tamen hausit inde discidium illud τῆς αἰσθήσεως καὶ λόγου. Unde origo τῆς ἀδολεσχίας διαλεκτικῆς. Empedocles vero poetica pigmenta, a quibus primam vetustissimæ Eloquentiæ manasse originem Strabo refert. Latini vero Græcorum æmuli, post, sed longo intervallo, pedem in his vestigiis posuerunt : et aliquandiu intermissa Declamandi ratio revocata est sub Nerone, Vespasiano et Domitiano. Inclinante enim imperio, paulatim etiam eloquentia degeneravit. Cœperat quippe, oppressa orandi in foro libertate, dicendi pariter vis, et facultas

In pejus ruere, ac retro sublapsa referri.

Tum Porcius Latro cæteris præstantior, et M. Fabius senior, homines Hispani mirifice a Seneca hic laudati, viguerunt. Hujus primum a Thadæo Ugoleto Parmensi, a Pet. Ærodio, nuper etiam a Pet. Pithœo J. C. insigni in Gallia, 145 (quæ de 390 fere reliquæ sunt) editæ Declamationes circumferuntur : de quibus et Jo. Ant. Campani judicium extat non

contemnendum. Item Calpurnii Flacci Declamationes ejusdem Pithœi beneficio publici juris factæ. Quæ enim Oratoriis Quintiliani Institutionibus vulgo subjiciuntur, adeo jejunæ sunt, atque a rebus, quibus Rhetor ille abundavit, inopes, ut aratoris potius, quam oratoris esse, nedum ejus, qui bene dicendi præcepta jucundissimo stylo acerrimoque judicio pertractasset, audaciter olim Philelphus judicarit. Apage sis igitur, cum his ineptis λόγοις, qui Volusii Annalibus, aut Antiphontis libris Somniorum plenis nihilo sint meliores, quos legere nemo sustinet, nisi qui et otio, et litteris abuti velit. Quasi vero, qui aliis tanquam digito parandæ Eloquentiæ viam fontesque commode ostenderit, ingredi ipse et haurire non potuerit? Cæci igitur de cæcis legant, per me licet, me sane rivalem non habebunt. Verum ne quid dissimulando prævaricari videar, in eo scriptore variant Critici. Trebellius enim Pollio refert Postumium juniorem ita disertum fuisse, ut quum ejus Controversiæ acutissimis Quintiliani insererentur, non esset facile illas internoscere. In veteribus libris M. Floro inscribi, sunt qui in Variis affirment [1]. Ampliandum igitur, nec tanti ea res, ob quam deseri vadimonium debeat.

Inter hos autem Declamatores M. Seneca Rhetor insignis familiam ducit, sive Suasorias ab optimis dicendi magistris tractatas, sive Controversias memoria reconditas, depromat.

Sunt enim hæc aliud nihil, quam laudabilia scholastica, singulis auctoribus laudatis. De cujus scriptoris stylo ita judicare non dubitem, nihil esse in lingua Latina, quum a Cicerone, Fabioque discesseris, scriptum purius, aut elegantius. Judicium vero, quod semper fuit, eritque perpaucorum hominum, et acumen in aliorum ingeniis dictisque censendis, summum ac proprium illius. Dissentio igitur a viro docto, qui memoria nostra Senecam hunc Rhetorem leviter doctum, ac quasi proletarium appellat.

1. Jac. Durantius, lib. II Variar. cap. 17.

Sed illud vulgo quæri video, cur Sententias, Divisiones, Coloresque hos libros inscripserit: quæ quum ex Rhetorum scholis peti, non a nobis hoc loco expectari debeant, summa attingam rerum capita, et digitum, quod aiunt, ad fontes intendam. Hermagorei (a quibus Coloris nomen manasse primum scribit Porphyrius) potissimum ἐν τοῖς ἀγῶσι collocant, imo vix est διαίρεσις ullius στάσεως apud Rhetoras, in qua non sit κεφάλαιον aliquod μεταθέσεως τῆς αἰτίας, quod illis χρῶμα erat : hinc et M. Fabius Senior Declamationum duas classes constituit, ut aliæ Coloratæ sint, Tractatæ aliæ. Quanquam aliis aliud χρῶμα, genus scilicet causæ figuratæ, ut observat Halicarn. Dionysius ἐν τῷ περὶ ἐσχηματισμένων. Falsarum enim expositionum duplex genus, inquit Fabius[1]. Alterum quod instrumentis, testimoniisque juvatur, alterum quod est tuendum dicentis ingenio : idque vel ad solam verecundiam pertinet, unde etiam *Color* dictus, vel ad Quæstionem. Hinc salse Satyricus :

> Dic aliquem, sodes, dic, Quintiliane, colorem.

Et,

> Declamare doces, ô ferrea pectora, Vecti,
> Quis color, et quod sit causæ genus, atque ubi summa
> Quæstio[2].

Ad hæc Figuratæ controversiæ, quum non, quod dicimus, sed aliud latens, et auditori quasi inveniendum, accipi volumus : ut idem Fabius docet[3].

Divisio vero, quam sæpe adhibet Seneca, est inveniendi ratio τὰ σύμμετρα κεφάλαια, cuique causæ κατὰ τὰς στάσεις, τήν τε προηγουμένην καὶ τὰς ἐμπιπτούσας. Quæ prima exercitatio erat apud Sophistas post τὴν ὑπόθεσιν aut τὸ πρόβλημα. Ad hanc pertinet διαιρετικὴ μέθοδος, id est, ars Statuum, quam rationem τῆς διαιρέσεως maxime in ora-

1. Lib. IV, cap. 2.
2. Juven. Sat. 6 et 7.
3. Lib. IX, c. 1.

tione excellere, Galenus et Alexander Aphrodisieus monuerunt. Ejus exercitationis exempla clarissima αἱ διαιρέσεις τῶν ζητημάτων Sopatri Rhetori. Huic exercitationi succedebat illa, Implere controversias: ultima erat, Declamatio. Hæc, ut lucem afferrent Senecæ, attuli.

Sententia vero, pronunciatum est de rebus universis, quæ expetendæ sunt, aut fugiendæ ad agendum. Sic Arist. III Rhetor. in quem et Γνῶμαι καὶ Θέσεις Theonis Hermogenis et Aphthonii cadunt. Sed Seneca omnium optime, quas intelligat, docet [1], quæ Sententiæ propriæ, quæ translatitiæ dicerentur, hoc est, Loci communes, in quos licebat præter Causam excurrere. Hæ pertinebant ad illos excessus, quorum idem præfando meminit. In qua Præfat. etiam Sententiæ albæ, quas in Albutio sic vocabat Asinius Pollio, hujus generis esse videntur.

1. Præfat. lib. IV Contr.

ANDR. ALCIATUS,

Lib. IV, Parerg. cap. 14.

Illud sciendum, duos fuisse Senecas: eum qui Neronis præceptor erat, cujus sunt epistolæ et tragœdiæ, quique patruus Lucani poetæ, Gallionis frater fuit; alium seniorem, istius et et Gallionis patrem: cujus sunt Declamationes, qui se potuisse Ciceronem audire attestatur. Ut ridicula sit eorum sententia qui utriusque ætatem conjungentes, vixisse posteriorem annos supra 120 comminiscuntur: quum tamen Dio lib. LVIII, phthisi laborasse hunc Senecam sit auctor, manusque Caii principis evasisse, quod credebat fore ut quamprimum fato decederet.

Idem, eodem lib. cap. 15.

Declamandi ratio qualis, et quàm hodie necessaria sit tironibus juri civili operam navare volentibus, sæpe a me præ-

dicatum est. Solebant enim juvenes, postquam a Grammatico dimissi essent, ad Rhetorem accedere, apud quem communes disserendi locos addiscebant, deinde fictas controversias peragebant. Eæ aut ex historiis trahebantur, aut ex re, quæ forte recens contigisset, plurimum ad genus judiciale pertinebant, non absimiles speciebus Consiliorum, quibus quotidie Jureconsulti nostri dant responsa : adeo ut, si illis, quod facillimum esset, legum loca allegationesque adjicerentur, nihil a consiliis nostratium differant. Hoc præ se ferunt specimen, quæ etiamnum extant fragmenta Declamationum Quintiliani nomine, quæ ad usque numerum 136 Thadæus Ugoletus Parmensis in publicum dedit. Id et deprehendi in iis potest, quas Annæi Senecæ patris esse superiori capite censui : nec dubium est, quin recte in eis institutus adolescens, majore profectu, nec illotis manibus Jus civile pertractaret. Sed vix obtineri hæc ratio hodie posset, quod rari Grammatici huic muneri apti sint : et si qui alioquin essent, ad uberiora, utilioraque Legum et Medicinæ studia pertransire malunt, quam inter pueros consenescere. Inter declamatores celebre est hodie Libanii Sophistæ nomen, qui horum studiorum causa sane quam gratus acceptusque Juliano Imperatori fuit : ejus vitam Eunapius descripsit : ut Pauli Tyrii Sophistæ Suidas.

JO. LUDOVICUS VIVES VALENTINUS,

Lib. III, de tradendis disciplinis.

Senecam Rhetorem licebit evolvere, a quo multum adjuvabitur verborum, et propriorum, et translatorum vi, tum copia, et varietate : ut rem eamdem crebro, et sine fastidio possint exponere : multumque alere potest facundiam latinam, metaphoris potissimum, præ cæteris scriptoribus, dextre accommodatis.

Et libro IV.

Legent juvenes *Declamationes et Suasorias*, quas ex oratoribus sui temporis *Seneca* collegit, mendosas quidem illas et truncas: nam desunt græca non pauca, et latina sunt depravatissima; sed erunt nihilominus adjumento dicentibus. Nam plurima in illis sunt, et inventa subtiliter, acuteque et lepide, ac venuste expressa, multæque verborum ac sententiarum conformationes, et quasi lumina.

Legitur quoque in nonnullis editionibus Opsopæi locus quo duos esse Senecas statuit. Quum autem in illo nihil aliud egerit nisi quod J. Lipsii et Alciati locos quos jam dedimus exscripserit, locum illum hic inserere et eadem rursus exscribere prorsus inutile visum est. Ed.

EPITAPHIUM

M. ANNÆI SENECÆ.

Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores,
  Ite, alias post hac sollicitate animas.
Me procul a vobis Deus evocat. Ilicet actis
  Rebus terrenis, hospita terra, vale.
Corpus avara tamen solemnibus accipe saxis;
  Namque animam cælo reddimus, ossa tibi.

PRÆMONITIO

DE CONTROVERSIARUM ET SUASORIARUM DISCRIMINE,

ET DE ORDINE IN ILLIS EDENDIS PRÆFERENDO.

Materiarum apud rhetores Latinos duo genera tractata sunt : Suasoriæ, et Controversiæ. Nam quum Declamatio judiciorum et consiliorum imago sit, ut Controversia forum exprimit, ita Suasoria consilii formam exhibet. Hæc magis puerorum fuit, a quo illi declamandi studium incipiebant : illa provectiorum. Duabus autem de causis Suasoriis prius exercebatur puer, quam Controversiis : altera quia Suasoriæ faciliores, minusque virium et prudentiæ requirere videntur : altera etiam quia is finis rhetori propositus est, juvenem foro potius quam consilio præparare, cujus in imperio minor et rarior publice usus est. Ea ratione velut progymnasma ad Controversiam Suasoria reputata est, quemadmodum fabulæ, chriæ, sententiæ, loci communes, theses, ethologiæ, quæ et ἠθοποιΐαι Aphthonio dicuntur, cæteraque ejusmodi dicendi primordia, quæ illo προγυμνασμάτων nomine comprehenduntur : at Græcis maxime, qui magis suorum operum onera, inquit Quintilianus, et modum noscentes, omnia hæc sibi retinuerunt, non Latinis qui, hæc contemnentes, Grammaticis necessaria fecerunt, solamque controversiam, qua puerum mysteriis suis initiarent, antequam ad veras Controversias admitterent, sibi receperunt. Hæc colligere licet ex Quintiliano, Tacito, Aphthonio, Theone. Suasorias vero puerorum fuisse præter illos auctores indicat Juvenalis, sat. I, iis versibus :

> Et nos ergo manum ferulæ subduximus, et nos
> Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum
> Dormiret.

Et Persius S. III, illis verss.

> Sæpe oculos, memini, tingebam parvus olivo,
> Grandia si nollem morituro verba Catoni
> Dicere.

Has tamen noster auctor Controversiis postposuit velut appendicem, promissionisque suæ ἐπίμετρον, pluribusque libris, an hoc singulari, in incerto est. Illud solum Controversiarum lib. II innuit, Suasorias se daturum, inter quas et quamdam Latronis de Theodoto per triduum declamatam, quæ tamen hic non habetur. Et sane multa ex his intercidisse clarum est, multa ex reliquis corrupta, mutila, et trunca esse: quibus, defecti omni scriptorum librorum ope, conjecturis tantum, quantum in nobis fuit, opitulati sumus; quas ideo seorsim a textu ex romana editione, quæ nobis purior et integrior aliquanto visa est, expresso, his annotationibus inclusimus, ne tanti nostra somnia facere videremur, ut ea vel invitis legenda obtruderemus. Suasoriarum autem præcepta si quis requirat, legat Quintilian. cap. 10, lib. III. N. FABER.

Præterea idem Faber docet in Præfatione sua, ad fin. perperam in antiquis editt. Suasorias ante Controversias positas fuisse. (Quem loc. vide supra, p. 10). Itaque in editione sua a Controversiis inceperat.

Contra Fabrum sentiunt Andr. Schottus et Jo. Schultingius qui sic sententiam suam defendunt.

Etsi non me fugit, inquit Andr. Schottus, Controversias prius edidisse M. Annæum, quam Suasorias, has enim Controversia XII promittit, tamen feci libenter, ut has illis ordine anteponerem, quum tradendarum artium methodo, quæ per faciliora notaque, ad ea, quæ difficilia magis, obscura atque ignota sunt, viam sternit, tum priorum editionum exemplo: Frobenii, quæ anno salutis 1512, prima, ut opinor, in Germania typis cusa prodiit, Hervagii quoque primæ, quam Desiderius interpolavit (nam in altera Cœlius Curio ordinem turbavit): denique Gryphii Lugdunensis; et quod rei caput est, auctoritate vett. quatuor antiquissimorum codicum, Augustodunensis, Brugensis, Covarruviani, et Vaticani, qui in membranis scripti, ad hos libros qua emendandos, qua explanandos opitulati sunt, ne, ut ad hanc usque diem a plerisque (forte quod nimis et depravati essent, ac mutili, et lacunis pleni hiarent, Græcis omnibus sententiis desideratis), neglecti jacerent, neque in tenebris amplius delitescerent. Et vero Suasoriæ Controversiis in rhetorum spatiis præmittebantur, ut illæ artis hujus propriæ, hæ Juriscon-

sultorum, judiciorumque; scholarum illæ, hæ fori fuisse videantur. Rariores tamen deliberationes, publice quidem a declamatoribus institutæ, Controversiæ vero disceptationesque frequentius: quibus tanquam in arena exercitata juventus in Solem tandem aspectumque prodiret, causasque advocatione defendendas susciperet. Sed hæc M. Fabius rhetorum princeps copiose, ut omnia, cap. 10, lib. III, pertractavit, idemque Progymnasmata seu primas apud rhetorem exercitationes, lib. II, cap. 4, præmitti solere tradit, ut *Chrias*, *Apologos*, *Sententias*, *Theses*, cæteraque quæ Theon, Aphthonius et Priscianus pertractarunt, ducebantque ad Aristotelis, aut Hermogenis potius subtiliorem viam, aut M. Tullii fontes. Ad eumdem modum *Suasionibus* ad *Controversias* præludere Græci solent: quanquam ea tota ratio a Grammaticis Romæ occupata est, ac relegata. Plerique enim, artium finibus motis, terminos transilire satagunt [1]. ANDR. SCHOTTUS.

Denique incedit Joannes Schultingius qui Andreæ Schotto sic assentitur:

Constitueram Suasorias præmissis Controversiis rejicere in finem: quia satis ipse fatetur Seneca, Controv. XII, illas se posterius publicavisse. Quem etiam ordinem olim probasse video Nicolaum Fabrum summum illum sine dubio ingenio atque eruditione virum, cujus immortalia hos in libros sunt merita. Postquam tamen animadverti in antiquissima editione Veneta (eam utendam accepi a Clarissimo viro Joh. Georgio Grævio, quem eruditionis et virtutis causa nomino) primum Suasoriis locum datum: præterea postquam rediit in mentem non temporis tantum, quo vel scripti, vel editi sunt libri, sed et rerum, quas præcipiunt, continentve, habendam rationem: qua de causa non dubitaverunt eruditi Historias Taciti, quanquam natas prius atque editas in lucem, tamen subjungere Annalibus: horum, inquam, ego contemplatione, in diversam traductus sententiam, cœpi nihil mutare velle: quum id sit certissimum, et vulgo jam doctorum non ignotum, Suasorias tanquam minus prudentiæ exigentes pueris delegatas, Controversias robustioribus assignatas fuisse. Eumdem igitur ordinem, eos-

1. Plura vide de Controversiarum, Suasoriarum, aliarumque oratoriarum exercitationum discrimine, supra, p. 36 et 41. ED.

dem gradus si in digerendis his libris observaverim, nec quidquam contulerim, mutationis in ea, quæ adhuc plerisque nec sine causis gravibus placuerunt, nemo, credo, æquus id mihi vitio vertet. SCHULTING.

Nos autem, postquam unicuique copiam dedimus suam sententiam de ordine anteponendo afferendi, satis habebimus addere in defensionem ordinis quem sequuti fuimus, electionem hac in re nobis non fuisse relictam. Nam quum in hoc vasto opere omnium Classicorum auctorum edendorum moliendo, eum ordinem quo varia opera ab ipsis auctoribus in lucem edita fuerint, cæteri Editores ubique sequuti sint, non ab hac ratione desciscere nos debuimus; præsertim quum omnes consentiant in eo, ut Controversiæ in lucem priores venerint. Et satis per sese defenditur hæc ratio qua historicus ordo conservatur, quaque auctoris ingenium vel crescere, vel decrescere videtur, prout anni venientes vim ei aut addiderunt aut detraxerunt.

Addendum præterea est, a Controversiis editionem M. Ann. Senecæ Rhetoris melius incipere, quum ipse illis, ad filios scribens, quoddam præfationis genus præposuerit, quæ totum opus comprehendit, nec minus ad Suasorias quam ad Controversias spectare videtur. ED.

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

CONTROVERSIARUM

LIBER PRIMUS.

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

CONTROVERSIARUM

LIBER PRIMUS.

Seneca Novato, Senecæ, Melæ, filiis, Salutem.

Exigitis rem magis jucundam mihi, quam facilem. Jubetis enim, quid de his declamatoribus sentiam, qui in ætatem meam inciderunt, indicare; et si qua memoriæ meæ nondum elapsa sunt, ab illis dicta colligere: ut quamvis notitiæ vestræ subducti sunt, tamen non credatis tantum de illis, sed etiam judicetis. Est, fateor, jucundum mihi, redire in antiqua studia, melioresque ad annos respicere, et vobis querentibus quod tantæ opinionis viros audire non potueritis, detrahere ipsam temporum injuriam. Sed quum multa jam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetaverit[1], nervorum firmitatem fatigaverit: inter ea quæ retuli, memoria est; res ex omnibus

1. *Senectus..... oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetaverit*, etc. Eadem P. Licinii Calvi querela apud Tit. Livium lib. V, cap. 18: « Me jam non eumdem, sed umbram nomenque P. Licinii relictum videtis; vires corporis affectæ, sensus oculorum atque aurium hebetes, memoria labat, vigor animi obtusus. » Et infra, lib. IV, procemio: « Memoria quando senilis per se marcet, admonita, et aliquando lacessita, facile se colliget. » *Schott.*

pato, sententia diu frustra quæsita intempestive molesta est. Necesse est ergo me ad delicias componam memoriæ meæ, quæ mihi jam olim precario paret [1].

Facitis autem, juvenes mei, rem necessariam et utilem, quod non contenti exemplis sæculi vestri, prioris quoque vultis cognoscere. Primum, quia, quo plura exempla inspecta sunt, plus in eloquentiam proficitur. Non est unus, quamvis præcipuus sit, imitandus: quia nunquam par fit imitator auctori. Hæc natura est rei: semper citra veritatem est similitudo [2]. Deinde ut possitis æstimare, in quantum quotidie ingenia decrescant, et, nescio qua iniquitate naturæ, eloquentia se retro tulerit: quidquid romana facundia habet, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat [3], circa Ciceronem effloruit [4]. Omnia ingenia, quæ lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt. In deterius deinde quotidie data res est [5]: sive luxu temporum, nihil est enim tam mortiferum ingeniis quam luxuria; sive quum præmium pulcherrimæ rei ce-

Nam et de rebus erant plerumque fictis, iisque, quæ in rerum usu non obtinerent (Vide Dialog. de Caus. corruptæ eloq. item Petron. init.) quod paulatim invaluit. Sueton. de Rhetor. cap. 1, et ipsa etiam studia otii sæpe significantur nomine. Vellei. I, 13, § 3. Quid? an non et loca studiorum *ludos* vocant, item *scholas?* Add. Præfat. lib. III Controv. *Schult.*

1. *Precario paret.* Respexit Jurisconsultorum formulam qua res precario rogabantur; et res pignori creditoribus oppositas debitores precario rogare solitos ait Ulp. in l. Certe § ultim. ff. de precario, et Pomponium in l. si debitor, ff. eod. et alias sæpe. Tertullianus lib. V, adversus Marcionem: « Aliena tribus modis sumi, *ait*, jure, beneficio, impetu: *hoc est*, dominio, precario et vi. » Et Terent. in Eunucho (vs. 319): « Vel vi, vel clam, vel precario. » *Schott.*

2. *Semper citra veritatem est similitudo.* Cf. Quintilianus, Inst. Or. lib. X, cap. 2. *N. F.*

3. *Quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat.* Cf. Cestium Pium, Suas. 7 de Cicerone: et Fabium, lib. XII, c. 5, et X, c. 1. *Schott.*

4. *Circa Ciceronem effloruit.* Ita et Vellei. I, 17, et paulo post etiam similia his Senecæ de temporibus Ciceronis reperies. *Schult.*

5. *Quotidie data res est.* Virgilianum respexit Georg. I, 200; Solinus, Polyhistoria cap. 2. *Schott.*

cidisset, translatum est omne certamen ad turpia, multo honore quæstuque vigentia; sive fato quodam, cujus maligna perpetuaque in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum, velocius quidem quam ascenderant, relabantur. Torpent ecce ingenia desidiosæ juventutis [1], nec in ullius honestæ rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac somno et languore turpior, malarum rerum industria, invasit animos. Cantandi saltandique nunc [2] obscœna studia effeminatos tenent: et capillum frangere, et ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum feminis, immundissimis se excolere munditiis, nostrorum adolescentium [3] specimen est. Quis æqualium vestrorum, quid dicam satis ingeniosus, satis studiosus, immo quis satis vir est? Emolliti, enervesque, quod nati sunt [4], inviti manent: expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes suæ. In hos nec Dii tantum mali permittant, ut cadat eloquentia: quam non mirarer, nisi animos, in quos se conferret, eligeret.

1. *Torpent ecce ingenia desidiosæ juventutis.* Quanto justior hæc nostri sæculi querela est! queritur et Tacitus, sive is potius Fabii libellus est: De causis corruptæ et degenerantis eloquentiæ; quem cum his Senecæ comparari volo. *Schott.*

2. *Cantandi saltandique nunc.* Suetonius Tito, cap. 3: « Ne Musicæ quidem rudis, ut qui cantaret et psalleret jucunde scienterque. » *Gr.*

3. *Adolescentium specimen.* Præter id quod vulgo non est ignotum, sæpe, ut et hoc loco, *specimen* vocant, rem aliquam insignem et singularem, qua quis sit conspiciendus proprieque æstimandus, quaque se jactare vel possit vel soleat. Senec. Phœn. 184: « Non te ut reducam veteris ad specimen domus, Habitumque regni flore pollentem incliti, Peto. » Thyest. 224: « Specimen antiquum imperii Fraude est adeptus. » Intelligit aureum arietem, cujus possessor regnabat. Vide ipsum locum. Interpretatio nostra egregie firmatur Virgilii versu Æneid. XII, 162: « Solis avi specimen. » Generalius vox *specimen* in Senec. Med. 388: « Omnis specimen affectus capit, » id est, speciem, signum, colorem. *Schult.*

4. *Enervesque, quod nati sunt.* Hieronymus in rhetorum scriptis maxime versatus, Epist. ad Eust. de custodienda virginitate, ad hunc locum respexit, quum scripsit: « Erubescunt esse quum natæ sunt, » et propius lib. I, in Jovin. « ob mei

Erratis, optimi juvenes, nisi illam vocem non M. Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe voluntas divina [1], hominis ore enuntiata. Et quem tandem antistitem sanctiorem invenire sibi divinitas potuit, quam Catonem, per quem humano generi non præciperet, sed convicium faceret? Ille ergo vir quid ait? Orator est, Marce fili, vir bonus [2], dicendi peritus. Ite nunc, et in istis vulsis [3] atque expolitis, et nusquam nisi in libidine, viris, quærite oratorem. Merito talia habent [4] exempla, qualia ingenia. Quis est, qui nunc memoriæ [5] studeat?

cultum quod nati sunt esse noluerunt. » *N. Faber.*

1. *Voluntas divina.* Quæ instinctu divino afflatuque funduntur oracula. Cicero de Divinat. et in Topic. « Oracula eo ipso appellata sunt, quod inest in his Deorum oratio. » *Schott.*

2. *Orator est... vir bonus.* Vide Fabium procemio Instit. Orator. et lib. XII, cap. 1, ubi et M. Catoni hanc sententiam attributam diserte defendit. Ciceroni eam maxime probatam suspicor. *Schott.* — *Vir bonus.* Plato in Gorgia: Τὸν γὰρ μέλλοντα ὀρθῶς ῥητορικὸν ἔσεσθαι, δίκαιον ἄρα δεῖ εἶναι καὶ ἐπιστήμονα τῶν δικαίων. Herennius tamen Senecio maluit satirice hanc Catonis definitionem invertere, oratoremque definire virum malum dicendi imperitum. Plinius, ep. lib. IV. *N. Faber.*

3. *In istis vulsis.* Qui vocantur Græcis πεπιττωμένοι, et Juvenali Sat. VIII, 114: « Resinata juventus. » Videndus Clemens Alexandrinus, disserens diserte in molles, lib. III παιδαγωγοῦ, cap. 3. *Schott.*

4. *Talia habent exempla.* Quod Salmasius notat ad historiam Augustam in vita Alexandri Severi, *habere*, antiquos passim pro *avere* scribere; quod ante eum jam etiam docuerat ocellus Jurisconsultorum Cujacius Obs. I, cap. 15, id apprime utile est hic meminisse: nec enim aliter hoc loco quam *avent* est accipiendum istud *habent.* — *Talia habent exempla*, molliter nempe et ne virili quidem ratione vivendi. Ita observavi apud Valer. Flaccum, Argonaut. I, 672. *Schult.*

5. *Quis est, qui nunc memoriæ studeat?* Schulting. *memoriæ* recte interpretatur, *memoriæ nostri nominis propagandæ.* Antea aliter intellexerat.— Adspectum, inquiebat, ad memoriam artificialem, quæ jam inde antiquissimis a temporibus nota et exculta fuit: cujus adminiculo ita multa tenere poterant, ut res miraculo esset. Exempla ipse Seneca hac præfatione dedit. Primus hanc artem, ut volunt, ostendit Simonides. Vide Fortunatianum lib. III; Quintilian. Instit. II, cap. 2; Cornific. ad Herenn. lib. III; Ciceron. Lucullo, l. I, init. et Partitiun. p. 543. Hæc scripseram, quum intellexi longe etiam alium horum verborum esse posse sensum: nempe quis est, qui nunc studeat memoriam sui quam maxime longam efficere? Marius enim Vi-

Quis, qui non dico magnis viribus, sed suis [1] placeat? Sententias a disertissimis viris factas, facile in tanta hominum desidia pro suis dicunt: et sacerrimam eloquentiam, quia præstare non possunt, violare non desinunt. Eo libentius, quod exigitis, faciam. Et quæcumque celeberrimæ facundiæ viris dicta teneo, ne ad quemquam privatim pertineant, populo dedicabo. Ipsis quoque multum præstaturus videor, quibus oblivio imminet, nisi aliquid tradatur posteris, quo memoria eorum producatur [2]. Fere enim aut nulli commentarii maximorum declamatorum extant: aut, quod pejus est, falsi. Itaque ne aut ignoti sint, aut aliter quam debeant, noti, summa cum fide suum unicuique reddam. Omnes autem magni in eloquentia nominis, excepto Cicerone, videor audisse. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eripuerat [3], sed bellorum civilium furor, qui tunc totum orbem pervagabatur, intra coloniam meam me continuit. Alioquin in illo atriolo [4],

ctorinus ad ista Ciceronis Rhetor. I: *Et sibi victu fero vitam propagabant:* «Omnis sapiens, inquit, memoriæ studet: illi, in quibus vis animi mole corporis oppressa delitescit, non memoriæ student, sed ferino ritu subsidia solis prospiciunt diebus.» Sic Sallustius: «Et quoniam vita ipsa, qua fruimur, brevis est, memoriam nostri quam maxime longam efficere convenit, non pecorum more vivere, quæ natura prona atque ventri obedientia finxit.» Ut isti homines fuerunt, qui sibi victu ferino vitam propagabant. *Schult.*

1. *Magnis viribus, sed suis placeat?* Assentior iis quicumque sint qui ad oram editionis Germanicæ adnotarunt forte legendum, *Magnis viris.* Mollitiem igitur inertemque virilitatem juventutis perstringit. *N. Faber.*—*Non dico magnis viribus.* Malim *virtutibus*, quod sæpius hac epistola eo occurrit sensu. *Schult.*

2. *Memoria eorum producatur.* Hoc est, *proferatur:* ut in aurea illa Varronis sententia: «Vitam legendo, et scribendo producito.» Et mox Seneca de Latrone: «A prima pueritia usque ad ultimum ejus diem productam familiarem amicitiam cum voluptate maxima repetam.» *Schott.*

3. *Ætas mihi eripuerat.* Probat ex hoc loco, aliisque passim Lipsius, auctorem controversiarum istarum patrem potius Senecæ superioris, quam ipsum Senecam, cujus videsis argumenta lector, Elect. lib. et c. 1; sunt enim plura quam ut exscribam. Addatur et Alciatus, Parerg. lib. IV, c. 14.

4. *In illo atriolo.* Eadem fere Sue-

in quo duos grandes prætextatos ait secum declamare solitos, potui illud ingenium, quod solum populus Romanus par imperio suo habuit, cognoscere : et, quod vulgo de alio dici solet, sed de illo proprie debet, potui vivam vocem[1] audire. Declamabat autem Cicero, non[2] quales nunc Controversias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur, quas theses vocabant. Hoc enim genus materiæ, quo nos exercemur, adeo novum est, ut nomen quoque ejus novum sit. Controversias nos dicimus : Cicero causas vocabat. Hoc vero alterum nomen

tonius de claris Rhet. « Cicero ad præturam usque Græce declamavit : Latine vero senior quoque, et quidem consulibus Hirtio et Pansa, quos discipulos, et grandes prætextatos vocabat. » In aliqua fortasse epistola, quæ interciderit; nam apud Ciceronem hæc nunc quæri existimo, et quidem lib. IX, Epist. XVI, ad Varronem, et alios scripta Julio Cæsare III, et M. Lepido Coss. Hirtium et Pansam dicendi discipulos, cœnandi magistros se habere dicit. Quo tempore quia locus ei non erat in foro, ad declamandum se contulit Epist. XVIII ejusdem lib. et ult. lib. VII. Miror autem si Pansa et Hirtio Coss. ipsis Reip. principibus, et Ciceroni in tanta omnium rerum et animorum perturbatione ludere vacavit. Quare vereor ne hic integra dictio pro nota accepta sit, et quum scripsisset Suetonius, *et quidem cum Hirtio et Pansa*, exscriptores legerint *Consulibus*. *N. Faber*.

1. *Potui vivam vocem*. Sic Lycostenes Demosthenem dicebat : « μόνον τῶν ῥητόρων ἔμψυχον παρέχειν, οὐ σφυρήλατον τὸν λογόν. » Lucianus in Demosth. Encomio. *N. Faber*. — *Viva illa vox*, ut proverbium memoratur Quintil. Inst. Or. II, 2, § 8; ubi vide notas nost. edit. t. I, p. 262. Ed.

2. *Non quales*. Veteres Rhetores in virtutum ac vitiorum, paupertatis, divitiarum, cæterarumque id genus rerum laudationibus, vituperiisque vel quæstionibus generalibus ex philosophia morali desumptis citra complexum personarum, temporum aut locorum, sese exercuerunt, assumpta tamen a Dialectis argumentandi ratione. Propria enim, quæ ex personis, rebus negotiorumque natura ducitur, uti non potuerunt : hancque primam et diu solam exercitationem habuerunt. Circa Demetrii Phalerei tempora, hoc est, circa olymp. 117, annumque urbis 440, ad imitationem fori conciliorumque Suasoriæ, judicialesque personis, locis, temporibus definitæ, negotiisque accommodatæ materiæ in scholis frequentari cœperunt. Quas etiam Latini tandem admissis puero Cicerone in urbem Rhetoribus, L. Plotio Gallio primum Latine docente, declamitarunt. Hoc declamationum genus Controversias, sive causas, illud vero theses a proposita materia nuncuparunt. Suetonius notat συντάξεις, vel, ut vetus

Græcum quidem est, sed in Latinum ita translatum, ut pro Latino sit, Scholastica, controversia multis recentius est, sicut ipsa declamatio. Apud nullum auctorem antiquum, ante ipsum Ciceronem, et Calvum, inveniri potest, qui Declamationem distinguit. Ait enim, Declamare est, jam non mediocriter dicere. Bene alterum putat domesticæ exercitationis esse, alterum veræ actionis [1]. Modo nomen hoc prodiit : nam et studium ipsum nuper celebrari cœpit. Ideo facile est mihi ab incunabulis nosse rem post me natam. In aliis autem an beneficium vobis daturus sim, nescio : in uno accipio. Latronis enim Porcii [2], carissimi mihi sodalis, memoriam sæpius cogar retractare, et à prima pueritia usque ad ultimum ejus diem perductam familiarem amicitiam cum voluptate maxima repetam. Nihil illo viro gravius, nihil suavius, nihil eloquentia sua dignius. Nemo plus ingenio suo imperavit : nemo plus indulsit. In utraque parte vehementi viro

Cl. V. P. Pithœi liber habet, συνθέσεις Controversias dictas fuisse, nisi potius legendum esset ὑποθέσεις, quo nomine a Græcis appellantur. Quæ primum autem controversiæ declamatæ fuerunt, vel ex historiis trahebantur, vel ex veritate ac re si qua forte recens accidisset : talesque a Cicerone, Hortensio, Calvo, cæterisque ejus sæculi luminibus frequentatæ fuerunt. Hujus generis fuit illa Bruti pro Milone, Cestii in Milonem, suntque etiamnum illæ de ordinanda Rep. Sallustio, et in Sallustium Ciceroni attributæ declamationes, quæ et in veteribus exemplaribus sic inscribuntur : quamvis legerimus Ciceronem jam in Rep. principem, thesibus etiam exerceri solitum. Tandem luxuriantibus ingeniis, et vulgaria consuetaque fastidientibus in materias a veritate et usu forensi abhorrentes, velut ad inania simulacra et mera somnia deflexerunt : quales in his libris, et apud utrumque Quintilianum pleræque, et quæ ab Hermogene et Sopatro proponuntur. Hæc ex Quintiliani cap. 1 et 3, lib. V, lib. X, et aliis locis, Suetonii lib. de claris rhet. et Taciti dialogo excerpsimus. *N. Faber.*

1. *Alterum veræ actionis.* Est enim *declamatio* judiciorum conciliorumque imago veritati similis, et forensium actionum meditatio. Fabius lib. II, cap. 10, et lib. IV, c. 2, et lib. X, cap. 5. Quibus veluti præpilatis ad pugnam forensem exerceri olim solebant. Idem lib. V, cap. 12. *Schott.*

2. *Latronis enim Porcii.* M. Porcius Latro genere Hispanus, primus

modus deerat : nec intermittere studia sciebat, nec repetere. Quum se adscribendum concitaverat, jungebantur noctibus dies : et sine intervallo gravius sibi instabat, nec desinebat, nisi defecerat. Rursus quum se dimiserat, in omnes lusus et in omnes jocos se resolvebat. Quum vero se silvis montibusque tradiderat, omnes illos agrestes in silvis ac montibus natos, laboris patientia ac venandi solertia provocabat : et in tantam sic vivendi pervenerat cupiditatem, ut vix posset ad priorem consuetudinem retrahi. At quum sibi manum injecerat, et se blandiendo, unde abduxerat, revocarat, tantis viribus incumbebat in studium, ut non tantum nihil perdidisse, sed multum acquisivisse desidia videretur. Omnibus quidem prodest, subinde animum relaxare. Excitatur enim otio vigor : et omnis tristitia, quæ continuatione pertinacis studii adducitur, feriarum hilaritate discutitur. Nulli tamen intermissio manifestius proderat. Quoties ex intervallo dixerat, multo acrius violentiusque dicebat. Exultabat enim novato et integrato robore : et tantum a se exprimebat, quantum concupierat. Nesciebat dispensare vires [1] suas, sed immoderati adversum se imperii fuit. Ideoque studium ejus prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaque solebat et ipse, quum se assidua et nunquam intermissa contentione fregerat, sentire ingenii lassitudinem : quæ non minor est quam corporis, sed occultior. Corpus

clari nominis, inquit Quintilianus, professor, vel, ut ait Plinius, clarus inter dicendi magistros, judicio nostri Senecæ tot egregiis declamatoribus, qui fecundum ingeniis Augusti sæculum illustrarunt, gloriam præripuit. Volaterranus cujusdam Maximi discipulum facit, vereor ne Marillium dicere voluerit, quem cum nostro auctore audivit. Ejus mors exstat in Eusebii Chronico ad Olymp. 194. *N. Faber.*

1. *Dispensare vires.* Id est, eas moderari, nimios illarum impetus cohibere. L. Senec. in Ep. 88 : «Temperantia voluptatibus imperat, alias odit atque abigit, alias dispensat et ad sanum modum redigit.» *Dispen-*

illi erat et natura solidum et multa exercitatione duratum; ideoque nunquam ardentis impetus animi deseruit. Vox robusta, sed sordida lucubrationibus, et negligentia, non natura, infuscata; beneficio tamen laterum extollebatur: et quamvis inter initia parum attulisse virium videretur, ipsa actione accrescebat. Nulla unquam illi cura vocis exercendæ fuit. Illum fortem, agrestem et Hispanæ consuetudinis morem non poterat dediscere: utcumque res tulerat, ita vivere: nil vocis causa facere: non illam per gradus paulatim ab imo usque ad summum perducere: non rursus a summa contentione paribus intervallis descendere: non sudorem unctione discutere: non latus ambulatione reparare. Sæpe quum per totam lucubraverat noctem, ab ipso cibo statim [1] ad declamandum perveniebat. Jam vero quum rem inimicissimam corpori faceret, vetari nullo modo poterat. Post cœnam fere lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnum quietemque æqualiter digeri, sed perturbata et dissipata in caput agebat. Itaque et oculorum aciem confuderat, et colorem mutaverat [2]. Memoria et natura quidem felix, sed plurimum adjuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat, ediscendi causa relegebat. Edidicerat illa, quum scripserat, quum id in illo magis mirabile videri possit, quod nec lente et anxie, sed eodem pene, quo dicebat, impetu scribebat. At illi qui scripta sua torquent [3], qui

sare bella, apud Justin. VII, cap. ult. qui cavet ne simul in eum erumpant. *Schult.*

1. *Ab ipso cibo statim.* Quid si *lecto?* Adde Casaub. ad Sueton. August. 78. Propius litteras earumque sonum accesserit *libro*, vel *stylo*. An a cibo postquam solverat jejunium? non mutem *cibo*. Vide Quintilian. Instit. II, 3, p. 820, et C. Fortunat. p. 76. *Schult.*

2. *Colorem mutaverat.* Plinius, Hist. Natural. lib. XX, c. 14, ejus discipulos usu cumini silvestris pallorem magistri studiis contractum imitatos notat. *N. Faber.*

3. *Qui scripta sua torquent.* Infra: « Non placebat illi orationem infle-

de singulis verbis in consilium eunt, necesse est quæ toties animo suo admoverint, novissime affigant. At quorumcumque stylus est velox, tardior memoria est. In illa non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, sed ars summa, et ad apprehendenda, quæ tenere debebat, et ad custodienda; adeo ut omnes declamationes suas quascumque dixerat, teneret. Jam itaque supervacuos sibi fecerat codices. Aiebat se scribere in animo [1]. Cogitata dicebat ita, ut in nullo unquam verbo eum memoria deceperit. Historiarum omnium summa notitia: jubebat aliquem nominari ducem, et statim ejus acta cursu reddebat. Adeo quæcumque in animum ejus semel descenderant, in promptu erant. Video vos, juvenes mei, plus justo ad hanc ejus virtutem obstupescere. Alia vos in illo mirari volo. Hoc quod tam vobis mirum videtur, non operosa potest tradi arte. Intra exiguum paucissimorum dierum tempus, poterit quilibet facere id, quod Cineas [2] fecit, qui missus a Pyrrho legatus ad Romanos, postero die novus homo, et senatum, et omnem urbanam circumfusam

ctere, nec unquam recta via discedere.» Item: «Summam quidem esse dementiam detorquere orationem, cui rectam esse liceret.» Quod autem hic est, «torquere, detorquere, inflectere orationem,» id Ciceroni est, «calamistris eam inurere.» Qui et ipse rectam eopse in loco unice probat, ac semper sequutus est. Cujus exemplum nobis solum indicendo placere debet: atque utinam exprimere possemus! *Schult.*

1. *Se scribere in animo.* Non minus egregium illud apud Terent. Andr. I, 6 (vs. 283): «O Mysis, Mysis, etiam nunc mihi scripta illa dicta sunt in animo, Chrysidis de Glycerio.» Cicero Acad. quæst. II, de Lucullo: «Itaque ut litteris consignamus, quæ monumentis mandare volumus, sic ille in animo res insculptas habebat.» Diversa hæc sunt ab iis Platonis Æschylique, quæ pro frigidis damnantur ab Longino cap. 3; et qui Fabro ad eum auctorem egregie scripsit. *Schult.*

2. *Quod Cineas fecit.* Plinius lib. VII, cap. 24: «Cyrus rex omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit, L. Scipio pop. Rom. Cineas Pyrrhi Regis legatus, Senatui et Equestri ordini Romæ, postero die quam advenerat.» Ibidem, ejusque simia Solinus, de Mithridatis, Simonidis et Metrodori, sicut de Themistoclis, Crassi et Theodectæ memo-

senatui plebem, nominibus suis persalutavit. Aut quod ille fecit, qui recitatum a poeta carmen novum, suum esse dixit et protinus memoria recitavit: quum hoc ille cujus carmen erat, facere non posset. Aut quod fecit Hortensius [1], qui a Sisenna provocatus, in auctione persedit diem totum, et omnes res, et pretia, et emptores ordine suo argentariis recognoscentibus [2], ita ut in nullo falleretur, recensuit. Cupitis statim discere? suspendam cupiditatem vestram, et faciam alteri beneficio locum. Interim hoc vobis, in quo jam obligatus sum, persolvam. Plura fortasse videor de Latrone meo vobis, quam audire desideratis, exposuisse. Ipse quoque hoc prævideram futurum, ut a memoria ejus, quoties occasio fuisset, difficulter avellerer. Tamen nec his contentus ero, sed quoties me invitaverit memoria, libentissime faciam, ut illum totum et vos cognoscatis, et ego recognoscam. Illud unum non differam, falsam opinionem de illo in animis hominum convaluisse. Putant enim, fortiter quidem, sed parum subtiliter eum dixisse: quum in illo, si qua alia virtus fuit, etiam subtilitas fuerit. Id, quod nunc a nullo fieri animadverto semper fecit. Antequam dicere [3] inciperet,

ria. M. Fabius lib. XI, cap. 2, extremo, et Val. Max. lib. VIII, c. 7. *Schott.*

1. *Aut quod fecit Hortensius.* De quo M. Tullius in Bruto: « Memoria tanta, quantum in ullo cognovisse me arbitror, ut quæ secum commentatus esset, ea sine scripto, verbis iisdem redderet, quibus cogitavisset. Hoc adjumento ille tanto sic utebatur, ut sua et commentata, et scripta, et nullo referente omnia adversariorum dicta meminisset. » Prædicat eamdem in Lucullo, c. 1, qui Nonio est Academ. quartus; item de Orat. III, 61. *Schott.*

2. *Argentariis recognoscentibus.* Auctiones coram argentariis factas, qui in tabulis pretia adjectionesque referebant, docent, præter ista Senecæ, Quintilianus, lib. XI, c. 2, et Cicero pro Cæcinna. Videatur Brissonius, de Verb. Sign. lib. I; de Formul. lib. VI, et Torrentius ad Suetonii Neronem cap. 5. *N. Fab.*

3. *Antequam dicere inciperet.* Id nunc temporis ab omnibus factitatum est: proprie enim fuit divisionis

sedens, quæstiones [1] ejus quam dicturus erat controversiæ proponebat, quod summæ fiduciæ est. Ipsa enim actio multas latebras habet : nec facile potest, si quo loco subtilitas defuerit, apparere : quum orationis cursus judicium audientis impediat, dicentis abscondat. At ubi nuda proponuntur membra, si quid aut numero, aut ordine excidit, manifestum est. Quid ergo? Unde hæc de illo fama? Nihil est iniquius his qui nusquam putant esse subtilitatem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem : et in illo quum omnes oratoriæ virtutes essent, hoc fundamentum tot et tantis superstructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, sed non eminebat. Et nescio an maximum vitium subtilitatis sit, nimis se ostendere. Magis nocent insidiæ, quæ latent. Utilissima est dissimulata subtilitas, quæ effectu apparet, habitu latet. Interponam itaque aliquibus locis quæstiones controversiarum, sicut ab illo propositæ sunt. Nec his argumenta subtexam, ne et modum excedam, et propositum tam meum quam vestrum, quum vos sententias audire velitis, et quidquid ab illis abduxerit, molestum futurum sit. Hoc quoque Latro meus faciebat, ut amaret sententias. Quum discipuli essemus apud Marillium [2] rhetorem, hominem satis aridum, paucissima belle, sed non vulgato genere dicentem : quum

munus, unde etiam nomen accepit, postea successorum negligentia in desuetudinem abiisse notat, quum ait : « Nunc a nemine fieri video. » Et certe in Declamationibus Quintiliani, quas P. Pithœus bono veterum auctorum natus restauravit, et Libanii μελέτας quotus quisque sermo, aut quota προθεωρία quæstiones propositæ Controversiæ exhibet? *N. Faber*.

1. *Sedens, quæstiones*. Quod est de se confidentis : stantes enim orabant; qui gestus attentiorem reddit Oratorem. Plena omnis exemplorum antiquitas. Homerus, Iliad. A : « Τοῖσι δ' ἀνιστάμενος μετέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς. » Ubi Scholiastæ legendi. Sedentem vero Latronem inducit extrema Suasoria 1. Silo quoque Pompeius sedens facundus et disertus erat. Infr. præf. Epitomes, lib. III, et Cic. de Orat. lib. I extr. *Schott*.

2. *Marillium*. Sunt qui legant *Marullum*; sed perperam, ut vide-

ille exilitatem orationis suæ imputaret controversiæ, et diceret : Necesse est me per spinosum locum ambulantem suspensos pedes ponere; aiebat Latro : Non mehercules tui pedes spinas calcant, sed habent. Et statim ipse dicebat sententias, quæ interponi argumentis quum maxime declamantis Marillii possent. Solebat autem et hoc genere exercitationis uti, ut aliquo die nihil præter epicheremata [1] scriberet, aliquo die nihil præter enthymemata, aliquo die nihil præter has translatitias, quas proprie sententias [2] dicimus, quæ nihil habent cum ipsa controversia implicitum, sed satis apte et alio transferuntur : tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de sæculo, de divitiis dicuntur. Hoc genus sententiarum supellectilem vocabat. Solebat schemata quoque per se, quæcumque controversia reciperet, scribere. Et putant illum homines hac virtute caruisse : quum ingenium quidem ejus hac dote abundaverit, judicium autem fuerit strictius. Non placebat illi orationem inflectere, nec unquam recta via

tur. Ejus etiam mentio fit infra, Controvers. 10, et 17. Ed.

1. *Nihil præter epicheremata.* Auctor ad Herennium lib. II, argumentationem, epicherema Græcis esse dicit : sed hoc ἐν πλάτει, quum enim sit argumentatio argumenti explicatio, Enthymema argumentatio erit, et Epicheremate continebitur, quod et Apsinus, lib. περὶ προοιμίου; et Minutianus sive Nicagoras, lib. περὶ ἐπιχειρημάτων, voluere. Vide Quintil. Inst. Or. V, 10; Chirium Fortunat. Rhet. lib. II, et Hermogenem, de Invent. lib. III. Proprie et significanter Juvenalis Sat. VI, 449 : « Aut curtum sermone rotato Torqueat enthymema. » *N. Faber.*

2. *Quas proprie sententias.* Hoc loco sententiæ γνῶμαι sunt, quas inter προγυμνάσματα Rhetores habuerunt Aphthonius, et Theon in Progymnasmat. Quandoquidem in iis puer exercitatus esse deberet antequam Rhetori traderetur. Quod munus grammaticos rhetoresque contempsisse conqueritur Quintilianus, lib. II. cap. 1, Translatitias autem dixit, vel quod apte satis alio transferantur : vel quia non novæ, sed aliunde translatæ essent, quemadmodum Asconius translatitium edictum, quod singuli prætores a decessoribus suis mutuatum in suum transferebant, a Cicerone, in Verrem III, dictum scribit, et a majoribus accepta consuetaque translatitia dicimus, quæ quia, ut plurimum, ex

discedere : nisi quum hoc aut necessitas coegisset, aut magna suasisset utilitas. Schemata negabat decoris causa inventa, sed subsidii : ut quod palam aures offensurum esset, si palam diceretur, id oblique et furtim surreperet. Summam quidem esse dementiam, detorquere orationem, cui rectam esse liceret. Sed jam non sustineo vos morari. Scio quam odiosa res sit Circensibus pompa [1]. Ab ea autem controversia incipiam, quam primam declamasse Latronem meum memini, admodum juvenem in Marillii schola quum jam cœpisset diem ducere [2].

more potius, et dicis causa fiunt quam ex animo, quæ perfunctorie geruntur, translatitia appellamus. Sic Plinius, lib. IX, Epist. XXXVII, translatitia officia; Suet., translatitium funus in Nerone, et Petronius translatitiam humanitatem vocarunt. *N. Faber.*

1. *Scio quam od. mihi res sit Circensium pompa.* Vetus hæc scriptura est a vulgari discrepans. *Schott.* — *Quam odiosa res sit Circensibus pompa.* Moram enim injiciebat iis, qui ludorum spectaculo magis delectabantur; pompa enim ludos præcedebat : quod ex Dionysii Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας lib. VII, extremo didici, ubi multa de his illustria leguntur. In *sacris* quoque *Junonis* ferendis tardissimus incessus, qui et in proverbium abiit, quum et tensarum vehiculis, ut ait Cicero in Verrem, omnes Dii solemnes cœtus ludorum inibant, cistæ et canistra ferebantur. Horatius, lib. I, Sat. 3, 11 : « .... Persæpe velut qui Junonis sacra ferret. » Lentus quoque in *Cereris sacris* gradus. Idem, l. II, 8, 13 : « .... Ut Attica virgo Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes. » *Circenses* autem Ludos Cereri fere celebratos pridie Idus april. in kalendario vetere legitur. *Schott.*

2. *Diem ducere.* Pincianus conjecit, *quum jam cœpisset dies lucere.* Rud. Agricola *diem dicere*, eodem sensu quo Juvenalis, VII, 83 : « Lætam fecit quum Statius urbem, Promisitque diem. » Sed hoc non placet Schultingio qui malit *condicere diem*, ex illo Plauti Curcul. I, 1, vs. 5 : « status condictus cum hoste intercedit dies. » Ed.

CONTROVERSIA I.

PATRUUS ABDICANS.

LEX EST. Liberi parentes alant, aut vinciantur[1].

THEMA. *Duo fratres inter se dissidebant: alteri filius erat: patruus in egestatem incidit: patre vetante, adolescens illum aluit; ob hoc abdicatus, tacuit; adoptatus a patruo est; patruus, accepta hereditate, locuples factus est; egere cœpit pater; vetante patruo, aluit illum; abdicatur*[2].

PRO ADOLESCENTE. PORCII LATRONIS. Quid mihi objicis? Puto luxuriam. Quidquid unquam immodesta lar-

1. *Liberi parentes alant, aut vinciantur.* Lege quum divina tum humana, ut liberis parentes thesaurizant, sic ab illis vicissim alimenta accipiant, vel senio graves, vel ad inopiam redacti, necesse est: quod Galenus dixit: γηροτροφεῖν τὴν πρεσβυτικὴν ἀσθένειαν. Declamitantium hic campus fuit, ut et infra Controvers. 7 et 19, et Fabio Quintiliano Declamatione 5. Alter quoque Fabius legis hujus meminit, Instit. lib. V, cap. 10, et lib. VII, cap. 6, et Jureconsulti. Ulpianus naturali jure cogendos liberos respondit, l. si quis a liberis. D. de agnoscend. vel alend. lib. vel parent. Imperator quoque Divus Antoninus Pius, l. 1 et 2, C. de alendis liberis a parentibus, idem rescripsit. Solon tamen Athenis excepit, alimenta præstanda non esse parentibus, si nullas liberos artes docuissent, vel illegitimo thoro propagati liberi essent: quo vel criminis hujus pœnas senes darent, vel illic socordiæ, ut auctor est Plutarch. in Solone ex Heraclite Pontico, et Diogenes Laertius. Idem etiam Solon infamiam irrogari decrevit liberis, qui parentes non alerent. Et vero Ciconiæ pietatis id exemplum docent, teste Aristotele: et apud Aristophanem in Avibus: πελαργικοὶ νόμοι proverbio locum dederunt. Vitruvius, proœm. l. VI. Alexis ait ideo Athenienses laudari oportere, quod omnium Græcorum leges cogant parentes ali a liberis, Atheniensium non omnes, nisi eos qui liberos artibus erudissent. Lege Val. Max. lib. V, cap. 4, de pietate liberorum erga parentes. *Schott.*

2. *Abdicatur.* Schott. addit *contradicitur.* Hoc, inquit, addidi ex Epitoma, et deesse videtur in reliquis. Nam qui priore loco dicebant, *Petere et Controversiam exponere:* qui vero respondebat, *Contradicere* dicebatur. Quintil. lib. IV, cap. 2. Chirius Fortunatianus, lib. I, Rhe-

gitione effudimus, id omne consumebatur in alimentum duorum senum. Quum vetaret me pater, aiebat[1] : Ipse mihi quum egerem, alimenta non dabat. Eo jam perductus erat, ut omnem spem ultimorum alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum et inimicum. Ecce oppressit increscentem. Quid acturus es ? pluris tibi frater efferendus quam alendus est. Quis rogatus est? aut quis fratrem tam locuples frater alere non potest ? Miserrimus senex divitias suas, et jam extremum blandimentum in stipem perdidit[2]. Ipse, inquit, me non aluit. Imitationem alienæ culpæ innocentiam vocas ? Nec eo [3] quidem æstimas, quanta ista crudelitas sit : quod si quis fratrem non alit, nec a filio quidem alendus est ? Quid adoptionem jactas ? Tunc ad te veni, quum haberem divitem patrem. Parcius, quæso, fratres. Præsentes habemus deos[4]. Scis tuto te facere. Etiam si abdicaveris, alam. Fatendum est crimen meum, tardius misertus sum. Iterum do pœnas : egeo. Parentibus meis, quum in [5] cætera odium sit, tantum in meam notam convenit. O felix spectaculum, si vos in gratiam possum reducere, faciam hoc, quod vultus quoque vestri hortantur. Surgite, patres,

tor. et A. Gellius l. IX, c. 15. Omissam vero hanc vocem suspicor, quod singularibus litteris *C. D.* notaretur nec intelligeretur. *Schott.*

1. *Quum vetaret me pater, aiebat.* Nota *patrem* vocare qui patruus erat, sed erat pater adoptivus. *Schult.*

2. *Blandimentum in stipem perd.* Adeo elanguit fame. Infra « non senectute, sed fame trementibus membris, semesa et tenui atque elisa jejunio voce, ut vix exaudiri posset. »

3. *Nec eo quidem.* An, « nec ex eo quidem ? » fratre scilicet tuo, qui te alere egentem noluit *Schult.*

4. *Præsentes habemus deos. Præsentes*, formula aptissima magnis exemplis divinæ justitiæ. Perinde ut, « liquet nobis deos esse. » *Præsentes* enim, ubi vim suam et vigiles oculos beneficio aut vindicta testantur ac manifestant. Maro, Ecl. I, 42 : « Nec tam præsentes alibi cognoscere divos. » Horatius, Epl. II, 1, 134 : « et præsentia numina sentit. » Petronius : « regio nostra tam præsentibus plena est numinibus. » *Gron.*

5. *In cætera odium.* Quum quantum ad reliqua, dissentiant quam maxime. Odium cum animorum dis-

adeste judices. Alter mihi ex parentibus servatus, alter servandus est. Porrigite mutuas manus in gratiam; me fœderi medium[1] pignus addite. Inter duos contendentes, medius elidar[2]. Ergo fame morientem videbo, per cujus cineres[3] juraturus sum? Omnis instabilis et incerta felicitas est. Quis crederet jacentem supra crepidinem Marium aut fuisse consulem, aut futurum? Quid porro tam longe exempla repeto? tanquam modo non sit qui illum vidit. Quid non timendum felicibus putas? quid desperandum infelicibus?

JUNII GALLIONIS. Ego indicabo, cur me abdices: tu indica, cur adoptaveris. Quædam accedunt nova. Et quidem nova. Illud non miror, quod misericordia objicitur. Illud miror, quod hic objicit. Sic enim me gessi, ut hoc crimine duos patres obligarem. Uterque me amat, uterque ali miser desiderat, uterque probibet. Nec secum, nec mecum fortuna bene convenit. Componite aliquando bonos quidem, sed contumaces viros. Uter discordiæ causam præbuerit, nolite a me exigere. Uterque patruus est, uterque pater est. Transit ad istum fratris sui et fortuna et animus. Misericors sum. Non mutassem patrem, si naturam mutare potuissem.

P. ASPERNATIS. Fortunæ est lex, præstare quæ exegeris. Miserere. Mutabilis est casus: dederunt victis terga victores: et quos provexerat fortuna, destituit. Quid

sensione si inter homines exerceatur, semper conjunctum esse nemo ignorat. *Schult.*

1. *Fœderi medium pignus.* Fœderum pignora Schultingius interpretatur, *obsides;* quam interpretationem multis allatis exemplis firmat. Hic autem ab ipsis obsidibus petita translatio videtur.

2. *Elidar. Ergo fame.* Cod. C. *elido.* Quidam omittunt *fame.*

3. *Per cujus cineres.* Per patrios cineres jurare solemne olim. Infr. de L. Albutio Silone, præfat. lib. III Controv. et Suetonius in claris rhetoribus. Lacones item Suasoria secunda: «Per sepulchra nostra jurabitur.» *Schott.*

referam Marium, sexto consulatu Carthagine[1] mendicantem, septimo imperantem? Nec circa plura instabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, et quis roget.

Othonis Junii. Pater, timeo mutationem, et ille nihil prius ex bonis, quam filium perdidit[2].

Arellii Fusci. Pater, ecquid aperis mi penates tuos? Non sum hospes gravis, unum senem adduco. Hoc tibi vitio, pater, placui. Venit ignotus senex, volo transire jacentem. Per patrem rogat. Ergo aliquis peribit fame, qui filium suum optat superstitem? Quid hoc esse dicam, quod me tam periculose abdicant? quod toties isti fortunam mutant, quoties ego patrem? Redite in gratiam. Inter funestas acies armatæ manus in fœdus porriguntur. Perierat totus orbis, nisi iram finiret misericordia. Aut si tam pertinacia placent odia, parcite. Jactatus inter duos patres, utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus: positus inter duo pericula[3], quid faciam? Qui alunt, abdicantur: mendicant, qui non alunt. Illud tamen, pater, deos testor, divitem te relinquo[4].

Cestii Pii. Tali me operi præparaveram. Volebam fratres in gratiam reducere; at nisi impetravero ut boni fratres sint, impetrabo ne mali patres sint. Uterque me amavit, uterque pro me vota fecit: quantum est[5], si dixero,

1. *Carthagine mendicantem*. Scriptus, *Carthagini*, de quo ad Livium. Statim videtur excidisse vox *Romæ*, ut fuerit: « sexto consulatu Carthagini mendicantem, septimo Romæ imperantem. » *Gronovius*.

2. *Filium perdidit*. Cætera infortunia sequuta: quod et tibi forsan imminet. *Schult*.

3. *Inter duo pericula*. Abdicationis scilicet, si egeno succurrat; periculorum, si non alat: vel *mendicantis*, ut infra innuit. *Schott*.

4. *Divitem te relinquo*. Non exhaurio te mea misericordia, nec ad inopiam redigo. *Schult*.

5. *Quantum est*, intelligo, *quantulum est*. Quomodo apud Velleium, I, 16, § 4: « Philosophorum quoque ingenia, Socratico ore defluentia, omnium, quos paulo ante enumeravimus, quanto post Platonis Aristo-

uterque me aluit? Quæ causa fuerit discordiæ, nescio; ne iste prior egere cœperit. Quid objicis, pater? Hoc tu objicis[1]? scio quemdam in hac civitate propter istud crimen adoptatum. Frater me, inquit, alere noluit. Invenisti quo possim[2] me defendere. Possum liberos[3] tollere, ut primum hoc illis narrem, avum illorum fame perisse? Non fefelli; qualis essem, scivisti, et quum adoptares. Bis abdicatus sum, volo utrumque causam meam agere, neutrum pro me volo; adsit mihi alius[4], semper causa mea habebit advocatum patruum, aut patrem. Alter alterum amet : uterque me amabit. Vis illum veras pœnas dare? sentiat, quam bono fratri injuriam fecerit.

Pompeii Silonis. De patre bene; quod eum per ætatem nosse non possum : sed habet et ille beneficium meum;

telisque mortem floruere spatio? » Plaut. Capt. Prolog. 51 : « Homunculi quanti sunt, quom recogito! » Ita et in Rud. I, 2, 66; L. Senec. ad Helviam Matrem, cap. 9. *Schult.*

1. *Hoc tu objicis?* Locum sic legit Gronov. « .... nescio. Timeo... cœperit ob id, quod objicit. Pater, hoc tu objicis? » *ob id*, i. e. quia non aluit egentem. *Hoc tu objicis*, qui me adoptasti quia invito patre alui.

2. *Invenisti quo possim.* Nam hinc consequitur, fratri te tuo, non mihi succensere debere, qui nihil feci, nisi quod tuo judicio sit comprobatum, et quidem singularem in modum : quippe quum ea me causa adoptaveris. *Schult.*

3. *Possum liberos tollere.* Schultingius interpretatur : possumne a me impetrare ut liberos tollam? Quem vocis *possum* sensum allatis exemplis confirmare tentat.

4. *Adsit mihi alius... habebit advocatum.* Hæc fere in judiciis conjungi solere : « Adesse reo, et advocatum venire, » monet Donatus, et ex Plinio minore discas. Plautus, Amph. IV, 4, v. 25 : « Consimiles sunt adeo, ut utri adsim, nesciam : Rixam tamen, ut potest, dirimam. » Terent. Phorm. 266 : « Hic in noxa est : ille ad defendendam causam adest. » Cic. Qu. Fratri, « A. D. IV. Non. Febr. Milo adfuit : ei Pompeius advocatus venit. » Et in Catone : « Adsum amicis, venio in Senatum frequens. » Seneca infr. lib. VI, Epitomæ Declamat. 5 : « Cum toto tibi regno socer venit advocatus. » *Schott.* — Observat Schottus, hæc fere in judiciis conjungi solere, « adesse et advocatum venire. » Sed quis ille *alius?* Haud dubie subest vitium. Scribe : « Adsit mihi, quem alui : semper causa mea habebit advocatum patruum, aut patrem. » Scilicet utrumque aluerat; illum olim, hunc nuper. Aderit in priore causa patruus, in posteriore pater. *Gron.*

duos ejus filios alui. Surge, infelix senex[1]; quid putatis illum flere? quod eget? immo quod abdicavit[2]; quod non aluit[3].

ARGENTARII. Vides enim, liberalis in domo tua esse cœpi, ille propter me[4] duxit uxorem, quum fortasse juvenem adoptare posset. Hæc abdicantis fuere verba : I ad illum, quem magis amas quam patrem. Non omnibus imperiis[5] parendum est : nihil interim novi facio : scis me et priori patri non paruisse. Venit immissa barba capilloque deformi, non senectute, sed fame membris trementibus, semesa et tenui atque elisa jejunio voce, ut vix exaudiri posset, introrsum conditos oculos vix allevans. Alui, quomodo, quæritis? quomodo istum.

CORNELII HISPANI. Putate me hodie non abdicari, sed

1. *Surge, infelix senex*. His excitat genua et vestigia prehensantem judicum. Sequentia ad ipsos dicuntur judices, nisi quis alere nolenti fratri hæc malit esse ingesta. *Schult*.

2. *Quod abdicavit, etc*. Eadem nunc te manet pœnitentia, qui alere vetas. *Schult*.

3. *Quod non aluit*. Vulgo *quod aluit;* sed videtur deesse negatio. Nec enim senex fratrem aluit, et si fleret quia aluisset, misericordia indignus videretur : sed ait eum flere quia filium abdicavit, fratrem non aluit; lege igitur, «quod non aluit.» *N. Faber*.

4. *Propter me duxit*. Causa quare duxerit, subjicitur hæc : «quum fortasse juvenem adoptare posset» Ea, si res resecetur ad vivum, est ineptissima, eoque ducit, ut vix credam in eo quemquam disputaturum, an sit legendum *propter me* (qui plurimas ex tuis congesseram ad ipsum opes) *non duxit uxorem*. Verum est nullam hunc senem sibi conditionem reperire potuisse, quod erat ad ultimam paupertatem et mendicitatem adeo detrusus : non quod juvenem, ut hic a quo erat adoptatus, adsciscere sibi, eoque solari extremam senectutem posset. Illud autem in his auctoris observo, quod *fortasse* pro *sine dubio* posuisse videatur. Quo exemplo sæpius occurrere apud Quintilianum majorem jam ad Calpurnii Flacci declam. 44, ostendere cœpi. Certe declam. 300 Quintiliani bis eo se offert sensu. *Schult*.

5. *Non omnibus imperiis*. Ne patris quidem : « tanquam si imperet filio ; ut sententiam dicat, contra quam existimat : si testimonium jubeas dici ejus rei, quam ignorat : si sententiam in senatu.» Verba sunt Quintilian. declam. 271, add. ejusdem decl. 257. Nempe quidquid turpe, id pro impossibili debet habere filius; quæ inter, non alere patrem quum possit, quod quum jussum sit

adoptari. Volo quædam futura prædicere patri. Hic quem vis adoptare, inimicum patris sui invito patre aluit: reliquit æquo animo beatam domum, ut cum mendico viveret. Noveris oportet hoc ejus vitium; ad præstandam calamitosis misericordiam contumax est. Habeo quod de hoc vitio queri possim: hoc enim patrem, hoc patruum perdidi. Quam multi patres optant similem filium? Bis abdicor. Homo est: non vis ali hominem? civis est: non vis ali civem? amicus est: non vis ali amicum? propinquus est: non vis ali propinquum? Sic pervenitur ad patrem; homo est, civis est, amicus est, propinquus est. Ergo non erit vitium porrexisse stipem, nisi dixero, pater est.

Vibii Calvi. Circuibo tecum, pater, aliena limina: ostendam omnibus, et me, qui alimenta dedi, et te qui negasti.

Romani Hisponis. Scio, pater, melius esse quod tu dicis: istud ego si possem, nunquam abdicatus essem. Fateor vitium meum: hoc quoque prior in me emendare voluit pater, nec potuit. Impulisti me in fraudem; qui me abdicabat, aiebat: Non oportet fieri; tu dicebas: Oportet; tibi credidi. Non dedit, inquit, mihi alimenta; defuerunt tibi? Quisquis alimenta a mendico[1] rogatus est, nihil amplius quam iter ei monstrat. Vade ad fratrem, i ad filium: jam quidem nobis eamdem fortunam precantur. Crede mihi, sacra[2] populi lingua est.

naturæ, id est divinum, credere illi humana debet auctoritas. *Schult.*

1. *A mendico.* Clara essent omnia, interposito pronomine, ut opposite ad antecedentia, et ad ostendendam infelicissimam patris naturalis conditionem filius dicat: « Quisquis alimenta a mendico hoc rogatus est, nihil amplius, quam iter ei monstrat. » Vel quum testis sit Faber veteres editiones habere, « misereri monstrat, » in postremis commodum sit, « misero ei monstrat. » *Schult.*

2. *Sacra.* Vox populi, vox Dei.

Albutii Silii. Tollite vestras divitias, quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appellet[1], redite in gratiam; innocens sum[2].

PARS ALTERA. Vallii Syriaci. Crescere ex mea proposuit invidia[3]: sequemur senes, quo vocat ambitio juvenilis; et concionem illi præbebimus. Melius se potest jactare quam defendere. Ecquid justus metus meus est? ne heredem ingratum scribam, inimicum relinquam. Inter cætera, quæ mihi cum inimico patior esse[4] communia, et hoc est: infelicissimam et tristissimam ambo egimus vitam, excepto uno, quod alter alterum[5] egentem vidimus, immo fecimus. Adjice istis verborum contumelias: risit, ad cælum manus sustulit, fassus se hujus spectaculi debitorem[6]: et tunc primum fratri vitam precatus est. Lætitiam patrimonii parati, ut ex tantarum calamitatum stupore, nullam percepi, nisi quod isti daturus eram omnia, illi negaturus. Liquet nobis deos

1. *Incertæ fortunæ fluctus appellet.* Nam divitiæ primum a patre ad fratrem, deinde a fratre ad patrem, quasi marino fluctu impulsæ sunt. *Schott.*

2. *Innocens sum.* Vult nimios spiritus ex rebus fluentibus ad votum, magnasque opes quibus se despexerint, ac fraternas discordias, causam esse, cur sit abdicatus, non aliam: ista sola esse, cur possit nunc videri non innocens: quum tamen sine dubio sit. *Schult.*

3. *Crescere ex mea proposuit invidia.* Cicero in Verr. lib. ult. « Denique si videor hic, id quod ego non quæsivi, de uno isto voluisse crescere: isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit. » Pro Cluentio vero planissime, ut hic Vallius Syriacus, cap. 77: « Oblatam sibi facultatem putavit, ut ex invidia senatoria posset crescere. » *Schult.*

4. *Patior esse.* Lege, *Fateor.* Nec hanc puto periodum sequenti jungendam. *Schult.*

5. *Quod alter alterum.* Ea contumeliosa et acerba in istum nondum profecta sunt. Quare nec est quod ille jam infelicissimam, et tristissimam se agere vitam putet. Marillius paulo post: « Ille autem audebit rogare, qui mori mallet, quam verba sua sibi dici? » In vulgato sensus est: in eo tristissimam non fuisse vitam, immo id gaudium fuisse maximum, quod alterum alter egentem vidit. En fraterna odia. *Schult.*

6. *Hujus spectaculi debitorem.* Quum is qui debet sit sine dubio obli-

esse [1]. Qui non aluit, eget : qui in domum suam fratrem non cepit, in publico manet [2]. Æquavit jam potentiam meam cum illius potentia fortuna : nisi quod hæc prior facere non possum. Adoptavi te, quum abdicatus es ; quum abdicas, abdico.

Vibii Furii. Quum egerem, aiebam ; satis se vindicavit, quod a dispensatore locupletis inimici consors modo omnis fortunæ diurnum petam.

Marillii. Ille autem audebit rogare, qui mori mallet, quam verba sua sibi dici [3] ? Multis debeo misericordiam : a multis tuli ; quisquis est qui me ulla calamitate similem effinget [4], perinde habeo, ac si gradu cognationis attingat. Scio quam acerbum sit supplicare exteris : scio quam grave sit repelli a domesticis : scio quam grave sit quotidie et mortem optare, et vitam rogare [5]. Etiam si tu

gatus ad dandum, inde *debere* eleganter pro obligatum esse posuerunt. *Schult.*

1. *Liquet nobis Deos esse.* Tale illud, Controv. 2 : « Ergo tu quum tam innocens, quam dicis, vixeris : ista passa es, credis Deos esse ? » Et illud Varronis Atacini poetæ lepidum epigramma apud Cornutum, Persii interpretem : « Marmoreo Licinus tumulo jacet, at Cato parvo : Pompeius nullo : credimus esse Deos ? » *S.*

2. *Non cepit, in publico manet. Manet* plus est quam intelligat vulgus. Nam et *pernoctare* est sæpe Sueton. nominatim Jul. 39, Cal. 55. Unde *mansiones* dietæ sunt, habitationes, ad quas viatores interventu noctis se recipiunt. Et *mansionarii.* Vid. Bernegg. ad Justin. 13, 1. *Schult.*

3. *Verba sua sibi dici?* Id est, ea exprobrari sibi quæ fratri exprobrabat egenti. Nam dixit superius « adjectis verborum contumeliis irrisit, ad cælum manus sustulit. » *Schott.*

4. *Calamitate similem effinget.* Usus loquendi postulare, et ipsa res videtur : « Calamitate simili effinget. » Cic. II de Divinat. « Quis enim non videt et formas et mores, et plerosque status ac motus effingere a parentibus liberos? » *Schult.*

5. *Vitam rogare.* Ex ambiguitate vocabuli elegantiam captasse videtur. Nam vita et victum denotat, quomodo Græcis βίος sensu utroque. Quod frequentissimum Hesiodo ἐν Ἔργ. Vita autem non tantum in loco Ennii, « nautisque mari quærentibus vitam, » sed et apud Plaut. Stich. III, 2, 9, et Trin. II, 4, 76 (ubi commentatores adeantur) pro victu sine dubio ponitur. Terent. Phorm. II, 3, 16 : « Pauper, cui in opere vita erat, ruri fere se continebat. » *Schult.* — Nos dicimus *demander sa vie.* Ed.

non odisti eum qui mihi fecit injuriam, ego odi eum qui fecit tibi [1].

Divisio. Divisio controversiarum antiqua simplex fuit: recens utrum subtilior, an tantum operosior, ipsi æstimabitis: ego exponam, quæ aut veteres invenerunt, aut sequentes adstruxerunt.

Latro illas quæstiones fecit: divisit in jus et æquitatem [2], an abdicari possit, an debeat; sic quærit, an necesse fuerit illi patrem alere, et ob id abdicari non possit, quod fecit lege cogente. Hoc in has quæstiones divisit: An abdicatus non desinat esse filius: an is desinat qui non tantum abdicatus, sed etiam ab avo adoptatus est, etiam si filius erat: an quisquis patrem non alit, puniatur, tanquam æger, vinctus, captus [3]: an aliquam filii lex excusationem [4] accipiat: an hoc accipere potuerit. An abdicari debeat: per hoc quæsivit, an etiam si ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen recte fecerit qui aluit:

1. *Qui fecit tibi.* Et tua igitur causa tibi irascor. *Schult.*

2. *In jus et æquitatem.* Divisio hæc maxime omnium pervulgata Declamatoribus. Jamprimum jus esse, quo omnes teneantur, qui homines sunt nati, et singulis (qui complicatas animi notiones recte evolvunt, vel ex animi tantum sui, qui quidem plane non induruerit in pravum, loquuntur sententia,) notum, et gentium consensu comprobatum est. Nec est aliud quam præceptum rationis rectæ in moralibus: ut, « Deum colunto, parentes honoranto. » Jus apparet esse quod vulgo appellant *positivum*, ex quo jus gentium secundarium manavit, uti dictum; *æquitas*, *justum*, *ratio*, ad consideranda juris naturæ præcepta pertinent. Revise ad ea, quæ initio hujus notæ disputavimus. Ex his autem, me indicente, apparet, quam recte Victorinus ad l. I Rhetor. Cic. judicaverit, quum ait: « Sapiens est enim qui divina atque humana optime novit. Ergo studium rectæ rationis ad divina, studium honesti officii ad humana referamus. » Quum officia et honestum, ex ratione, tanquam solo fonte suo, deducantur. *Schult.*

3. *Tanquam æger, vinctus, captus.* Quintilianus, lib. V, cap. 10, in hac quæstione, aliis etiam exceptionibus utitur, si miles, si infans, si reipub. causa absit. *N. Faber.*

4. *Filii lex excusationem.* Illud *filii* ad *excusationem* pertinet, et mallem, *lex filii excusationem*. Saltem *lex filii* nequaquam intelligere

deinde, an indignus fuerit qui aleretur. Novi declamatores Græcis auctoribus adjecerunt primam illam quæstionem, an adoptatus abdicari possit; hac Cestius usus est; adjecit quæstionem Gallio alteram, an abdicari possit jam adoptatus, ob id vitium, quod, antequam adoptaretur, notum fuit adoptanti; hoc autem ex æquitatis parte pendet, et tractatio magis est quam quæstio[1].

Gallio quæstionem primam Latronis duplicavit sic: Licuit mihi alere, etiam te vetante: deinde non licuit non alere. In priori parte hoc vindicavit[2], non posse filium ob id abdicari, quod esset suæ potestatis: nulli autem interdici misericordiam. Quid si flere me vetes, quum vidi hominem calamitosum? quid si vetes propter aliquod honestum factum periclitanti favere? affectus nostri in nostra potestate sunt. Quædam enim jura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt. Quamvis filius familiæ sim, licet mihi et stipem porrigere mendico, et humum cadaveri[3]. Iniquum est collapsis manum non porrigere:

hic debemus, aut possumus; quum sic accipiendum esset agi de lege, quæ pro filio faceret, ut, « mea lex, tua lex, » sæpe apud Quintilian. Declam. *Schult.*

1. *Tractatio magis est quam quæstio.* Hæc item sunt inter maxime frequentata rhetoribus: de quibus ego paucis ea proferam, quæ non ita auctoritatum pompa quam rationis simplicitate doctis et æquis probatum iri confido. Fons omnis æquitatis jus est naturæ: de quo egi paulo ante: quum autem illud sit immutabile, non putaverunt rhetores de iis, quæ ad æquitatem et jus naturæ pertinerent, perinde quæstionum ambagibus et subtilitatibus inquirendum, quam ipsam rem ita, uti est, ponendam ante oculos atque tractandam. Inde illud eorum fluxit, « magis tractationis, quam quæstionis rem esse. » Hunc ipsum locum considera. Egregie huc pertinet Controv. 10. *Schult.*

2. *Hoc vindicavit.* An pro *defendit* accipimus? Ut *vindicta* defensio apud Justin. IX, 2, et lib. XXIV, 4, ejusdem. *Schult.*

3. *Et humum cadaveri.* Recte: nam cadaver hominis ejectum sepeliendi affectus naturalis est: et non quidem omnibus animantibus, sed homini sic a natura insitus, ut, quoniam jura naturalia corrumpere civilis ratio non potest, ideo ne jure quidem patriæ potestatis, aut alio jure civili fieri possit, ut non liceat, aut

commune hoc jus generis humani est; nemo invidiosum jus postulat, quod alteri profuturum est [1].

Latro illud vehementer pressit. Non feci ratione; affectu victus sum : quum vidissem patrem egentem, mens non constitit mihi : quid vetueris, nescio [2]. Hoc aiebant non esse tractandum tanquam quæstionem : esse tamen potentius quam ullam quæstionem.

Fuscus Arellius pater hoc movit in ultimo tanquam quæstionem : Putavi te, quamvis vetares, nihilominus velle ali fratrem. Vultu vetabas [3], aut mihi ita videbaris.

Cestius audacius : Non fuit contentus dicere : Putavi velle te; adjecit : Voluisti, et hodie quoque vis : et sua figura dixit omnia, propter quæ velle deberet; quare ergo abdicas? puto, indignaris præreptum tibi officium.

Color [4]. Latro colore simplici pro adolescente : ha-

potius, ut non cuivis necesse sit, ex illo humanitatis communi jure atque officio terram homini mortuo, etiam ignoto, sepeliendi causa, injicere, Quintiliani spectat Declam. 5.

1. *Alteri profuturum est.* Membrum unum deesse videtur, credoque sensu saltem Senecæ fuisse : « Quod alteri profuturum, nulli obfuturum est. » Pertinet huc illud Ciceronis, lib. I de Offic. « Quidquid sine detrimento possit commodari, id tribuatur cuique, vel ignoto, ex quo sunt illa communia, non prohibere aqua profluente : pati ab igne ignem capere, si quis velit : consilium fidele deliberanti dare, quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta. » *Schult.*

2. *Quid vetueris, nescio.* Hoc spectaculo commotus, immemor fui prohibitionis tuæ.

3. *Vultu vetabas*, etc. Vultu tantum, non animo. Ed. — Ego non dubito, quin verum sit : « Vultu, non vetabas, aut mihi ita videbaris. » Ad ostendendum, quod crediderit, quamvis vetaret, voluisse tamen eum ut aleretur frater, dicit ex vultu se id collegisse, in quo signa voluntatis apparere solent. Quæ qui consideravit, non dubito, quin nostram conjecturam sit prælaturus. *Schult.*

4. *Color.* Color est apud rhetores prætextus, quo factum minus ex se probabile tegitur et coloratur. Id nomen satis indicat quod fucum subolet. Græcis eodem significatu χρῶμα dicitur, quod ita definivit Marcellus in Hermogenem, ut sit μετάθεσις τῆς αἰτίας ἢ τὸ ὑπεύθυνον εἰς τὸ ἀνυπεύθυνον μεταθεῖσα. Hujus nominis rationem vult Quintilianus, lib. III, cap. ult. duci, quod maxime tuendus sit color dicentis ingenio, et aliquando ad solam dicentis verecundiam pertineat. Vitiosus enim ille est, ut inquit noster Seneca, qui ad

bere, non quod excuset, sed quo glorietur. Non potui, inquit, sustinere illud durum spectaculum [1]. Offensam mihi putas tantum excidisse : mens excidit, non animus mihi constitit : non in ministerium sustinendi corporis suffecerunt pedes; oculi subita caligine obtorpuerunt. Alioquin ego si tunc meæ mentis fuissem [2], exspectassem dum rogaret.

Fuscus illum colorem introduxit, quo frequenter uti solebat, religionis : Movet, inquit, me natura, movet pietas, movet et humanorum casuum tam manifesto approbata exemplo varietas. Stare ante oculos fortuna videbatur, et dicere talia : Hi sunt, qui suos non alunt.

Albutius hoc colore : Accessit, inquit, ad me pater; nec summissis verbis loquutus est : non rogavit, sed, quomodo agendum erat cum filio, alere me jussit. Recitavit legem, quam ego semper scriptam etiam patruo putavi [3]. Deinde dixit : Præstiti non quantum patri præstare debui, sed quantum vetanti surripere potui.

testem ducit. Simplicius contra suum morem, hac in re Sopater in Hermogenem, qui dicit vocari, διὰ τὸ πρόφασιν παρέχειν τῆς ἀπολογίας, καὶ οἱονεὶ χρωννύναι τὸν λόγον. *N. Faber.*

1. *Sustinere illud durum spectaculum.* Ann. Tacit. lib. III, 3 : « Seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non toleravit. » Tanquam de onere loquitur. *Schult.*

2. *Si tunc meæ mentis fuissem.* Id est, mentis, quæ in mea esset potestate. Poeta : « Vindicta postquam meus a prætore recessi. » Cui oppositum : *mens alienata,* Suet. Aug. 99, quod multo, quam illud, notius : et exponitur per illud Plautin. Amphitr. I, 1, 243 : « Certe ædepol, tu me alienabis nunquam, quin noster siem. » Quia autem pars nostri multo optima mens est, qua Dei circumferimus imaginem, et a belluis distinguimur, denique qua homines sumus, inde qui desinunt mentis esse alienatæ, gravissima ratione *ad se redire* dicuntur. *Schult.*

3. *Scriptam etiam patruo putavi.* Ne multis agam, Plin. in Panegyr. ad Trajanum, quum dicit, « legibus te subjecisti, quas nemo Principi scripsit, » satis ostendit iis scriptas leges intelligi, qui iis dicto audientes esse tenentur. Quare hoc loco existimem fuisse : « Recitavit legem, quam ego semper scriptam, etiam pro patruo putavi. » Ut Controv. 7 : « Dixerunt legem hanc pro malis patribus scriptam esse; bonos etiam

Blandus colore diverso : Venit subito deformis squalore, lacrymis. O graves, fortuna, vires tuæ! Ille dives modo superbius rogavit alimenta, rogavit filium suum, rogavit abdicatum suum. Interrogas, quam diu rogaverit? ne dii istud nefas patiantur, ut diu rogaverit : diutius tamen quam tu. Quæritis, quid fecerit? quod solebat.

Silo Pompeius hoc colore : Movet, inquit, me, quod nihil suo jure, nihil pro potestate [1], quod tanquam patruus accessit : ego vero non exspectavi verba, non preces : complexus sum, et osculatus patrem, dedi alimenta; hoc unum crudeliter feci, quod dixi fratrem dedisse. Non alere, sed exprobrare [2] visus sum.

Triarius hoc colore : Timui, inquit, si non aluissem, ne abdicarer a patre : sciebam quomodo illi placuissem.

Argentarius hoc colore : Accessit, inquit, ad me pater, obrutus sordibus, tremens, deficientibus membris; rogavit alimenta. Interrogo vos, Judices, quid facere oporteat? nam istum non interrogo. Scit quid facturus sim. Nam patrem [3] ut alteri patri faciam injuriam, alteri invidiam. Quum vetuisset me alimenta præstare, si qua est fides, non putavi illum ex animo vetare. Lenoci-

sine lege ali. » Intelligit eam, uti patet : « Liberi parentes alant, aut vinciantur. » Si nihil mutandum, *patruo* tamen, ita ut dixi, exponendum erit. Et hoc nunc malim, postquam venit in mentem ille Plauti locus, Aul IV, 4, 8 : « St. Nihil equidem tibi abstuli. — Euc. At illud quod tibi abstuleris cede. » Add. Menæchm. IV, 2, 8, et Pseud. IV, 1, 24; Sen. de Benef. VI, 31. *Schult.*

1. *Nihil pro potestate.* Quod satis manifeste intelligitur, vocem *egit* in his omittit, ut apud Terent. Phorm. I, 4, 19: « Satis pro imperio quis quis es. » Notissimus locus. *Schult.*

2. *Non alere, sed exprobrare* Cestii Pii illud huc pertinet : « Vis illum veras pœnas dare? Sentiat, quam bono fratri injuriam fecerit. » *Schult.*

3. *Nam patrem.* Lege : *Non patietur.* Narrat, quid cogitaverit rogatus, antequam vetaretur. Is, qui nunc pater est, non patietur ut alteri patri faciam injuriam; intellige egenti et roganti, non dando : alteri invidiam et odium apud homines, intellige pariter, non dando; ipsi, qui nunc est, quasi nolit, me dare, et

natur, inquam, gloriæ meæ [1], ut videar etiam prohibitus aluisse.

MARILLIUS novo colore egit : Cecidit in pedes meos senex, squalidus barba capilloque; movit, inquam, nescio quis iste misericordiam meam. Allevavi quum ignorarem quis esset : vultis repellam, quod pater est?

CESTIUS hoc colore : Hæc mecum cogitavi. Patrem meum egentem video : frater nec miseretur, nec præstat alimenta : hoc est, inquam, novi vitii [2], eripere filio officium. Sciebam hanc fortunam meorum [3], has jam meas esse partes. Hoc peccavi, quod non ultro ad patrem accessi; sed aiebam, nolo quidquam amplius præstare, quam illi præstiti. Exspectavi, donec patruus ad me veniret; et nunc exspectabo. Venit ad me pater : quid habui facere [4]? Perducerem illum ad patruum? non feci :

inimicitias fraternas tam crudeliter exerceat. Volet igitur potius me dare alimenta. *Schult.*

1. *Lenocinatur, inquam, gloriæ meæ. Lenocinari* est commendare, gratiorem reddere, speciem etiam majorem addere, ut apud Tacit. de Mor. Germ. 43. Nempe lenonum est speciem causis addere, et vel res, vel homines commendare : idque sive lenones turpissimo accipiantur sensu, sive honestissimo : nam et *legatos* denotat. Justin. II, 2, 3 : « Primus Scythis bellum indixit Vexoris rex Ægyptius, missis primo lenonibus, qui hostibus parendi legem dicerent. » Quo ipso etiam speciem majestatis majorem regi suo circumdederunt; saltem his rationibus id quoque quæri solet. *Schult.*

2. *Hoc est, inquam, novi vitii.* Locus miserrime affectus, quem sanitati ita puto posse restitui : « Hoc est, inquam, si novi virum; præcipere filio officium. » Vel, « non præripere, » quod malo; quia etiam hujus Cestii est supra : « Quare ergo abdicas? puto, indignaris præreptum tibi officium. » *Schult.*

3. *Fortunam meorum, has.* Mallem interpositam copulam, ut sit : « et has jam meas esse partes. » *Schult.*

4. *Venit ad me pater : quid habui facere?* Sic multo melius scriptus et Pal. et Erasmi, immo, credo, omnes ante conjecturam Schotti : « Quid debui facere? » Cicero pro Roscio Amerino : « Habeo etiam dicere, quem contra morem majorum minorem annis sexaginta de ponte in Tiberim dejecerit. » Ep. Famil. Lib. I : « De Alexandrina re causaque regia tantum habeo polliceri, me tibi absenti tuisque præsentibus cumulate satisfacturum. » Livius, lib. XLIV, « Illud affirmare pro certo habeo audeoque; me omni ope admissurum esse. » *Gron.*

merito irascitur. Potuit enim, si aluisset, levare quidem fortunam fratris, sed causam aggravare[1].

Buteonis colorem non approbat Latro: præstitisse se dixit exiguum, tantum quo spiritum posset producere, et quum descripsisset pallorem ejus et maciem, adjecit: Apparet illum ab inimicis ali[2]. Hunc colorem quum improbaret Latro, hac sententia usus est: Non est, inquit, abdicato quidquam ex gloria sui criminis detrahendum.

Hispanus hunc colorem venustius: nam et miserationi ejus qui benignissime alit, adjecit aliquid; et pietati suæ nihil detraxit. Quomodo, inquit, illum alo? Exiguos furtive cibos mitto: et si quid de mensa mea detrahere potui[3], famelico seni porrigo. Non credis, quia scis quomodo te aluerim. Colorem ex altera parte, quæ durior est, Latro aiebat hunc sequendum[4], ut gravissimarum injuriarum inexorabilia et ardentia induceremus odia. Thyesteo more[5] aiebat, patrem non irasci tantum debere, sed furere. Ipse in declamatione usus est summis clamo-

1. *Causam aggravare*. Paulo ante: « Hoc unum crudeliter feci, quod dixi fratrem dedisse. Non alere, sed exprobrare visus sum. » *Schult.*

2. *Apparet... ali*. Talis et ille Terentii in Eunucho jocus: « Apparet hunc esse servum domini pauperis. » *Schott.*

3. *Et si quid de mensa mea detrahere potui*. Elegantior erit locus si *de demenso meo* scribatur. Terent. in Phormione, I, 1, 9: « Quod ille unciatim vix de demenso suo, Suum defrudans genium, comparsit miser, etc. » Quem locum videtur exprimere voluisse Hispanus. *N. F.*

4. *Latro aiebat hunc sequendum*. Antea legebatur *ultro*, de quo N. Faber: Nisi me conjectura fallit, legendum est *Latro aiebat*: ut quemadmodum pro altera parte primum quibus coloribus Latro usus est, hæc sequutus est: ita pro abdicantis parte faciat.

5. *Thyesteo more*. Atrei et Thyestis fratrum odium ex tragœdia notum: hic fratris uxorem adulterio constupravit: ille liberos, vicissim ulciscendi sui causa, epulandos patri apposuit; quod scelus et Solem adverso cursu detestatum fabulantur. *Thyesten* autem tragœdiam græce scripsit Diogenes, auctore Laertio; Latine Ennius: citatque Cicero et Festus Pompeius: « Aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Jovem. » Et sæpe Nonius. Docuit eam fabulam et Pacuvius, ex qua illud apud Fulgentium reperi:

ribus, illo versu tragico: Cur fugis fratrem? scit ipse.

Hunc colorem sequutus SYRIACUS VALLIUS durum sensum videbatur non dure posuisse in narratione sic: Infelicissimam ambo et tristissimam egimus vitam, excepto quod alter alterum egentem vidimus. Æque efficaciter videbatur odium expressisse fraternum, hac sententia: Vos, Judices, audite, quam valde eguerim: fratrem rogavi[1]. Hanc partem memini apud Cestium declamari ab Alfio Flavo, ad quem audiendum me fama perduxerat: qui quum prætextatus esset, tantæ opinionis fuit, ut P. Romano puer[2] eloquentia notus esset. Semper de illius ingenio Cestius et prædicavit, et timuit. Aiebat tam immature magnum ingenium non esse vitale[3]: sed tanto concursu hominum audiebatur, ut raro post illum auderet Cestius dicere. Ipse omnia mala faciebat[4] ingeniо

«Non illic luteis aurora bigis.» *Schott.*

1. *Fratrem rogavi.* Ejusdem filii est illud Senecæ in Thyeste v. 289: «... Regna nunc sperat mea: Hac spe minanti fulmen occurret Jovi; Hac spe subibit gurgitis tumidi minas, Dubiumque Libycæ Syrtis intrabit fretum, Hac spe, quod esse maximum retur malum, Fratrem videbit.» Verba Atrei de Thyeste. *Schult.*

2. *P. Romano puer.* In his quoque aliquid latere mendi dubium non est. Nam quum præcesserit de prætextato, putide hic repetitur de puero: nec id accuratissimo Senecæ judicio convenit. Quomodo huic loco medicinam judicem faciendam, nondum fateri mallem, et tamen aliquid audendum videtur. Cogitavi igitur: «Pater non Romanus pueri eloquentia notus esset.» Vel potius: «P. Romano pater pueri eloquentia notus esset.» Nempe satis id constat Rhetores, qui quidem professione essent, plerosque peregrinos, ut ipsos Senecas, Quintilianos, aliosque, et præterea magnam partem infimæ conditionis fuisse. Qui tamen artis suæ beneficio multi dein Romæ ad magnas opes, et ad summos adeo honores processerunt. *Schult.*

3. *Immature magnum ingenium non esse vitale.* Hinc Flaccus, lib. II Serm. «... O puer, ut sis Vitalis metuo.» Et Fabius, lib. I, c. 3: «Illud ingeniorum velut præcox genus, non temere unquam pervenit ad frugem.» Et Prov. «Poma præcocia cito decidunt.» *Schott.*

4. *Omnia mala faciebat.* Cod. C. *satiabat.* — *Omnia mala faciebat ingenio.* Adeo hæc raro reperias apud auctores alios, et præterea nostram Belgarum et Germanorum ita redolent linguam, ut diu dubitaverim, et adhuc dubitem, num vera hæc sit lectio. Ab emendando tamen revocabar, quia apud Plaut. Aulul.

nio suo : naturalis tamen illa vis eminebat, quæ post multos annos tametsi desidia obruta, et carminibus enervata, vigorem tamen suum tenuit. Semper autem eloquentiam ejus commendabat aliqua res extra eloquentiam. In puero lenocinium erat ingenii, ætas; in juvene, desidia. Hic quum declamaret partem abdicantis, hanc summis dixit clamoribus sententiam.

Alfii. Quis es tu, qui de facto patrum sententiam feras? Ille tunc peccavit [1] : tu nunc peccas; ad te arbitrum odia nostra non mittimus : judices habemus Deos. Et illam sententiam : audivimus fratrum fabulosa certamina, et incredibilia, nisi nos fuissemus : impias epulas, detestabili parricidio furvum diem. Hoc uno modo iste frater a fratre ali meruit. Quam innocenter me contra parricidium vindico? filium illi suum reddo.

Cestius hunc colorem tam strictum [2] non probavit, sed dixit temperandum esse : et ipse hoc colore usus est, quem statim a principio induxit. Miratur aliquis, quod quum duo gravissimam acceperimus injuriam, ego et filius, ego solus irascor? non est quod quisquam miretur, jam

4, 6, noveram esse, «...Illum corvum ad me veniat, velim, Qui indicium fecit, ut ego illi aliquid boni Dicam.» Charisius, lib. II, ex Catone : «Multa nova miracula fecere inimici.» Elegantia in his non erit, nisi «aliquid boni cuiquam facere» recte dicatur. Si *aliquid*, etiam *omnia bona* et *mala facere alteri*, non absurdum credas. *Schult.*

1. *Ille tunc peccavit.* Ejus rei «judices habemus deos,» tu tamen contra sentis, in quo peccas haud dubie. *Schult.*

2. *Colorem tam strictum.* Ex ipsius Cestii sententia, qua voluit *temperandum hunc colorem*, intelligo *strictum* hic esse, quod *districtum*, quod pro duro, aspero, nimis severo accepit Valer. Maxim. VIII, 2, ubi est : «Ex amica obsequenti subito districtam fœneratricem agere cœpit.» Tacit. quoque Annal. IV, 36 : «Ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat : leves, ignobiles, pœnis afficiebantur.» Controv. 9 : «Male de se existimare eum, qui ire ad judicem districtum nocens nollet.» Quintil. Declam. 342, in serm. «non amare, nec districte.» Plin. lib. II, Ep. XXI, «districte minari.» Petron. «Et fortuna sonet celeri di-

filio satisfactum est [1]. Debuisti me rogare, ut ipse præstarem : debuisti illum ad me perducere : debuisti reconciliationem tentare, non famam pietatis ex nostra captare discordia. Fortasse ego quum egerem, fratrem rogassem, si tu non fuisses; fortasse ille me rogasset, si tu non fuisses. Poterat nobis convenire, si non fuerit in medio, quem potius miseri contumaces rogent.

Hermagoras [2] in hac controversia transiit a proœmio in narrationem eleganter, rarissimo quidem genere, ut in eadem re transitus esset, sententia esset, schema esset, sed, ut Latroni placebat, schema quod vulneret, non quod titubet [3].

Ex altera parte transit a proœmio in narrationem Gal-

stricta meatu.» Ut *strictus* hoc loco, ita est in Proœmio supra: «*Et putant* illum homines hac virtute caruisse; quum ingenium quidem ejus hac dote abundaverit, judicium autem fuerit strictius.» Præf. Excerpt. Contr. IV: «Illud strictum ejus et asperum, et nimis tum in dicendo judicium.» *Schult.*

1. *Filio satisfactum est.* Qui patrem, a quo gravissima abdicationis injuria affectus erat, non tantum ad extremam redactum vidit mendicitatem, sed et sibi factum supplicem. Latini autem satisfactum etiam intelligunt, quum quocumque modo, vel rebus, vel verbis id factum est, unde læsus et iratus, lenitus atque placatus sit. Igitur etiam «pœnitentia, precibus satisfacere deo,» recte et veræ religioni convenienter dici possumus. Vid. Sueton. Jul. 73, Claud. 38, et ibi comment. ut et ad Plauti Amphitr. III, 2, 8. *Schult.*

2. *Hermagoras.* Temneus Æoliæ, cognomine dictus Carion, Theodori discipulus sub Augusto floruit, quatuorque libros artis Rhetorices edidit. Male apud Suidam sex ponuntur, quum quatuor tantum enumeret, nempe περὶ ἐξεργασίας, περὶ πρέποντος, περὶ φράσεως, περὶ σχημάτων. Romæ cum Q. Cæcilio docuit, ubi etiam admodum senex decessit, ut verum esse potuerit quod ait Quintilianus, sua ætate quosdam superasse qui Hermagoram viderant: apud quem etiam ejus hoc exstat elogium: «Hermagoras, inquit, vir subtilis et in plurimis admirandus, tantum diligentiæ nimium sollicitæ, ut ipsa ejus reprehensio laude aliqua non indigna sit.» Hæc cap. 1, et ultimo lib. III, et Strabo lib. XIII, ex quibus apparet alium esse ab Hermagora qui pariter rhetorica scripsit, cujus apud Ciceronem et Cornificium fit mentio. *N. Faber.*

3. *Schema... quod titubet.* Illud *titubet* active positum intelligi posset; quia Virg. Æn. V, 331, *titubata* passive dixit. Schemata vult acumine fuisse destituta, iisque neminem moveri graviter et gradu dejici, multo minus prosterni aut vinci potuisse. *Schult.*

LIO, et ipse per sententiam sic : Quidni filium mihi nolim cum isto communem esse, cum quo utinam communem patrem habuissem ?

DIOCLES CARYSTIUS illum sensum a latinis jactatum dixit brevissime, rarissimo genere, quod sententia verbis consumatur. Nec enim paucioribus potest.

EUCTEMON levis declamator, sed dulcis, dixit nove et amabiliter, illum æque ab omnibus vexatum sensum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

CONTROVERSIA II.

SACERDOS PROSTITUTA.

LEX. Sacerdos casta e castis, pura e puris sit.

THEMA. *Quædam virgo a piratis capta venit : empta a lenone, et prostituta est. Venientes ad se exorabat stipem ; militem qui ad se venerat, quum exorare non posset, colluctantem et vim inferentem occidit; accusata, et absoluta, remissa ad suos est : petit sacerdotium. Contradicitur.*

CONTRA PUELLAM. PORCII LATRONIS. Sacerdos nostra adhuc in lupanari viveret, nisi hominem occidisset. Inter barbaros quid passa sit, nescio : quid pati potuerit, scio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices : ne quid parum sanctum occurrat, dum sacerdos legitur. Si nihil aliud, certe osculatus est [1] te, quisquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrocinium : militem occidi. At hercules lenonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti lo-

1. *Osculatus est.* Quo ipso etiam vitium aliquod allatum pudicitiæ. *Puram*, quia inde libidinis stimulum habuerunt.

cum, pretium constitutum est, titulus inscriptus[1] est, hactenus in te inquiri potest: Cæterum nescio quid [2]cellulam et obscœnum lectulum voces. De pudicitia sacerdotis hic quæritur. Nemo, inquit, mihi virginitatem eripuit, sed omnes quasi erepturi venerunt: sed omnes quasi eripuissent, recesserunt. Quo mihi sacerdotem, cujus precaria est castitas? quum ex illo lupanari cruenta fugeres, si qua tibi occurrisset. Si mater tua prostitisset, tibi noceret: propter te liberis tuis sacerdotium non daretur.

Fulvii Sparsi. Quid inclusa feceris, nec quærere debemus, nec scire possumus.

Cornelii Hispani. Occidisti hominem. Quid respondes? vim afferebat mihi. Puto, sacerdoti pro libertate vota facienda sunt: captivæ mandabitis? Pro pudicitia vota facienda sunt: prostitutæ mandabitis? Pro militibus vota facienda sunt: isti mandabitis[3]? Id enim deerat, ut templa eas reciperent, quas aut carcer aut lupanar ejecit.

1. *Accepisti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus.* Post non longe Arellius Fuscus: « Meretrix vocata es, in communi loco stetisti, superpositus est cellæ tuæ titulus, venientes recepisti. » Mos hic vetus, ut tanquam merx, licet non bona, inscriberetur. Martialis lib. II, Epig. XLVI: « Intrasti quotiens inscriptæ nomina cellæ. » Et Juvenal. de Messalinæ, Claudii imper. uxoris, impotenti libidine, Sat. VI. Tertullianus lib. de Pudicitia: « Ubi proponetur liberalitas? sub ipsis libidinum januis? sub ipsis libidinum titulis? » Mentiebantur itaque etiam titulum nomenque mutabant, ut ex Plauti Pœnulo et Juvenalis loco docet Andr. Alciatus lib. IX, cap. 16, παρέργων. *Schott.*

2. *Nescio quid cellulam.* Ita in his fingitur, quasi illa defendens se puram et virginem esse, inter alia id quoque dixerit, notum esse promptissima libidine alias in cellulis et lectulis secretis sui præbere copiam: se vero abhorruisse ingenio semper ab hujusmodi flagitiis, et omni cura et studio virginitatem suam indelibatam servavisse. Ad quæ in sequentibus ita regeritur, quasi indignum sit illa, hoc præsertim in negotio, ista vocabula ad lupanar pertinentia vel nominare, immo vel auditu cognita habere. Quare in his ita agere videtur diversarum partium patronus, quasi ipsi etiam ea ignota sint, et ex abrupto subjungere: « De pudicitia sacerdotis hic quæritur. » *Schult.*

3. *Isti mandabitis?* Isti, quæ militem occidit, ut pro militibus vota faciat, mandabitis? *Schott.*

Marillii. Ut sciamus illam apud lenonem fuisse, blanda est : ut sciamus apud piratas, cruenta est. Nemo, inquit, me attigit. Da mihi lenonis rationes; captura [1] conveniet. Age, si quis venit pertinax? age, si quis hoc ipsum concupivit quod virgo eras? age, si quis, ne negare posses, ferrum appulit [2].

P. Vicitii. Eam sacerdotem facite, quæ aut honeste maneat, quod semper fuit, aut pœnam sentiat, si esse desierit. Cujus audaciæ es, puella? etiam si nobis non timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini subjecta uniuscujusque conscientia est, aliter nostræ æstimationi. Nos tantum quæ feceras palam, vidimus; illi, etiam quæ secreta sunt. Indignam sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. Procedente hac lictor submovere jubebitur [3]? huic prætor via cedet? summum imperium consules [4] cedent tibi? Quæcumque meretrix prostrata fuit, fugiet? Fas sacerdoti non esset, ancillam tibi similem habere : fieri te sacerdotem fas erit? Nam quod ad sortem pertinet, ne reliquæ virgines contami-

1. *Captura*. Hinc mox *capturas* vocat Cestius Pius : « Manus, inquit, quæ Diis datura erat sacra, capturas tulit. » *Schott*.

2. *Ferrum appulit?* Cestius Pius : « Sic venientes deprecata est, ut ferro opus esset. » Add. tamen fin. Controv. *Schult*.

3. *Procedente hac lictor submovere jubebitur*. Ut prætori, Cos. et Dictatori lictores præibant, qui populum et infames, ut lenones, meretrices submoverent, occurrentes equo descendere juberent : ita et Imperatorum uxoribus et Vestalibus apparere solitos colligo. D. L. Quinctio Flaminino Proconsule infr. lib. V, sic Blandus ait : « Majestatem læsam dixissem, si tibi lictor e conspectu non submovisset meretricem. » De Augustorum feminis Tacitus lib. I, et initio lib. XIII Annalium. De Sacerdote vero vestali hic Cestius Pius post paulo : « Non sine causa sacerdoti lictor apparet : occurrenti tibi meretricem submovisset. » *Schott*.

4. *Summum imperium consules*. Pro summo etiam imperio consulatum habet Tacit. in ipso limine Annal. ubi annales suos, quibus vitas Cæsarum ab excessu exequitur Augusti, priscæ reip. apte ingenioseque commissurus, imperia, quæ quondam obtinuerant, quæque postremo loco principatus et potestas Cæsarum excepit, summatim enumerat, dein

narentur, hæc segregata est. Castam te putas, quia invisa meretrix[1] es. Nuda in litore stetit ad fastidium[2] emptoris: omnes partes corporis[3] et inspectæ et contrectatæ sunt. Vultis auctionis exitum audire? Vendit pirata, emit leno, excipitur nihil[4]. Eo deducta es, ubi tu aliud honestius nihil facere potuisti quam mori. Quæ stipem[5] rogasti, sacerdotium rogas? Fortuna, inquit, hoc me coegit pati: misereri debent omnes mei. Et ego misereor tui, puella; sed non facimus miserandas sacerdotes; non est apud nos maximus honor, ultimorum malorum solatium.

MENTONIS. Honorem habitum auribus[6] majestatique

destinata componit: sed notandum, quod tribunorum plebis mentionem interponat nullam: quos etiam summa potestate præditos voluit non tantum Valer. Max. III, 8, 6 et IX, 15, 1; sed et Sallust. Cat. 38. *Schult.*

1. *Invisa meretrix.* Quia nunquam, quum meretrix eras, nudam te cuiquam more meretricum pervulgato conspiciendam præbuisti, quo facto castitatis laus haud dubie imminui deberet. Atque eo sensu illud *invisum* a me exponi nemo mirabitur, qui sciat ita apud optimos reperiri. Cæsar lib. II: « Invisis, latitantibus atque incognitis rebus. » Cicero de Aruspicum resp. « Maribus non invisa solum, sed etiam inaudita sacra inexpiabili scelere pervertit. » *Schult.*

2. *Ad fastidium emptoris.* Mangonum; et hic mos clarescet ex Martialis lib. VI, Epig. LXXXII: « Quidam me modo, Rufe, diligenter Inspectum velut emptor, aut lanista, Quum vultu digitoque subnotasset. » Et Claudiano in Eutropium lib. I: « Nudatum quoties medicum dum consulit emptor, Ne qua per occultum lateat junctura dolorem, Omnis pœnituit pretii venumque redibat Dum vendi potuit. » Vid. Suetonius in Augusto cap. 69, et in Caligula cap. 36; Seneca Ep. LXXXI. *Schott.*

3. *Omnes partes corporis.* Exposita enim mancipia ab empturientibus, num sana et integra essent, contrectabantur. *N. Faber.*

4. *Vendit pirata, emit leno, excipitur nihil.* Fugit ratio Lipsium, quum supposuit: *excipit fornix*. Solitas enim in venditione mancipiorum certas contumelias excipi, ex jure notum est. Controv. 34: « Utinam, Philippe, hac auctionem cum exceptione fecisses; ne quis Atheniensis emeret. » Sic et ipsi lenones interdum excipiebantur. *Gronovius.*

5. *Quæ stipem rogasti.* Etiam legibus Hebræorum, qui sordidum vitæ genus, vel sequerentur, vel secuti essent, sacris non sunt præfecti. Gellius I, 12, fas negat fuisse apud Romanos, ut caperetur virgo Vestalis, « cujus parentes alter ambove servitutem servierunt, aut in negotiis sordidis diversantur. » *Schult.*

6. *Honorem habitum auribus.* Nimirum *honorem præfari* solebant, ubi quid turpe et obscœnum dictu

velim vestræ, quod necesse est in hac causa nominare lupanar, lenonem, meretricios quæstus, homicidium. Quis credat? Inter hæc sacerdos quæritur. At mehercules futuræ sacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis vestræ summa notitia est [1], quod prostitit: summa virtus, quod occidit: summa felicitas, quod absoluta est. Non potest in ea sperari sacerdos, in qua sperari meretrix potest. Aliis oculis virginem leno æstimat, aliis pontifex.

BLANDI. Virgo sum, inquit. Interroga, si dubitas, archipiratam: interroga gladiatorem, an rogatus virginitati pepercerit. Non refello, dum scias clausa esse testibus tuis templa. In auctione nemo voluit liceri, ut enotuit, servisse piratis; non videbatur iste virginis vultus, ista constantia, et ne armatum quidem timens audacia.

ARELLII FUSCI PATRIS. Ne metuas, puella; pudica es: sed sic te viro lauda, non templo. Meretrix vocata es, in communi loco [2] stetisti, superpositus est cellæ tuæ [3] titulus, venientes recepisti. Cætera, etiam si in communi loco essem, tamen potius tacerem.

locuturi, vel loca Ædilem metuentia nominaturi. Cic. Epist. XXII, lib. IX Fam. « Nos autem ridicule, si dicimus, Ille patrem strangulavit, honorem non præfamur: sin de Aurelia aliquid aut Lollia, honos præfandus est.» Vide de hac re plura apud Brissonium de Formulis lib. VIII.

1. *Summa notitia est.* Viles igitur aut obscuros ad sacerdotia non admittendos censet, saltem præferendos iis notos: quippe si usquam, isto in negotio spectati mores esse debuerunt. *Schult.*

2. *In communi loco.* Eleganter et quam maxime apposite lupanar *locum communem* appellat, quia ista nequitiæ stabula impuris maximeque profanis locis accensenda sunt. Sancta adeo non sunt communia, ut *nullius ea esse* sanciant juris antistites. Domus etiam singulorum suam sibi sanctimoniam habuerunt ob penates et lares familiares, qui in iis apud focos maxime colebantur. *Schult.*

3. *Superpositus est cellæ tuæ titulus.* Qui nomen meretricis prostantis indicaret. Juvenalis Sat. VI de Messalina: « titulum mentita Lyciscæ. » Martialis (v. sup. p. 89, n. 1): «Intrasti quoties inscriptæ limina cellæ,» id est, titulum habentis. Certa cuique meretrici *cellula* constituebatur, propriusque ei titulus inscribebatur, quo et prostitutæ nomen et quantum uno concubitu mereret, designabatur.

POMPEII SILONIS. Excipitur meretricum osculis. Docetur blanditias, et in omnem motum corporis [1] confringitur. Avertite aures petituræ sacerdotium, dum reliqua narro: nihil ad vos deferam dubium: nihil audietis, nisi quod vicina civitas vidit. Tu sacerdos, quid si tantum capta? quid si tantum prostituta? quid si tantum homicida? quid si tantum rea fuisses?

ROM. HISPONIS. Numquid hoc negas, colluctatam te tamen cum viro? quem in illa volutatione [2] necesse est prius super te [3] fuisse.

Adjiciebat ZENO [4]: merito occisum militem, plus ausum, quam in prostitutam licebat. Exorasti populum. Nunquid et lenonem? nunquid et piratam illum, quem non poteras occidere?

ARGENTARII. Armatum, inquit, occidi. Quid inermis gloriatur homicidio ejus, quem nescio, an sero occiderit?

CESTII PII NARRATIO. Ita domi custodita est, ut rapi posset: ita curæ fuit suis, ut rapta non redimeretur: ita raptæ pepercere piratæ, ut lenoni venderetur: sic emit leno, ut prostituerit: sic venientes deprecata est, ut ferro opus esset. Conjectum in urnam nomen ejus non exiit,

1. *In omnem motum corp. confr.* Horat. III, Od. VI: « Motus doceri gaudet Ionicos Matura virgo, et fingitur artibus. » Ubi *frangitur artubus* in vett. nonnullis esse codicibus testis Lambinus. *Schult.*

2. *In illa volutatione.* Infra: « Tuta enim virginem esse te, sed contrectatam oculis omnium, etiamsi citra stuprum cum viris volutatam. » Senec. Epist. CXIV: « Non cum omni exoletorum feminarumque turba convolutatur. » Quo magis mihi persuasum est, non facile mutandum istum locum Justini lib. XII, 16: « Qua nocte eum Mater Olympias concepit, visa per quietem est cum ingenti serpente volutari. » *Schult.*

3. *Necesse est prius super te.* Cum judicet infra ipse Seneca in hanc puellam, etsi *vehementer, non sordide* tamen *aut obscœne dicendum*, nimis mirum sit, si hæc ita, ut sunt edita, dixerit Hispo Romanus, nec eum Seneca reprehenderit. Me quidem hæc ita movet ratio, ut emendare jam cœperim: *necesse est prius superiorem fuisse. Schult.*

4. *Adjiciebat Zeno.* Alii legunt *Silo*, alii *leno*; quidam autem *ob-*

sed ejectum est; tempus erat nos sortiri [1], urna purgata est. Stetisti puella in lupanari : ut nemo te violaverit, locus ipse violavit. Stetisti cum meretricibus, stetisti sic ornata, ut populo placere posses, ea veste quam leno dederat. Nomen tuum pependit in fronte : pretia stupri accepisti; et manus, quæ diis datura erat sacra, capturas tulit [2]; cum deprecareris intrantis amplexus, ut omnia alia impetraris, osculo rogasti. Ancillæ ex lupanaribus sacerdoti non emuntur : coram sacerdote obscœnis homines abstinent. Non sine causa sacerdoti lictor apparet; occurrenti tibi meretricem submovisset. Non est credibile, temperasse a libidine piratas, omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefasque lusus est, simul terras et maria latrocinantes [3], quibus in aliena impetus per arma est : jam ipsa fronte crudeles, et humano sanguine assuetos [4], præferentes ante se vincula, et catenas, gravia captis onera. A stupris removere potuisti, quibus inter tot tanto majora scelera, virginem stuprare, innocentia est? Sed lupanar excipit omnes. Sordida injuriosaque turba huc influit, nec quisquam eo ut judicet [5], venit. At omnes favere fabulis tuis, at omnibus persuasum est. Nemo in tanta euntium redeuntiumque turba inventus

scæne. Idem nempe Romanus Hispo adjiciebat.

1. *Nos sortiri*. Potius quam tempora rerum conterere verbis, dum huic, quæ sacerdotio indigna judicata, dum illius per pontifices rejicitur et segregatur nomen, in judicio nunc respondemus. *Schult.*

2. *Capturas tulit*. De capturis, id est, mercedibus meretricum artiumque sordidarum late Casaub. ad Suetonii Calig. cap. 40. *Schult.*

3. *Latrocinantes*. Hæc mihi dura videntur; mallem : « simul terris et mari latrocinantibus. » *Schult.*

4. *Humano sanguine assuetos*. Flor. I, 1 : « Assuetæ sanguine et præda aves; » et II, 2 : « sed alligati miraculo quodam fuere. » Quintil. declam. 332 : « Paupertate consuevi. » In quibus tertium casum antiqua ratione positum videmus. *Schult.*

5. *Ut judicet*. Ut delectum habeat hominum, et rationem cujusquam virtutum, eumque eo respectu suspiciat. *Schult.*

est, qui fortunæ tuæ vellet illudere [1]? Ergo tu quum tam innocens quam dicis, ista passa es, credis deos [2] esse? Nihil, inquit, passa sum; hoc satis est nupturæ, sacerdoti parum. Ubi adhuc fuisti? discede, ignota es: deinde, nimium nota es.

P. Asprenatis. Contradico, non inimicitiis cujusquam impulsus. Quod enim odium, quæ inimicitiæ cujusquam esse possunt, quam nemo civium suorum norat antequam prostitit? Movet me respectus omnium virginum, de quibus hodie gravis fertur sententia, si in civitate nulla inveniri potest, neque meretrice castior, neque homicida purior. Piratæ te inviolatam servaverunt? a sacerdote se non abstinuisset pirata, leno, mango. De sacerdotis pudicitia his sponsoribus credendum est? Jacuisti in piratæ myoparone [3]; contrectata es alicujus manu, alicujus osculo, alicujus amplexu. An melius pirata servavit, quam pater? Conversata es diutius inter humano sanguine delibutos: inde est profecto quod potes hominem occidere. Proclama ingenuam esse te; quid exspectas? quum in lupanar veneris, jam tibi omnia templa præclusa sunt. Conservarum osculis inquinatur, inter ebriorum convivarum jocos jactatur, modo in puerilem, modo in muliebrem habitum composita [4]. Istinc ne patri quidem redi-

1. *Illudere*, pro, per ludum quasi et jocum nocere, lædere; vitium afferre denotat. Quomodo in illo Virgiliano: « Tum variæ illudunt pestes. » *Schult.*

2. *Credis deos.* De quo quum veri sit simile, te jam dubitare, indigna es sacerdotio. Add. Controv. III in iis quæ dixit Cestius Pius. *Schult.*

3. *In piratæ myoparone.* Piratarum enim proprium hoc navigii genus, auctore Nonio, ex Ciceronis de Repub. III et frequenter in Verrem, Sallustio quoque Histor. III et Sisenna lib 4. *Schott.*

4. *Modo in puerilem, modo in mulieb. hab. composita.* Habitum enim mutare solitas, ut amatoribus gratiores essent, ex Clemente Alexandrino lib. III pædagog. et Salviano Massiliensi presbytero, de gubern. Dei, lib. VIII, et Martiali docuit Jac. Durantius Arvernus, quæ meus exscribere vetat pudor. *Schott.*

menda es. Nulla satis pudica est, de qua quæritur. Non legerem te sacerdotem, etiam si sacerdoti servisses. Virginem esse sacerdotem nostram, qui credimus? meretrici, lenoni, piratis? hæc enim testium summa est. Castigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat sacerdos, si te e lupanari redemisset. Convenit omnis libidinosorum turba, et concurrit ad meretricem novam. Illud certe fateberis, pudicitia tua precaria est[1]. Tot intraverunt cellam tuam gladiatores, tot juvenes ebrii, et omnes ante militem inermes. Ego illam dico prostitisse: illa se dicit etiam mendicasse. Pudicitiam sacerdotis meæ etiam carnifici debeo.

JUNII GALLIONIS. Ambitiosa lex est, ad sacerdotium notæ non sanctitatis tantum, sed felicitatis admittit. Inquirit in majores, in corpus, in vitam. Vide tu, quemadmodum tam morosæ legi satisfacias. Capta es a piratis: inter servos, inter homicidas, in illis myoparonis angustiis spatiata es. Viderimus quid in te audere potuerit feritas hostium, libido barbarorum, licentia dominorum. Certum habeo, Judices, quum hanc feritatem barbarorum audiatis, favetis illi, ut quamprimum mutet servitutem. Sic istam servaverunt piratæ, quemadmodum qui lenoni essent venditStare in illo ordine, ex eadem vesci mensa, in eo loco vivere, in quo etiam si non patiaris stuprum, videas. Aliquis fortasse inventus est, quem hoc ipsum irritaret, quod rogabas. Ipse autem leno pepercit? Ignoramus istos, quibus vel hoc in ejusmodi quæstu præcipue placet, quod illibatam virginitatem[2] decerpunt.

1. *Pudicitia tua precaria est.* Maxime id fuit verum, quum in potestate esset piratarum, mangonis, lenonis; quo ipso impurata possit videri: quod ita nefariorum dominorum subjecta juri et potestati illius pudicitia fuerat. *Schult.*

2. *Virginitatem decerpunt.* De

Servavit te leno, quam prostiturus erat in libidinem populi? ita est. Sic leno tanquam non castam e castis. Omnes, inquit, exoravi. Si quis dubitat, an meretrix esset, audiat quam blanda sit. Hæsisti in complexu: osculo pacta es, ut felicissima fueris: pro pudicitia impudice rogasti. Quid faciam mulieri intra crimina sua delitescenti[1]? Quum dico, Vim passa es: Occidi, inquit; quum dico, Hominem occidisti: Inferebat, inquit, vim. Sacerdos nostra stuprum homicidio, homicidium stupro defendit.

DIVISIO. LATRO in has quæstiones divisit: An per legem sacerdos fieri non possit: et si lex illi non obstat, tamen sacerdotio indigna sit. An lege prohibeatur, in hæc duo divisit: An casta sit, an pura sit. An casta sit, in hæc divisit: Utrum castitas tantum ad virginitatem referatur[2], an ad omnium turpium obscœnarumque rerum æstimationem. Puta enim virginem quidem esse te, sed contrectatam osculis omnium, etiam si citra stuprum, cum viris volutatam; non es casta talis, qualis videri potest, cui lex nocere vult matrem quoque incestam. Si ad virginitatem tantum refertur castitas: An hæc virgo sit. Aiebat Apollodorus quidem, placere, si fixa[3] esset, hæreat et tuta: sed hic non repugnare controversiam huic

virginitate solent, ut de flore, loqui. Quare *decerpunt* hic Rhetor. *Schult.*

1. *Intra crimina sua delitescenti.* Illa quasi pro scuto sibi habenti. *Schult.*

2. *Ad virginitatem referatur.* Virginitas integritate sit metienda, spectanda, æstimanda. Atque istam vim vocis *referre* in animo habuisse videtur, cujus calamo deinde effluxit primum, *æstimationem*, quod sequitur: ubi *evitationem* fuisse multo facilius credas. *Schult.*

3. *Aiebat Apollodorus quidem placere, si fixa esset.* Locus mirum quantum vitiatus, et quem ex parte depono: videor tamen videre quid dicat. Scholæ præceptum est vitiosas esse illas quæstiones quæ contra thema sunt; qua ratione dubitari potest, num hæc ultima quæstio, an virgo sit, velut contra thema, sit

suspicioni. Non enim potitur adhuc virgine : et multa sunt propter quod credibile sit, non esse. Illud adjiciebat : Denique, etiam si non effecero, ut credant judices non esse virginem; consequar tamen, ut non putent dignam sacerdotio, de qua dubitari potest, an virgo sit. An pura sit, in hæc divisit. An etiam si merito occidit hominem, pura tamen non sit homicidio coinquinata : deinde, An merito occiderit hominem innocentem, uti corpore prostituto volentem. Absoluta est, ostendit non puram esse, sed tutam. An idonea sit, in tractationes quas quisque vult divisit : An idonea sit tam infelix, ut caperetur, ut veniret lenoni potissimum, ut prostitueretur, occidere hominem cogeretur, ut causam diceret.

Cestius etiam altius petit, et objicit, quod tam vilis suis fuisset, ut non redimeretur.

Silo Pompeius dum præceptum sequitur, quo jubemur, ut quotiens possumus, de omnibus legis verbis controversiam faciamus, illam quæstionem movit, *Casta e Castis*. Lex, inquit, *e Castis* quum dicit, hoc non tantum ad parentes refert, sed ad omnes quibuscum versata est virgo. Non enim adjicit, *e Castis Parentibus*: sed, *e Castis*; vult illos a quibus virgo venit, castos esse. Intelligo, inquit, sub hoc verbo multa. Castis quum dicit penatibus, tu ex incestis venis; intelligo castis disciplinis, tu ex obscœnissimis venis; quid enim didicisti? Et quæcumque hoc loco dici poterant. Idem et in illa parte fecit *Pura e Puris*.

Hisp. Romanus accusatoris usus pugnacitate, negavit

vitiosa. At Apollodorus negat esse; non enim poni virginem, sed quæri. Quare legi poterit : *sed hic non rep. contr. huic suspicioni. Non enim potitur adhuc virgo : et multa sunt*, etc. et sane in themate dicitur virgo empta, sed non virgo ex lupanari evasisse. *N. Faber.*

puram esse, non ad eam hoc referens, sed ad corpus : tractavit, impuram esse, quæ osculum impuris dederit, quæ cibum cum impuris ceperit.

Albutius figura divisit controversiam [1]. Dixit enim : Putemus tres sacerdotium petere : unam, quæ capta est : alteram, quæ prostituta : tertiam, quæ hominem occidit. Omnibus nego : et sic causam contra singulas egit.

Fuscus Arellius sic divisit. Probabo indignam sacerdotio : primum, etiamsi pudica sit : deinde, quia nescimus an pudica sit : novissime, quod non sit pudica.

COLOR. Fuscus pro puella colorem hunc introduxit. Voluerunt dii immortales in hac puella vires suas ostendere, ut appareret, quam nulla vis humana divinis resisteret : magis putaverunt miraculo esse in captiva libertatem, in prostituta pudicitiam, in accusata innocentiam.

Latro dixit : Aliqua capta felicior fuit, nulla fortior.

Marillius quum descripsisset, dignationem puellæ magnam fuisse, altius quiddam superbiusque [2] vultu ipso præferentem, hanc adjecit sententiam, quam solebat mirari Latro, immo (ut ipse aiebat) exosculari : Narrate sane omnes tanquam ad prostitutam venisse, dum tanquam a sacerdote discesserint.

Albutius dixit : Nescio quis fero et violento animo venit, ipsis credo diis illum impellentibus ut futuræ sacerdotis non violaret castitatem, sed videret : prædixit illi, abstineret a sacro corpore manum. Non est quod audeas lædere pudicitiam, quam homines servant, dii exspectant.

1. *Figura divisit controversiam.* Hoc loco generalius nomine accepto figuram vocat conformationem declamationis remotam a communi et primum se offerente ratione. *N. Faber.*

2. *Altius quiddam superbiusque.* Revocant hæc in mentem Propertianum illud : « Nunc volo subducto gravior procedere vultu. » Bene autem *altius superbiusque* junxit. Nam altissima quæque, regia, divina omnia, quibus inflantur maxime homi-

Cruente, et in perniciem cruente tuam, hæc, inquit, arma te[1] nescis tenere pro pudicitia, et raptum gladium in pectus piratæ sui torsit. Hoc factum ejus ne lateret, eisdem diis immortalibus fuit curæ. Accusator ejus inventus[2] est, qui judici ejus in foro testimonium redderet. Nemo credebat occisum virum a femina, juvenem a puella, armatum ab inermi: majora videbantur, quam ut possent credi sine deorum immortalium auxilio gesta.

Cestius timuit se in narrationem demittere, sed illam transcucurrit: hoc dixit, in sacerdote futura maxime debere æstimari pudicitiam, innocentiam, felicitatem; quam pudica sit, miles ostendit: quam innocens, judex: quam felix, reditus. Etiam habemus quamdam prærogativam sacerdoti ab ipso numine datam; licet isti objiciant illi, fuisse captivam, lenoni postea servisse, causam novissime dixisse: inter tot pericula non servassent illam dii, nisi sibi.

Argentarius illud in narratione dixit. Accusator in hoc maxime premebat ream, aiebat occisum esse intra verba, antequam vim afferret.

Silo Pompeius hac figura narravit: Eam vobis sacerdotem promitto, quam incestam nulla facere possit fortuna. Potest aliquid servitus cogere: servivit et barbaris et piratis: inviolata apud illos mansit. Potest aliquam

nes, *superba* appellant: nec in malam tamen partem. Virgilii est «...genus alto a sanguine divum.» *Schult.*

1. *Hæc, inquit, arma te.* Aliter in antiquis editionibus, in quibus quum sit: *nec, inquit, armà, quæ nesciret, teneret pro pudicitia.* Et hunc ordinem verborum perpetuo credo servatum. Quare non sequar Fabri conjecturam, a qua manavit id, quod nunc in excusis est, sed legendum existimem: *Hæc induisti arma, quæ nescires tenere te pro pudicitia? Schult.*

2. *Accusator ejus inventus.* Faber, *enim.* Non hic censeo vitium esse, sed in membro proximo; et legendum: *Accusator ejus inventus est, qui pudicitiæ in foro redderet testimonium.* Non, *judicii ejus.* Infra: *Accusator in hoc maxime premebat*

corrumpere prolapsi in vitia seculi prava consuetudo: etiam matronarum notum in libidine magisterium; licet illam ponatis in lupanari, et per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit; fuit in loco turpi, probrose leno illam prostituit: populus adoravit: nemo non plus ad servandam pudicitiam contulit, quam ad violandam attulerat. Multum potest ad rectum quoque pudici animi propositum: hostis gladio non succumbet: immo, si opus fuerit, pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere: jam præstitit. Adolescentem misericordis populi beneficium [1] polluere tentantem gladio repulit. Fuit qui illam accusaret cædis; absoluta est; ne qua vobis posset esse dubitatio, quæ ventura erat ad sacerdotium, an pura esset, an integra: jam judicatum est.

Triarius dixit: Negat se puella fecisse. Negat illum suis manibus cecidisse. Altior, inquit, humana visa est circa me species eminere, et puellares lacertos supra virile robur attollere; quicumque estis, dii immortales, qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo voluistis emergere, non ingratæ puellæ opem tulistis. Vobis pudicitiam dedicat, quibus debet.

Alterius partis color nihil habet difficultatis. Apparet quas proposui [2]; dicendum est in puellam vehementer, non sordide, nec obscœne.

ream: aiebat occisum esse antequam vim inferret. Hoc est illud pudicitiæ testimonium. *Gron.*

1. *Populi beneficium.* Eleganter vocat ita puellam populi misericordia servatam, ne violaretur; ita *munus suum*, suo servatos munere vocantem Medeam introducit in Tragœdia cognomini Seneca filius. Locus præclarus incipit a versu 222. *Schult.*

2. *Apparet quas proposui.* Quomodo hæc supplenda sint, didicisse videor ex Controversia seq. ubi est initio coloris: *Hic color fere sententiis, quas proposui, permixtus est.* Unde collegi, hic fuisse: *Apparet ex sententiis, quas proposui, dicendum esse in puellam,* etc. *Schult.*

Sordide BASILIUS, qui dixit : Extra portam istam[1] virginem ; et, Ostende istam æruginosam manum[2].

VIBIUS RUFUS, qui dixit : Redoles adhuc fuliginem fornicis[3].

Obscœne, quemadmodum MURRHEDIUS rhetor, qui dixit : Unde scimus, an convenientibus pro virginitate, alio libidinis genere deciderit[4]? Hoc genus sensus memini quemdam prætorium dicere, quum declamaret controversiam de illa quæ egit cum viro malæ tractationis, quod virgo esset, et damnavit : postea petiit sacerdotium. Novimus, inquit, istam maritorum abstinentiam, qui, etiam si primam virginibus timidis remisere noctem, vicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantum disertissimus homo, sed venustissimus, qui nullius un-

1. *Extra portam istam.* Simplex : male pereat ; eat maximam malam in crucem. Saltem supplicio eam potius, quam honore censet mactandam sacerdotii. Nam *portam* appellant, extra quam supplicio affecti facinorosi ; ut in illo Plauti Milite, II, 4, 6 : « Credo ego istoc exemplo tibi esse eundum actutum extra portam, Dispessis manibus patibulum quum habebis. » Alibi eam *portam Metiam* appellat : Tacit. Annal. II, 32 : *Esquilinam.* Simili ratione *saxum* vocant (Controv. seq.), quum intelligunt *Tarpeium. Schult.*

2. *Æruginosam manum.* Qua mendicans accepisti stipem. Stipes erant æneæ. Vid. Varron. de L. L. IV fin. Sueton. Augus. 91 : « Ex nocturno visu etiam stipem quotannis die certo emendicabat a populo, cavam manum asses porrigentibus præbens. » Simili de re Claudianus de cæde Ruffini narrans, eamque ludibrio habitam, « Dextera quin etiam ludo concessa vagatur Æra petens. » Hinc et *æruscatores. Schult.*

3. *Redoles adhuc fuliginem forn.* Quum fornices plerumque subterranei fuerint, minus videbitur mirum, quod fuerint fuliginosi : nam sine dubio in his et igne sint usi, ut vulgo solemus. An et ob eam causam, quia in his meretrices plurimum nudis erant corporibus, aut æstive saltem vestitis ? Quod magis credam, si concedant eruditi, huc respexisse Juvenalem, VI, 132 : « Intravit calidum veteri centone lupanar. » *Schult.*

4. *Convenientibus... alio libid. gen. deciderit.* Erasmi editio *te alio libidinis genere addixeris.* Sed verbum *decidendi* nimis elegans est, neque excludi debet. Interim, ut Latina sit oratio, refinge : *an cum convenientibus.* Vel, *annon cum convenientibus.* Utitur enim ut Juvenalis : « cœpit decidere jactu Cum ventis, » et Martialis : « et non erit uncia tota, Decidat tecum qua pater ipse deum. » *Gronov.*

quam impunitam stultitiam transire passus est; statim Ovidianum illud [1]:

Dum timet alterius vulnus inepta loci [2].

Et ille excidit, nec ultra dixit. Hoc autem vitium aiebat Scaurus e Græcis declamatoribus tractum, qui nihil non et permiserint sibi, et penetraverint [3].

Hybreas, inquit, quum diceret controversiam de illo qui tribada deprehenderat et occiderat, describere cœpit mariti affectum, in quo non deberet exigi inhonesta inquisitio : Ἐγὼ δ' ΕΖΗΣΟΠΗΣΑΤΙΩΤΕΡΟΝ [4] τὸν ἄνδρα· γεγένηται, ἢ προσέῤῥαπται.

Grandaus Asianus æque declamator, quum diceret in eadem controversia : Num ideo occidi adulteros non paterentur, dixit : Εἶδε. Φιλάῤῥενα [5] μοιχὸν ἔλαβον. In hac controversia de sacerdote, non minus obscœne dixit Murrhedius. Fortasse dum repellit libidinem, manibus excepit. Longe recedendum ab omni obscœnitate et verborum et sensuum; quædam satius est causæ detrimento tacere, quam verecundiæ dicere.

1. *Statim Ovidianum illud.* Vix mihi persuadere possum hæc esse integra; et suspicor, *Audiebat* initium hujus periodi causam fuisse, cur hic omiserint tanquam jam scriptum, *addebat*; quum verum esset: *addebat statim Ovid. illud. Schult.*

2. *Dum timet alterius vulnus inepta loci.* Ex Plauto versum istum interpretatur Jos. Scaliger in Priapeia. Item Durantius lib. III, variar. cap. 11; hincque probat, locum veteres usurpasse pro natura muliebri; nam et Q. Serenus Sammonicus : « Obscœnos si pone locos nova vulnera carpens, Horrentum mensa curantur fronde roborum. » Meminit autem et Pentametri hujus Politianus, cap. 59, Miscell.

3. *Et penetraverint.* Potius legendum, *et perpetraverint. N. Fab.*

4. Ἐγὼ δ' ἔζη, etc. Locus est non explicabilis, nisi emendetur. Conjicio fuisse: Ἐγὼ δ' ἔφη σιωπήσω ἄν, ὅτι ὁσιώτερον τὸν ἄνδρα γεγενῆσθαι, ἢ προσεῤῥάφθαι. Non potuit scire maritus, an hæc esset tribas nisi inhonestissima in id ratione inquireret : quod indignum viro judicat, quum id, quod in eo desideretur, id suppletum in muliere sit reperturus. Spurcidica hæc sunt, quare verbum non amplius addam. *Schult.*

5. Εἶδε. Φιλάῤῥενα, etc. verte : Novit.

Vibius Rufus videbatur quotidianis verbis usus non male dixisse: Ista sacerdos quantum mihi abstulit [1]!

Virorum amantem adulterum accepi.

1. *Quantum mihi abstulit.* Illud *mihi* locum hic habet nullum. Nec dubito verum esse *militi*. Huic et gladium abstulit et vitam. Hactenus, quæ pars major est, sensus honestatis a vicinia non recedit. Præterea his illud innuitur obscœnum, quod Murrhedius nulla circuitione protulit. *Schult.*

CONTROVERSIA III.

INCESTA DE SAXO.

Lex. Incesta de saxo dejiciatur [1].

Thema. *Incesti damnata, antequam dejiceretur de saxo, invocavit Vestam [2]; vixit dejecta; repetitur ad pœnam.*

CONTRA INCESTAM. Latronis. Hoc exspectatis, ut capite demisso verecundia, se ipsa antequam impelleretur, dejecerit? id enim deerat, ut modestior esset in saxo, quam in sacro fuerat; constitit, et circumlatis in frequentiam oculis, sanctissimum numen, quasi parum violasset inter altaria, cœpit in ipso quo vindicabatur violare supplicio [3]. Hoc alterum damnatæ incestum fuit. Damnata est, quia incesta erat: dejecta est, quia damnata erat: repetenda est, quia et incesta et damnata et dejecta est.

1. *Incesta de saxo dejiciatur.* Lex est scholæ. Sacerdos enim incesta viva defodiebatur. *N. Faber.*

2. *Invocavit Vestam.* Non dissimile in Rep. Rom. exemplum. Quum enim Claudia, virgo Vestalis, falso incesti suspecta, matrem Deum, quæ Pessinunte advecta in alto Tiberis steterat, rogavit, ut si pudicam se sciret, sequeretur: et zona imposita navem movit. Hujus etiam statua flammis illæsa, inquit Valerius lib. I, extremo. *Schott.*

3. *In ipso, quo vindicabatur violare suppl.* Quo maxime uti poterat ad adjungendum sibi populi favorem, et ad demonstrandum deos suæ causæ favere et adjutores sibi fuisse, illud

Dubitari potest, quin usque eo dejicienda sit, donec efficiatur propter quod dejecta est? Patrocinium suum vocat pereundi infelicitatem. Quid tibi, importuna mulier, imprecer, nisi ut nec bis quidem dejecta pereas? Veniet ad colendum Romani Imperii pignus [1], etiamsi non stupro, at certe carnificis manu incesta. Invocavi, inquit, deos; statuta in illo saxo deos nominasti: et miraris, si iterum te dejici volunt? si nihil aliud, in loco incestarum stetisti.

Cestii Pii Narratio. Quid agam, exponam quando stuprum commiserit? cum quo? quibus consciis? Ista quia probavi damnata est; quid postea accessit, quod illam virginem faceret, quod jacuit in carcere? quod ducta est ad saxum? quod inde projecta, ait se innocentem, quia perire non potuit. Ita lex de sacerdotum jure in judicio quæri voluit; de judicibus, in supplicio? ampliatur a judicibus [2] in pœnam; postulat, ut, quum contra pœnam causa tuta non fuerit, contra causam tuta pœna sit. Non putas legem cavisse ut perires, quæ cavit, quemadmodum perires? Exoremus te, mulier [3], ut iterum absolvaris. Aut tu sacerdotium violasti, aut dii sacerdotem. Male

erat, quod inspectante populo, oculis sublatis in cælum, eos invocaverat: quo facto dein, quamvis altissima de rupe dejecta, tamen servata et ipsorum proinde deorum suffragiis ac sententiis insons pronuntiata, atque absoluta sit. Hanc igitur tanquam arcem causæ invadunt Rhetores, et quod cælum suspexerit, inverecundiam, impudentiam appellant; quum etiam non inter supplicia aliæ, nisi quæ improbæ essent, vultu demisso esse soleant; quod in saxo invocavit deos, eo asseverant deos violatos, non minus, quam si alterum incestum commissum esset: ut hoc loco. *Schult.*

1. *Romani imperii pignus.* Vesta, ejusque ignis perpetuus. *Schott.*

2. *Ampliatur a judicibus. Amplietur*, puto scribendum. Et est oratio per ironiam petentis. *Amplietur* accipe, vel res vel ipsa rea. Ampliabant, tum ut causa perduceretur ad liquidum, tum ut reus subterfugere posset periculum. *Schult.*

3. *Exoremus te, mulier.* Hæc quoque ironiæ sunt sale adspersa. Nam verbis petit quidem a muliere, ut se sinat iterum absolvi, revera autem

de diis existimas, si sacerdoti suæ tam sero succurrunt; lata est sententia : pronuntiatum est : damnata es. Interrogo te hoc loco, mulier [1]; responde mihi : sunt dii [2] ?

Arellii Fusci patris. Iterum experiamur : Quid times propitios deos? Erat, inquit, præruptus locus, et immensæ altitudinis. Dicebam tibi, Incestam lex mori voluit; stat moles abscissa in profundum, frequentibus exasperata saxis, quæ aut elidant corpus, aut de integro gravius impellant : inhorrent scopulis enascentibus latera et immensæ altitudinis tristis aspectus; electus potissimum locus, ne damnati sæpius dejiciantur.

Fulvii Sparsi. A superis dejecta [3], ab inferis non recepta, in cujus pœnam saxum exstruendum est.

Junii Bassi. Nihil putabam amplius adjici posse audaciæ istius, quam quod in illa cruce [4] Vestam nominaverat; ab ipso enim supplicio in templum usque revoluta, quidquid secundum deos sanctissimum est [5], contactu suo polluit : quam a saxo nusquam reverti fas est, nisi ad saxum. Quanto minus quam in templum resiluit? huc potius venit, ubi damnatur, quam illo ubi absolvitur.

Albutii Sili. Si quis adhuc dubitabat de dejecta, ve-

repetit illam ad pœnam : *Exoremus te, mulier, ut iterum absolvaris* : id est, saxo rursus dejiciaris. Albutius mox : « Absit, nefas est, ut id saxum absolvat, quod tantum damnatos recipit. » Unde intelliguntur illa Junii Bassi : « Huc potius venit, ubi damnatur, quam illo, ubi absolvitur. » *Schult.*

1. *Interrogo te hoc loco, mulier.* Ignominiæ causa sequioris sexus nomen ponitur, ut hodieque conviliandi causa. *Schott.*

2. *Sunt dii?* De hoc dubitans, nefas est, ut sacerdos sit. Quare et Contr. 2, hujusmodi interrogatione premitur sacerdotium petens : « Ergo tu, quum tam innocens, quam dicis, ista passa es, credis deos esse? » *Schult.*

3. *A superis dejecta.* Vide huc pertinentia egregia in nota Gronovii ad versum 1012, Sen. in Thyeste. *Schult.*

4. *In illa cruce.* Id est, *supplicio.* Nam pro quovis supplicio gravi ac cruciatu ista voce utuntur. De quo jam dixi ad Calpurnii Flacci declam. 4. *Schult.*

5. *Quidquid secundum deos sanctissimum est.* Ut sunt templa, cæteræ

niat, et sibi ipsi credat. Hæc impudentia virginis est: in urbe tam beata quum tot superent virgines, quum tot principum filiæ sint, postulat, ut præteritis his propemodum ab inferis eruatis sacerdotem. Quare ergo, si incesta sum, vivo? nescio: hoc unum scio, nec fieri quod non potest, nec portentum esse quod potest. Absit, nefas est, ut id saxum absolvat, quod tantum damnatos accipit.

Argentarii Narratio. Pene, Judices, narrare cœpi, qualis esset rea; sed quid efficiam, quum illam incestam probavero? nempe ut de saxo dejicienda videatur; jam visa est. Non imitabor istius impudentiam, ut repetendo judicium, quod factum est, improbasse videar; quod exigebatur, probavi: quod judicastis, exsequar.

Cornelii Hispani. Deos deasque invoco, quos priore judicio non frustra invocavi, incesta quam tardissime pereat. Invocavi, inquit, numina. Quid invocas, mulier? Si innocens es, dii non sunt. Videte quantum sacerdos peccaverit, quæ nec absolvi potuit, nec mori. Aut tu sacerdotium violasti, aut nos sacerdotem. Erras si satis ad sacerdotium putas, perire non posse.

Romani Hisponis. Ab Tarpeio ad Vestam, cujus[1] vittam carnifex rupit; a templo ad saxum, a saxo ad templum; hic pudicæ sacerdotis inter supplicia et vota discursus est, inter superos inferosque jactata, in novam pœnam revixisti.

Pompeii Silonis Narratio. Quod ad rerum expositionem pertinet, Judices, non committam ut deorum immortalium ultionem morer; incesta saxo dejiciatur; lege

res et loca diis consecrata. *Schult.*

1. *Cujus vittam.* Legunt alii *vitam:* ad hunc locum notat Schottus: *vittam* repono, qua Sacerdotes cingebantur et hostiæ: *vitam*, ut vulgo est, ferri non potest, nec enim virgo Vestalis dejecta periit. *Vitta* autem sacerdotum insigne, hostiarumque cædendarum, quod vel pueri norunt. Quod frequens apud Virgilium.

damnata est : habetis judicium ; dejecta est : habetis exemplum.

VIBII GALLI narratio, brevis expositio rerum est. Adversariam incesti postulavi[1], accusavi, damnavi, carnifici tradidi : permittis jam abeam ? Accusator, recede, eamus ad absolutionem tuam ; ita dii damnatam absolvere maluere, quam sacerdotem ? Sero innocentiam damnata concupisti, vitam dejecta.

ALTERA PARS. SILII SPARSI. Damnata dejecta est : absoluta descendit.

ARELLII FUSCI PATRIS. Putares puellam demitti, non cadere.

CESTII PII. Nullam habebat gratiam : in templo[2] vixerat; itaque tantum deos invocabat. Lex sacerdotem non usque ad saxum differret, nisi exspectaret deorum sententiam.

CORNELIUS HISPANUS descripsit altitudinem montis, etiam secure despicientibus horrendam ; et adjecit : Carnifex quoque recedens impellit ; nihil fecit tanquam rea, contumax est innocentia, turpe putabat sacerdos rogari, nisi deos.

MARILLII. Mirandum est, si oppressa est virgo sine gratia ? Cujus enim genibus submisit manus[3] ? quem deprecata est, quæ tarde rogavit etiam deos ?

DIVISIO. LATRO in has quæstiones divisit ; Utrum lex de incesta tantum sit, quæ dejiciatur nec pereat : An

1. *Adversariam incesti postulavi:* Sic et θηλυκῶς Cicero : « Est tibi gravis adversaria constituta, et parata incredibilis quædam exspectatio ; » ad Curionem, lib. II. Item de Oratore, lib. II, et pro Plancio. *Schott.*

2. *In templo vixerat.* Non cum hominibus, quorum sibi adjungeret gratiam. Simul autem removet suspicionem incesti. *Schult.*

3. *Cujus enim genibus submisit manus ?* Qui supplicum gestus erat, ut genua attingerent, et manus eo tenderent, ut hodieque Gallis mos est. Plautus item Milite, Rudente et Trinummo. *Genua* enim misericor-

etiam damnata, si innocens post damnationem apparuit, dejici non debeat. An hæc innocens sit: An hæc deorum adjutorio servata sit.

Cestius et illa subjunxit huic ultimæ quæstioni: An dii immortales humanarum rerum curam agant. Et si agunt, An singulorum agant; si singulorum agant, An hujus egerint. Improbabat Albutius, quod hæc non tanquam particulas incurrentes in quæstionem tractasset, sed tanquam problemata φιλοσοφούμενα.

Fuscus Arellius pater sic divisit: Utrum incestæ pœna sit dejici, an perire: utrum providentia deorum an casu servata sit. Si voluntate deorum servata sit, an in hoc, ut crudelius periret.

COLOR. Hic color fere sententiis quas proposui, permixtus est. Quid tamen Cestius senserit, indicabo. Contra sacerdotem, qui dixerunt [1], videri deos infestos illi, in hoc eam servasse, ut diutius torqueretur, aiebat Cestius, malle se casu videri factum, quam deorum voluntate; nam si semel illos intervenire huic rei fateremur, manifestius erit in pœna servatam esse sacerdotem, quam in pœnam actam.

Æque non probabat illa [2]Triarii. Remissam tibi pœnam putas? Ampliata est et ipsa, inquit, ampliatio, quæ apud judices fieri solet: et verbum in sententia positum, non est damnantis, sed dubitantis. Declamaverat apud illum hanc ipsam controversiam Varus Quintilius, tunc Ger-

diæ tanquam ara, consecrata erant. *Schott.*

1. *Contra sacerdotem qui dixerunt.* Hiulca hæc, nisi legas, *quidam dixerunt. Schult.*

2. *Æque non probabat illa.* Quum olim legeretur: *quæ non probabat ille*, N. Faber notat: Ex sequentibus apparet de Cestio loqui nostrum auctorem, ad finem usque fere Controversiæ. Quare hoc loco lubenter legerem, *Æque non probat illud Triarii: Remissam tibi pœnam putas? Ampliata est. Nam ipsa, in-*

manici gener [1], ut prætextatus; quum descripsisset circumstantem turbam dolentem, quod tam cito oculis pœna subduceretur, dixit: Exaudierunt dii immortales populi vota. Incestam, ne cito præceps supplicium transcurreret, revocaverunt. Cestius multa contumeliose dixit in ipsam sententiam [2]. Sic, inquit, quomodo quadrigas, revocaverunt [3]: nam et ante posuisti similitudinem, quia et hæc de carcere exierat. Quum multa dixisset, novissime adjecit rem, quam omnes improbavimus. Ista negligentia pater tuus exercitum perdidit; filium objurgabat, patri maledixit.

Pastor Aietius hanc controversiam apud Cestium jam senator dixit, et hunc colorem optimum putavit: sic veneficiis corpus induruit, ut saxa reverberaret.

Multum Cestius hanc corripuit [4], et dixit, Hoc est, quare ego auditores meos invitem ad alios audiendos ire: hoc male mihi facit ille, qui aut athleta aut pyctes est.

quit, ampliatio. Hæc enim est ratio quare Cestius ampliatam pœnam corruptæ dici volebat.

1. *Varus Quintilius, tunc Germanici gener.* Filius hic Vari, ejus qui in Germania cum tribus Rom. legionibus ad internecionem cæsus est, indignante vehementer Augusto. Sueton. August. cap. 23, et Tiberio, c. 17. Hujus meminit et Tacitus Ann. quarto: « Corripuerat Varum Quintilium divitem et Cæsari propinquum Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ matris ejus condemnator. » Prætextatus autem quod in ea ætate jam declamare inciperet. Qualis Alfius Flavus Controv. 1, extrema. *Schott.*

2. *In ipsam sententiam.* Non perinde in verba. Quare non eo perstrinxit nomine, quod posuerat, *revocaverunt.* Sed quod allegoria erat putida a ludis Circensibus. Ubi certabatur quadrigarum cursu, ubi erant carceres. *Revocare currus* est et apud Claudian. de raptu II: « Pars altos revocant currus. » *Schult.*

3. *Sic, inquit, quomodo quadrigas revocaverunt.* Elegans translatio, ducta a ludis Circensibus. *Revocare* enim *quadrigas*, est cursum repetere, et iterato a carcere ad calcem redire. Perdurat in eadem Rhetor: « quia, inquit, et hic de carcere exierat; » notans Varum, ob rem male in Germania gestam; cæsus enim ad internecionem, pugnam iterare non poterat: et hæc quidem præsenti filio dixit. *Filium* igitur haud dubie, non *filiam* legendum. *Schott.*

4. *Multum Cestius hanc corripuit.*

Dicebat autem in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac controversia, durius saxo : et in Bassum Julium multa, qui dixerat, Virgo de sub saxo.

Othonem Junium patrem [1] memini colorem insulsum inducere; quod minus ferendum est, quod libros colorum edidit. Fortasse, inquit, pœnæ se præparavit : et ex quo peccare cœpit, cadere condidicit.

Silo Pompeius hunc colorem tentavit. Præstatur, inquit, quædam damnatis sacerdotibus verecundia; erubuimus quicquam ex damnatæ veste detrahere [2].

Hispanus dixit : Ita putaveras una te pœna posse defungi, quum in saxo deos nominasses?

Triarius indignantium voces descripsit, et dicentium : Quia non potes, non vis mori.

Marillius dixit : Constituta in saxo invocavit deos; publica indignatio exorta est; audet ista nominare deos, audet hoc loco? Quid autem habet jam quod illos roget, nisi bonam mortem?

Diocles Carystius dixit : Τάλαινα καὶ τὸ δεύτερον [3] (ait).

Pulon ait : Ἀεὶ ἐχθρὸν νομίσῃς ἐφ' ᾧ βέβλησαι [4].

Potius legerem *hunc corripuit*; ut ad Pastorem Aietium referatur, non ad sententiam. *N. Faber.*

1. *Othonem Junium patrem.* Hujus Othonis pudendum elogium exstat apud Tacitum An. III, 66 : « Junio Othoni, inquit, litterarium ludum exercere, vetus ars fuit; mox Sejani potentia Senator, obscura initia impudentibus ausis propellebat, » vel potius *perpoluebat*. Ita enim emendatior locus videbitur. *N. Faber.*

2. *Ex damnatæ veste detrahere.* Nedum hanc ipsam nobis servatam velimus. *Schult.*

3. Τάλαινα καὶ τὸ δεύτερον, verte : Misera etiam secundo. *Ait* delendum.

4. Ἀεὶ ἐχθρὸν, etc., verte : Semper hostem putaveris per quem dejecta fuisti. Sensus est : cujus opera, aut per quem dejecta eris, eum licet ut mortua persequare. Quibus sua peribit Venus, nisi quis sciat, quod creditum sit antiquitus, eos, qui injustis causis graviter læderentur, post mortem etiam injuriarum quærere et peragere posse ultionem, quod expressum satis est illis principum Poetarum : « Tum quoque factorum veniam memor umbra tuorum, Occurramque oculis ossea larva tuis. » ... «Sequaratris ignibus absens, Et quum

frigida mors anima seduxerit artus, Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas.» Add. Horat. V, Epod. Hoc autem loco ut significent, quam juste agere se sciant, dum sacerdotem repetunt ad pœnam, ultro id concedunt, ut hostem sibi destinet vexetque et agitet mortua eum, a quo maxime se lædi, et nullo jure vita exturbari existimaret. Reliqua Græca tentare non ausim, priusquam copia detur exemplarium, unde constare possit, quid in emendatione maxime sequendum sit. *Schult.*

CONTROVERSIA IV.

VIR FORTIS SINE MANIBUS.

Lex. Adulterum cum altera [1] qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat [2], sine fraude sit.

Altera. Liceat adulterium in matre et filio vindicare.

Thema. *Vir fortis in bello manus perdidit: deprehendit adulterum cum uxore, ex qua filium adolescentem habebat: imperavit filio ut occideret. Non occidit: adulter effugit: abdicat filium.*

CONTRA FILIUM. Porcii Latronis. Adulteros meos tantum excitavi; me miserum! quamdiu jacuerunt postquam deprehenderam? Ego te non abdicem, quem pos-

1. *Adulterum cum adultera.* Lex in adulteros sæpe, et quidem severe lata, quod, ut ait Xenophon, impudicas matronas efficiant. Draco legislator mœchum in uxore deprehensum ab omnibus interfici concessit. Concessit et Solon, auctore Plutarcho. Post et lex regia Romuli viro cognatisque adulterii cognitionem, animadversionemque permisit. M. Cato apud Agellium lib. V, c. 23: «In adulterio uxorem tuam si deprehendisses, sine judicio impune necares.» Postea viro si domi suæ deprehenderit adulterum, interficere licere, Paulus, J. C. et Plato lib. IX, receptum aiunt. Quod lex Julia patri tantum permisit, si modo ἐν ἔργῳ deprehenderit, idque domi suæ. Deinde marito et patri concessum a M. Antonio et Commodo, apud Papinianum legimus. Alexander quoque et antea Pius Imp. minus plectendum qui adulterum interemisset rescripserunt. *Schott.*

2. *Dum utrumque corpus interficiat.* Caput enim legis Juliæ, patrem si in filia adulterum deprehendisset, incontinenti filiam cum adultero uno ictu occidere jubet: alioqui licet filiam vulnerarit, non liberari, inquit Macer. l. XXXII, D. eodem. Marcus tamen Antoninus et Commodus Impp. impunitatem concedi rescri-

sem occidere? O acerbam mihi virtutis meæ recordationem! O tristem victoriæ memoriam! ille onustus modo hostilibus spoliis vir militaris, adulteris meis tantum maledixi; solus ego ex omnibus maritis, nec dimisi adulteros, nec occidi. Quid ridetis, inquam; quod non habeo manus? voco filium. Tu viri fortis filius, qui stringere ferrum non potes: ne truncus quidem capi potui, nisi domi [1]. Utcumque tamen potui, obluctatus sum, et truncum corpus opposui. Exierunt adulteri, tantum meo sanguine cruenti [2].

CORNELII HISPANI. O dignum, cui aut pudica contingat uxor, aut impudica, dum armatus est! Te, respublica, invoco, quæ manus meas possides: quis non putet aut me sine filio fuisse, aut filium sine manibus?

CESTII PII. Conceptus est iste: ex quo, sciemus, quum adulteros deprehendero. Nunquam putavi futurum salva republica, ut vir fortis sentiret se manus perdidisse.

MARILLII. Adulteros meos usque ad limen prosecutus sum; cucurri miser ad ferrum, quasi manus haberem.

TRIARII. Deciderunt arma cum manibus [3]: tunc primum sensi me manus perdidisse. Descriptio pugnantis viri fortis. Dii boni, et has manus aliquis derisit?

ASPRENATIS. Arcessitus ut occideret adulteros, venit ut

pserunt, licet filiæ vulnus tantum inflixerit: quod non tam voluntate quam fato servata mortisque periculo erepta esse videatur. Patri igitur utrumque corpus nocens; marito adulterum dumtaxat, et quidem infamem, idque domi suæ interficere lex potestatem dedit. *Schott.*

1. *Ne truncus quidem capi potui, nisi domi.* Hoc est, etsi truncatus eram manibus, non potui tamen in acie capi, sed domi circumventus, nempe a meis familiaribus, captus sum. *Gron.*

2. *Tantum meo sanguine cruenti.* Nempe dum vim adfert ad retinendum rescissa sunt vulnera, unde fluxit sanguis, quo cruentarentur. *Schult.*

3. *Deciderunt arma cum manibus.* Non id ponitur in hac controversia, quasi recisæ in pugna viro forti sint manus, sed quod inutiles sint factæ: sic quoque illas perdiderit, quum uti

dimitteret. Ita ego manus etiam pro adulteris perdidi; steti deprehensus ab adulteris meis. Patris desertor, matris leno, quem puto jam creditis non esse filium viri fortis, tertius in cubiculo derisor stetit.

Fulvii Sparsi. In bello meas, in domo etiam filii manus perdidi. Processit in bellum hic unus omnium adolescentis filii vicarius: in acie vicit, domi captus [1] est, portat inter spolia viri fortis volutantes adulteros. Adolescens, venit tempus militiæ tuæ: indignare si deceptus es. Tam frustra ad filium, quam ad gladium cucurrit; ridebant adulteri truncas viri fortis manus, circa sua arma labentis.

Argentarii. Ante patriæ quam patri negavit manus. Libenter causam ejus suscepi: quis enim illum non vindicet? quid hoc infelicius, quem adulteri tunc riserunt, quum deberent mori? Vir fortis in civitate truncus, integros adulteros spectat.

Julii Bassi. Non est quod putetis puniri illum: ad suos dimittitur, inquam, ad matrem suam: nescio an et ad patrem. Meruit hæreditatem illius[2], quam occidere parricidium putavit. Nulli unquam plus debuistis viro forti; usque eo pro vobis pugnavit, ut pro se non posset. Adolescens, quos dimisisti, sequere.

PARS ALTERA. Vibii Galli. Matrem, inquit, non

non possit. Qua ex observatione hæc Rhetoris Triarii sunt intelligenda, quæ istis præterea Fulvii Sparsi illustrantur: « Ridebant adulteri truncas viri fortis manus, circa sua arma labentis. » *Schult.*

1. *Domi captus est.* Domi ita habetur ab adulteris quasi captus esset: quippe ab iis ludibrio habitus, misereque circumventus ac deceptus: hac ipsa voce mox illud *captus* interpretatur. *Schult.*

2. *Meruit hæreditatem illius.* Quare nihil est, quod abdicatione doleat, se ab mea hæreditate repulsum et exclusum esse. *Schult.*

occidisti; quem minus hoc crimine perdere[1] debui quam patrem? Pater occidere jussit: lex vetat; non comparassem patri legem[2], nisi cum illa lex fuisset; alterum putavi parricidium, matrem coram patre occidere.

Arellii Fusci patris. O misera pietas! Inter quæ parentum vota constitisti? Non semper scelera nostri[3] juris sunt; atroces quoque animos misericors natura debilitat.

DIVISIO. Latro hac usus est divisione; An licuerit filio: An vindicare oportuerit: An si licuit, et oportuit, ignoscendum sit illi, si non potuit, indulgentia repugnante. An licuerit, in illa divisit: An tunc liceat adulterium filio vindicare, quum maritus non est? An tunc liceat ubi maritus in eo loco est, quasi omnino non esset. An oportuerit, tractationis quidem est, quam ut quisque vult variat. Latro tamen sic ordinavit. Oportuit, etiam si pater non juberet, occidere adulteram, viri fortis uxorem. Oportuit jubente patre, etiam si ipse posset, occidere. Oportuit quum et juberet, et ipse non posset. Novi declamatores illam quæstionem tentaverunt ex verbo legis natam, *Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, sine fraude sit*[4]. An nemo possit occidere, nisi qui deprehenderit. Tentaverunt et

1. *Quem minus hoc crimine perdere.* Filius hic perdidit patrem suum (nam abdicatus hac de causa est) quod occidere noluerit matrem. Minime omnium id fieri debuisse judicat. *Schult.*

2. *Non comparassem patri legem.* Hæc quoque temere sunt sollicitata. Sensus est: Non potui occidere matrem, quod id vetabat lex de parricidis; nec hanc tamen legem comparassem patri, sive illius non minus censuissem habendam rationem, quam patris, nisi et fecisset pro matre, quia cum matre lex erat, propterea hæsi in æquilibrio, nec jussa patris exsequi potui. *Schult.*

3. *Scelera nostri juris.* Id est, nostræ potestatis et arbitrii, ut ea patrare possimus, quomodo volumus. Quæ nostri sunt juris, iis utimur, ut fert animus, cupimusque. *Schult.*

4. *Sine fraude sit. Sine fraude esto* formula est, quæ adjecta legi-

illam, An non possit abdicari filius, ob id quod illi facere salva lege non licuit.

COLOR. Color pro adolescente unus ab omnibus qui declamaverunt introductus est: Non potui occidere; ex illa Ciceronis sententia [1] tractus, quam in simili controversia dixit, quum abdicaretur is, qui adulteram matrem occidendam acceperat, et dimiserat terrore.

LATRO descripsit stuporem totius corporis, in tanto inopinati flagitii spectaculo; et dixit: Pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia; sed quum oculorum caliginem, animi defectionem, membrorum omnium torporem descripsisset, adjecit: Antequam ad me redeo, exierunt.

GORGIAS [2] inepto colore, sed dulci [3].....

PAMMENES ex bonis declamatoribus dixit.....

GORGIAS egregie dixit.....

PAMMENES dixit.....

FUSCUS ARELLIUS dixit: Majus erat scelus quod imperabas, quam quod deprehenderas.

ALBUTIUS non narravit, sed hoc colore egit ab initio usque ad finem. Ego me defendere debeo: si quid mihi objectum erit, aut negabo, aut excusabo. Si quid exegeris majus viribus meis, dicam: Ignosce, non possum.

bus significat, quod iis contineatur et permittatur, id impune facere licere. Nam ad leges quæ permittunt, non quæ vetant, pertinet. Atque hoc inde intelligitur propius, quod *fraus* quandoque periculum est, ut vult Servius ad X Æneid. vers. 72, ubi addit: « In jure lectum est, Fraudi erit illa res, id est, periculo. » *Schult.*

1. *Ex illa Ciceronis sententia.* Qui quidem locus mihi in mentem non venit. Quærendi igitur negotium mandabo otiosis, in exemplis Constitutionum, in libris de Inventione, aut Cornificii Rhetoricis, ubi de eodem argumento agitur. *Schott.*

2. *Gorgias.* Non ille Leontinus, sed alius Rutilio Lupo æqualis, qui de figuris quatuor libros scripsit, quos Lupus in unum suum transtulit. Quintilianus, lib. IX, cap. 2. *N. Faber.*

3. *Sed dulci.* Deesse hic Græca credas, sed non omnia posuisse arbitror Senecam: vel quod memoria quædam excidisset: vel quod operæ pretii nihil haberent. Certe in veteri

Ignoscit filio pater navigationem recusanti, si non ferat mare: ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamvis pater ipse militaris sit. Non possum occidere. Agedum ipsam legem recita: Liceat et marito, liceat et filio. Quare tam multos nominat, nisi quod putat aliquos esse, qui non possint? Et in descriptione dixit: Quum me vocavit pater, hoc, inquam, putavit supplicium futurum morte gravius, si adulteram filio ostenderet [1]. Et illud dixit: Exierunt adulteri inter patrem debilem et filium stupentem [2].

Silo Pompeius hoc colore narravit. Non putavi mihi licere.

Blandus hoc colore. Utrimque filii nomen audio: pater rem petit justiorem, mater faciliorem. Et illud post descriptionem adjecit: Fatebor vobis, parricidium coram patre facere non potui.

Cestius hoc colore egit. Prosiluit, inquit, protinus mater, et amplexu suo manus meas alligavit. Ago confusioni meæ gratias, quod nihil in illo cubiculo vidi, nisi patrem et matrem. Pater rogabat, ut occiderem: mater, ut viveret. Pater, ne nocens impunita esset: mater, ut ego innocens essem. Pater recitabat legem de adulteris: mater de parricidis. Et ultimam sententiam dixit: Occidere matrem si turpe est noluisse, non potui.

Argentarius dixit: Non est quod me ex hoc habitu æstimetis, quod manus habeo: tunc non habui. Et illud di-

libro, qui mihi primus veluti Cynosura ad hasce emendationes, nihil amplius reperi, ac ne spatium quidem vacuum relictum, ut nec in aliis membranis. *Schult.*

1. *Filio ostenderet.* Eoque non judicavi eam præterea etiam a me duriter atque atrociter habendam: ne unius culpæ duplex infligeretur pœna.

2. *Filium stupentem.* Supra: « Latro descripsit stuporem totius corporis, in tanto inopinati flagitii spectaculo. » *Stupor* est *corporis*, quando nequit progredi et se movere. *Schult.*

P. Asprenas dixit : Exiit novissime maritus, et dedit adulteris locum. Idem dixit : Matrem occidere non potes; adulterum certe occide. An et iste pater est? dixerat Nicetes.

Murredius, dum hanc sententiam imitari vult, stultissimam dixit : Reliqui in acie pugnaces manus.

CONTROVERSIA V.

RAPTOR DUARUM.

Lex. Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet.

Thema. *Una nocte quidam duas rapuit : altera mortem optat, altera nuptias.*

CONTRA RAPTOREM. Porcii Latronis. Jam se parabat in tertiam, nisi nox defecisset. Stupri [1] accusatus, stupro defenditur. Cum altera litigat rapta, alteram advocat. Vindicate patres, vindicate fratres, vindicate mariti, fortior disciplinæ publicæ severitas surgat, jam binæ rapiuntur.

Mentonis. Postera die erat in hujus domo fletus, lamentatio matris spes suas [2] deplorantis : quum interim ex alia domo alia vociferatio oritur, alius tumultus; coit populus, velut publico metu exterritus, et vix credens duos tantum raptores fuisse, quum interim producitur publicus

1. *Stupri accusatus.* Ita Controv. 2, « Sacerdos nostra stuprum homicidio, homicidium stupro defendit, » ubi et præcesserat : « Quid faciam mulieri, intra crimina sua delitescenti? » *Schult.*

2. *Spes suas deplorantis.* Id est, ipsam filiam, quæque de ea præclara conceperat, ac speraverat. Sen. in Med. 478 : « Per spes tuorum liberum, » ratione simili, ad Jasonem obsecrans dicit Medea. *Schult.*

pudicitiæ hostis, quem una nocte unius virginis injuria non fatigaverat.

Cestii Pii. Alteram injuriæ rapuit [1], alteram patrocinio. Quantum suspicor, ne rapta quidem es; quæris argumentum? non irasceris; quomodo istud fit? duabus injuriam fecit? una queritur. Misericors sum, inquit. Gaude, habes qui te vindicet [2]. Vide qualem habitura sis virum : non est una contentus.

Argentarius eumdem sensum dixit, hoc adjecto : Non est una contentus, ne una quidem nocte.

Pompeii Silonis. At quam bene mimum egit [3], quomodo raptam se questa est, qua vociferatione, quam perbene illi optionem cessimus [4].

Triarii. Perieras, raptor, ni bis perire meruisses.

Junii Gallionis. Sumatur de illo supplicium, constituatur in conspectu publice : cædatur diu : toto die pereat, qui tota nocte peccavit. Subito fastidiosus raptor occurrit, et ait : Jam nec nuptias volo. Stulta, deciperis [5];

1. *Alteram injuriæ rapuit*, etc. Paulo ante : « Stupri accusatus, stupro defenditur : cum altera litigat rapta, alteram advocat. » Vox *injuria* pro stupro, quantopere placuerit antiquis, vel hæc sola doceat Controversia, ubi toties iteratur. Controv. quoque 21 : « Immatura etiamnum puella, nec adhuc injuriæ idonea. » De adulterio Controv. 7 : « Injuria matrimonii nihil abstulit corpori. » Adeo autem hæc injusta sunt, ut nec in hostes admitti jure belli voluerint gentes non barbaræ. Vid. Grot. III, 4, 19, de jure belli et pacis. *Ludibria* etiam et *contumelias* appellant. *Schult.*

2. *Habes qui te vindicet.* Scilicet raptam quæ mortem optavit. *N. Fab.*

3. *Quam bene mimum egit.* Vita Mimo et Scenæ recte comparatur. Hinc Cicero Verris actum vitæ turpissimum fuisse ait, Verrina III. *Schott.*

4. *Quam perbene illi optionem cessimus.* Illudit in eam, quæ nuptias optavit, quasi passam se rapi non invitam, simulantem tamen querela et vociferatione, quasi nolenti vis adferretur, tanta arte, tanta specie iræ et doloris, ut parum abesset, quin et altera rapta totum illius arbitrium faceret, et suam optionem illi cederet, tanquam haud dubie mortem petituræ. *Gronov.*

5. *Stulta, deciperis.* Qui hujusmodi acquiescis raptoris narratiunculis, quibus tibi persuasum vult, quod

bit. Si rapuisset te : deinde deprehensus in adulterio adservaretur in tormentum [1] diutius pereundi : tu interim educta nuptias optasses (datur enim optio et in absentem) : vetares illum occidi a marito? Quid interest, qua lege pereat, nisi quod modestius alienam legem [2] interpellares : quam tuam? Tertiam fecit : quum quod utraque optat, fieri non possit, an ea eligenda sit optio, qua ultio ad utramque perveniat. Atqui mortem optat mea optio, et te vindicat : tua me non vindicat; nec hoc tibi mea optio præstat, quod mihi, occiso raptore, invideam. Illa respondet : Optio tua me non vindicat? Vindictam tu meam putas, non fieri quod volo, fieri quod nolo? etiam mihi contumeliosum erit, te dignam videri in cujus honorem occidatur : me indignam in cujus honorem servetur. Illo modo et mea te vindicat. Nempe lex duas pœnas scripsit vitiatori : alteram passurus est; non eris inulta; jam raptor non erit impunitus : habebit pœnam, indotatam uxorem. Respondet eodem modo. Morietur : sed non mihi. Servabitur, sed tibi. Quartam inde fecit quæstionem : si non potest utriusque rata esse optio, utra dignior sit. Ultimam non quæstionem, sed tractationem : Nullum non raptorem impunitum futurum, si hæc via impunitatis monstretur, ut qui plures rapuisset tutior esset. Neminem non inventurum aliquam humilem, quæ se in optionem commodaret.

Fuscus Arellius primam quæstionem hanc fecit : Qui

1. *Adservaretur in tormentum.* Non continuo occideretur, magis ut posset cruciari diutina expectatione mortis. *Schult.*

2. *Modestius alienam legem. Interpellare legem*, est prohibere, ne exerceatur. Imprudentiæ hoc erat futurum, si legem suam, quam pro parte dimidia, qua ipsi favebat, amplectebatur, in reliqua valere nollet. Lex erat : « Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. » Volebat sua optione tantum ut servaretur raptor : non ut et altera rapta mortem raptoris optare posset, quæ sunt iniquissima. *Schult.*

duas rapuit, perire utrique debet[1]. Lex, inquit, quæ dicit, *Rapta raptoris aut mortem optet, aut nuptias*, de eis loquitur, qui singulas rapuerunt; non putavit quemquam futurum, qui una nocte duas raperet. Non quæro, quid optetis; quod severissime optare potestis, occupo; necesse est raptorem mori. Quare? utrique raptæ debet ultio contingere. Utramque enim non potes ducere, utrique mori potes. Una pars legis ad hunc raptorem pertinet, in qua mors est. Putate enim utramque nuptias optasse: quid futurum est? in raptoris matrimonium ambitus erit. Putate illum plures rapuisse quam duas: quid fiet? una nubet? Nuptiæ ad unam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit, utrique debet mori; quare? dicam. Quod vult, eligat. Aut nuptias optabunt; aut altera mortem, altera nuptias. Si nuptias optaverint, non poterit fieri quod utraque voluerit. Uno modo poterit fieri quod utraque volet, si utraque mortem optaverit. Ergo fiat id, quo uno duæ vindicari possunt. Hic tractavit: Ne exemplo quidem utile est, non utique perire eum qui duas rapuerit, ne hunc morem perniciosissimum introduci civitati, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire sæpius meruit. Reliquam partem controversiæ Fuscus in hæc divisit: Utra optio honestior sit, utra justior, utra utilior.

Cestius hanc partem controversiæ sic divisit: [2]Utra

1. *Perire utrique debet.* Idem paulo post: « Ne exemplo quidem utile est, non utique perire eum, qui duas rapuerit. » Nec hoc tamen loco quicquam mutem; quum ipse etiam dicat: « Utramque enim non potes ducere, utrique mori potes. » Item: « Qui duas rapuit, utrique debet mori. » Ejus generis est, quod præcessit: « Morietur, sed non mihi: servabitur, sed tibi. » Ita si alterutri loco esse quid vitii suspicemur, facilius posteriorem Arellii locum ex priore potissimum emendandum censeam. Quamquam et iste commodam habet interpretationem. *Schult.*

2. *Utra puella dignior sit.* Quum vox *optio* toties hic iteretur, et hæc

puella dignior sit, quæ valeat: utra optione raptor dignior sit. Cestius et conjecturalem quæstionem tentavit: An hæc cum raptore colluserit, et in hoc rapta sit, ut huic opponeretur.

LATRO aiebat, non quicquid spargi possit suspiciose, de eo etiam dicendum. Colorem hunc esse, non quæstionem: eam quæstionem esse, quæ impleri argumentis possit[1].

CESTIUS aiebat, et eam impleri posse argumentis.

Hunc sensum a Latinis jactatum NICETES dixit: Ἐπὶ τὴν τρίτην[2] νὺξ ἔχηνεν.

GLYCON dixit.

DIOCLES CARYSTIUS dixit.

Hunc sensum VIBIUS RUFUS subtiliter dixit: Volo tibi malam gratiam cum sponso tuo facere; habet amicam.

In hac controversia dixit ALBUTIUS: Ambulat in masculos[3]; adeo nullum sine amatore vitium est, ut hoc quidem disertum putaverint, ego tamen magis miror, hoc Albutium potuisse[4] dicere, quam aliquos potuisse laudare.

ipsa præcesserit, et sequatur quoque, inde factum videtur, ut hic interciderit. Fuisse enim apparet: *Utra puellæ optio dignior sit quæ valeat.* Atque huc ducunt etiam sequentia. *Schult.*

1. *Quæstionem esse quæ impleri argumentis possit.* Habet suas elegantias, et notabiles quidem vox *implere*: quos multis exemplis exponere liceret, sed ex nunc tantum ea videamus, quæ hunc ad locum illustrandum faciunt: ubi *implere* est plene quid ostendere, probare, demonstrare; ut apud Quintil. declam. 15: « Agedum juvenis, potionis imple hujus immanitatem. » *Schult.*

2. Επὶ τὴν τρίτην, etc., verte: Ad tertiam nox inhiavit.

3. *Ambulat in masculos.* Suspicor fuisse, *ambulet in masculos*; ut obscœnum sit, quod honesti tamen aliquid innuat: quasi velit numero virorum adscribendum, qui ita fortiter fecerit. Lucius Senec. Epist. IV: « Quum te in viros philosophia transcripserit. » *Ambulare* pro *transire* est in illo notissimo: « Ambula in jus. » Item græce, Aphthonius in Encomio: ὡς δὲ εἰς ἄνδρας ἀφίκετο. *Schult.*

4. *Hoc Albutium potuisse dicere.* Supra enim Græcis eum præeminere dixit. *N. Faber.*

Ex latinis dixit Triarius : Gratulor vobis, virgines, quod citius illuxit.

Argentarius dixit : Quæritis quid isti finem rapiendi fecerit? dies.

CONTROVERSIA VI.

ARCHIPIRATÆ FILIA.

Thema. *Captus a piratis scripsit patri de redemptione; non redimebatur. Archipiratæ filia jurare eum coegit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset; juravit. Relicto patre secuta est adolescentem. Rediit ad patrem, duxit illam; orba incidit* [1]; *pater imperat, ut archipiratæ filiam dimittat, et orbam ducat; nolentem abdicat.*

CONTRA FILIUM. Porcii Latronis. Pro dii boni, et hæc puella hospitio patris excepta est! Prohibeo domo, terra prohibendam. Bonæ spei uxor, bonæ spei nurus, quæ amare potest captivum, odisse vel patrem. Captus, inquit, in tenebris jacebam. Narra, obsecro, soceri tui beneficia. Possum, Judices, esse securus? filius meus ait se uxori parricidium debere.

Cestii Pii. Quis interfuit nuptiis tuis? pater? Denique puellæ pater [2]?

EX ALTERA PARTE. Silii Bassi. Hodie captivus essem, nisi hæc archipiratæ filia fuisset. Ut dixi, Patrem

1. *Orba incidit.* Orba quædam mulier facta est, cujus miseratione tenetur pater.

2. *Pater? Denique puellæ pater?* Hæc interrogando premit filium, qui jubente patre nolit illam dimittere puellam, quam matrimonio junxisset sibi utroque patrum invitissimo: quare evenire id quoque poterat, si nunc suo dare id patri nollet, ut illam repudiaret, patris puellæ dein voluntate et jussu, ut hæ nuptiæ dirime-

habeo [1] : inter bonos captivos [2] sepositus sum. Archipiratæ filia vocatur, puto ex aliqua [3] nata captiva : certe animum ejus natura a patre abduxerat : misericors erat, deprecabatur, flebat, movebatur periculis omnium : nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promisi nuptias, et quasi aliquam sacram testationem, tuum nomen inserui [4]. Eo loco me non deseruit, in quem venire etiam patres timuerunt. Arctius nos fortuna alligavit, quam ut orba possit divellere. Vidisses tectum pannis corpus, omnia membra vinculis pressa, maciem, retractos introrsus oculos, obtritas catenis et inutiles manus; talem quis amare nisi misericors posset? Decepi te, puella, alia pollicitus sum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam : hic catenatus, egens, squalidus quid possum? pater meus, socer tuus (hoc enim jampridem te vocabat), socer, inquam, tibi tuus gratiam referet. Quidam avitas [5] paternasque flagitiis obruerunt imagines; quidam ignobiles nati fecere posteris genus; in illis non servasse quod acceperant, maximum dedecus : in his quod nemo dederat fecisse, laudabile. Si possent homines sibi sortem facere nascendi, nemo esset humilis, nemo egens, unus-

rentur : quod illi contumeliosum erat futurum. *Schult.*

1. *Patrem habeo.* Qui non minus capiet laboris et ægritudinis, quam caperet tuus, si in hoc genus calamitatem incideres. Simul significat, non vulgivaga se conceptum Venere aut sanguinis servilis esse. *Schult.*

2. *Inter bonos captivos.* Quorum nomine pretium sperari poterat. Quam interpretationem ea quoque causa puto probari posse, quod *boni* etiam divites Latinis sint. Plaut. Captiv. III, 4, vs. 51; Curcul. IV, 1, 14; Cic. lib. VIII, ad Epist. 1. *Schult.*

3. *Filia vocatur, puto ex aliqua.* Nomine igitur tantum; vult archipiratæ filiam esse, sanguine ingenuam, et ex aliqua captivarum, quæ gravida sit capta, natam. Forsan et *natam* melius scriberetur. *Schult.*

4. *Sacram testationem,.... nomen inserui.* Superstitibus enim præsentibus in manum materfamilias conveniebat : item confarreatione, vel pro auspice : Mi pater, qualis in nuptiis adhiberi solet, nomen tuum, licet absentis, in tabulas retuli. *Schott.*

5. *Quidam avitas paternasque.* Insignis locus communis. Plura

quisque felicem domum invaderet. Sed quamdiu non sumus [1], natura nos regit, et in quemcumque vult casum nos mittit. Hinc sumus æstimandi, cum sumus nostri. Quis fuit Marius [2], si illum in suis inspexerimus majoribus? humilis. In tot consulatibus nihil habet clarius quam se auctorem. Pompeium si hæreditariæ [3] extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Servium [4] regem tulit Roma: in cujus virtutibus humilitate nominis nihil est clarius. Quid tibi videntur illi ab aratro citati [5], qui paupertate sua beatam fecere rempublicam? Quemcumque volueris revolve nobilem: ad humilitatem pervenies. Quid recenseo singulos, quum hanc urbem possim tibi ostendere? Nudi stetere colles. Inter hæc tam effusa mœnia [6], nihil est humili casa nobilius [7]; fastigiatis supra tectis auro puro

exempla, mi lector, suggeret Val. Maxim. lib. III, c. 4 et 5; et lib. V, c. 9 et 10. *Schott.*

1. *Quamdiu non sumus.* Id est, antequam nati sumus. Nemo se prior est: quare nec sibi sortem potest facere nascendi, eopse momento, quo conceptus est, ad hanc illamve familiam pertinet. Quintiliani Declam. 388, ut inscribitur: « Sortimur genus, non eligimus, nec ante nos nostri arbitrii sumus. » *Schult.*

2. *Quis fuit Marius.* Marius humile genus suum et plebeium ipse apud Sallustium in Jugurthino non infitiatur, in ea oratione quam habuit ad populum in petendo consulatu; quam vide. Sic et Cicero, Arpinas quoque, *novus homo* ab æmulis appellatus, ut in illa Declamatoria invectiva, quæ Sallustii nomen falso præfert. *Schott.*

3. *Pompeium si hæreditariæ.* Falsum vero id existimandum. Nobilis enim Pompeius, patre Q. Pompeio Strabone, viro Consulari et Triumphali. Quare *extulissent*, pro insolentiorem reddidissent, ponere potuit. Nisi forte obscurum propterea fuisse dicas, quod quum a patre discesseris, plures majores enumerare vix possis. Q. Pompeius quidam, plebeius tibicinis filius, at non ille *Magni* cognomentum adeptus est. Plutarch. in Apophth. Scipionis. *Schott.*

4. *Servium regem tulit. Servum* non male vetus liber et Epitoma: q. d. servilis conditionis hominem, ad regnum vocatum. Natus enim ille Rom. Rex, Corniculano et Ocrisia serva: ut scriptor de vir. Illus. qui Dionysio Halicar. Tullius Corniculanus est, et Ocrisia. Hinc *Servii* prænomen. Livius non a serva, sed patre Servio Tullio, Corniculanorum Principe, appellatum vult. *Schott.*

5. *Ab aratro citati.* In his princeps L. Quinctius Cincinnatus, cui trans Tiberim aranti se Dictatorem dictum legati nuntiarunt. *Schott.*

6. *Effusa mœnia.* Vastissimas ita appellat domos. *Schult.*

7. *Humili.* Gothofr. *Romuli casa*

fulgens prælucet Capitolium. Potes objurgare Romanos, quod, quum humilitatem suam obscurare possint, ostendunt. Sed hæc non putant magna, nisi apparuerit ex parvis surrexisse. Misereri illius oportet, quia orba est; ista tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis suæ tutorem fortissimum. Omnes uxores divites servitutem exigunt. Crede mihi, volet in suis regnare divitiis: et tamen æquum est eam possidere domum [1], quam meam agnoverit. Si cœperimus esse magis liberi, si paullo speciosior animo ejus affulserit domus, si parum blande fecerimus, relinquet: et nunc est tormentum, carere divitiis, quum illas jam senseris. Vides, quid inter duas uxores intersit; ista, si nos reliquerit, repetet sua [2]; hæc quod dedit, dimissa non auferet. Multi duxere sine dotibus uxores: quidam dictas non accepere dotes: quidam emptis contenti fuere mancipiis: et quum possent accipere divitias, emere quibus libertatem darent, maluerunt, quam suam vendere. Aliquis in adoptionem juvenis petitur? si volet ire, quæret, senex ille qui petit, quales et quos habeat majores, quanta bona, an satis magno se possit addicere [3]. Aliquis captare orbos senes vult, et suas spes in alienas mortes diffundere? excutiat testamenta, scrutetur sensus. Ubi vero quæret uxorem, videat an nuptias suas amet, an nihil pluris faciat marito, an misericors sit, an fortis sit, an possit, si quid

1. *Æquum est eam possidere domum*. Id est, eam occupare, in eam venire; ut more recepto uxor transibat in domum mariti; quod satis vel unum illud *domum ducere uxorem*, demonstrat *possidere domum*. *Schult.*

2. *Repetet sua*. Vetus divortii formula erat, ut viri, domo expellentis uxorem, ademptis clavibus: RES TUAS TIBI HABE. Sic vicissim: REDDE MEAS. Clarum id ex M. Plauti Amph. act. III, sc. 2. *Schott.*

3. *Se possit addicere*. Tanto hoc melius, quod quædam adoptiones per æs factæ ac libram, ut imaginaria interveniret venditio. *Addicere* autem vendere quandoque est, quia addictio-

viro inciderit mali, una tolerare. Si his bonis fuerit instructa, dotata est. Non possumus una felices esse? quod solemus, una infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat; nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, sola. Tu ibis? quo, infelix? Quas petitura regiones? Est enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria præclusit, meus terras.

Cestii Pii. Solent, qui coguntur a patribus ut uxores ducant, illa dicere : Non sumus etiam nunc apti nuptiis. Ego contra; refugio uxorem, quia uxorius sum.

Arellii Fusci patris. Insolens malum est, beata [1] uxor. Quum immensum pondus auri orba attulerit, quum pecunia arcas nostras oneraverit, quid aliud quam beate serviemus? Altera filium dat tibi, altera patrimonium : pater, utra magis dives est? Locuples est, pater, quam mihi concilias. O si scires, quam dives et hæc fuisset. Orba, inquit, est; et hæc orba est. Inter duas orbas ea mihi curanda est magis, quam orbam ego feci.

DIVISIO. In hac controversia nihil litium fuisse fere omnes consentiunt.

Latro primam quæstionem fecit : An pater propter matrimonium [2] filium abdicare possit, quum liberum cuique hujus rei arbitrium sit.

Gallio subjecit huic : Etiam si potest imperare filio, ut uxorem ducat, an ei qui jam habet?

Latro secundam fecit : Si jus est patri, etiam propter

ne venditio consummatur. *Schult.*

1 *Insolens malum est beata uxor.* Pro opulenta, ὄλϐιος. Sic Flaccus, Sat. II, 8 : « Ut Nasidieni juvit te cœna beati, » pro, divitis. De superba et dotata matrona, poeta nescio quis (Juven. Sat. VI, 460) : « Intolerabilius nihil est, quam femina dives. » *Schott.*

2 *An pater propter matrimonium.* Patris enim consensum in nuptiis requiri, Prudentes olim responderunt, Paulus l. II. D. de ritu nupt. et Imp. Justin. Inst. l. I, tit. 10, de nuptiis : « Dum, si filiifamilias sint,

matrimonium abdicandi; an liberum huic fuerit, non parere, quum jurasset. Hoc in hæc divisit: An nemo jurejurando teneatur [1], quo per necessitatem adactus est; An expleverit jusjurandum, ducendo illam uxorem; An etiam si non explevit, non teneatur religione, qui coactus aliquid contra jusjurandum fecit: hunc autem cogi a patre super jusjurandum facit: An possit parere patri. An debeat. Hic de meritis puellæ et moribus.

COLOR. Colore hoc usus est LATRO pro patre: Puellam non misericordia motam, sed libidine: et ideo non esse beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractavit: Etiam si beneficium dedisset, non esse sic referendam gratiam: deinde beneficium esse quod judicio detur, non, quod furore, aut morbo [2].

HISPO ROMANUS alio colore dixit: Illam non amore adolescentis, sed odio patris sui secutam esse. Voluit ille et amoris commendationem detrahere.

BUTEO longe accersito colore usus est: voluit eam nubere non invito patre, sed secreto suadente, palam dissimulante totum hoc gestum; ratione illa honestam conditionem nuptiarum inventam, quum alio nullo modo posset; neque enim aliter illos effugere potuisse, nisi patiente patre.

Sed aiebat LATRO, non esse tanti, detrahere illi commendationem soluti adolescentis, ut detraheretur invidia relicti patris [3].

consensum habeant parentum quorum in potestate sunt. » *Schott.*

1. *An nemo jurejurando teneatur.* M. Tullius Offic. III: «Est etiam jus bellicum, fidesque jurisjurandi sæpe cum hoste servanda. Quod enim ita juratum est, ut mens deferentis conciperet fieri oportere, id observandum est: quod aliter, id si non feceris nullum perjurium est.» *Schott.*

2. *Furore aut morbo. Furor* pro amore furibundo notissimum. *Morbum* autem nostri hi amant opponere *consilio.* Latro idem Controv. VIII: « Malebat adolescentem judicio, quam morbo militare. » *Schult.*

3. *Invidia relicti patris.* Qua maxime premi atque urgeri poterat. Adde etiam, quæ dixit Cestius Pius ad init. Controv. *Schult.*

Fuscus Arellius egregie declamavit : non enim propter nuptias orbæ dimittit illam, sed quamvis orba non esset, ejici jussit; non aliam sibi magis placere, sed illam displicere dixit : et hoc, quod Latro transcurrerat, pressit. Timere se puellam temerariam, inter piratas natam, inter piratas educatam, impiam in patrem.

Gallio illud, quod omnes scholastici transierunt, dixit : Timere se, ne hæc speculatrix esset, et piratis omnes occasiones indicaret : aut certe, ne videretur nolle se suspectum esse reipublicæ, illi jurasse : timuit, ne a puella videretur improbe jusjurandum exegisse. Ne quid liberi sibi esset, adjecit, jurasse per patrem.

Triarius dum sententiam puerilem captat[1], inepte dixit, Jurasse et se per orbam.

Aiebat enim Cestius, valde hanc fieri orbam, etiam si jurasset.

Latro aiebat quoque, jusjurandum ineptum esse : nihil enim minus convenire, quam aliquem per patrem jurare, patrem relicturæ. Omnes honestam matrem puellæ dederunt : omnes dixerunt, eam misericordia motam, non amore.

Solus Pollio judicio fecisse vult eam : etiam a misericordia discessisse : dixit enim, illam non potuisse cum piratis vivere. Ut primum honestam occasionem invenerit discedendi, discessisse.

Q. Haterius[2] a parte patris pulcherrimam imaginem

1. *Sententiam puerilem.* Forte : *pueriliter*, ut Controv. IV, Fuscus Arellius.

2. *Q. Haterius.* De illius Declamatoris dicendi facultate Corn. Tac. Ann. IV : « Q. Haterius familia Senatoria, eloquentiæ, quoad vixit, celebratæ : monimenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigebat : utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et profluens, cum ipso simul exstinctum est. » De quo et Augusti locum explico, lib. II : « Haterius noster sufflaminandus est. » *Schott.*

movit. Cœpit enim subito, quo solebat, cursu orationis fervere, quasi exaudiret aliquem tumultum, vastari omnia ac rapi, comburi incendiis villas, fugas agrestium: et quum omnia implesset terrore, adjecit: Quid exhorruisti, adolescens? socer tuus venit.

Glyconis valde levis et Græca sententia est. Tolerabilem dixit illam rem, quum jurisjurandi vim describeret: hoc esse quod fœdera sanciret, quo adstringeretur exercitus. Ὅρχος ἐστὶ πεῖσμα (alias πρῆγμα) καὶ παρὰ πειραταῖς νημερτὲς μένον[1].

Artemon circa eumdem sensum versatus est a parte adolescentis; quum dixisset relictum patrem, adjecit: Λοιδόρει[2] νῦν τὸν ἀρχιπειρατὴν, τὸν μιαιφόνον, τὸν ΠΡΟΣΕΛΟΝ, πρόσθες, εἰ θέλεις, καὶ τὸν ἐπίορχον.

1. Ὅρχος ἐστὶ, etc. Verte: Jusjurandum est firmamentum etiam apud piratas verum manens. *Schott.*

2. Λοιδόρει, etc. Verte: Conviviare nunc archipiratæ sanguinario... adde, si libet, etiam perjuro. *Schott.* — Πρόσελον, quid sit, nemo dicat. Legendum forte τὸν ἀπόξεινον, inhospitalem, ut infra, Contr. VII, ἄξεινον σκάφος., Ed.

CONTROVERSIA VII.

TYRANNICIDA A PIRATIS DIMISSUS.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur[1].

Thema. *Quidam alterum fratrem tyrannum occidit: alterum in adulterio deprehensum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam scripsit, si præcidissent manus, duplam pecuniam se daturum: piratæ illum dimiserant; patrem egentem non alit.*

PRO TYRANNICIDA. Porcii Latronis. Da mihi epistolam esurientis istius. Manus, inquit, præcidantur; in

1. *Liberi parentes alant, aut vinciantur.* Idem argumentum et thema est Controv. I; inde petas licet. *Schott.*

quam partem corporis durius sævitia incurrat? cætera membra mea sunt, manus publicæ sunt. Talem me dimittite, qualem a piratis recepistis. Non habeo quod de fortuna queri possim, eum, qui manus meas, configit. Si præcideritis, inquit, manus. Si irasceris, scribe potius, Si occideritis. Tyrannicida, exitum tyranni rogo. Non timeo, ne manus, quas piratæ solverunt, judices alligent. Ex omnibus, quæ mihi fortuna terra marique privatim mala publiceque congessit, tyrannum, adulterum, piratas, nihil expertus sum durius quam patrem. Tyrannus quum timeret manus meas, non præcidit; injuria matrimonii nihil abstulit corpori; piratæ, quasi beneficio meo viverent, gratis miserti sunt. Unum hostem inexorabilem habui, quod felici re[1], quod subito inimico; non ante tyrannidem navigavi. Genui, inquit, educavi; nempe istud beneficium et tyranno præstitisti, et adultero. Has manus si per te redimere non potes, rempublicam appella. Adulter cum manibus sepultus, tyrannus cum manibus projectus est. Magnis sceleribus jura naturæ intereunt; non magis tu pater, quam illi fratres. Audite novam captivi vicem. Tutus sum, si pater meus nihil habet[2]. Quidquid habes, pro redemptione filii mitte: non est quod timeas: non deerunt tibi alimenta, quum dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas[3]? quærite nunc, quomodo tyranni fiant.

Cestii Pii. Cedo mihi epistolas patris. Quæris unde

1. *Felici re.* Gronov. conj. *republ. quod sublato in. n. a. tyrannicidium.*

2. *Si pater meus nihil habet.* Ita enim minime duplam poterit promittere pecuniam piratis, qua inducat illos ad mihi præcidendas manus. Nunc promisit tamen: sed quia nihil habuit, ad id, quod optabat, ac petebat, perpellere non potuit. *Schult.*

3. *Pro adultero filio rogas?* Malim, *rogasti*, sine interrogatione. In verbis Cestii Pii: « Dic, Ego rogare pro adultero soleo. » Sequentibus monstrat nimia patrum indulgentia tyrannos fieri, qui sceleratissimis etiam filiis patrocinentur; quod

habeam [1], quum mihi nullas miseris. Duplam dabo pecuniam? apparet, pro unico filio rogat [2]. Duplam pecuniam dabo: unam summam pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus praecideritis; hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Non habui pecuniam [3]; sed rogare illos potes, et audacter roga; in misericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filium tuum, age, parum est, si dixero, non redemisti. Alere non possum: perdidi manus; non credis? epistolam lege. Duplam pecuniam dabas, avaris dabas, piratis dabas; sic excusabant piratæ, ipsas mihi quum præciderent manus. Pater jussit, aiebant; magnum facinus est, sed magno licet. Egens sum [4], inquit; mentiris. Cedo mihi patris mei censum. Quid ergo alis patrem? dimissus fortasse promittam; quum rogaveris, nihil paciscor. Etiamnum manus meas petis? nega tuam esse epistolam, et habes argumentum; dic, Ego rogare pro adultero soleo [5]. Qui non aluit, inquit, patrem, alligetur. Plus de manibus meis timui.

Cornelii Hispani. Quid me rogarit pater, nescio: publica vindicta cruentum gladium privato tyranno impressi. Captum me piratæ nihil aliud quam alligaverunt. Duplam

hic fecit, dum adultero rogat vitam, quem paulo post, *privatum tyrannum* appellat. *Schult.*

1. *Quæris unde habeam.* In verbis Cornelii Hispani: « Remiserunt me reip. cum manibus: patri cum epistolis.» Igitur non a patre, sed a piratis accepit epistolas, qui illi pepercerunt, dederuntque has, quibus patrem immanitatis suæ convincere posset. Simul patrem his arguit, quod nullis ipsum litteris sit solatus. *Id.*

2. *Apparet, pro unico filio rogat.* Sunt ironica: Duplum promittit, quia me unicum est redempturus. *Id.*

3. *Non habui pecuniam.* Eam promisi quidem, sed promisi tantum. *Id.*

4. *Egens sum, inquit; mentiris. Cedo.* « Egens, inquit, sum, » nempe et tunc ut hoc tempore tenuissima, immo nulla in re fui. Quare falsissimum, me magno operam licitatum piratarum ad tibi præcidendas manus. Modeste ad hæc respondet filius: « Credo mihi de patris mei censu.» Ita enim ista corrigenda arbitror. *Schult.*

5. *Rogare pro adultero soleo.* Ex contrario hoc intelligitur, quod est. Atqui in hac epistola rogatur pro filio: proin minime pro te, qui ty-

pecuniam dabo. Plus polliceris, quam petitur; unde tantas patrimonii vires habes? etiamnum, tanquam de tyranni arca loqueris. Corrupit frater uxorem meam, quam nec tyrannus violaverat. Ut pretium piratæ constituerunt, gavisus sum, inquam; locuples pater poterat dare, etiam si duplam poposcissent. Remiserunt me reipub. cum manibus, patri cum epistolis [1].

Pompeii Silonis. Pactus sum de redemptione, scripsi patri; quicumque pro tyrannicida vestro [2] pependistis, certum habeo, solliciti optatis, ut hæ literæ ad patrem perveniant. Egeo, inquit. Sic subito? Quod ex toto [3] emi non debet, duplo emit.

Arellii Fusci patris. Causam meam tenui apud eos qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iste, quum manus meas vidit. Quid mirum, si non putaverunt turpe piratæ, accipere mercedem quam pater dabat? Ades, pietas [4]: si sancte vixi et innocenter, effice ut iste manus meas, qui odit, desideret. Tarde mihi epistola solvi videbatur. Hoc prorsus ad fabulas, repleto sceleribus nostro sæculo, deerat ut narraretur aliquis solutus a piratis, et alligatus a patre.

Blandus. Hic, qui unde vivat non habet, quam care tyrannicidæ vestro se mancipat? Quid agis. pirata filii,

rannicida es. Quæ felle ironiæ sunt mixta. Nam his litteris nullæ preces pro filio adhibitæ: immo rogati piratæ ad edendum in eum rarissimæ immanitatis exemplum. Add. tamen Excerpta. *Schult.*

1. *Patri cum epistolis.* Et dixerunt: « I, dic patri tuo, non omnia piratas vendere. » Romanus Hispo infra. *Schult.*

2. *Quic. pro tyrannicida vestro pependistis.* Hæc non video quomodo possint intelligi, nisi *pependistis* est pendere, conferre voluistis ad redimendum tyrannicidam. *Schult.*

3. *Quod ex toto emi non debet.* Illud *ex toto* pro *plane* etiam sequenti ex Controv. «Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt. » Simile apud Sallust. *ex vero*, pro *vere* de Bell. Catil. cap. 8. *Schult.*

4. *Ades, pietas.* Catull. carm. 77: « O dii, reddite mi hoc pro pietate mea. » Nempe piis magis omnia suc-

piratarum magister, ejus crudelitatis emptor, cujus nec pirata venditor est?

Romani Hisponis. Pater piratis salutem. Hanc eripis filio. Duplam dabo. Quid necesse est? potui vilius solvi. Ut præcidatis manus. Obstupuerunt piratæ: et, quum dimitterent, dixerunt: I, dic patri tuo, non omnia piratas vendere.

Mentonis. Adhuc, Judices, tanquam pro manibus meis egi; verum est confitendum, vobis remissæ sunt. Exhibeo, respublica, piratarum depositum tibi; manus hæ tuæ salvæ ad te perlatæ sunt. Fac quod voles; illud unum rogo, si peccaverunt, cuilibet tu vinciendas trade; si isti tradis, sic alligabit quomodo voluit[1]; præcidet.

Alfii Flavi. Adhuc qualem optem patrem, nescio; divitem? debilitat[2]; egentem? alligat; neutrum manibus meis expedit. Duplam dabo, ut manus præcidatis. Filium minus crudelem habuisti.

Marillii. Ut allata est epistola, cœperuntque eam piratæ solvere, ut recitata dupla in epistola pecunia est: Hic est, inquam, pater, quem vobis laudaveram.

Triarii. Ubi est patrimonium tuum illud, quod tyrannos instruit, quod adulteros facit? ubi est? certe in me nil impendisti.

PARS ALTERA[3]. Silii Bassi. Infelix futura est etiam victoria mea; si non tenuero causam[4], fame moriar: si

cedere ex sententia: impiis contra evenire statuebant. Unde *scelestum* pro *infelici* dixerunt. Vindictæ vero occasionem plerosque videmus summi boni loco ducere. *Schult.*

1. *Alligabit quomodo voluit.* Illius alligare, est recidere manus. *Schult.*

2. *Divit. debilitat.* Dum dives est, debilem facit, mutilat, truncat. *Schol.*

3. *Pars altera.* Deerat hic, quod de Vetere recte additum *Pars altera.* Sic enim Controversiæ dividi omnes solent, dum alter petit, alter contradicit. *Schott.*

4. *Si non tenuero causam.* Pro *si causa cecidero.* Cicero pro Cæcinna:

tenuero, hoc tantum consequar, ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fœcundam? peperit mihi tria, nescio quæ prodigia, variis generibus inter se et me furentia : unum qui posset patriam opprimere, alium qui fratrem violare, alium qui patrem. Testor, Judices, omnes cives meos; una servivimus, nemo tyrannidem me uno sensit magis. Argumentum habeo maximum, quod vivo. Non percussetis mihi, si putassetis me patrem tyranni [1]. Dum inter se pugnant, vicit respub. Reliqui duo, quia non poterant in nos, inter se tyrannidem exercuerunt. Habebat iste, nescio quam uxorem, quam in arce cognoverat [2]. Si alligare te possem, proficiscentem alligassem. Non opus est tibi magna impensa ad sustinendum patrem; tu mecum alimenta partire; nolo me tam bene alas, quam ego te alui : nolo ignoscas mihi quidquid passus es, quidquid timuisti patrem; posce flagella, scinde rugas, ultores subjice ignes, et mortuam hanc partem, quæ tantum in contumeliam suam spirat [3], quia exstingui non potest, exure; si parum est, fac quod ais ne piratas quidem fecisse, manus præcide; exhibeo tibi; hæ sunt illæ, quæ quidlibet scribunt. Ubi est gladius tuus? stringe; tyranno

« Et hoc loco Scævolam dixisti causam apud Centum viros non tenuisse. » *Schott.*

1. *Si putassetis me patrem tyranni.* Quia vero omnium habebar crudelissime, nihil in me sæviistis : nec enim inducere poteratis animum, uti crederetis, hunc mihi verum filium esse. *Schult.*

2. *Quam in arce cognoverat.* Ita duobus premit hunc filium; primum, quod occiderit fratrem, tanquam adulterum, qui rem cum muliere habuerat, quam nullo patris consensu receperat in matrimonium, ut nec justis nuptiis fuerit illi juncta. Præterea quod occiderit, quum in arce esset res facta : ubi omnia neglectui passim habebantur jura; ut non ita graviter hoc qualecumque factum fratris ulcisci debuisset. « Cognoscere uxorem alterius » dixit leviter satis de re gravi. Justin. V, 2 : « Cognita re, Alcibiades per uxorem Agidis regis, quam adulterio cognoverat, etc. profugit. » *Schult.*

3. *In contumeliam suam spirat.* Calp. Flacc. Declam. 10 : « Miserationem meam nunc habuit, postquam cœpi monere de filio. » *Schult.*

licuit vulnere mori : adulter uno ictu breviter confectus est : pater, te pro beneficio similem sortem rogo. Ne tu quidem apud piratas famem timuisti ; neminem tyrannus sic torsit.

PORCII LATRONIS. Fili, nihil amplius quam famem deprecor : si tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, ut aut tanquam adulter moriar, aut tanquam tyrannus. Par erat utriusque fortuna illo tempore ; tu alligatus eras, ego senectute immobilis, et vincto simillimus : tu in solitudine, ego in omnium meorum solitudine : tu lucem non videbas, ego etiam modicam, hoc unum inter nos interest, quod tu etiam a piratis cibum accepisti.

BLANDI. Deprecabar non pro adultero, sed pro domo : ne fratrem occideret, tyrannicidium inquinaret, patrem respergeret ; roganti mihi, et has interponenti manus pæne præcidit. Hæc sententia deridebatur a Latrone, tanquam puerilis. Hoc et pro isto est, ut aliquem ex suis reliquisse videatur, quem non occiderit.

VIBII RUFI: Hæ nempe scripserunt epistolam manus ; præcide, et ale.

POMPEII SILONIS. *Liberi parentes alant, aut vinciantur* ; ad te legem meam transfero, licet alliges, et alas.

DIVISIO. Fere hac usi sunt divisione : An lex causam nec patris, nec filii æstimet, sed hominis : Pater an a filio alendus sit [1]. Dixit legem hanc pro malis patribus

1. *Pater an a filio alendus sit.* Non hæc satis cohærent : immo ita obscura sunt, ut nec iis, quæ antecedunt, nec quæ subsequuntur, jungi possint. Perspicua magis sint omnia, si legas : *An lex causam nec patris, nec filii æstimet, sed hominis, ne pater a filio alendus sit.* Ut non putaverint illius perinde habendam rationem, quum quæritur, an alendus a filio sit pater, an quid peccaverit pater in filium, quatenus pater est, illumque aut duriter, aut sæve habuerit : sed an alia in se admiserit flagitia, quibus hominis probi minus implevisse, vel potius plane neglexis-

scriptam esse, bonos etiam sine lege ali. An omnes alendi sint. An hic alendus sit.

Hanc quæstionem LATRO in hæc divisit. An alendus sit, quod filium a piratis non redemit; hoc loco quærit, An potuisset redimere, An voluisset: deinde, An alendus sit, si etiam præcidi filii manus voluerit; novissime, An præcidi voluerit.

HISPO ROMANUS separatim quasi juris quæstionem fecit, An qui non redemit filium, non possit ab eo alimenta petere. Sed hoc utraque quæstio continet, ut aiebat Gallio, et prior, in qua quæritur: An omnis pater alendus sit: dicitur enim: Quid si quis filium excæcaverit [1]? quid si quis non redemerit? Et quum ad alteram quæstionem ventum est, in qua quæritur, An hic pater alendus sit: nihil aliud dici potest, quare non alatur, quam quod non redemit, quam quod duplam promisit, ut manus præciderentur. Græcorum improbam quæstionem satis erit in ejusmodi controversiis semel aut iterum annotasse, An in tyrannicidam uti pater hac lege possit; quasi enim sacras et publicas manus esse: in quas ne piratæ quidem licere quidquam putant. Nostri hoc genus quæstionis summoverunt.

SILO POMPEIUS non eis tantum usus est quibus cæteri, quum dicerent hunc patrem non debere ali, quod non redemisset filium, et quod præcidi manus filio voluisset: sed a privatis causis transit ad publicam causam; dixit enim, non debere ali hominem perniciosum reip. qui ty-

se officium possit judicari. *Schult.*

1. *Quid si quis filium excæcaverit.* Non videtur illud *excæcaverit* huc convenire; multis partibus malim, *exhæredaverit.* Hæreditas ad alendos facit liberos, quos educare atque alere præcipue tenentur parentes, et multo magis, quam hos liberi. Vid. Grot. de jur. belli ac pacis II, 7, 5. *Schult.*—Melius tamen vulgat. quam *exhæredaverit*, quum exhæredatio, nonnisi mortuo patre, fiat.

rannum filium habuisset, qui desiderasset amissum, quod non vindicasset [1]. Sed negavit ullam aliam causam illi esse persequendi tyrannicidam, nisi libertatem publicam: et descripsit mores hominis impii, cruenti [2]: qui, quia per liberos non posset, per piratas tyrannidem exerceret: quæ ut liberius diceret, patronum filio dedit [3]. Et illud in hac parte laudatum est a Silone declamante. Cœperat hoc tractare, non debere ali tyranni patrem, omnibus faventibus, illum fame necandum: et, quum diu pressisset, illum tyranni patrem esse, adjecit: Aude postulare ut illud tibi prosit, quod tyrannicidæ pater es.

Blandus hunc sensum, quum postero die declamaret, in ironiam vertit: et quum objecisset, quod tyranni pater esset, adjecit: Nolite illum aversari; habet quod opponat; et adulteri pater est [4].

COLOR. Colorem pro patre alius alium introduxit.

Fuscus iratum se illi confessus est fuisse, quod fratrem in conspectu patris occidisset: et huic loco vehementer institit, quum nemo hoc tyrannus, nemo pirata fecisset. Iratus, inquit, ob hoc ipsum fui, quod hoc scelere etiam tyrannicidium inquinaveras; apparet, te morbo quodam adversus tuos furere: et servavit hunc actionis tenorem.

1. *Qui desiderasset amissum, quod non vindicasset.* At vitio verti patri non potest, si non vindicaverit filium tyrannum. Quare lego *qui vindicasset*; nam sequitur, *et negavit ullam aliam causam*, etc. *N. Fab.*

2. *Impii, cruenti.* Controv. 9: «Si omnes mali sunt, quid isto patre miserius? si boni, quid cruentius?» Quia tres abdicaverat filios. *Schult.*

3. *Ut liberius diceret, patronum filio dedit.* Filium enim non decet nisi servata reverentia, quæ naturaliter debetur, in patrem agere: patrono plus licet; quod observarunt prudentes declamatores in omnibus iis personis quæ, naturæ vel beneficentiæ vinculo inter se obligatæ, libere agere non possunt. Sic infra hac ipsa declamatione Albutius patri patronum dedit, ut liberius in filium ageret. *N. Faber.*

4. *Et adulteri pater est.* Et pro adultero etiam rogare solet, non tantum ulcisci filii tyranni cædem. *Schult.*

Iratus fui, hodieque paciscor [1], nec queror: nec se demisit in preces, aut rogavit, sed jure patrio usus est. Illud ad excusandam epistolæ crudelitatem adjiciebat: Scripsi piratis, non eo animo ut manus tibi præciderentur, sed ut exprobrarem tibi cruentas in conspectu patris fraterno sanguine manus; tuto autem scribebam; sciebam enim piratas non facturos, nisi pecuniam accepissent, quam non mittebam. Quamobrem neque præciderunt: et si sperassent, utique præcidissent. Sed apparuit illas epistolas irascentis esse, non promittentis. In ultimo descripsit, quam miser futurus esset, alimenta accipiens illis manibus, quas paulo ante spectaverit fratrem occidentes: et adjecit, quod aiebat præceptore suo dicente, summa cum admiratione exceptum, illud Homeri Priamo aptum [2]:

Καὶ κύσε χεῖρας
Δεινὰς, ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας [3].

Silo Pompeius et ipse iram fassus est; aiebat enim, non habiturum fidem, si se negasset iratum fuisse: sed iræ causam non dixit.

Q. Fuscus transeundas aiebat eas offensas, quibus ille gloriaretur; hanc causam posuit [4], quod relictus esset ab unico filio: quod invito se navigasset: quum videret senem orbum jam pæne egentem, jam tum illum fugisse, ne

1. *Iratus fui, hodieque paciscor.* Pacto hic nullus est locus. Quid si legamus? *Iratus fui, hodieque irascor, et queror,* etc. quod satis Antecedentia, et consequentia demonstrant. *N. Faber.*

2. *Illud Homeri Priamo aptum.* Parentem illum dixerat Declamator quam simillimum esse Priamo Homerico, qui tot calamitatibus, præsertim liberorum, jactatus ab Homero inducitur, ut exemplar sit clarissimum τῶν ἀθλιωτάτων. Versus autem appositus est, tametsi nullum in veteribus libris vestigium exstet; ex Iliad. ult. *Schott.*

3. Δεινὰς, etc. Verte: Atque oscula fixit Sanguineis manibus natorum cæde cruentis.

4. *Hanc causam posuit.* Causa accipienda hic videtur defensio. Vid. infra, quæ dixerunt Latro et Albutius. Donat. ad Hecyr. Terent. IV, 4, 3. *Causam* suo more pro defen-

aleret : et ad preces patrem deduxit, et rogavit in epilogo filium.

Et Sparsum hoc colore declamasse memini, hominem inter scholasticos sanum, inter sanos scholasticum [1].

Cestius alio colore usus est; dixit enim, non iram illam patris fuisse, sed calliditatem : Non habebam, inquit, unde redimerem. Quem rogarem pecuniam in tam avara civitate, in qua ne filii quidem patres alunt ? Usus sum consilio, sciebam piratas non crudeles esse, sed avaros; volui efficere, ut desperarent illum redimi, et propter hoc supervacuum et cum impensa futurum dimitterent. An prudenter cogitaverim, nescio; feliciter certe cogitavi; post epistolas illas quas accusat, dimissus est.

Latro se totum ab istis removit coloribus, et advocavit vires suas tanto totius actionis impetu, ut attonitos homines tenuerit; hoc enim colore usus est : Nescio quid scripserim : olim jam mihi excussa mens est, ex quo vidi filium unum in arce [2], alterum in adulterio, tertium in parricidio : ex quo respersus sum sanguine morientis filii, ex quo relictus sum solus, senex, orbus, egens, odi meos. Hic color illius viribus approbandus est. Quanto enim opus est, ut aliquis accusando se miserabilem faciat ?

sione posuit. Sic in Phorm. « Quid mihi dicent, aut quam causam reperient, demiror. » Quod etiam est in illo : *Causam dicere*, quod est defendere, maxime in judicio. *Schult.*

1. *Inter scholasticos sanum, inter sanos scholasticum.* In excerptis, *Insanum, inter insanos scholasticum.* Utrumque stare posse videtur : *Si sanum et sanos* legas, intelligemus forenses illos et legitimos Oratores, non umbratiles. Sic idem Eloquentiæ ἀντίθησι *insaniam* in Vibio Gallo, Declamat. 1, lib. II, Epitom. ex Controv. 9 : « Gallus Vibius fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quam postea insaniæ. » At si *insanos* et *insanum* retineamus, ut in Epit. lib. I, Declam. 8, *sanos* accipiemus Declamatores seu Scholasticos, quorum sententiæ pleræque sanæ, non tumidæ nec inflatæ, nec uno verbo corruptæ. Utrasque tribuit idem Glyconi extrema Suasor. 1. *Schott.*

2. *Filium unum in arce.* Tyrannum enim εὐφημίας χάριν sic nomi-

ALBUTIUS omnes colores miscuit : et ut hoc liberum esset, patronum patri dedit, nec voluit narrare. Ad propositionem cœpit. Alimenta pater a filio petit. Deinde quum ad defendendum venit, quod scripsit duplam se daturum, si manus præcidissent, primum Latroniano colore usus est. Hoc, inquit, respondeo; nescit quid fecerit, in insaniam malis actus est. Hic philosophicum locum introduxit, quomodo magnis calamitatibus animi everterentur; deinde anthypophoram sumpsit[1]. Mentiris. Ille vero iratus fuit. Cogis, inquit, me dicere, iratum tibi merito fuisse. Exsecutus est omnia; hoc illi inter cætera objecit, quod occupans fratrem suum ignorasset, aut dissimulasset : ait tyrannicidio quoque ejus commendationem facere; deinde ad illum colorem redit Cestianum : Sed illum puto consilio fecisse, quæ fecit; quid ergo? quid iste tandem dicit quare scripsisset? nihil dixit, flet; mori vult, sed non fame. In hac declamatione hanc Albutius sententiam dixit dubiam inter admirantes et deridentes : Panem cani das, patri non das[2].

nat, quod fere in arce, quo a τυραννοκτόνοις tutiores sint, habitent. *Schott.*

1. *Anthypophoram sumpsit.* Hæc cujusmodi sit figura apud Rhetoras, satis docuit Schottus hoc loco. Quum scilicet et proponimus, et respondemus : ut, « verum anceps pugnæ fuerat fortuna, fuisset. » Illud mihi non probat, quod Anthypophoram non figuram, sed confirmationis vult esse membrum. Nam si usquam, hic pro figura debet haberi, uti distinctione tamen illuminanda sit oratio : « Mentiris : ille vero iratus fuit? » Responsio dein subjungitur. Aliud exemplum paulo etiam post illud est : « Quid ergo? quid iste tandem dicit? quare scripsisset? nihil dixit : flet; mori vult, sed non fame. » *Schult.*

2. *Panem cani das, patri non das.* Quintilianus, lib. VIII, cap. 3, inter hæc quæ humilia videntur, apte tamen posita gratiam habent, vimque rebus afferunt, huic prope similem sententiam ponit : « Laudari, inquit, me puero solebat : da patri panem; et in eodem, etiam canem pascis. » Subjungit idem auctor : « Res quidem præcipue in scholis anceps, sed frequenter causa risus. » Unde mirum, nemini videbitur, si hæc Albutii sententia suos amatores pariter, derisoresque habuerit. *N. Faber.*

Glycon egregie dixit : Ἐλεήσατε αὐτὸν, ὃς κινδυνεύει πατέρα θρέψαι [1].

Gorgonius [2] fuit Buteonis auditor, postea scholæ quoque successor, vocis obtusæ, sed pugnacissimæ, cui Baro scurra rem venustissimam dixit : Centum raucorum vocem habes. Hic putavit, varium colorem se excogitasse pro patre. Ego, inquit, dictavi ; *Duplam dabo, si manus non præcideritis.* Librario una syllaba excidit, *Non :* et scripsit, *si præcideritis.* Digna res, quæ voce illa diceretur.

Artemon dixit : Φιλότεκνε [3] πάτερ, καί σοί τι ;

Andreas dixit : Ἄξεινον σκάφος [4]· καὶ τίς τῶν ἀντίων ἐν αὐτῷ τῷ σκάφει πατήρ ἐστι [5] ;

Nicetes dixit : Διπλᾶ δώσω, ἂν ἀποκόπτητε τὰς χεῖρας· Ἐζήτουν οἱ πειραταί· Μή τις τυραννήσας ; μή τις μοιχεύσας [6] ;

1. Ὃς κινδυνεύει πατέρα θρέψαι. Vertit Schottus : *Misereat vos ejus, qui ob alimentum patri datum periclitatur.* Male. Ironia est ipsius patris. Miseremini, si diis placet, ejus, cujus periculum est, ne damnatus patrem alat. *Gron.*

2. *Gorgonius. Gargonius* declamator amabilissimus laudatur Suasor. ult. qui fere solemni Scholasticorum more a jurejur. dicere incipiebat. Et *Gorgias* Controv. 4 ; *Gargius* vero Controv. 34 ; et *Gorgonius* quidam apud Horat. lib. I, Sat. II et IV ; de quo ait : « Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum. » *Schott.*

3. Φιλότεκνε, etc. Verte : Pater filii amans, et tibi aliquid. *Schott.* — Ironice dictum et illud, καί σοί τι ; Tibi, inquit, tibine etiam aliquid debetur !

4. Ἄξεινον σκάφος. Ita navem appellat, in qua captus, et ubi in carcerem detrusus a piratis erat. Nam carcer is ipsa in navi. Quintil. Declam. 6 : « At illum interim quotidie situs carceris strangulat, insidunt ossibus catenæ ; exemplum sæculi in myoparone moritur. » *Schult.*

5. Ἄξεινον... πατήρ ἐστι. Verte : Inhospitalis scapha ; et quis adversariorum in ipsa scapha pater est ? — Et infra, Διπλᾶ, etc. Verte : Dupla dabo, si manus secabitis. *Schott.* — Πατήρ ἐστι, intellige : Tam crudelis est quam pater. Ed.

6. Μή τις τυραννήσας ; μή τις μοιχεύσας. Male Schottus : Quærebant piratæ, ne quis tyrannidem exerceat, ne quis fornicetur. Immo, numquid ille, cui pater tanta mercede manus præcidi jubebat, tyrannidem tentasset, mœchatus esset. *Gron.*

CONTROVERSIA VIII.

TER FORTIS.

LEX. Qui ter fortiter fecerit[1], militia vacet[2].

THEMA. *Ter pater fortem in acie, quarto volentem exire retinet: nolentem abdicat.*

CONTRA TER FORTEM. PORCII LATRONIS. Miserrimus pater jam non viderem filium, nisi abdicarem[3]; fortis plus quam aut legi aut patri sat est. Tertio mihi non redditus, sed relatus est[4]; quod patriæ superest, patri vindico; fugit me filius, et quidem ad hostem. Quousque pavidus præliorum nuntios exspectabo? fili, mihi vacationem peto.

CESTII PII. Abdico filium, ut habeam; non minus vacatio mea reipub. profuit, quam militia; duxi uxorem. Sic descendit in narrationem. Tertio audivi velut denuntiantis deos: Faciat adolescens jam felicitatis suæ finem. Ego advocationem in unam pugnam petii. Accidat, inquam, quidquid timeo, si illum amplius in aciem dimisero. Cum

1. *Qui ter fortiter fecerit.* Præmia fortitudinis militaris, phaleræ, armillæ, torques, Phialæ aureæ, laudationes, aliaque apud Polybium, lib. VI. Sed hæc lex conficta fortasse ex lege Gladiatoria, ad bellumque translata, quasi ab imagine ad rem ipsam. Rude enim donati armis ad Herculem præfectum eorum suspensis requietem accipiebant. *Schott.*

2. *Militia vacet.* Vacatio militaris, quæ honesta esset, paucis Romæ concedebatur, quæ et in lapidibus antiquis *Missio* vocata: nisi senibus ob ætatis vitium, quod armis inutiles; et sacerdotibus, quod sacrosancti ipsi et sacris operarentur. *Schott.*

3. *Non viderem filium, nisi abdicarem.* Pompeius Silo hac Controv. «Causa abdicandi est, ne sine filio vivam, quem tamdiu non viderem, nisi abdicarem.» Cujus consilii dum reddo rationem, et ipse respondet filius, interea mihi adhuc eum contueri licet. *Schult.*

4. *Relatus est.* Flor. I, 18: «Nec

diis pactus sum. Non timeo, inquit. Hoc est, cur timeam? Objicitur mihi, quod me filius oderit.

Arellii Fusci patris. O me filio pugnante jam lassum. Magna omina sunt. Nihil hoc putas, quod viri fortis pater timet? Miserum me; jam hosti nimis notus sum [1], jam pro te, nescio quid, etiam lex timet. Miraris, si quod legi satis est, patri nimis est? Numquid luxuriam, inquit, objicis? ego vero te etiam morari posco inter voluptates. Quousque in duro castrorum jacebis cubiculo? quousque somnum classico rumpes? quousque cruentus vives? simus hilares: trium victoriarum vota solvenda sunt. Tot acies sustinuisti, tot vulnera: possum cum repub. queri; sero dimitteris. Subinde audio te dicentem, Malo gloriam quam vitam. Hoc ergo me exanimat, quod mori tibi tam facile est. Denique uno quiesce bello.

Pompeii Silonis. Causa abdicandi est, ne sine filio vivam: quem tamdiu non viderem, nisi abdicarem. Abdicatio mea in potestate abdicati est.

Romani Hisponis. Quid fatigatæ felicitati molestus es? quid exspectas, donec castris ejiciaris?

Mentonis. Erubescit respub. tam cicatricoso milite uti. Non oportet tantam virtutem sine successore concedere; ducenda uxor est; sed jam nunc te admoneo, ne unum tollas [2].

Cornelii Hispani. Non ante te retinere cœpi, quam dimisit respubl. Nullum jam tibi vulnus, nisi per cicatri-

ante cladi finis fuit, quam nox dirimeret: postremusque fugientium ipse rex a satellitibus humero saucius in armis suis referretur. » *Schult.*

1. *Jam hosti nimis notus sum.* Maxima gloria nostra, et hostibus virtute tua satis superque, immo nimis innotui. Pertinet huc illud Blandi in colore: « Non posse illum jam fortiter facere, quia omnes illum hostes peterent: et adjecit, ideo lex ter fortem dimisit; scit illum jam observari ab hoste. » *Schult.*

2. *Ne unum tollas.* Sed plures:

cem, imprimi potest; adhuc diutius fuisti cum hoste quam apud patrem. Domi tantum sanatus es.

Julii Othonis Patris. Optimus virtutis finis est, antequam deficias, desinere.

EX ALTERA PARTE. ***. Ter fortiter pugnantem abdicas; certe abdicatis pugnare licet.

Albutii Sili. Quis hic subitus insonuit tumultus; numquid imperator vocat? venio. Plurimum in prima acie laboravi; pudet me, ter victi militant.

P. Asprenatis. Quousque, inquit, periclitaberis? Bene habet, Judices: pater me putat dignum esse qui salvus sim. Senator post sexagesimum et quintum annum[1] in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Prætorio licet prætexta toga uti festis, aut solennibus diebus; numquid necesse est? Quidquid aut præmii aut honoris nomine datur, in utramque partem liceat: alioquin desinit præmium esse, cui necessitas jungitur. Pareo tibi, pater: qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis vulnera osculabaris. Ad hæc nova et diversa[2] imperia subito me circumagi[3] putas posse? non ita est. Ille in nos dominatur affectus, qui animum primus intravit. Luxuria, avaritia, desidia, injustitia, timor, non dediscuntur, et quotidie hæc omnia aut castigantur, aut puniuntur: in tantum etiam vitiorum tenaces sumus. Crede mihi,

ne ita, ut nunc ego, macereris, si filius in bellum et pericula sit mittendus; add. Controv. fin. *Schult.*

1. *Post sexagesimum et quintum annum.* *Sexagesimum annum* rotundo num. dixit Seneca Philos. extr. lib. de vitæ brevitate: « Lex, inquit, a quinquagesimo anno militem non cogit: a sexagesimo Senatorem non citat. » Tunc enim senes ut effœti, suffragii ferendi jus amiserant. Hoc enim veteri verbo dicebatur: « Sexagenarios de ponte dejici. » *Schott.*

2. *Diversa imperia.* Id est, contraria. *Schult.*

3. *Me circumagi.* Elegans verbum. Horatius lib. I, Sat. IX: « Nil opus est te circumagi. » Suetonius Cæsaris

pater : non sum mei juris, quum ille prælii clamor exortus est : invadere hostis libet, obstantis cuneos gladiis diducere [1] : hic impetus, hic ardor animi, domum tuam trinis hostium spoliis adornavit [2] : huic supplicationes illas debeo ; propter hoc me etiam quum abdicas, diligis ; non animus, non lingua constat : in alieno opere deprehensus sum [3] : toga ipsa humeris non cedit. Ad obsidendum hostem, ad occupandum castris locum, ad intercipiendos hostium commeatus ire jusseris ; otium imperas animo non otioso. Quotiescumque tumultus aliquis exortus est, in me civium diriguntur oculi, meas spectant manus : et adhuc (verum dicendum) nihil patria debet mihi : nunquam pugnavi, nisi coactus. Credisne, quidquid refero tibi ? scimus quem vitæ cursum agamus ; eadem pericula nos ubique circumstant, et totidem viæ ad mortem sunt. Interdum continuatus labor firmiores facit : sæpe quos labor roboraverat, desidia consumpsit.

Marillii. Sine me aliquod meritum in patriam conferre : adhuc militia mea legis munus est. Pugnabo et abdicatus : nec verebor, ne vilis sit opera mea patriæ. Athenienses abdicato [4] vicerunt duce. Quantum inter

cap. 70 : « Tam facile circumegit. »

1. *Cuneos gladiis diducere.* Tacit. Histor. V, 16 : « Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis adstitit. » Et observes plerumque apud Tacitum, quod Germani ac Britanni compositis in cuneos copiis pugnent. Etsi satis certum est, nec inusitatum eum Romanis morem. *Schult.*

2. *Domum tuam trinis hostium spoliis adornavit.* Sic in hac ipsa Controv. infr. : « Tria domi præmia sunt. » Mos hic veterum Rom. ut spolia hostibus detracta, ædium foribus victores appenderent, et a domo licet vendita, avellere nefas ducerent. M. Tullius Philipp. II, de Pompeii domo : « An tu illa vestibula, rostra, spolia quum adspexisti, domum tuam te intrare putas ? fieri non potest. » *Schott.*

3. *In alieno opere deprehensus.* Quia iis, quos deprehendimus, id est, quos ex improviso opprimimus, quibus nec opinantibus supervenimus, aliquod quasi impedimentum objicitur, inde *deprehensum* pro *impedito* dixisse videtur. *Schult.*

4. *Athenienses abdicato.* Themistoclem intelligo : negat tamen abdi-

illum et me interest? Ille abdicationem virtute delevit, ego merui.

DIVISIO. Primo quæstio illa ab omnibus facta est vulgaris: An filius ob id, quod sui juris sit, abdicari possit; deinde, an debeat. Hæc tota tractationis est. Græci illam quæstionem primam solent tentare, quam Romanæ aures non ferunt, An vir fortis abdicari possit. Non video autem, quid allaturi sint, quare non possit; nam quod et vir fortis est, et totiens fortiter egit, non plus juris illi adfert, sed plus commendationis.

COLOR. Colorem a parte patris quidam duriorem fecerunt: voluerunt enim videri invisum filio patrem: itaque malle illum cum hostibus vivere, quam cum patre: pæne omnes esse adolescentem insatiabilem gloriæ: sed propter ipsum patri et moderandum et continendum. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt, et non disputaverunt hoc modo, quo Silo Pompeius disputavit, qui sic divisit, ut diceret: Etiam si patrem non haberes, desinere debebas; quia patrem habes, desinere debes, quia pater vetat. Facit illo modo quo Gallio [1], qui sic divisit hanc partem: Hoc impero reipub. causa, tua causa, mea causa. Sequentia duo videtis quemadmodum potuerit implere: Illud, reipub. causa imperare, sic tractavit. Primum, ut pluribus juvenibus pateat ad virtutem aditus, non debere omnium occasionem fortiter faciendi ab uno occupari: Deinde expedire reipub. non videri tantum ex uno pendere: futurum ut et animi hostium crescerent, et suorum frangerentur, si casu ter fortis occidisset: Ad

catum Plutarchus, rejicitque ut fabulosum. *Schott.*

1. *Facit illo modo, quo Gallio.* Cujus divisio ipsum id continet, quod est in iis, quæ disputavit Silo. *Schott.* — Gronov. conj. *neque illo modo.*

ultimum, utile esse reipublicæ, ter fortem servari, ut sit qui ostendatur juventuti : jam illum magis posse ornamentum esse quam præsidium.

Illum sensum veterem : Jam pro viro forti nescio quid etiam lex timet, hoc loco GALLUS posuit[1]. Hoc quoque inquit : Ter viro forti aut diffidit, aut consulit.

Nec illam quidem secuti sunt tractationem, qua usus est BLANDUS, qui dixit : Militia tibi supervacua est, invidiosa est, periculosa est. Supervacua est : quia non cogeris, immo verecunde vetaris[2]. Gloriæ causa aliquis militat : consecutus es gloriam. Vacationis causa : consecutus es præmium. Tria domi præmia sunt. Et sic transiit, ut diceret, invidiosum esse, unum hominem totiens optare omnes honores intercipere. Quam periculosa res esset invidia, quam magnos viros oppressisset. Hic exempla. Periculosam esse militiam, eodem loco collegit. Illud unum adjecit de lege. Non posse illum jam fortiter facere, quia omnes illum hostes peterent : et adjecit : ideo lex ter fortem dimisit; scit illum jam observari ab hoste. His ergo omissis, illi, qui amantem patrem induxerant, hoc genere egerunt : Non possum pati : non possum desiderium tui sustinere.

Hoc loco ÆSCHINES[3] ex bonis declamatoribus quum diceret, Non me gloria cupidiorem tui fecit, non omnibus admiranda virtus; Confitebor, inquit, affectus patris, quos ut quisque volet, interpretetur : Οὕτως ἂν καὶ ἄτιμον [4] ἐφίλουν.

1. *Hoc loco Gallus posuit.* Vide ne legendum sit *Gallio. N. Faber.*

2. *Immo verecunde vetaris.* Fuit, credo, *verecundia*, id est, pudore, ut cum Terent. loquar, sive respectu patris. Liv. I, 6 : « Quoniam gemini essent, nec ætatis verecundia discrimen facere posset.» *Schult.*

3. *Æschines*, Milesius ; Strab. XIII.

4. Οὕτως ἂν καὶ ἄτιμον. Schottus pessime : «Adeo inhonoratum diligebant.» Sensus est : Ita etiam non fortem et inglorium, nullis honoribus aut præmiis affectum illum filium diligerem. Exprimitur affectus parentum plerumque non optimos,

Videbatur hic, dum indulgentiam exprimit, non servasse dignitatem patris. Placebat autem Latroni, potius ratione retineri patrem, quam affectu, quum in ratione habeat aliquem locum et affectus.

Asprenas colorem secutus est longe alium : dixit enim, se non negare reipublicæ viri fortis operas, sed ad necessarios usus reservare. Si magnum aliquod bellum incidat, tunc et veteranos vocari ad arma. Et illa sententia ejus hoc loco valde laudata est : Nunc illi militent, quibus necesse est : tu militabis, si erit necesse. Sic venisse populum Romanum ad Scipionem[1] Æmilianum, quum majus bellum Numantinum apparuisset, quam quod alii duces sustinere possent. Magnum intervallum[2] inter Numantiam et Carthaginem Scipioni datum. Sic ad [3] Pompeium, quum piratæ maria clausissent. Magna præsidia non esse consumenda. Hoc loco Asprenas de lege dixit et ipse sententiam. Videlicet ad hos casus lex ter fortem seposuit. A parte filii colorem induxerunt quidam, ut illum cupidum gloriæ et bellicosum facerent.

Nicetes quidem hoc usus est verbo : Παραστήσωμεν αὐ-

quandoque nec bonos aut probos, liberos tamen amantium, nec facile in pericula si descendere velint, id permittentium. Quare subjungitur : « Videbatur hic, dum indulgentiam exprimit, non servasse dignitatem patris. » *Schult.*—Verte immo vero : « Pariter amarem illum, etiam si ignominia notatus esset. » Ed.

1. *Venisse pop. Rom. ad Scipionem.* Quum enim durum bellum Numantinum, non sine publico pudore duraret, delatus est ultro Scipioni Africano a S. P. Q. R. Consulatus : quem quum illi capere ob legem, quæ vetabat quemquam iterum Cos. fieri, non liceret, sicuti priori Consulatu, legibus solutus est : quique suffragator Quinti Fabii Maximi, fratris filii, Quæstoriis Comitiis in campum descenderat, consul reductus est. *Schott.*

2. *Magnum intervallum.* Magno enim intervallo, duodecim minimum annorum, post victoriam de Pœnis partam, renuntiatus iterum Cos. Æmilianus, quum candidatus non esset, propter bellum Numantinum. Nota hæc ex M. Tullio, Agellio, et historicis. *Schott.*

3. *Sic ad Pompeium.* Cn. quoque Pompeio imperium extra ordinem adversus piratas cum 15 legatis traditum, referente ad populum A.

τὸν [1] τοῖς δικασταῖς ἀφειμένον· et sic egit, ut quereretur quod cessarent manus suæ, quod inermes essent.

Latroni non placebat hic color : malebat adolescentem judicio, quam morbo militare. Hoc est, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illum operibus suis gloriam, temerarium, sanguinarium, quem nec pater possit retinere, nec lex dimittere.

Quidam pacti sunt cum patre, tanquam Mento, qui dixit, semel tantum se militare velle, ut aliquid videretur reipub. supra legem præstitisse. Quidam perpetuam denuntiaverunt militiam; quamdiu vires fuissent, non defuturum reipub. virum fortem.

Non probabat hunc colorem Latro. Negabat patri abscindendam spem filii in perpetuum.

Vibius Rufus hoc colore egit quo Mento : sed illud adjecit, pervenire ad se voces invidorum illas : Numquid amplius pugnavit, quam quod necesse illi fuit? Quidam hoc compositum et simulatum inter nos putaverunt, ut ego militare vellem, tu vetares.

Latro vehementer egit a parte patris, et adjecit : Abdicato non permittam exire, injiciam manus, tenebo; novissime ante limen exeuntis cadaver hoc sternam; ut ad hostem pervenias, patrem calca. Putabat [2] Plancus,

Gabinio Tribun. pl. Auctores Dio, Plutarchus, Appianus, Cicero, et Epitoma Livii lib. XCIX. *Schott.*

1. Παραστήσωμεν αὐτὸν, etc. Schottus vertit : Sistamus illum judicibus belli ardore insanum. Ex iis, quæ his Nicetam subjecisse auctor est Seneca, conjeci : παρίστησιν ἐμὲ αὐτῷ τῷ δικάσασθαι ἀφειμανέστερον. Ipso hoc, quod mihi hanc movet litem, multo etiam magis me furore fecit bellandi percitum. *Schult.* — Nihil mutandum puto. Verba sunt non tyrannicidæ, sed ipsius rhetoris, consilium suum indicantis. Ed.

2. *Plancus, summus declamator.* L. Munatium Plancum intelligit, ad quem Consulem designatum est liber decimus Epistolarum Ciceronis, in quibus male vulgo Cneus vocatur. Fuit autem Consul anno proxime sequente Ciceronis mortem, et Censor cum M. Lepido, 22 post anno; de quo B. Hieronymus in Eusebii Chro-

summus declamator, Latronis hunc sensum a Latrone fortius dictum, a Lesbocle Græco tenerius, qui dixit sic: Κείσομαι ὡς τεῖχος· τὸν τάφρον[1] ὑπέρβηθι, καὶ πατέρα.

Fuscus Arellius religiose patrem induxit ominibus territum: aiebat præceptorem suum in hac controversia describentem pericula futuri prælii, Homeri versus ob hoc edidisse[2]: Δαιμόνιε, φθίσει σε τὸ σὸν μένος.

Glycon dixit: Οὐκέτι ἐν ῷ[3] θανάτῳ· καταφρονῶ τούτου· πατρὶς ἐμή.

Diocles Carystius dixit: Ἂν ἐπιτύχῃς[4], μίαν προσθήσεις ἀριστείαν· ἂν δ' ἀποτύχῃς, τρεῖς ἀριστείας ἀπολέσεις.

Glycon dixit: Οὐκ ἔστιν εὖ ἱκανὸν[5] εἰς τὸν ὑποκείμενον. ΤΟΣ προπεμπτικόν.

Æschines, non ille orator (tunc enim non declamandi studium erat), sed hic ex declamatoribus novis dixit, quum denuntiaret filio periculum, et præsagiis tangi se diceret: Ἔστι πατήρ, ἐστι οὐ τύχη μαντικώτατον[6].

nologia ad annum 16 imperii Augusti hæc habet: « Munatius Plancus, Ciceronis discipulus, orator habetur insignis, qui quum Galliam Romanam regeret, Lugdunum condidit. » *N. Faber.*

1. Κείσομαι· ὡς τεῖχος· τὸν τάφρον. Vertit Schottus: Jacebo ut murus; fossam transi, et patrem. Lego: Κείσομαι, ὡς τεῖχος· ὡς τὸν τάφρον, ὑπέρβηθι καὶ πατέρα. Hoc sensu, ut filius nihilo plus veneretur corpus patris sui, quam muros et fossas hostiles, quæ transcendere ac transilire gloriæ loco ducere consueverat. *Schult.*

2. *Homeri versus ob hoc edidisse.* Rectius fortasse, *Homeri versum addidisse;* is autem est ex P. Chiaconii fide Iliados ζ, 207. Quem vertit Schottus: « Te generose, tuus perdet furor. » *N. Faber.*

3. Οὐκέτι ἐν ῷ, etc. Conjecit Schultingius legendum: Οὐκέτι ἐνῶ θανάτῳ, εἰ μὴ καταφρονεῖς τούτου πατρὶς ἐμή. « Non amplius hunc immisero morti; » id est, dimisero in bellum et illius ancipitia, « nisi tibi jam vilis est mea patria. » Vide quæ coloris loco dixit Asprenas.

4. Ἂν ἐπιτύχῃς, μίαν προσθήσεις. Misere Schottus: Si nactus eris, unam appones fortitudinem: sin minus, tres amittes res præclare gestas. Hoc latinum est? Immo: Si felix fuéris et rem bene gesseris, unam appones palmam tibi: si defuerit fortuna, tres laureas perdes.

5. Οὐκ ἔστιν εὖ ἱκανόν. Vertit Schottus: Parum idoneum est ad præsentem rem comitativum. *Gron.*

6. Ἔστι πατήρ, ἔστι οὐ τύχη μαντικώτατον. Vertit Schottus: Est pater; est

Diocles Carystius dixit sententiam, quæ non in declamatione tantum posset placere, sed etiam in solidiore aliquo scripti genere, quum de fortunæ varietate locum diceret : Μία γὰρ ἐστι [1] πρὸς τύχην ἀσφάλεια, τὸ μὴ τοσαυτάκις αὐτὴν πειράσαι.

Dorion dixit rem paullo quidem elatiorem, quam pressa et civilis oratio recipit, sed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret : Τί σε ποιοῦμαι [2], τέκνον, ἵν' ἄσμενα ποιοίην; ἀλλ' εἰ μὲν φθαίην [3], φοβοῦμαι μή τι οὐ παράταξις, μή τι οὐ πόλεμος· μὴ τοῦτο ἀρκεῖ; φοβοῦμαι περὶ τῆς οἰκουμένης· τί, τέκνον, ἐρυθριᾷς;

maxime; nonne fortuna est res, quæ maxime factum præsagit. Malim hanc responsionem esse filii, ad inanem timorem patris ex ominibus, et scribam : ἴσθι, πάτερ, ἐστὶν ἡ τύχη μαντικώτατον. Omina mihi objicis? nihil est fortuna ominosius, quæ ex præteritis animo fidenti spondet futura felicia. *Gron.*

1. Μία γὰρ ἐστι, etc. Una est enim ad fortunam securitas, non toties eam experiri.

2. Τί σε ποιοῦμαι, etc. Vertit Schottus : Quid tibi faciam, fili, ut lubentia faciam? Sed si quidem prævertam, timeo, ne quid non acies, ne quid non bellum : ne hoc quidem sufficit? metuo orbi terrarum : quid, fili, erubescis?

3. Ἀλλ' εἰ μὲν φθαίην. Hæc quoque sine dubio affecta. Quibus sensus sit hujusmodi lectione : Ἀλήθειαν ἂν φαίην· φοβεῖ με μήτε ἡ παράταξις, μήτε ὁ πόλεμος, μὴ τοῦτο ἀρκεῖ; φοβοῦμαι περὶ τοῦ οἴκου μου. Id est, « Verum dixero, » vel, « verum uti dicam, metum mihi nec acies incutit, nec bellum : an non id tibi satis est? domui timeo meæ, » id est, familiæ, quæ intercidet, dum tu bella curas et prælia, non matrimonium. Oratio ea fuit, qualis illa nota : « Non te rejecerunt, sed me rejecerunt. » Item : « tibi soli peccavi, » id est, tibi maxime. Vide Gronov. ad Hippol. Sen. 874. Controv. XX : « Ostende non vulnus, sed argumentum. » Quia vero posset isto rerum in genere parum vir aut esse, aut videri, aut accusari a probis, quod esset refractarius patri, quasi erubuisset ad ista dicta filius fingitur, eoque addit pater : Τί, τέκνον, ἐρυθριᾷς; Cogitandum autem spem familiæ et nominis hoc solo in filio patri reliquam fuisse, quod apparet ex istis Mentonis supra : « Ducenda uxor est : sed jam nunc te admoneo, ne unum tollas. » *Schult.*

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

CONTROVERSIARUM

LIBER SECUNDUS.

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

CONTROVERSIARUM

LIBER[1] SECUNDUS.

Seneca Melæ, Filio, Salutem.

Quum repeterem quos unquam bene declamantes audissem, occurrit mihi inter alios Fabianus Philosophus : qui adolescens admodum, tantæ opinionis in declamando, quantæ postea in disputando fuit. Exercebatur apud Arellium Fuscum[2] : cujus genus dicendi imitatus, plus deinde laboris impendit, ut similitudinem ejus effugeret, quam impenderat, ut exprimeret. Erat explicatio Fusci Arellii, splendida quidem, sed operosa et implicita : cultus nimis exquisitus : compositio verborum mollior[3], quam ut illam tam sanctis fortibusque præceptis præparans se animus pati posset. Summa inæqualitas orationis, quæ modo exilis erat, modo nimia licentia vaga et effusa : principia,

1. *In scriptis libris præfatio deest, huc ex Epitoma post translata, et iidem libri* omissa *inquiunt* præfatione. *Schott.*

2. *Arellium Fuscum.* Supra Controv. 7, Q. Fuscum vocavit, et Controvers. 8, atque aliis locis, Arellium Fuscum patrem, nempe ut ab Arellio Fusco filio rhetore secernat, quem Equestri ordine motum ob insignem calumniam, quum celebritate assectarentur adolescentium scholæ, ex argento annulos habentem se vidisse Plinius scribit lib. XXXIII, cap. 12, s. 54. *N. Faber.*

3. *Compositio verborum mollior.* Ita et in Suas. 2, ad fin. accusat in eo nimium cultum et fractam com-

argumenta, narrationes aridæ dicebantur. In descriptionibus extra legem: omnibus verbis, dummodo niterent, permissa libertas. Nihil acre, nihil solidum, nihil horridum. Splendida oratio, et magis lasciva quam læta[1]. Ab hac cito se Fabianus[2] separavit: et luxuriam quidem quum voluit abjecit: obscuritatem non potuit evadere? hæc illum usque in philosophiam prosecuta est. Sæpe minus, quam audienti satis est, eloquitur: et in summa ejus ac simplicissima facultate dicendi, antiquorum tamen vitiorum remanent vestigia. Quædam tam subito desinunt, ut non brevia sint, sed abrupta. Dicebat autem Fabianus fere dulces sententias: et quotiens incidebat aliqua materia, quæ convicium sæculi reciperet[3], inspirabat magno magis quam acri animo. Deerat illi oratorium robur, et ille pugnatorius mucro[4]: splendor vero velut voluntarius non elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis lenis, et pro tranquillitate morum remissus: vocis nulla contentio, nulla corporis asseveratio[5], quum verba velut injussa fluerent. Jam videlicet compositus et pacatus animus,

positionem. Vid. ead. Suas. initium divisionis. In historia tamen satis ille fortiter egit et viriliter, aut agere saltem potuit, ut patet ex fragmento, quod superstes est in Suasor. 7 parte posteriore. *Schult.*

1. *Magis lasciva quam læta.* Lascivia ut in homine, ita in oratione, cum licentia conjuncta et proin vitiosa est. *Luxuriam* mox vocat: et tralatio hæc possit proprie petita videri a segete, quam non perinde luxuriantem ac lætam optant agricolæ: quod ista specie magis blandiri et grata esse solet, hæc implere, ac præstare, quæ promiserit. *Schult.*

2. *Ab hac cito se Fabianus.* De hoc præclarum exstat elogium apud Senecam Philosophum Epistola quadragesima. Hujus autem scriptis sæpe in suo opere usus est Plinius. Scripsit autem libros Civilium et Philosophiæ aliquanto plures quam Cicero, adeoque elegantes, ut post Ciceronem, Asinium, et Livium locum meruerit. *Gronov.*

3. *Quæ convicium sæculi reciperet.* Ob quam posset invehi in sæculum, illudque perstringere. *Schult.*

4. *Pugnatorius mucro.* Gladiatorum hoc instrumentum quo de multa doctiss. Lipsius Saturnal. lib. II, cap. 19. *Schott.*

5. *Nulla corporis asseveratio.* Corporis asseverationem accipio, quum componitur ad gravitatem, maxime

quum veros compressisset affectus, et iram doloremque procul expulisset, parum bene imitari poterat quæ effugerat. Suasoriis aptior erat: locorum habitus, fluminumque decursus, et urbium situs, moresque populorum, nemo descripsit abundantius. Nunquam inopia verbi substitit, sed velocissimo cursu ac facillimo omnes res beata circumfluebat oratio. Hæc eo libentius, Mela, fili carissime, refero, quia video animum tuum a civilibus officiis abhorrentem, et ab omni ambitu aversum [1], hoc unum concupiscentem, nihil concupiscere [2], ut eloquentiæ tantum studeas; facilis ab hac in omnes artes decursus est. Instruit etiam, quos non sibi exercet. Nec est quod insidias putes tibi fieri, quasi id agam, ut te bene cedentis studii labor teneat [3]. Ego vero non sum bonæ mentis impedimentum: perge quo inclinat animus: et paterno contentus ordine, subduc fortunæ magnam tui partem. Erat quidem tibi majus ingenium quam fratribus tuis, omnium bonarum artium capacissimum: est et hoc ipsum melioris ingenii pignus, non corrumpi bonitate ejus, ut illo male utaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitiosæ curæ sunt, foroque se et honoribus parant, in

ita, ut quadret illud Terentianum: «Vultuosam frontem rugis insurgentibus asseverabat.» *Schult.*

1. *Ab omni ambitu aversum.* Præposteram tamen ambitionem hoc Melæ consilium vocavit Tacitus, Ann. lib. XV. *N. Faber.*

2. *Hoc unum concupiscentem, nihil concupiscere.* Unus ex tribus Senecæ filiis eloquentiæ intendebat, et huic tantum. Fratribus ambitiosæ erant curæ et studiorum via contendebant ad honores: quorum hic minime erat sitiens. *Schult.*

3. *Ut te bene cedentis studii labor teneat.* Egoque, quum isti studio diu satis et feliciter insudaveris, proposuerim ad alia te traducere, maxime illa, quibus dediti sunt fratres. Sed quum cogito, verum est, *labor terreat.* Respicitur ad illa, quæ de Arellio Fusco et Fabiano memorata sunt. Qui summi viri maximo labore usi, absolutæ suis partibus facundiæ consequi laudem non potuerant. Quorum exempla recognoscens, ut relata erant a patre, deterreri a studio eloquentiæ posset Mela, et proin suspicari, quod ista recitatione insidias sibi pater faceret. *Schult.*

quibus ipsa quæ sperantur, timenda sunt : ego quoque aliquando, ejus processus avidus, et hortator, laudatorque vel periculosæ, dum honestæ modo, industriæ, duobus filiis navigantibus, te in portu retineo : sed proderit tibi in illa quæ tota mente agitas, declamandi exercitatio, sicut Fabiano profuit : qui, ut aliquando, quum Sextium audiret [1], nihilominus declamabat, et tam diligenter, ut putares illum illi studio parari, non per illud alteri præparari. Habuit etiam Blandum Rhetorem præceptorem, qui eques Romanus Romæ docuit. Ante illum intra libertinos præceptores pulcherrimæ disciplinæ continebantur : et minime probabili more, turpe erat docere quod honestum erat discere. Nam primus omnium Latinus rhetor Romæ fuit, puero Cicerone, Plotius [2]. Apud Blandum diutius, quam apud Fuscum Arellium studuit : sed quum jam transfugisset, eo tempore quo eloquentiæ studebat, non eloquentiæ causa. Scio futurum, ut auditis ejus sententiis, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus vacabat : et ego tanto minorem natu [3] quam ipse

1. *Sextium audiret.* Male antea *Cestium* legebatur, contra rei veritatem, et libros veteres. Is enim est Sextius philosophus Fabiani, et Sotionis L. Senecæ præceptoris doctor. Duo autem fuerunt Sextii, Q. videlicet Sextius pater, qui a divo Julio latum clavum sibi oblatum recusavit, et ejus filius, de quo B. Hieronymus anno quo Christum natum tradit, hæc refert : « Sextius Pythagoricus philosophus nascitur. »

2. *Puero Cicerone, Plotius.* B. Hieronymus ad Eusebii Chronologiam Olymp. 183 : « L. Plotius Gallus, inquit, primus Romæ latinam Rhetoricam docuit. » Cicero ad Titinnium, referente Suetonio de claris Rhetoribus : « Equidem memoria teneo pueris nobis primum Latine docere cœpisse L. Plotium quemdam. » De quo plura apud eumdem Suetonium et Quintilianum, lib. II, cap. 4; vide quem etiam, lib. XI, cap. ult. de gestu scripsisse tradit. *N. Faber.*

3. *Tanto minorem natu quam ipse erat.* Ita plane duo optimi codices, nec tamen percuratus locus, nam quum comparatio inter duos fieri debeat, hic non fit. Idem enim ac si scriptum esset, *et ego tanto minorem natu Fabianum, quam ipse Fabianus erat*, quod ineptum est, nec Latinum. Infra præfatione septima de Albutio scribit : « Memini omnibus illum rebus omissis apud Fabia-

eram, audiebam quotiens inciderat, non quotiens volueram. In hunc ergo libellum quæcumque ab illo dicta teneo conferam.

num Philosophum tanto minorem quam ipse erat, cum codicibus sedere.» Id est, quam ipse erat Albutius, cui similem interpretationem hic locus non admittit. At vero pro comperto est Fabianum multo juniorem nostro auctore extitisse, quod et hic vult dicere. Quare videri posset legendum, *Et ego tanto minorem, quanto ipse erat*, ut temporis sit comparatio : vel *quam ipse eram*, ut ad Senecam referatur : neutrum tamen placet. Quid igitur? Si quid audendum est, delenda potius censerem tria illa vocabula *quam ipse erat*, et uno ductu legendum, *Et ego tanto minorem natu audiebam quotiens inciderat, non quotiens volueram*, quæ lectio recte procedit. *N. Faber.*

CONTROVERSIA IX.

ADOPTANDUS POST TRES ABDICATOS.

Thema. *Dives tres filios abdicavit; petit a paupere unicum filium in adoptionem; pauper dare vult; nolentem ire, abdicat : contradicitur.*

PRO ADOPTANDO. Porcii Latronis. Hanccine meam esse fortunam? Eodem tempore et abdicor et adoptor. Ista videlicet domus adolescentem me non capit, quæ te senem fecit; quietiora tempora pauperes habuimus : bella civilia aurato Capitolio [1] gessimus. Divitias putas aurum et argentum, ludibria fortunæ, quæ inter jocum ipsis dominis veniunt? Denuntio tibi, dives, etiam si venero, dabo operam, quod in tua domo facillimum est, ut abdicer. Etiam si multa contra exspectationem accidunt, nunquam tamen futurum putavi, ut aut pater meus liberos odisset, aut

1. *Bella civilia aurato Capitolio.* Supr. Controv. 6 : « Fastigiatis supra tectis auro puro fulgens prælucet Capitolium. » Vetus autem hæc antiquor. scriptorum querela, una cum luxu, devicta Asia et Corintho, vi-

dives concupisceret. Non desidero patrimonium. Fragilis et caduca felicitas est, et omnis fortunæ blandientis speciosus cum periculo nitor: et sine causa sæpe fluit, et sine ratione destituit. Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem: vidi ambitiosa turba clientum limina deserta, sub domino sectore venalia. Nam quid ex summis opibus ad egestatem [1] devolutos loquar? Multa tibi succurrent exempla, etiam si in una domo quæras.

Rufi Vibii. Habendos esse liberos is quoque judicat, qui non libentissime habet. Ego illos in frivola invitavi nostra [2]; qui illis meam promisi domum, suam eripiam? Quid faciam? Si paruero, abdicabor; si non paruero, abdicabor. Patrem amo; hæc est contumacia mea. Dives filium non habet: me dabis? si dives reduxerit suos: me recipies? ita non adoptari [3]; sed commodari recuso.

Cestii Pii. Accipe vitæ meæ testem; quid magni æstimas divitem, cui placere difficile est? Vultis scire, quare patrem non relinquam, qui genuit me, qui educavit, qui non abdicavit [4]; diu dubitavi, ille amicum tentaret, an hic filium. Abdico, inquit; hoc pater verus. Quid ab eo qui adoptabit, sperare possum?

Narratio Cestii Pii. Dives sustulit unum filium, non fuit contentus; quid enim erat diviti unus? tres sustulit, poterat unum in adoptionem dare; abdicavit unum, al-

tiorum omne genus in urbem Rom. advectum. Lege Horatii Epod. VII et XVI. *Schott.*

1. *Ex summis opibus ad egestatem.* Ut de Licinio Crasso Divitis cognomento, aliisque refert Valer. Max. lib. VI, cap. 11. *Schott.*

2. *Ego illos in frivola invitavi nostra.* Invitavi in casam nostram, quam *frivola* vocat, propter supellectilis tenuitatem. Festus *frivola* docet vocari vasa fictilia quassa. *Schott.*

3. *Ita non adoptari.* Tota hæc comprehensio iisdem verbis in ore ejusdem Vibii Rufi posita est infr. non longe: nisi quod *accommodari* male legitur. *Schott.*

4. *Qui non abdicavit.* Quum vulgo abesset negatio, eam N. Faber addidit. Hoc enim, inquit, confert patrem suum cum divite qui tres abdicaverat.

terum, tertium. Jam nihil diviti superesse putatis, quartum abdicat [1].

Arellii Fusci patris. Quisquis es avarus pecuniæ custos immensæ, quum multa quæsieris, poterisne omnibus frui? Filium quæris; ecce turba juvenum sine patre; impera quidvis; navigabo, militabo, dummodo ubicumque fuero, tuus sim. Ita nos pauperes sumus, qui habemus quod divites rogent? unde talem patrem [2]? non irasceris, nisi ut ames [3]? quid porro ista patrimonia, in quæ male sani ruitis? gaudia dominorum, an onera sunt? Mille, quum ventum inter vices suas, exempla referebas, et inter illa ponebas et divitis domum. Merito abdicasti, an immerito? si immerito abdicasti, odi patrem tot ejicientem innocentes: si merito, odi domum tot facientem nocentes. Aliquid in domo locupletis non agendum agam; quæ apud nos frugalitas est, apud illos humilitas [4] est. Petis iterum potius filios quam recipis. Colit etiamnum in Capitolio casam victor omnium gentium populus, cujus tantam felicitatem nemo miratur. Merito potens est: nemo ab ejus origine est, quem non reliquerit [5]. Pater, egredientem te, certe domum redeuntem comitabor, nec nisi in limine deseram: ero in publico filius. Amo æque pau-

1. *Quartum abdicat.* Quia causa est, cur ego abdicer, et præterea cur abdicatio non rescindatur. Saltem pro virili id impedire nititur. *Schult.*

2. *Unde talem patrem.* Formula et gemmula Latinitatis. Integrum: *Unde talem patrem exspectes*, aut, *obtingere posse speres?* Quibus pulchre judicium, atque affectus suos expresserunt, quum vel offerrentur, aut contigissent nec opinantibus, quæ quosve unice exspectarent ac desiderarent; vel voverent, eorum copia quo sibi aliquando fieret. *Schult.*

3. *Non irasceris, nisi ut ames.* Id est, *quod amas*, et me in divitias transire vis. Ita explicare possis. *Ut* enim passim jam apud declamatores *quod* sonat.

4. *Apud illos humilitas est.* Quæ nos tanquam frugalium laudamus munera et virtutes, illi aspernantur et despuunt, tanquam abjectorum terræque filiorum propria vitia. *Schult.*

5. *Nemo ab ejus origine est, quem non reliquerit.* Periodus hæc non est committenda antecedentibus, quasi illorum sit membrum, aut ratio.

pertatem ac patrem; utrique adsuevi. Non possum agere in domo divitis filium. Si carum tibi servum venderes, quæreres quis emptor esset. Non mehercule habeo, quo tibi irato satisfaciam. Interim pluris omni patrimonio puto hoc somnium; quod sic me amittere curas, satis amare non possum. Quid faciam adoptatus? loquar filiis ejus bene de abdicatione? Ego in domum vestram intrabo, tanquam ego vos ejecerim [1]? ego ornamenta vestra occupabo? Tum illic si quid commisero, me nec meus recipiet pater. Quid est quod aut negandum mihi [2], aut excusandum sit? Non insanissimum dispendiorum [3] malum, non erubescendos amores, neque luxuriantem habitum, neque nepotatus objicis filio; hæc si non potes, aliqua saltem ex commentariis [4] amici tui describe: madentem unguentis hesternis, convulneratum libidinibus, incedentem, ut fœminis placeat, fœmina mollius, et cætera quæ morbi, non judicii sunt. Abdicatio loquax est [5]. Quam te, paupertas, amo, si beneficio tuo innocens sum! Accusatorem non habeo; me miserum, etiam laudatorem

Generale est effatum, quo negatur ab eo quemquam esse progenitum; ejus patris esse filium ac sanguinem, quem facile reliquerit. Sola negatio in causa fuit, cur hic aliquid infuscaretur: unde divinabam: *quem possit relinquere*; etiam cogitavi: *quem sponte reliquerit*; aut saltem expungendum illud *non*. De sensu non metuo, ne non verum dederim. *Schult.*

1. *Tanquam ego vos ejecerim.* Ita enim interpretabuntur homines; divitem ut me adoptaret, filios suos domo exturbasse; quod invidiosum.

2. *Quid est, quod aut negandum mihi, etc.* Simplex: quid est quod peccavi? Quod facinus, quod flagitium in te admisi? Galba apud Tacit. Hist. I, 15, ad Pisonem: « Ea vita tua est, in qua nihil præteritum excusandum habeas. » *Schult.*

3. *Dispendiorum malum. Deprædiorum* disertim scriptum reperi, quam vocem in linguæ Latinæ pomœriis requiro. Forte *deprædationem* leg. est. Significat enim artes, quibus filii familias amoribus dediti, servorum opera, senes emungere ac deprædari solent passim in Comicis. *S.*

4. *Ex commentariis.* Quibus diurna inscribebantur, vel potius tabulæ eorum qui accusabant, vel qui carceris custodiam gerebant. Controv. 25.

5. *Abdicatio loquax est.* Accipiendum, ut si dixisset: *Abdicatus loquax est. Schult.*

habeo, et eum, cui non omnes placent; hoc enim malo dicere, quam, omnes non placent. Non tibi per multos liberos fulta domus est, neque turba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres : quamquam nec sic quidem debuisti dare, quum deos cum votis patris vidisses certantes : et tutior adversus fortunam est, cui aliquid post damnum superest : et habemus exemplum, posse aliquem tres filios perdere. Ille Crœsus inter reges opulentissimus, ad tormenta[1] post tergum vinctis manibus ductus est. Tu, Crasse, post evestigata illa fugitivorum arma[2] urbis Romanæ ditissimus, qui nunc apud Parthos eges sepulcro quoque. Dicta præterea illa corrumpentium non fero; quoties enim inter divitias suas exemplo istam posueritis domum, meliores perdentem divitiis suis liberos? hoc scio nostros fuisse majores[3] : hoc illum Ælium Tuberonem[4], cujus paupertas virtus fuit : hoc Fabricium, Samnitium non accipientem munera : hoc cæteros patres nostros, quos apud aratra[5] ipsa mirantes decora sua, circumstetere lictores. Surgite, surgite, juvenes : meum rogando patrem, vestrum rogare discite.

Blandi. Tres genuit : quatuor abdicat. Abdico, inquit; apparet unde venias.

1. *Ad tormenta*. Nota ex Herodoto historia : victum a Cyro Crœsum, et regno exutum, dum Babyloni auxilium ferre studet. Tu lege Justinum lib. I. De Crasso vero, ad Carras cum omni exercitu ad internecionem cæso a Parthis, rege Orode, dum auro nimis inhiat, ann. U. C. 698, Plutarchum in Crasso, et Appianum in Parthicis. *Schott.*

2. *Post evestigata... fugitivorum arma*. De hoc civili bello, quod in Italia a gladiatoribus, duce Spartaco et Chryso, excitatum, an. 680, et a M. Crasso prætore gestum, idem Appian. lib. I extremo Bellorum civilium. *Schott.*

3. *Hoc scio nostros fuisse majores*. Quod nempe ego et tu sumus, pauperes et tenues. *Schult.*

4. *Hoc illum Ælium Tuberonem*. Scil. pauperem fuisse. Propria ea laus gentis Æliæ, ut paupertatem amplexa, divitias contempserit, ut auctor est Valerius l. IV, c. 4. *Schott.*

5. *Apud aratra*. Valerius legendus lib. IV, cap. 4, et Seneca noster supr. Controv. VI, ubi plura notavi.

Galli Vibii. Si quis me audit, abdicari jam putat adoptatum; quare ? ne auferam patri filium, filiis patrem : nec tam vicino exemplo emendaris. Qui abdicavit suos, quærit alienos : nulla certa felicitas est. Paulo ante ego divitis filiis invidebam, modo illi mihi; laudat me pater, quum abdicet : laudo ego patrem, quum abdicer; hæc una inter nos disputatio est : iste me dignum putat beato patre, ego meo.

Fabiani Papirii. Ecce instructi exercitus sæpe civium cognatorumque conserturi manus, constiterunt, et colles equis utrimque complentur, et subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel spoliantium. Si quæsierit aliquis, quæ causa hominem adversus hominem in facinus coegit ? nam neque feris inter se bella sunt [1] : nec si forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, quum una stirps, idemque sanguis sitis : vel quæ furiæ in mutuum sanguinem egere ? Quod tantum malum humano generi, vel sorte, vel fato invectum ? an ut convivia populis instruantur, et tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit ? Magna enimvero et laudanda sunt, propter quæ mensam et lacunaria sua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis servitium expetendum est ? quid tandem sic pestiferæ istæ divitiæ expetuntur, si ne in hoc quidem ut liberis relinquantur ? quid tandem est quod in vitio corruperint ? Primum si inde incipere velis, ædes ipsæ, quas in tantum exstruxere, ut domus ad usum et munimentum paratæ, sint nunc periculo,

« Quid tibi videntur illi ab aratro citati, qui paupertate sua beatam fecere rempubl. » *Schott.*

1. *Neque feris inter se bella sunt.* Lege, si vacat, Plinii eruditum Procemium lib. VII. *Schott.*

non præsidio : tanta altitudo ædificiorum [1] est, tantæque viarum angustiæ, ut neque adversus ignem præsidium, neque ex ruinis ullum ullam in partem effugium sit. Ad delicias dementis luxuriæ lapis omnis eruitur, cæduntur-que gentium silvæ : æris ferrique usus, jam auri quoque, in exstruendis et decorandis domibus; nempe ut anxii interdiu et nocte ruinam ignemque metuant, qui tectis injectus est fortuitus. Hinc et vicina [2] urbium excidia sunt : quippe non defendis uni, sed in communi periculo apprehendam : hostesque aliena et in sua damna validiora ceduntur alia, ipsaque quum maxime flagrant, spolium ex alienis ruinis ferunt. In hos ergo exitus varius ille secatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat, quam vinctis severe in hoc pavimentum levatum et infusum tectis aurum. O paupertas, quam ignotum bonum es! Quin etiam montes silvæque in domibus marcidis [3] et umbra fumoque viridibus. [* *Quid faciam? Si paruero, abdicabor: patrem amo, hæc est contumacia mea.*] Ut maria amnesque mutentur, vix possum credere quemquam vidisse silvas patentesque campos quos rapidus amnis ex præcipiti, vel quum in plana infusus est, placidus interfluit : non maria unquam ex colle vidisse lata aut hiberna, quum ventis penitus agitata sunt. Quis enim tam parvis oblectare animum

1. *Tanta altitudo ædificiorum.* Augustus Cæsar modum altitudini ædificiorum statuit, ut Suetonius et Strabo lib. V, refert; statuit et Nero, ut Tacitus, Annal. XV, post et Trajanus Imp. ad 60 pedes altitudinis exstrui permisit, ut Sext. Aurelius Victor ait. *Schott.*

2. *Hinc et vicina*, etc. Id est, propiora. Locus corruptus. Schott. conjicit : *quippe non defensioni, sed.... ad prædam hostesque...cæduntur talia : ipsaque*, etc. Gronov. *quippe nemo defendit sua, sed... prædantur, hostesque alterni... validioribus cedunt aliis, ipsique*, etc. Schult. *quippe non defendunt invicem,... ad prædam, ut hostes, currunt; in aliena et in sua damna rapidi : corraduntur lapsa...flagrantia; ita sp.* etc.

3. *In domib. marcidis* etc. Rursus nova hæc est charybdis, in qua diu laboravi. Tandem eo evasi, ut viderem, quod auxilio esse posset, nec

in vita possit, si vera cognoverit? Videlicet quæ instantibus tangi comprehendique manibus, aut sinu possunt. An magna non capit? exiguum est et hoc [1], litoribus quoque moles invehuntur, congestisque in altum terris exaggerant sinus : alii fossis inducunt mare : adeo nullis gaudere veris sciunt, sed adversus naturam alieno loco, aut terra, aut mari mutata ægris oblectamenta sunt, ut imbres fastidio rerum naturæ laborantibus! Jam ne liberi quidem, nisi alieni placent.

Hispani Cornelii. Solus omnium abdicor : quia me meus pater diligit, alienus appetit.

Vibii Rufi. Dives filium non habet : me dabis? dives reduxerit suos : me recipies? ita non adoptari, sed commodari recuso. Quid mihi objicitur? Meritis amoris alienum feci. Dic dives audiat : Divitem, inquit, te esse volo. O me abdicandum, si talem patrem relinquo. Laudabat mihi pater paupertatem, narrabat divitum incommoda : aiebat multos divites accusatos [2] : ego certe memini abdicatos. Abdico, non est patris mei verbum.

Triarii. Quare abdicas? numquid dies noctesque impendo turpibus conviviis? plurimum vivo in lupanari? si nescis quæ crimina objiciantur, ab amico disce. Si omnes mali sunt, quid isto patre miserius? si boni, quid [3] cruentius?

Romani Hisponis. In hanc ego domum ibo, in qua totiens

illud amplecti dubitavi, donec se offerret melius. Ecce ipsum : Quin etiam montes sylvæque in domibus marcidis, sed umbra muscoque viridibus. Quæ sequuntur eant, unde malum huc pedem intulerunt : hic enim alienissima et nauci sunt. *Schult.*

1. *Exiguum est et hoc.* Talis L. Luculli in hortis villisque exædificandis luxus, teste Plutarcho, Cicerone ad Atticum, et Varrone Rei Rusticæ lib. III, et Horatio. *Schott.*

2. *Multos divites accusatos.* Vel quod maligno hominum rumore, qui gaudent altos humili læsisse veneno, sunt dilati : vel quod vera ratione sunt accusati, et quidem sæpe nulla alia causa, quam quod divites et sui periculi merces essent. *Schult.*

3. *Quid cruentius?* Gronov. *crudelius*, sensu, quo est durius, inhu-

aut insanitur a patre, aut totiens peccatur in patrem? quum prodiero repente dives, dicent omnes : Quis est iste, quem magna fortuna non decet? hæc est divitis[1] quarta abdicatio.

Silonis Pompeii. Quantumcumque est, mihi satis est : unicus sum, fortiter fortunam meam feram. Hoc nunc mihi primum accidit; dictus sum divitis filius, et jam abdicor. Quid videri me velis, nescio : innocentem? sed abdicor : nocentem? sed adoptor. Utcumque tamen abdicatio tolerabilior est; unum abdicat, adoptio tres. Non potest mihi dici quod cæteris abdicatis : In tua potestate fuit; si paruisses patri, non perdidisses patrem : etiamsi non abdicarer, perditurus fui.

PARS ALTERA. Porcii Latronis. Si nescirem quid mali esset pauperies, nunc intelligerem, quum abdicationem filius meus non timet. Fabriciorum imagines Metellis patuerunt[2]. Æmiliorum et Scipionum familias adoptio miscuit : etiam abolita sæculis nomina per successores novos fulgent. Sic illa patriciorum nobilitas ab fundamentis urbis, usque in hæc tempora constitit. Adoptio fortunæ remedium est[3]. Non ignoro ego, quorum inopia per otium in angulis divitiarum convictos strepit, accusatioque consequitur, neque quiescere sinit. Sed nulla materia in rebus humanis virtutes clarius ostendit censu. Senatorium

manius. Ego nihil mutem. Controv. VII : «Descripsit mores hominis impii, cruenti,» hic vero *cruentius* paulo magis hyperbolicum est. *Id.*

1. *Hæc est divitis*, etc. Lege *erit*; aut *est* sic accipe, haud dubie quartæ abdicationis causam diviti futuram hunc rudem incultumque moribus nunc adoptatum. *Schult.*

2. *Fabriciorum imagines Metellis patuerunt.* Mendosum haud dubie. Metellos enim a Fabriciis aut contra adoptatos nullus legit. P. quidem Scipio Nasica a Q. Metello Pio est adoptatus, ut in Suasoriam 6 adnotavi. Causæ itaque servit orator, vel memoria lapsus est : nec accurata ab his censoribus exigenda familiarum notio : vel librariorum potius vitio corrupte scriptum est. Emendo : *Fabiorum imagines Æmiliis patuerunt.* *Schott.*

3. *Adoptio fortunæ remedium est.* Ne stirpes et familiæ intereant, no-

gradum census ascendit; census equitem Romanum a plebe discernit; census in castris ordinem [1] promovet; censu judex in foro legitur. Non persuadeo tibi? I ergo ad illos quos mavis sequi quam reducere.

FUSCI ARELLII PATRIS. Facilius possum paupertatem laudare, quam ferre. Quid mihi Phocionem [2] loqueris? quid Aristidem? Tunc paupertas erat sæculi. Quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanios [3]? Pompæ ista exempla. Fictilibus fuerunt dii faciles; tibi non noveris divitias esse paupertatem. Quid vos liberis vestris optatis? Ego meo imperium [4].

DIVISIO. Non puto vos quærere, quomodo hæc controversia divisa sit, quum habeat negotii nihil.

FUSCUS tamen sic divisit: Dico mihi licuisse adoptare: dico mihi licuisse recusare adoptionem: dico etiam ut non licuerit [5], recte tamen recusasse: et quod jure fit, verum est [6], et quod sine jure quoque rationem habeat, recte fit. Quum de jure diceret, dixit: Sub arbitrio, inquit, patris sum: et hoc subjicior patri, quia pius sum: in hoc sine dubio, ut pius sim: et ad manum argumen-

menque intercidat: Græci ἐκποίησιν vocant, qua alienos nobis liberos orbi adsciscimus: differtque ab Adrogatione, quod in hac filius sui juris, se adoptandum dat; in illa autem filiusfamilias, a parente, sub cujus auctoritate est, adoptandus datur. Vid. Justin. Ins. lib. I, tit. II, l. 1.

1. *Census in castris ordinem*. Adducit locum istum Lipsius Comment. ad Annal. Taciti lib. I, ut eo ostendat *census* rationem habitam in promovendis ordinibus.

2. *Quid mihi Phocionem*. De his omnibus Plutarchus et Valerius, lib. V, c. 3, et lib. IV, c. 4. Cicero, Offic. lib. III: «Talis in hac urbe Fabricius, qualis Athenis Aristides.» *Schott*.

3. *Quid Coruncanios*. Pro *Coruncanium*, quem cum M. Curio et C. Fabricio Luscino conjunctissime vixisse, et frugi homines, maximeque abstinentes fuisse, Cicero ait in Lælio. *Schott*.

4. *Ego meo imperium*. Stimulos admovet ambitionis, quum minus opum furiosa cupidine inflammare animum filii posset. *Schult*.

5. *Ut non licuerit*. *Licere* intelligit, quod juris scripti verbis est concessum. *Schult*.

6. *Verum est*. Id est, æquum;

tum est; nempe abdicanti respondeo: quid ita? quia respondeo, scilicet id ago ne desinam illius esse; quid ago quum respondeo emancipanti? quid enim ad amittendum patrem interest, utrum ejiciar, an transferar? Si non licet recusare, cur potius abdicas me quam tradis? Quum de officio diceret, in hæc divisit: Dico non fuisse dandum sine magna causa filium in adoptionem: dico multo magis a te: dico minime illi.

Silo Pompeius sic divisit: cœpit evertere, et explosa quæstione: an in omnia patri parendum sit: etiam si in omnia, an ibi tamen non sit parendum, quo efficitur ne pater sit. Deinde quærit, an invitus filius dari in adoptionem possit: si non potest a nobis abdicari, quod arbitrii sui est, an possit, non quum contra voluntatem patris est, sed quum male arbitrio suo utitur; hic subjecit, an hic bene usus sit. De officii parte tractavit, et ita divisit: Turpem esse adoptionem, inutilem esse, periculosam esse. Quum diceret turpem, dixit aliena bona invadere, et trium filiorum sub se sortem esse, et liberis spem reconciliationis paternæ eripere, quam inhumanum esset. Quum inutilem diceret, dixit, patri inutilem esse, adoptanti inutilem esse. Quum patri inutilem diceret, tractavit, quam grave esset, unico carere filio, quem alius concupisceret: et quum diceret divitem esse, quodque, qui tot haberet solatia, filium quæreret, dixit: Tibi non erit facile adoptare. Inutilem esse diviti quum diceret, sic tractavit: Futurum ut ad suos rediret, si non adoptasset. Hoc loco belle videbatur dixisse: Si animum patris intelligis, dat tibi notam reconciliandi tuos [1], negat se solitu-

recte Faber. Horat. « Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est. » *Schult.*

1. *Reconciliandi tuos.* Lege *suos*, hoc est, tres abdicatos. *Gronov.* — Non mutem *tuos.* Animus, inquit, qui tibi suggerit de adoptione, filiosque ut quæras, simul monere inci-

dinem pati posse. Quum inutilem sibi esse diceret, paupertatem laudavit, in divitias invectus est; dixit se posse divitiis corrumpi, quibus corrumpi possit exercitus[1]. Quum in divitias inveheretur, dixit: Aiunt multa vitia divites habere istos, et hoc gravissimum, quod suos non amant. Nec esse quod quisquam se satis putet firmum ad repellenda vitia: contactu ipso nocent et transeunt in bonos. Nec peccare discam? Ecce tu quam cito abdicare didicisti. Dixit futurum, ut diviti displiceret propius inspectus, ipsum amorem paupertatis ab illis fastidiri: dixit futurum ut abdicaretur, si adoptatus placuerit, ego nec meo placeo: adjecit periculosam sibi futuram adoptionem in domo, suos dominos desiderante, et tota familia expellere insitivum hæredem cupiente.

Latro ultimam quæstionem posuit, quam fere solebat: Etiam si non recte fecit, quod adoptari a divite noluit, an tamen bono id adversus patrem animo fecerit; an ignoscendum sit; deinde an bono adversus patrem animo fecerit. In hac quæstione bona pars adolescentis est, patrem amantis, et opibus præferentis. Latro tamen negabat[2] patrem daturum manus, bono adversus se animo factum, sed consensum filiorum adversus patres dicturum tacitum, nescio quem.

Brocco quidam non male re usus, qui dixerat adolescentem videri sibi habere abdita quædam vitia; male de se existimare eum qui ire ad judicem districtum nocens nollet.

pit de revocandis et reducendis tuis, et potius quidem, quam adsciscendis in familiam ac nomen alienis. *Reconciliare* etiam in domum reducere est. *Schult.*— Cf. Plaut. Capt. prol. 33.

1. *Quibus corrumpi possit exercitus.* Sallust. vide in B. C. de exercitu Marii, et Justin. add. XXXI, fin. item Flor. II, 6, de exercitu Hannibalis. *Schult.*

2. *Negabat patrem daturum manus.* Jam olim id notatum eruditis etiam apud ipsum Ciceronem occurrere, ubi vox eadem in priore mem-

Argentarius omnes priores transiens partes, statim ad hoc venit, debueritne patri parere, an non debuerit; et in figuram contulit declamationem. Volo, inquit, alius filium abdicet, qui petitur a patre paupere, ut in adoptionem divitis daretur. Quam bonam, inquit, causam pater habebit? Dicit hic, deinde transit. Sic quum declamasset eam controversiam, quæ usitata non erat: Si ille filius malam causam haberet, ego bonam habeo: contulit suam causam cum illo.

COLOR. De colore magis quæsitum est, an adolescens debeat aliquid in divitem dicere; quid enim faciet? diceret in eum qui tantum æs habet, et in amicum paternum? non dicit in eum quem fugit? et illi tamen qui sibi abstinentiam conviciorum imperaverant, non bene præstiterunt; aliqua sententiæ dulcedo surrepsit. Aridi declamatores fidelius quos proposuerunt colores, tuentur: nihil enim eos sollicitat, nullum schema, nulla dulcedo sententiæ subrepit: sic quæ malam faciem habent, sæpius pudicæ sunt: non animus illis deest, sed [1] corruptor.

Fabianus Philosophus hoc colore usus est, ut diceret: Etiam si sustinerem, at tradi diviti nollem; et in divitias dixit, non in divitem: illas esse quæ frugalitatem, quæ pietatem expugnassent, quæ malos patres, malos filios facerent.

Gallus Vibius fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quam postea insaniæ. Hinc accidisse uni scio, ut in insaniam non casu incideret, sed judicio perveniret; nam dum in-

bro negationem contineat, et in posteriore affirmative exaudiatur, quippe quum utraque vi sit prædita; tanquam *negare* est negantem quid dicere. Cic. de Invent. pag. 128 et 173. Hinc igitur Cæsar de B. C. l III: « L. Straberius obsides ab Appolloniatibus exigere cœpit, illi vero daturos se negare: neque portas consuli præclusuros. » *Schult.*

1. *Non animus... sed corruptor.* Qui sollicitet et rapiat ad auden-

sanos imitatur, dum lenocinium ingenii furorem putat, quod simulabat, ad verum redegit[1]. Hic controversiam postero die quam erat a Fabiano dicta, declamavit. Solebat autem sic ad jocos pervenire, ut amorem[2] describeret, pæne cantantis modo, ut diceret, Amorem describere volo: tanquam, Bacchari volo[3]. Deinde describebat, et totiens cœpturus repetebat: Amorem describere volo. In hac controversia plane quod voluit, consecutus est, ut divitias nobis in odium adduceret. Sæpe enim ingessit: Divitias describere volo: et multa facunde explicuit, corruptius quam Fabianus, sed dulcius; hoc unum occurrit, in quo pusillum inest insaniæ: Non me delectant ignoti domino servorum greges, nec sonantia laxi ruris ergastula[4]; patrem gratis amo.

Fuscus Arellius et hunc colorem dixit: Ominibus offendor; quum primum de adoptione ista cogitarem, occurrerunt mihi tres abdicati: et audio in ista domo tres fuisse filios. Necesse est timeam infelicem liberis domum; et alias causas dixit; licet enim plura abdicato dicere, propter quæ non litiget; sed nunc refero, cui rei quisque maxime institerit.

dum, quæ animo grata sunt. *Schult.*

1. *Ad verum redegit.* Id est, verum fecit. *Schult.*

2. *Solebat autem sic ad jocos pervenire, ut amorem.* Misere in lecto hic cubat locus: cui ita medeor: *Solebat autem hic ad locos pervenire, velut ut amorem describeret, pæne cantantis modo. Locos* intellige, quos vocamus communes, Suasor. I: « Dixit deinde locum de varietate fortunæ. » Et sæpissime in his alibi; hic loci sunt de amore et de divitiis. Controv. 11, de Ovidio declamante: « Quod sine certo ordine per locos discurreret. » Ubi Covarr. et Veneta *jocos*; pessime. Quod res ibi fatetur. *Schult.*

3. *Tanquam, Bacchari volo.* Apposite alludit, quia de Rhetoris istius insania et furore, qui Bacchantium præcipuus, prædixerat. Illud prætereundum non puto, Longinum βακχεύειν posuisse, de iis, qui vere grandi et sublimi dicendi uterentur genere, de quibus et ἐνθουσιᾶν eos ausus est dicere. *Schult.*

4. *Laxi ruris ergastula.* Servi enim vinculis, etiam ruri, compediti opus facere cogebantur: ut di-

Latro illo colore usus est, sodalem se tribus divitis filiis fuisse : Semper, inquit, illos colui, immo adhuc colo; quum abdicati essent, ego illis suasi, ut tacerent, et patrem cedendo mitigarent; dixi, Quum primum tempestivum putabitis, patrem vestrum rogabit meus. Ecce admonent me aptissimum esse tempus. Verum est; non potest pater invenire reconciliationis aptius tempus; dives filios quærit.

Cestius illo colore : Quos abdicatione non potuit terrere, putat se castigaturum adoptione. Non ille tuum filium concupiscit; suos corrigit : dum illos correctos putaverit, me statim abdicabit. Non faciet? atqui neminem adhuc habuit, in quo hoc aut facilius, aut justius faceret.

Fabianus hoc colore, ut dixit, egit : Nolo dives esse.

Rufus Vibius hoc : Nescio dives esse. Hæc in hoc loco quum diceret, excepta sunt : Non est quod putes, omnibus divitias convenire; nihil est insolentius novitio divite. Sed et illud dixit : Alius animose loquitur, ut ex contemptu divitiarum gloriam petat [1]; ego non dico, Dives esse nolo : sed nescio.

Albutius et ipse divitias insecutus est, et dixit pulchram de Fabricio sententiam. Munera, inquit, regia respuit, cum auro dominum timet accipere [2]; et illum locum egregie tractavit : Omnes cibos habebo suspectos,

ligenter annotavit Brissonius, lib. II Antiqu. select. c. 9; vide Declamationem 5, lib. V, Epitomæ. *Schott.*

1. *Ut ex contemptu divitiarum gloriam petat.* Notat hoc nomine Philosophos M. Tullius, in Archiana extrema, qui de contemnenda Gloria editis libris, tamen titulis eamdem captare videbantur. *Schott.*

2. *Cum auro dominum timet accipere.* Scitum illud Themistoclis Offic. lib. II : « Malo virum sine pecunia, quam pecuniam sine viro. » Nota et in vulgus Historia, missum Fabricium ad Pyrrhum regem, ut de redimendis captivis ageret : frustraque ab hoc sollicitatum, ut, patria deserta, aurum, adeoque quartam regni partem acciperet. Sup. hac Controversia et Justinus, lib. XVIII. Hinc Publ. Syrus : « Beneficium qui accipit, libertatem vendit. » *Schott.*

omnes potiones, trium pædagogia [1]; ex illis occidere me volet, quisquis [2] frugalissimus fuerit. Non venenum pauperes timent, non heredem : adhuc nec abdicationem timebamus.

Silo Pompeius illo colore egit: Nemo illi placere potest. Ne in hoc quidem aliquem retinuit, ut non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, invenit novam abdicationem, ne quid de reditu sperare possent. Et quum multa dixisset in divitem, dixit : Non est quod mireris si te oderunt, quos abdicasti. Colorem a parte patris aliquis cur hic desideret? Quidam dixerunt, patrem cupidum divitiarum, quod invidiosum est, in hoc usum : quidam ita, Divitias filio dare vult, ut filius eripiat.

Itaque Latro optimo colore usus est. In hoc, inquit, te in adoptionem volo dare, ut facilius per te abdicati reconcilientur.

Cestius. Timeo, inquit, ne abdicer : vellem [3] timeres.

Albutius hoc colore usus est : Summam sibi amicitiam cum divite fuisse : dixisse illum sibi dubitanti, an filium tolleret. Tolle, inquit, in meum patrimonium; ego istum fratrem liberorum judicabo. Itaque quum et tertium abdicaret, dixit : Quid sic mihi illudis, tanquam unicus? etiamnum filium habeo : venit ad me, et ait : Redde quem educasti mihi : si emendati fuerint liberi mihi, habebo hunc cum illis : si perseveraverint, habebo pro

1. *Trium pædagogia*. Turneb. ad tit. D. de pen. leg. « Pædagogia sunt puerorum cœtus, id est, servitia puerilis ætatis; » nos hic pueros nobilium ministros pagios, velut Pædagogianos pueros, ut Marcell. nominat, vulgo solemus appellare. » Vide ipsum Adv. VIII c. 9. *Schult.*

2. *Quisquis frugalissimus*. Hoc est, maxime frugi. Servorum autem maxima commendatio, frugi esse, et pædagogi olim fere servi, ut ex Plutarcho « περὶ παίδων ἀγωγῆς » didici. Igitur quid frugi servo honestius videretur, quam eum e medio sustulisse, per quem fieri videretur, ut herilis filius, et a domo sua et a familia aberraret. *Schott.*

3. *Vellem timeres*. Ita mihi ad ultimum patriæ potestatis decurrere

illis. Tentasti statim illum reducere in gratiam cum filiis; intempestivum erat. Tentavi, quotiens subtrahendum eum respondit: non tanquam possit diviti deesse filius.

Silo dixit: Amicos, inquit, abdicat; usus sum; quid ergo? mavis inimicum adoptet? si intraveris domum, videbis, an aliqui animum patris a filiis avertant. Si reduxerit, inquit, illos, et quid fiet? capit divitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem gravabuntur, libentissime recipiam. Sic de me dives meruit, ut illi darem filium paratissime commodato [1].

Blandus hoc colore egit, ut diceret, Divitem inexorabilem esse liberis: omnia se fecisse, ut illum placaret: videre se magnas causas et graves. Itaque certam futuram adoptionem.

Otho Junius pater solebat difficiles controversias belle dicere, eas in quibus inter silentium et actionem medio temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis libros vocabat [2]: tantum in illis somniorum est; et hoc vitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat. Illi enim colores probant qui non possunt coargui, non ut omnia asseverent; ut non esset aliquo homine offensus. Sed ridiculum est affectanti, quod falsum probari non possit. Non multum interest in causa sua, falsum aliquis testem

fulmen non esset necesse: et te eo in statu collocatum viderem, quem votis solum opto. *Schult.*

1. *Commodato.* Rescribo: *Sic de me dives meruit, ut illi darem filium paratissime, vel commodarem.* Quam emendationem probandam pervidebit, qui his præmissa comparet, cum istis Cestii Pii supra: « Si dives reduxerit suos, me recipies? Ita non adoptari, sed commodari recuso. » *Schult.*

2. *Antiphontis libros vocabat.* Cicero hujus Antiphontis meminit plurimis in locis librr. de Divinatione; sed imprimis lector adeat lectu jucunda non procul fin. libri II. *Schult.*

deprehenderit, an servum : alteri enim credi non debet, alteri non solet. Otho tamen Junius [1] bene dicebat has controversias, quæ suspiciose dicendæ erant.

Item memini optime dicere illum pro juvene adulterii reo, in quem Syriacus Vallius [2], homo disertus, ad calumniam juraverat. Erat genus judiciale. Speciosum juvenem [3] dominus suus deprehendisse cum uxore in cubiculo suo testatus est, et ob id uxorem suam dimisit; hoc nomine, servum pro adultero postulatum, dominus non defendebat : mulierem, quam petebat [4] præjudicium, tuebatur; opus erat aliquo colore, quum in cubiculo visa esset cum servo a marito.

Otho Junius nullam rem certam posuit, sed tantum circumventam a viro mulierem egregie tractavit : cujus actio quam utilis fuisset, statim apparuit, Nigro Brutidio dicente; qui hoc colore usus est : Arcessitum a domino servum, qui inter se medius et dominam, cum domina rem haberet : illam non esse passam : maritum indignatum prosiluisse quasi in corruptorem. Usus est colore; dixit enim arcessitum, ut dominicæ libidini paparium [5] faceret.

1. *Otho tamen Junius*. De eodem Othone Junio infr. Seneca Controv. 22, et Controv. 3. *Schott.*

2. *Syriacus Vallius*, de quo Dionem vide libro LVIII.

3. *Speciosum juvenem*. Errant qui hanc decimam a prima Controversiam numerant, et a priori separant, quos et libri veteris auctoritas frangit, et ipse Seneca : cui enim credam potius? «Ad Othonem, inquit, redeo, a quo longius aberravi.» Est igitur παρέκβασις hæc, solemni Rhetor. more interjecta, ut in tam prolixa causa auditor reficeretur : quam miror adeo prodigiose perturbatam a Cælio Curione illo, ut aliud tum egisse putem, quum Senecam emendandum mercenarius receperat. Nam in Epitoma omissam animadvertere poterat. *Schott.*

4. *Quam petebat præjudicium*. Servus si damnaretur, idem metuendum erat uxori. Hoc sensu *præjudicium* Sueton. in vita Julii, cap. 23 : Statim quæstor ejus in præjudicium aliquot criminibus arreptus est. *Schult.*

5. *Ut dominicæ libidini paparium faceret.* Videor mihi jocosi hujus dicti sensum, etsi Latiniorem, deprehendisse. Notum est illud Juvenalis : «Et timidus prægustet pocula papas.» Ab hoc officio ἰδιωτισμὸς et phrasis

Syriacus quum secunda actione[1] hunc colorem urgeret, diserte multa dixit : inter quæ et hoc : Adulterum accusator in cubiculum usque perduxit[2], patronus in lectum, et pæne causam abstulit. Et illud cum Syriaco vafre et facit, et belle respondet. Quum prima actione diceret, non posuit causam[3], sed argumentatus est : dixit probaturum se deprehensam in cubiculo cum servo.

Niger Brutidius[4] quum ageret, objecit Syriaco, quod causam non posuisset, et institit assidue, quare non appareret, quomodo[5] servus sollicitatus esset, quomodo perductus in cubiculum. Quum responderet Syriacus, ait : Primum non apud eumdem præceptorem studuimus. Tu Apollodorum habuisti, cui semper narrare placet : ego Theodorum, cui non semper; deinde si quæris, Niger, quare ego non narraverim : ut tu narrares. Tunc et contra ista Maximum Stertinium[6], quo premebatur, quum comes ejus fuisset, dixit, Per annos duodecim in [7] officio

in nutricum et prædagogorum contuberniis nata, *paparium facere;* quod est papæ vel prægustatoris munus alicui præstare, prægustare. Ergo, ut dominicæ libidini *paparium faceret*, est Arbitri phrasi, ut in promulside libidinis dominicæ militaret. *Gronov.*

1. *Quum secunda actione hunc col. urg.* Ut in foro Oratores, ita et Rhetores isti in scholis suis nonnunquam plus semel eosdem in reos dixisse videntur : quum hæc exercitia istorum umbræ ac simulacra essent. Atque hinc primæ et secundæ actionis hic facta mentio : quæ ejusdem conventus esse potuerunt; quod diversum in judiciis. *Schult.*

2. *In cubiculum usque perduxit.* Allusit ad *perductores*, qui et ipsi apud Plautum male audiunt. *Schott.*

3. *Non posuit causam.* Quamobrem nempe vel illuc venisset servus, vel arcessitus esset. *Schult.*

4. *Niger Brutidius.* Sub Tiberio Ædilis, et C. Silani accusator, cujus anceps elogium apud Tacitum, lib. III. *N. Faber.*

5. *Quare non appareret, quomodo*, etc. Vehementia ablatus de his responsum flagitasse videtur, quum illi quæstioni nondum esset locus. Nam de causa prius ut ageretur, res poscebat : quam ponere Syriacus omisit, ne deduceretur in difficultates, quibus impedire eum Brutidius studebat. *Schult.*

6. *Maximum Stertinium.* Qui artis Rhetoricæ præcepta composuit. Quintilianus, lib. III, c. 1. *N. Faber.*

7. *In officio fui.* Id feci, quod, ut facerem, officium fuit meum. Ita

fui : Dic quid in domo tua peccaverim? Sed hæc consuetudo vestra. Injuriam vocatis finem servitutis. Tamdiu vobis cordi sumus, quamdiu usui. Hæc a Syriaco dicta, magnis excepta clamoribus, quum occurrerent mihi, prætcrire non potui. Ad Othonem redeo, a quo longius aberravi. Solebat hos colores adhibere, qui silentium et significationem desiderant. Bene itaque et hanc controversiam hoc colore dixit : tanquam in emendationem abdicaturus, et reconciliationis causa faceret. Hoc non detegebat, sed omnibus sententiis utebatur ad hoc tendentibus : tanquam, Non possum, inquit, pati sine patre me : an sine te putas pati posse quemquam, aut patrem putas pati sine liberis posse? Et illud : Credite mihi, impium nihil de liberis duo patres cogitant. Et illud : Recipiat, inquit, suos; non possum sine te pati; hoc fortasse illi placebit, quod ad tuum patrem reverti voles [1]. Et illud : Non amas abdicatos? domum illorum occupa; amas? serva [2]. Dixit et illud : Libenter, inquit, pauper sum : et ego. Dicit aliquis : Quare ergo in adoptionem divitis filium recipi volo? Et excusationem si dixero, filii mei causa facio : honestius autem nunc facio, quam si filium ei facerem. Et illud : Hoc aut meum consilium est, aut illius, aut commune, consentiatis licet duo senes. Jungit et illud, Temerariam adolescentiam, et incautam contumaciam : fortasse jam supervacua esset adoptio, si non repugnasset. Et illud : Non recipio, omnia licet facias : non ero pater orbo divite. Et illud in ultimo : Scis

dictum, quasi, intra officii me continui limites, nec illos sum egressus. *Schult.*

1. *Quod ad tuum patrem reverti voles.* Eo enim de suis et suorum desiderio, quo ne a patre divulsi vivant, cogitabit : atque vel hujus solius contemplatione ad revocandos eos inducetur. *Schult.*

2. *Amas? serva.* Quod fiet, si te adoptandum præbeas. Ita enim occasio patrem reconciliandi dabitur. *Schult.*

me non invitum esse pauperem; ego te genui, ego divitias docui contemnere. Sequere auctoritatem meam. Nihil turpiter suadeo, nihil sordide concupisce; crede fidei meæ. Hoc fieri expedit. Cui? inquit. Mihi, tibi, diviti; nihil amplius dico. Totam bene dixit controversiam, sed hoc genere, ut putares illo dicente dicendum sic esse: deinde mirarere, quid illi suspiciosa actione opus fuisset, quum aperte liceret. Bene de hoc vitio illius Scaurus aiebat, illum [1] acta in aurem legere.

Glycon Spiridion [2] ex altera parte satis dulcem dixit sententiam: Ὅτι ὡμονόησα [3], πονηρεύῃ, ὁμολογῶν δι' ὑφίσταται.

Artemon dixit: Οὐ σύ γε [4] εἶ πατὴρ τῶν βεβαίων κτημάτων; Πλουτοῦσιν, οἷς πλούσιοι προπάτορες ἀπαιτῶσιν.

Hermagoras dixit: Περιελευσόμεθα [5] τέσσαρες ἑνὸς ἀπόῤῥητον.

1. *Illum acta in aurem legere.* Acta, id est, tabulas publicas rerum quas aut civitates, aut principes posteritati mandare volunt: quas qui in aurem et secreto recitaret, ridicule faceret, ut ille apud Martialem, lib. I, Epigr. XC, qui in aurem etiam Cæsarem laudabat. Sic Othonem ridicule facere ait Scaurus, qui per ambages circumveniat id quod palam aggredi licet. Et videtur hæc phrasis in proverbio fuisse. Ed.

2. *Glycon Spiridion* (ita scribe, non *Scyridion*, ut in præcedenti lib.) de quo lepidissimam fabulam narrat Quintilianus lib. VI, cap. 1. *N. Faber.*

3. Ὅτι ὡμονόησα, πονηρεύῃ, etc. Vertit Schott. Quia consensi, agis maligne, confiteas qualia aggrediantur. Vulgo ἐφίσταται, sed male et nullo sensu. Ed.

4. Οὐ σύ γε, etc. Vertit Schottus: Non tu es pater stabilium possessionum? divites sunt, quibus majores divites sunt. Sed ita legendum: Οὐ σύ γε εἶ, πάτερ, τῶν βεβαίως κεκτημένων. Πλουτοῦσιν, οἷς, πλούσιοι προπάτορες ἀπαντῶσιν. Non tu, pater, eorum es qui stabiles possident divitias. Illi vere sunt divites, quos avita prævenit opulentia. Subitæ enim opes sæpe subito dilabuntur. Ed.

5. Περιελευσόμεθα, etc. Vertit Schottus: Circumlustrabimus quatuor unius arcanum. Rectius fortasse: obsidebimus. Ed.

CONTROVERSIA X.

JUSJURANDUM MARITI ET UXORIS.

THEMA. *Vir et uxor juraverunt, ut si quid alteri obtigisset*[1], *alter moreretur. Vir peregre profectus misit nuntium ad uxorem, qui diceret decessisse se. Uxor se præcipitavit. Recreata, jubetur a patre relinquere virum. Non vult; abdicatur.*

PORCII LATRONIS. Dii immortales, qua debetis providentia humanum genus regitis: effecistis ut illud non periculum esset amantis, sed experimentum.

CESTII PII. Antequam juraremus, diu inter nos hæc tacita lex erat. Si abdicata fuerim, non vivam. Huic pater non credit, nec est novum: nec vir illi credidit. Quæris quod jusjurandum fuerit? Ita patri placeam[2].

FUSCI ARELLII PATRIS. Jam, uxor, non navigabo, non peregrinabor. Fides tua me timidum fecit. Mentitus, inquit, hic est; solenne est amantibus. Ideo non nisi jurantibus credimus. Hos dividere vult socer, quos ne mors quidem dividet. Moriar, inquit: habeo et causam, et exemplum. Quædam ardentibus se[3] maritorum rogis

1. *Si quid alteri obtigisset.* Rectius *accidisset.* Formula est, qua εὐφημίας χάριν horrida mortis appellatio tegebatur, D. I, 162. de verb. significat. Cicero de Invent. lib. II: « Cujus hæres non illo in testamento quisquam scriptus erat, si quid pupillo accidisset. » *Schott.*

2. *Ita patri placeam.* His verbis jusjurandum concipiebatur. Sic. inf. Controv. 27: « Ita mihi superstite filio mori liceat. » *Schott.—Ita patri placeam.* His ostendit quantopere cupiat se patri suo probatam; ut nisi id perficere possit, maxime si abdicationis etiam accedat ignominia, morte sit ægritudinem animi finitura. Nam ad jusjurandum, cujus se conjuges religione obstrinxerant, non puto hæc trahi posse. Mox pro *hic est* olim editi *hic es.* *Schult.*

3. *Quædam ardentibus se maritorum rogis miscuerunt.* Idemque omnis antiquitatis promus-condus de Porcia Marci Catonis filia, Bruti uxore, interpretabatur, quæ ardente

miscuerunt : quædam vicaria maritorum salutem anima redemerunt. Quam magna gloria brevi sollicitudine pensata est! O te felicem, uxor! inter has viva numeraris.

MARILLII. Assiduæ contentiones erant : ego magis amo, immo ego. Sine te vivere non possum, immo ego sine te. Qui solet esse exitus certantium, juravimus. Hic animus sine dubio jurantium fuit, ut vivi non diduceremur, quum illud quoque caveremus, ne morte divideremur. Respexistis nos, dii. Nunquam vos violavimus.

HISPONIS ROMANI. Difficile est, Judices, eorum secretorum causas reddere, quæ amantibus etiam sine ratione jucunda sunt. Nec est quod putetis, de abdicatione hodie tantum illius agi : de spiritu agitur. Scitis quemadmodum suos amet. Non magis sine patre vivere potest, quam sine viro.

JUNII GALLIONIS. Socer (sic enim te appellabo quamdiu vixero), quid sibi volunt altiores hujus gemitus[1], et fortiora inter lacrymas suspiria? nescio quid videris fortius, puella, promittere. Non sum tanti, ut bis pro me pericliteris.

ARGENTARII. Nocet illi indulgentia suorum[2]. In duo pericula mulier incidit : quorum neutrum esset experta, si aut minus amaret virum, aut minus amaret patrem.

ALFII FLAVI. Nec est quod putetis, illi facilius istius esse desiderium, et patrem amat tamquam juraverit.

PARS ALTERA. P. ASPRENATIS. Nempe si quid acciderit viro, peritura est : et si bene filiam meam novi, pe-

ore carbones hausit. Thracum autem feminarum hic mos. Herodotus Terpsichore, Mela, lib. II, cap. 2. Solinus, cap. 16 Polyhistoris. *Schott.*

1. *Altiores hujus gemitus.* Controv. 11 : « Admovisses propinquos, amicos, majorum imagines, repetitos alte gemitus. » *Schult.*

2. *Nocet illi indulgentia suorum.* Quæ subjuncta sunt, cogunt, ut

ritura est si quid genero meo acciderit. Filia mea moritura est : adjiciam quod sit indignum, si quid filiæ meæ acciderit, vir ejus victurus est. Vide qua te lege constrinxeris : si parueris, vives [1].

BLANDI. O conditionem æquam! alteri vitam debet, alteri devovit.

PAPIRII FABIANI. Non possum, inquit; relinquere virum. Quidquam non potest quæ mori potest? pæne dum falsæ mortis nuntium misit, veræ recipit? Vir dum nimis amat uxorem, pæne causa periculi fuit : uxor dum nimis amat virum, pæne causa luctus fuit : pater dum nimis amat filiam, abdicat. Servate totam domum, amore mutuo laborantem. Moriar, inquit : hoc patri minaris, viro promittis. Potes sine viro pati : peregrinationem ejus tulisti. Facilius potes carere eo qui spiritum debet, quam eo qui impendit?

DIVISIO. Et hic controversia non erat in divisione. Nam præter illam quæstionem, An pater abdicare posset propter matrimonium, reliqua, quum ad æquitatem pertineant, tractationis sunt. Primam tamen conjecturalem quæstionem LATRO fecit : proposuit illam, An etiam si non malo adversus uxorem animo maritus fuit [2], fecit tamen; ut tam temerarius et inconsultus relinquendus sit. Deinde, An etiam malo adversus uxorem animo fecerit.

FUSCUS ARELLIUS juris quæstiones subjecit, Non posse illam discedere a viro : nam et hoc jurejurando illam

suorum accipiunt *in suos*. Ita ut apud Terent. Andr. I, 5, 26 : « Misericordia *hujus* pro *in hanc*. » *Schult.*

1. *Si parueris vives.* Nihil tumultuans lege : *Si non parueris vives.* Ita redditum his suum acumen, et Fabro nimii laboris facere gratiam possis. Quam erat res iniqua et indigna, ita conditio ridicula. *Schult.*

2. *Etiam si non malo adversus uxorem animo maritus fuit.* Lege, *fecit.* Hoc tantum verum esse ipse docet Latro, ubi mox quæstionem movet, *An etiam malo adversus uxorem animo fecerit.* Solet enim Latro membra divisionis propositæ

obligavit[1]. Hunc enim animum fuisse sine dubio jurantium, ut vivi non diducerentur, quum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.

Latroni contrarium videbatur, onerari jurisjurandi invidiam, quum extenuari deberet: et illud jusjurandum contra fortunam videtur, hoc etiam contra patrem[2].

Cestius contra fecit, et toto dixit jurejurando illam liberatam: illo casu solutos ipsos vinculo religionis, et ideo non futurum periculum uxoris, si quid accidisset viro. ... .

Silo Pompeius contra dixit, illam teneri jurejurando; et adjecit, Et si repudio diducta fuerit, non tamen solvi fœderis pactionem: et ideo inquit, Honestum mortis titulum vindico[3]: ne si quid acciderit, aut ego pro aliena uxore moriar, aut illa pro alieno viro.

COLOR. Hispo Romanus hoc colore usus est: Jusjurandum jocosum fuisse: sicut multa quotidie jurarent amantes, et ipsum jurasse[4]: idque oblitum se an jurasset, misisse nuntium, ut experiretur affectus uxoris, non ut perimeret. Uxorem intellexisse falsum nuntium esse, et

sigillatim totidem dein verbis ordine repetere, et ubi res exigit, ita se tractare. *Schult.*

1. *Et hoc jurejurando illam obligavit.* Ita egit, quasi hoc jurejurando obligata esset. Nempe, si divortio relinquere maritum istum nunc cogeretur. *Schult.*

2. *Hoc etiam contra patrem.* Hoc jusjurandum, quod sua interpretatione Arellius inducebat. *Schult.*

3. *Honestum mortis titulum vindico.* Id est, quæro nobis hoc judicio, quo propugno uxorem meam patri contradicentem de abdicatione, et simul cognosco, num patri jus sit matrimonium dirimendi filiæ. Nam hoc si illi nullum est, nec abdicatio rata erit: nec hoc decidi potest, quia eadem opera et de isto sententia feratur. Atque hic quum horum sensus sit, inde subjungitur: « Ne si quid acciderit, aut ego pro aliena uxore moriar, aut illa pro alieno viro. » Ubi *aliena uxor*, non quæ alteri juncta est matrimonio, sed quæ mea, voluntate nempe sui patris, jam non est amplius, quomodo et *vir alienus* tantum hic intelligi potest. *Schult.*

4. *Sicut multa quotidie jurarent amantes, et ipsum jurasse.* Sensus est: Ipsum se, ut fecerat uxor, jusjurandum quidem fecisse, sed exemplo amantium, qui temere multa

ex eo se loco præcipitasse, ex quo præcipitata perire non posset : Ut quomodo ego illam, inquit, falso nuntio terrueram, sic illa me falso periculo terreret.

MARILLIUS præceptor noster licenter verbo usus est; satis sensum exprimente, quum diceret, uxorem intellexisse mariti mendacium : et, ipsa adversum temerarios mariti jocos relusit[1].

Hanc controversiam memini me videre NASONEM declamare apud rhetorem Arellium Fuscum, cujus auditor fuit. Nam Latronis admirator erat, quum diversum sequeretur dicendi genus. Habebat enim ille constans et decens et amabile ingenium. Oratio ejus jam tum nihil aliud poterat videri, quam solutum carmen[2]. Adeo autem studiose Latronem audivit, ut multas ejus sententias in versus suos transtulerit. In armorum[3] judicio dixerat LATRO : Mittamus arma in hostes, et petamus. NASO dixit :

> Arma viri fortis[4] medios mittantur in hostes;
> Inde jubete peti......

et alium ex suasoria sensum, quem a Latrone mutuatus est. Memini Latronem in præfatione quadam dicere, quod scholastici quasi carmen didicerant. Non vides, uti immota fax torpeat, et exagitata reddat ignes? mollit vi-

hoc de genere effutire solent. *Schult.*

1. *Relusit*. Pro : scommata remisit. *Schott.*

2. *Quam solutum carmen*. Quod illi mollissimum, semperque elegans et æquale. *Schult.*

3. *In armorum*. Multi hoc titulo libros poetæ ediderunt, de contentione armorum Achillis inter Ajacem et Ulyssem : de quo ille ipse Ovidius Metamorph. XIII, quæ est omnium scriptorum Ovidii, mea sententia, pars elegantissima. Scripsere et L. Attius, et M. Pacuvius. Varro item Togatorum doctissimus, de armorum judicio, ut ex Festi Pompeii, Nonii Marcelli, et Prisciani libris didici. *Schott.*

4. *Arma viri fortis*. Exstat hodieque Metam. XIII Ovidii in extrema Ajacis oratione : « Arma viri fortis medios mittantur in hostes, Inde jubete peti, et referentem ornate relatis. » Hoc stratagemate sæpe exercitum, fugam circumspectantem, aciesque inclinatas, instauratas esse accepimus. *Schott.* — Alter Ovidii locus est Am. I, II, 11.

ros otium, ferrum situ carpitur et rubiginem ducit; desidia dedocet. Naso dixit :

> Vidi ego jactatas mota face crescere flammas ;
> Et rursus, nullo concutiente, mori.

Tunc autem quum studeret, habebatur bonus declamator. Hanc certe controversiam ante Arellium Fuscum declamavit, ut mihi videbatur, longe ingeniosius : excepto eo, quod sine certo ordine per locos discurreret. Hæc illo dicente excepta memini. Quidquid laboris est, in hoc est, ut uxori virum, et viro uxorem diligere concedas. Necesse est deinde, jurare permittas, si amare permiseris. Quod habuisse nos jusjurandum putas ? Tu nobis religiosum nomen fuisti. Si mentiremur, illa sibi iratum patrem invocavit, ego socerum. Parce, pater; parce, socer : non pejeravimus. Ecce objurgator noster, quam effrænato amore fertur[1] ! quanquam esse* filiam preceris : carum quidem, quod illum ab indulgentia sua avocet. Dii boni, quomodo hic amavit uxorem ? amat filiam, et abdicat ! dolet periclitatam esse, et ab eo abducit, sine quo negat se posse vivere : queritur periculum ejus, qua pæne caruit hic qui amare caute jubet. Facilius in amore finem impetres quam modum. Tune hos ponis terminos, ut nihil faciant, nisi considerate; nihil promittant, nisi ut jus facturi ; omnia verba ratione et fide ponderent. Senes sic amant. Pauca nosti, pater, crimina : et litigavimus aliquando, et decidimus : et fortasse, quod non putas, pejeravimus. Quid ad patres pertinet, quod amantes jurent ? Si vis credere, nec ad deos pertinet. Non est quod tibi placeas, uxor, tanquam prima peccaveris. Periit ali-

1. *Quam effrænato amore fertur.* Quo nec sanguinis sui curam ac rationem habet, filiamque suam pellit domo, adigitque ad mortem. Igitur pergit : « Quanquam es filia, ne preceris. » Nullius enim ponderis tuæ preces istius patris apud animum sunt futuræ. *Schult.*

qua cum viro, periit aliqua pro viro : illas tamen omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingenium. Fer, socer, felicitatem tuam[1]; magnum tibi quam parvo constat exemplum! in reliquum diligentiores facti sumus : errorem nostrum confitemur; exciderat jurantibus, esse tertium qui magis amaret[2] : sic, dii, sit semper. Persevera, socer, recipe filiam : ego qui peccavi, pœna dignus sum, quare uxore necata, socero causa sim orbitatis? Discedam e civitate, fugiam, exulabo : utcumque potero, desiderium misera et crudeli patientia perferam. Morerer, si solus moriturus essem. Declamabat autem Naso raro controversias, sed non nisi ethicas : libentius dicebat suasorias. Molesta illi erat omnis argumentatio : verbis minime licenter usus est, nisi in carminibus, in quibus non ignoravit vitia sua, sed amavit. Manifestum potest esse, quod rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres versus, invicem petiit, ut ipse tres exciperet, in quos nihil illis liceret; æqua lex visa est. Scripserunt illi quos tolli vellent secreto, hic quos tutos esse vellet. In utrisque codicillis iidem versus erant : ex quibus primum fuisse narrabat Albinovanus Pedo, qui inter arbitros fuit[3] :

Semibovemque virum[4], semivirumque bovem.

Secundum :

Egelidum Borean, egelidumque Notum.

1. *Fer, socer, felicitatem tuam.* Schottus in variantibus legit, *per;* estque, inquit, formula jurandi. Alterum melius. Sic apud Fabium: « Rogant te, Cæsar, Galliæ tuæ, ut felicitatem tuam fortiter feras. » *Gron.*

2. *Esse tertium, qui magis amaret.* Pater enim prohibebat ab exitio, in quod amore sui propellebat maritus, qui causa proinde mortis erat. Pater vero amore erga filiam illi causa salutis. *Schult.*

3. *Qui inter arbitros;* et amicos, ut patet ex elegia IX; ad eumdem scripta, et ult. l. IV de Ponto; quo loci etiam sidereum appellat. L. vero Seneca, Epist. CXXIII, etiam elegantissimum fabulatorem fuisse notat. *N. Faber.*

4. *Semibovemque virum.* Mino-

Ex quo apparet, summi ingenii viro judicium non defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum [1]. Aiebat interim, decentiorem faciem esse, in qua aliquis nævus esset.

taurum intelligit, quem Theseus expugnavit, auspiciis Ariadnes. Laudatur ex eodem Ovidio illud: « Centimanumque Gygen semibovemque virum. » Idem alibi *semimarem* dixit, pro eo qui utrumque sexum gereret. *Schott.* — Vereor ne hos duos versus quos segreges sibi fecerat ingeniosissimus poeta, contempto domini imperio, Grammatici corruperint. De altero res clara est; nam exstat Eleg. XI, lib. II Amorum, quo loci ita vulgo legitur: « Et gelidum Boream, præcipitemque Notum. » Diserte enim optimus clarissimi Senatoris Cl. Puteani codex, « egelidumque Notum » legit. Alterum in Ovidii scriptis non reperiri puto. *N. Faber.* — Est in Art. Am. II, 24.

1. *Judicium non defuisse... sed animum.* Idem de Nasone Quintiliani judicium lib. X. *Schott.*

CONTROVERSIA XI.

RAPTOR PATREM SUUM NON EXORANS.

Lex. Raptor, nisi suum et raptæ patrem intra trigesimum diem exoraverit, pereat.

Thema. *Raptor raptæ patrem exoravit: suum non exorat. Accusatur dementiæ* [1].

CONTRA RAPTOREM. Porcii Latronis. Moriar, inquit, moriar hodie [2]? ego virum [3] non fleo. Quid contremiscis, senectus? quid, lingua, trepidas? quid, oculi, obstupuistis? nondum est trigesimus dies. Vitam rogas? dedi, et perdidisti. Mori, inquis, filium vis; ego

1. *Accusatur dementiæ.* Operæ est cum hac Controv. conferre Declam. Quintil. 349. Fortunatian. lib. I: « Filiis adversus patrem ne sit actio, nisi dementiæ. » *Schult.*

2. *Moriar, inquit, moriar hodie?* Quædam hic deesse videntur, nec dubito quin Latronis figuratam illam sententiam a Quintiliano laudatam in hac Controversia posuerit hoc loco Seneca, qua credibilem suspicionem fecit se exorari posse. Quintiliani locus, lib. IX, cap. 2. *N. Faber.*

3. *Virum.* Conjecit *vivum* Gron.

te mori volo? immo furor tuus, illa cæca et temeraria cupiditas : et inter hæc pater illius, qui nimis cito exoratus est. Quare tam cito senex ille remisit injuriam? Ne tristiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit; timeo ne verum sit quod audio, ne novo inauditoque more de nuptiis puellæ exoratus sit.

Cestii Pii. Quo melius de re judicare possitis, narrabo me juvenem : habui patrem sanæ mentis; nec tam severum scilicet, ut crudelis esset, nec tam indulgentem, ut incautus. Duxi uxorem, quam pater jusserat : et tamen nuptiarum mearum me pœnitet[1]. Fili, nonne sæpe excandui, sæpe reconciliatus sum, sæpe quod negaveram dedi? Ipse dispensasti triginta dies : ut haberet primos socer, medios reus, novissimos pater. Ne omnia vitia ejus a prima adolescentia repetam, virginem rapuit, patrem accusat. Hæc intra triginta dies. Putas me accusatori promissurum, quod filio negavi? Impetravi, inquit, ab illo : alii aiunt illum a te; mediis me diebus accusas. Rapuisti virginem, quum tam libenter viveres?

Arellii Fusci patris. Moriar, inquit, etiamnum minaris : nondum rogas. Quid, inquit, rogabo? jam lassus es, nec ullum adhuc rogasti[2]. Non possum, inquit, exorare tam diu? Novo more objicit dementiæ constantiam. Quid? ergo tu poteris videre morientem filium? fortasse non potero : et ideo irascor, dum licet.

Pompeii Silonis. Hæc audacia ejus ex parte culpæ meæ est, nimium indulgenter nutritus est : omnia sibi putat licere : nec ille unquam me rogavit. Ignovit, inquit. Ita

1. *Nuptiarum mearum me pœnitet.* Quid censes tuis his nuptiis futurum, in quas imprudentia et juvenili impetu te conjicere cœpisti? *Schult.*

2. *Nec ullum adhuc rogasti.* Nam patrem puellæ adeo rogatum non concedit, ut novo more velit, ab isto exoratum raptorem; quod jam dictum, sed hic imprimis cogitandum.

alius ante me rogatus est? Non nosti conditionem legis tuæ : in hac qui pares sententias habent, pereunt [1]; ipse ad alienam se misit, lex illum misit ad meam : *Raptor nisi et suum et raptæ patrem exoraverit, pereat.* Vis scire, lex utrum maluerit? Non exoratum ulciscitur. Ex duobus patribus eum raptor accusat, qui legem sequitur.

Arellii Fusci. Miraris me dubitare; ipsa lex inter mortem et nuptias dubia est. Quid me intempestivæ proditis lacrymæ? Nondum erat tempus flendi. Non est quod quicquam tibi promisisse lacrymas putes; fleo, quod necesse mihi est spectare filium morientem [2]. Quid facturus sim, adhuc nescio : utique tu ante tricesimum diem nescies. Exoravi, inquis, patrem. Quid ergo mihi molestus es, si hoc tibi satis est? O dii, effregit fores? et identidem leges invocantem coegit pati stuprum, nisi tam facile puellam exoravit, quam patrem. Mortem vita meruit, accusatione deprecatur. Consumuntur interim dies. Uter nostrum consumit? Rogo, inquit. Non est tuum me rogare. Nunc ego rogare debueram, qui periclitor.

Papirii Fabiani. Demens sum, vides : turpiter vivo, meretricem amo, leges ignoro, dies tuos non numero, ad judicem vocatus non adsum. Ergo moriar, inquit. Hoc si reo dicis, non curo [3] : si judici, videbo : si dementi, non intelligo. Demens, inquit, es; et huic aliquis ignoscere potest, qui sic rogat? Vos mei judices estis, iste habet suum judicem; nec potest inexorabilem queri, quem nondum expertus est.

Junii Gallionis. Rogo, inquit. Num sic? si volebas

1. *In hac qui pares sententias habent, pereunt.* Diversum obtinet in legibus aliis, vide Grotium de Jure B. et P. 2, 5, 18. *Schult.*

2. *Spectare filium morientem.* Minæ erant filii, *Moriar, moriar hodie.* Vid. init. Controv. *Schult.*

3. *Hoc si reo dicis, non curo.* Nam qui me deduxisti in periculum, si in eo nunc verseris ipse, minime ego id

rogare, admovisses propinquos, amicos, majorum imagines[1], lacrymas, repetitos alte gemitus. Testor deos, sic rogaturus fui puellæ patrem. Quum, inquit, vultum in supplicis habitum submiseris; quum dixeris, Pœnitet quod rapui, quod te priorem non rogavi; quum dixeris te dementem fuisse, deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, deliberabo cum tua matre. Me miserum, quam pæne promisi? anime, dura[2]; heri fortior eras. Et multum habeo quod deliberem : diversi me affectus distringunt; inter reum et patrem distrahor; hinc injuria est, hinc natura. Quid properas? nemo tibi præter me rogandus est. Ergo, inquit, misereberis? nihil promitto ante tricesimum diem. Miserum me, quod tantum triginta diebus irasci possum; longiore tempore opus erat. Audi a demente exempla huic crimini[3]. Denis vicenisque annis[4] inter bella juventus consenuit : nos triginta dies ferre non possumus! deliberabo; lex nihil vult temere fieri. Magna res est, inquit; delibera, cogita, tempus accipe : Effregisti domum civis, ut dicis, etiam misericordis. Morere; non est hoc nocenti grave. Ego nihil peccavi; propter te mori cupio : ratio a me exigitur alienæ culpæ, non meæ

curare possum : « Sua quisque exempla debet æquo animo pati. » *Schult.*

1. *Admovisses propinquos, amicos, majorum imagines.* Adi Trigelium de Statuis cap. 35 ad fin. *Schult.*

2. *Anime, dura; heri fortior eras.* Quintilianus, lib. IX, cap. 2, legit, *dura anima hodie, dura, heri fortior fuisti*, hancque sententiam patri Gallioni tribuit, quem etiam Rhetoricorum libros scripsisse lib. III, c. 1, dicit. Duo igitur Junii Galliones Rhetores fuerunt : hic videlicet amicus Sen. patris, quem ideo fere ubique hoc opere nostrum appellat, et cujus unius sunt sententiæ, quæ Gallioni his libris adscribuntur : alter filius, quem non dubito quin ille ipse sit Gallio frater L. Senecæ, qui et Novatus, per adoptionem in nomen et familiam Juniorum receptus est. *N. Faber.*

3. *Audi a dem. exemp. huic crim.* Nempe crimini, quod mihi intendis. Sunt autem hæc ironica. *Schult.*

4. *Denis, vicenisque annis inter bella juventus consenuit.* Dena stipendia equites faciebant : ut ex T. Livii lib. XXVII colligo; vicena vero, et quod excurrit, pedites, ut Li-

potestatis[1]. Quid ergo facturus es? non pronuntiabo ante supremum. Quid sic miraris, si illum citius exorasti? Facilius est injuriam donare, quam crimen. Agedum in medium, senex, cujus misericordia crudelis sum : non putasti mecum deliberandum? Unde autem scis, quem filium habeam? ego certe adhuc nescio, qualem filiam habeas. Nullum tempus uni verbo angustum est. Jam, inquit, angustum tempus est : et tibi vacat accusare?

Vibii Rufi. Quis unquam præter me ignoscere jussus est? Jam, inquit, tempus angustum est. Ita non putas me subducere quantum supersit? Jam, inquit, tempus angustum est. Angustum erat, si duos rogare deberes. Angustum tempus est, exclamat : nescio quid rogem. Roga ergo. Me priorem rogare debuisti : non dico quia dignior sum, qui prius roger : quia pater tuus : id quod minimum est, propius habito. Huc videlicet illa pars legis pertinebat, ut suum patrem exoret. Patrem natus sic aliquis exorat, sic deprecatur : Apparet nunc, te primum rogare. Demens sum : immo si vis argumentum, dabo tibi; filius meus moriturus est; nondum testamentum mutavi.

Cornelii Hispani. Multi me affectus diducunt : necesse est de aliis querar, de aliis erubescam, de aliis timeam, de omnibus etiamnum deliberem. Ne ille quidem, quamvis dicatur nimis exorabilis, ignovisset, si sic rogatus esset.

PARS ALTERA. Arellii Fusci patris. Me miserum, pater! iræ tuæ detractum est nihil, et tempori multum;

vius, lib. XLII, Dio, Tacitus et Servius in Virgilium. Deinde *veteranos* eos appellabant, auctore Suida. *Schott.*

1. *Alienæ culpæ, non meæ potestatis.* Hac enim te rectum habui ad ingenium bonum. Tu autem mea salutaria neglectui præcepta habens, ita peccasti graviter. *Schult.*

infelicior sum, quam si neutrum exorassem. Mortem timeo, postquam mihi homines gratulati sunt. Quid tibi, optime socer, pro ista misericordia tua, qua mihi et patri meo pepercisti, precer, nisi superstitem filiam [1]?

Papirii Fabiani. Non possum dissimulare, pater, quod illum exoravi, tuum beneficium est; certe quum exoratus est, hoc dixit: aliud quidem suadebat dolor meus: sed quid faciam? Patris tui misereor. Miserere, pater; scis quam brevis sit advocatio mea [2]. Misereor, inquit (vis verum dicam, quid dixerit?) patris tui. Unde ego miser ab hoc patre veniens timerem patrem?

Cestii Pii. Timeo mortem, nec jam habeo cui peream.

Marillii. Si tibi tam pertinax adversum me odium est, audacter, quid sis facturus, pronuntia; dic exorari te non posse; quid me incerta mortis exspectatione suspendis? sollicitus inter somnos quoque velut admotam cervicibus meis securim expavesco; si non impetro ut vivam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. Non est quod putetis legem in numero dierum angustam fuisse; lex illius, diu moriar. Responde, pater: si servaturus es filium, jam tempus fuit; si occisurus, jam tempus est: non possum sustinere ultra hæc tormenta; diebus paucis et in me mihi aliud licet.

Blandi. Ita parum contigit tibi [3], quod solus periclitante filio non rogas [4].

DIVISIO. Latro sic divisit. An intra tricesimum

1. *Nisi superstitem filiam.* Qui operam dedisti, quantum in te fuit, ne non ego patri meo communi parentum voto superstes viverem. *Schult.*

2. *Quam brevis sit advocatio mea.* Id est, quam breve mihi tempus a lege concessum sit, intra quod te exorare debeam. Advocatio enim dilationem significat, quæ reis dabatur ad respondendum. *N. Fab.*

3. *Ita parum contigit tibi. Parum*, nempe ultionis, et, si fas credere, ex ultione voluptatis. *Schult.*

4. *Solus periclitante filio non rogas.* Cæteri vero, alieni etiam et

diem raptor agere possit : sicut non potest qui in custodia est, qui in carcere est. Si cum alio potest, an cum patre possit, cui vitæ mortisque arbitrium datum est; quum illi accusare eum liberum est, quem mortiferum est non exorasse, etiam si cum patre potest agere, an ob id possit, cujus faciendi potestatem lex patri dedit. Ista enim ratione nihil licet, si aut exorari, aut accusari ei necesse est. Deinde si possit agere, an debeat. Irascendi causam tractavit, quod alium prius rogavit, quod me non rogavit, quod etiam accusat. Si non exoravit filius, dementia est; tantam dementiam ferre non possum, quum adhuc an exoretur, incertum sit. Hic paterno affectu tractavit spem faciendi; non probabat Fuscum, qui paulo apertius agebat : est controversiam promittere : potest nihilominus et bonus agi pater, et non exoratus.

Fabianus eam quæstionem fecit, et in ea multum moratus est : dementiæ non posse agi [1], nisi cum eo qui morbo fureret [2] : in hoc enim latam esse legem, ut pater a filio sanari deberet, non ut regi.

Latro eleganter dicebat, quasdam esse quæstiones, quæ deberent inter res judicatas referri [3] : tanquam, An quidquid optaverit vir fortis, aut tyrannicida, accipere debeat : quasi jam pronuntiatum sit, non debere. Nemo

ignoti, pro vita mea intercedunt et rogant. *Schult.*

1. *Dementiæ non posse agi.* In veteri *dementiam* accusandi casu reperi : non rejicio tamen vulgarem. Et Contr. II : «Illos agi.» Et hac ipsa : «Ita si quis vestrum agere mecum hoc crimen non potest.» Sic Cicero in Lælio *caput agi* et alibi dixit, ut legit et Agellius, lib. I, cap. 3, pro quo vulgo *de capite* substitutum est. *Schott.*

2. *Qui morbo fureret.* Non qui indignitate rei iniquæ commoti, justæve ultionis studio vehementius agerent. *Schult.*—Inf. «Ego scio nullum patri curatorem dari, quia iniquus sit, aut impius, sed quia furiosus.» Lex Decemviralis in XII Tabulas relata : *Si furiosus existat*, agnatorum gentiliumque in eo pecuniaque ejus potestas esto. *Schott.*

3. *Inter res judicatas referri. Res judicata* dicitur a JC. quæ judicis pronuntiatione finem Controversiarum accepit : quod vel condemnatione, vel absolutione contigit. *Schott.*

quæstionem hanc jam tractat, sicut ne illam quidem, An quidquid pater imperat, faciendum sit. Inter has putabat et hanc esse, An pater ob dementiam, quæ morbo fieret, tantum accusari a filio debeat. Aiebat enim, manifestius esse de lege et officio patris quæri et fingi quasdam controversias, in quibus pater furiosus probari non possit, nec absolvi tamen propter nimiam impietatem, libidinem fœdam. Quid ergo, aiebat, nunquam utar hac quæstione? Utar; sed quum aliis deficiar.

Pollio Asinius dicebat, hoc Latronem videri tanquam forensem facere, ut ineptas quæstiones circumcideret; in nulla magis illum re scholasticum deprehendi. Remittit, inquit, eam quæstionem [1], quæ semper pro patribus valentissima est [2]. Ego semper scio, nullum patri curatorem dari, quia iniquus pater sit, aut impius; sed quia furiosus: hoc autem in foro esse curatorem petere, quod in scholastica dementiæ agere [3].

Gallio et superiore usus est quæstione, et illam adjecit: An agi cum patre dementiæ possit, ob id quod facturus esset, non ob id quod fecerit; neminem injuriarum accusari, quod injuriam facturus sit: non adulterii, quod adulterium commissurus sit: ne dementiæ quidem, quod demens facturus sit aliquid. Tu vero, inquit, mecum agis, non quod non exorasti, sed quod exoraturus non es: puta enim me hodie exorari; ergo demens videor, qui uno me verbo sanare possum? Lex triginta dies dedit; quia judicavit aliquem duriorem futurum. Etiam si demens est qui non

1. *Remittit, inquit, eam quæstionem.* Ea non utitur contra adversarium. Ita *donare* Quintil. Declam. I: « Dono illud, etc. » *Schult.*

2. *Valentissima.* Et proin minime prætereunda aut rejicienda, ut factum a Latrone: non et a Quintilianis, qui passim ea quæstione usi, ut Declam. 5, 257, 268, 271, 300, 303 et 378, ubi passim etiam, quæ sint excepta imperio parentum filii dicunt. *Schult.*

3. *Quod in scholastica dementiæ agere.* Quare immerito reprehende-

exoratur a filio, num qui etiam vigesimo[1]? Ergo non potes hoc nomine damnare me, quod exoratus non sim : etiamnum enim exorari possum. Itaque si quis vestrum agere mecum hoc crimen non potest, ut si, quem ad triginta dies exorare possum, post triginta quæri non potest[2], aut crimen non habeo, aut accusatorem.

Silo Pompeius fecit quæstionem, qua Gallio usus[3] est, nihil acturum adolescentem, etiam si damnaverit patrem; nihilominus enim periturum, quia lex nullam aliam salutis viam dedit raptori, quam si exoraverit patrem.

Latro hæc omnia quasi membra in aliquam quæstionem incurrentia tractabat, Non ut quæstionem : quanquam hoc ipsum in aliam aiebat quæstionem incurrere, in qua quæritur, An raptor possit accusare patrem intra tricesimum diem. Nam quum dico, non potes accusare eum in cujus arbitrio positum est, moriaris, an vivas; non magis quam magistratum in jus vocare, quam de judicibus tuis ferre sententiam; non magis quam miles in imperatorem suum animadvertere : adjicio, Non potes accusare; nihil enim tibi proderit; etiam si damnaveris, morieris[4]. Lex enim, si non exoraveris, perire te vult;

rit Fabianum Latro, ipse notandus. *Schult.*

1. *Num qui etiam vigesimo?* Varia sunt ad hunc locum monstra lectionum. Omnia velle videntur hunc sensum : «Etiam si demens est, qui non exoratur a filio, num dies est jam trigesimus?» Qui quum nondum venerit, falso asseveretur, quod hoc in negotio a filio me exorari non sim passus; et proin nec demens ero. *Schult.*

2. *Quæri non potest.* Rescribo : *post trig. dies quæri non potero*, quia superstes amplius non ero. Nunc crimen non habere se ait et accusari; post diem vero trigesimum, quum criminis reus posset videri, sibi defuturum, quantum filii verba audiebat, accusatorem. *Schult.*

3. *Fecit quæstionem, qua Gallio usus est.* An posset quis accusari ob id, quod facturus esset. *Schult.*

4. *Etiam si damnaveris, morieris.* Quia in patris tamen arbitrio est positum, moriaris an vivas, ut dixit Latro; ad quæ hæc pertinent, facileque iis aptari poterant, ut membra quædam cognata, quæ sententia Latronis non vana erat. *Schult.*

non exoras autem, etiam si damnas. Quare hoc non quæstionis loco ponebat, quod imbecillum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo, ut exoret patrem, qui habet quem exoret[1]; puta enim patrem alicujus esse tam palam furiosum, ut nihil intelligat : hunc exorari a filio non vult[2]. Atqui eodem loco est manifestus demens.

Justus[3] parum hoc putabat valens esse, tanquam quæstionem : satis valens, tanquam argumentum : et illam alteram satis valentem quæstionem, non posse cum patre agi eo nomine, quod non peccaverit : sed tracturus iste, iniquitatem tractationis ponebat, quum diceret : Agere mecum dementiæ, etsi jam potest, numquid enim peccavi? non sum exoratus, nondum tempus transiit, etiamnum exorari possum : quam iniquum est nondum esse me nocentem, esse jam reum[4]!

COLOR. Omnes infamaverunt raptæ patrem, quasi cum raptore colludentem[5]!

Gallio dixit : Ingenuus virginem rapuit, si tamen rapuit.

Silo Pompeius eamdem suspicionem in omnia contulit. Exoravit, inquit, raptæ patrem. Ita tu, quum tam exorabilem patrem haberes, rapuisti?

1. *Qui habet quem exoret.* Quomodo patrem exorabit qui non habet? Videtur igitur legendum, *qui eum habet quem exoret*, id est, qui exorari queat. *N. Faber.*

2. *Hunc exorari a filio non vult.* Quare temere id asseveratum tanquam perpetuæ veritatis. *Etiamsi damnaveris, morieris. Lex enim, si non exoraveris, perire te vult.* Atqui si convicisset dementiæ patrem, isve demens manifestus ostenderetur, jam nulla exorandi filio necessitas imponebatur. Exemplo palam furiosi illud illustrat et firmat Latro. *Schult.*

3. *Justus.* Hic declamator non alibi nominatur : nefas tamen contra libros mutare in *Junius*, aut *Fuscus*, ut quidam ausi fuerunt. Numerum igitur hic declamatorum augebit. *Schott.*

4. *Nondum esse me nocentem, esse jam reum.* Verbum hoc de loco facerem nullum, nisi in Ven. et Eras. et Palat. intellexissem esse scriptum : *et jam reum*, quod mutare nulla cogit necessitas. *Schult.*

Cum raptore colludentem. Hoc

HISPANUS dixit : Omnia cito facta sunt : iste cito rapuit, ille cito ignovit : nisi demens sum, est aliud suspicandum.

ARGENTARIUS dixit : Rapta est, et statim exorata : immo nescio an exorata, deinde rapta; spero te innocentiorem fuisse quam vis videri. Tu exorasse te dicis; ego te exoratum puto. Dic, quid tibi cum socero convenit?

RUFUS VIBIUS dixit : Dic mihi, quid tibi convenerit, quando tibi nuptias promiserit. Nec victum te hercules fateberis, quum dies venerit.

ASPRENAS dixit : Jam, inquit, non multum reliquum est ex triginta diebus. Si ex illo die numerarem, quum primum exorasti; aiunt jam triginta dies præterisse.

LATRO dixit, id quod inter sententias scriptum est: Moriar [1] : dic ergo verum.

CESTIUS hac figura declamavit[2], ut rogaret patrem, tanquam exoratus esset raptæ pater : deinde ad hanc sententiam transit : Numquid pejorem causam habeo, si apud alterum judicer?

LUCIUS eadem figura declamavit et HISPO ROMANUS, sed transit mollius : Scio quid responderi mihi possit : Facile est domestico judici satisfacere. Videro te, quum ad raptæ patrem veneris.

In hac controversia TRIARIUS dixerat : Non scies an exores, nisi ultimus dies venerit : et tunc, quoad lucebit,

est, dicis gratia, et perfunctorie accusandi munere defungentem. Frequens est in JC. scriptis, qui et Prævaricationis crimen vocant. *Schott.* — Nobis est *collusion.*

1. *Moriar.* Legunt alii *adoriar*; notat N. Faber legendum, *Moriar*; ut sint verba patris urgentis filium ad confessionem collusionis cum raptæ patre novo more, ut supra dixit, de filiæ nuptiis exorato quasi diceret, Interrogas an moriturus sis : fatere te non rapuisse, sed ex compacto cum patre raptæ raptum simulatum, ut ducere eam cogereris.

2. *Cestius hac figura declamavit.*

perseverabo. Deinde cum scholasticorum summo fragore : Et tu, quisquis es carnifex, quum strictam sustuleris securim, antequam feries, patrem respice.

Belle deridebat hoc ASINIUS POLLIO. Filius, inquit, cervicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem, et dicat : Agon'? quod fieri solet victimis[1] ! Sed joco quoque remoto, aiebat rem verissimam : non posse carnificem venire, nisi eo tempore quo jam pater exorari non posset[2].

CESTIUS ex altera parte hoc colore usus est, quia priorem rogasset raptæ patrem : Suspensum esse nolui, statim illum securum esse volui. De me queritur, quod illum potius cogitare de matrimonio filii, quam de periculo volui.

LATRO hoc colore usus est : Scitis periclitantes alieno arbitrio agere; illi qui circa erant sodales, qui occurrerant amici paterni, aiebant : Eamus statim ad raptæ patrem. In hujusmodi casu illi rogantur : nam raptoris patres rogant.

SILO POMPEIUS diversum colorem huic secutus est. Non erit, inquit, duritia patris mei. Item : Amici suaserunt, ad raptæ patrem iremus, ne noceret apud illum quod tarde suum exoret patrem.

HISPO ROMANUS bello docismo[3] usus est. Vultis, in-

Id est, hoc ductu. Ita enim modum, quo tota causa agenda est, vocat Fortunatianus. *N. Fab.*

1. *Agon'? quod fieri solet victimis?* De hac formula vide quæ Brissonius, lib. I egregii sui operis de formulis P. R. diligentissime collegit. *N. Faber.* — Quare belle Ovid. in Fastis : « Qui calido strictos tincturus sanguine cultros, Semper agatne rogas, nec nisi jussus agit. » *Agon'?* hoc est, agone? ex quo Agonaliorum ferias nomen invenisse nonnullis placuit.

2. *Quo jam pater exorari non posset.* Ineptum igitur illud Triarii : « Antequam ferias, respice patrem, » num forte mihi juveni, et sanguini suo ignoscat. Nam post diem trigesimum, quo finguntur hæc fieri, lege agebatur, nec jam patris in potestate erat situm, ut servaret filium. *Schult.*

3. *Bello docismo usus est.* Id est,

quit, amici, eamus ad raptæ patrem? occurremus; ille domi est.

Fuscus Arellius dixit : Ille prior rogatus est, qui magis timebatur.

Triarius a patre adolescentis dixit : Timeo ne mutetur etiam exoratus.

Hunc sensum non imprudenter Silo Pompeius improbabat; aiebat enim, non posse mutari semel latam sententiam. Quidam voluerunt videri, cito exoratum raptæ patrem : quidam tarde.

Fuscus Arellius dixit : Magnam partem legis consumpsi : nec de mora queror : raptæ pater rogabatur.

Cestius non probabat, et hac sententia usus est, quum hunc colorem arguendum putaret : Vult videri rogatum diu raptæ patrem, effecit ut videatur eum diu non rogasse; malo autem videri hoc, patrem tarde exorari, quam tarde rogari.

Hermagoras solebat interdum diu schemata prosequi, interdum breviter et fortius attingere : sicut in sententia fecit, quum suspicionem facere vellet inter raptæ patrem et raptorem collusionis : Πέπεισταί, φησιν, ὁ τῆς φθαρείσης πατὴρ ὅδε· ὡς ταχέως· μονονοὺ πρὸ τῆς φθορᾶς[1].

Artemon dixit : Λέγε, σὲ τίς θι[2]... πρὸς πατέρα τῆς ἐφθαρμένης; Ἀντίφωνα κεῖται· σ'ἐποπτεύει, καὶ σιωπᾷς ἀεί.

Glycon dixit : Μάλα ἀπορῶ[3]· σὲ μέσον ΕΡΗΣΡΥΕΗΣ ἔτι

ἐνεργείᾳ, quæ Ciceroni de Orat. lib. III, « evidentia et illustratio » nominatur, nempe qua, ut definit Rufinianus, formam rerum et imaginem ita in oratione substituimus, ut lectoris oculis præsentiæque subjiciamus. Quintilianus, VI, 2, et IX. *N. F.*

1. Πέπεισταί... φθορᾶς. Vertit Schottus : Persuasus est, ait, hic corruptæ pater. Quam cito! Tantum non ante corruptionem.

2. Λέγε, σὲ τίς θι... etc. Fortasse Λέγε, σοὶ τί ἐστι προς π. τ. ἐ. Ἀντίφωνα κεῖται· σὺ ὑποστέλλῃ καὶ σιωπᾷς ἀεί. Dic, quid tibi sit negotii cum raptæ patre. Præsto sunt quæ contra illum dicas : tu refugis semper et retices. Ed.

3. Μάλα ἀπορῶ, etc. Fortasse : Μάλα

ἔφθην· ὦ ΚΡ. πότερον ἀπώθω μέριμναν, οὗ πρὶν ὦσα τὸν ἔλεον;

Hunc sensum commodius dixit Lepidus, Neronis præceptor : Miser eris, nisi etiam ultimo die egomet jam tui misereor.

Diocles Carystius [1] a parte patris ἠθικῶς dixit : Ἐβόων ἀστοὶ [2], ἐβόων ἀλιεῖς, Τίς ἄρ' ἥρπασέ σε; εἰς τί παρεγένου; εἰς τί παρεγίνετο; καὶ ταῦτα ἤτοι ἱστὰς ἐνέδρας, ἤ τι ὅμοιον.

ἀπορῶν σὺ μέσον ἐνέκραγες ὅτι φθίνω. Πότερον ἀπώσω μέριμναν, κ. τ. λ. Valde anxius interpellasti me clamans quod ego te consumo. An igitur amovendam curabo sollicitudinem ejus, cujus antea repuli commiserationem? Ed.

1. *Diocles Carystius, a parte patris* ἠθικῶς *dixit.* Ἠθικῶς autem dicere, est Hermogeni Rhetori præstantissimo, una de 6 Idearum generibus : quæ sunt, « Magnitudo orationis, perspicuitas, velocitas, venustas, morata oratio atque gravitas. » *Schott.*

2. Ἐβόων ἀστοὶ, etc. Vertit Schottus : Inclamabant cives, inclamabant piscatores : quisnam te rapuit? ad quid accessisti? ad quid accessit? et hæc sive ponens insidias, sive simile quid.

CONTROVERSIA XII.

NEPOS EX MERETRICE SUSCEPTUS.

Thema. *Abdicavit quidam filium ; abdicatus se contulit ad meretricem : ex ea sustulit filium ; æger ad patrem misit. Quum venisset, commendavit ei filium suum, et decessit. Adoptavit puerum. Ab altero filio accusatur dementiæ.*

PRO PATRE. Porcii Latronis. Qualem vidi [1]! ipsa fungebatur officiis, sedula circa lectum ægrotantis in omnia discurrebat ministeria, non passis tantum, sed laniatis capillis. Ubi est, inquam, meretrix? Venit ad me sedulo, qui diceret : Filius antequam moritur, rogat

1. *Qualem vidi!* Filium ne an meretricem? Non sunt forte patris ingemiscentis conditioni et morbo filii. Sed admirantis meretricem, nihil pro meretrice se gerentem, de qua longius quoque exsequitur.

venias. Non exspectavi, dum iste permitteret; amens cucurri. Cætera quemadmodum narrem, nescio : steterim, an sederim, quid loquutus sim, quid audierim, nescio : hoc unum scio jacuisse me inter duos filios : accede huc, puer, depositum[1], crimen meum : non habeo miser, cui te moriturus[2] commendem.

Cestii Pii. Recepi in sinum nepotem. Vultis, et hunc abdicem? duos filios tuli; huic numero jam assuevi. Patrem accusat, fratrem infamat, infantem persequitur. Rogo vos; non satius est meretricem amare, quam neminem? Novi generis dementia arguitur; sanus eram si non agnoscerem meos. Tradidit infantem, et exspiravit: non habui cui redderem. Offerebam me propinquis, exspectabam ut aliquis pro abdicato rogaret, nemo audebat propinquorum, fratre cessante. Illi videlicet in hac cogitatione tacebant : Nos rogabimus, quum frater non audeat? Meretricis, inquit, filium recepisti; nempe ejus quæ meum receperat. Fateor me aliquando insanum fuisse. Nescio quis esset abdicatus : meliorem extuli.

Papirii Fabiani. Quam nihil in domo illa meretricia fœdi vidi! Assidebat mulier tristi vultu affecta, ægro simillima ipsa, demissis in terram oculis. Pater, inquit, nihil tecum frater loquutus est[3]? in sinu meo et filium et animum deposuit; domum pertuli; dementiam vocat, quod infantem non abdicavi. Quid facerem? negarem aliquid filio, quum ille rogaret pro filio? ignosco tibi,

1. *Depositum* vocat, quod illi erat commendatus; vide thema. Nempe *deponere* et *commendare* pro iisdem amant. *Schult.* — Cf. Dig. l. 24 depo. quam consulere operæ pretium est.

2. *Non habeo, miser, cui te moriturus.* His subsunt minæ : quod hunc filium, qui se accusabat dementiæ, proturbaturus domo, atque exhæredaturus esset. *Schult.*

3. *Pater, inquit, nihil tecum frater locutus est?* Intelligendum quæsisse hæc abdicatum morti jam proximum. Quare continuo post hæc deficiente spiritu puerum in sinu patris

quod tam durus es; ægrum fratrem non vidisti. Ille magni successor modo patrimonii natus, in lectulo precario moriebatur[1]. Non servorum turba circumstabat, non amicorum : inter infantem et mulierculam, deficientis adolescentis spiritus, in adventum meum sustinebatur. Ut intravi, cadentes jam oculos ad nomen meum erexit, fugientemque animam retinuit. Pater, inquit, quod adhuc nihil deprecatus sum, non contumacia feci; fratri mandaveram. Indicabo tibi crimina mea : exspirantem cohæredem tuum ad vitam volui revocari. Ut salvus esset, rogavi deos : et, licet dementiam voces, si vixisset, recepissem.

Arellii Fusci patris. Securior eram quoniam putaveram illi omnia præstare fratrem, quum subito nuntiatum est, in ultimis esse filium : nec hoc a fratre. O me miserum, quod solum nepotem recepi!

Albutii Sili. Ut vidit uxorem, vidit et patrem, circumspiciebat et fratrem.

Julii Bassi. Tibi debeo, mulier, quod habuit filius meus in qua domo ægrotaret. Pudet dicere : ut nepotem agnoscerem, rogatus sum. Non potest uno crimine dementia intelligi. Nemo sine vitio est; in Catone moderatio, in Cicerone constantia[2], in Sulla clementia; ad

deponit, ut indicant subjecta. Quorum accurata esset connexio si scribas : « Inde in sinu meo et filium et animum deposuit. » *Schult.*

1. *In lectulo precario moriebatur.* *Precario* dare, possidere, ducere, frequens in JC. libris. Filius igitur patri nepotem moriens commendarat, preces adhibens potius : ut *Rogo*, ut *Peto*, ut *Deprecor*, etc. quam jussione utens. Et fidei commissa non civilibus verbis, sed precativo modo relinquuntur, inquit Ulpian. Institut. tit. 25, hoc est : Non directis verbis, sed precativis. *Schott.*

2. *In Catone moderatio, in Cicerone constantia.* Quid si *immoderatio* et *inconstantia* legas, ut fere de Manlio et Gurgite Controv. 25. M. Porcii Catonis severe nimis acta censura prædicatur, et vino etiam plusculum indulgebat, domi parcus. Ciceronis quoque inconstantia notata ab æmulis; quo se crimine purgare

summam, tres fuimus. Omnes peccavimus : ego, quod abdicavi; frater, quod tacuit[1]; tu, quod pro fratre non rogasti. Non sum uno hærede contentus; duos habere volui : et quo magis concupiscam, habui. Misit ad me affectus æger; non ibo ? mihi crede, aliter a diis te cohærede[2]. Cogitate et quis roget, et pro quo roget, et quem roget; videbitis negare non posse, nisi qui accusare possit et patrem.

ALTERA PARS. PORCII LATRONIS. Quem honestius subjecit meretrix quam peperit? Pater istius incertus est. Bene cum ipso ageretur, si et mater.

FUSCI ARELLII PATRIS. Errat, si quis sit qui me putet pecunia moveri : primum assuevi cohæredem habere : deinde olim jam cum puero isto paterna divisi, quia mulieri ille frater donavit plus quam pro sua parte.

ROMANI HISPONIS. Incidit in meretricem, inter omnia mala, fœcundam. Veræ inimicæ[3]. Noscis quibus ante in cubiculum rivalis venit, quam maritus.

nititur prolixa epistola ad Lentulum Spintherem. Hinc lepidus Laberii Mimi jocus, « Duabus illum sellis sedere solitum. » Et bello civili dixerat : « Quem fugiam habeo, quem sequar nescio. » *Schott.*

1. *Frater, quod tacuit.* Non contradixit quum abdicassem, facile enim recepturus eram, quum pervidissem, aut mecum repetissem hujus indolem atque animum. Nunc nescivi, aut minus cogitavi, quis esset abdicatus; ita expulsus permansit melior. Vox *tacere* notanda hoc sensu. *Schult.*

2. *Aliter a diis te cohærede.* Schottus annotat ex libro, *tua diis;* itaque conjicit, *aliter tu adis*, vel *adibis*, vel *adi et tu.* Ne sic quidem capio. Scribe : *Mihi crede, aliter adii te cohærede;* id est, nondum abdicatum. Intellige, non tam miti atque exorabili animo. Mox scriptus, perinde ut Pal. « Cogitate, quis roget, pro quo roget, quem roget; videbitis neminem rogare non posse. » Quomodo in parte legendum suspicari se ait Faber. Sed tamen, quid est, « neminem rogare non posse? » Quod ideo profecto in vulgatis mutatum, quia sensum non habet. Scribe : « Videbitis neminem exorari non posse, nisi qui accusari possit et patrem. » Hoc est neminem nisi ipsum filium, qui accusat, defuncti fratrem. *Gronov.*

3. *Inter omnia mala, fœcundam. Veræ inimicæ.* Latere videtur : « Severitatis mimicæ; » quibus egregie

Argentarii. Quum abdicaret, aiebat : Hoc scilicet exspectabo, donec hac e meretrice liberos tollas. Mulier, nescio an adversus patrem injuriosior sis, quod abstulisti illi hæredem, an quod dedisti.

Albutii Sili. Sine veniant illuc amici, sine propinqui: nunc erubescunt in domum meretricis accedere. Mulier, quæ sine præfatione honeste nominari non potes, cedo istum puerum nulli agnoscendum[1] : sed mater asserat. Severissimus pater abdicavit etiam, quem sciebat suum. Erat in domo puer, qui omnes vocabat patres. Adoptavit ejus filium, propter quem etiam suum ejecerat.

Cestii Pii. Nullum genus judicum recuso. Si severi erunt, nocebit isti, quod receperit meretricis filium : si clementes, quod abdicavit suum. Clamavit pater : In domum ergo meam meretrix veniet, aut (quod turpius est[2]) filius ad illam ibit? Misit in domum nostram publicum puerum. Quis illis nuptiis interfuit, nisi aut abdicatus, aut abdicandus[3]?

respondent sequentia : « Nostis (ita enim rescribo) quibus ante in cubiculum rivalis venit, quam maritus.» Harum de numero et hæc est, quanquam severitas est in vultu, et pretii quantivis videtur. Proinde puerum istum, qui omnes in domo non sine causa vocabat patres, dum nostræ obtrudit et insertum vult familiæ, injuriam facit. Facit ad stabiliendam hanc conjecturam, quod est paulo post : « Sed mater asserit severis modis. » Ita enim legendum pro *severissimus*. *Schult.*

1. *Nulli agnoscendum*. Vox huic rei propria, quod patet ex titulo Dig. *De agnoscendis et alendis liberis*. *Schult.*

2. *Quod turpius est, filius ad illam ibit*. Non profecto turpius erat moribus Romanorum, adolescentem ire in lupanar, quam meretricem videri in casta domo. Sed et scriptus auctior : *est ejus filius ad illam*. Scribe : *Clamavit pater : in domum ergo meam meretrix veniet, aut, quod turpius est, ejus filius? Ad illam ivit*. Ostendit patris inconstantiam, quæ species infirmioris est mentis. Idem ille, qui hæc tum clamavit, postea non exspectavit, donec ad se veniretur, ipse ad meretricis domum ire sustinuit. *Gronov.*

3. *Nisi aut abdicatus, aut abdicandus*. Hæc eo respicit periodus, quod nec legitimus et præterea publicus hic sit filius, quum justis nuptiis non sit susceptus, quod nullus intervenit consensus parentum; adhæc quum ii interfuerint, queis suspi-

DIVISIO. Latro sic divisit : An pater ob illam adoptionem accusari possit, an ob hoc debeat. Omnes infamaverunt adolescentem, quasi illius criminationibus factum sit, ut frater abdicaretur. Et ideo sententia laudatur Fabiani : Nihil tecum locutus sum [1]. Quum hoc unum puero noceat, quod ex meretrice natus est, omnes operam dederunt, ut quantum in controversia licebat [2], huic vitio mederentur, efficerentque ne quid in illa videretur meretricis fuisse, nisi nomen.

Marillius decenter hoc dixit, simul objiciens fratri impietatem. Nihil, inquis, in illa domo meretricium fuit: scires, si mecum fuisses.

Albutius ethicos, ut multi putant, dixit : certe laudatus est, quum diceret, Exeuntem persecutus est [3].

Non probabat hanc Messalla sententiam : Non habebit, inquit, fiduciam, si mavult videri recepisse puerum quam abduxisse : et ea ratione eum adoptasse, non quia debuerit, sed quia secutus est. Fuit autem Messalla exactissimi [4] ingenii in omnis quidem studio-

candum sit cum ipsa illa meretrice consuetudinem intercessisse ; quare non sine specie dementiæ sit adoptatus in familiam et nomen, quamvis credidisset frater, quod suo satu editus esset. *Schult.*

1. *Nihil tecum locutus sum.* Quibus verbis simul removetur suspicio, qua credebant per illum factum esse, ut pater odisset et abdicaret fratrem ; et simul insimulatur dementiæ pater, quæ fuerit impedimento, quo minus cum illo sermones seri commode possent. Quod utrumque egregie accommodatum causæ filii, quia ista Fabiani sententia continebatur, eo laudata est. *Schult.*

2. *Quantum in controversia licebat.* Non audebant laudare nimium, ne suspectum etiam et dubium fieret, quod erat verum, et ne pro matrona magis, quam meretrice dicere viderentur; id quod non sinebat controversia, cujus ex argumento agi debuit. *Schult.*

3. *Exeuntem persecutus est.* Ostendit eo se motum quam maxime, quod sibi adulans hæsisset, et secutus esset hic puer. Neminem offendat, quod *infantem* appellavit supra; quasi minus isti hæc conveniant. Nam et de numero infantium sine dubio sunt qui incedere et suis se pedibus portare possunt. *Schult.*

4. *Fuit autem Messalla exactissimi.* De quo egregium exstat Quin-

rum partis, Latini utique sermonis observator diligentissimus. Idem itaque quum audisset Latronem declamantem, dixit : Sua lingua disertus est. Ingenium illi concessit, sermonem objecit [1]. Non tulit hanc contumeliam Latro, et pro Pythodoro Messallæ orationem disertissimam recitavit, quam suasoriam Theodoto [2] declamavit per triduum; quæ dixerit, suo loco reddam, quum ad Suasorias venero.

COLOR. A parte adolescentis non unus omnibus color placuit. Quidam personam ejus, qualem acceperant, introduxerunt duram et asperam. Ex quibus fuit et Hispo Romanus.

Junius unum aiebat efficiendum, ut non durus videretur, sed severus. In hac parte dixit nobilem illam sententiam, quam Fabius Maximus circumferebat : Venit assidue in domum meretrix; non recedit : paulum abest, quin noverca sit.

Cestius bella figura egit : Dementia, inquit, res est sanitati contraria. Non quæram extra exempla sani hominis, et quod pater me rogat, ipsum sibi comparabo. Fuit aliquando sanus : tunc quid faciebat? Oderat luxu-

tiliani elogium, lib. X, c. 1. *N. Fab.*

1. *Sermonem objecit.* Rudem nempe et pinguem, qualem esse Cordubensium poetarum dixit Cicero. *N. Faber.*

2. *Quam suasoriam Theodoto declamavit.* Locus non uno modo corruptus, de quo nihil spondeo; puto tamen legendum *de Theodoto*; vulgare enim Suasoriarum thema in scholis fuit consultatio apud C. Cæsarem de pœna Theodoti. Quintilianus, l. III, c. 13. *N. Fab.*—Faber, *de Theodoto.* Recte hoc. Pall. et scriptus Vossii : *quam compositam, quam suasoriam* : ita auctius. Puto sic belle restitui : *Non tulit hanc contumeliam Latro, et pro Pythodoro Messallæ orationem disertissimam recitavit, suæ compositam suasoriæ, quam de Theodoto declamavit per triduum.* Nempe illa comparatione, quanto ipse et disertissimum Messallæ opus seriumque ludicro exercitio superasset, probare voluit. Apparet autem ex hoc loco, aliter disposuisse M. Senecam opus suum, atque nunc vulgo habetur : nempe Suasorias Controversiis collocasse posteriores. Sic enim ait : *Quæ dixerit, suo loco*

riam, ut castigaret, nunc jam severus; senem putabitis sanum, si vobis in lupanari ostendero? Sic declamavit, ut fratri parem daret accusatorem, et illum argueret sibi ipsi comparando.

Latro fratri pepercit; puerum pressit, et dixit fratris filium non esse, et ne fratrem quidem hoc fieri voluisse; illa verba ab ægro impetrata.

Fabianus ex omnibus istis colorem secutus est optimum; qui aiebat, dicere Messallam non tantum bonam partem adolescentis fieri, sed etiam honestam. Objecit patri, quod fratrem abdicasset, non schemate, sed [1] certo. Nihil, inquit, peccaverat, amat meretricem; solet fieri [2]; adolescens est; exspecta; emendabitur; ducet uxorem; quare tunc non egisti dementiæ? Exspectabat pœnitentiam tuam, aiebat; jam resipiet. Hoc per transitum objicere cœpit, quod non recepisset, quod vidisset in lupanari habitantem. Abdicasti, inquit, ut emendares, non, ut vitia augeres in dies. Nullum illius vitium ætatis est; amoris est; recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore moriatur. Ad ultimum objecit illi, quod ægrum non sustulisset. Potest, inquit, convalescere, si viderit penates suos; mitius certe morietur in paterno solo suo. Quare, inquit, tu apud fratrem non fuisti? et ego queror. Ille quum ad te mitteret, putavit se ad duos mittere. Utinam tecum fuissem, pater: redisses illinc cum filio, sed tuo. De adoptione novissime questus est et hac figura. Abstulisti mihi fratrem, cum quo natus sum,

reddam, quum ad Suasorias venero. Hanc ordinem sequimur.

1. *Non schemate, sed certo.* Vult non obscure, sed aperte et nulla usum circuitione hoc objecisse. Horat. l. II, Satir. VI: « Post modo quod mi obsit, clare certumque locuto. » *Schult.*

2. *Amat meretricem; solet fieri.* Legibus civilibus non id vetitum olim, sed lege divina. Terent. Adelph. act. I, sc. 2. *Schott.*

cum quo educatus sum, ut dares istum. Indignor hanc fratri meo contumeliam, ut hujus vocetur pater.

Sed ut aliquid jocer, Fabius Maximus[1] nobilissimus vir fuit, qui primus foro Romano hunc vomicum morbum[2], quo nunc laborat, intulit : de quo Severus Cassius, antequam ab illo reus ageretur, dixerat : Quasi disertus es, quasi formosus es, quasi dives es; unum tantum es non quasi alapam[3]. Hanc controversiam quum declamaret MAXIMUS, dixit quasi tricolum tale[4], qualia sunt quæ basilicam infestant. Dicebat autem a patre : omnes aliquid ad nos imbecilli, alter alterius onera, detulimus. Accusatur pater in ultimis annis, nepos in primis abdicatur : nullus autem, Hæc subinde refero, quod æque vitandarum rerum exempla ponenda sunt, quam sequendarum.

In hac controversia LATRO contrariam rem controversiæ dixit, sed sibi. Declamabat illam, Cæsare Augusto audiente et Agrippa, cujus filios, nepotes suos Cæsar Lucium et Caium[5] adoptaturus diebus illis videbatur.

1. *Fabius Maximus.* Quum olim scriberetur *Fabianus*, N. Faber notavit scribendum *Fabius*; ex præcedentibus. Maximi enim cognomen est Fabiorum; atque etiam vel fallor, vel is est Augusti amicus, sua vel uxoris loquacitate celebris, de quo apud Tacitum Annal. lib. I, et Plutarchum περὶ ἀδολεσχ. Hor. Sat. I, I, 14. ED.

2. *Vomicum morbum. Vomicus morbus* a *vomica*, aut a *vomendo* dicitur Senecæ. Fab. lib. VIII, c. 6. Sordidam hujusmodi translationem vocat : « Non enim, si Cicero recte sentinam Reip. dixit, fœditatem hominum significans; idcirco probem illud quoque veteris Oratoris : Persecuisti Reipub. vomicas. » *Schott.*

3. *Unum tantum es non quasi alapam.* Emendat Schottus, *halopanta*, vel *holophanta*, id est, hominem integre nequam et plane mendacem. Legunt alii *lapsanem*, alii *lappam*, utroque verbo herbam significantes quamdam. Legendum denique putat Schultingius, *mapalia*; quia vidit apud Festum id vocabulum solute viventibus objici. Gronov. conjicit *vappa*; rectius ob nominativ. casum. Cur non in obscuro loco ego quoque conjecturam qualemcumque attulerim? forte *ad alapam*, sc. aptus. ED.

4. *Tricolum tale.* Tricolum definit Hermog. de Invent. 3, lib. IV.

5. *Nepotes suos Cæsar Lucium et*

Erat Agrippa inter eos qui non nati sunt nobiles, sed facti. Quum diceret partem adolescentis Latro, et tractaret adoptionis locum, dixit : Nam isti adoptione nobilitati fuerunt; hæc et alia in hanc summam. Mæcenas innuit patri, fascina recusare; finire jam quidam declamationem putabant; hanc malignam rem [Mæcenas] esse : effecisse enim nobilem, non, ut audiret quæ dicta erant a Cæsare, sed ut notaret. Tanta autem sub divo Augusto libertas fuit, ut præpotenti tunc M. Agrippæ non defuerint, qui ignobilitatem exprobrarent. Vipsanius Agrippa fuerat; Vipsanii nomen quasi argumentum paternæ humilitatis sustulerat, et M. Agrippa dicebatur. Quum defenderet reum, fuit accusator qui diceret M. Agrippam, et quod medium est; volebat Vipsanium intelligi. Fuit qui diceret : Concurrite [1]; Agrippa, malum habebis, responde diis. Ea in parte utique mihi videtur admiratione dignus divus Augustus, sub quo tantum licuit. Sed horum non possum misereri, qui tanti putant caput potius quam dictum perdere. Latro dignus fuit miseratione, qui ne excusare quidem errorem suum potuit. Nihil est autem crudelius quam sic offendere, ut magis sis offensurus si satisfeceris.

Caium. Nepotes ex Agrippa et Julia 3 habuit, Caium, Lucium et Agrippam : neptes duas, Juliam et Agrippinam. Caium et Lucium adoptavit domi, per æs et libram emptos a patre Agrippa, tenerosque adhuc ad curam Reipubl. admovit, et Consules designatos circum provincias exercitusque dimisit. Hos in duodeviginti mensium spatio amisit ambos; Caio in Lycia, Lucio Massiliæ defunctis. *Schott*.

1. *Concurrite*. Respexit, credo, jactatum illud famosum in Ventidium Bassum carmen, quod in Atticis noctibus legas, lib. XV, cap. 4 : « Concurrite omnes Augures, Aruspices, Portentum inusitatum conflatum est recens, nam mulos qui fricabat, Consul factus est. » *Schott*.—Schult. locum sic restituere sibi videtur : « Concurrite Agrippæ : malum habebitis nisi responderitis; » quæ vereor ut plenam lucem afferant. Ed.

CONTROVERSIA XIII.

TORTA A TYRANNO PRO MARITO.

THEMA. *Torta a tyranno uxor, numquid de tyrannicidio sciret, perseveravit negare. Postea maritus ejus tyrannum occidit. Illam sterilitatis nomine dimisit*[1], *intra quinquennium non parientem. Agit illa ingrati*[2].

PRO UXORE. PORCII LATRONIS. Si cum liberis torta est, et incaste: Escende, inquit, occide tyrannum; nisi occideris, indicabo. Subinjecta manu satelles: Quid moraris? inquit; jam exposita tormenta sunt. Bene est, inquit, mulier; ad stuprum vocor. Instabat quotidie viro uxor, exigebat tyrannicidium. Tempus est: Escende. Si nihil aliud, ut liberos habeas; nisi tyrannicidæ paritura non sum. Miraris, si eo tempore matrona dicere potuit, Escende, occide tyrannum? comes sequerer, nisi me inutilem dimisisset tyrannus. Escende: ego jam feci tyrannicidium meum. Eas nuptias tyrannicidium diducit, quas non diduxit tyrannus.

CESTII PII. Subito infelices nuptias oppressit[3] tyrannus. Trahebantur matronæ, rapiebantur virgines; nihil tutum erat; nulli feliciores tunc videbantur, quam qui li-

1. *Illam sterilitatis nomine dimisit.* Censores Romæ jurare, ex animi sententia cogebant, uxoremne duxisset liberorum quærendorum gratia: et vero, prodigii simile, ad quingentesimum (male Tertullianus ad sexcentesimum) urbis annum nullum Romæ divortium fuisse. Primus enim Sp. Carvilius, Ruga cognomine, vir nobilis, uxori nuntium remisit, quod sterilis esset, anno U. 522. *Schot.*

2. *Agit illa ingrati.* Hæc quoque lex, ut pleraque harum Declamationum, Atheniensium fuit. Val. Maxim. lib. V, c. 3, de Phocione, et lib. II, c. 6, de Areopago. *Schott.*

3. *Infelices nuptias oppressit tyrannus.* Infra in ipsis his Cestii: « Nupsit isti propter liberos: sed infelices nuptias cito tyrannus oppressit;

beros non habebant. Quædam itaque elisere conceptos; quædam fœcunditatem suam moratæ sunt. Quod ad hanc pertinet, agit suæ fortunæ gratias, quod illo tempore nihil peperit. Tyrannus suspicatus est, istum nescio quid de tyrannicidio cogitare : sive isti aliquid excidit, sive magna consilia non bene vultus tegit [1]. Utique de uxoris garrulitate queri non potes, quum scias, quemadmodum taceat. Misit itaque satellites : Attrectate, inquit, uxorem, et, adjecit, si quos filios habet. Veniunt in domum crudelissimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta. Jactatur misera inter satellitum manus, et toto itinere non ducitur, sed trahitur. Isti de tyrannicidio audacter jam consilium indicemus. Jam enim, puto, licet. Nupsit isti propter liberos : sed infelices nuptias cito tyrannus oppressit; hoc publicum divortium fuit. Rapitur in arcem mulier, inter satellitum manus vexatur atque distrahitur. Hanc aliquis, etiam si non torqueatur, non parere miretur? imposita in equuleum [2], sæpius absentem virum respexit, quam præsentem tyrannum. Quam multas matres audivi illo tempore : Quidnam volui, quæ peperi?

Arellii Fusci patris. Explicatur totus tyrannicæ crudelitatis adversus infelicem feminam apparatus, et illa instrumenta virorum quoque animos ipso visu frangentia, ad excutiendam muliebri pectori constantiam proponuntur; instat tam denuntiationibus, quam tormentis tyrannus, et minando torquet : tacet. Videt intentum tyranni vultum, videt oculos minaces, et tacet; plus tibi præ-

hoc publicum divortium fuit.» *Schult.*

1. *Non bene vultus tegit.* Scitum illud Poetæ : « Heu! quam difficile est crimen non prodere vultu! » *Schott.*

2. *Imposita in equuleum.* Ven. *exposita :* unde *deposita* lego. Simile mendum ad initium hujus Controversiæ notavi. Porro « respexit absen-

stare non potuit, si de te liberos sustulisset. Cæduntur flagellis artus, verberibus corpus abrumpitur[1], exprimiturque ipsis vitalibus : tacet. An sit tibi ista datura liberos nescio; tyrannicidium dedit. Ita est, mulier, non vis parere[2], delicata es, cruciatus puerperæ times. Fremebat indignatione captæ civitatis maritus, et consilio suo et uxoris adjutorio fortior, quomodo occidam tyrannum? Quæ pars accedenti maxime vacat? ubi custodiæ cessant? ubi natura loci minore munimento virtutem submovet? Sic vir et uxor mentem exercebant[3] : miraris si transit quinquennium inter uxorem tortam, et virum occupatum? sæviebat etiamnum tyrannus; torquebantur in conspectu virorum uxores; pœnitebat matres fœcunditatis suæ.

Hispo Romanus inquit : Desiderabas liberos, ut sint quibus relinquas patrimonium. Ingrate, ita tu hac salva hæredem non habes? nullum tormenti genus omisit, omnia membra laniata, omnes partes convulsæ sunt : scissum corpus flagellis, exustum, convulsum tormentis; ignoscetis puto mulierculæ, si dixero : Fassa est[4].

Hisponis Cornelii. Contabatur ille; nec ullis adhorta-

tem maritum, » accipe illius curam et rationem. Terent. Andr. fin. « Me in tuis secundis respice. » *Schult.*

1. *Verberibus corpus abrumpitur. Corpus* accipe ut apud Phædrum : « fecisse corpus, » pinguem esse factum. Cui contrarium Cic. « Corpus amisisse. » Quintil. Declam. 5 : « Hæret adstricta nudatis ossibus cutis, et in fame sua homine consumpto, jam membra sunt sine corpore. » *Schult.*

2. *Ita est, mulier, non vis parere.* Tangit vitium, quod in potentioribus feminis perstrinxit Juvenal. Sat. VI : « Sed jacet aurato vix ulla puerpera lecto. » Ubi Scholiastes, vix est, ut puerperium sustineat dives mulier. Nam sterilitatis aut abortus poculum sumit ab obstetrice aut malefica. Puerpera dicitur puella, quæ primitus parit. *Schult.*

3. *Sic vir et uxor mentem exercebant.* Sollicitam habebant mentem, angebantque, dum vias tractant secum tyrannicidii. Tacit. Annal. I, cap. 17 : « Exercitæ æstates, » quibus multum curarum, laborum, periculorum subeundum fuit. *Schult.*

4. *Si dixero : Fassa est.* Vos, inquit, sapientissimi viri, ignosceretis

tionibus in tyrannicidium poterat impelli; prorsus quum uxorem vidisset, posses timenti ignoscere. Assidue tormenta variantur; accenduntur exstincti ignes; tortor vocatur, sub quo mariti uxorem prodiderant; pacisci me tecum putas: Ut taceam, donas quinquennium? Quid tyrannicidio gloriaris? tanquam non facilius sit occidere tyrannum, quam sustinere[1]? Duplici beneficio uxori suæ obligatus: et quod non est occisus, et quod occidit. Fastidit sterilem, qui fecit.

Junii Gallionis. Instabat tyrannus: Torque; illa pars etiam potest subjici in ignes; in illa parte jam exaruit cruor: seca, verbera, oculos lancina; faciam ne viro placeat.

Papirii Fabiani. Describam nunc ego cruciatus, et miseram corporis patientiam inter tyrannica tormenta sævientia: extincti sanguine refovebantur ignes: hæc desinebat torqueri aliquando, ut sæpius posset. Exquisita verbera, laminæ, equuleus, quidquid antiqua sævitia invenerat, quidquid et nova adjecerat. Quid amplius dicam? tyrannus torquebat, et quum de tyrannicidio quæreret. O nos felices, quod nullis aucta puerperiis fuit. Tacuit; tunc fecit tyrannicidium silentio, certe tyrannicidam. Convulsis laceratisque membris, nec adhuc sufficientibus, non dimissa est ex arce, sed projecta. Quid est quod uxorem dimiseris? numquid premit censum onerosa sumptibus, et, ut seculi mos est, in deterius luxu fluente, muliebris ambitio certamine mutuo usque in publica damna privatim insanit? Numquid gemmas, et ex alieno littore petitos lapillos, et aurum vestem-

mulierculæ, si diritate istiusmodi cruciatuum victa confessa esset et indicasset de consilio mariti. Nunc tacuit, eripuitque maritum exitio, et per hunc remp. et maritus de sterilitate, cujus ipse causa est, non vult illi ignoscere. *Schult.*

1. *Occidere tyrannum, quam sus-*

que nihil in matrona tecturam[1] concupivit? Si talis esset, facile illam corrupisset tyrannus. Exspecta; potest parere. Non respondet ad propositum, nec ad certum diem fœcunditas : sui juris rerum natura est, nec ad leges humanas componitur : modo properat, modo vota præcurrit, modo lenta est et demoratur. Exspecta modo; pariet. Quid dicis? non potest fieri; quare? quia torta est. Imputat tibi quod publicata est[2]; imputat tibi quod torta est; imputat tibi quod sterilis est.

Julii Bassi. Aiebat tyrannus : Ure, cæde ventrem.

Argentarii. Cæde ventrem, ne tyrannicidas pariat.

Triarii. Non ex formula[3] natura respondet, neque ad præscriptum casus obsequitur; semper exspectari fortuna mavult, quam regi. Aliubi offenditur improvisa segetum maturitas, aliubi seram magno fœnore moram redemit. Licet lex dies finiat, natura non recipit. Quid faciam? Non agam gratias, quod non indicavit, uxori meæ, ne votis in gratiam. Aiebat tyrannus : Indica; nulla tua culpa est. Cæditur : tacet. Utrum putas mirandum esse, tuum tyrannicidium, an hujus silentium? Exspectasse aliqua per longum tempus maritum dicitur : quanta laus est servasse, quum exspectasse tanta sit? Alia

tinere. Id explicatius est, impetum iræ et indignationis illius sustinere. *Schult.*

1. *Nihil in matrona tecturam*. Queritur et infr. de matronis minus honeste, quam posita veste, nudis. De pellucidis autem matronarum vestibus supr. vide ad Controv. 9. *Schott.*

2. *Quod publicata est*. In his si nihil mutandum, hyperbole sine dubio figurata sunt. Ut *publicatam* se dicat, quod impuris satellitum carnificumque manibus attrectata et per publicum tracta, vexataque est. Quasi hoc ipso vitium pudicitiæ sit allatum, atque ipsa prostituta. Denique et mariti causa factum erat, ut injuriæ et contumeliæ libidinosi tyranni saltem exponeretur, ac pateret. *Schult.*

3. *Non ex formula*. Hoc est legum præscripto, quod est certum; formulas enim actionum et stipulationum prisci Jurisconsulti componebant, ut sæpe Cicero testatur. Adi de Actionibus, Justiniani Instit. lib. IV; multa ibi invenies de formulis. *Schott.*

desiderio viri attonita, in ardentem rogum se [1] misisse: hæc non cum viro arsisset, quæ pro viro arsit? Alia pro incolumitate mariti vicaria morte decidit [2]: cedo hanc, nec in tormentis oppressam; morte amplius pro viro præstitisset, si quid amplius elegisset tyrannus.

MARCELLI. Si tamen peccasset in partu, ignosci ei posset; nupserat enim isti occupato. Crudelior es etiam illo, quem occidisti, tyranno. Ille torsit et dimisit ad virum.

ALBUTII SILI. Vicerat sævitiam patientia; deerat jam sanguis; superabat fides: aliquando projecta est; differebatur distortis manibus [3], emotis articulis; nondum in sua membra artus redierant: talem uxorem tortor dimisit ad partum. Ingratus vocabatur, quod in præmio nullam uxoris fecerat mentionem. Res tuas tibi habe: injicere debuit manum, et ipsum inter res suas trahere; nihil amplius patri debes quam uxori; mihi crede, majus fuit tyrannicidium pati, quam facere.

PARS ALTERA. ARGENTARII. Ego torta sum. Merito objiceres, nisi te vindicassem.

FULVII SPARSI. Vobiscum, Judices, loquor.

DIVISIO. Controversia hæc, reum facere primum, si materia patitur. Non accepi quidem, et reddidi: aut accepi quidem, sed non potui reddere, aut ista novissima non facere. Non quisquis non reddidit beneficium, ingrati tenetur; animus æstimandus est non reddentis.

1. *In ardentem rogum se misisse.* Ut Hasdrubalis uxor, ardente Carthagine, de qua Livii Epitoma lib. LI, et Dido. De utraque et Tertullianus libro ad Martyres, et in Apologetico. *Schott.*

2. *Alia.... vicaria morte decidit.* Eadem sup. leguntur Controvers. 10, initio, et 32. *Schott.*

3. *Differebatur distortis manibus.* Ultro citroque agitabatur, et cruciabatur. Eccam hanc vocem *differor* inter cognatas, quo magis intelligas illius vim; Plaut. Cist. II, 1, init.

Pollio Asinius aiebat, nunquam tentandas esse quæstiones: primam manifesto obtinere posse, qua negamus nos beneficium accepisse. Perit tota causa, nisi in hoc vicit. Apparet enim ingratum esse, qui ne fatetur quidem se accepisse beneficium.

Gallio noster putat, quotiens possit, hoc auferendum adversario: quotiens non possit, concupiscendum: quotiens ne hoc quidem possit, transeundum, quasi donemus, et possimus quidem facere controversiam, sed nolimus. Idem Attico Vipsanio [1] Apollodori discipulo placuit. Hoc illi amplius: Quotiens non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus, controversiam facere, hoc modo faciamus, non esse tam magnum, quam ille dicat: sicut in criminibus facimus, quotiens negare non possumus, esse quidem crimen [2] illud fatemur, sed leviore pœna dignum, quam accusator arguat.

Latro in hac controversia non dubitabat facere primam quæstionem, an beneficium dederit; hoc in hæc divisit: Etiam si scisti de tyrannicidio viri, nec indicasti, non est beneficium, scelus non facere; deinde ne scisti quidem; non enim tibi indicavi, nec tam magnum consilium, virilibus quoque animis grave, commisi muliebri garrulitati: quæ id solum potest tacere, quod nescit. Etiam si dedit beneficium, an receperit [3]. Occidi tyran-

« Omnes homines supero atque antideo cruciabilitatibus animi: Jactor, crucior, agitor, stimulor, versor in amoris rota miser, Exanimor, feror, differor, distrahor, deripior. » *Schult.*

1. *Attico Vipsanio.* M. Vipsanii Agrippæ qui fuit gener Pomponii Attici Ciceronis amicitia et Epistolis clari, filio; id ut credam faciunt patris nomen, et avi cognomen, quibus tanquam hæreditariis successit. Is autem Atticus Vipsanius non solum nomen avi materni, sed etiam studia velut crevit, adeo ut doctoris sui Apollodori diligentissime præcepta Græce tradiderit. *N. Faber.*

2. *Esse quidem crimen.* Status Juridicialis species est *concessio*, qualis in Ciceronis Ligariana. Vide Fabium l. III, et l. IX, c. 2. *Schott.*

3. *Etiam si dedit beneficium, an receperit.* Velit quis forte: *an non*

num, libertatem mihi, tibi ultionem reddidi plenissimam: persecutus sum nefarium hostem, illic occidi ubi torserat. Dices me reip. causa fecisse; et tu reip. causa tacuisti. Tutus sit, quod lege fecerit. Deinde ultima æquitatis tractatio. An, quod fecit, facere debuerit. Hoc divisit in hæc duo: An jam certam sterilitatem uxoris bonæ ferre debeat: an ne sterilis quidem pro certo sit. Novi declamatores Posmos cum Apollodoro[1], qui reus veneficii fuit, et a Pollione Asinio defensus, damnatus Massiliæ docuit, et hanc quæstionem fecerunt in hanc controversiam, An inter viros et uxores data beneficia, ingrati lege[2] teneantur. Non est beneficium, sed officium, facere quod debeas: ut, si filius patri se dicat beneficium dare Hanc quæstionem fecit et GALLIO noster.

BLANDUS in ultima parte controversiæ, qua de republica disputatur, quæstionem fecit, An quinquennium numerari debeat excepta tyrannide; illud tempus non debere imputari quasi sterili, quo matres etiam editos partus abominatæ sunt; illud tempus imputatur feminis in repub. quando pariunt, non plus tyranno. Huic subjecit, An etiam, si et aliis imputari tempus tyrannidis solet, huic non debeat.

LATRO ex suo more has non quæstiones putabat, sed membra illius ultimæ partis, ex æquitatis quæstione pen-

receperit. Ego nihil mutem: quum observem in Divisionibus *an* et *an non* confundi, ut in ipsis etiam, ad quæ nunc notandum. *Schult.*

1. *Posmos cum Apollodoro.* Legendum putat Schottus *plurimos* pro *posmos.* — Notat autem Gronovius: Tu scribe: «Novi declamatores Pammenes cum Apollodoro.» Non enim verbum est, *novi*; sed nomen. — Denique habet Schultingius: *Novi declamatores et Potamon cum Apollodoro.* De Potamone Seneca noster Suasor. 2, *Potamon magnus declamator fuit Mitylenis.* Apollodorus Brutidii, clarissimi Rhetoris, præceptor; v. Contr. 9. ED.

2. *Ingrati lege.* Vide, si vacat, lib. XXIV, Pandect. de donat. inter virum et uxorem. *Schott.*

dentia. An sterilis quidem, altius repeti : an non quæcumque quinquennio non peperit, sterilis est. Quid enim si vir alicujus abfuerit toto pene quinquennio in peregrinatione? viro imputabitur. Quid si vir ægrotaverit? quid si maritus eviratus inutilis in concubitu uxoris suæ jacuisset, imputaturus fuit? Quinquennio, quæritis, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo non cum parentibus suis querebatur, quod natus esset. Hæc, quod torta est; hæc, quod maritus occupatus tyrannicidio non vacavit in uxoris voluptates.

Butrо, aridus quidem declamator, sed prudens divisor controversiarum, contra Latronem sentiebat, Blando accedebat. Aliud enim esse aiebat, quæ intra quinquennium non potuit, non utique sterilis est : aliud, quæ intra quinquennium non peperit, non statim dimitti potest sterilitatis nomine. Hic quæritur de conditione juris[1] : illic, de spe fœcunditatis. Sed Blandum quoque arguebat. Aiebat enim sic fuisse quærendum, An tyrannidis tempus excipi deberet : deinde, etiam si non in aliis, an inter has gradus est[2]. Sed ipse sic hanc in partes quæstionem dividebat, An quæcumque quinquennio non peperit, tanquam ste-

1. *Hic quæritur de conditione juris.* Nam, *non statim dimitti potest sterilitatis nomine*, intelligendum, non licet dimittere. Ipse sic interpretatur paulo post, ubi hac de re premit etiam Latronem : « Et hic etiamnum non hoc quærebat an deberet dimitti, sed an posset : et hoc contra Latronem dicebat : quomodo istam quæstionem putas in æquitatis tractationem cadere, quum quid liceat quæratur, non quid oporteat? » Meminisse hic apprime utile, quod *juris* nomine Rhetores jus intelligant, quod positivum appellant vulgo. *Schult.*

2. *Deinde, etiam si non in aliis, an inter has gradus est.* Quum dicit *inter has*, intellige, quæ uxores sunt maritorum tyrannis exitium molientium, qualis hæc torta est. Aliæ autem ex his consciæ, aliæ non sunt; consciæ vero aliæ citius, aliæ serius; et proin vel metu correptæ vivunt gravi, unde præpedimentum sit fœcunditati, eoque vel longo, vel breviori, aut hujusmodi sollicitudinum sunt expertes. Etiam ex maritis alii minus, alii magis inter hæc consilia vacant in uxorum voluptates, deque liberis et sobole cogitant. Quare inter tyrannicidarum

rilis dimitti possit. Posset enim accidere, quod Atheniensibus in bello accidit[1], ut liberi et conjuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputabitur hoc tempus feminis, quo viros destituunt, non, quo non habent. Sic tyrannus non vetuisset istam parere quin interemisset. Et quum hoc vehementer implevisset, et probasset, non omnes posse dimitti, si quinquennio non peperissent, tunc illo transiit, An hæc posset; et hic etiamnum non hoc quærebat, an deberet dimitti, sed an posset. Et hoc contra Latronem dicebat: Quomodo istam quæstionem putas in æquitatis tractationem cadere, quum quid liceat quæratur, non quid oporteat? hæc enim, an hæc possit, per illum non posset, quia tyrannidem non ceperat. Aliquod tempus impune a legibus miseriæ faciunt. Non dico quia torta est, sed hoc adhuc, propter æquitatis tractationem, reservo. Sed non peperit, quia tu maxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitasti.

Passienus[2], vir eloquentissimus et temporis sui primus orator, hanc subtilitatem actionis non probabat in Latrone[3], sed assentiri dicebat, ideo quæstiones tra-

uxores, quum quinquennium illud numeratur, debebant esse gradus. *Schult.*

1. *Quod Atheniensibus in bello accidit.* Persico videlicet, quo suasit Themistocles, Apollinis oraculum interpretatus, ut Athenienses, adventu Xerxis cum innumerabili exercitu territi, in naves se suaque conferrent: uxores igitur cum liberis, quæque moveri possent omnia Salaminam detulerunt. *Schott.*

2. *Passienus.* Pater Passioni oratoris, Agrippinæ Neronis mariti, de quo B. Hieronymus ad Eusebium Olymp. 192, hæc refert: « Passienus pater, declamator insignis, diem obiit. » Videtur autem is Passienus pater, patrem etiam habuisse eloquentia notum, obscuri tamen nominis et meriti, siquidem L. Seneca exsul in Epigr. ad Crispum Passienum, hujus filium scribit: « Maxima facundo vel avo, vel gloria patri. » *N. Faber.*

3. *Hanc subtilitatem actionis non probabat in Latrone.* Subtilitatis laudem vindicat Latroni Seneca Præfat. Controv. 1 Eam autem non Divisioni hic Passienus tribuit illius, quod quis exspectaret, sed actioni. Quia, quantum credo, membra divisionis quasi tollit, et arte actionis propria occultat. *Schult.*

ctandas per se esse, si hæc mulier injusti repudii [1] ageret, non ingrati. Ita non quæritur an legitime, sed an ingrate dimissa sit; itaque in æquitatis tractationem cadunt, etiam quæ juris sunt. Nam quum quæritur, An potuerit hæc dimitti, etiam si licuit; apparet, quod utique non oportuit, si ne licuit quidem.

Albutius decentissime fecit: solebat enim fere in aliquas figuras declamationem describere, et prius egit injusti repudii, deinde ingrati: in quibus putat esse, an ullum beneficium viro contulerit, a quo tanquam inique dimissa. Hic omnes quæstiones ad sterilitatem et æstimationem quinquennii pertinentes libere tractavit, deinde transiit in ingrati accusationem.

COLOR. Cestius pro viro introduxit colorem. Quo tempore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam: postea cogitavi, et hæc ipsa cogitandi causa fuit uxoris ultio. Utrumque secutum est, ut illa marito [2] insolentiam imputare non posset, maritus illi tyrannicidium posset.

Latro dixit: Si jam tum de tyrannicidio cogitassem, uxori non indicassem.

Fabianus Philosophus colorem magis bono viro convenientem introduxit, quam oratori callido. Dixit enim, et cogitasse tyrannicidium, et uxori indicasse: et illam tum quidem fecisse, quod probam feminam facere oportuit: nunc peccare, quod putet beneficium esse, recte facere. Hic color illi et illa parte profuisset: Si beneficium putas te dedisse, quod tyrannicidium non prodidisti: ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi,

1. *Injusti repudii.* Ab actione enim lis nomen accipit. Agit autem mulier, quia injuste repudiatur vel ingrate: injuste, si contra leges: ingrate, si contra bonos mores. *N. Faber.*

2. *Ut illa marito insolentiam.* Lege: *silentium.* Etenim si necdum cogitaverat de tyranno occidendo maritus, neque consilium hoc siluerat uxor, quippe quod natum hauddum

repudium ex tuo; quo vis liberorum cupiditatem, quo semper uti tanquam vir ejus debuisset, postea magis tanquam tyrannicida?

L. Vinicius, Vinicii frater, Fabiani colorem valde probabat, et aiebat, onerari uxorem uno modo posse, si nihil unquam secretum ab illa maritus habuisset. Si dixerit, inquit, post tormenta se de tyrannicidio cogitasse, tum tyrannicidium uxori melius deberi meruit, si torta tyrannicidam fecit, quam si tacuisset. Apparet, et aliquid de tyrannicidio cogitatum, de quo tyrannus usque eo suspicatus est, ut torqueret. Dixerit, cogitasse quidem se de tyrannicidio ante tormenta, sed uxori non indicasse: augebit uxoris beneficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannicidium indicare, quod illi commissum non erat. Potuit enim uxor, etiam non indicante marito, tam magni consilii molitionem deprehendere. At si hunc colorem Fabiani sequor, mutuam efficiam[1]. Si olim de tyrannicidio cogitavi, honestior sum vetus tyrannicida; et non privatis sed publicis malis ad ultionem impulsus. Si, quum cogitarem, non celavi uxorem, facilius persuadebo me malum hodie maritum non esse, cui semper tam deditus fui. Ad ultimum hoc consequar, si quod audierat tacuit, non beneficium est, sed fides. Hic est L. Vinicius, quo nemo civis Romanus in agendis causis præsentius habuit ingenium: quidquid longa cogitatio illi præstitura erat, prima intentio animi dabat: ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commen-

fuerat: itaque silentium suum marito expensum ferre non poterat. *Grun.*

1. *At si hunc colorem Fabiani sequor, mutuam efficiam.* Hæc si retineas, Senecæ esse videbuntur, judicium suum interponentis, quod minime admittendum. Quum (ut alia mittam) nimisquam putide paulo post ita esset subjunctum, nec cohæreret *Hic est L. Vinicius*, certe ego temeritatis nequaquam metuo notam, si hinc collegero, huc usque solius

dationem, ut ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit divus Augustus : Unus Vinicius[1] ingenium in numerato habet.

Hispo Romanus maligne et accusatorie : Nihil, inquit, ego isti narraveram : ista, ut erat necesse, aliquid ex vultu, aliquid ex nocturnis vigiliis suspicata est; unde manaverit sermo, scietis. Videtis quo veniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad servum : sed ad istam, quæ nihil negotii habuisset, si tacuisset. Tua enim causa tacuisti : sciebas te perituram, si confessa esses tyrannicidium.

Hybreas dixit[2]........

Vinicii judicium esse positum. *Schult.*

1. *Unus Vinicius.* Id dicitur de actore, facile dicente, et ex tempore, ut Quintilianus, lib. VI, cap. 5. Quod si verum est, multum a tarditate P. Vinicii fratris abfuit, qui, ut refert L. Seneca, Epist. XL, tractim dicebat, et tanquam dictaret; fuere autem fratres M. Vinicii progeneri Augusti, cui Velleius suos libros inscripsit, de quibus apud eumdem frequens mentio, et Tacitum, lib. VI. *N. Faber.*

2. *Hybreas dixit.* Græca non integra præter illa extrema... νῦν λάβε τὸ ξίφος. *Schott.*

CONTROVERSIA XIV.

PATER ET FILIUS LUXURIOSI.

Thema. *Quidam, luxuriante filio*[1], *luxuriari cœpit; accusatur a filio dementiæ. Contradicitur.*

PRO PATRE. Porcii Latronis. Utriusque tamen comparetur luxuria. Tu consumis patrimonium patris tui : ego accusatoris mei. Naviga[2], milita, peregrinare, quære

1. *Quidam luxuriante filio.* Operæ pretium erit contendere cum his Plauti comœdiam, quæ Asinaria inscribitur, et si tantum abs re otii, Casinam. *Schott.*

2. *Naviga, milita, peregrinare.* Hæc potius inceptaveris meoque adolescens exemplo vixeris, quam ipse in cute curanda occupatus, luxuriosamque sequens vitam, et rem affligens

adolescens; utere senex [1]. Accusator meus diversos et inter se contrarios affectus habet : cupit reum damnari, crimen absolvi.

CESTII PII. Potest nobis convenire; similes sumus; puta te patrem : dic quid me velis facere. Si tam bona fide frugi es [2], et hoc imitor. Te ego imitor, an tu me? rogo vos; ego prior cœpi : tu posterior luxuriaris. Patrimonium, inquit, computemus. Sed tu senex, inquit, hoc dicis : Luxuria tua serius cœpit; citius desinet.

ARELLII FUSCI PATRIS. Sed tu, inquit, senex es. Unde scis te non futurum luxuriosum senem? Omnia a te vitia : quod unguento coma madet, tuum est : quod laxior usque in pedes tunica demittitur, tuum est. Quid est quod aliud a te senes discant? Quid porro? domus nostra luxuriosos duos non capit [3]? indulgentius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet seniles annos meliore vita reficere? hoc novissimum meum meritum est : sed quod tibi proxime imputo, pro te etiam luxuriosus factus sum.

FABIANUS. Noli pecuniam concupiscere; quid tibi dicam? Hæc est quæ auget discordiam, urbes et terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura, in fraudes et scelera mutua instigat; hæc est quæ senes corrumpit [4]. Quidam summum bonum dixerunt vo-

familiarem, patrem accuses crimine, cujus maxime ipse es reus. *Schult.*

1. *Quære adolescens; utere senex.* In eamdem sententiam Seneca Philosophus Epist. XXXV : « Juveni parandum, seni utendum. » *Schott.*

2. *Si tam bona fide frugi es.* Filius jam mentiebatur, agebat frugalem, id tacite pater arguit. *Schult.*

3. *Domus nostra luxuriosos duos non capit.* Igitur luxuriari ego cœpi, quia intelligebam hoc pacto imponi tibi necessitatem luxuriam exuendi. Abdicassem te, sed hoc mitius visum, quamquam possit abdicatio quædam videri; quia nullæ jam partes ad te redeunt patrimonii : « Indulgentius tamen te abdicare non potui. » Nam in tua erat situm potestate, ut me, qualis olim fueram, utereris, vitam istam mihi summopere improbatam, non amplius sectando. *Schult.*

4. *Quæ senes corrumpit.* Ea si

luptatem, et omnia ad corpus retulerunt; nihil est mihi opus præcipientibus. Exemplum habeo; proposui, quidquid tu feceris, facere : navigabo, si navigaris; militabo, si militaris. Dic hodie quid putes melius. Sed illud excipio : ne objicias, quod elegeris.

Blandi. Objicit luxuriam propriam, et hoc dicit adolescens : Frugaliter vixi quamdiu frugi patrem habui; ante me desiste, ante me cœperas.

Blandi. Senex luxurias; respondeo tibi, Adolescens navigavi. Ego jam, inquit, desii, tu nondum. Non miror si desisti, prior cœperas.

Mentonis. Quod gaudium accepisti, vere luxurior[1].

Pompeii Silonis. Si modo emendatus est filius meus (solet enim etiam luxuria simulari), suo quisque ordine reus sit. Vis me ducere uxorem; si novercam haberes, jam abdicatus esses.

Vibii Galli. Convivæ certe tui dicunt : Bibamus, moriendum est[2]. Si intelligo, hoc nulli magis in domo dicitur, quam mihi[3]. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Alliga me, dum te custodias.

P. Asprenatis. Quia nihil proficiebam objurgando, volui illi vitam suam ostendere.

nulla mihi esset, non luxuriarer; idem tibi ætatis etiam provectioris metuendum. Arellius paulo ante : « Unde scis te non futurum luxuriosum senem? » Maximum autem erit periculum, si suppeditabit pecunia; quo minus indigne ferre debes, si ea non parcissime utor. *Schult.*

1. *Quod gaudium accepisti, vere luxurior.* His ridens ita agit, quasi indulgeat genio, hilaremque sumat vitam, quia gaudiis onustum omnibusque amœnitatibus filium viderit. *Schult.*

2. *Bibamus, moriendum est.* Legunt alii *vivamus*, sed *bibamus* recte. Hoc enim loco *bibamus* respicit ad id, quod factitare maxime consueverunt luxuriantes. Quare bibendi et potandi et huc pertinentium tantum in hac Controvers. factam mentionem cernas. Paulo post : « Non simulas ista, sed facis; nec amantem imaginaris, sed amas : nec potantem adumbras, sed bibis : nec dedóces dissipare bona, sed dissipas. » *Schult.*— Cf. Mart. II, Epigr. LIX. *Schott.*

3. *Nulli magis...dicit. quam mihi.*

JUNII OTHONIS. Malam causam haberem, si alium accusatorem haberem. Malam causam haberem, si te filium non haberem.

ALTERA PARS. JUNII GALLIONIS. A laudibus patris incipiam. Hic adolescens temperatissimus, et lubricum tempus sine infamia transiit: duxit uxorem, filium sustulit, ad ætatem perduxit; jam senex factus est, nisi quod sibi nondum videtur: luxuria usque eo se projecit, ut accusetur. Senex amens, senex ebrius, circumdatus sertis, delibutus unguentis, et in præteritos annos se retro agens, et validus in voluptatibus quasi juvenis exultans, nonne portentum est? Luxuriosus adolescens peccat: senex luxuriosus insanit; ætates exhauriunt, vitia lasciviunt.

PAPIRII FABIANI. Navem in portu mergis; alter solito tempore labitur, alter insolito [1]: alter alieno, alter suo: alter annos sequitur, alter senectuti repugnat. Non est luxuria tua. Patrem videre velimus [2]. Non simulas ista, sed facis: nec amantem imaginaris, sed amas: nec potantem adumbras, sed bibis: nec dedoces dissipare bona, sed dissipas. Nemo vitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc ipse de prælio fugit, ut bene pugnaret exercitus? quis ut ambitum comprimeret, ipse honores

Nam et vinum lac est senum. *Schult.*

1. *Alter solito tempore labitur, alter insolito. Solito, tempore* peccatur, veluti inter cœnas quotidianas, quæ nihil insigne habent: ubi gravissimæ tamen lites sæpe aliaque luctuosa exsistunt; *insolito*, veluti quum tempestiva, item intempestiva convivia agitantur; *alieno* quum senex vivit, seque invitat, indulgetque genio; uti « jucundum quum ætas florida ver ageret; » ita se in præteritos annos, quasi retro agens; *suo*, qui adolescens juvenisve ætate suâ fruitur; horum est, quod subjungitur, « annos sequi, istorum senectuti repugnare; » quod hæc ætas exuit paulatim et aspernari docet libidines. *Schult.*

2. *Non est luxuria tua. Patrem videre velimus.* Pronomen *tua* nec in Pal. nec in Eras. nec in Venet. comparet. Quare et ipse omiserim et legendum judicem: « Non est luxuria? patrem videre velim: » quem

mercatus est? quis ut seditionem leniret, turbavit rempublicam? Non coercet vitia, qui provocat.

DIVISIO. LATRO sic divisit : An ob hoc accusari pater possit. Hic illam vocalem quæstionem [1] posuit, quam solebat fastidire.

SELEUCIUS. Minime solere patri objici luxuriam, non magis quam avaritiam, quam iracundiam. Non vitia patris accusari solere, sed morbum : et si possit aliquid præter dementiam objici patri, luxuria non possit. Alioquin filiis, inquit, abdicare permittis. Hic de suo consumit. An, si ob hoc pater accusari potest a filio, hæc ultionum exprobratio; si ebrietatem objicere patri solet ebrius; si petulantiam, injuriæ damnatus; etiam si ob hoc accusari potest, etiam si a tali filio. An si ad castigandum filium hoc consilio usus est, damnandus sit. Ait enim adolescens : Quolibet alio genere debuisti me objurgare. Quid si adulterium vindicare vellet committendo? Turpe est sic castigare vitia, ut imiteris. Deinde an consilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius : aut, inquit, quare, si cœpisti sic emendare filium; quum emendaveris, non desinis?

CESTIUS PATER [2], patris aiebat simulationem luxuriæ significandam magis quam profitendam : Ita, inquit, adparebit illum simulasse, si etiamnum simulat; si desinit simulare, ostendit, jam sibi nihil prodesse ea consilia, quasi filius emendatus sit; emendatum autem esse non concessit, et assidue dixit, nihil magis sequi inter-

nunc exhibes, minimeque agnosco, dum ita te voluptatibus immergis. Illud *patrem* hic ut in isto Ovidii : « ...Pietatem publica causa Rexque patrem vicit. » *Schult.*

1. *Vocalem quæstionem posuit.* Sic infr. l. IV, præfat. de Albucio, « Sententiæ vocales et splendidæ. » *Schott.*

2. *Cestius pater.* Unius Cestii tantum hoc toto opere fit mentio; non video cur patrem appellet, immo potius ex sequenti effictum hoc vo-

vallum hoc luxuria. Etiam vere intermissa vitia vehementius surgere.

LATRO aperte putabat simulationem confitendam. Incipio, inquit, non tantum honestum senem, sed prudentem defendere : si quod vitium videri poterat, efficio consilium, quare potius significet, quam dicat frugi esse.

BLANDUS hac figura declamat filium [1]; et pro abdicato respondit.

CESTIUS aiebat, adolescentis partem diligentius colorandam : facere illum rem non improbam : non ita patri remittere quod a patre ipsi remissum sit. Itaque sic narravit, ut suam quoque luxuriam imputaret patri. Non severam fuisse disciplinam, non bene institutæ domus legem, quæ posset adolescentis mores formare, et a vitiis ætatis abducere. Quodammodo, inquit, ad luxuriam a patre præmissus sum [2]. Unguento cani madent, et comissator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus videtur. Merito in adolescentibus non omnem luxuriam vindicant : cito desinunt. Quum haberem luxuriæ istius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio fuerit? Ætas. Illa quæ faciebam, imputabat [3], me non discere.

cabulum conjicio, ideoque delendum. *N. Faber.*

1. *Blandus hac figura declamat filium*, etc. Sensus est : *Blandus hac figura declamavit in filium, et ut pro abdicante respondit.* Quæ emendationes stabiliuntur his locis duobus Cont. 2 : «Albutius figura divisit controversiam.» Hac ipsa paulo post init. pater rationem reddens quare luxuriari cœperit : « Indulgentius, inquit, te abdicare non potui.» *Schult.*

2. *Quodammodo... ad luxuriam a patre præmissus sum. Unguento.* Vult exemplo senis se abreptum ad luxuriam : ad illum velut scopulum virtutum et famæ naufragium fecisse. Hinc ingemiscens, quo damno istum patrem meum senem, quæ ætas frugalitatis esse documentum deberet, quo damno istum vidi quotidie, quum ex ludo, palæstra, aliunde, ubi optima docebar, redibam domum! Igitur non nunc primum luxuriari cœpisse senem, sed jam olim ostendere simul illi propositum. Unde paulo post : « Quum haberem luxuriæ istius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio fuerit? Ætas. » *Schult.*

3. *Illa, quæ faciebam, imputa-*

Hunc sensum ipse Cestius sano genere dixit. Flavium Alfium auditorem suum, qui eamdem rem lascivius dixerat, objurgavit.

Flavius hoc modo dixit, quum desideria descripsisset, paulatim se ad frugalitatem redisse, et odio sibi vitium factum. Hoc fuit, inquit, quare desinerem. Sentiebam, inquit, me senem fieri.

Cestius hoc aiebat dulcius quidem[1], sed corrupit et unam sententiam. Incredibile est, inquit, quum juvenis sit, sensisse se senem fieri; et voluisse videri tam diu luxuriatum, donec sentiret se senem fieri.

Fuscus Arellius dixit : Non accusaturus patrem, sed me defensurus sum, ne aliena luxuria mea laudatio. Consilio luxuriantem filium istum emendo. Supervacuum in narratione hunc colorem habuit[2]: subito furore collapsam patri mentem, meretricem dependentem collo senis, et parasitorum circumfusam regi[3] turbam, et cum rivalibus rixas, et ebrietati nocturnæ additum diem. Putavi initio et ego consilium esse, non morbum; desinet luxuriari : desinet, inquam, si propter me cœpit. Permanet in juvenilibus vitiis : hoc turpius luxuriosus, quo diutius. Quid faciam? si suo more emendare patrem volo, luxuriandum est.

Silo Pompeius patronum adolescenti dedit; quod non

bat, me non discere. Sensum habes, si legas : *Illa quæ faciebam, improbabat : inde potui discere*. Terent. Adelph. 5, 3, 48 : « Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est : quod illos sat ætas acuet. » *Schult.*

1. *Cestius hoc aiebat dulcius quidem*. His continetur judicium Cestii de istis Alfii, quæ præcesserunt : « Dulciora esse, sed corrupta; » quippe rei excedentia veritatem. Quæ ratio Cestii propius exprimitur a Seneca iis, quæ sequuntur. *Schult.*

2. *Supervacuum in narratione hunc colorem habuit*. Nimis ex abrupto, neque a Seneca ita posita quis existimaret : nisi simillimum mox occurreret in iis, quæ dixit Vibius Rufus. *Schult.*

3. *Parasitorum circumfusam regi turbam*. Hæc explicatu non sunt difficilia; notissimum enim, quos reges

putabat in accusatoris persona Latro faciendum, ut aliquis per patronum accusaret patrem.

RUFUS VIBIUS. Festivum senem, qui in honorem filii sui adolescentis ebrius sit. In narratione hoc usus est colore : solutum patrem, jam mentem ejus labantem laudare cœpisse luxuriam. Dicerem esse felicius, si [1] his, qui sibi amare permitterent, necessarium, tantum habere, quantum acceperant : objurgarent interim, quasi non commemorent. Rusticum, inquit, juvenem! præmatura severitas non est frugalitas, sed tristitia. Quid tu senex facies? non creditis hæc illum dixisse, qui dum vitia etiam objurgare vult, luxuriatur?

ARGENTARIUS hoc colore declamavit : Duo luxuriantur una in domo : alter juvenis, alter senex : alter filius, alter pater : uterque licenti cultu per publicum incedit. Alter vobis ait : Hoc concessum ætati. Utor, et juvenili lege fungor : id facio, quod pater meus fecit, quum juvenis esset; negabit? bona ergo ætate cœpit simul primum hoc tirocinium adolescentiæ, quasi debitum ac solenne persolvere. Revertar ad bonos mores qui qualem causam habeant, videritis. Faciant etiam, si non quod oportet fieri, at quod solet. Alter ait : Scio me novum civitatis miraculum, incedere luxuriosum senem : sed hoc castigandi

convivæ et parasiti dixerint. *Schult.*

1. *Dicerem esse felicius, si his, qui sibi*, etc. Difficillima hæc solius ope ingenii restituenda erunt. Scribo: *et dicere mihi esse feliciores senes, qui sibi amare permitterent, et necessariis tantum haberent, quantum acceperant.* His autem pater filio metuenti, ne ipsius luxuria consumeretur res familiaris, patrimoniumque relinqueretur nullum, in quod succederet, eripit scrupulum; nihil enim se impendere, nisi quod labore et parcimonia quæsisset : avitas se illi opes indelibatas transmissurum; et senes, qui idem possent, felices præter ceteros judicat. Quærat quis cur *senum* tantum fecerit mentionem. Respondeo ex sententia hujus senis: Adolescens et juvenis quærat, senex fruatur. *Necessariorum* autem nomine etiam complectitur hic liberos; ita *necessitudines* apud Justin. XII, 15. *Schult.*

genus commovere visum. Ut [1] emendaret filium, ipse peccare cœpit. At si avus viveret, nemo in domo luxuriosus non esset, tres luxuriosi fuissetis.

A PARTE PATRIS. Glycon Spiridion dixit : Εἰ τὴν ἀρχὴν [2] δαπανῶ, σὺ δ' οὐ ἐρᾷς παύῃ;

Agrotas Massiliensis longe lividiorem sententiam dixit, quam cæteri Græci declamatores, qui in hac controversia tanquam rivales rogati sunt. Dicebat autem Agrotas inculta, ut scires illum inter Græcos non fuisse [3], sententiis fortibus, ut scires illum inter Romanos fuisse. Sententia quæ laudatur hæc fuit : Ἐπὶ τῆς [4] ἀσωτίας τούτῳ διαφωνοῦμεν. Σὺ μὲν δαπανᾷς ἡδόμενος, ἐγὼ δὲ δωρούμενος.

Damos Scombrus : Στῆτε μὲν [5], ἣν ἐν δέοντι ἀνασωτεύῃ.

Diocles Carystius : Αἱ δ' ἔξω [6] ῥυεῖσαι σάρκες εἰς μηδὲν μεταβάλλονται.

Hermagoras raras sententias dicebat, sed argutas, et quæ auditorem diligentem penitus afficerent, securum et negligentem transcurrerent. In hac controversia dixit :

1. *Ut emendaret filium*, etc. Hic Rhetor suum adjicit judicium, ostenditque non recte nec ratione facere hunc senem patrem, qui, ut emendet filium, ipse peccat; demonstratque, quam hoc sit absurdum *ita si avus viveret*, etc. nam *ita* pro *at* lego; quod minus audax, si ad finem adspicias vocis *cœpit*; quæ particulam *at* antecedit. *Schult.*

2. Εἰ τὴν ἀρχὴν, etc. Vertit Schottus : Num principatum decoquo, tu vero a re amata quiescis? Levissima mutatione scribendum arbitror : « Εἴ τι τὴν ἀρχὴν δαπανῶ, σὺ δ' οὐκ ἐρῶν παύσῃ; Si quid ego impendero feceroque primum sumptum, *tu continuo amare* et sequi meretrices *non desines ?* » *Schult.* — Nihil muto. Sensus est : Si ego luxuriari nunc incipio, at tu desinisne id quod amas facere ? Ed.

3. *Inter Græcos non fuisse.* Massilia illo tempore magis romana fuit civitas quam græca. Ed.

4. Ἐπὶ τῆς ἀσωτίας, etc. Vertit Schottus : In luxuria sic discrepamus : tu quidem voluptando sumptum facis, ego vero largiendo.

5. Στῆτε μὲν, etc. Vertit Schottus : State quidem si forte tempestive luxuriari desinit. — Surgite et damnate me, si filius, quando jam tempus est, resipiscat. Patris est ea vox filii pœnitentiam saluti suæ præponentis. Ed.

6. Αἱ δ' ἔξω ῥυεῖσαι, etc. Quæ foras dilabuntur carnes, in nihilum rediguntur. Sed quo sensu? nisi forte

Ὦ τύχης[1] δεινῆς! ταῦτα ἐπιτάττοντες ἀλλήλοις ἐποιοῦμεν.

Barbarus dixit vulgarem sensum satis vulgariter : Γνώσῃ[2], τέκνον, ὅτι νοῦς, ἂν πάθῃ τι, ἀναφύει.

Elegantius hoc composuit Hispo Romanus. Placet vobis frugalitas mea, quod patrimonium servo, quod acquisivi, uxorem mature duxi, semper dilexi, quod ad omnem me tutum fabulam præstiti[3]. Illud affirmo : nihil tota vita frugalius feci.

Rem ab omnibus dictam celeberrime Syriacus Vallius dixit : Fili, quando vis, desinamus.

ad senectutem patris respicitur. Ed.

1. Ὦ τύχης, etc. Vertit Schottus : O gravis fortuna! hæc nobis mutuo imperantes, agebamus.—Tua quippe luxuria mihi documento fuit, ne tam indulgens essem; mea tibi, ne tam esses luxuriosus. Ed.

2. Γνώσῃ, etc. Vertit idem Schottus : Noscas, fili, mentem perturbationibus renasci.—Id est, damnis suis admonitam resipiscere. Ed.

3. *Quod ad omnem me tutum fabulam præstiti*. Jam olim id notarunt eruditi, *fabulari* antiquis esse loqui disserere, sive ea vera aut falsa, aut ficta sint. Inde *fabula* rumor; quæ res est, « Tam ficti pravique tenax, quam nuncia veri. » *Schult.*

CONTROVERSIA XV.

PEREGRINUS NEGOTIATOR.

Thema. *Quidam, quum haberet formosam uxorem, peregre profectus est. In viciniam mulieris peregrinus mercator commigravit; ter illam appellavit de stupro, adjecit preces, negavit illa. Decessit mercator : testamento omnibus bonis hæredem eam reliquit, et adjecit elogium*[1], Quia pudicam comperi : *adit hæreditatem. Redit maritus, accusat adulterii ex suspicione.*

CONTRA UXOREM. Porcii Latronis. Quanquam eo prolapsi mores jam sunt, ut nemo ad suspicanda adul-

1. *Et adjecit elogium*. In Testamentis et Legatis *Elogium*, titulus, vel causa, datæ vel sublatæ hæreditatis adjici solet. Pleni sunt JC. lib. Quint. l. VIII, c. 4 : « Nonnunquam etiam hic totius summam constituit, si exhæredatum a se filium pater testatus fuerit, Elogio, propterea

teria nimium credulus videri possit, tamen ego adeo longe ab eo vitio semper fui, ut etiam timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium stuporem arguat, quod tam seram querelam detuli. Non accuso adulteram, nisi divitem factam : ex ea domo ream protraho, in qua jam nihil meum est. Quum ego tamdiu peregrinatus sim, nullum periculum terra marique fugerim, plus ista intra unam viciniam, quam ego toto mari, quæsivit. Post tantos impudicitiæ quæstus, si tacere possum, confitendum habeo, hac me causa abfuisse, ut in accessione patrimonii peregrinando cum uxore certarem. Illud, Judices, mihi tormentum est, quod notata judicio vestro, ut multiplicatam dotem perdat[1], plus tamen ex quæstu habet, plus habitura est, quam quantum damnatæ perdendum est. Tantum in istam dives amator effudit, ut post pœnam quoque expediat fuisse adulteram. Quæ præceperim uxori proficiscens, scio : cætera quemadmodum adolescens formosus, dives, ignotus, in viciniam formosæ, et absentia viri nimium liberæ mulieris commigraverit, quemadmodum assidua societate quotidianæ per diem noctemque libidinis exhaustis viribus perierit, interrogate rumorem. Vos interrogo, Judices, quid officii mei fuerit. Poteram ego salvo pudore meo nihil de hæreditate suspicari, in qua etiamnum auctor[2] ab uxore dictus sum ? Veni, nihil

quod is meretricem amaverit. » Et Declam. 325 *Elogium* vocat verba precaria de hæreditate restituenda, in hæredem collata. *Schott.*

1. *Multiplicatam dotem perdat.* Multiplicatam, nempe quod sententia judicum cogitur hæc mulier non dotem tantum, quam detulerat olim marito, sed perdere præterea, quicquid nunc accesserat doti. Quæ multiplicari, majoremque in modum augeri potuit, vel solis ex usuris, dum ea nihil uti necesse habet hæc mulier, satis abundeque adepta liberalitate divitis, unde facile, splendideque et laute viveret. Ita porro hic discamus, quod nemini adhuc, ut puto, visum, damnatas adulteras, quandoque ut dotem, quandoque ut illius etiam incrementa perderent. *Schult.*

2. *In qua etiamnum auctor.* Non

aliud quam ut fortunam meam querar; nam causam melius vos nostis. Tempus est, Judices, de uxore et marito credi, mulierem tam formosam amari potuisse. Pudica forte sic amari, ne sollicitaretur, potuit. Neque est quod dicat : Non in meo istud arbitrio positum. Erratis vos, Judices, si non maximum ad sollicitandam matronam putatis irritamentum spem corrumpendi, quamvis facilem, quamvis amabilem sexum. Si tantum in formosa sperari potest, quantum placere potest, omnes formosæ in se universos populos converterent [1]. Matrona quæ se adversus sollicitantes aviam volet, prodeat in tantum ornata, ne immunda sit : habeat comites ejus ætatis, qui impudicos, si nihil aliud, verecundia annorum removeant : ferat jacentes iu terram oculos : adversus officiosum salutatorem inhumana potius quam inverecunda sit : etiam in necessariam resalutandi vicem multo rubore confusa, longe ante impudicitiam neget ore, quam verbo. In hac servandæ integritatis custodia nulla libido irrumpet. Prodite mihi fronte in omne lenocinium composita, paulo obscurius quam posita veste nudæ, exquisito in omnes facetias sermone, tantum non ultro blandientes, ut quisquis viderit, non metuat accedere. Deinde miramini, si quum tot argumentis pudicitiam [2] proscripserit,

potuit enim in potestate mariti constituta, nisi eo auctore hæreditatem sibi relictam cernere : sed ea mariti auctoritas νόμου χάριν, absente marito, vel ignorante, interponebatur, ideoque ait se auctorem dictum, quia reipsa non fuit. *N. Faber.* — Suspicabar leg. *In quam etiam nomine auctoris uxore dictum est.* Jam vero nemini, paulum modo in JC. scriptis versato obscurum esse potest, qui in venditionibus *Auctores* et in Tutela appellentur, nam et in XII Tabulis, *Auctoritas* pro jure dominii. *Schott.*

1. *Omnes formosæ in se universos populos converterent.* Quod nunc minus fit, quia multæ pudicitiæ invictæ et corrumpi difficillimæ sunt, quæ vel appellari atrocissimæ injuriæ loco ducant. *Schult.*

2. *Quum tot argumentis pudicitiam proscripserit.* Pal. *impudicitiam præscripserit,* quod defendi et probari verum est. Virgil. «...Nec Phœbo

cultu, incessu, facie[1], aliquis repertus est, qui incurreret, et reti adulteræ se non subduceret. Internuntium, puto sollicitantis se, arripi et denudari jussit, flagella et verbera, et omne genus cruciatus poposcit, in plagas deterrimi mancipii vix imbecillitatem muliebris manus continuit. Nemo sic negantem iterum rogat. Quotiens, quod non una peregrinareris, questa es? apud quem indignata es? Abunde in argumentum pudicitiæ profuturum putas, si stuprum tantum negaveris, quod plerumque etiam impudicissima, spe uberioris præmii, de industria simulat. Quando de injuria tua viro scripsisti, et ne in occasionem similis injuriæ solitudo tua pateret, maturiorem reditum rogasti? et quanto decentius contumeliam penetralium meorum uxoris epistola, quam testamento sollicitatoris, cognoscerem? Miserrimus omnis seculi maritus, si contempta absentia mea, etiam nunc injuriam meam nescirem, si qui fecerat, tacere voluisset. Totiens sollicitantem in istam faciem qua placere poteras, convertisti. Non omne ornamentum, veluti causam talis injuriæ, exsecrata es? Quod proximum est a promittente, rogata stuprum, tacet. Inspicite adulteri censum ex eo impune, si quod adulteris edidit[2], si est aliquid quod non erit. Quid singillatim omnia percenseo?

gratior ulla est, Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.» Etiam Cov. et Hed. *impudicitiam*, si fas meis marginibus credere. Tacit. II, Histor. 65, locum, qui huc faciat, dabit. Paulo ante: «Sic se inter verecundiæ pignora longe ante non impudicam clamet ore, quam verbo.»

1. *Cultu, incessu, facie.* Ven. *Cultu, incessu, sermone, facie.* Nihil horum exturbandum, aut prætereundum. *Schult.*

2. *Inspicite adulteri censum ex eo impune, si quod adulteris edidit*, etc. Sensus est: Inspicite adulteræ censum, et ei impune sit, si quid adulter ejus dedit, si est aliquid, quod non dederit. Supra: «Non accuso adulteram, nisi divitem factam: ex ea domo ream protraho, in qua jam nihil meum est.» Quod cum hyperbole facit mixturam, ut hæc ipsa, eaque quæ sequuntur; quibus tamen ratio continetur aliqua hyperboles:

quidquid ego non emi in mundo[1] tibi miser, ut maritus, cum omni censu meo inter munera adulteri lateo. *Sola mihi hæres esto:* Quid ita? habes, inquit; scripsit causas. Quia quum semel appellassem, quum iterum, quum tertio, non corrupi. O nos nimium felices, et aureo, quod aiunt, seculo natos, si etiam qui impudicas quærunt, pudicas honorant! Omnium bonorum meorum, omnis pecuniæ meæ sola hæres esto: quia corrumpi non potuit, quia tot sollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam custodivit. Tace paulisper nomen auctoris: numquid non testamentum viri credetur? Nullam esse in uxore suspicatur infamiam inter mutuum ejus amorem, aut certe ita creditum; jam moriturus tabellas occupare; si vultis cum muneribus meis imponere, elogium ex testamento adulteri petendum est. *Sola hæres esto:* quamvis aliena, quamvis ignota; tantum quia pudica, quia incorrupta est. Quid? isti tam censorio adultero non mater est? non soror? non propinqua? aut nulla earum pudica est? Idcirco, scilicet! cum tantis divitiis peregrinas urbes in honorem pudicitiæ incognitæ perambulabat[2]. Illic ubi natus est, nulla pudica erat; at illic ubi negotiatus, quia nulla non prostituta erat, vacuo testamento[3] pudica hæres per errorem quæsita est. Ego adul-

« Maritus, inquit, cum censu meo inter munera adulteri lateo.» *Schult.*

1. *Mundo.* Mundum muliebrem intelligit. *Schott.*

2. *Peregrinas urbes in honorem pudicitiæ incognitæ perambulabat.* Ven. *In honore pudicitiæ.* Flor. III, 20: « De stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator. » Apud eumdem tamen I, 3: « Cui in honorem virtutis regnum ultro datum. » Sed jam satis monuerunt alii, quartum et sextum casus isti junctos præpositioni passim promiscue poni.

3. *Vacuo testamento.* Mox *testamentum vacuum* vocatur divitiæ mercatoris, cui non erant hæredes. Contra Quintil. Declam. 327: « Plenum testamentum, » illius cui satis est liberorum, et proin hæredum: « Plenam, inquit, invenerat domum noverca, plenum testamentum. » Hic autem maritus nondum sua ex uxore susceperat liberos. Mox: « Ego adulteram arguo, quam in matrimo-

teram arguo, quam in matrimonium recepi, qui communeis ex illa liberos precatus sum, qui pudicam libentissime crederem. Adeone jam ad omnem patientiam seculi mos abiit, ut adversus querimoniam viri uxor alieno teste defendatur? At hercules adversus externorum quidem opiniones speciosissimum patrocinium erat: *Ego viro placeo*. At ego, si hunc morem inscribendi respicitis, in conspectu vestro ita scribam: *Uxor mea hæres esto*[1], *quod peregrinante me adamata est; quod hæres ab adolescente alieno ac libidinoso relicta est, quod tam infamem hæreditatem adiit*. A duobus vos testamentis in consilium mitto utrum secuturi estis? quo ab adultero absolvitur, an quo damnatur a viro? Magnus pudicitiæ fructus est, pudicam credi, et adversus omnes illecebras atque omnia delinimenta muliebris ingenii[2], est veluti solum ac firmamentum in nullam incidisse fabulam; novos fortasse[3], non in omnium æstimationem occurrere;

nium recepi, qui communeis ex illa liberos precatus sum.» *Schult.*

1. *Uxor mea hæres esto*. Recte ille, qui monuit inserendam negativam. Tantum enim potest esse probum: *Uxor mea hæres ne esto.* Quia testamentum est, ut sequitur, quo damnatur uxor a viro. *Schult.*

2. *Delinimenta muliebris ingenii.* Pessime intellexerunt hunc locum. Non hic agitur de delinimentis mulierum, sed amatorum, quibus hi alliciunt vincuntque, et devinciunt sibi muliebria ingenia cerea sæpe in vitium flecti; minimeque si tententur, firma et constantia; res patet.

3. *Novos fortasse*. Suspicor hic *nevos fortasse* legendum. Dolendum sane integram hanc unius Porcii Latronis Declamatorum principis, actionem decurtatam ad nos pervenisse: nec enim assentior Petreio, qui illam Epitomæ partem aliunde hinc assutam putat: Quadrant enim ad amussim, et *Alteram partem* pro uxore continet. *Schott.*—Videor, postquam æstuaveram diu, tandem perspexisse, quomodo hæc, quæ pro depositis propemodum habet Schottus, utcumque restitui possint. Lege: *Novum est fortasse, non in hominum existimationem incurrere.* Ubi *fortasse*, interpretor sine dubio, qua notione, jam docui ad Calpurn. non semel occurrere in Declam. Quintiliani majoris. Deinde *existimationem* non tantum accipio judicium. Terent. prol. Heaut. « Arbitrium vestrum, vestra existimatio valebit. » Verum etiam, rumorem, famam, opinionem, ut apud Sueton. August. cap. 58. Capitale erat: « dictum ullum, factumve ejus (Augusti) existimatione aliqua læsisse. » Pulchra Casaub. ad

et horrenda multa, deinde ac varia daturus [1]experimenta; femina quæ damnum pudicitiæ qui vis est, atque curandus est, esse ac videri pudicam.

(*Cætera desunt. Quæ sequuntur, sumpta sunt ex Epitome.*)

Muliebrium vitiorum fundamentum avaritia est. Quæ potest non timere opinionem adulteri, potest non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo vestis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui veste perspicua sit, et nihil in corpore uxoris suæ plus maritus, quam quilibet alienus peregrinusque agnoverit. Frustra æstimabo esse indicia [2], si tantum, qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur, pudicam tantum unus, et peregrinus. Cui plus laudator quam accusator nocet. Uxorem meam nusquam audivi pudicam, nisi in adulteri elogio. Dejice in terram oculos,

vitam Aug. cap. 51. Ita respondent: « Incidere in fabulam et incurrere in existimationem hominum. » His autem continetur objectio, quam concedit utcunque, ut aliud tamen respondeat, quam exspectaretur; eaque his in verbis sunt ex emendatione mea: « Ejus horrenda multa deinde, ac varia daturus sum experimenta. Feminæ quidem, damnum pudicitiæ quæ vitet, æque curandum est, esse ac videri pudicam. » Verum est, vix evitari potest, quin aliquid etiam de probissimis fabulentur homines; id etiam exemplis magni ponderis confirmatum dare possum. Sed tu non es functa officium, quæ minime curasti, ut videris proba hominibus. Quare ipsa has fabulas et rumores fecisti. Quod minime fecerint, quibus fama et pudicitia curæ et cordi sunt. In postremis Covarruv. et Aur. *Femina quidem unum pud.* Venet. *Femina, quæ dammum pudicitia.* Unde ista lectio commode effingitur. Pulchre autem huc facit illud Cæsaris apud Sueton. 74: « Interrogatusque cur repudiasset uxorem: Quoniam, inquit, meos tam suspicione, quam crimine judico carere oportere. » De uxore Pompeia, adulterii suspecta, minime vero, etiam ipsius judicio, comperta. *Schult.*

1. *Et horrenda multa, deinde ac varia daturus experimenta.* Hæc verba aliunde huc translata; neque enim hic quadrant. Deinceps sic lego: « Feminæ quæ damnum pudicitiæ cuivis est, atque (pro *statim*) curandum est, esse, ac videri pudicam. *Schott.*—Cf. sup. notam.

2. *Frustra æstimabo esse indicia, si tantum.* Sensus est: Frustra existimabo esse pudicam, si tantum, qui rogat, comperit pudicam. Quid enim si ultro corporis sui obtulerit copiam? quid si non repellat intentantem stuprum? *Schult.*

et aures tuas externorum vocibus claude. Sibi quisque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto, plus creditis civi, quam peregrino : marito, quam adultero. Ipsum elogium corruptoris animo scripsit. *Quia pudicam,* inquit, *comperi.* Quod nulli præter me [1] contigit.

PARS ALTERA. Formosa est : hoc natura peccavit. Sine viro fuit : hoc maritus peccavit. Appellata est : hoc alius peccavit. Negavit : hoc pudice. Hæres relicta est : hoc feliciter. Hæreditatem adiit : hoc consulto fecit [2].

1. *Quod nulli præter me contigit.* Lego : *quid? id ulli præter me contigit?* Indignantis viri oratio, qui perspectum habebat satis, vix experimentum capi posse pudicitiæ mulieris, quin interveniant ea, quæ injuriosa in mulierem, aut saltem illius in maritum essent, si ipsa forte non iniquo pateretur animo se tentari. Supra jam dixit : « *pudicam mihi libentissime crederem.» Schult.*

2. *Hæreditatem adiit : hoc consulto fecit.* Non nisi de sententia amicorum, aliorumque qui periti juris et rerum essent, hanc adiit hæreditatem ; quo minus hoc nomine accusari potest, et in crimen adulterii ex suspicione raptari, quod infamem, ut appellat maritus, hæreditatem adiit. *Schult.*

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

CONTROVERSIARUM

LIBER SEPTIMUS,

QUI VULGO TERTIUS.

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

CONTROVERSIARUM

LIBER SEPTIMUS,

QUI VULGO TERTIUS [1].

Seneca, Novato, Senecæ, Melæ, filiis.

Instatis mihi quotidie de Albutio [2] : non ultra vos differam, quamvis non audierim frequenter, quum per totum annum quinquies sexiesve populo diceret, ad secretas exercitationes non multi irrumperent, quos tamen gratiæ suæ pœnitebat. Alius erat quum turbæ se committebat : alius quum paucitatem contempserat. Incipiebat enim sedens, et, si quando illum produxerat calor, exsurgere audebat. Illa intempestiva [3] in declamationibus ejus philosophia sine modo tunc, et sine fine evagabatur; raro totam controversiam implebat : non posses dicere divi-

1. *Liber septimus, vulgo tertius.* Ed. Bipont. simpliciter dedit : *liber tertius.*

2. *De Albutio.* C. Albutii Sili vita exstat a Suetonio descripta lib. de Claris Rhetoribus, a quo petenda est. B. Hieronymus in Chron. Silonem vocat, vereor ne corrupte, quem claruisse anno imperii Augusti 32 scribit. Rhetorica etiam quædam composuit, quæ reprehendit Quintilianus, lib. II, cap. 16, et lib. III, cap. 3 et 8, addito tamen elogio, quo eum non obscurum professorem, et auctorem dicit. *N. Faber.*

3. *Illa intempestiva in declamationibus ejus philosophia.* Exemplum est infra in hac præfat. ubi de con-

sionem esse, non posses declamationem; tanquam declamationi multum deerat, tanquam divisioni multum supererat. Quum populo diceret, omnes vires suas advocabat, et ideo non desinebat. Sæpe declamante illo ter buccinavit[1], dum cupit in omni controversia dicere, non quidquid debet dici, sed quidquid potest. Argumentabatur moleste magis quam subtiliter; argumenta enim argumentis colligebat : et quasi nihil esset satis firmum, omnes probationes probationibus aliis confirmabat. Erat et illud in argumentatione vitium, quod quæstionem, non tanquam partem controversiæ, sed tanquam controversiam, implebat. Omnis quæstio suam probationem habebat, suam exsecutionem[2], suos excessus, suas indignationes, epilogum quoque suum. Ita unam controversiam proponebat[3], plures dicebat. Quid igitur? omnis

troversia quadam dixit : « Quare calix, si cecidit, frangitur; spongia, si cecidit, non frangitur? » Add. Controv. 2, in colore. *Schult.*

1. *Sæpe... ter buccinavit.* Hoc est, ternas sæpe horas declamando exemit. *Buccina* enim antiquissimis temporibus horarum signum dabatur: quem morem ex castris in urbem traductum puto. In foro vero causæ ad clepsydram perorari solent, quum duæ horæ accusatori, tres reo, darentur, ex lege Pompeia, de qua Cicero in Bruto. *Schult.*

2. *Suam exsecutionem.* Legunt alii *excusationem*, alii *exercitationem.* Locus sane decurtatus. Integre enim in Epitoma sic legitur: « Sed tanquam Controversiam implebat. Omnis quæstio suam propositionem habebat, suam exercitationem, suos excessus, suas indignationes, epilogum quoque suum. Ita unam Controversiam exponebat, plures dicebat. Quid ergo? num omnis quæstio per numeros suos implenda est? Quid ni? sed tanquam accessio, non tanquam summa. » Quæ a Typographis omissa, huc revocanda sunt: sed retinendam plane *exsecutionem* moneo. Fortunatianus enim Rhetor. Scholast. lib. II : « Quæ sunt partes probationis? Propositio, Exsecutio, Conclusio. » Ita appellat, *Exsecutionem*, quam Hermogenes ἐπεξεργασίαν apto omnino verbo licet sub eo nomine et ἐπιχειρήματα Hermog. complectatur; nam δείνωσις, hoc est, indignatio, pars est Epilogi. Excessus vero sive Digressiones certo loco non sedent, quibus quodammodo respondent αἱ εἰσαγωγαὶ τῶν χωρίων, Hermogeni et multa τῆς διασκευῆς. *Schott.*

3. *Ita unam controversiam proponebat.* Quatenus dicendum sit, vide elegantem Plinii Junioris ad Tacitum Epistolam lib. I, Epist. XX. *N. Faber.*

quæstio per numeros suos[1] implenda non est? Est quidem, sed tanquam accessio, non tanquam summa. Nullum habile membrum est, si corpori par est. Splendor orationis, quantus nescio an in ullo alio fuerit. Non lexis magna, sed phrasis. Dicebat etiam citato et effuso cursu, sed præparato. Extemporalis illi facultas, ut affirmabant qui propius norant, non deerat, sed putabatur ipse sibi deesse. Sententiæ, quas optime Pollio Asinius albas vocabat, simplices, apertæ, nihil occultum, nihil insperatum afferentes, sed vocales et splendidæ. Affectus efficaciter movit, figurabat egregie[2], præparabat suspiciose. Nihil est autem tam mimicum[3], quam manifesta præparatio. Apparet enim subesse nescio quid mali; ideoque moderatio est adhibenda, ut illa sit præparatio, non confessio. Locum beate implebat. Non posses de inopia sermonis Latini queri quum illum audires; tantum orationis cultæ fluebat! Nunquam se torsit quomodo diceret. Sufficiebat enim illi in quantum voluerat, explicandi vis. Itaque ipse dicere solebat, quum vellet ostendere, non hæsitare se in electione verborum: Quum rem animus occupavit, verba ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat. Splendidissimus erat; idem res dicebat omnium sordidissimas[4], *acetum, et puleium, et laternas, philero-*

1. *Per numeros suos. Numeri* pro partibus sunt accipiendi.

2. *Figurabat egregie.* Sic de hoc ipso Albutio, Controv. 12; decentissime in aliquas *Figuras* declamationem describere, et inf. de *Figuræ eventu. Schott.*

3. *Tam mimicum.* Schottus qui scribit : *nihil est tam inimicum*, notam adjicit : Monent studiose Rhetores, in his Cicero et Fabius, summi artificis esse, dicendi artem tegere ne fucum auditori facere videaris. Sic præfat. lib. VI : « C. Silo partem Eloquentiæ putabat, eloquentiam abscondere.» *Schott.*

4. *Idem res dicebat omnium sordidissimas.* Hoc est, εὐτελεστάτας, de quibus Aristides Quintilianus Εν τῷ περὶ ἀφελοῦς λόγου, et Hermogenes illum secutus; sed brevius Εν τῷ περὶ ἀφελείας, ubi et observatur à Criticis aliqua quod εὐτελῆ essent, et indigna Demosthene obe-

tem[1], *spongias* : nihil putabat esse, quod dici in declamatione non posset. Erat autem illa causa : timebat, ne scholasticus videretur. Dum alterum vitium devitabat, incidebat in alterum ; nec videbat, nimium orationis splendorem his admixtis sordibus non defendi, sed inquinari : et hoc æque omnium est, ut vitia sua excusare malint, quam effugere. Albutius enim non, quomodo non esset scholasticus, quærebat, sed quomodo non videretur. Nihil detrahebat ex supervacuo strepitu[2]. Hæc sordida verba ad patrocinium aliorum afferebat. Hoc illi accidit inconstantia judicii : quem proxime dicentem commode audierat, imitari volebat. Memini omnibus illum rebus omissis apud Fabianum philosophum tanto juniorem quam ipse erat, cum codicibus sedere. Memini admiratione Hermagoræ[3] stupentem, ad imitationem ejus ardescere nulla fiducia ingenii sui, et ideo assidua mutatio. Itaque dum genera dicendi transfert, et modo exilis esse vult, nudisque rebus hærere[4], modo horridus, et valens potius quam cultus, modo brevis et concinnus, modo nimis se attollit, modo nimis deprimit, ingenio suo illusit, et longe deterius senex dixit. Nihil enim ad

lisco notata : quale illud, « Κυάμους ἐφθοὺς βοῶσα, καὶ κατὰ πᾶν τὸ θέρος ἐπλανᾶτο. » Talia de aceto, puleio, laternis et spongiis : sunt enim hæc omnia sine ulla dubitatione εὐτελῆ. *Schott.*

1. *Puleium*, *laternas*, *philerotem*. Ant. Augustinus v. c. legebat, *puleium*, *lacernas*, *pilam*, *rotam* ; sunt enim hæc in puerorum lusibus. In epitoma scripta addebatur, et *Damam*, notum *animal* ex Virgilio in Bucolicis ; vel potius liberti aut servi nomen *Dama* vel *Damas* frequens in Pandectis. *Phileros* quoque servi nomen et Tabellarii apud M. Tullium Epist. ad Papirium Pætum.

2. *Nihil detrahebat ex supervacuo strepitu*. Quo nimios fuisse declamatores, vel solum demonstret initium fragmentorum Petronii.

3. *Hermagoræ*. Hunc alibi laudat Hermagoram : Cicero item in Bruto et de Inventione : laudat et Fabius lib. III, cap. 1, 6, et ult. *Schott.*

4. *Nudisque rebus hærere*. Ut posses dicere : « Hæret adstricta nudatis ossibus cutis, et jam membra sine corpore sunt. » Ut *valens* quis sit, quo alluditur iis, quæ sequun-

profectum ætas ei proderat, quum semper studium ejus esset novum. Idiotismus est inter oratorias virtutes, res quæ raro procedit; magno enim temperamento opus [1] est, et occasione quadam. Hac virtute varie usus est. Sæpe illi bene cessit, sæpe decidit; nec tamen mirum est, si difficulter apprehenditur vitio tam vicina virtus. Hoc nemo præstitit unquam Gallione nostro decentius. Jam adolescentulus quum declamaret apte, et convenienter, et decenter, hoc genere utebatur. Quod eo magis mirabar, quia tenera ætas refugit omne, non tantum quod sordidum, sed et quod sordido simile est. Raro Albutio respondebat fortuna, semper opinio: quamvis pœnituisset, audire libebat. Tristis, sollicitus declamator, et qui de dictione sua timeret, etiam quum dixisset. Usque eo nullum tempus securum erat; hæc illum sollicitudo fugavit e foro, et tantum unius figuræ crudelis eventus[2]. Nam in quodam judicio centumvirali, quum diceretur jurisjurandi conditio aliquando facta ab adversario, induxit ejusmodi figuram, qua illi omnia crimina regereret[3]. Placet, inquit, tibi rem

tur, torosa desiderantur, et corpore bene operta membra. *Schult.*

1. *Magno enim temperamento opus est.* Vulgaris artificis non est, quæ per se vilia sunt, et sordent, tam apte disponere, ut cultui et ornamento sint; hoc idiotismus præstat, quum orator vulgaribus verbis et sordidis adeo prudenter utitur, ut in hæc non incidisse, sed ut necessaria adscivisse videatur. Exempla exstant apud Quintilianum lib. VIII, cap. 3, a Cicerone, aliisque auctoribus petita, quibus ipsam verborum humilitatem vim rebus aliquando adferre probat. *N. Faber.*

2. *Unius figuræ credulis eventus.* Qui et a Suetonio lib. de Claris Rhetoribus c. 6, sic narratur: « Renuntiavit foro partim pudore, partim metu: nam quum in lite quadam centumvirali, ab adversario, quem, ut impium erga parentes incessebat, jusjurandum, quasi per figuram, sic obtulisset: Jura per patris matrisque cineres, qui inconditi jacent; et alia in hunc modum: arripiente eo conditionem, nec judicibus aspernantibus, non sine magna sui invidia negotium afflixit. » Eamdem historiam, ut vulgo notam, refert et Fabius lib. IX, c. 2. *Schott.*

3. *Regereret.* Alii *interrogaret* legunt, alii *retegeret.* Notat autem Gronovius: Magnam speciem habet, quod nonnulli libri, *irrogaret.* Alii

jurejurando transigi? jura, sed ego jusjurandum [1] dabo. Jura per patris cineres, qui inconditi sunt: jura per patris memoriam. Et executus est locum quo perfecto surrexit L. Arruntius [2] ex diverso et ait: Accipimus conditionem: jurabit. Clamabat Albutius: Non detuli conditionem, schema dixi. Arruntius instabat. Centumviri rebus jam ultimis se parabant. Albutius clamabat: Ista ratione schemata de rerum natura tolluntur. Arruntius aiebat: Tollantur, poterimus sine illis vivere. Summa rei hæc fuit. Centumviri dixerunt, dare ipsos secundum adversarium Albutii [3], si juraret ille. Juravit. Albutius non tulit hanc contumeliam, sed iratus calumniam sibi imposuit: nunquam enim amplius in foro dixit, homo summæ probitatis, qui nec facere injuriam, nec pati sciret. Et solebat dicere: Quid habeo quare in foro dicam, quum plures me domi audiant, quam quemquam in foro? Quum volo, dico quamdiu volo, assum utri volo. Et quamvis non fateretur, hoc delectabat illum in declamationibus, quod schemata sine periculo dicebantur; nec in scholasticis tamen effugere contumelias poterat Cestii, mor-

detegeret, quod Schottus verum putat esse. Mihi vero, quod in membranaceis duobus inveni, *regereret*. Idque video de conjectura etiam restituisse Juretum. Sic apud Plautum, Pseudolo: « Ingere mala multa. » Plinius, l. VI, Ep. XXII: « Enumeravit crimina fœda manifestaque. Ille quum diluere non posset, regessit. »

1. *Sed ego jusjurandum dabo. Dat jusjurandum* ipse qui jurat: non præscribit alteri. *Gron.*

2. *L. Arruntius ex diverso et ait.* Is est senator, et consularis frequenter Tacito sub imperio Tiberii dictus, quem divitem, promptumque artibus egregiis, et pari fama publice Augustus dignum imperio, et ausurum, si casus daretur, judicavit: cujus etiam sanctissimas artes alibi vocat idem auctor, interque eos recenset Suilius qui incorrupta vita et facundia ad summa pervenerunt. Clarior tamen morte bene usus evasit, quam vide apud eumdem Tacitum, lib. VI. *N. Faber.*

3. *Dare ipsos secundum adversarium Albutii.* Propria hæc judicii formula; sic et Atilius Collatinus judex captus inter C. Lutatium Cos. et Q. Valerium Prætorem, de triumpho altercantes, quod hic sponsione provocaret, ni suo ductu Pœnica classis esset oppressa: ille imperium auspi-

dacissimi hominis. Quum in quadam controversia dixisset Albutius : Quare calix, si cecidit, frangitur [1]; spongia, si cecidit, non frangitur? aiebat Cestius : Ite ad illum cras ; declamabit vobis, quare turdi volent, cucurbitæ non volent. Quum dixisset Albutius in illo, qui fratrem parricidii damnatum exarmata nave dimisit, Imposuit fratrem in culeum ligneum [2]. Cestius eamdem dicturus, sic exposuit controversiam : Quidam fratrem domi a patre damnatum, noverca accusante, quum accepisset ad supplicium, imposuit in culeum ligneum, ut perveniret, nescio quo terrarum. Ingens risus omnium secutus est. Sed nec ipsi bene cessit declamatio ; paucas enim res bene dixit; sed quum a scholasticis non laudaretur : Nemo, inquit, imponit hos in culeum ligneum, ut perveniant, nescio quo terrarum, ubi calices franguntur si ceciderint, spongiæ non franguntur. Video quid velitis : sententias potius audire, quam jocos ; fiat. Audite sententias in hac ipsa controversia dictas.

cinmque allegare posset : « Itaque, inquit, Lutati, quamvis adhuc tacueris, secundum te litem do. » Valer. Max. lib. II, cap. 8. *Schott.*

1. *Calix, si cecidit, frangitur.* Nam vitro bibebant et sulphure fragmenta redimebant. Cf. Martialis, lib. X, Epigr. III, 3; Statius, Silv. I, 6, 74; Juven. Sat. V, 48.

2. *Imposuit.... in culeum ligneum.* Parricidas autem in culeum insui solitos, vel ex Cicerone pro Sext. Roscio Amerino cognoscitur : et cæsi prius virgis *segmineis*, vel, ut alii legunt *sanguineis*, cum cane, gallo, vipera et simia in mare dejiciebantur. Si mare aberat longius, in proximum amnem. *Schott.*

CONTROVERSIA XVI.

AB ARCHIPIRATA FILIO DIMISSUS.

THEMA. *Mortua quidam uxore, ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterum ex adolescentibus domi parricidii damnatum*[1] *tradidit fratri puniendum: ille exarmato navigio*[2] *imposuit. Delatus adolescens ad piratas, archipirata factus est. Postea pater peregre profectus, captus est ab eo; et remissus in patriam, abdicat illum*[3].

CONTRA PATREM. ALBUTII SILI. De fratre nec judicare audeo, nec loqui[4]. Uno nomine gratias ago, et gratulor, quod patrem servare potuit mori jussus. Tanta tempestate confusus[5], neque æstimare quidquam, neque dispicere potui. Plura tibi crimina, pater, fortuna torquente, quam quæ videris ipse nosse, indicabo; solutum mihi fratrèm tradideris, an alligatum, nescio; quantum ad meum stuporem attinet, etiam fugere potuit; nec satis memineram, tale ministerium mihi pater, an noverca, mandasset; ministerium, an pœnam esse voluisset; vindictam parricidii, an parricidium. Insui

1. *Domi parricidii damnatum.* « Non enim judicio publico ceciderat » (verba Latronis divisionis initio); sed patriæ erat potestatis severitate domi oppressus. *Schult.*

2. *Exarmato navigio. Exarmata* navis dicitur, quæ malo, rostro, antenna, cæterisque armamentis suis spoliata est. *Schott.*

3. *Abdicat illum.* Quod illius culpa viveret, et pirata factus esset frater. Triarius : « At jam pirata dicitur : iterum falso crimine : male audit. » Forte eam quoque dixerit causam, quod sine dubio criminis particeps aut conscius fuisset, qui dimiserit parricidam. *Schult.*

4. *De fratre nec judicare audeo, nec loqui.* Ita enim infensi in eum animi est pater, ut me, qui illum occidere non potui, abdicaverit; quamvis hac mea humanitate factum sit, ut servatus frater servaret patrem. Vox *judicare* sæpe approbationem, ut vulgatius dicimus, complectitur. *Schult.*

5. *Tanta tempestate confusus.* Nihil igitur de industria consultoque in

fratrem culeo jubes? non possum, pater. Non ignoscis; an non credis? ego contendo nec te quidem posse. Si quis tibi dixisset tyrannus : Veni, tuis manibus filium insue : in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes audire inclusi filii gemitum? Si potes : timeo ne innocentem damnaveris. Si non potes : quid frater in fratrem non possit, patrem testem dedi. Quid accusas, quod impunitatem fratri dederim? in quo facto consilium meum victum est? A me frater ut viveret, non impetravit : ut fugeret, non impetravit. Nihil aliud impetravit, quam ut aliter quam in culeo moreretur. Causam malam habeo[1], ut inter fratres. Ubi spes? in gubernaculo nulla est; in remigio? ne hoc quidem; in comite? nemo repertus est naufragii comes; in velo? in arte? omnia pæne instrumenta circumcisa sunt. Adminiculum in spe nullum est. Patri sum excusandus, an fratri? de filio tuo hoc respondeo, quamdiu in patrio solo morari licet, civis est : projectus in mare quidquid post exsilium, vel facit, vel patitur, ab omni fœdere vitæ communis abstractus, pœnarum ejus pars non est, nequitiæ opus est[2]. Sed aliis querentibus, te ipsum testem dabo, non esse piratam. Ego illi terræ, ego lucis conspectum, ego etiam mortis humanæ facultatem abstuli. Fortuna ipsa, quæ miserta ejus est, nihil tamen illi præter mare reliquit. Morien-

patrem commisi. Quis vero confusioni animi et consternationi nomen sceleris dedit? quis pro abdicationis causa habuit? *Schult.*

1. *Causam malam habeo, ut inter fratres.* Sensus est : Si quis cogitet fratres nos esse, is et me culpandum existimabit; quamvis nempe a te *accuser et damner*, quasi nimis clementer et indulgenter fratrem habuerim. Locutio est, qualis apud Cic. in Bruto : « Themistocles insecutus est, ut apud nos, perantiquus : ut apud Athenienses, non ita sane vetus. » *Schult.*

2. *Pœnarum ejus pars non est, nequitiæ opus est.* Tolli negativam vult Gronovius ex prima orationis parte, et ad secundam inseri. Notat Schultingius : Ego litterula una sublata, mutataque distinctione, rem expediri posse et debere arbitror, hoc modo :

dum est mihi; pater jussit; neque ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non facere quod jussus es. Inter patrem iratum et fratrem moriturum, arbitrium pietati tuæ necessarium suscipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi remitte : volo mori, sed pura manu [1] tua : hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferam, licuisse mihi per fratrem aliter quam parricidæ mori.

Asinii Pollionis. Æquas mihi præbete aures; dabo vobis etiam damnatum absolvendum [2]. Vivit, inquit, frater; non credo [3] : servavit, inquit, me; fecisti ut crederem [4]. Hæc est summa rerum gestarum. In ea domo, in qua tam facile parricidium creditum est, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum ista tabula? semel mori volo.

Q. Haterii. Emicabant densis undique nubibus fulmina, et terribili fragore horridæ tempestates absconderant diem, imbres undique, et omnia procellis sævientia. Exspectat, inquit, parricidam mare, intumuerat subitis tempestatibus mare, justis quoque navigiis horrendum. Fateor, fateor, dixi; fratrem tibi, si innocens est, fortuna, commendo. Fragmentum infelix, et jam navigaturis omen : quod si quis gubernator vidisset, iter suum distulisset. Naufragus e littore emittitur.

Marcelli Eserníni. Habes, inquam, frater, si innocens es, navigium; si nocens, culeum; non potui facere parricidium, et (quam facile erramus homines!) factum

pœnarum ejus pars, non et nequitiæ opus est. Hoc quin verum sit, dubitare me non posse fateor.

1. *Volo mori, sed pura manu tua.* Hoc est, manu tua a cæde et sanguine innoxia. Sic Seneca, Philos. lib. III, Natur. Quæst. Herodoto est, « Ἀνὴρ καθαρὸς τὰς χεῖρας. » *Schott.*

2. *Dabo vobis etiam damnatum absolvendum. Dabo*, id est, ostendam. *Schult.*

3. *Vivit, inquit, frater; non credo.* Ita naufraga eum dimisi rate. *Schult.*

4. *Servavit, inquit, me; fecisti ut crederem.* Scio enim egregie pium esse. Argentarius infra : « Quod jus-

putavi; deliberabam, an parerem patri. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies. Invenire [1] etiam locum a naufragiis navigium.

Argentarii. Quod jusseras, factum est : periit frater. Vivit, inquit, et me dimisit. Bono argumento probatur vivere. Utrasque ad cælum manus sustulit. Si nihil unquam impie cogitavi, si patrem meum etiam damnatus diligo, dii immortales, rerum judices, adeste; si aliter sentiret [2], infelicia sibi imprecatus est maria; sic navem suam rexit.

Blandi. Jacebat in littore navigium : quod etiam integrum infeliciter vexerat. Credam parricidam [3], si tibi proficiscenti navigium suum reddidit. Subito mihi ferrum non sentienti cum animo pariter excidit; torpent manus, et, nescio qua perturbatione, tenebræ stupentibus offunduntur oculis; intellexi quam difficile esset, parricidium facere, etiam quod imperasset pater. Ita mihi, quæ sola miseros in domo nostra respicis, fortuna, succurras : ita mihi contingat, aut honeste vivere, aut mori : ita ex domo nostra ego sim ultimus reus, ut iste jurabat, meliorem se novercam habuisse, quam [4] fratrem.

seras, factum est : periit frater. Vivit, inquit, et me dimisit. Bono argumento probatur vivere. *Schult.*

1. *Invenire etiam*, etc. Hunc tentat locum Faber, legens *inveni relictum etiam a naufragis navigium.* Eodem Schottus modo emendat, si quid sit emendandum, sed addit: Vulgata retineri potest : *Invenire etiam locum a naufragiis navigium*, id est, post naufragia etiam navigia aliquo loco superesse.

2. *Si aliter sentiret.* His ostenditur ex animi eum sententia jurasse. Porro : « sic navem suam rexit; » intellige, votis rexisse navem, quia gubernaculum nullum erat. *Schult.*

3. *Credam parricidam, si tibi proficiscenti navigium suum reddidit.* Adeo, inquit, quassata et lacera navis erat, cui imposui fratrem, ut si te, quum dimisit, illi imposuit navi, (quod scio non fecisse) ego eum pro parricida sim habiturus; quum ita haud dubiam te in mortem miserit. Quibus significat, et se patri pro virili paruisse, et illius pietatis esse fratrem ut ne mortis quidem damnatus patri irasci fas habuerit. *Schult.*

4. *Ut iste jurabat, meliorem se*

CORNELII HISPANI. Fateor, volui occidere : sed tunc intellexi, quam difficile esset parricidium. Ego, inquit, occidere patrem nolui : ne nunc quidem possum [1]. Pater noster navigavit sereno die, tranquillo mari, auspicato itinere, integra navi. Quid hoc est? navigavit damnatus felicius, quam qui damnaverat. Vade, inquit, patrem te habere mihi non licuit : habebo patronum, revertere. Magnum pietatis argumentum, filio carus pater, etiam post supplicium. Utrum vobis videtur, innocentiam apud piratas didicisse, an ne apud piratas quidem perdidisse?

ARELLII FUSCI PATRIS. Potuit patrem occidere : et, quem testem timebat [2] abdicatus a patre? Quo me conferam? in mare, non possum : iratos habeo piratas [3]. Quum traditus est mihi frater, imperatumque ut sumerem supplicium, si qua est fides, tentari me putavi, an possem parricidium facere.

PORCII LATRONIS. Perieras, pater, nisi in parricidam incidisses.

TRIARII. In naufragio navigabat [4] : parum est quod

novercam habuisse quam fratrem. Illam abstinuisse sibi manus : me illi parare necem, qui frater essem. Tamen exarmata eum nave dimisi. Quamvis mihi ita durum visum, ut inter eas cogitationes tenebræ stupentibus offunderentur oculis, animusque excideret. *Schult.*

1. *Ne nunc quidem possum.* Postquam exturbari me vita jussit pater. *Schult.*

2. *Quem testem timebat abdicatus a patre?* Mirum sic omnes servare codices, quum sit evidens distingui debere, *quem testem timebat?* nempe quum tenebat captivum inter piratas. Sequitur alia sententia, nihil cum priore habens commune : « Abdicatus a patre, quo me conferam? in mare? non possum : non natos habeo piratas. » Scilicet qui me captum servent, ut te servavit captum tuus. Sic posset acute legi pro *iratos. Gronov.* — Ed. Bip. Gronovii conjecturam adoptavit.

3. *Iratos habeo piratas.* Significatum vult ipsum hoc supplicii genus quo exarmatæ imposuerat navi fratrem, quamvis condonandæ vitæ fuisse velit pater, iniquissimo animo etiam servatum fratrem tulisse. Unde nunc infensos piratas habeat. *Schult.*

4. *In naufragio navigabat.* Cestius Pius : « Imponitur miser in naufragium » Ita navem egregie naufragam appellat. Ita Florus Horatium, Mu-

non occidit patrem, immo etiam integra navi dimisit patrem resolutis compagibus, infelix omen navigationis. Insue me culeo : certe sentiam maria, non ea videbo. Scissa quoque vela fecerant sinus, et armatas classes naufraga præcesserat ratis : scires navigare qui servaturus esset patrem. Et jam pirata dicitur : iterum falso crimine male audit.

Cestii Pii. Erat navigium, immo fuerat : sed adhuc crudelis[1] et pertinax noverca, post omnia devicta nihilominus sævit[2]. Maria jam quiescunt, prædones jam miserentur, irati jam parcunt. Ibamus præter sepulcrum matris, ille mortem timens, ego scelus; exspecta, vide an fortuna nobis objiciat scelus. Jacebat navigium pervetus, et attritum salo, vix unius capax animæ. Veni ad vos, victoriam pulchram petiturus, ut probem me parricidam. Non occidisti, inquit, fratrem, noverca. Audivi jucundissimam vocem : fateor me parricidam, occidi fratrem : tutus sum, pater, si hoc probetur? imposui in exarmatam navem; non est occidere? Novercæ quidem nunquam satis privignus occiditur. Multas rerum natura[3] mortis vias aperuit, et multis itineribus fata decurrunt : et hæc est conditio miserrima humani generis, quod nascimur uno modo, multis morimur : laqueus, gladius, præceps locus, venenum, naufragium, mille aliæ mortes insi-

tium, Clæliam *Romana* vocat *prodigia*, atque *miracula*. *Schult.*

1. *Erat navigium, immo fuerat; sed adhuc crudelis.* Quare grave satis irrogavi supplicium huic imponens fratrem. Sed non est hæc intima abdicationis causa, sola ea est novercæ crudelitas, et pertinax odium. Paulo post : « Novercæ quidem nunquam satis privignus occiditur. » *Schult.*

2. *Post omnia devicta nihilominus sævit.* Id est, post omnia placata jam et quasi exorata. *Schult.*

3. *Multas rerum natura.* Plinius lib. XXV, cap. 3, Natur. Historiæ : « Ea vitæ conditio est, ut mori plerumque etiam optimi portus sit. » Et lib. XXVIII, cap. 1 : « Ex omnibus bonis, quæ homini Natura tribuit, nihil melius tempestiva morte : in eaque id optimum, quod illam sibi quisque præstare potest. » *Schott.*

diantur huic miserrimæ animæ : et hoc occidere[1] vocatur, sed diutius : Si quis nunc stat in turba, et hoc dicit : Huic quisquam parcat, qui fratrem suum occidit, et occidisse se probat? Componis in domo par, ut alter scelere sit parricida, alter ministerio. Impositus est in navem frater : qualem navem? scitis, nihil esse periculosius, quam etiam instructa navigia : parva materia sejungit fato. Quid si vero non rudentibus committitur illa anima, non velis, non gubernaculo defenditur? Exarmata navis, et utroque patens latere; imponitur miser in naufragium ; navigio per se pessum ituro, pondus insuitur. Ecce navem divinitas armat; subito visa sunt vela, subito navis cœpit et regere se, et attollere[2]. Magnum est præsidium in periculis innocentia. Sævum mare involvitur, procellæ spumante impetu latera navigii urgent, pulsatur undique navis periculis : innocentia tamen tuta est. O maria justiora judiciis[3]! o mitiores procellæ patre, quam ejecistis animam? Nec hoc tantum divinitus gestum est, quod pervenit tutus in portum, excipitur classe prædonum. Habeat pater mentem navigandi; capietur judex[4], ut illum pœniteat sententiæ suæ. Damnare me noverca parricidii potuit ; parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognosce innocentiam meam in mari, quam domi no-

1. *Et hoc occidere vocatur, sed diutius.* Respicit ad illa, unde est profecta oratio : «Imposui in exarmatam navem : non est occidere?» Hic vero ostendit, quid de eo, quod fecit, passim judicetur. *Schult.*

2. *Et attollere.* Quid *attollere* vult sibi? intelligo significari, quod major conspecta sit navis, vel dum dii illius adjiciunt magnitudini, vel curant ut vacuefieret aqua, quam rimosa compagibusque resolutis, plurimam mergenda acceperat. *Schult.*

3. *O maria justiora judiciis.* Cicero quoque Comitia mari contendit in Planciana : Euripo quoque et freto in Mureniana. *Schott.*

4. *Capietur judex.* Juris formulam agnosco. Judicem enim *accipere*, vel *sumere* litigantes dicuntur, quum sive magistratum ad decernendas lites constitutum, vel etiam communi consensu privatum hominem dissidii arbitrum accipiunt.

luisti. Complexu, osculis prosecutus est : sic patrem parricida dimisit[1].

JUNII GALLIONIS. Multa non agnosco[2] : frater domi damnatus est, ego in publico : illi objectum est quod parricidium fecerit, mihi quod non fecerim : ille negabat; mihi novo patrocinio utendum est. Fratrem occidi : in ea domo in qua parricida damnatur, hæc innocentia est. Video vos invitos audire hoc genus defensionis : malo itaque me vobis innocentem probari quam patri. Fratrem non occidi, non potui fratrem occidere. Idem timuimus, idem doluimus, idem flevimus : eumdem patrem habuimus, eamdem matrem, eamdem novercam : mitioris natura pectoris sum, mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium : animus hujus durior est, illius clementior[3] : apud piratas quoque invenitur, qui non possit occidere : putas me dicturum, ne alius occideret? Si mater nostra viveret, puto illi tradidisset; quod proximum fuit, mihi tradidit. Utrum vobis videtur, per manus patris punire filium voluisse, an ablegare privignum? pudet me patrocinii mei. Timeo ne, quum cœpero narrare quod fecerim, dicatis : Certe negabas te posse hominem occidere.

MUSÆ. Traditus est frater puniendus mihi potissimum;

1. *Sic patrem parricida dimisit.* Sic patrem dimisit captum. *Schult.*

2. *Multa non agnosco.* Non videntur hæc sollicitanda. Intelligo : Multa esse, quæ ipsi objiciuntur, tanquam sua crimina, quæ in se non agnoscat, nec reperiat, aut et quæ pro criminibus agnoscere et habere non possit. Hinc transit ad subjecta. *Schult.*

3. *Animus hujus durior est, illius clementior.* Antiqui : *animus meus;* quod non mutem cum Fabro. Sensus est : Si quis forte me judicet duriorem esse, contra quam asseveravi (vide finem horum, quæ dixit Junius Gallio) saltem concedet clementiorem esse fratrem, quod rebus expertus est pater. Ita verum nihilominus est, non idem omnibus mortalibus ab natura tributum esse ingenium. Velim tamen : « Animus meus durior est? illius est clementior. » Id eleganter etiam sequen-

potuit? Fatebor, inquit, quod forte offensurum est aures: patri parere volui, fratrem occidere non potui. Obortæ sunt subito tenebræ, diriguit animus, sublapsum est intercepto spiritu corpus; non possum fratrem occidere. Pone hoc loco piratam; non poterit. Quidam occidere[1] hominem tantum non possunt; quorumdam adversus hostes deficit manus. Fratris quoque beneficium non est tam magnum, pater, quam putas. Non ille noluit occidere, sed non potuit. Novissimas illas partes fecit: Quamvis non occiderit, si tamen potuit damnatum, an abdicari debeat. Dicit enim pater, Si non poteras, negasses, et misisses ad me, non posse te[2]. Hoc loco Latro dixit rem valde laudatam. Dixisses, inquit, te non [3]posse. Ita tu nesciebas? putasti me posse occidere? Quid ergo sic loquebaris, tanquam unum parricidii condemnasses? Deinde, an puniverit fratrem. Hæc descriptio supplicii, quod dixit, gravius etiam culeo fuisse: et adjecit, hoc die illum pœnas dare inter barbaros inclusum, per quos necesse est illi patre populari capere[4]. Sed ne per illos quidem necesse est parricidium facere.

Hac divisione usi sunt, quibus placuit et illius causam defendere: inter quos et GEMINUS VARIUS fuit, qui aiebat adolescentem optimam causam habere, si non occidit

1. *Non poterit. Quidam occidere.* Appingenda hæc initio sequentis comprehensionis leg. q. *Non poterit quidem occidere: Hominem tantum non possum.* Argumentum ductum est ex comparatione Majorum: Hominem non possum occidere, multo minus fratrem. *Schott.*

2. *Misisses ad me, non posse te.* Ciceronianum est, aliorumque optimorum, *mittere* pro significare, certiorem facere. In Epist. ad Famil. « Curio misi ut medico honos haberetur. » *Schult.*

3. *Dixisses, inquit, te non posse.* Quæ objicit pater, repetit filius, ut refellat. *Schult.*

4. *Patre populari capere.* Emendat Romana editio, *per quos necesse est populari, patrem capere.* Legi vult Faber, *patriam populari, patrem capere;* excogitat Schottus legendum, *patrem exsuli capere,* vel *in mari capere,* vel *patrem capula-*

fratrem etiam nocentem; meliorem tamen, si non occidit innocentem. Partitam autem materiam facit erga has quæstiones Geminus, et quibus idem placuit : An abdicari non debeat, etiam si nocentem fratrem non occidit. Hic dixit, Non licuit, non debui, non potui. An innocentem non occiderit[1]. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, quum cœpisset per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicet, inquit, aliquis, Tam sero defendis? Non potui citius. Hodie primum res in forum delata est. Novissime, an etiam nocentem satis punierit.

COLOR. De colore inter maximos et oratores et declamatores disputatum est : utrum ne aliquid deberet dici in novercam, an nihil.

P. Asprenas et Albutius[2], et præter oratores magna bonorum rhetorum manus in hanc partem transierunt, ut in novercam inveherentur.

Fuerunt et illi qui non quidem palam dicerent, sed per suspiciones et figuras : quam rem non probabat Passienus, et aiebat, minus verecundum esse, aut tolerabile, infamare novercam, quam accusare.

Quidam principia tantum habuerunt in sua potestate, deinde ablati sunt impetu. Excusatius est autem, in malum colorem incidere[3], quam transire.

Latro illum introduxit colorem rectum in narratione,

rem capere, denique *patre populari carere*.

1. *An innocentem non occiderit.* Lege, *nocentem*, ut permaneatur in eo rerum genere, de quo cœptum est agitari in quæstione prima. Id solent observare Rhetores, et sensus hic postulat. Qui plusculas divisiones harum controversiarum attente legerit, facile in hanc nostram sententiam concedet. *Schult.*

2. *P. Asprenas et Albutius.* Veteres editiones, *P. Dsenus et Albutius*. Ex quibus vestigiis scribendum colligo, *Passienus et Albutius*. Sequentia enim docent Passienum in novercam aperte dicendum censuisse. *N. Faber.*

3. *In malum colorem incidere.* Quod eorum esse intelligit, qui auferuntur impetu. Simile, quod est Contr. 25 de oratoribus, quos quam

quo per totam actionem usus est : Non potui occidere ; et quum descripsisset ingenti spiritu titubantem, et interrogatione fratris occidendi concidentem, dixit : Noverca, aliud quære in privignum tuum crimen; hic parricidium non potest facere.

Cestius colore alio usus est. Transibamus, inquit, secundum matris sepulcrum; invocare cœpit manes ejus; motus sum. Et pucrili sensu colorem transcurrit[1] : Quid facerem ? inquit : occidere pater jubebat, mater vetabat. Et eum colorem dixit : Hæc mecum cogitavi. Non est imperatum, ut manu occiderem, non ut laqueo, non ut mari : eligere supplicii genus liberum est.

Fuscus Arellius hoc colore usus est : Tentari me a patre putavi : Uno, inquit, supplicio alterum filium puniri, alterum experiri vult.

Albutius in argumentis plura posuit[2], et omnes fere colores contrectavit. In narratione hoc colore usus est, et dixit : Hoc unum mihi præsta beneficium : sine me tanquam parricidam mori.

Argentarius, non tanquam frater esset hujus consilii inventor, dixit, Cogitavi quid facerem. Tandem inveni, quomodo parricidium vindicarem sine parricidio.

Passienus hoc colore usus est : Non putavi patrem utique velle occidi filium. Videbatur mihi omnia misericordiæ adjumenta præparasse, quod domi cognoverat, quod inter suos. Fratri, inquam, tradidit; age, si parcere voluisset, cui tradidisset[3]?

maxime insanire judicat Livius : « Tamen in iis etiam, si minus est insaniæ, minus spei. » *Schult.*

1. *Et puerili sensu colorem transcurrit.* Vult pueriliter, nimisque negligenter egisse Cestium in Colore, quod res ipsa testatur. *Schult.*

2. *Albutius in argumentis plura posuit*, etc. In congerendis argumentis immodicus erat, ita delibabat materiam ac consumebat loco sæpe alieno. *Schult.*

3. *Si parcere voluisset, cui tradidisset?* Nempe nisi fratri; quod et

Pollio Asinius dixit in novercam; itaque illo colore usus: Cogitavi mecum, quid liceret, quid oporteret; si tantum, inquam, nefas commissum est, nullæ meæ partes sunt ad expiandum scelus. Triumviris opus [1] est, comitio, carnifice. Tanti sceleris, non magis privatum potest esse supplicium, quam judicium.

Marcellus dixit ita. Si iste parricidium fecit, ideo et ego faciam? et illam quam supra sententiam retuli: Habes, inquam, frater [2]....

Varius Geminus et ipse dixit: Nolui occidere. Egregie, inquam, noverca inter privignos divisit odium: aliter alium aggressa est; alteri parricidium objicit, alteri mandat [3]; et hac illum figura defendit in narratione. Interrogavi fratrem. Apud quem prætorem causam dixisti? apud nullum, inquit. Quis accusator fuit? nemo. Quis testis? immo qui testes? uni enim etiam de minore scelere non creditur. Nemo, inquit. Quis de te pronuntiavit? nemo. Quid porro? inquit. Ego si reus fuissem, ad te non misissem?

Sepullius Bassus hoc colore usus est: Non habui parricidæ instrumenta, non culeum, non serpentes: parricidam tamen in maria projeci.

Hispanus duro colore usus est: Hoc, inquit, supplicium tanquam gravius elegi. Quid iste, inquam, insuetur, et statim omnem sensum supplicii effugiet? immo sollicitus pendeat, et, quod ne insuti quidem parricidæ

fecit, ut illum frater servaret. *Schult.*

1. *Triumviris opus est.* III Viri Capitales Romæ, de capite civis cognoscebant; his et carceris, et animadversionis cura commissa. Hinc Ciceronis jocus ex ambiguo lib. VII ad Familiares: « Triumviros vites censeo, audio capitales esse: mallem aureo, argento, ære essent, » ut est a Pet. Bembo Card. in Epist. I, notatum. *Schott.*

2. *Habes, inquam, frater.* Initium eorum, quæ supra dixit Marcellus hic Æserninus. *Schult.*

3. *Alteri parricidium objicit, alteri mandat. Mandat,* qui exsequitur per

patiuntur, ipse pœnam suam spectet : nihil speret, timeat omnia : pejus debet quam cæteri parricidæ mori ; a patre damnatus est. Et hoc colore per totam declamationem usus est, ut diceret, hoc se tanquam gravius elegisse. Displicebat color hic prudentibus ; quam enim spem habeat absolutionis, si nec paruit, nec pepercit ?

Haterius hoc colore usus est : Diù mecum disputavi. Parricida est, quem non testis probavit, non judex coarguit ? Quid ergo ? innocens, quem condemnat pater ? Inveni æque pœnam simillimam reo, mersam, non tamen ex toto perditam ratem, quæ vel punire fratrem posset, vel absolvere.

Triarius et ipse, quasi sententiam de fratre ferre voluisset, egit, et dixit. Tandem ad cælum manibus levatis : Quidquid est, inquam, quod terris [1] imperat, quod regnat profundo, quidquid est quod ex sublimi res spectat humanas, invoco ; damnatus alto committitur. Dii, judicate post patrem ! Hæc sententia dicebatur ex Græco translata, sed Græca corruptior est : [2] Ποσειδῶν, ἀμετρήτων δέσποτα βυθῶν, τὴν ἀερίων χαρπωσάμενε βασιλείαν, ἀνάγεται πατροχτόνος· μετὰ πατέρα δίκασον.

A parte patris, quod ab archipirata dimissus est, sic Cestius. Pœnam, inquit, putavit mihi hanc esse morte graviorem ; et sic posuit in narratione : Rogabam ut occideret, non impetravi.

Varius Geminus ait : In hoc me dimisit, non quia vole-

alium. Sidonius : «...veterum qui more parentum Non mandet, sed bella gerat.» *Schult.*

1. *Quidquid est... quod terris imperat.* Sic Deum invocabant, ut in hac ipsa Controv. ex Aristotele docui. Sic Mela et Plinius : « Omne igitur hoc, quidquid id est, cui mundi cælique nomen indidimus, unum est, et uno ambitu se cunctaque amplectitur. » Græca veterum exemplarium subsidio hiatibus expletis prope constituta sunt. *Schott.*

2. Ποσειδῶν, etc. « Neptune, immensi domine profundi, qui rerum aeriarum (ventorum tempestatum-

bat salvum esse, sed ad patrocinium suum : ut quia non nunc occiderat, videretur nec ante voluisse.

LATRO dixit : Quis porro uno me miserior est, qui vitam parricidæ debeo?

DIOCLES CARYSTIUS elegantem sensum in prœmio posuit pro adolescente, quum diceret causas se abdicationis non invenire, luxuriæ se occasionem non habuisse, parricidium sibi non objici, et contra reos se minime laborare : Fortasse, inquit, queritur, quod captum non redemerit. Adjecit : Οὐκ ἔσχε [1] καιρὸν παίζειν. Et quum tractaret in ultima parte, debere patrem nosse vitia liberorum, et ferre, utique in unico, adjecit : Πεπείρασαι [2], πάτερ, ὅτι (χανὼν) καινὸν πρὸς νουνεχῆ υἱός ἐστιν εὔχρηστος.

ARTEMON in descriptione tempestatis laudatus est, et belle accessit ad eam. Νηΐου εὐπλοήσαντος ἀναγωγὴν ἄκουσον [3]. Et quum de ipso navigio diceret, pulchre cœpit : Σκάφος ἔρημον ἀνόστου [4] τύχης. Et ultimum descriptionis suæ sententiam proposuit : Ναυαγὸς [5] ἀπὸ λιμένων ἀνῆγεν. Et ad partem narrationis eleganter transit : Αἴτησαι [6] νῦν, πάτερ, πῶς νηΐου (supple, στόλου) ἀπέδυσεν. Ὅπως ἀπέδυσας.

GLYCON dixit.....

Soleo dicere vobis, Cestium Latinorum verborum

que) regno frueris, vela dat parricida! post patrem judica.» ED.

1. Οὐκ ἔσχε, etc. Vertit Schottus : Non habuerat jocandi occasionem. Vult legi Schultingius πατράζειν; quare vertit : Tempus non habuit patrissandi. Fortasse : amoris erga patrem exhibendi. ED.

2. Πεπείρασαι, etc. « Expertus es, pater, quod prudenti patri novum aliquid, rarum neque valde sperandum est, filius frugi.» ED.

3. Νηΐου εὐπλοήσαντος ἀναγωγὴν ἄκουσον. « Navigii felicem cursum experti qualis e portu fuerit exitus, audi.» Malim εὐπλοήσοντος, experturi. ED. — Hæc præfabatur descripturus exarmatam navem. *Gron.*

4. Σκάφος, etc. Fortasse : Σκάφος ἔρημον καὶ νοστίμου τύχης, navigium etiam spe reditus orbum. ED.

5. Ναυαγὸς, etc. « Naufragus e portu solvebat,» id est, naufrago similis. Vulgo male, ἀνῆγον. ED.

6. Αἴτησαι, etc. « Quæras nunc, pater : quomodo igitur e navicula

dit. Facinus indignum! felicissime licet cedat actio, id solum efficiemus, ut qui occidit Ciceronem, tantum erubescat. Pro dii boni! occisum Ciceronem, malos mores voco.

ALBUTII SILI. Cæde cervices tanti viri, et humero tenus recisum amputa caput. I nunc, et nega te parricidam. Hoc unum tamen feliciter fecisti, quod ante occidis patrem quam Ciceronem. Facilius Cicero pro parricidio judices movit, quam pro se clientem. Ad vos hoc, patroni, exemplum pertinet; nullos magis odit Popilius, quam quibus plurimum debet. Ubicumque estis, Judices, qui in istum reum sederatis [1], ecquid pœnitet absolvisse?

ARGENTARIUS. Impius est, ingratus est: audeo dicere, parricida [2]. Sensit qui defenderat. Respice forum; hic sub Cicerone sedisti: respice rostra; hic supra Ciceronem stetisti. Quantum eloquentia tua Cicero potuit [3]? Popilius de moribus reus est. Abscidit cervices loquentis; hæc est absoluti clientis post longum tempus salutatio. Parce jam quæso, Popili. Nihil tibi nisi occidendum Ciceronem mandavit Antonius. Duo fecit parricidia; quorum alterum audistis, alterum vidistis.

CESTII PII. Si dixero, Adolescentia turpis est, infamis pueritia est: respondebit, Jam ista Cicero defendit. Non pudet, Popili? accusator tuus vivit [4]. Quid tam commune [5], quam spiritus vivis, terra mortuis, mare flu-

trem patriæ Ciceronem libera dixit.» *Schult.*

1. *Qui in istum reum sederatis.* Agnosco forense vocabulum. Cicero in Milonian. et pro Rabirio Postumo: « Modo vos iidem in A. Gabinium judices sedistis. » *Schott.*

2. *Parricida.* Fortasse *parricida est. N. Faber.*

3. *Quantum eloquentia tua Cicero potuit.* Locum hunc illustrant, quæ dixit Buteo paulo ante divis. *Schult.*

4. *Accusator tuus vivit.* Contraria ex his collige, q. d. pudeat accusatorem tuum vivere, et patronum a te occisum. *Schott.*

5. *Quid tam commune.* Locus insignis ad litteram ex Ciceronis ora-

ctuantibus, littus ejectis? Parricida sic etiam tu perisses.

Fulvii Sparsi. Non credidisset facturum Popilium Antonius, nisi in mentem illi venisset, illum et parricidium fecisse. Facinus indignum! a me defenditur Cicero[1], quum Popilium Cicero defenderit.

Mentonis. Non magis quisquam alius occidere Ciceronem potuit præter Popilium, quam nemo Popilium præter Ciceronem defendere; parricidam quem vivus negavit Cicero, occisus ostendit. Fortunam Ciceronis! Antonius illum proscripsit, qui accusatus est: Popilius occidit, qui defensus est. Si damnatus esses, carnifex te culeo totum insuisset. Video quid respondeat: Non credet Antonius occisum Ciceronem a Popilio, nisi ei signum attulerit.

Triarii. Præsta Ciceroni quod propinqui Catilinæ, quod amici Verri præstiterunt. Proscriptum transi. Ne a mortuo quidem manus abstinet, lacerat occisum. Popili, hoc parricidium tertium tuum est.

Pompeii Silonis. Numquid magis exonerare te possum? præsta Ciceroni quod Antonius.

Cornelii Hispani. Dic Antonio: Ego istud scelus facere possum, et patrem occidi. Securi erant amici Ciceronis, postquam ad illum Popilius missus est.

Arellii Fusci patris. Potuisti Ciceronem occidere? at quam bene persuaserat nobis Cicero, parricidium te facere non posse! Occidisti tu Ciceronem [2] loquentem?

tione pro Roscio Amerino exscriptus; de quo quid ipse senserit senex, vide ejus Oratorem, et Quintilianum, lib. XII, c. 6. Et sane mirum Cestium infensissimum Ciceroni, ab eo tamen hanc sententiam mutuatum. *N. Fab.*

1. *A me defenditur Cicero.* Quod hæc quidem in causa indignum, quum nihil minus deceat clientem, quam accusare suum patronum, a quo damnationi et morti turpissimæ sit ereptus. Unde patet pessimis moribus Popilium præditum vivere. *Schult.*

2. *Occidisti tu Ciceronem loquentem?* Capito: *Ciceronem quisquam potuit occidere, qui audivit? Schult.*

Numquid, inquit, et aliquis ex tuis venerat index [1]? an nemo Ciceroni timendus est, qui cum Popilio venit [2]?

Q. Haterii. Qui modo Italiæ humeris relatus est, nunc sic a Popilio refertur? Proposito in rostris capite Ciceronis, quum unius metu omnia tenerentur, gemitus tamen populi liber fuit.

Julii Bassi. Proscriptus, inquit, erat Cicero. Pater certe tuus proscriptus non fuit.

Blandi. Dii manes Popilii senis occisi, et inultæ patris umbræ, Cicero, te persequuntur, ut quem negasti, parricidam sentias.

Capitonis. Deduxi ad vos reum omnium, quos terra sustinet, nocentissimum, ingratum, impium, percussorem, bis parricidam: nec tamen timeo. Patroni viderint. Nemo a Popilio quidem, nisi post beneficium occiditur. Nec damnationem tamen istius despero; non enim a Cicerone nunc defenditur. Timeo ne causæ non satisfaciam; major causa est, occisum a Popilio Ciceronem queri, quam fuit aliquando probare, non occisum patrem. Ciceronem quisquam potuit occidere, qui audivit? Minturnensis palus exsulem Marium non hausit. Cimber etiam in carcere vidit imperantem, prætor iter a conspectu exsulis flexit [3]. Qui in crepidine viderat Marium, in sella

1. *Numquid et aliquis venerat index?* Adolescentem quemdam, Quinti Ciceronis fratris libertum, cui Philologo nomen, Lænati dixisse, lectica Ciceronem per silvestres et opacas ambulationes ad mare deferri, auctor est Plutarchus. *Schott.*

2. *Qui cum Popilio venit?* Venit Herennius quidam Centurio, cum Lænate Tribuno militum, stipantibus aliquot militibus. *Schott.*

3. *Prætor iter a conspectu exsulis flexit.* Non narrat hæc Plutarchus, sed nec contraria his illius ex narratione demonstrat: quod velle videtur Faber. Nam potuit ejusdem esse hominis, ut et Mario, qui judicatus erat hostis, senatus auctoritati nihil adversans, interdiceret provincia sua Africa, et illius tamen exsulis tanti a conspectu iter flecteret. Quare absens referente Plutarcho, quid ab ipso promittere sibi posset Marius, per lictorem suum significaverit. *Schult.*

figuravit. Non possumus de Popilio queri : eodem loco patronum habuit, quo patrem. Pompeius terrarum marisque domitor, Hortensii se clientem [1] libenter confessus est. Hortensius bona Pompeii, non Pompeium defenderat. Romulus, horum mœnium conditor, et sacratus cælo parens, non tantam urbem fecit, quantam Cicero servavit. Metellus in Vestæ æde[2] exstinxit incendium : Cicero Romæ. Glorietur Hannibale Scipio[3], Pyrrho Fabricius, Antiocho alter Scipio, Perse Paulus, Spartaco Crassus, Sertorio et Mithridate Pompeius. Nemo hostis Catilina propius accessit. Fert appensum conto caput, et defluente sanguine hunc ipsum inquinat locum, in quo pro Popilio dixerat.

Buteonis. Quantæ fuit eloquentiæ! probavit ab eo non occisum patrem, a quo occidi poterat etiam Cicero.

Marillii. Si inimicus essem patronis, optarem ut reus absolveretur. Turpe judicavi, in ea civitate Ciceronem non defendi, in qua defendi potuit etiam Popilius.

DIVISIO. Popilium pauci ex historicis[4] tradiderunt interfectorem Ciceronis : sed hi quoque non parricidii [5]reum

1. *Hortensii se clientem.* Plutarchus in Pompeio legendus : de peculatus accusatione a morte patris Strabonis. Cicero in Bruto : « Hortensius cum Philippo jam pro Cn. Pompeii bonis dicente, in illa caussa adolescens quum esset, princeps fuit. »

2. *Metellus in Vestæ æde exstinxit incendium.* L. Cæcilius Metellus Palladium, quum ædes Vestæ arderet, inter ipsos ignes, incolume servavit cæcusque factus est. Epitoma Livii lib. XIX; Plinius lib. VII, cap. 43, et Val. Max. lib. I, cap. 5. Incendium vero exstinxisse nullibi legi. *Schott.*

3. *Glorietur Hannibale Scipio.* Hic *P. Scipio Africanus major* dictus est : alter vero, qui Antiochum Syriæ regem devicit, *L. Scipio Asiaticus.* *Schott.*

4. *Popilium pauci ex historicis.* Nunc contra omnes quotquot exstant Historici, ei cædem M. Tullii, unius omnium quos sol vidit, eloquentissimi, flagitiosissimumque crimen ἀχαριστίας imputant, Appianus, Plutarchus, Dion, Livius, Valerius, aliique omnes. *Schott.*

5. *Non parricidii reum.* C. Popilium Lænatem Trib. militum, Picenæ regionis rogatu M. Cælii, non minore cura, quam eloquentia defendisse Ciceronem eumque causa

clienti. Popilium aliquis vocet, ut sciat, quantum illi defensi rei profuerint.

Silo Pompeius hoc colore usus est. Offendebatur[1], inquit, proscriptione, et quædam liberius loquebatur; non miror. Ciceronis cliens est: tanto magis occide Ciceronem tuum. Et dixit, non suæ infirmitatis sententiam: Uterque, inquit, sed diverso genere punitus est. Ciceronis proscriptio fuit, occidi: mea, occidere.

Marillius, præceptor noster, sic narravit: Jussit, inquit, imperator, jussit victor, jussit qui proscribebat: ego illi negare quidquam possem, cui nihil negare poterat respublica[2]?

Blandus. Hoc, inquit, loco, volui me excusare[3]: dixi, Cicero me defendit; respondit, Scio; me accusavit. I ergo, ut scias plus sibi Antonii accusationem nocuisse, quam Popilii defensionem profuisse.

Buteo hoc colore: Vocetur, inquit, ille Ciceronianus, ille cliens, amicus. Excogitavi, quomodo Cicero sua periret manu.

Cestius hoc colore: Durissima, inquit, mihi militia in Antonii castris fuit ob hoc ipsum, quod Ciceronis eram cliens: difficillimæ mihi expeditiones dabantur. Tunc quoque vocatus sum quasi ad pœnam. I, inquit, occide Ciceronem: Nec credam, inquit, nisi attuleris[4] caput;

1. *Offendebatur, inquit, proscriptione.* Verba sunt Antonii, qui observaverat ipse, aut ex aliis didicerat, quod satis libere et duriter opinaretur Popilius. Mox quum illi veniret in mentem, a Cicerone, qui nunc inter proscriptos, hunc defensum Popilium: «Non miror, inquit, Ciceronis cliens est,» etc. *Schult.*

2. *Cui nihil negare poterat respublica?* Laberius apud Macrobium: «Et enim ipsi Dii negare cui nihil potuerunt, Hominem me denegare quis posset pati?» *N. Faber.*

3. *Hoc, inquit, loco vol. me excus.* Quum nempe post alia, quæ præmisit, interponere cœpit mentionem, de occidendo per me Cicerone. *Schult.*

4. *Nisi attuleris caput.* Nemo nescit Antonium jussisse ut caput Ciceronis et manus utraque præcisa sibi afferrentur.

magisque admiratus est potentiam suam : quod Ciceronem Popilio non licebat non occidere.

FUSCUS ARELLIUS hoc colore usus est : Antonii se partes secutum, ut, si quid posset, Ciceroni prodesset : facta proscriptione ad genua se Antonii procidisse, deprecatum pro Cicerone : offensum Antonium, eo magis dixisse : Occide, quem mori non vis. Hic color displicebat Passieno [1], quia ad testem ducit; nam si hoc fecit Popilius, non tantum quod defendat habet, sed habet quod glorietur.

HISPO ROMANUS vehementi colore usus est, et [2] duro. Patronum enim Popilio dedit; et dixit, aliter se causam acturum Popilii, aliter Antonii : pro Popilio dicturum, Occidere nolui, coactus sum : pro Antonio dicturum, Occidi Ciceronem oportuit; et dixit locum, aliter non potuisse pacari rempublicam, quam si ille turbator otii e republica sublatus esset. Solus ex declamatoribus in Ciceronem invectus est : Quid ille, inquit, quum Antonium hostem judicaret, et omnes Antonii milites, non intelligebat se et Popilium proscripsisse? Hic color prima facie asperior est, sed ab illo egregie tractatus est.

VARIUS GEMINUS [3] dixit : Quum imperasset mihi Antonius, passus sum, ne aliquis P. Clodii [4] cliens mitteretur, qui

1. *Hic color displicebat Passieno.* Quintilianus lib. IV, cap. 2, de colore : « Fingenda vero meminerimus quæ non cadunt in testem. » *N. Fab.* — *Quia ad testem ducit.* Hæc sententia cogit ire ad testem, seu veritatem rei explorare per testem. Hoc enim factum esse non constat, nisi teste probetur. *Gron.*

2. *Vehementi colore usus est, et duro.* Seneca de hoc colore mox : « Hic color prima facie asperior est, sed ab illo egregie tractatus est. » Unde hic malis : *nec duro. Schult.*

3. *Varius Geminus.* Alii male *Varius minus.* Nec enim in hoc Gemini colore quidquam est quod conferri cum colore Hisponis possit, ut minus dixisse videatur. Hunc autem Varium Geminum B. Hieronymus lib. I, adversus Jovin. sublimem oratorem vocat, cujus etiam dictum hoc laudat : « Qui non litigat cælebs est. » *N. Faber.*

4. *Ne aliquis P. Clodii.* Appianus enim clientem Clodii, acerrimi

CORNELII HISPANI. Scio quosdam periclitantes illa jactare. Nunc primum causam dico; hoc ego dicere non possum : Iterum reus fui : nec dubito, quin vobis in odium venerim [1], quum ipse me oderim.

PORCII LATRONIS. Ter causam dixi : accessit ad hæc supplicia mea venenum : hoc [2] si tibi satis non est, vivam.

ALTERA PARS. ALBUTII SILI. Testor deos immortales, hoc me tribus jam cavisse abdicationibus, ne in domo mea venenum deprehenderem. Parricidii reus vivit, qui abdicatus, mori voluit. In quam angusto domus meæ fortuna posita est! aut patri pereundum est, aut filio. Quid habes, quare me mori velis? Vivunt orbi; vivunt naufragi, vivunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdicatus, quum se mori velle dicat [3], vitam rogat, Teneo parricidam, quod apparet, etiam in suam mortem paratissimum.

CORNELII HISPANI. Nolite mirari, si debitas vires dolori meo non exhibuero : tribus judiciis experti estis, patres accusare non posse.

VIBII RUFI. Quum tantum est quod fateris, quantum est quod negas? Tu venenum quæsisti, tu venenum emisti, tu venenum intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem; recte vitam odisses, si jam tibi parricidium

scripsisse Senecam : « Non tam jucundum est. » Ex suo animo fingit sententiam. Moriendi consilium, quod tanquam solatium et portum conscia recti sibi mente amplexus erat, mutavit, quia jucundius etiam est miseris defendi. *Schult.*

1. *Quin vobis in odium venerim.* Quum vobis toties negotii facessiti, dum accusor, causa possim fuisse videri. *Schult.*

2. *Accessit ad hæc supplicia mea venenum : hoc*, etc. In his *supplicia* pro rebus molestissimis, calamitatibus, inquam, et miseriis ponit. *Schult.*

3. *Ter abdicatus, quum se mori velle dicat, vitam rogat.* Sensus est: Ter abdicatus, si dicat mori se velle, quum post repetitam abdicationem vixerit, conscius sibi sit, oportet, magni alicujus flagitii, et quo mortem sit meritus. Sed ut videatur misericordia et vita dignus, et illi par-

objecissem. Vis scire, quid peccaveris? indica, quis tibi vendiderit; dicetur illi: Tu venenum vendebas cuiquam? tu ter abdicato vendebas? sine dubio sciebas, cui daturus esset. Ita hoc ego judicio filii mortem moror[1]. Si me cum isto includitis[2], moriar: ut vobis hanc faciam invidiam, quam iste mihi facere voluit.

Varii Gemini. Quæritis, filius meus venenum cui paraverit? non bibit.

Pompeii Silonis. Mihi, inquit, paravi, et hoc est patri parare. Absolutus mori vult: reus vivit.

Musæ. Habuit malum medicamentum [3] Mithridates. Quis enim alius debebat habere, quam parricida? habuit, inquit, Demosthenes venenum, et vixit[4]. Id est, ego tibi, pater, quod Demostheni Philippus.

Porcii Latronis. Quum abdicarem, si quid objeceram, aiebat, Numquid deprehendisti? non tamen habebitis quod multum de eo dubitetis: quod negat, parricidium est; quod confitetur, venenum. Mori, inquit, volo, vivo patre: et hoc parricidium est[5]. Miser æque timui, ne biberet venenum, quam ne daret.

catur, mori se velle, ait, quasi iniquitate fortunæ huc cogatur. Ita vitam rogat, dum ista allegat. *Schult.*

1. *Ita... moror.* Interrogative hæc legi jubet Schult. Vid. inf. not. ult.

2. *Si me cum isto includitis.* Id est: si compegeritis in carcerem, nam filius parricidii accusatus sine dubio detrusus in carcerem fuit. *Schult.*

3. *Habuit malum medicamentum Mithridates.* Medicamentum pro veneno, ut Græcis φάρμακον accipi Nonius Marcellus docuit. *Schott.*

4. *Habuit Demosthenes venenum, et vixit.* Mortuum esse tradit Philochorus epoto veneno: Satyrus autem historiæ scriptor, Aristo, et Pappus, cujus historiam consarcinavit Hermippus, veneno imbutum fuisse calamum, quo scribere epistolam cœperit, eoque gustato, ipsum periisse: Eratosthenes, jampridem sibi a Macedonibus metuentem, in annulo, quem pro armilla gestabat in brachio, venenum tulisse. Sunt qui dicant, contento spiritu mortem sibi parasse: alii venenum hausisse, quod in sigillo habebat. Hæc Plutarchus in vita, et Decem Rhetorum libello. Pro *vixit* autem, in veteri scriptum erat, *vivit.* Suspicor *bibit* leg. nam hausto veneno interiit. *Schott.*

5. *Parricidium est.* Quia mihi patri graviores morte dolores affert. *Schult.*

Arellii Fusci patris. Mihi, inquit, paravi venenum, ne quis dubitet an alium possit occidere.

Junii Othonis patris. Reus est parricidii, qui mavult mori, quam patrem videre; quomodo vultis, magis probem vobis illum noluisse? non vult mori. Mori, inquit, volui; quare? quia ter vicisti. Si mihi creditis, parricidium facere voluit: si isti, a me parricidium fieri voluit. Qualis est reus, cujus hoc unum patrocinium est, indignum se vita fuisse[1]? Dico, tam invisum tibi patrem fuisse, ut occidere volueris: tam invisum ipse confiteris, ut mori volueris.

DIVISIO. Non puto vos exigere divisionem, quum conjecturalis sit controversia; habet tamen dissimilem cæteris conjecturam, et duplicem; non, quomodo solet aut inter duos reos, quum alterum coarguimus: aut inter duo crimina, quum alterum probamus, ut id alterius fiat probatio: tanquam quum dicimus adulteram fuisse, ut credatur etiam propter hoc venefica[2]. In uno homine conjectura duplex est; quærimus enim, utrum venenum in suam mortem, an in patris paraverit.

COLOR. Si hic color displicet pro adolescente, quo dixit Latro[3], ut nihil mutaret, sed diceret: Mori volui tædio abdicationis, et infelicitatis assiduæ, quum in hoc tantum sordes ponerem, ut cum majore tormento positas resumerem, et absolutio mihi uni, non finis esset peri-

1. *Indignum se vita fuisse?* Cavillatorium hoc est. Ipse infelicissimam trahens vitam judicaverat satius esse mori. Pater inde infert indignum vita fuisse suo ipsius judicio, et præterea non male facturos judices, si illum nunc condemnent. *Schult.*

2. *Ut credatur etiam propter hoc venefica.* Rato M. Catonis judicio, qui nullam adulteram non inde veneficam dixit. Quintilianus lib. V, c. 11. *N. Faber.*

3. *Si hic color displicet pro adolescente, quo dixit Latro.* Suspicor hic esse divulsa, quæ cohæserunt olim. Sensus certe est, si postremis eorum, quæ de divisione sunt dicta, adjicias: Sic hic et color. Etiam

culi, sed initium: incipit præter conjecturam et illa prima vulgaris in ejusmodi controversiis et pertrita quæstio incurrere, an venenum habere in mortem suam liceat.

Albutius illo colore pro adolescente dixit, non fuisse venenum. Quum putarem, inquit, odio esse patri meo, volui experiri affectum ejus, quomodo mentionem mortis meæ ferret; itaque palam, et ita, ut interveniret pater, tenui.

Fuscus Arellius eodem colore usus est; sed aliter: Non dixit; Experiri patrem volui, sed, Ut miserabilem me patri facerem.

Murrhedius pro cætero stupore suo dixit: medicamentum se parasse ad somnum: quia assiduæ sollicitudines vigiliarum sibi facerent consuetudinem. Usus colore est, et Publianam sententiam dixit: Abdicationes, inquit, suas veneno diluit. Et iterum: Mortem, inquit, meam effudi.

Memini nos, quum loqueretur de hoc genere sententiarum, quo jam infecta erant adolescentulorum omnium ingenia, queri de Publio, quasi jam ille hanc insaniam introduxisset. Cassius Severus, summus Publii amator, aiebat, non illius hoc vitium esse, sed illorum, qui illum ex parte, qua transire deberent, imitarentur: mitterent ea, quæ apud eum melius essent dicta, quam apud quemquam comicum, tragicumque [1], aut Romanum, aut Græ-

nempe duplicem respicit conjecturam. Obnoxia hujusmodi loco depravationi, quia Divisio, Color passim omissa ingenio suppleri solent. Perge dein: Color. *Non displicet pro adolescente, quo dixit Latro, ut nihil mutaret, sed diceret*, etc. *Schult.*

1. *Apud quemquam comicum tragicumque*. Eadem Seneca phil. de Tranquillitate vitæ cap. 11: « Publius, inquit, comicis tragicisque vehementior ingeniis, quoties mimicas ineptias et verba ad summam caveam spectantia reliquit, etc. » Non absimilis locus in Consolat. ad Marciam, cap. 9. *Schott.*

cum; ut illum versum, quo aiebat unum versum inveniri non posse meliorem:

Tam deest avaro [1] quod habet, quam quod non habet.

et illud de eadem re dictum:

Desunt luxuriæ multa [2], avaritiæ omnia.

et illos versus, qui huic quoque ter abdicato possent convenire:

O vita misero longa, felici brevis!

Et plurimos deinceps versus referebat Publii disertissimos. Deinde auctorem hujus vitii quod ex captione unius verbi [3] plura significantis nascitur, aiebat Pomponium Atellanarum[4] scriptorem fuisse, a quo primum ad Laberium transisse hoc studium imitandi, deinde ad Ciceronem[5], qui illud ad virtutum studia transtulisset. Nam ut transeam innumerabilia, quæ Cicero in orationibus aut in sermone dixit, et nota ut non referam a Laberio dicta, quum Mimi ejus, quidquid modo tolerabile habent, tale habeant: id quod Cicero in Laberium. Divus Julius ludis suis mimum produxit, deinde equestri illum ordini redditum, jussit ire sessum in equestria: omnes ita se coarctaverunt, ut venientem non reciperent; multosque tunc in senatum legerat Cæsar, et ut repleret exhaustum

1. *Tam deest avaro.* Hujusmodi Mimi aliquot Publii Syri referuntur a Macrobio, Saturn. lib. II, c. 7, et a Philosopho Ep VIII, ad Lucilium. Hanc Fabius inter Sententias retulit lib. VIII, cap. 5, init. *Schott.*

2. *Desunt luxuriæ multa.* Aliter Epistola CIX ad Lucilium Seneca fil. « Desunt inopiæ multa, avaritiæ omnia: In nullum avarus bonus est, et in se pessimus. » *Schott.*

3. *Ex captione unius verbi plura signif.* Talia fere jocularia omnia Ciceronis, in quibus acumen spectatur: Tale illud ex VI Annali Ennii de sexto Annali: « Qui potes ingentes causas evolvere belli. » Et Fabius lib. VI. *Schott.*

4. *Pomponium Atellanarum*, etc. Quæ fabulæ sunt, salibus et jocis conditæ, ab Oscis derivatæ, vetustate celebres, de quibus leg. Livius initio lib. VII. *Schott.*

5. *Deinde ad Ciceronem.* Jocis Ciceronem delectatum usque ad reprehensionem æmulorum, ut dicax atque

bello civili ordinem, et ut his, qui bene de partibus meruerant, gratiam referret. Cicero in utramque rem jocatus, misit ad Laberium transeuntem : Recepissem te, nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit : Atqui soles duabus sellis sedere. Quia Cicero male audiebat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæsari, sed utriusque adulator. Uterque elegantissime : sed neuter in hoc genere servat modum. Ab his hujus studii diffusa est in plures imitatio.

Sed ut ad controversiam redeam, Cassius Severus aiebat, placere sibi illum colorem : Mori volui. Et quasdam dixit inter disputandum sententias : Tertio, inquit, quum abdicaret, aiebam : Nihil tanti est[1]; infelicem hanc animam, quam totiens exagitat pater et infestat, semel recipiat. Sed illud rursus dicebat : Mihi serva istum animum; facies quod voles absolutus. Quare ergo nunc non moreris? dicet aliquis. Primum, non semper idem miseris libet : nonnunquam juvat cum fortuna sua concurrere, illam fatigare. Deinde verum vis, quare non moriar interim[2]? quia puto te velle.

Otho Junius ineptam sententiam videbatur dixisse : Non multum interest mea; aut enim me, aut filium meum voluit occidere.

adeo scurrilis Orator appellaretur, vel ex lib. II de Orat. constat. *Schott.*

1. *Nihil tanti est.* Filii hæc sunt, postquam in utramque partem post primam abdicationem, priusquam contradiceret, vitæ commoda et incommoda secum disputavit. Nihil est tanti, quod quidem investigare animo possim, cur vivere potius, quam mori velim. *Schult.*

2. *Quare non moriar interim?* Inter molestissimas judicii hujus moras. Supra : « Ita hoc ego judicio filii mortem moror? » *Schult.*

matrem subsistere. Et sic eam divisit, ut diceret : Hoc quod pater desiderat, utile est patri. Novissime tractavit, ne patrem quidem velle; utique, si sciat matrem in hac esse fortuna, non passurum. In epilogis vehemens fuit.

Apollonius Græcus et Buteo fatuam quæstionem moverunt primam : An lex quæ de alendis parentibus lata est, ad patris tantum nomen pertineat. Illi sunt omnia privilegia data : et ipsam pœnam non alentium esse signum, non muliebris potestatis. Res est ineptior quam ut coarguenda sit : itaque transeo. Illud unum, quod dicebat Pollio Asinius, referam. Nunquam tentari debere in causa verecunda improbam quæstionem.

Hispo Romanus illam movit quæstionem, An lex de alendis parentibus non pertineret ad matres [1]. Ut vivis parentibus filius, inquit, familiæ nulli poterit servire nisi patri [2], omni alia servitute liber est. Puta enim, te alimenta petere ab eo, quem pater mittat peregre, quem navigare jubeat : primæ partes sunt patris, secundæ matris [3].

Albutius non juris fecit illam quæstionem, sed æquitatis : ita tamen, ut juri adjungeret, et matris prius esse, quam patris officium.

Silo Pompeius illam fecit quæstionem : An quotiens duobus communis esset potestas, ejus tota fieret, qui

tum, quamvis id velit Faber. *Schult.*

1. *Non pertineret ad matres.* Hanc ipsam quæstionem, ut fatuam et nulla mentione dignam, risit jam in Apollonio et Buteone. Cur ergo nunc in Hispone repeteret, ac sine ulla nota transmitteret? Credibile est aliam fuisse, et quidem hanc: « An lex de alendis parentibus non pertineret ad matres, utrisque vivis parentibus? » Nempe dum uterque parens est superstes. Cf. n. seq. *Gron.*

2. *Nulli poterit servire nisi patri.* Cui ea olim potestas legibus data, ut quum in filium esset vitæ necisque potestas, venundare etiam ter posset ex Lege Romulea, et Decemvirali. Dionysius lib. II, Antiquit. Rom. Ulpianus cap. 10. Instit. et Justinianus lib. I. Inst. cap. de patr. potestate.

3. *Primæ partes sunt patris, secundæ matris.* Quum mater ne in po-

præsens esset. Puta, inquit, (te) servum esse communem; huic domino servies, qui præsens est: puta fundum esse communem; is fructus percipiet, qui præsens est. Illam quæstionem huic duram subjecit: An nunc pater nullum jus in filium habeat. Quomodo, inquit, civis jura [1] habeat, qui liberi hominis non habet? Pater habet nullam in te potestatem: mater in totius legis possessione [2] est. Est jam non commune illi jus in te, sed proprium.

Varius Geminus sic divisit: An non semper filius cogi possit, ut matrem alat. Deinde, An nunc cogendus non sit. Non semper, inquit, filius cogitur. Transeo illos, qui non possunt, ægrotos et inutiles. Aliquis ad propellendum hostem proficiscitur, in cujus unius militia posita est salus publica: hunc retinebit mater? puta legatum de summa republica, puta fœderis: huic mater vincula injiciet? Per partes, comparando utrumque officium. Ille, inquit, peregre est, tu domi: ille captus, tu libera: ille inter piratas, tu inter cives: ille alligatus, tu soluta es. At tu cæca es: ille hoc infelicior quod videt. Quid enim videt? Catenas suas, et cædes, et vulnera, et cruces eorum qui non redimuntur. At periculum est. Quam multi nihil pro patribus periculosum putaverunt, nisi domi manere et flere?

Latro dixit, pro matre submisse et leniter agendum; non enim vindictam, inquit, sed misericordiam quærit: et cum eo adolescente consistit, in quo ita exigit pieta-

testate quidem habeat filios; nec filii familias, nisi respectu patris dicantur. *Schult.*

1. *Quomodo...civis jura.* Qui enim in bello captus, hostium potitus erat, maxima capitis diminutione civitatis Rom. et libertatis jus amittebat, donec rediens, postliminii id jure recuperaret Justinian. Inst. lib. I, tit. 2, et 16. *Schott.*

2. *Mater in totius legis possessione est.* Hoc durum, quod patris in miseria constituti nullam vult haberi rationem, nec laborantibus ubique parentibus ferri auxilium, sed si præsentes sint. *Schult.*

tem, ut impediat. Aiebat itaque, verbis horridioribus abstinendum, quotiens talis materia incidisset. Ipsam orationem ad habitum ejus, quem movere volumus ad affectus, molliendam; in epilogis nos quoque vocem de industria infringere, et vultum dejicere, et dare operam, ne dissimilis sit orationi orator : compositionem quoque illis minorem convenire [1].

Calvus, qui diu cum Cicerone iniquissimam [2] litem de principatu eloquentiæ habuit, usque eo violentus accusator et concitatus fuit, ut in media actione ejus surgeret Vatinius reus [3], et exclamaret : Rogo vos, Judices, num, si iste disertus est, ideo me damnari oportet? Idem postea quum videret, a clientibus Catonis, rei sui, Pollionem Asinium circumventum injuriose [4], imponi se supra cippum jussit (erat enim parvulus statura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis vocat illum Salaputium [5] disertum); et juravit, si quam injuriam Cato Pollioni Asinio accusatori suo fecisset, se in

1. *Compositionem quoque illis minorem convenire.* Quæ quum probemus omnes et sequamur, maxime quia his in causis commovendæ misericordiæ accommodata sunt; illud quoque fatendum recte me censuisse (ex Latronis persona loquor) *pro matre submisse et leniter agendum;* quia tota actione misericordiam sibi illa quærit; si quæreret vindictam, aliud esset dicendum. Quod de epilogis dixit Latro, id, quam religiose ab omnibus observatum sit, Calvi deinde exemplo docet Seneca. *Schult.*

2. *Cum Cicerone iniquissimam litem.* Calvum enim exsanguem et tritum Ciceroni videri, quum ille contra Ciceronem solutum et enervem dixerit, Tacitus scribit Dialogo de Orator.; quem lege, et Ciceronem Epist. XXI. Calvum inclytum fuisse oratorem narrat Val. Maximus. *Schott.*

3. *Vatinius reus.* Vatinium accusavit Calvus paulo major 20 annis. Cf. Quintilianum, lib. XII, cap. 6. In qua actione Calvi idem auctor lib. VI, cap. 4, refert, quum reus candido frontem sudario tergeret, idque ipsum accusator in invidiam vocaret, facetissime Vatinianum respondisse : « Quamvis reus sum, et panem candidum edo. » *N. Faber.*

4. *Injuriose.* Mss. editique ante nos: *in foricæ* vel *in sorite*, sine sensu. Ed.

5. *Vocat illum Salaputium disertum.* Hallucinationes sunt meræ, quæ tot alii præstantes viri ad locum Catulli attulerunt. Solus veravit divinus Salmasius, restituendo, *salopygium*; de quo vide ipsum in Plin. *Gr.*

eum juraturum calumniam[1] : nec unquam postea Pollio a Catone advocatisque ejus, aut re, aut verbo, violatus est. Solebat præterea excedere subsellia sua[2], et impetu elatus usque in adversariorum partes transcurrere. Et carmina quoque ejus, quamvis jocosa sint, plena sunt ingentis animi. Dicit de Pompeio :

.... Digito caput uno
Scalpit : quid credas hunc sibi velle? virum.

Compositio quoque ejus in actionibus ad exemplum Demosthenis riget : nihil in illa placidum, nihil lene est, omnia et citata, et fluctuantia. Hic tamen in epilogo, quem pro Messio tunc tertio causam dicente habuit, non tantum leniter componit, sed quum dicit : Credite mihi, non est turpe misereri : et omnia in illo epilogo fere non tantum emollitæ compositionis sunt, sed infractæ.

In hac controversia Publianam sententiam dedit Vetus quidam rhetor, staturæ pusillæ, in quem Euctemon, homo venustissimi ingenii, Græce dixit : Antequam te viderem, nescio, rhetor, an soratos esses[3].

Fuit autem Cestii sententia : Captus est, inquit, pater; si te capti movent, et hæc capta est. Et quasi non intellexissemus, ait : Nescitis dici, captos luminibus? et illud dixit : Mittes tamen epistolam infructuosam[4]; odisse

1. *Se in eum juraturum calumniam.* Simplex sensus est, se Catonem, quem nunc defendebat, accusaturum. *Gronov.*

2. *Solebat præterea excedere subsellia sua.* In ejusmodi oratores urbane Cassius Severus lineam poposcit. Quintilian. lib. II, c. ult. *N. Fab.*

3. *Nescio, rhetor, an soratos esses.* Quidam legendum conjiciunt, *an orator esses.* Notat autem Schultingius : Salsissime sit dictum si legas, *Antequam te viderem, nescivi os Rhetoris an soricis esses.* Ut significet ita pusillum esse ut tarde viderit; nec ante vidisse, quam vocem audiret. Ea quoque quum primum accideret ad aures, dubitasse, *Rhetoris an soricis esset. Schult.*

4. *Mittes tamen epistolam infructuosam.* Modo hæc vera sint, nullisque partibus corrupta, sensus est : Si tu non eas, quod factu optimum censeo, tamen quod tu nunc forte

illam debes; hæc est quæ matrem tuam excæcavit; et illam falsissimam, in quam multi incidunt. Propter hoc ipsum, inquit, magis flebilis est, quod non potest flere. Et iterum inquit: Lacrymæ matri desunt, causæ supersunt: tanquam cæci flere non soleant.

Memini Crispum quemdam antiquum rhetorem, in illa controversia viri fortis qui tertium filium retinet, quum alter filius in tyrannicidio perdidisset oculos, alter in acie manus: Exsurgite nunc viva cadavera, rogate pro fratre. Sed quid ego meos derideo? alter, quos roget, non videt: alter, quo roget, non habet. Multis compositio belle sonantis sententiæ imposuit. Itaque memini Latronem Porcium, ut exprobraret hanc audiendi scholasticis negligentiam, maxime, quia Triarius compositione verborum belle cadentium multos scholasticos delectabat, omnes decipiebat, in quadam controversia, quum magna quasi fluerent et concitata, sic locum conclusisse: Inter sepulcra monumenta sunt[1]. Et, quum scholastici magno clamore laudarent, invectus est in eos, ut debuit: et hoc effecit, ut in reliquum etiam, quæ bene dicta erant, tardius laudarent, dum insidias vererentur.

Glycon dixit[2]: Παράθει μῆτερ· ἴθι, λαβοῦ τέκνου· ταλαίπωρε, ὁρᾷς; βαίνει σοι· ἐκράτησέ σ'· εἴ με, φησιν, οὐ τρέφεις, ἐπίμεινον, ἵνα θύῃς.

cogites, Mittam epistolam, non id videtur faciendum. Infructuosa, immo noxia nimisquam epistola erit; exemplo matris id patet. Quare mittes alium ad redimendum patrem; ipse remanebis et pasces matrem. *Schult.*

1. *Inter sepulcra monumenta sunt.* Hoc ex sententia eorum, qui gaudebant vitiis in oratione, quæ ex captione verbi unius plura significantis nascuntur, singulare et adorandum fuit. (Paulo ante de his actum ex Controv. præced.) Videntur autem hæc in Controversia aliqua esse dicta, ubi usui erat ostendere, nec monumenta, quæ manu ponuntur, nec quæ ingenio fiunt, et quasi consecrantur æternitati, tanti esse facienda, quanti æstimantur vulgo. *Schult.*

2. *Glycon dixit,* etc. Græca sic vertenda: Occurre, mater; vade, natum occupa. Miser, non vides?

HYBREAS in hac controversia dixit: Τέκνον[1], κἄν με φεύγῃς, καταφιλήσω σ' ἐπαιτοῦσα. Nec quibusdam corruptum videbatur: ROMANUS tamen.....

accedit ad te; apprehendit te: si me, inquit, non alis, exspecta ut sacrifices. ED.

1. Τέκνον, κ. τ. λ. Fili, etiamsi me fugias, te vellicabo (conscientiæ scilicet morsibus) mendicans, id est, dum procul a te vitam mendicando protraho. ED.

CONTROVERSIA XX.

QUINQUENNIS TESTIS IN PROCURATOREM.

THEMA. *Mortua quidam uxore ex qua filium habebat, duxit aliam; sustulit ex ea filium. Habebat procuratorem in domo* [1] *speciosum. Quum frequenter essent jurgia novercæ et privigni, jussit eum semigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris et matris familiæ. Quodam tempore pater familiæ in cubiculo occisus inventus est, uxor vulnerata, communis paries perfossus: puer jubetur percussorem cognoscere; ille procuratorem digito denotavit; accusat filius procuratorem cædis, ille filium parricidii.*

ARELLII FUSCI PATRIS. Ut audivi clamorem, si qua est fides [2], deprehensos a patre adulteros putavi. Quis ferret te voluntariam testem in forum venientem [3], etiam si venires dictura pro filio? Miserrime puer, quamvis periclitor, plus tamen pro te timeo; nimium fraternis insistis vestigiis: itaque jam tibi cum matre non convenit. Quamdiu mater vixit, pater me fuit procuratore contentus.

1. *Habebat procuratorem in domo speciosum.* Legunt alii *in domo spatiosa*, quod nempe causa foret hæc domus, cur patrifamilias opus procuratore esset.

2. *Si qua est fides.* Quiritantium formula opem implorantium, vel deorum, ut sæpe in Plauto et Terentio. *Schott.*

3. *Quis ferret te voluntariam testem in forum venientem.* Hoc enim facto sexus verecundiam egrederis.

Non facile fit parricidium. Vis scire, quantum natura possit? etiam infans pro patre loquitur[1].

Triarii. Vivo patre adultera, moriente conscia, mortuo testis. Aliquis uno teste contentus est? dabo puerum; aliquis uno teste non contentus est? dabo populum. Objicit privigno parricidium, filio mendacium. Intrat procurator, qua solebat. Dic, puer, quis patrem tuum occiderit; dic audaciter; eumdem nominas, quem populus. Nox placet sceleri: prorsus adulteri tempus. Habui patrem tam bonum, ut quum uxorem habere vellet, tamen me novercam habere noluerit[2]. Quo mihi lumen? tantum admissuro nefas optanda nox est. Quid, inquit, ante peccavi? dissimile est; memento enim, de homicida quæri; potest tirocinium esse homicidium, parricidium non potest. Lumen attulisti, ut discerneres; erat illic, quam leviter vulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gladium[3]; sic ego novercam vulnerassem. Frater, quæro an videris procuratorem proxima nocte: nihil de prioribus quæro.

Vibii Galli. Ego taceam de adulterio, quod persequitur etiam populus? Ego taceam de parricidio, quod persequitur etiam puer? Testor vos, Judices, salvum patrem reliqui. O magnam in contrarium sæculi nostri perversitatem! inventus est qui patrem posset occidere, et novercam non posset. Etiam si quis occidere patrem non potest, novercam potest.

1. *Etiam infans pro patre loquitur.* Hoc lucem accipit ex jure civili, quo habetur et definitur infans qui minor est septem annis; quod satis ostenditur vulgo vel una lib. XVIII, C. de jure delib. *Schult.*

2. *Tamen me novercam habere noluerit.* Igitur semigrare et injuriis novercalibus me seducere jussit. *Schult.*

3. *Videmus adactum in præcordia gladium.* Quum dicat hæc filius accusans procuratorem cædis, satis intelligitur, de quo hic fiat mentio. Igitur patris non additum est nomen. *Schult.*

SEPULLII BASSI. Dum perfodio parietem, aliquis sentiet. Cujus vis levissimum somnum? pueri, an senis, an mediæ ætatis[1]? Pueri? frater sentiet. Senis? pater. Mediæ ætatis? noverca. Quærerem, quam sordida domo natus esset, si ullam habuisset: nunc inquisitionem nostram humilitate effugit. Non miror si nescis, quam difficile sit patrem occidere, quum incertum habeas patrem.

ALBUTII SILI. Quæro a te, mulier, an filio tuo credendum putes? Liceat mihi nutrire puerum: ne cum matre illi, ne cum tutore queat convenire. Tres in cubiculo sunt; patrem occidis; puerum contemnis; adulteram non times. Singuli se servi libertique offerebant[2]; puer stabat ante omnes: percussor latebat post adulteram. Quid ante peccavi? cujus uxorem corrupi? quod si fecissem, hominem occidere possem: patrem non possem. Bonos habeo testes; timet hunc in aliena potestate. Aspice corpus patris, quam gravis plaga, quam alte adactus est gladius! sic ego novercam percussissem.

CESTII PII. Adulterum te esse, non unum testem dabo, non corruptum; dabo multos, dabo etiam pueros. Patrem tam graviter percussi, quam debui novercam: novercam ne sic quidem, quemadmodum patrem.

JULII BASSI. Tibi fuit necessarium lumen, ne eam occideres, propter quam occidebas: mihi supervacuum erat, ne instrumento parricidii detegerem parricidium[3]. Si

1. *Pueri, an senis? an mediæ ætatis?* Senibus, quis dubitat, levissimum esse somnum? quod et sanguine defecti, et curis affecti, ægritudinem animi non ferant, quæ somnum abrumpunt. Aristoteles, Galenus, et Artemidorus. *Schott.*

2. *Singuli se servi libertique offerebant.* In tormenta et ad dicendum testimonium; de quibus aliqua Lipsius II Annal. Tacit. cap. 30; idem Tacit. VI Annal. 47; Quintil. Decl. 7. *Schult.*

3. *Ne instrumento parricidii detegerem parricidium.* Etiam lumen respectu procurationis factæque ab eo cædis paternæ *instrumentum parricidii* vocat. Quam vocem latissime patere jam notissimum est. Nam et Numæ lex erat: «Quicumque libe-

rerum natura pateretur; oblivisoendum mihi erat patris, dum occiderem. Majore licentia, quæ non videmus, agimus : et quamvis non minor sit atrocitas facinoris, formido minor est[1]. Si patrem occidi, totus mihi lectus purgandus est : cui parcam non habeo. Non possum gloriari ultione patris : frater illam meus occupavit.

Blandi. Quam difficile est filio, patrem vulnerare; quam facile privigno, novercam occidere!

Varii Gemini. Patrem, inquit, occidisti. Testor vos et Judices, nihil leviter hæ manus faciunt[2]; utrum non habui potestatem? atqui vulnerata es; hui! nolui te occidere? atqui vulnerata es; leviter vulnerata es; quam diligenter servata es! Tu testimonium dic, et ostende non vulnus, sed argumentum; percussor ille quam timuit, ne occideret!

Porcii Latronis. Quare lumen affero? fortius parricidium faciam, si non videro patrem. Occidere aliquis patrem, antequam novercam, potest? novercam, ne post patrem quidem potest?

Triarii. Aliquis parricidio puras manus servat, et inde incipit, quo pervenire difficile est?

DIVISIO. Has controversias, quæ et accusationem habent, non eodem ordine omnes declamaverunt. Quidam fuerunt, qui ante defenderent, quam accusarent : ex quibus Latro fuit.

Fuscus Arellius : Debet, inquit, reus in epilogum desinere; optime autem epilogum contexit defensioni : et

rum hominem sciens morti duit, parricida esto. » *Schult.*

1. *Quamvis non minor sit atrocitas facinoris, formido minor est.* Quintilian. Declam. 18, de incesto commisso in matrem : « Facinus vero, cui (si fas est, ut illud humanæ mentis capiat audacia) circumdatur undique nox profunda, densior caligo tenebrarum; quod nocentes suis quoque oculis vix fatentur, non servo, non creditur ancillæ. » *Schult.*

2. *Nihil leviter hæ manus faciunt.* Quibus occisus pater. *Schult.*

homines magis defendenti quam accusanti favent[1]. Ultima sit pars, quæ judicem faventem possit admittere.

Quidam permiscuerunt accusationem, ac defensionem, ut per comparationem duorum reorum irent, et crimen, simul repulissent, statim transferrent : ex quibus fuit Cestius. Hoc non semper expedit[2] utique qui imbecilliorem partem habent, non est utile cominus congredi : facilius latent quæ non comparantur. In hac controversia duo vel tres rei; noverca enim procuratori[3] conjungitur. Itaque a filii parte utique, aiebat, prius accusandum : quia unum debebat crimen defendere, duo objicere, et adulterii et cædis; si qua sunt ex utraque parte difficilia, non colorem, sed argumentationem desiderant. Itaque ne modum excedam, præteribo. Circa vulnus novercæ quidam bellas res dixerunt, quidam ineptas; immo multi ineptas. Prius illa, quæ belle dicta sunt, referam.

Fuscus. Ut districta levi vulnere est cutis! non credas factum manu privigni; credas amatoris.

Passienus ait : Tam leviter te vulneravit dextera illa, cui nec paries obstitit, nec pater?

Varius Geminus dixit : Da ferrum testi meo : fortius feriet.

Cestius dixit, quum descripsisset quam leve vulnus esset : Nocueras, inquit, mihi, si amicæ tuæ nocere potuisses.

Niger Brutidius quotidiano verbo satis significanter usus est. Rivalem, inquit, occidit : amicam sauciavit.

1. *Magis defendenti, quam accusanti favent.* Igitur Cicero, Divin. in Verr. ad init. multos demum post annos se testatur ad accusandum descendere. Expressitque ipse rationem de Offic. lib. II. *Schult.*

2. *Hoc non semper expedit.* Ostendit Seneca nec horum, nec istorum ordinem hanc controversiam declamandi sibi placere. Quare mox lege : *et in hac controversia.* Ubi Arellii et Latronis sententiam rejicit. *Schult.*

3. *Noverca enim procuratori conjungitur.* Quia dum ille accusatur, hæc rapitur in crimen adulterii.

Hispo Romanus ejusdem generis rem dixit : Ostende, noverca, ostende id quod amator tuus vellicavit.

Bassus Sepullius dixit : Maritum occidit, adulteram strinxit.

Ex illis qui res ineptas dixerant, primus ibi ante omnes Musa vester. Quum vulnus novercæ descripsisset, adjecit : At Hercules, pater meus tanquam paries perfossus est.

Murrhedius : Patrocinium putat esse, quod causæ suæ sanguinem misit[1].

Nepos Licinius ait : Non est istud vulnus, sed ludentis adulteri morsus.

Senianus ex illa stultorum nota[2] sententiam protulit. Non vulneravit, inquit, novercam, sed viri sui sanguine aspersit : quum illic vulnerata ponatur.

Vinitius, exactissimi vir ingenii, qui nec dicere res ineptas, nec ferre poterat, solebat hanc sententiam Seniani deridere, et similem illi referre in oratione dictam Montani Votieni[3]. Senianus in hac eadem controversia dixerat : Nihil puero est teste certius, utique [4]quinquenni. Nam et ad eos pervenit annos, ut intelligat : et nondum ad eos, quibus fingat. Et hæc definitio[5], inquit, ridicula

1. *Patrocinium putat esse, quod causæ suæ sanguinem misit.* Legi vult Gronovius *quod amicæ suæ*, etc. Notat autem Schultingius : Distinguo cum Gronovio et explico quoque ; nisi quod putem præterea subtilitatem istam nimiam Rhetoris hoc quoque significatu voluisse, dum colorem causæ suæ quærit, eam infirmasse. Ipse enim hoc levi ex vulnere Rhetores argumentum passim petunt adversus procuratorem. Infirmitas vero itidem a missione sanguinis oritur.

2. *Ex illa stultorum nota.* Id est *ordine*, *classe*. Cf. Senecam Epist. LII. Paulo post sensu eodem *color* ibidem reperitur. *Schult.*

3. *Similem illi referre in oratione dictam Montani Votieni.* Quam Seneca non posuit. Ex eadem oratione refert dein aliam. *Schult.*

4. *Utique quinquenni.* Atqui impuberi testi minime credendum, lege Julia de vi cavetur. l. testium 1. D. de testib. *Schott.*

5. *Et hæc definitio.* Nempe non tantum illud ridiculum, quod dixit :

est, nihil esse puero teste certius, utique quinquenni: puta, nec si quadrimus puer, testis est; nec si sex annorum. Illud venustissime adjiciebat: Putes, inquit, aliquid agi, omnia in hac sententia circumspecti hominis sunt, finitio, exceptio. Nihil est autem inamabilius, quam diligens stultitia. MONTANI VOTIENI sententiam huic aiebat esse similem, et deridebat. Acre omnino et experrectum est animal canis, utique catenarius paratus. Erat autem non æquus ipsi Montano. Accusaverat illum apud Cæsarem, a colonia [1] Narbonensi rogatus; at Montanus adeo toto animo scholasticus erat, ut eodem die, quo accusatus a Vinitio decertaverit, in Vinitii actionem sententias suas referebat. Eleganter illud dixit SURDINUS: Rogo numquid putas illum alteram partem [2] declamasse?

Gravis scholasticos morbus invasit: exempla quum dixerunt [3], volunt et illa ad aliquod controversiæ thema redigere. Hoc ut aliquando faciendum est, quum res patitur, ita ineptissimum est luctari cum materia, et longe arcessere, sic, quomodo fecit in hac controversia MUSA, qui, quum diceret pro filio locum de indulgentia liberorum in parentes, venit ad filium Crœsi et ait, Mutus in periculo patris naturalia vocis impedimenta rupit, qui plus

« Non vulneravit novercam, sed viri sui sanguine aspersit. » *Schult.*

1. *A colonia Narbonensi.* Unde ipse erat. Martialis lib. IX. Cornelio Cosso et Asinio Agrippa Coss. eumdem Votienum cognitione habita ob contumelias in principem dictas pœnis majestatis adfectum notavit Tacitus Annal. lib. IV, quod ad deportationem cum publicatione bonorum refero. Ita illa immanis bellua omnium insignium virorum, qui felix Augusti imperium doctrina et eruditione illustrarunt, exitio fuit. *N. Faber.*

2. *Numquid putas illum alteram partem declamasse?* Sententias Senianus quibus, causam dicens, usus erat, recitavit: quæ ita erant Declamatoriæ, ut in foro appareret, quasi in ludo egisse, ubi in multis Controversiis pars altera declamatur, quæ plerumque est eorum, qui defendunt. Hoc notatum suo eleganti sane dicto voluit Surdinus. *Schult.*

3. *Exempla quum dixerunt.* Ea dixerunt maxime quum declamarent Suasorias. Unde ad Controver. transibant. Dialogo de orat. c. 35. *Schult.*

quam quinquennio tacuerat; quia quinquennis puer ponitur, putavit ubicumque nominatum esset quinquennium, sententiam fieri [1]; quia Latroni bene cesserat, qui quum diluisset vulnus exiguum, dixit: Aspicite istam vix adparentem cicatricem: rogo vos, non putetis puerulum fecisse, et ne puerulum quidem quinquennem?

Gallus Vibius improbam dixit sententiam, quum cædem describeret. Occidit, inquit, maritum; novercam [2] læsit; puero pepercit; etiam hunc putabat suum.

Valde enim puero Cestius aiebat parcendum. Itaque dixit quum laudaret ejus testimonium: Procurator natus [3] es.

Hermagoras hunc sensum decentius posuit: Μάταιον ἀδιαφόρημα [4].

Blandi sententia laudabatur, quum descripsisset a puero demonstratum procuratorem: O digitum multa significantem!

Euctemon dixit: Μητρυιὰ [5], χρῆσον ἔμπνουν μάρτυρα· ὦ νανίον εὐσεβὲς, ὦ παιδίον ἄξιον σῆς μητρὸς ὅλον καὶ πατρός.

Murrhedius mimico genere fatuam sententiam dixit, quum dixisset, novercam disputare contra filii sui testimonium: Facit, inquit, quod solet, pro amatore sanguini suo non parcit.

Nicocrates Lacon aridus et exsuccus declamator dixit: Τοῦ μὲν [6] ἰδίου μάρτυρος ἐφείσατο, τοῦ δ' ἐμοῦ κατεφρόνησεν.

1. *Sententiam fieri*. Quod Rhetor quisque in Contr. dicit, id sententiam vocat. Præfat. Contr. 1. *Schult.*

2. *Occidit, inquit, maritum; novercam læsit*. Vox *maritum* ab affectu procuratoris, qui mariti occupare locum hac cæde volebat; *novercam* ab affectu privigni manat; quæ duriuscula tamen sunt. *Schult.*

3. *Procurator natus es*. Id est, natus es ut familiæ causam procurares, ut illius famæ consuleres. Ed. — Legunt alii *procuratori natus es*, vel *procuratore*, etc. alii, *procuratore natus non es*; denique *procuratori nothus es*.

4. Μάταιον ἀδιαφόρημα. Temerarius neglectus! innuit haud impune contemptam esse hujus testis infantiam.

5. Μητρυιὰ, χρῆσον, etc. Vertit Schottus: Noverca, utendum mihi præbe spirantem testem. O pusille pie, o puer matris tuæ totus et patris.

6. Τοῦ μὲν, etc. Vertit Schottus:

Hermagoras, quum miserabilem dixisset pueri conditionem esse, qui infestus novercæ et procuratori redderetur, dixit, jam procuratorem clamare : Οὐκ ἔστιν ἡμέτερος[1].

Testi quidem suo pepercit, meum vero contempsit.

1. Οὐκ ἔστιν ἡμέτερος, *non est meus.* Hæc ab indignatione profecta, et potest accipi, quod exturbaturus eum sit domo. Vide quæ dixit Albutius Silus. Sed sic ἔσται legendum. Vel potius istud tueamur et sit confessio ipsius procuratoris, hunc puerulum legitime, non autem ex adulterio suo esse natum, ut interim non neget adulterium, immo fateatur, quod objiciebat filius et fama. *Schult.*

CONTROVERSIA XXI.

DEMENTIÆ ACCUSATUR, QUI SERVO FILIAM JUNXIT.

Thema. *Tyrannus permisit servis, dominas suas rapere*[1]. *Profugerunt principes civitatis. Inter eos, qui filium et filiam habebat, profectus peregre; quum omnes servi dominas suas vitiassent, servus ejus virginem servavit; occiso tyranno reversi sunt principes, in crucem servos sustulerunt. Ille manumisso filiam junxit; accusatur dementiæ.*

CONTRA PATREM. Argentarii. Haberemus solatium, si has nuptias fecisset tyrannus, non pater; habe nunc illi honorem : fac dotalem : sine dominam custodiat. Sanum putatis esse, qui mavult tyrannum imitari, quam servum? pater noster honestis parentibus natus[2]; qui enim aliter conditionem matris nostræ habere potuisset, si tantum ingenuus fuisset?

Cestii Pii. Soror, opto tibi perpetuam sterilitatem. Quum dicerem, Manumittamus servum, aiebat : Exspecte-

1. *Dominas suas rapere.* Olim legebatur, *ut dominis interemptis, dominabus suis nubant.* Quod rejicit Schottus, Schultingius autem defendit.

2. *Pater noster honestis parentibus natus.* Hic honesti, qui alicujus sunt dignitatis; quare iis *tantum ingenuos* opponit, quorum nondum etiam in classe profiteri nomen servus

mus sororias nuptias[1]. Ergo tibi, soror, ut honestos habeas liberos, adulterandum est? Fecit se similem tyranno[2], filiam raptis, libertum cruciariis. Plus servo dominus permisit, quam tyrannus. Qui fecit has nuptias, insanus est, aut tyrannus. Quis hoc potest credere, optandum filiæ fuisse, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogavero patrem, quod gravissimum in tyrannide fuerit scelus : si sanus est, respondebit, Quod dominæ servis collocatæ sunt.

Fulvii Sparsi. Eligitur maritus, quem sanus pater dotalem dedisset; gener tuus ipsis nuptiis crucem meruit. Egregium generum, cui nihil est gloriosius, quam quod inter cruciarios non est! Gravissima quoque ipsi servo facta est injuria; dominam suam non licuit illi servare virginem.

Blandi. Fecit etiam servo injuriam, quum detraxit abstinentiæ gloriam : nuptiis suis manumissus est. O matrimonium omni adulterio turpius[3]!

Julii Bassi. Liberata rep. quod me tristem vidistis, nolite mirari; etiamnum vivit tyrannus. Virginitatem, quam sub tyranno servaverat, perdidit sub patre. Dic, furcifer, cui sororem meam virginem servasti? dic, si placet, Mihi. Non vitiavit, inquit, quum liceret[4] illi.

hic poterat, ideoque dehonestamentum erat familiæ. Ut hic *honesti* ita in Instit. de publ. jud. § 4. *Schult.*

1. *Exspectemus sororias nuptias.* Ut inter amiços interque solemnia votorum servus servator pudicitiæ sororis manumittatur. Alluditur ad hunc morem paulo post : *Nuptiis suis manumissus est.* Adde Cestium in Colore. *Schult.*

2. *Fecit se similem tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis.* Locus ænigmate obscurior, sic forte clarior evadet : *Fecit se similem tyranno*, quia, quod tyrannus fecit, idem et ipse : *Fecit filiam similem raptis*, quia, quod passæ sunt raptæ, idem et ipsa patitur : *Fecit libertum similem cruciariis*, quia, quod fecerunt cruciarii et σταυρωθέντες, idem nunc libertus ipsius facit. *Schott.*

3. *O matrimonium omni adulterio turpius!* Ex adulterio saltem honesti possent haberi liberi. Vide paulo ante. *Schult.*

4. *Non vitiavit, inquit, quum lice-*

Itane dignus est nuptiis, quia indignus est cruce? ex cella migrabit in cubiculum suæ dominæ, vel domina ex cubiculo suo migrabit in cellam?

CORNELII HISPANI. Melioris conditionis sunt vitiatæ quam virgo : illis mutare nuptias contigit[1]. Quare, tyrannicida, præmium accepisti? etiamnum aliqua ex edicto tyranni nupta est; qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum est, ne tyrannum accusare posset. Quod ille, inquit, filiam meam virginem alteri servavit. Nunc maritus est, qui sub tyranno quoque nihil aliud potuit quam raptor esse. Is, qui dotalis destinatus erat, custos relictus est[2]; propositum est edictum, quod ne ferremus, fugimus; nihil per totum publicæ servitutis spatium indignius visum est, nihil diis hominibusque minus ferendum; itaque tyrannus post hoc occisus est. Desponsa est puella : omnia ex edieto tyranni facta sunt.

ALBUTII SILI. Egregius gener, cujus hæc una gloria est, quod comparatus cruciariis frugalior est. Melius servus custodivit dominam, quam pater filiam. Propitius pater ita filiam suam collocavit, quemadmodum iratus tyrannus alienas. Inimici tibi nepotes precantur. Quum sanus pater fuit, ne has videret nuptias, fugit. Parum

ret illi. Hæc verba sunt patris pro servo, quia huic verecundia includit vocem. *Schult.*

1. *Illis mutare nuptias contigit.* Quanquam nempe essent vitiatæ, quod tyrannide et vi eorum pudicitia erat contaminata : hæc vero vitiatur voluntate patris, nec facile dein conditionem reperiet : immo contra quam istis, huic non desinit, sed incipit connubium cum servo. Arellius : « Cæteræ honestos invenerunt, non servos : hæc talem habet, quales illæ in tyrannide habuerunt. » Item : « O te, soror, miseram, quod ista non sub tyranno passa es! jam enim pati desisses. » Loquitur de civitate, in qua pleræque stupratæ ponuntur tum virgines, tum uxores. Ita lectio Ven. et Pal. defendi potest, nec necesse erit, ut vel cum Grutero, vel Pinciano quidquam mutemus. Illius est : *Illis tandem m. n. c.* Hujus vero : *Illis contigit vitiari nuptis. Schult.*

2. *Custos relictus est.* Solent enim custodes uxoribus apponi et virginib.

putatis magnum argumentum dementiæ, quod egit tyrannum in mortem, patres in exsilium, servos in crucem? quomodo, qui sic fugis, sic collocas? Honestius exsul es, quam socer; Si voles invenire generi tui propinquos, ad crucem eundum est.

Arellii Fusci patris. Ex servo gener, et ex domina uxor, ex domino socer est factus; quis has nuptias non tyranni putet? Patrem tyranni criminibus accuso, tyrannum patris. Quid de tyranno loquor? patri similis est. Quid de patre non querar? tyranno similis est. Miserrima soror, sub tyranno patrem desiderabas, sub patre tyrannum desideras. In filia tua coegisti, quod tyrannus tantum permiserat. Nunc nobis, pater si sanus es, exsulandum est. Quid enim miserius accidere potest, quam is status in libertate, quem cæteri vix ferunt in servitute? fugimus, ne serviremus. Felicitatem nostram in calamitatem convertit. Aliquanto enim fuit satius, cum cæteris contumeliam ferre, quam liberatis omnibus, solos in tyrannidem rejici. Servo libertatem dedit, filiæ servitutem. Servo filiam dedit, innocentiam abstulit. Nescio quid sibi velit, quod servi meritum laudat: tyrannum enim laudare debebat[1]. Servus non stultus tergum et caput suum deliciis præsentibus[2] prætulit. Si dicit, se timuisse tantum, laudabo, et hanc illi etiam nunc optabo mentem[3]. Cæ-

L. Attius apud Priscianum, et Carisium de Junone, quæ pellices odit. *Schott.*

1 *Tyrannum enim laudare debebat.* Qui permisit tantum stupra, quod dixit paulo ante; idem expressum in themate; quare servus metuens sibi malum, quum necessitatem excusare non posset, non violavit illius filiam. *Schult.*

2. *Tergum et caput suum deliciis præsentibus prætulit.* In his *caput* etiam pro libertate potest accipi. Nam quum civitatem, familiam, libertatem complectatur, de servis maxime libertatem dicit. Plaut. Mostel. I, 3, 142: « Triginta minas pro capite tuo dedi. » Ubi male *caput* pro vita accipias. Est enim de Philematio sermo Philolachetis, qui istam emptam manumisit. *Schult.*

3. *Hanc illi etiam nunc optabo*

teræ, honestos invenerunt servos : hæc talem habet, quales illæ in tyrannide habuerunt. Soror mea ancillulæ pellex est, sed ut domina nuberet, conservula de cellula exacta est. Nullum in tyranno majus scelus fuit, quam quod tibi libuit imitari. O te, soror, miseram, quod ista non sub tyranno passa es! jam enim pati desisses. Hoc tu putas præmium esse. Quia dominam non violavit, violet quantum volet. Iste vero, ut dicis, injuriam tibi [1] fecit, qui affinitatem tuam moratus est. Si non cessasset, jam fortasse ex illo nepotes haberemus. Habeamus generum, si possumus, parem : sin minus, non erubescendum, cui cognatus sit aliquis, cui sacra aliqua et [2] penetralia, in quæ deducatur uxor : quem adjungamus ad domum, non quem ex censu deleamus.

Porcii Latronis. Qui omnia tuleramus, hoc fugimus. Vocat servum : et quia crucem non meruerat, mereri jubet. Itane, furcifer, tu potuisti dominam complecti? putasti autem te per tyrannum victurum, aut semper futurum patrem? Felicissimi videbuntur, quibus contigerit raptus tyrannus. Ita sine dubio beneficium dedit, qui custodivit dominam a stupro, se a cruce. Cum infelici face [3] ad dotalem suum nova nupta deduceretur, si qua fides est, exhorrui, quasi repositum esset edictum. Cogitabam, quem sorori virum eligerem. Simpliciter fatebor; fastidiebam jam eas conditiones, quæ ante profe-

mentem. Ea enim et nobis et tibi expediet cui viam munire poterit ad libertatem. *Schult.*

1. *Iste vero, ut dicis, injuriam tibi fecit*, etc. Quantum verba tua audio, damnum tibi dedit et malum, qui ita tarde se tuum generum gessit, cumque filia tua rem habuit. Sciendum enim affinitatem, quam definiunt conjunctionem ratione nuptiarum, κατ' ἐξοχὴν dici necessitudinem inter socerum et generum. *Id.*

2. *Cui sacra aliqua et penetralia*. Uxor in sacra mariti concedere nuptiis dicebatur : quod res sacra conjugium sit. *Schott.*

3. *Cum infelici face*. Quæ in nuptiis a quinque pueris novæ nuptæ præferri solet. Plutarch. Problem. Ibidem Catullus : « Tollite, o pueri,

ctionem fuerant; aiebam : Illo tempore et aliæ virgines erant [1]. Non vitiavit, inquit, sub tyrannide. O nos felices, si ne nunc quidem.

Triarius. Age, hoc non est præmium, unum spectare omnium cruces? Certum habeo, si habuisset tyrannus filiam, non scripsisset edictum. Indicit festum diem, aperiri jubet majorum imagines [2], quum maxime tegendæ sunt.

Varii Gemini. Eadem hora et libertum fecit, et generum; hoc fecit quod tyrannus non cogit, nisi quum irascitur, servus ne tunc quidem facit, quum cogitur. Generum habes, qualem? ut illi laudationem suam reddam : nempe frugi servum [3] : Servis tuis paritura fratres. Quantum ad expositionem rerum pertinet, sunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen tristiora exponam, quæ post tyrannidem gesta sunt; non dubitabam, quin esset tyrannicidæ nuptura; si sub tyranno vitiata esset, haberemus [4]. Hoc non tibi uni accidit. Nondum tyrannum occisum puto, etiam nunc tyrannicas nuptias video.

Marillii. Nunc sciam, an merito libertatem acceperis, si liber non merueris crucem; hoc, quod objicio, qui in pluribus fecit, occisus est.

L. Vinitii. Nunc in domo nostra matrimonium est : cujus me puderet, etiam si raptus esset. Quam miseros

faces..... Viden' ut faces Splendidas quatiunt comas.» *Schott.*

1. *Illo tempore et aliæ virgines erant.* Nunc mea soror sola est virgo: quo meliores conditiones, sive maritos, sperare poterit. *Schult.*

2. *Aperiri jubet majorum imagines.* Apparet hinc non in funus solum cereas majorum imagines produci ex atriis solere, ut ex Juvenali, Valerio, et Tacito constat; verum etiam in nuptiis easdem ostentari solere. Quum igitur tam infelices et dispares nuptiæ sint, puta servi cum filia herili, velandas potius, quam ostentandas eas esse, inquit Triarius.

3. *Nempe frugi servum.* Hoc enim elogio bonos vendituri servos commendabant. Contra *nequam servus* hic et alibi reperitur. *Schott.*

4. *Haberemus.* Excidit vox *solatium. Gronovius.*

putatis, Judices, esse eos, quibus quidem duo, quæ miserrima fuerunt, optanda sunt, tyrannus et raptor? Una generi tui commendatio est, quod se aliquando ista puella putavit indignum.

Vallii Syriaci. In eadem conditione, Judices, sumus, ut consolari debeamus sororem, quod aut rapta non sit, aut nupserit; et tamen quid ille meruit, quamdiu per dominum licuit, innocentissimus servus?

Sepullii Bassi. Nuptias clausa domo fecimus; in contubernium deducta servi domina est : ita iste dexteram sororis meæ, nisi dum manumittitur, non contigit.

Pollionis Asinii. Inter nuptiales fescenninos in crucem generi nostri jocabantur[1]. Miserrimum egisse me diem memini, quo servire cœpit respublica. Miserrimum diem egisse memini, quo ne exilium fugimus. Inter hos dies sororis nuptias numero. Miserrima soror, fortasse vernularum tuorum noverca es. Pater, volo ducere uxorem : dic, quam mihi ex ancillis despondeas.

CONTRA. Albutii Sili. Servavit dominam; si quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset.

DIVISIO. Latro in has quæstiones divisit : An, etiam si non debuit filiam sic collocare, damnari tamen ob hoc non possit dementiæ. Licet, inquit, mihi filiam meam cui velim collocare; isto modo et repudium remisero genero. Accusor : Male collocasti filiam; et multi alii. Quid tibi videntur hi, qui abdicant filias suas? avari. Sed mala causa est; nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accusare, non sanum regere. Ego istud an sine

1. *Inter nuptiales fescenninos.... jocabantur.* De his carminibus summa verborum licentia in sponsos jactari solitis Horat. lib. II, Epist. 1, ad Augustum, et Livius lib. VII initio. Plinius lib. XV, c. 22 : « Nuptialium fescenninorum nuces comites. » *Schott.*

ratione fecerim, videbimus : satis est, si sana mente feci. Deinde, An sic filiam collocare debuerit. Hoc in hæc divisit. An, etiam si meruit servus, non tamen sic illi referenda fuerit gratia. Deinde, An bene meruerit. De facto servi primum disputavit : deinde de animo. Factum quale? Non dominam constupravit. Auge beneficia : nec dominum occidit, nec domino venenum dedit[1]. Non est beneficium, scelere abstinere. Et tyrannus permisit dominam rapere, non coegit. De hoc beneficio non est quod laudes servum : alioquin injuriam fecit, si non subducta est injuriæ, sed reservata : tunc tamen solatium fuisset, cum multis pati. Denique, quod aliæ in tyrannide passæ sunt, hæc in libertate : cæteræ absentibus suis, hæc præsentibus. In aliis stuprum vocabatur, in hac matrimonium : in aliis finis exspectabatur injuriæ, in hac nullus; denique illarum stupratores suffixi sunt, hujus manumissus. Deinde de animo servi.

COLOR. Latro colorem a parte filii, quare non vitiasset servus, hunc fecit : timuisse illum supplicium, scisse futurum, ut liberata rep. omnes pœnas, qui contaminassent dominas suas, darent : et adventare jam tempus ultimum tyrannidis videbatur, quum ad summam esset perducta rabiem : quæ nunquam nisi ex desperatione fit. Itaque quum videret, inquit, suffigi cruci servos, clamabat : Hoc ego futurum sciebam. In ultima oratione Latro dixit : Servi quoque nomine tecum queri possum : quem, qui frugi fuerat, nequam fecisti.

Albutius hoc colore usus est. Immatura etiamnum

1. *Venenum dedit.* Incepta hæc; bene Ven. *nec adulterio dominam venumdedit*; potuerat enim illam adulterares, vel pretio tradere in matrimonium; quod nostra emendatio significat. — *Non est beneficium, scelere abstinere.* Sic et Cicero Philipp. II, de M. Antonio ait, ingrati se accusasse, quod vitam quum posset, non sustulisset : quod idem la-

puella, nec adhuc injuriæ idonea[1] : et ideo illam non abduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem sentire non poterat.

Cestius dixit : Ego plane non sum detracturus servo suam laudem; habuit bonam mentem[2]; speravit posse fieri, ut, si virginem servasset, nuptiis dominæ manumitteretur.

Varius Geminus ait : Fortassis amicam habebat; hac delectatus abstinuit; nam quidam virginum concubitum refugiunt : fortasse scivit illam non esse passuram; et illud, quod nequam quoque servos interdum frugi facit, malam fortunam timuit[3]. Et hanc sententiam, quæ valde circumlata est, adjecit : An etiam furcifer auderet cum domina concumbere, nisi illi pater permisisset? Et illud dixit : Ad hoc, pater, ab exilio redibas? In exilium ergo quid fugimus?

Buteo voluit videri, revera mente lapsum patrem; et in narratione hoc dixit : Quam mœstus venit domum ab edicto tyranni! quantum in sinu filiæ flevit! puto, illo tempore mentem esse concussam[4].

Varius Geminus dixit de abstinentia : Sic contaminare dominam suam, et trahere in cellam non est ausus; nisi

troni jus esset : vitamque ei acceptam referre oporteret. *Schott.*

1. *Nec... injuriæ idonea.* Petron. « Nec Gytona puerum verecundissimum sufficere huic petulantiæ affirmavi, nec puellam ejus ætatis esse, ut muliebris patientiæ legem posset accipere. » *Schult.*

2. *Habuit bonam mentem.* Et hæc præstari in mancipiis solet : Horat. lib. II, Sat. III : « ..... Sanus utrisque Auribus atque oculis, mentem nisi litigiosus Exciperet dominus, quum venderet. » *Schott.*

3. *Malam fortunam timuit.* Terent. « feres infortunium. » Plaut. « macto te infortunio, » et sunt minantium. Iidem, quod hic *mala fortuna*, *malum* appellant, et est servilis pœna; quod jam olim notarunt alii, et ludit in eo facetissime Plaut. Amphit. prolog. vers. 24, et seqq. Atque ista voce quum servis minari consuessent, inde indignatio exercitus adversus Posthumium Imp. referente Liv. IV, 49. Historia satis nota est. *Schult.*

4. *Mentem esse concussam.* Etiam Claudianus initio raptus Proserpinæ,

forte hoc modo mavis narrem : Jam tunc sperare sororis nuptias cœperat.

A parte patris magis defensione opus esse dicebat Latro, quam colore.

Varius Geminus factum ipsum defendit, magnos viros fecisse, ut libertinas uxores ducerent. M. Cato, inquit, coloni sui filiam[1] duxit uxorem. Sed ingenuam. Respondeam : Sed Cato; plus interest inter te et Catonem, quam inter libertum et colonum. Quam multa bona haberet subjectus, et obsequens maritus. Non petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meam semper domi habeo : quam eo magis desidero, quod habeo, diva illa fide[2]. Inde factum liberti laudavit.

Albutius et philosophatus est, dixit neminem natum liberum esse, neminem servum : hæc postea nomina singulis imposuisse fortunam. Denique, inquit, scis et nos nuper servos fuisse. Retulit Servium regem[3].

Silo Pompeius hoc colore usus dixit : Exhaustum tyrannidis injuriis patrimonium; non habuisse se dotem quam daret.

Argentarius voluit videri, puella volente se fecisse. Visa est, inquit, indulgere illi : certe debuit.

Gabius Sabinus hoc colore usus est, ut in quantum posset dignitatem suam destrueret, et humilitatem confiteretur. Et ideo, inquit, facilius potuit non vitiari, quia

vs. 4 : « Mens concussa (ubi tamen alii legunt *congesta*). » Sed illic *furore correpta ;* hic pro labefactata atque infirmata potius accepero. *Schult.*

1. *M. Cato... coloni sui filiam.* Cato grandævus Salonii scribæ clientis sui filiam duxit, et ætate et conditione disparem. Plutarchus Catone. *Schott.*

2. *Quod habeo, diva illa fide.* Gronov. ut jubet scribamus : *quod habeo cum invidia.* Sensu satis commodo. Malim tamen : *quod non abero (dii !) ab illa fide. Schult.*

3. *Retulit Servium regem.* Vet. liber, et qui Epitomen hinc consarcinavit, *servum* legisse video. *Ser-*

nemo[1] in domum nostram oculos dirigebat : et sciveram, inquit, facere cui collocarem : quærendus mihi erat gener aliquis libertinus; quid ergo? alieno potius liberto? hunc jam novi; scio, cujus affectus in nos sit; si moriar, scio me meam filiam apud hunc tutorem relicturum. Et hanc sententiam adjecit, quæ valde excepta est. Eum non contempsi generum, qui tyrannum contempserat.

Actius Postumus hoc colore usus est : Nihil est, inquit, invidia periculosius. Hanc sapientes viri veluti pestiferam vitandam esse præcipiunt; hanc ita vincens invidiam eram. Hic nunc nobis objicit fortunam liberorum[2] nostrorum; oderant filiam meam feminæ, me patres, quasi publici mali segregem exprobratorem : quo uno modo honeste potui, feci filiam meam cæteris similem; fortuna mea publicæ partis[3]; detracta omnis invidia est : filiam non habeo honestiorem quam vos, servum frugaliorem habui quam vos.

Hispo Romanus dixerat : Maritum autem ego istum vocem, raptorem serotinum; verbum hoc quasi aucupantis, quod non erat usurpatum, quibusdam displicebat. Ejusdem verbi explicatione, ut extra reprehensionem esset, usus est.

vus, inquit, *rex fuit*. Nil mutandum.

1. *Et ideo..... non vitiari, quia nemo*. Sabinus pro patre colorem ex suæ fortunæ tenuitate sumpsit, se pauperem, nulloque unquam in numero habitum, ut non difficile fuerit servo in domo non notabili et inobservata, edicto tyranni non parere, virginemque filiam conservare: exstincto autem tyranno, se de collocanda filia cogitasse, cui ingenui hominis conditionem re ex exigua invenire non potuit, libertini quærenda fuit, nec ullum alium exstitisse, cujus exploratiores haberet mores, quam servi a se manumissi, quem ideo cæteris prætulerit, hæc ait. *Gron.* — *Et sciveram*. Gruter. corrigit : *haud fuerat*, *inq. facile*, *cui*, etc. Schult. *nec sciveram*.

2. *Objicit fort. liberorum*. Quod eam optatissimam prodiderim et afflixerim. De quo respondet. *Schult.*

3. *Fortuna mea publicæ partis*. Faber legit *fortuna mea publicæ par*; legere mavult Gronovius, *feci filiam meam cæteris similem fortunam meam publicæ parem*

Gabius Sabinus, quum diceret, nondum esse consummatam adversus servos publicam vindictam : Etiamnum in domo nostra residuus raptor est.

Saturninus Furius, qui volens vel condemnavit [1], majus nomen in foro quam in declamationibus habuit : solebat tamen tam honeste declamare [2], ut scires, illum huic materiæ non minus idoneum esse, sed minus [3] familiarem. Is in hac controversia quum L. Lamiæ filio declamaret, dixit sententiam : Ὁ μὲν[4] πατὴρ χείρων γέγονεν τυράννου, ὁ δὲ δοῦλος ἑαυτοῦ.

Ex tabellis emptionis multi sententiam trahere tentaverunt. Albutius dixit : Profer mihi tabellas; quid hoc est? generum socer mancipio accepit.

Triarius dixit : Fugitivum, erronem, non esse : Ita, si malum auctorem habemus, gener noster fugitivus est.

Blandus dixit : Relegamus auctoritatis tabellas; furtis noxaque solutus; hæc generi nostri laudatio est?

Gallio dixit : Furtis noxaque solutus est.

Sparsus dixit : Ostende tabellas; quid nobis cum isto genero? prior dominus promisit, fugitivum non esse. Gratulor vobis, posteri; patrem fugitivum non habebitis.

Varius Geminus dixit : Erronem non esse : adjicio, fugitivum non esse : adjicio, furtis noxaque [5] solutum; numquid de generi tui nobilitate detraxi?

sed Schultingius minima mutatione emendat, *fortuna mea par sit.*

1. *Qui volens vel condemnavit.* Intelligit Volesum Messallam, qui Procos. Asiæ sub Augusto damnatus est. Tacit. Ann. III, et Seneca filius de Ira, lib. II. Hæc Lipsius, quæ perplacent. *Schult.*

2. *Solebat tamen tam honeste declamare.* Id est, bene, laudabiliter, non corrupte, neque insane. *Schult.*

3. *Familiarem*, intellige *assuetum.*

4. ὁ μὲν, etc. Vertit Schottus : Pater quidem deterior factus est tyranno, servus autem se ipso.

5. *Furtis noxaque solutum.* Usitata hæc ex edicto Ædilium stipulatio in mancipiorum venditionibus, ut constat ex Jurisconsultorum responsis, quæ in tit. de Ædilitio Edicto retulit Trebonianus ex Ulpiano,

Pollio aiebat ridere se quod declamatores decrevissent hunc utique emptitium esse. Mirari vos puto, quod in hac controversia omnes declamatores mentis suæ fuerint[1].

Nepos Mamilius, quum hortaretur libertum ad repudium sororis, dixit : Refer nobis gratiam, et tu sororem meam manumitte. Nepos Licinius illi non cessit; dixit enim : Sub illa subsellia transite servi, transite [2] liberti, empta cognatio; et quum illum sensum elegantem, et ab omnibus jactatum, subripuisset : Soror, opto tibi sterilitatem : adjecit : Nec est quod mireris, me timere partum tuum : audio sic nasci tyrannos.

Paulo et Pomponio JC. lib. XXI. Pandect. *Schott.*

1. *Quod in hac controv. o. decl. mentis suæ fuerint.* Id est, non dixerint insana, quod factum ab iis, quorum subjungit sententias. *Schult.*

2. *Sub illa subsellia transite servi, transite liberti.* Eo respicit, quod actores et rei, quique cum iis facerent, ut advocati, amici, testes, sua sibi subsellia habuerunt in judiciis. *Schott.*

CONTROVERSIA XXII.

CAVETE PRODITOREM.

Lex. Proditionis sit actio.

Thema. *Pater et filius imperium petierunt. Prælatus est patri filius. Bellum commisit cum hoste*[1] *: captus est. Missi sunt decem legati ad redimendum imperatorem; euntibus istis occurrit pater cum auro : dixit, sero se aurum ad redemptionem tulisse; filium suum crucifixum esse; illi perveniunt ad crucifixum imperatorem; quibus ille dixit :* Cavete proditorem. *Accusatur pater proditionis.*

CONTRA PATREM. Albutii Sili. Quid desideratis ultra? imperator supplicium tulit[2], proditor pretium.

1. *Bellum commisit cum hoste. Bellum* pro prælio ponit, ut Justinus lib. IX, c. 4 : « Bello consumptorum corpora sepulturæ reddidit.» *Schult.*

2. *Imperator supplicium tulit*, etc.

Tristiorem istum vidimus, quum filius imperator renuntiatus est, quam quum captus. Redde rationem, quemadmodum redieris tutus, senex, solus, cum auro; quum etiam imperatores capiantur. Imperator adolescens renuntiatus est, omnibus lætis, præter patrem.

Cestii Pii. Plus accepit auri, quam quod posset abscondi; nolite mirari; et imperatorem, et filium vendiderat. *Cavete proditorem*. Jam comitiis cavimus. Abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. Quum de redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt, præter competitorem [1]. Indicium fuit, morientis breve, filii verecundum.

Blandi. Quomodo te dimiserunt? si nihil aliud; et ducem genuisti, et dux esse voluisti. Si non decreveramus, consilium nostrum exspectari debuit; si decreveramus, officium.

Arellii Fusci patris. Unde tam graves paterni sinus? numquid ossa filii reportant? Exspectat videlicet judicia vestra reus : tanquam nesciat, quid de illo sentiatis. Non tu semel apud hostem fuisti [2], sed nos semel legatos misimus : Imperator non audet nominare te, tanquam patrem [3].

Junii Gallionis. Fuit adolescens optimus, verecundissimus : qui patri suo cessisset, si salva pietate potuisset. Iterum vobis inter patrem et filium judicandum est. Candidatus processit contra patrem : si silentium ejus intelligere scissetis, et tunc vobis verecunde indicaverat. Habebas apud hostes auctoritatem : apparebat te reip.

Pro *supplicium*, legunt alii *crucem*.

1. *Omnes in curia fuerunt, præter competitorem.* Apparet, quum pater jactaret se profectum ad filium redimendum, id ipsum in crimen rapi, eumque accusari, quod abfuerit, ne audire cogeretur, quum deliberatur et decernitur publice de redemptione filii. *Schult.*

2. *Non tu semel apud hostem fuisti.* Confer, quæ dixit Hispo Romanus in colore *Schult.*

3. *Non audet nominare te, tanquam patrem.* Id est, non impetrat

irasci. Legati nostri aurum ferebant : pater afferebat. Dixeras illos sero venturos : nonne pervenerunt? sero imperatorem nostrum convenerunt. Imperator istum accusat, nos subscribimus[1]; hoc fuit imperatoris nostri testamentum. Objice, inquit, aliqua anteactæ vitæ crimina; non possum. Verecundum competitorem habuisti, multum tacebat; quod possum tibi majus crimen objicere? filius tibi tuus credi rempublicam noluit. Non est quod dicas, Quem misi ad hostes : tanquam ipse ire non posses; cur tam cito reverteris? Diutius nos contra filium rogasti, quam pro filio hostem. Num immobilis diriguisti? num illi, quasi et ipse affixus, hæsisti? quid tam cito recedis? etiamnum vivit, etiamnum loquitur; recessurus interroga, si quid velit mandare. Voce proditionem coarguit, silentio proditorem. Intelligo quanto periculo istum offendam; quemadmodum enim iste accusationem vindicavit[2]? cruce. Omnibus argumentis premitur; dabo qui viderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo testem, et ne quid de dignitate dubitari possit, imperatorem. De hoc utrum volet, dicat : inimicus est, hunc indicavit. Aurum tantum habuerat, ut appareret etiam non quærentibus : tantum suspectus erat, ut quemvis potius quam vos[3] admoneret. *Proditorem cavete*. Optimus adolescens,

a se, ut te nominet patrem. Igitur *cavete proditionem* tantum dixit. *Schult.*

1. *Imperator istum accusat, nos subscribimus*. *Subscribere* in crimen accusatores solent libellis, quos dabant; ut Paul. JC. lib. III; et Ulpianus lib. VII. D. de Accusat. et pluribus locis. Asconius in divinationem de aliis scriptoribus apud M. Tullium. *Schott.*

2. *Quemadmodum enim iste accusationem vindicavit.* Accusationem vocat filii petitionem, qua satis significabat, si cives illius intelligere silentium scissent, patri non esse credendam remp. quod hostili adversus illam animo esset. Nam hæc illi causa erat, cur patri non cederet, quum aliter facere pietas in patriam non permitteret. Vide, quæ paulo ante hic ipse Rhetor dixit. *Schult.*

3. *Quemvis potius quam vos*. Referri videtur ad legatos. Sed Petreius ad *patrem*, recte : legitque *ad hunc*, ut respondeat illi : « Dignum te non putavit filius, cui diceret : Caveto

nullam esse factam proditionem, sed se proditorem non esse. Et suspectus, inquit, judici est, qui plus quam se defendit : et nolo cum filii voce pugnare, ut imperatorem et filium mentitum dicam : præsertim quum odium adversus filium objiciatur patri.

ALBUTIUS in duas partes declamationem divisit; primum negavit ullam esse proditionem : deinde ut esset, ad se non pertinere.

COLOR. Colorem contra patrem SILO POMPEIUS hunc introduxit, odio illum reipublicæ a qua repulsus erat, fecisse, et odio ipsius filii quem oderat : et quia competiverit, et quia vicerit.

VARIUS GEMINUS dixit statim petiisse patrem hoc proposito imperium, ut proderet : hominem avarum et lucro inhiantem, et quia noti mores ejus erant, victum ab eo competitore, a quo vinci fas non erat, nisi hominem turpissimum [1]. Ante comitia, inquit, paratus erat et pecuniam accipere, et filium prodere; post comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium proderet. Ut captus est dux; aiebamus, inquit, Non potest hoc sine proditione fieri; excusavimus nos imperatori; diximus perseverasse ad redemptionem, quamvis deterruisset pater. Hoc loco ille respondit : *Cavete proditorem*.

BLANDUS dixit, ægre ferentem pudorem repulsæ, voluisse occidi filium, ut in ejus locum substitueretur ipse.

HISPO ROMANUS. Ultionem, inquit, suam hosti vendidit; tam facile, inquit, exiit; nocte pervenit ad hostes, rediit: ut scires illum non tunc primum fecisse.

cando inutilia. Quum autem alia multa, ut lites, Reip. bono citissime finirentur, Prudentes olim sanciverunt: tum illud humanæ vitæ arctissimum vinculum Jurisjurandi religionem, ut Caius JC. ait l. I, D. de jurejur. *Schott.*

1. *A quo vinci fas non erat, nisi hominem turpissimum.* Publicæ enim disciplinæ intererat, ne patri

ARGENTARIUS dixit : Perfer ad senatum mandata filii tui; necesse est tibi multa dixerit; legatis quoque aliqua mandavit; fortasse proditoris nomen patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi. Sublata omnis quæstio est. Quæritis quem dixerit? videte, cui nihil dixerit.

Pro patre de comitiis hic color LATRONIS fuit. Ne quis filium meum vinceret, timui; itaque professus sum [1], ut auctoritate mea deterrerem futuros competitores : deinde ipse filio meo cessi.

ALBUTIUS hoc colore usus est. Aiebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuisset : talem senem, qualis Maximus fuit : senem nihil temere facturum; utriusque populo copiam fecit.

CESTIUS hoc colore usus est. Noveram vitia filii mei : sciebam esse acrem adolescentem, fortem, sed inconsideratum, temerarium. Itaque petii imperium reipublicæ causa filii mei, quem idoneum ad tantum sustinendum onus non putabam.

FUSCUS ARELLIUS dixit, in hoc se competisse, ut hostium animi frangerentur, quum audissent, posse rempublicam vel in una domo duos eligere.

HISPO ROMANUS simpliciter putavit agendum. Inepti, inquit, hi colores sunt; componantur competitores. Hoc itaque egit colore, ut quereretur de exitu comitiorum; adolescentulos omnes conspirasse, quasi de ætatis comparatione ageretur : facile itaque victum senem non ambientem. De me, inquit, queri non potestis : clamavi, Non est vobis utilis hujus ætatis imperator. Mansit itaque illi et post comitia eadem contumacia : nihil referebat ad patrem; nihil communicabat : itaque captus est. Et

præferretur filius; nisi quem indignissimum sui fecissent mores. *Schult.*

1. *Professus sum*. Ad rem cf. Vell. Paterc. II, 92, ubi de Sentio Saturnino.

quum descripsisset, quam imperite disposuisset aciem, quemadmodum inexploratis locorum insidiis oppressa ejus temeritas esset; adjecit : Hoc erat quod vobis clamabam, Ducem senem eligite.

Otho Junius pater : Præsagiis quibusdam, et insomniis hanc fortunam [1] prænuntiantibus agitatum se [2]competisse dixit; erat autem ex somniatoribus totus [3]; ubicumque illum defecerat color, somnium narrabat.

De eo quod inscio senatu egressus est, Latro sic coloravit : decretum non exspectasse, amentem et attonitum protinus præcurrisse.

Albutius hoc colore usus est : Semper de duce cito constitui : longum erat exspectare : ad summam festinavi, nec occurri [4].

Varius Geminus dixit : Maluisse solum ire; hostes enim auctoritate legatorum non moveri, ad lacrymas patrum sæpe flecti.

Silo Pompeius ait : Putavi utilius esse, privata illum pecunia redimi; minoris enim posse æstimari, quam si tanquam imperator redimeretur.

Argentarius ait : Nihil tam iniquum erat, quam legatos ad redemptionem mitti; nunquam enim reddidissent, quem sic desiderari publice judicassent. Itaque præcurri rogaturus, et hoc dicturus : Exercitus contemnit illum, resp. relinquit.

1. *Insomniis hanc fortunam prænuntiantibus*. Similis locus in Declam. Quintil. IV, et 372; unde patet verissimum esse, quod Opsopœus vidit, vulgatam nempe lectionem, quam illi debemus. *Schult.*

2. *Agitatum se competisse dixit.* Emendat Faber, *agnita re se comperisse*, quia apud veteres editiones legit, *agitatur ei comperisse.*

3. *Erat autem ex somniatoribus totus*. Quod coloris genus sua facilitate auctoritatem perdidisset, dicit Quintilianus. *N. Faber.*

4. *Ad summam festinavi, nec occurri*. Occurrere hac festinatione, id est, tempori venire volui. Sed sero adveni. Ita Plaut. prol. Pœn. «Dum scriblitæ æstuant, occurrite.» In Pseudol. IV, 7 : « Qui occurrit prior Har-

Blandus ait : Cogitanti mihi quid facerem, contentusne essem paternis lacrymis, an comitatu publico preces meas adjuvarem, tandem venit in mentem, Trojanum regem ad redemptionem filii sine legatis isse, et cum auro.

Sepullius Bassus ait, non exspectasse se curiam, quia putaverit futuros, qui redimendum negarent, quod factum [1] apud Romanos sæpius erat : itaque ante se voluisse redimere, quam posset aliquid de non redimendo constitui.

Cestius dixit : Non quæsivi secretos tramites, et occultum iter, proditor scilicet eadem via veni, qua legati.

De voce filii, colorem Albutius hunc fecit : Pudebat illum, inquit, quod captus erat : quærebat aliquod fortunæ suæ patrocinium : voluit videri non culpa sua, sed proditione hoc sibi accidisse; itaque nomen adjicere non potuit.

Fuscus Arellius dixit, alienatum jam suppliciis animum, et errantem has voces effudisse sine argumentis, sine reo.

Varius Geminus omnia complexus est : Potest, inquit, propter hoc, potest propter illud : ego vobis idem suadeo. *Cavete proditorem.* Hoc si cavere vultis, imperatores senes facite.

Illud et in hac controversia et in omni vitandum aiebat Cestius, quotiens aliqua vox poneretur, ne ad illam quasi ad sententiam decurramus; sicut in hac apud

pax.» Maxime illud : *nec occurri;* eo respicit, quod inanis sumpta est opera, nihiloque effectum plus, quam si nullus esset labor susceptus. *Schult.*

1. *Quod factum apud Romanos.* Ut de captivis redimendis missus a Carthaginensibus primo bello Punico Attilius Regulus, censuitque non redimendos. Cic. Offic. III. Appius Cæcus de non redimendis Pyrrhi captivis sententiam dixit, quos rex gratis remisit, de Offic. lib. II. De clade Cannensi captis cæsisque Romanis. Offic. lib. III, et Agell. lib. VII, cap. 18. *Schott.* — Cf. Tit. Livium, XXII, cap. 58 sqq.

Cestium quidam auditor hoc modo cœpit : *Ut verbis ducis vestri scilicet, Judices, incipiam, Cavete proditorem.* Sic finivit declamationem, ut diceret : *In quibus vitam finit imperator, Cavete proditorem.* Hoc sententiæ genus Cestius ἠχὼ vocabat, et dicenti discipulo statim exclamabat : ὑπὲρ τὴν ἠχώ[1]. Ut in illa Suasoria, in qua deliberat Alexander, an Oceanum naviget, quum exaudita vox esset, *quousque invicte?* ab ipsa voce quidam cœpit declamare, et in hanc desiit. Ait illi Cestius desinenti : Ἔν σοι μὲν λήξω[2], σέο δ'ἄρξομαι. Et alter, quum, descriptis Alexandri victoriis, gentibus perdomitis, novissime poneret : *Quousque invicte?* exclamavit Cestius : *Et tu quousque*[3]*?*

Otho Pater hoc colore usus est pro patre; dixit enim, molestum fuisse imperatori, quod illum suffixum legati intuebantur. Itaque, ut ab hoc illos spectaculo arceret, et exoneraret verecundiam suam, id dixisse, quo audito festinarent. Itaque dixisse illum, non, *Caveant proditorem :* sed, *Cavete :* quasi ipsis legatis esset periculum, ne proderentur.

1. Ὑπὲρ τὴν ἠχώ, « Supra ipsam echo, melius quam echo. » Sic deridebat auditorem suum Cestius, qui, quum se mire orationem conclusisse arbitraretur, nihil aliud, nisi quod vana echo, effecerat : paulo tamen melius, quippe quod echo nonnisi ultimas vocum syllabas iterare soleat, ille vero voces integras. Insignis sane victoria, et magna laus oratoris ! Ed.

2. Ἔν σοι μὲν λήξω, x. τ. λ. « In te desinam, a te incipiam. » Ex Homero, Il. X, 97. Parodia utitur Cestius, qua discipulum irrideat. Vulgo Εἴ σοι, quæ lectio prioribus fucum fecit. Ed.

3. *Et tu quousque* Respexit initium Catilinariæ 1 : « Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra ? » Ut sup. quoque Suas. 7, extrema. *Schott.*

CONTROVERSIA XXIII.

MUTANDA OPTIO RAPTORE CONVICTO.

Lex. Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet.

Thema. *Rapta producta, nuptias optavit. Qui dicebatur rapuisse, raptorem se negavit. Convictus est. Illa optionem petit. Contradicitur.*

CONTRA RAPTAM. Albutii Sili. Præterquam quod in omni discrimine periculosa libertas est [1], meruit puella, ut taceremus : misericors in nos, etiam antequam rogaremus, fuit. Inhumana libertas est, si vincimus adversus judices [2]. Non oportet tibi amplius quam semel licere optare; omnis nimia potentia saluberrima brevitate constringitur; qui potest condemnare, possit semel : qui potest occidere, possit semel : aut si quæ iteratio recipi potest, in pœnitentiam mortis recipienda est. Proponite vobis jam supplicii faciem, carnificem, securim; alicui hoc semel licere, nimium est; exorata sum, conde gladium : irata sum, repeto optionem; et non semel mori satius est? occide jam non vitiatorem, sed virum.

Porcii Latronis. Periculosius est negare raptum, quam commisisse; in hanc perturbationem adolescens perductus erat, ut ignoraret quid fecisset : non refugiebat tamen puellæ nuptias; favebat tantum sibi, ut innocens

1. *Præterquam quod in omni discrimine periculosa libertas est.* Petreius ex aliquo præcedente membro hæc detruncata, nec continuanda cum sequentibus credit. In quo a veri recta ratione satis longe aberrat. Sunt hæc integra et sequentibus pulcherrime cohærent. Illud densam illius oculis caliginem offudit, quod *libertas* quid sit hoc loco, non vidit. Est vero, ut sæpe alibi, dicendi et taxandi audacia. *Schult.*

2. *Si vincimus adversus judices.* Petreius interpretatur : Quorum sententia convicti sumus. At quomodo poterat fieri? non enim cum illis

duceret. Itaque nihil aliud petit quam libertatem, ut honestius duceret. Ita apud vos, Judices, tutius est peccare quam erubescere? Dignior pœna erat, si id peccasset, quod meminisse posset. Exsurge, adolescens, et sine ullo respectu pudoris[1] ad pedes te puellæ demitte : accedite et vos, amici propinquique, et tu, mater et pater : quid tu, puella? ecquid te horum lacrymæ movent? Non eo, inquit, ad illum magistratum; non dissimulo; metuo te, puella, si nusquam rogari vis, nisi ubi occidere potes. Gravius punior nunc, quum me peccasse pudet, quam quum peccavi. Quæ post injuriam ignoscit, perdidit misericordiam[2].

CESTII PII. Venit ad vos, vestro beneficio retenturus puellæ beneficium; optavit nuptias : neque adhuc sciebat, quam verecundum maritum esset habitura. Vitiatorem demisisti : virum occides? aiebat judex : Quid habes, quod tam pertinaciter neges? nuptias optat; minus est ergo quod vitiavit, quam quod negavit?

Q. HATERII. Non sum, inquit, optatura mortem, sed volo mihi licere mortem optare; quam potestas ista delectat, crudelis est.

BLANDI. Ergo nos injuriam periculosius negavimus, quam fecimus.

JUNII GALLIONIS. Quadam nocte, quid dicam : Non negare jam non audeo. Nox, vinum, error, quid irasceris,

consistebat. Scriptus et Schotti, *judicem*. Recte. Intelligitur enim rapta. *Gronov.*

1. *Sine ullo respectu pudoris*. Dignitati mariti erat adversum, si ita supplex suæ fieret uxori. *Raptor si non occiditur*, quod fit rapta nuptias optante (hæc id fecerat), *jam maritus est*. Quintilianus, Declam. 247. Eapse in causa Decl. 309 raptor ait : « Si rogari vis, rogo : et rogo per illam clementiam tuam : rogo jam tanquam maritus. » *Schult.*

2. *Quæ post injuriam ignoscit, perdidit misericordiam*. Id est, misericordiæ gloriam gratiamve; ita Controvers. 21, Blandus : « Fecit etiam servo injuriam, quum detraxit abstinentiæ gloriam. » At Arellius : « Servo filiam dedit, innocentiam abstulit. »

puella? jam non negat. Non diligenter causa mea acta est. Dum nihil timetis, facilius me puellæ credidistis. Confitendum est vitium nostrum: nos nuptiis fecimus moram: Sive adhuc esset, vitiata, sive non esset, visa indigna matrimonio, quæ hominem posset occidere. Tibi consulebam, ne dicereris vitiatori nupta; si per te licuisset, honestiorem maritum habuisses. Tu negasti? O hominem impudentem! ita tu non ante magistratus tribunal, in conspectu populi, in medio foro clamitasti: Ego virginem rapui? Neminem habere tam obsequentem maritum potes; hic jam nihil negavit.

Varii Gemini. Exponam vobis rerum ordinem sic, tanquam ab eo didicerim, qui, quid fecerit, nescit.

Vibii Galli. Ubi estis qui dicebatis: Nihil interest tua; Confitere, confitere: quia honestius putasti raptori nubere[1]. Sit, inquit, mihi hæres, si quis intra decem menses[2] natus fuerit; numquid negat? Surge, adolescens: dic, Rapui, vitiavi: incipe scire quod nescis: miraris si tibi non credit, multum est de quo timet[3].

PARS ALTERA. P. Asprenatis. Nescio utro judicio adversarius fuerit improbior; priore id egit, ne quam omnino pœnam stupri penderet: hoc id agit, ut ipse optet, ex duobus a lege constitutis suppliciis, utrum velit pendere: Fatetur enim impune se habere maluisse,

Injuria erat, quod marito jam post factam optionem, hæc negotia facessebat apud judices. *Schult.*

1. *Quia honestius putasti raptori nubere.* Sensus est: honestius putat ista raptori nubere. Ipse vero quia diversa in sententia versabatur, ideo confessus non erat, et nuptiis attulerat moram. *Schult.*

2. *Si quis intra decem menses.* Postumus intra decem menses natus legitimus habetur, et hæres fit: tot enim menses partui plerumque destinantur. Virgilius: « Matri longa decem tulerunt fastidia menses.» *Schott.*

3. *Multum est de quo timet.* Forsan enim vel post raptum rem habuisset cum alio, aliisve, unde esset gravida, quibusque animo esset addicta. Cujusmodi suspicioni præ-

quam ducere uxorem : uxorem ducere malle, quam mori; antea legem vitiationis evertere conatus est, nunc transferre vult : advocatos rogat, judices rogat, omnes potius quam vitiatam. Utinam non hoc illum liberaret metu, quod judicis sui novit clementiam; nobis clamabat se innocentem : si quid peccasset, mori non recusare. Aderat raptori populus : nec quidquam magis suspectam faciebat vitiatæ causam [1], quam lenitas optionis. Si tibi jam de stupro tuo liquet, est quædam proxima innocentiæ verecundia, præbere se legibus : tu vero meruisti quidem mortem illa inficiatione; ignorasti, an peccasses; innocens esse voluisti; causam haberes : revertere ad partes, puella, quandoquidem totiens jam rogas, quæ rogari ipsa debueras.

DIVISIO. Latro tres fecit quæstiones, an illa optio justa fuerit. Non fuit, inquit, justa : non enim constabat te raptorem esse. Nihil refert, inquit, an negaverit; erat enim raptor, etiam ita si negabat, et justa fuit optio. An si injusta optio fuit, revocari possit. Optio, inquit, semel puellæ datur : immutabilis est, semel emissa. Judex, quam tulit [2] de reo tabellam, revocare non potest; quæsitor non mutabit pronuntiationem suam. Nihil tam civile, tam utile est, quam brevem potestatem esse, quæ magna est; si volet et alteram suam optionem revocare, et deinde tertiam, nunquam constabit quid futurum sit :

bet illa causam, dum ita tarde illius nunc conditionem amplectitur. Antecedentia hanc expositionem confirmant. Possit etiam huc pertinere, quod est in quæstione Latronis secunda. *Schult.*

1. *Nec quidquam magis suspectam faciebat vitiatæ causam.* Unde difficillime raptorem reum peragere potuit. Hæc adversus ista, istisve similia : « Non diligenter causa mea acta est : dum nihil timetis, facilius me puellæ credidistis. » Quæ sunt in verbis Junii Gallionis supra. *Schult.*

2. *Judex quam tulit.* Quia pronuntiata sententia judex esse desinit. Ulpianus in l. Judex. D. de re judic. Legitur autem in epitoma etiam scripta : « Judex dat tabellam, revocare sententiam quam tulit, non potest. »

quum illa, quid optaverit, possit sequenti semper optione rescindere. Tertiam fecit quæstionem. An si possit aliquando revocari optio, nunc debeat. Hæc defensio adolescentis, qui negavit se vitiasse.

Fuscus et ordinem mutavit quæstionum, et numerum auxit : fecit enim primam quæstionem, An rapta non possit amplius optare quam semel. Potest, inquit; lex enim non adjecit, Quotiens optet, sed, Ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud. Non adjicit, Neque amplius, quam semel. Contra ait : Lex jubet te alterutrum optare. Tu hodie, si mortem optaris, facies quod nunquam factum est : utrumque optaveris. Etiam si non licet, inquit, amplius quam semel, et mortem optabis, et nuptias. Ego nondum optavi : optio est enim, quæ legitime fit : illa non est facta legitime : si prætor defuisset[1], numquid optionem vocares ? Si rapta defuisset, raptor non fuit. Non est illa optio : sermo est. An proximo judicio confirmata sit optio. Rapta ait : Agebatur apud judices, utrum deberet raptæ esse optio : non judicatum est, raptam esse debere? rapta sit. Non, inquit : puella : quæsitum est enim, an ego in raptorem jus haberem ; judicatum est, habere me : uti debeo. Non possum ante legem habere, quam raptorem[2]. Novissimam quæstionem fecit æquitatis, An raptæ debeat esse optio[3].

Passienus hanc ultimam partem sic dividebat : An, si

1. *Si prætor defuisset, numquid.* P. Faber interpretatur inde, quod actus legitimi fierent ut plurimum imminente ipso prætore. At ego *Prætoris* hic Fuscum partes desiderasse nullas existimo. Scripserat enim : *Si raptor defuisset.* Pro puella hoc. Nondum ait optasse, quia ea est habenda optio, quæ legitime fit, nempe quum de raptu constat : ista non est facta legitime, quia facta est dum etiamnum dubitatur. Si non inventus fuisset raptor, non diceres optionem : nec dices ergo, quæ facta est, dum etiam quæritur, fuerit raptum necne. *Gronov.*

2. *Non possum ante legem habere, quam raptorem. Lex* in his est jus lege concessum. *Schult.*

3. *An raptæ debeat esse optio.*

adolescens malo adversus puellam animo inficiatus est raptum, ut nuptias effugeret, dignus sit qui iterum fortunam subeat optionis recusatæ; deinde, an malo animo fecerit.

VARIUS GEMINUS ultimæ quæstioni vel parti, in qua quid debeat fieri, quæritur, duo hæc adjiciebat, quæ per se quæri putabat : An si puella pro certo adolescentis mortem optatura est, non debeat illi permitti optio, tam crudeliter usuræ sua potestate : Deinde, An mortem optatura sit. Quid est, inquit, quare velis optare, nisi quod nuptias non vis? Hoc non tantum patimur, sed rogamus.

COLOR. Color pro adolescente introductus est a LATRONE talis, ut diceret, se ebrium fuisse, et ignorare quid fecerit : hoc die magis credere de facto suo, quam scire : recusasse autem, non, ne duceret uxorem, sed, ut sua voluntate duceret, et judices non audisse sollicitos : faciles fuisse quasi de nuptiis ageretur.

VARIUS GEMINUS raptum confessus est, et dixit, nihil tam contrarium esse adolescenti, quam etiamnum negare : ne non tantum raptam, sed etiam judicem offendat.

CESTIUS nec Latronem secutus est dicentem, nescisse se; hodieque nescire : nec Varium Geminum, confitentem se rapuisse [1]; apertius negavit : Virum, inquit [2], in-

Controv. 24, in divis. «Multa, inquit, interveniunt, propter quæ non debeam facere, etiamsi possum.» Potest et accipi, quod ipsam contra lege scriptam disputaverit, quo magis infirmaret omnia, quæ pro se producebat puella, cujus præsidium sola ista in lege erat situm. *Schult.*

1. *Nec Varium Geminum confitentem se non rapuisse.* De qua lect. N. Faber observavit : at hoc negare est, et tamen supra Varius Geminus fassus est se rapuisse; removenda igitur negatio, legendumque *confitentem se rapuisse;* quæ autem deinde sequuntur, mutila sunt.

2. *Virum, inquit, invenire non poterat.* Igitur mihi se obtrudere postulavit, accusans raptus, ut cogeret, qui illam nec cogitatione læsi.

venire non poterat, Judices. Tertiam sententiam secutus est. Si rapuit, indignum est puellam invitam raptam esse : si non rapuit, nonne indignum est, fieri illum maritum?

Silo Pompeius dixit, adolescentem verecundum natura, et rustici pudoris, non sustinuisse confessionem. Non placebat Latroni color. Minus, inquit, ignoscetur illi, si scit se rapuisse, et sciens mentitus est. Contradicebat Silo, posse ulli fidem fieri, aliquem nescire an rapuerit.

Hispanus Cornelius. Non subducere illi, inquit, maritum volui, sed honestiorem dare. Digna est, inquit, tam misericors puella, quæ non videatur nupsisse raptori.

Hispo Romanus ait, illos sodales, qui ipsum impulerant, circumstetisse, et dixisse : Non est hæc quam rapuisti [1]; timuit, ne illi, quam rapuerat, faceret injuriam.

Argentarius dixit : Vellem mortem optasses; non esset hic raptor judicatus. Non causa tua illum premit, sed optio. Dum unusquisque judex dicit, quid habet quod tantopere recuset : putat de capite agi : et ipse ait, se non nolle ducere uxorem : sed titulum recusat. Nempe victus ducet uxorem. Non est sollicite de eo judicandum, cui damnato gratulandum.

Silo hoc colore usus est : Confusum adolescentem subito, et tanto tumultu parum sibi constitisse, et negasse, quia perturbatus erat : perseverasse, quia negaverat.

1. *Quam rapuisti.* Videor in veteri illo legisse : « Alias mittis : timuit ne illi, quam rapuerit, faceret injuriam. » Ut non de Rhetore, sed raptore adolescente fingantur dicta. Quid si legas, *alias mitis?* Joan. Petreius non longe a veteri lectione abiit : « Aliam mitti. Timuit, ne illi, quam rapuerat, injuriam faceret. » *Schott.*

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

CONTROVERSIARUM

LIBER OCTAVUS,

QUI VULGO QUARTUS.

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

CONTROVERSIARUM

LIBER OCTAVUS,

QUI VULGO QUARTUS.

Seneca Filiis.

Jam videbar promissum meum implesse. Circumspiciebam tamen, numquid me præteriret. Ultro Votieni Montani mentionem intulistis, et velim vos subinde aliqua nomina mihi offerre, quibus advocetur memoria: quæ, quando senilis per se marcet [1] admonita, et aliquando lacessita, facile se colliget. Montanus Votienus adeo nunquam ostentationis declamavit causa, ut ne exercitatus quidem declamaverit. Rationem quærenti mihi ait: Utram vis? honestam [2], an veram? Si honestam, næ male assuescam. Qui declamationem parat [3], scribit, non ut vincat, sed ut placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit: argumentationes, quia molestæ sunt, et

1. *Quando senilis per se marcet.* Multa in hanc sententiam queritur, prima Præfat. Seneca et apud Livium Licinius Calvus, lib. V. *Schott.*

2. *Honestam. Honestam rationem* videtur vocare quam infra *speciosam. Schott.*

3. *Qui declamationem parat.* Corruptam illam declamandi rationem eleganter expresserunt Petronius Arbiter initio suorum fragmentorum, Quintilianus, lib. II, cap. 11, et lib. X, cap. 5, in quo etiam Porcii exemplum, quod hic narratur, recitat: item Tacitus, dialogo de oratoribus, et Plinius, Epist. XIV, lib. II. *N. F.*

minimum habent floris, relinquit; sententiis explicationibusque [1] audientes delinire contentus est. Cupit enim se approbare, non causam. Sequitur autem hoc usque in forum declamatores vitium, ut necessaria deserant, dum speciosa sectantur. Accedit etiam illud, quod adversarios quamvis fatuos fingunt: respondent illis et quæ volunt, et quum volunt. Præterea nihil est quod errorem aliquo damno castiget: stultitia eorum gratuita est. Vix itaque in foro futurus periculosus stupor discuti potest: qui crevit, dum tutus est. Quid, quod laudationibus crebris [2] sustinentur, et memoria illorum assuevit certis intervallis quiescere? Quum ventum est in forum, et desiit illos ad omnem gestum plausus excipere, aut deficiunt, aut labant. Adjice nunc, quod ab aliis nullius interventu excutitur. Nemo ridet, nemo ex industria obloquitur: familiares sunt omnium vultus. In foro, ut nihil aliud, ipsum illos forum turbat; hoc, quod vulgo narratur an verum sit, tu melius potes scire. Declamatoriæ virtutis Latronem Porcium unicum exemplum, quum pro reo in Hispania Rustico Porcio propinquo suo diceret, usque eo esse confusum, ut a solœcismo inciperet: nec ante potuisse confirmari, tectum ac parietes desiderantem [3], quam impetravit, ut judicium ex foro in basilicam [4] transferretur. Usque eo ingenia in scholasticis

1. *Explicationibusque. Explicationes* credo dilationes, et excessus aut locos esse. *Schott.*

2. *Laudationibus crebris.* Declamantibus enim ad finem cujusque clausulæ ab auditoribus ut plurimum vel recta cœna, vel sportula redemptis acclamabatur, EUGE, BELLE, O HOMINEM LITTERATUM, ΦΕΥ SOPHOS: nec declamantibus solum, verum etiam recitantibus sua scripta, atque orantibus in foro patronis: sed his parcius et modestius; ut probant Horatius, lib. I, Epist. XIX; Persius Sat. I, et Martialis, lib. III et VIII. *N. Faber.*

3. *Parietes desiderantem.* Quos inter declamare consueverat. Forum autem sub dio. Mallet nunc igitur Latro sub basilica causam agere. *Schult.*

4. *Ut judicium ex foro in basili-*

exercitationibus delicate nutriuntur, ut clamorem, silentium, risum, cælum denique pati nesciant. Non est autem utilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi ad quod exercet : itaque durior solet esse vero certamine. Gladiatores gravioribus armis discunt, quam pugnant : diutius illos magister armatos, quam adversarius sustinet. Luctantes binos simul ac ternos fatigant, ut facilius singulis resistant. Cursores, quod intra exiguum spatium de velocitate eorum judicetur, id sæpe in exercitatione decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine. Multiplicatur ex industria labor quo condiscimus, ut levetur quo decernimus. In scholasticis declamationibus contra evenit : omnia molliora, et solutiora sunt; in foro partem accipiunt, in schola eligunt. Illic judici blandiuntur : hic inserviunt; illic inter fremitum circumsonantis turbæ intendendus animus est, vox ad aures judicis perferenda est : hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex umbroso et obscuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcæcat : sic istos a scholis in forum transeuntes, omnia tanquam nova et inusitata perturbant : nec ante in oratorem corroborantur, quam multis perdomiti contumeliis, puerilem animum, scholasticis deliciis languidum, vero labore durarunt. Lepidus, vir egregius[1], et qui declamatorio, non studio[2]...

cam. Eadem Fabius, lib. X, cap. 5, extrem. *Schott.*

1. *Lepidus, vir egregius.* M. Lepidum accipio præceptorem Neronis Drusi, quem in præfat. lib. X. cum Scauro declamasse, et C. Tacitus lib. II, Cn. Pisoni cædis Germanici reo adfuisse tradunt. *N. Faber.*

2. *Et qui declamatorio, non studio.* Multa deesse videntur. Id inde etiam colligo, quod Montanus Votienus adhuc honestam tantum (id est, speciosam, non veram) causam dedit, cur non declamaret; et de ea nondum omnia est executus. Post quæ de vera egisse videtur; vide præfat. init. Multum autem ad levandum amissorum desiderium conferet, si quis jungat his et legat præfat. Controv. III. *Schult.*

CONTROVERSIA XXIV.

CIMON INGRATUS CALLIÆ.

Lex. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque interficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio.

Thema. *Miltiades, peculatus damnatus*[1], *in carcere alligatus decessit. Cimon, filius ejus, quum sepeliret*[2], *vicarium se pro corpore patris dedit. Callias dives, sordide natus, redemit eum a republica, et pecuniam solvit, eique filiam suam collocavit, quam ille deprehensam in adulterio, deprecante patre, occidit. Ingrati reus est.*

PRO CIMONE. Albutii Sili. Non me movet periculum meum; semper nos in malis nostris non fortunam, sed causam spectavimus. Non dubito, quin Callias redempturus Miltiadem, si jam habuisset filiam [3] nubilem.

Musæ. Aliud alius pati non potest; mihi adulterium carcer est.

Arellii Fusci patris. Nihil, inquit, filiæ plus possum dare quam Cimonem virum; quando mihi contingent ex eo nepotes? Ferrum a lege mihi traditum, ad vindictam

1. *Miltiades peculatus damnatus.* Contra historiam hoc thema: Callias enim Cimonem a Repub. redemit non data ei filia, sed ejus accepta sorore Elpinice. *N. Faber.* — Narrant enim accusatum Athenis Miltiadem proditionis, a Xantippo, quod Parum insulam, quum expugnare potuisset, a rege Persarum corruptus, obsidione solvisset. Capitis igitur absolutum, lite æstimata, quantus in classem sumptus factus erat, pecunia quinquaginta talentorum multatum: quumque solvendo non esset, in vinculis vitam finiisse: filium etiam Cimonem in eadem vincula, donec solveret, compactum. Ei soror erat Elpinice, quam si ducere sibi Cimon permitteret, Callias non tam generosus, quam pecuniosus, pecuniam se soluturum promisit. *Schott.*

2. *Quum sepeliret*, legunt alii *ut eum sepeliret.*

3. *Si jam habuisset filiam nubilem.* Sua igitur causa redemit Callias, ut titulis et gloriæ nostræ domus inseratur. Temere igitur me accusat ingrati, qui non minus tribui illi beneficium, dum filiam accipio in matrimonium, quam mihi dedit.

pudicitiæ, projiciam? Perdidisti pecuniam, Callias, si tales solvisti manus. Damnatus peculatus, nihil aliud hæredi suo relinquit, quam se patrem[1].

CESTII PII. Non potest generosus animus contumeliam pati. Merito tu ex Cimone nepotes habere concupisti. Quid magis in me probasti quam carcerem[2]? non sum innocentior quam pater, ne felicior quidem. Hoc unum interest inter parentis et filii fortunam, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Exponam vobis, quam in neminem meorum ingratus sim. Unus Miltiadis[3] census inventus est, Cimon filius: nec hic quidem quidquam habuit, quod dare pro patre, præter seipsum, posset. In Cynægiri domo sperare nuptias poteram, in Callimachi: nec verebar, ne Cynægirus pluris suas æstimaret manus. Redemptus Cimon redemptoris felicitas est.

VOTIENI MONTANI. Faciam, dicat, non accepi beneficium; alter reddidit. Certe beneficium reddam, quum tam honestum desideraris, quam dedisti. Ego adulteros dimittam? quia aliud facerem, si adhuc alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non mehercule sic exorasset Miltiades pater. Nihil Calliæ debeo, nisi liber

Inde mox hæc Calliæ confessio est: « Nihil, inquit, filiæ, plus possum dare, quam Cimonem virum. » *Schult.*

1. *Quam se patrem.* Quod non minus, quam opes Attalicæ. Quid igitur imputas, Callia? Patrem etiam, dum adspicio, gloriamque, quam reliquerat, indelibatam volo, non potui non ulcisci adulterium. Vide finem eorum, quæ dixit Vibius Gallus, item Junius Gallio. *Schult.*

2. *Quid magis in me probasti quam carcerem?* Hujus contemplatione numerasti reip. pro me pecuniam; et in partem, quod optabas, meæ gloriæ venisti. Reddidi etiam beneficium, quod talem socerum habere sustinui. *Schult.*

3. *Unus Miltiadis census.* Sic de hoc ipso Valerius Max. lib. V: « Hanc hæreditatem paternam, maximi ducis filius, et futurus ipse ætatis suæ dux maximus, solum se crevisse (sic enim in vet. lib. legitur) catenas scilicet et carcerem gloriari potuit. » De Cynægiro et Callimacho sup. Suas. V; et Plutarch. parall. minorib. initio.

sum[1]. Est vir egregius Callias, est misericors; sed utinam tantum adversus bonos. Major injuria est, si nunc manus Cimonis alligantur, quam fuit beneficium quo tunc solutæ sunt. Non iste iniquiore animo filiam amisit, quam ego uxorem; sed æquiore animo impudicam pati voluit. Vis tu divitias tuas abscondere, quum in eos inciderint qui mendicitate censentur[2]? Nihil habet domus nostra melius quod ostendat, quam paupertatem. Da pecuniam Miltiadi, qua damnationem luat, nocens erit[3]; da Cimoni, qua patrem redimat, pius non erit.

VIBII GALLI. Nullo mihi felicior videor, quam quod Miltiadis pretium fui. Alligatus jacebat Persicæ potentiæ vindex: libertatis publicæ assertor alligatus jacebat, crimen ingratæ civitatis. Adulteram dimittam patri? adulteram, cui non tam glorior, quod filius sim Miltiadis, quam quod vicarius. Quid? tu pœnam putas pro Miltiade alligari[4]? Si adulterum solum occidero, exsulandum est. Quid faciam? non occidam? plus quam præstitisti exigis; pro carcere exsilium. Neutrum occidam? plus quam præstitisti exigis: unum beneficium dedisti, duo petis. Magnum uterque beneficium, dum datis, recepistis. Cimon, quod Miltiadem redemit: tu, quod Cimonem. Videbatur mihi omnis majorum meorum circa me turba fremere, dicentium: Ubi sunt illæ manus, quæ solvere

1. *Nihil Calliæ debeo, nisi liber sum.* Quod enim beneficium, si illius auro libertatem rem inestimabilem vendidi? *Schult.*

2. *Qui mendicitate censentur?* Notabilis locus, quia illo explicatur, quid sit *censeri*; elegantissima hac ratione positum. Sequitur enim: « Nihil habet domus nostra melius, quod ostendat, quam paupertatem. » *Schult.*

3. *Nocens erit.* Hæc ex opinione hominum; ut et illud: *pius non erit.*

4. *Quid? tu pœnam putas pro Miltiade alligari?* Hoc subjicit, ne temere videatur dixisse: « Qui non tam glorior, quod filius sim Miltiadis, quam quod vicarius. » Etenim pro illo alligari, non est pœna; gloria est; qui sensus in istis latet. Nam interrogativæ orationes, si affirmative concipiantur, vehementius negant: ut contra negativæ vehementius affirmant. Confer quæ infr. Blandus dixit. *Schult.*

Miltiadem? Non mihi occurrit indulgentia uxoris; non Callias socer; non ullius aut rei aut beneficii memoria: feci quod soleo, nihil aliud aspexi quam patrem [1].

Mentonis. Cogita adulteros esse pro quibus rogas, cogita qualium misereri soleas. Turpe est, ab eodem dimitti et adulteros et Cimonem. Ego sum, qui referre gratiam ne mortuis quidem desino. Ita mihi veros habere liberos contingat [2]; quod quantum sit, Miltiades expertus est.

Porcii Latronis. Ego adulteros dimittam? ardet cupiditate vindictæ animus. Has manus continere non posset Miltiades, quas alligare potuit. Si in hoc solutus sum, redde me carceri. Ille Græciæ servator, et Persarum vindex, Orientisque domitor, cui modo tam insignem triumphum fortuna de hoste detulerat, damnatus est peculatus, ob hoc videlicet ipsum, ut innocentia ejus, quæ alioquin latere potuerat, ipsa damnatione ostenderetur. Damnatus est innocens. Quis in civitate misericors est? nunc occasio misericordiæ venit. Miltiades redimendus est. Redemi corpus tuum, Miltiades, ne funeri quidem interfuturus, in quod me ipsum impenderem. Misereor accusatoris mei, non quia perdidit filiam, sed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales, quales redemit. Quod si me in hanc stuprorum patientiam redemisti, matrimonio carcerem præfero. Honestius patri alligor, quam adultero solvor. Ut audivi esse qui pecuniam numeraret, miratus sum fuisse in civitate nostra quemquam, qui Cimonem redimere quam Miltiadem maluisset. Ego ne patrem quidem meum, nisi innocens fuisset, redemissem.

1. *Nihil aliud aspexi quam patrem.* Id est, cogitavi, quia aspiciendo fit sæpe ut cogitemus. *Schult.*

2. *Ita mihi veros habere liberos contingat.* Notum est, quod juraverint per ea quæ haberent carissima, quæque optarent maxime. Simul his detestatur adulterium; unde liberi in-

Blandi. Objiciat licet vincula, nunquam tamen efficiet, ut non magis carcere glorier, quam matrimonio. Diversi sunt hominum affectus; tu fortasse, Callia, vincula ferre non potes : ego adulteram uxorem. Effugient ergo adulteri, tanquam alligatas Cimonis manus?

Argentarii. Redemptum me protinus appellare cœpit de filiæ nuptiis. Statim, inquam, Callias experitur, an gratus sim : habe filiam sine Cimone; pro una rogat, duos eripit [1].

Fulvii Sparsi. Dic nunc, Ego te carcere exemi : dum ego respondeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam effici poterit, ut melius actum putem quod a Callia redemptus sum, quam quod pro Miltiade alligatus. Filia tua abstulit tibi generum Cimonem. Ductus est pater meus in carcerem [2], etiamnum captivis suis plenum [3].

Junii Gallionis. Beneficium, inquit, tibi dedi, quod filiam tibi collocavi. Nunc vero, Miltiade, graviorem fortunam carcere sustines. Callias tecum communicare dignatus est. Ego me redemptum putabam, filiæ istius emptus sum. Steterunt ante oculos meos majorum imagines, immissusque sede sua Miltiades, majestate imperatoria refulsit, et iterum meas invocavit manus.

Junii Bassi. Calliæ filiam uxorem duxi; hanc tibi, pater, injuriam feci, dum ingratus esse nolo. Placeas tibi

certi. *Veros* enim pro *certos* dixit. Ita *ambigua* Salamis opposite ad *veram*. *Schult.*

1. *Pro una rogat, duos eripit.* Inf. legitur, *pro una rogat, duos eripit*, in Latronis sermone, ut de filia ejusque mœcho loquatur. Quomodo et hic leg. censeo. *Schott.*

2. *Ductus est pater meus in carcerem*, etc. Indignum semper est judicatum, ut quo hostes ipsi duces victoria politi alios conjecerant, eodem ducerentur : et inhumanum eas manus vinculis alligari, quæ hostem cecidissent, patriamque servassent. T. Livius de Manlio Capitolino l. VI, et de L. Scipione Asiatico, quem Ti. Sempronius Gracchus, licet inimicus, intercedens in vincula duci prohibuit. *Schott.*

3. *Captivis suis plenum.* Quod quum gloriosissimum existimares,

licet, et istas jactes divitias: tantidem tamen redemi patrem, quanti a te redemptus sum[1].

DIVISIO. Latro in has quæstiones divisit: An quisquis gratiam non retulit, quum possit, ingrati teneatur. Multa, inquit, interveniunt, propter quæ non debeam facere, etiam si possum. Si non tenetur, quisquis non retulit gratiam, quum posset, an hic teneatur. Hoc in hæc divisit. An possit ob id damnari, quod lege fecit: deinde, an facere debuerit. Novissime, an, si affectu et indignatione ablatus, non fuit in sua potestate, ignoscendum illi sit. Hoc non tanquam quæstionem, sed, ut illi mos erat, pro tractatione, aut loco.

Montanus Votienus quæstionem hanc adjecit: An gratiam retulerit Cimon Calliæ. Tuli, inquit, filiam tuam uxorem; filia tua Miltiadis nurus facta est; non putas beneficium, habere communes cum Miltiade nepotes?

Gallio illam quæstionem duram movit, sed diligenter exsecutus est, quæ solet esse in ingrati controversiis prima, an beneficium acceperit. Non erat, inquit, mihi pœna, in carcere esse; mea voluntate illo perveneram; ita me putas libentius in cubiculo jacuisse? Nullus tum erat locus Athenis honestior, quam qui Miltiadem habuerat. Deinde et illam subjunxit quæstionem, An teneatur is, qui beneficium acceperit, quod non petivit[2]. Non

facile a te impetrasti, ut me redimeres. Sed idem illud fecit, ut non possem non meminisse, cujus patris essem filius. Igitur adulteris non peperci. *Schult.*

1. *Tantidem tamen redemi patrem, quanti a te redemptus sum.* Me ingrati accusas; id in me cadere crimen non suspicaberis, si cogites, quod vicarium me pro corpore patris dedi, patrique pro censu fui, qui tuam æquat pecuniam, qua me redemisti, alioquin non recepissem patris corpus ad sepulturam. *Schult.*

2. *An teneatur is qui beneficium acceperit, quod non petivit.* Id est, quod is qui dedit sua, non ejus cui dedit, causa contulit. Nam qui beneficium non petenti dedit, ejus tamen cui dedit causa, duplici nomine

rogavi, inquit, te; dedisti istud jactationi tuæ; putasti ad gloriam tuam pertinere; ita tu non accepisses beneficium, si tibi solvere Miltiadem contigisset?

Silo Pompeius a parte Calliæ duo beneficia dixit se dedisse; quod redemisset, et quod egenti filiam collocasset; hoc, quod secundum posuit, nemo alius pro beneficio imputavit, in quo adeo non est dubium, an beneficium non dederit, ut dubium sit an acceperit.

Niger Brutidius[1] illas præterea quæstiones fecit. An, si sua causa fecit hoc Callias, ut redimeret Cimonem, an sit beneficium. Beneficium enim est, inquit, quod totum ejus causa præstatur, in quem confertur. Ubi aliquis ex eo aut sperat quid, aut præparat[2], non est beneficium, sed consilium. Et diu exsecutus est, et argumentis et exemplis. Deinde, an sua causa fecerit Callias. Voluisti, inquit, opinionem sordium illustri facto effugere; petisti ex hoc æternam memoriam. Non magis poterat ignotum esse, a quo Cimon solutus esset, quam pro quo alligatus. Voluisti habere generum nobilem, pium.

Hispo Romanus duram quæstionem fecit: An retulerit gratiam hoc ipso, quod occidit. Liberavi, inquit, te dedecore summo; invito tibi beneficium dedi; non est quod mireris. Nam et me tu non rogantem redemisti. Hoc loco commemoravit illos patres, qui filias vitiatas occiderunt[3], qui incluserunt.

COLOR. Color et Gallioni et Latroni et Montano pla-

eum adstringit, nempe quia accepit, et quia rogandi necessitate liberavit. De hac autem quæstione et illa quæ a Brutidio infra mota est, L. Seneca, de Benef. lib. VI, c. 12, et sequentib. *N. Faber.*

1. *Niger Brutidius.* Est hic sine dubio Brutidius Niger, de quo Tacit. Ann. III, 66. *Schult.*

2. *Sperat quid, aut præparat.* Alexandri oratio apud Justin. 11, 12, videatur. *Schult.*

3. *Filias vitiatas occiderunt.* Orchamus, Babyloniorum rex, Thoen

cuit, ut nihil in Calliam diceretur contumeliose, et redemptorem, et socerum, et infelicem.

Cestius multa in avarum, et in fœneratorem, et mensularium[1], et lenonem dixit, dum vult illud probare, reddidisse se beneficium, quod talem socerum habere sustinuisset.

Latro dixit : Filiam tuam dimittam ; quid adultero faciam ? pro una rogas, duos eripis.

Hanc Hybreas aliter dixit sententiam : Σοὶ[2] δὲ, μοιχὲ, τί ποιήσω; μὴ καὶ σοῦ Καλλίας πατήρ ἐστι; Hæc tota diversa sententia est a priore, etiamsi ex eadem est petita materia.

Illa non est similis, sed eadem quam dixit prior Adæus rhetor, ex Asianis non projecti nominis.

Deinde Arellius Fuscus : Ἀχάριστός σοι δοκῶ, Καλλία· οὐκ οἶδας ποῦ μοι τὴν χάριν ἔδωκας ἤδη. Hanc sic tractavit Arellius Fuscus : Non dices me, Callia, ingratum : unde redemeris, cogita. Memini deinde Fuscum, quum hæc a discipulis sententia ei objiceretur, non inficiari, transtulisse se eam in Latinum : et aiebat, non commendationis se id, aut furti, sed exercitationis causa facere. Do, inquit, operam ut cum optimis sententiis certem : nec illas corrumpere conor, sed vincere. Tum deinde retulit quamdam Thucydidis sententiam[4] : Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων

filiam apud Ovid. Metam. IV. *Schott.*

1. *Mensularium.* Hos alii *mensarios*, alii *argentarios* vocant, Græci τραπεζίτας. Livius, lib. VII : « Solutionem æris alieni in publicam curam converterunt, quos mensarios a depositione publicæ pecuniæ appellarunt ; » et lib. XXIII. Romæ propter penuriam argenti, Triumviros *Mensarios* rogatione Minutii Trib. pleb. factos ait. *Schott.*

2. Σοὶ δὲ, etc. Vertit Schottus : Adulter, tibi quid agam ? num etiam tuus Callias pater est ?

3. Ἀχάριστος, etc. Vertit Schottus : « Ingratus tibi videor, Callia : nescis ubi mihi jam beneficium præstiteris. » In carcere scilicet, quo sane non tanquam ἀχάριστος ingressus erat Cimo, sed contra egregium grati erga parentes animi facinus edens. Ed.

4. *Thucydidis sententiam.* Græca

ἁμαρτήματα· deinde Sallustianam, *Res secundæ* [1] *mire sunt vitiis obtentui*; quum sit præcipua in Thucydide virtus brevitatis, hac eum Sallustius vicit, et in suis illum castris cecidit. Nam in sententia Græca tam brevi, habes, quæ salvo sensu detrahas; deme vel συγκρύψαι, vel ἐπισκιάσαι· deme ἑκάστων; constabit sensus, etiam si non æque comptus, æque tamen integer. At ex Sallustii sententia nihil demi sine detrimento sensus potest. Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam et tanquam translatam, et tanquam corruptam dum transfertur, objiceret Sallustio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum præferat: laudat, quem non timet: et facilius putat posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur.

Cestius colorem hunc pro Callia habuit. Objecit ultro Cimoni, quod passus esset uxorem suam adulteram fieri, quod non custodisset, quod exspectasset dum superveniret pater, ut spectator calamitatis suæ fieret: Jam, inquit, etiam si dimiseris, ingratus es; ego non exspectaveram dum rogarer.

Hispo Romanus hunc colorem secutus est, et dixit, adolescentem tumidum, et nobilitatis suæ cogitatione insolentem, invisa habuisse beneficia sua, moleste ferentem socerum suum dici Calliam. Item omnem operam dedisse, ut mores puellæ in vitia non tantum labi pateretur, sed ipse impelleret, ut haberet justam dimittendi causam. Nactum eam occasionem non intermisisse, sed exspectasse etiam dum superveniret pater: hoc se cogitasse, Exspectat me: vult mecum pares rationes [2] facere.

hæc sic vertit Schottus: Solent enim res secundæ unius cujusque vitia tegere atque obumbrare.

1. *Res secundæ*. Exstat lib. I Historiar. Sallustii in orat. M. Æmilii Lepidi Cos. *Schott.*

2. *Vult mecum pares rationes facere*. Filiamque mihi meam, quam-

cere; fecisset, si non ostendisset patri adulteram filiam.

GORGONIUS in hac controversia fœdo genere cacozeliæ usus, dixit: Istud publicum adulterium est, sub Miltiadis trophæis concumbere.

DORION quum descripsisset, gloriæ sibi fuisse carcerem, nunquam non se illam fortunam ostentasse, dixit: Ὅτ' εἰσῆλθεν[1] Καλλίας, τὰς πέδας ἀπεκάλυψα.

HYBREAS dixit: Συγγνώμην ἔχω μοι[2].

vis adulteram, donare. *Schult.*— *Pares rationes facere.* Jctorum est et hoc. Scævola in l. ult. § marito. D. de doli exceptione, et Sen. fil. Ep. XIX: « Poteram tecum et hac Mæcenatis sententia parem facere rationem. » *Schott.*

1. Ὅτ' εἰσῆλθεν, etc. Vertit Schottus: « Ingresso Clinia, pedicas retexi. » Adeo me illarum non pœnitebat aut pudebat. Quo minus est redemptionis beneficium. ED.

2. Συγγνώμην ἔχω μοι. Tu mihi non ignoscis hoc de facto? ipse mihi ignovero. *Schult.*

CONTROVERSIA XXV.

FLAMININUS INTER CŒNAM REUM PUNIENS.

LEX. Majestatis læsæ sit actio.

THEMA. *Flamininus prætor*[1], *inter cœnam a meretrice rogatus, quæ aiebat se nunquam decollari hominem*[2] *vidisse, unum ex damnatis occidit. Accusatur majestatis.*

CONTRA FLAMININUM. MENTONIS. Jam etiam perituri dormiebant; peragitur totus ordo supplicii, ne quid se meretrix negaret vidisse. O miserum, si quis mere-

1. THEMA. *Flaminin. prætor.* Cod. C. et Frob. *proconsul.* — Ex historia petitum thema, prout narratur a Valerio Antiate apud Livium, et Valerio Maximo. Cæteri enim longe aliter factum exponunt: omnes tamen Proconsulem fuisse, non Prætorem, conveniunt, nisi ex notis hic sit natus error; vide Ciceronem de Senectute; Livium l. XXXIX et Plutarchum in M. Catonis, et T. Flaminii vitis. *N. Faber.*

2. *Nunquam decollari hominem.* Utitur et *decollandi* voce L. Fenestella Epitoma Histor. lib. II, de C. Cæsare animadvertente in piratas, a

tricem offendit! O miseram matrem familiæ, si cujus formæ meretrix invidit! nihil petenti prætor negaturus est.

Musæ. Hic est Flamininus qui, exiturus in provinciam, uxorem a porta dimisit.

Argentarii. Non objicio luxuriam, non objicio histrionum jocos; apud vos refrixerunt: in convivio nihil aliud quam occiditis. Qui in carcere vixerunt, in convivio perierunt.

Blandi. Feriatur in foro; omnes videant, meretrix audiat. Reliquiæ prætoris[1] unco trahebantur. Majestatem læsam dixissem, si exeunti tibi lictor a conspectu meretricem non summovisset.

Vibii Rufi. Paratus erat accusator cum [2]commentariis aiebat, Quid si meretrix desideravit? In hoc te cum uxore non misimus? Ut salva provincia sit, optemus meretrici bonam mentem[3]. Dedimus tibi legatum, dedimus quæstorem, ut tu cum meretrice cœnares[4]; meretrix uxoris loco accubuit: immo prætoris.

P. Asprenatis. Uni fortasse osculo donavit homicidium. Etiam carnifices cœnaturi manus abluunt[5].

quibus dum Rhodum, studiorum causa, peteret, captus fuerat, apud Diomedem, Gramm. lib. I. *Schott.*

1. *Reliquiæ prætoris.* Ανάλεκτα respexit quæ conviviorum propria, in quibus cadaver hoc numerat. Et vero solent sontes unco impacto trahi in Gemonias scalas. Nota res ex Cic. Philippicis, et Augustorum scriptoribus. *Schott.*

2. *Accusator cum commentariis.* Hinc et *Commentarienses* dicti Jurisconsultis, quorum manu acta subnotabantur, quoties apud fiscum ageretur. *Schott.*

3. *Optemus meretrici bonam mentem.* Hoc est, propitios Deos. Seneca Philosoph. Epist. III: « Jubeo te habere mentem bonam, hoc est, propitios Deos omnes, quos habet placatos et faventes quisquis sibi se propitiavit. » Amentibus contra *Deos iratos* esse dicebant. *Schott.*—Mentis bonæ est nihil avare, nihil injuste, nihil libidinose facere aut factum probare. *Schult.*

4. *Ut tu cum meretrice cœnares.* Quum nec legati, nec quæstoris id pateretur dignitas: ipseque prætor paterna quadam auctoritate inter illos vivere deberet. *Schult.*

5. *Etiam carnifices cœnaturi manus abluunt.* Adeo eas cruentare sanguine inter cœnam nolint. Reve-

Porcii Latronis. Ne a sobrio quidem lictore percussus est. Non inquiro in totum annum, una nocte contentus sum. Bibe, lictor, ut fortius ferias. Ecquid intelligitis, quomodo damnatus sit, qui sic occisus est? quid scio, an in cujus gratiam occisus est, in ejusdem etiam damnatus sit? Quantum tibi perdiderat, tantum tu meretrici dedisti. Si negaret, quos testes haberem? quis enim in illo convivio fuit, cui tecum sit credendum? Facilius est, ut, qui meretrici multa dederit, homicidium neget; quam ut, qui hoc quoque dedit, quidquam denegarit. Nunquam istud mulierum oculis ostendi solet, aut ista jam sæpe vidisset.

Julii Bassi. Inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, et fastidiosos sub ebrietate cibos, modo excisum caput humanum fertur. Inter purgamenta et jactus cœnantium, et sparsam in convivio scobem [1] humanus sanguis everritur. Gratulor sorti tuæ, Provincia, quod desiderante tale spectaculum meretrice, plenum carcerem damnatis habuisti. Servum si verberare voluisses, extra convivium abduxisses.

Romani Hisponis. Quis ferret te, si in triclinio tuo judicium coegisses? Scelus est, in convivio damnari hominem? quid occidere? ad arbitrium meretricis de reo pronuntiasti: nisi forte facilius in honorem ejus decollas, quam judicas [2].

Fulvii Sparsi. Contactam sanguine humano mensam loquor, strictas in triclinio secures. Quis credat ista aut

rentur illi magis, quam tu sacra mensæ et hospitales deos. *Schult.*

1. *Sparsam in convivio scobem.* Scobem accipio pulvisculum, qui a scobina, hoc est, lima et serra decidit. Seduli famuli ut hodieque in Belgio arena, splendoris gratia, marmorea pavimenta aspergere, et mundare solent: et apud Horatium Catius Epicureus, gulæ mancipium, inter munditias numerat, lib. II, Sat. IV. *Schott.*

2. *Nisi forte facilius in honorem ejus decollas, quam judicas.* Et ne

concupisse meretricem, aut fecisse prætorem? Cadaver, secures, sanguinem loquor. Quis inter hæc de convivio cogitat? Hominem, inquit, occidi nunquam vidi; alio quam Flaminino prætore[1] omnia alia vidisti?

Silonis Pompeii. Virum nobilissimum, et tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem fecisset, crudelem fecit. Nunquam vidi; adjice si vis: nec alio prætore videre potes.

Albutii Sili. Si quis autem est, Judices, qui desideret, ut prætoris referam crudelitatem, quot præter hunc jugulaverit, quot innoxios damnaverit, quot carcere incluserit: huic ego me satisfacturum polliceor, uno convivio, cum sua prætura reum evolvam. Instituuntur ab isto in provincia epulæ, et magnifico apparatu exstruitur convivium; distinguuntur argenteis poculis aurea; quid multa? e[2] carcere in convivium prætoris, cui stupenti misero meretrix arridet. Interim virgæ promuntur, et victima crudelitatis ante mensam ac deos [3] trucidatur. Me miserum; imperii Romani terrore lusisti. O qui crudelitate superasti omnes tyrannos, soli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus; hic ultimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video prætorem, amatorem, scorta, cædes. Meretrix prætori, prætor provinciæ imperat. In convivio constituitur catenatus: qui quum lan-

accusationem quidem audisti, nec sententiam more majorum pronuntiasti. In istis enim judicare situm.

1. *Alio quam Flaminino prætore.* Mihi nihil mutandum videtur: sunt enim duæ diversæ sententiæ, et utraque sine altera est integra. Hominem occidi, ait meretrix, nunquam vidi. Credo, non hoc tantum alio quam Flaminino prætore non vidisti; sed etiam alia omnia vidisti. Hoc est, non amores, luxum, convivia, licentiam circa magistratum populi Romani; sed severitatem, gravitatem, disciplinam, temperantiam, etc. Altera sic habet: Nunquam vidi: adjice, si vis, nec alio prætore videro; neque enim quisquam tantum in se turpitudinis admittet. *Gronov.*

2. *E carcere.* Aliquid excidisse hic videtur, sicut *en*, aut *educitur.*

3. *Victima crudelitatis ante mensam ac deos trucidatur.* Eadem de hac ipsa re T. Livius, lib. XXXIX.

guentes prætoris istius adspexit oculos, existimans ipsum prætoris beneficio dimitti, gratias isti agere, et utrisque manibus mensam tenens [1] : Dii, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicumque in eodem triclinio accubabat, alius ubertim demisso capite flebat : alius avertebat ab illa crudelitate oculos : alius ridebat, quo gratior esset meretrici; hic iste inter varios convivarum vultus submoveri jubet : miserum stare ad præbendas cervices immotum. Interim distinguitur mora poculis [2] ; nec sobrii quidem carnificis manu, civis Romanus occisus est. Non peto, quo minus securi percutiatur : illud rogo, legi potius quam scorto cadat. Memento terrorem imperio quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam, Judices, ludorum genera, saltationes, et illud dedecoris certamen [3], prætorne se mollius moveret, an meretrix?

Capitonis. Exsurgite nunc Bruti, Horatii, Decii, et cætera decora imperii. Vestri fasces, vestræ secures, in quantum, pro bone Jupiter! dedecus reciderunt? Istis obscœnæ puellæ jocantur. Quid si per deos immortales nullo solenni die, populo inspectante, in foro convivium habuisses? non minuisses majestatem imperii nostri? Atqui, quid interest convivium in forum, an forum in convivium attrahas? Deinde descripsit, qualiter in foro decolletur. Ascendit prætor tribunal, inspectante provincia : noxiæ post terga ligantur manus : statim intento ac tristi omnium vultu, fit a præcone silentium : adhi-

1. *Utrisque manibus mensam tenens.* Ovid. « Tange manu mensam, tangunt quo more precantes. » *Schult.*

2. *Interim distinguitur mora poculis.* Vult potatum inter moram, idque interpositum fuisse. Paulo ante : *distinguuntur argenteis poculis aurea. Schult.*

3. *Terrorem.* Senec. Œdip. « Regna custodit metus. » — *Dedecoris certamen.* Seneca in Medea 396 : « Vultus furoris cerno. » Quintil. Declam. 296 : « Animum servitutis » pro servili dixit. Arnob. II, adversus gentes : « Interdicta formidinum, » id est, egregie formidabilia. *Schult.*

bentur deinde legitima verba[1] : canitur ex altera parte classicum. Numquid vobis videor describere convivales jocos? Heu quam dissimilis exitus initiis adest! Accusavit te : quis? Judicarunt te : qui? Te prætor damnatum pronuntiavit : occidit meretrix.

Buteonis. Ut iste cum amica cœnaret jucundius, homo occisus est. Numquid, Judices, unquam pro rostris vidistis prætorem cum meretrice cœnantem?

Votieni Montani. Qui sic convivatur, quomodo irascitur? Damnaturi jurant, nihil se gratiæ, nihil precibus dare[2]. Postulo, ut in hanc legem jures. Majestas populi Romani per omnes nationes, per omnes diffusa provincias, in sinu meretricio jacet. Ea imperat prætori nostro, quæ prostitit : cujus osculo nemo se abstinuit, nisi qui pepercit suo. Convivas tuos ipsa narra : fuere, credo, tribuni, fuere præfecti, fuere equites Romani : cum iis ergo [3] prætor.

Cassii Severi. Ne de servo quidem aut captivo, omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cum quibus libebit, supplicium sumi fas est; adhibeturque ad ea magistratus ob custodiam, non lætitiam.

Triarii. Quo crimine damnatus est? cædis; non tamen in convivio occiderat. Animadverte diligenter meretrix; ne iterum homicidium roges[4].

DIVISIO. Montanus Votienus has putabat quæstiones

1. *Legitima verba*. Lex horrendi carminis erat : « I lictor, colliga manus, caput obnubito, arbori infelici suspendito. » Liv. lib. VIII et IX. Cicero pro C. Rabirio perduellionis reo. Seneca Philosoph. *Sollemnia verba* vocat, de Ira, lib. I cap. 16. Livius aliique *certa verba*. *Schott*.

2. *Nihil se gratiæ, nihil precibus dare*. Hinc judices juratos sententiam dicere toties ait Cicero, lib. II, de Invent. et pro Cluentio. In pronuntiando quoque se « Ex animi sui sententia facere » profitebantur. *Schott*.

3. *Cum iis ergo prætor*. Minime vero cum aliis fuit. Hæc ironice. Nam de meretrice notum, quod et cum hac prætor fuerit. *Schult*.

4. *Ne iterum homicidium roges*. Hac enim re tuum illum amatorem summum in periculum devocas. *Schult*.

esse : An quod quis in magistratu peccavit, proles vindicari possit majestatis læsæ. Reus enim, quod tueri se facto non potest, ad jus confugit, et dicit se hac lege non teneri[1]. Num quidquid peccavit in magistratu aliquis, majestatem lædit? Puta aliquem, dum magistratus est, patrem suum occidere, veneno uxorem suam necare. Puto, non hac lege causam dicet, sed illis parricidii et veneficii. Vis scire, non a quo fiat, ad rem pertinere, sed quid fiat? privatus potest accusari majestatis læsæ, si quid fecit quo populi Romani majestatem læderet[2]. Puta amicam habet proconsul : ideo majestatis damnabitur? quod amplius dico; puta matronam corrupit, dum proconsul est : adulterii causam dicit, non majestatis. Singula, inquit, æstima quæ objicis; si tantum amicam habuisset, numquid accusares? quod animadvertisset in aliquem nullo rogante, numquid accusari possit? Si non omne non recte factum hac lege vindicari potest, an id quod sub auctoritate publica geritur? Nam quum adulterium committit, tanquam civis peccat, item quum veneficium; quum animadvertit, auctoritate publica utitur; in eo autem quod sub prætextu publicæ majestatis agitur, quidquid peccatur, majestatis actione vindicandum est. Dic enim mihi, si quum animadvertere debeat, nec legitimo cultu ac more solenni usus, interdiu tribunal conscenderit convivali veste : si quum classicum canere debeat, symphoniam canere jusserit, non lædet majestatem? atqui quod fecit, fœdius est : et comparavit. Deinde si potest vindicari majestatis lege id quod proconsul, majestati

1. *Se hac lege non teneri.* Ad *exceptiones* Jurisconsultorum pertinet. Rhetores etiam criminis Translationem in statibus numerant. Videndus Fabius, lib. VII, cap. 4. *Schott.*

2. *Si quid fecit quo Populi Romani majestatem læderet.* M. Tullius Catone majore, de hoc ipso Flaminino : « Tam flagitiosa et perdita libido, quæ cum probro privato con-

publicæ et juri apparatus est[1], peccavit : an hoc possit. Non potest, inquit : nihil enim detractum est populi Romani magnitudini. Is lædit populi Romani majestatem, qui aliquid publico nomine facit : tanquam si legatus falsa mandata affert, sic audiuntur, tanquam populus Romanus illa dederit. Imperator fœdus percussit, videtur populus Romanus percussisse, et continetur inito fœdere[2] : nunc nec viribus quidquam populi Romani detractum est, nec opinioni; ei imputatur, si quid fecit, non populo Romano. At ex te cæteros æstimant[3]. Nonne et ante hunc alii fuerunt, ex quibus æstimari possit? et post hunc erunt. At singulorum vitia nemo urbibus adscribit. Attamen factum ipsum turpe est. Et multa alia : nec ideo illis populi Romani majestas læditur. Nemo pæne sine vitio est : ille iracundus est, ille libidinosus est : non tamen, si quid in aliquo est mali, eo statim majestas læditur. Deinde ad facti ipsius æstimationem venit, et dixit hæc objici, quod meretricem habuit, quod aliquem occidit, quod noctu, quod in convivio, quod rogante meretrice.

SILO POMPEIUS has adjecit quæstiones : An, si, quod ei facere licuit, fecit, non possit majestatis lege accusari. Potest, inquit; hæc enim lex, quid oporteat, quærit :

jungeret imperii dedecus. » *Schott.*

1. *Quod proconsul, majestati publicæ et juri apparatus est.* In controversiis quæstiones ex quæstionibus nascuntur. Supra quæstionem exsecutus est, an quidquid in magistratu quis peccat, lege majestatis vindicandum sit, conclusitque id tantum hac lege vindicandum quod prætextu majestatis publicæ admissum est; quærendum igitur nunc venit, An hoc factum prætextu majestatis sit admissum. *N. Faber.*

2. *Et continetur inito fœdere.* De Mancino hostibus dedito, nec fœdere teneri populum Rom. voluisse, memoriæ referunt. Frequenter itaque Senatus eos, qui cum hostibus injussu suo fœdera fecissent, dedendos curavit : ut T. Veturium, et Sp. Postumium Samnitibus; cum his T. Numicium, et Q. Melium Trib. plebis pacis auctores. Multis post annis C. Hostilius Mancinus Numantinis deditus, nec receptus. Cic. III, Offic. *Schott.*

3. *At ex te cæteros æstimant.* Eoque in contemptum adducitur impe-

aliæ, quid liceat. Licet ire in lupanar. Si præcedentibus fascibus prætor deduceretur in lupanar, majestatem lædet: atqui quod licet, fecerit. Licet, qua quis velit, veste uti. Si prætor jus in veste servili vel muliebri dixerit, violaverit majestatem. Deinde illam fecit quæstionem, An ei hoc facere licuerit. Non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa causa occidere. Quædam quæ licent, tempore et loco mutato non licent.

COLOR. De colore, inquit, quæritur [1], quo uti debeat is, qui pro Flaminino dicit. Quædam controversiæ sunt, in quibus factum defendi non potest, excusari potest: ex quibus est et hæc. Non possumus efficere, ut propter hoc non sit reprehendendus: non speramus, ut Flamininum judex probet, sed ut dimittat; sic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, non scelerato tamen.

Itaque negabat se pro Flaminino narraturum MONTANUS, sed quæ objiciuntur responsurum. Aiebat autem, illam sententiam Rufi Vibii, colorem actionis esse bonum.

SENECIO dixit [2], bonum se habere animum pro reo, in quo libido omnis intra meretricem esset, crudelitas intra carcerem. Ipse Montanus illum locum pulcherrime tractavit, quam multa populus Romanus in suis imperatoribus tulerit: In Gurgite luxuriam [3]; in Manlio impotentiam [4],

rium nostrum, unde facile rumpitur imperii reverentia ab iis, qui quum maxime parent, et hostium ferocia acuitur. *Schult.*

1. *De colore, inquit, quæritur.* Quæ dixerat Silo Pompeius, refert, illiusque judicium de colore connectit quæstionibus, quas fecisse ostendit in divisione. *Schult.*

2. *Colorem actionis esse bonum. Senecio dixit.* Emendo: *Aiebat autem illam sententiam Rufi Vibii colorem actionis esse bonum, qui et Senecionis esset.* Quæ sequuntur, sententia sint Vibii Rufi, quam pro colore dixit Senecio. Absque hac emendatione sententiam Vibii Rufi frustra quæres. *Schult.*

3. *In Gurgite luxuriam.* Q. Fabius Gurges Q. Rulliani F. M. N. primo luxuriosus, post a paternis virtutibus non degeneravit. Nam ter Consularis, bis Triumphalis, et Censorius, ac Princeps Senatus quater, ut ex Fastis Capitolinis colligo. *Schott.*

4. *In Manlio impotentiam.* T. Man-

cui non nocuit et filium et victorem occidere; in Lucullo avaritiam. In prætore, inquit, quum illi constiterit abstinentia, diligentiam excutiatis, quomodo una nocte cœnaverit! Utrum tamen, inquit, iniquius est? objiciunt, quod damnatus perierit meretrici: postulant, prætorem perire damnato.

Colorem Fuscus Arellius hunc introduxit: ebrium fuisse, nescisse quid fecerit.

Silo Pompeius hoc colore usus: Non putavit ad rem pertinere, ubi aut quando periret, qui perire deberet.

Triarius ineptum introduxit colorem: Sermo erat, inquit, in convivio, contemni nimiam prætoris lenitatem: alios fuisse prætores, qui quotidie animadverterent; hujus anno nullum esse occisum. Dixit aliquis ex convivis: Tu ergo nunquam iratus? dixit et mulier. Ergo iratus, quod clementia sua contemptui esset: Curabo, inquit, sciant, non deesse mihi sceleratum, quem videre lucem ultra non oportet. Occisus est; qui? damnatus; ubi? in prætorio; quo tempore? est enim ullum tempus, quo nocens perire non debeat?

Gallus Vibius dixit: Meretrix oravit; timebam, mehercules, ne exorasset ut aut occideretur indemnatus, aut damnatus viveret.

Ex altera parte multa bene dicta sunt, multa corrupte: in descriptione supplicii utique illi, qui voluerunt omnia legitima supplicii verba in sententias trahere, in vitia inciderunt: tanquam dixit Triarius: Summove; audis, lictor? summove a prætore meretricem: hoc loco non

lius L. F. A. N. Imperiosus, Torquati cognomine, perindulgens in patrem, acerbe severus in filium, quod contra imperium suum in hostem pugnaverat, necari eum, licet victorem, jussit. Sallust. Jugurth. Hinc *Manliana imperia* proverb. De Sullæ crudelitate et Luculli divitiis, lege Plutarch. Varronem, Ciceronem et Horatium Epist. I, VI. *Schott.*

male. Verbera : sed vide ne virgæ tuæ pocula nostra disturbent. Despolia [1]; meretrix, agnoscis hoc verbum? certe provincia agnoscit.

Silo Pompeius, homo qui judicio censebatur, et ipse ad hanc descriptionem accessit, minimum tamen mali fecit. Ait : Animadverte, meretrix [2]. Age lege. Quidquam enim lege hic agitur?

Hispanus dixit : Age lege : tibi dicitur, Flaminine : vive sine meretrice, cœna sine carnifice.

Argentarius, in quæ solebat schemata, tractationem violentissimam fregit. Age lege : scis, inquit, quid dicat? interdiu age, in foro age. Stupet lictor; idem dicit, quod meretrix tua : hoc nunquam se vidisse.

Montanus Votienus dixit : Percussurus lictor ad prætorem respexit, prætor ad meretricem.

Vibius Gallus dixit : Lictori, quia bene percusserat, propinatum est.

Illud quod tanquam Latronis circumfertur, non esse Latronis, pro testimonio dico, et Latronem a sententia inepte tumultuosa vindico; ipse enim audivi Florum, quemdam auditorem Latronis, dicentem, non apud Latronem : neque enim illi mos erat, quemcumque audire declamantem; declamabat ipse tantum, et aiebat se non esse magistrum, sed exemplum. Nec ulli alii contigisse scio, quam apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni,

1. *Despolia.* In ambiguo ludit. Est enim et amantium, et Prætorum, lictorem in reum animadvertere jubentium, *Nudare* et *Spoliare*. *Schott.* —Terent. Hecyra I, 1, 6 : «...Quin spolies, mutiles, laceres, quemquem nacta sis.» Quod sequitur : *certe provincia agnoscit*, ita accipe : provinciam rapinis proconsulis vexatam esse, dum proconsulem exhaurit quotidie meretrix, isque suppetere datis vult, et meretrix præterea interim inculcat illud sui ingenii et disciplinæ, *despolia*. *Schult.*

2. *Animadverte, meretrix.* Verba sunt Prætoris meretricem attentam ad supplicium reddentis, vulgataque formula lictorem percutere jubentis.

ut discipuli non audiri desiderarent, sed contenti essent audire. Initio contumeliæ causa a deridentibus discipuli Latronis *auditores* vocabantur : deinde in usu verbum esse cœpit : et promiscue poni pro discipulo auditor; hoc erat non patientiam suam, sed eloquentiam vendere[1]. Ut ad Florum revertar, ille dixit in Flaminino[2] : Refulsit inter privata pocula publicæ securis acies : inter temulentas ebriorum reliquias humanum everritur caput. Nunquam Latro sic composuisset, ut quia publicam securim dicturus erat, diceret, privata pocula : neque in tam mollem compositionem ejus sententia evanuisset, neque tam incredibiles unquam figuras compingebat, ut in ipso triclinio[3] inter lectos et jocos et mensas percussum describeret. Ille, quum in hac controversia descripsisset atrocitatem supplicii, adjecit : Quid exhorruistis, Judices? meretricios lusus loquor. Et ille dixit minus notam sententiam, sed non minus bonam : In socium nostrum prætor populi Romani animadvertit, cum privata voce, tumultuario tribunali, ebrius fortasse, nec calceatus quidem, nisi si, ut omnia spectaret meretrix, diligenter exegit.

RUFUS VIBIUS erat qui antiquo genere diceret; belle cessit illi sententia sordidioris notæ. Prætor ad occidendum hominem soleas poposcit[4]. Alteram ejusdem generis, sed non ejusdem successus sententiam; quum deplorasset conditionem violatam majestatis, consuetudinem majorum descripsisset, quam semper voluissent ad suppli-

1. *Eloquentiam suam vendere.* Ita filius Seneca Herc. fur. 171 : «Hic clamosi rabiosa fori Jurgia vendens improbus, iras Et verba locat.»

2. *Dixit in Flaminino.* Ita et infra : *In Flaminino tumidissime dixit.* Utroque loco scribendum existimem, *in Flamininum. Schult.*

3. *Ut in ipso triclinio*, etc. Suspicor fuisse : *Ut non in ipso triclinio.* Nempe nimis ad istam elegantiam suam properasse vult Florum, ad quam gradu veniendum erat.

4. *Soleas poposcit.* Solent enim accumbentes in tricliniis calceos ponere, ne stragula fœdent. *Schott.*

cium advocari, sententiam dixit : At nunc a prætore lege actum est ad lucernam.

Pollio tamen Asinius aiebat, hanc se sententiam recipere.

T. Livius de oratoribus, qui verba antiqua et sordida consectantur, et orationis obscuritatem severitatem putant, aiebat Miltiadem rhetorem eleganter dixisse : Ἐπὶ τὸ πλησίον μαίνονται [1]; tamen in iis etiam, si minus est insaniæ, minus spei est. Illi, qui tument, et abundantia laborant, plus habent furoris, sed plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem proclivius est, quod potest detractione curari; illi succurri non potest, qui simul et insanit et deficit.

Sed ne hoc genus protegere videar, in Flaminino tumidissime dixit Murredius : Prætorem nostrum in illa ferali cœna saginatum meretricis sinu excitabitis occisuri [2]. Et illud tetracolon : Serviebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer convivio, dies nocti [3]. Novissima pars sine sensu dicta est, ut impleretur circuitus : quem enim sensum habet, Serviebat dies nocti? Hanc ideo sententiam retuli, quia et in tricolis, et in omnibus hujus generis sententiis curamus, ut numerus constet, non curamus, ut sensus. Omnia autem genera corruptarum

1. Ἐπὶ τὸ πλησίον μαίνονται. Schottus vertit : Ad propinqua insaniunt. Quid hæc sibi Latina velint, non capio. Græcum, elegans, et verum sine dubio est : Ἐπὶ τὸ πλεῖστον μαίνονται. Quam maxime insaniunt. Ita jam pulchre conveniunt sequentia. *Schult.* — Conveniunt quidem, sed quam frigide! Immo lege : Ἐπὶ τῷ πλησίον μαίνονται, circa obvia insaniunt, quod simpliciter dici poterat, insolenter efferre et tanquam e tripode pronuntiare gestiunt. Ed.

2. *Excitabitis occisuri.* Jusserat, et dein lapsus erat in somnum. *Schult.*

3. *Carcer convivio, dies nocti.* Novissimum hoc, *dies nocti*, sensum non habere ait Seneca. Video tamen quid voluerit rhetoriscus. Videlicet forum cessisse rem suam et negotium eo pertinens cubiculo, prætorem cessisse jus suum et majestatem meretrici, carceri debitum destinatumque opus translatum in convivium; quod non nisi die fieri soleat, id amisisse diem et cessisse nocti. *Gronov.*

quoque sententiarum de industria pono: quia facilius, quid imitandum, et quid vitandum sit, docemur exemplo: et certe illud genus cacozeliæ est, quod amaritudine verborum quasi aggravatur.

Jam res petit, ut in hac controversia referamus id quod LICINIUS NEPOS dixit: Reus damnatus est legi, periit fornici; et illud quod SENIANUS dixit, habet sui generis insaniam, quum diceret, nocte non debere sumi supplicium, post longam descriptionem, quum nunc demum ne victimæ quidem occiduntur.

Et ad hanc controversiam Græci apposuerunt manum; dixit in hac NICETES: Ὡς ἤκουσεν, ὅτι συμπόσιόν ἐστιν, ἤλπιζεν [1].

EUCTEMON dixit: Πάντες [2] ἐνόμιζον ὅτι ἠσᾶτο.

GLAUCIPPUS CAPPADOX quum cœnam luxuriosam descripsisset, indignam majestate prætoris, adjecit: Διηγήσομαι ὑμῖν καὶ τὸν κῶμον [3]. Hoc idem elegantius dixit ADDEUS, quum descripsisset cœnam nocturnam: Ὡς [4] ἐρωτικὸς ὁ κῶμος.

NICETES dixit: Οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον· [5] ἀναίτιον εὐτυχῇ οὐδὲ ὄψῃ.

1. Ὡς ἤκουσεν, κ. τ. λ. Vulgo Ὡς ἤκουσαν, ὅτι συμπόσιόν ἐστιν, ἤριζον. Schottus: Ut audiverunt convivium esse, contenderunt. Sed quis horum sensus est? aut quomodo quis comminisci possit, ea ad hanc Controversiam pertinere, aut facere? Tu scribe: Ὡς ἤκουσεν, ὅτι συμπόσιόν ἐστι, ἤλπιζεν. Postquam audivit ille noxius, convivium esse, in quod duceretur, *in spem veniebat* veniæ et vitæ. *Schult.*

2. Πάντες ἐνόμιζον, κ. τ. λ. « Putabant omnes, quum surgentem viderent de mensa, nausea illum correptum esse.» Sic enim et emendavimus et interpretamur. Antea editum erat: Πάντες ἐμονζονεσιέσατο. Monstrum lectionis et verbi. ED.

3. Διηγήσομαι ὑμῖν καὶ τὸν κῶμον. Schottus: « Narrabo vobis et convivium.» Immo *comissationem*. Nam sæpe comissatio succedebat cœnæ: quæ nunc magnam partem in isto supplicio fuit. *Schult.*

4. Ὡς ἐρωτικὸς ὁ κῶμος. Vertit Schottus: Quam amatoriæ epulæ. Immo: quam amatoria et digna tali cœna comissatio! ED.

5. Οὐδέποτε, etc. « Numquam vidi quemquam interfici, » ait mulier. Quæ sequuntur sensu carent, nisi legas: γύναι, τί ὄνειδος εἰ οὐδὲ ὄψει; Mulier, quid erit probri, si necdum

Artemon eodem loco aliam dixit sententiam : Οὐδέποτε τεθέαμαι [1] ἀναιρούμενον· γύναι, οὕτω μὲν οὐ δεῖ.

Glycon dixit : Ὡς δ' ἀπήντησαν [2], οἷς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ πόρος ἐστὶν, καὶ ἑταίρα καθεῖσεν, ἔκραγέ τις τάλας, Ἐμὲ ἄπαγε· ἐγὼ γὰρ ἀδικῶ· ὃν καὶ ἀπῆγεν.

videas ? Audacior conjectura, neque tamen, si majusculis litteris utramque lectionem exscribas improbabilis. Ed.

1. Οὐδέποτε τεθέαμαι ἀναιρούμενον, etc. Nunquam vidi quemquam interfici. Mulier, sic quidem non oportet videre : nimis enim intolerandum. Legendum putavi, γύναι, οὕτω μὲν οὐ δεῖ, non ut vulgo sine sensu : γύναιον τῷ μὴν οὐ δεῖ. Ed.

2. Ὡς δ' ἀπήντησαν, etc. Ut vero ii occurrerunt qui in carcere ambulandi facultatem habent (et si mihi πόρος suspectum est; forte δῆμος aut σορός aut aliud quid), et meretrix jam consedit (καθεῖσε parum Attice pro ἐκάθισε), clamavit miser quidam : Me, me rape; ego enim nocens et damnatus sum. Quem revera elegit prætor, et ad supplicium rapuit; non quale speraverat miser; siquidem de scorti nuptiis agi putaverat; quod pœnæ genus etiam pro capitali scelere apud antiquos interdum, ut et apud recentiores, usurpatum. Ed.

CONTROVERSIA XXVI.

EXPOSITUM REPETENS E DUOBUS.

Lex. Per vim metumque gesta, ne sint rata.

Alia. Pacta conventa legibus facta, rata sint.

Alia. Expositum qui agnoverit [1], solutis alimentis recipiat.

Thema. *Quidam duos expositos sustulit, educavit [2]; quærenti patri naturali pollicitus est se indicaturum ubi essent, si sibi alterum ex illis dedisset; pactum interpositum est; reddidit illi duos, repetit unum.*

PRO PATRE. Arellii Fusci patris. Æquum est, ut cum alienis dividamus liberos, quos non dividimus cum ma-

1. *Expositum qui agnoverit.* Tale fere argumentum Comœdiarum Plautinarum : repertis enim legitimis parentibus earum, quæ expositæ fuerant, in matrimonium amantibus dantur. De solutione quoque expensarum videndus Terent. in Heautont. et de hoc lemmate, Fabius lib. VII, cap. 1, initio. *Schott.*

2. *Sustulit et educavit.* Diversa

tribus? si alterum non abstuleris[1], utrumque habebis; quid faciam? utrumque genui, utrumque desideravi, pro utroque pactus sum.

Albutii Sili. Una nati sunt, una expositi, una educati; redditi potissimum distrahuntur; distraxit illos fortuna aliquando a parentibus, nunquam ab ipsis. Misereremini, Judices; gravis invidia est.

Junii Gallionis. Duos exposui : quia alterum eligere non poteram, periclitor ne, qui cum duobus liberis in judicium veni, sine ullo revertar. Nam quem perdam, eligere non possum; causa pacti mei fuit, ut haberem filios : consummatio, ut perderem; pro filiis tibi debeo, non filios. Pete quantum vis pro disciplinis[2], imputa quantum vis pro alimentis; licet plus petas, dum ne minus reddas. Majores nostri viderunt, quam effusa esset indulgentia pro suis timentium, quam parata quidquid posceretur dare. Itaque pro patre lex, non cum educatore pacta est. Non potui obligari de eis, qui in mea potestate non erant; si vis, ex æquo dividamus : at habeatur utriusque ratio : habeam ego tamdiu duos, quamdiu tu habuisti. Nolite timere, pueri; non diducam vos; aut utrumque habebo, aut neutrum. In [3]auctione

hæc; *tolli* enim dicebantur veteri superstitione, quum terram communem omnium parentem, recens nati infantes attigissent : hinc educari an exponi vellent, parentes deliberabant. Terent. : « Quidquid natum esset decreverunt tollere. » De ritu autem illo M. Varro, Plinius, Statius, Tertullianus. *Schott.*

1. *Si alterum non abstuleris.* Lego : *nunc abst.* postquam nempe mihi sunt redditi. Mox Junius Gallio : « Nolite timere, pueri; non diducam vos, aut utrumque habebo, aut neutrum. » Adde quæ dixit sententiæ initio. *Schult.*

2. *Pro disciplinis.* Disciplinæ hic, institutiones, ut patet, a discendo. At Justin. pro eodem *doctrina*, lib. XXIX, cap. 4 de Pythagora : « Matronarum quoque separatam a viris doctrinam, et puerorum a parentibus frequenter habuit. » Cicero pro Sextio : « Sumpsi hoc loco doctrinam quamdam juventuti. » Ita et in l. 79, § 1. *Schult.*

3. *In a. hostilis hasta.* Captivi sub hasta venibant, Valerius, lib. VI,

fratres quamvis hostilis hasta non dividit. Plus quiddam est geminos esse, quam fratres; perdit uterque gratiam suam, nisi cum altero est.

Fulvii Sparsi. Ignoscere mihi adversarius debet meos retinenti, quum ipse alienos concupiscat: repetit quod adhuc habuit, retineo quod modo agnovi. Agnitio dividet, quos junxit etiam expositio?

Cornelii Hispani. Dic, uter obsequentior sit, uter indulgentior; uterque, inquis. Miraris, si jam meos dividere non possum? omnia pro filio paciscor, præter filium.

Votieni Montani. Ego vero ne patrocinium quidem habeo; si tam facile filios remitto, libenter exposui. Reddere istud est liberos, an eripere? Utroque modo perdendi erant, vel paciscenti, vel neganti; pactus sum flens tremensque, tanquam quum exponerem.

Cestii Pii. Ne dividerem filios, una exposui. Iste quoque duos sustulit, qui tantum uno contentus est. Iterum cogor exponere[1].

ALTERA PARS. Junii Gallionis contra. Expeditæ partes vestræ sunt, utrumque ex hoc judicio potestis patrem dimittere.

Mentonis. Iste assuevit carere liberis: ego etiamsi unum accipiam, necesse est torquear; duobus assuevi. Quid unquam commisi? et habes domi, quos de me interroges; nihil unquam sine illis feci[2] nisi indicium. Vim

c. 5: « P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidit. » Etiam *sub corona* C. Cæsar Venetorum omni senatu necato reliquos vendidit, lib. III belli Gallici. Vide Varr. lib. II Rei Rusticæ cap. 10, et Agellium, lib. VII, cap. 4. Nam et bona resque omnes, quæ publice venirent, voce Præconis *hastæ subjici* solere Paulus ex Festo, aliique ex Cicerone, Seneca, Valerio, Juvenali et Macrobio docuerunt. *Schott.*

1. *Iterum cogor exponere.* Minantis est, potius utrumque se expositurum, quam morem gesturum adversario. *Schult.*

2. *Nihil unquam sine illis feci.*

vocas, quæ te patrem fecit? sine hærede manere me, qui paulo ante habui filios duos tales, ut ex illis unusquilibet satis sit?

Pompeii Silonis. Videte quam modeste agam : ego sustuli, ego educavi, ego reddidi : iste eligat.

Vibii Rufi. Salvi sunt, inquam, liberi tui; post hanc vim meam iste me osculatus est.

Passieni. Cedo mihi tabulas testamenti : plures in testamento habeo quam in pacto : hoc testamentum delere non cogito; si meos filios hæredes facere non possum, tuos faciam : preces meas ad filios transferam [1]; hoc enim nomen licebit, puto, mihi usurpare, dum litigo.

Arellii Fusci patris. Fertis hoc, optimi juvenes? ego vos expositos sustuli, ego educavi, ego ægrotantibus assedi : senem me fecistis, et relinquitis?

Argentarius. In ista vi duos filios perdidi.

DIVISIO. Latro sic divisit : An in re vis aut necessitas sit [2]. Nulla, inquit, vis est : arma lex, et vincula, et ultimum periculum complectitur : quorum nihil fuit in tua persona. Illic, ait, vis est et necessitas, ubi, velim nolim, succumbendum est. Mihi erat necesse; non enim potueram habere alterum filium, nisi alterum promisissem. Respondetur. Primum non est vis, ubi aliquid expediendæ rei causa patiendum est, sed ratio; tanquam, Quia non possum domum habere, nisi hanc emero;

Quare, si quid peccatum est unquam, et illi peccaverunt. Meum vero hoc beneficium proprium est, quod indicavi. *Schult.*

1. *Preces meas ad filios transferam.* Quoniam tu non moveris. Facit autem hoc in verbis Arellii pater, qui Passienum mox excipit. Quod addit, putare, quod liceat sibi usurpare nomen filiorum, dum litigat, eo pertinet, quod res litigiosa, quasi neutrius litigantium, solus ut sibi nemo arrogare possit, excluso alio, propria, et communis esse videtur. *Schult.*

2. *An in re vis aut necessitas sit.* Quæ posterior quæstio a Diocletiano et Maximiano Imperatoribus in ven-

nulla alia venalis est; hanc occasionem videt venditor, et premit[1]; non tamen hanc emptionem rescindes: alioquin in infinitum calumnia excedet. Dicet alius: Necesse mihi erat[2]. Tibi necesse? quare? primum etiamnum carere poteras; deinde et alia via poteras invenire, sperare alium indicem. An aliter invenire non poteras? ergo hoc tibi plus præstiti. An, si est in re vis et necessitas, ita tamen rescindantur, quæ per vim et necessitatem gesta sunt, si vis et necessitas a paciscente adhibita est? Nihil, inquit, mea, an tu cogaris, si non a me cogeris. Meam culpam oportet esse, ut mea pœna sit. Non, inquit; neque enim lex adhibenti vim irascitur, sed passo succurrit: et iniquum illi videtur, id ratum esse, quod aliquis, non quia voluit, pactus est, sed quia coactus est: nihil autem refert per quem illi necesse fuit; iniquum enim quod rescinditur, facit fortuna ejus qui passus est, non persona facientis. Deinde an ab hoc vis admota sit. Tu, inquit, mihi vim admovisti, qui non aliter indicabas, quam si pactus essem. Non est, inquit, admovere vim, aliquid cum certa conditione promittere; si qua vis est, a te tibi adhibita est, quod et [illegible] et ad exonerandum se venisset, ut tantum patri red[illegible]et, quantum educatori superfuisset.

COLOR. Pro educatore GALLIO hunc colorem secutus

ditione, et pignore rei familiaris necessitate contractis deciditur in codice Justinianeo. *N. Faber.*

1. *Hanc occasionem videt venditor, et premit.* Forte, *premit*; pro ingenti pretio onerat. De his M. Tullius Off. III disserit, propterea quod sæpe incidant causæ, quum repugnare Utilitas Honestati videatur: de mercatore, qui Rhodum Alexandria magnum frumenti numerum advexerit, aliasque naves onustas adventare tacuerit. De domum pestilentem proscribente, ædesque vitiosas, et male materiatas vendente, et vitia tacente. Item de Canio, equite rom. in villæ venditione circumscripto. *Schott.*

2. *Dicet alius: Necesse mihi erat.* Lege, ut sua vis et venustas reddatur orationi: *Dicat alius*. Tibi minime id dicendum. De quo dein exsequitur. *Schult.*

est, se misericordia motum. Quum viderem, inquit, orbum sine hærede esse, dixit modo ipse, qui avidus [1] est, Possumus duo patres esse. Et dixit illam amabilem sententiam : Da itaque nunc pœnas misericors.

Montanus Votienus sic cœpit : Si quis me vidit, Judices, modo duorum liberorum patrem, nunc solitudine periclitantem [2], certum habeo, dicit, crudelem indicem. Et submisse cum adversario egit : rogavit, ut altero contentus esset. Et illam sumpsit contradictionem : Nescio, inquit, utrum; et dixit : Mihi crede, qui illos optime novi; utrum vis elige; ideo sic pactus sum, quia nihil intererat.

Hispo Romanus erat natura, qui asperiorem dicendi viam sequeretur. Itaque hoc colore egit, ut inveheretur tanquam in malum patrem, et diceret crudeliter exponentem, perfide recuperantem. In hoc, inquit, repetit, non, quia habere vult, sed quia eripere; irascitur mihi quod duos educavi, quod indicavi. Et quum descripsisset sævitiam exponentis, adjecit : Etiamnum mihi videtur ejusdem animi, ejusdem duritiæ : quia nihil putat se debere ei, qui liberos suos educavit. Durus est pater, crudelis est; nolite credere ex illa feritate tam subitam mutationem. Sinite in uno filio experiri. Dixerat in hac controversia illam quæstionem, qua dicebat se nequaquam vim adhibuisse. Quid ergo? quis adhibuit vim? tu tibi. Non est quod dicas, Quis sibi ipsi vim adhibet?

1. *Dixit modo ipse, qui avidus est.* Verba educatoris se ipsum inducentis, ut altero cedat patri. Ergo lege : *Dixi modo ipse, avidus est : possumus duo patres esse.* Nempe qui ante exposuerat, neque fuerat cupidus. Scriptus tamen *mihi* pro *modo*. Posses ergo : *Dixi mihi ipse : avidus est : possumus duo patres esse. Gronov.*

2. *Nunc solitudine periclitantem.* Quintil. Declam. 280 : « Periclitor enim nuptiis; periclitor matrimonio non una nocte cognito. » Declam. 331 : « Non ergo ego feci, ut tu capite periclitareris. » Declamat. 347 : « Om-

solet fieri; ecce ego ipse mihi nocui. Et illud dixit : Placet mihi in irritum revocari quæ gesta sunt; dono quod indicaverim [1].

Argentarius dixit ex altera parte, miseriorem se nunc esse, quam quum ignoraret suos; et quum tormenta patrii animi descripsisset, ait : Etiam nunc pacisci volo; quid do, ut liberos meos recipiam? quid do, ne agnoverim?

Indignabatur Cestius, detorqueri ab illo totiens, et mutari sententias suas. Quid putatis, aiebat, Argentarium esse [2]? Cestii simius est [3]. Solebat et græce dicere : Ὁ πίθηκός μου [4]. Fuerat enim Argentarius Cestii auditor, et erat imitator. Aiebat invicem : Quid putatis esse Cestium, nisi Cestii cinerem [5]? Et sic solebat jurare : Per manes præceptoris mei Cestii; quum Cestius viveret. Omnibus autem insistebat vestigiis Cestii : æque ex tempore dicebat, æque contumeliose multa interponebat : illud tamen optima fide præstitit, quum uterque Græcus esset, ut nunquam Græce declamaret; illos semper admiraretur, qui non fuerunt contenti unius linguæ eloquentia [6]. Quum La-

nibus tamen periclitor bonis.» Quare mire positum *periclitans solitudine*. Credas fuisse : *nunc in solitudine et periclitantem*. Accusabatur enim de vi, de qua et ne condemnaretur, metuebat. *Schult.*

1. *Dono, quod indicaverim*. Malim : *Dona*. Infectum sit, quod indicavi. Jam ego istos duos habebo, tu neutrum. *Schult.*

2. *Argentarium esse*. Nomen quoque ipsum a joco non abhorret : *Argentariorum* enim est, qui et *Mensularii* supr. Controv. 24, ex alienis bonis, pecuniaque quæstum facere. *Schott.*

3. *Cestii simius est*. Simius enim is dicebatur, qui studiose aliquem imitaretur : quemadmodum solet simia, ut forma, ita et gestu hominem referre. *Schott.*

4. Ὁ πιθηκός μου. Schottus vertit : Iste simius meus.

5. *Cestii cinerem*. Significat fort. per jocum Cestio seni exaruisse jam stylum, dicendique copiam imminutam, quod in cinerem ligna exusta vertantur. Cineri itaque, quo nihil aridius, comparat : ut ille vicissim Argentarium, Orationum suarum simium vocat. *Schott.*

6. *Unius linguæ eloquentia*. Id est, qui Latinis orationibus suis græca nimis temere inseruerunt, ostentandi potius causa, quam quod res exposcere videatur.

tine declamaverant, toga posita, sumpto pallio [1], quasi persona mutata, redibant, et Græce declamabant : ex quibus fuit Sabinus Clodius, in quem uno die et Græce et Latine declamantem multa urbane dicta sunt. Dixit Haterius quibusdam querentibus, pusillas mercedes eum accepisse, quum duas res doceret, Nunquam magnas mercedes accepisse eos, qui ἑρμηνεύματα [2] docerent. Mecænas dixit : Τυδείδην [3] δ'οὐκ ἂν γνοίης, ποτέροισι μετείη. Cassius Severus venustissimam rem ex omnibus; qui ab auditione ejus quum rediret, interrogatus : Quomodo dixit? respondit : Male καὶ κακῶς [4] (vicit).

Glycon dixit : Ἂν ἀμφοτέρους [5] μοι μὴ ἀποδῷς, ἀπολέσεις αὐτῶν τὸ δίδυμον.

Gallio autem elegantissime dixit a parte patris, quum in ultima parte testamenti figuram tractaret : Quando ego mortuus ero, tunc mihi hæres sit : vis interrogem, uter?

Triarius dixit a parte educatoris : Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui?

1. *Toga posita, sumpto pallio.* Illa enim Romanorum, hoc Græcorum. *Schott.*

2. Ἑρμηνεύματα. Vox scholastica quam vertit Schottus : *interpretationes*. Quidam ergo veterum Grammaticorum artem docebant vertendi græca latine aut vicissim. Quos nec famæ nec pecuniæ multum inde contraxisse verisimile est. Ed.

3. Τυδείδην, etc. Vertit Schottus : Diomedem haud scisses, utra de parte fuisset. Ductum est ex Iliade, V, 85, et alluditur bilingui istorum eloquentiæ. Ed.

4. *Male* καὶ κακῶς. Eleganter Cassius homines bilingues utraque lingua condemnat. Verbum autem *vicit*, quod parenthesi includendum curavi, e margine huc irrepsisse arbitror, videlicet et falsa lectione verbi *dixit* quod et præcedit et sequitur. Ed.

5. Ἂν ἀμφοτέρους, etc. Vertit Schottus : Si ambos mihi non reddideris, par ipsum vitiabis. Id est : Par mihi erat filiorum; quorum si unum demas, par ipsum, quod ex gemina ipsorum æqualitate constat, interibit. Ed.

CONTROVERSIA XXVII.

A FILIO IN ARCE PULSATUS.

Lex. Qui patrem pulsaverit, manus ei præcidantur [1].

Thema. *Tyrannus patrem in arcem cum duobus filiis accersit; imperavit adolescentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitavit se, alter cecidit. Postea in amicitiam tyranni acceptus, occiso tyranno, præmium accepit. Reus fit cæsi patris. Petuntur manus ejus, defendit pater.*

PRO FILIO. Cestii Pii. Felicior essem, si plures reos defenderem.

Triarii. Hæc vulnera, quæ in ore videtis meo, postea feci quam dimissus sum [2].

Junii Gallionis. Gratias ago filio, quod me non reliquit solum tyranno [3], quod manu illius usus sum; ego jussi; itaque crimini meo assum. Amicus, inquit, tyranni fuit; age, hoc tantum filius meus [4] in arce simulavit? Procumbo ad genua vestra, Judices, ille contumax, qui, quum vapularem, non rogavi.

Musæ. Occisus est tyrannus, a quo putatis, nisi ab eo

1. *Qui patrem pulsaverit, manus ei præcidantur.* Hujusce legis caput reperi in Allegoriis Homericis Heraclidis Pontici. Sic enim ait: « Legislatores patris percussoribus manus amputant; illam præcipue partem mutilantes quæ scelus commisit. » Male igitur Germanicus interpres reddit, *parricidas*, pro eo, qui patrem pulsaverit. *Schott.*

2. *Postea feci, quam dimissus sum.* Indignans oppressorem istum libertatis, tyrannumque ita insignite impium, meo satu esse editum. *Schult.*

3. *Quod me non reliquit solum tyranno.* Quod potius pulsavit me, quam exemplo fratris se præcipitavit. Ita eum habere superstitem potui, mox tyrannicidam futurum, nostræque libertatis assertorem. Utinam et pulsasset me alter ille! Quod optat in verbis illis Cestii: « Felicior essem, si plures reos defenderem. » *Schult.*

4. *Age, hoc tantum filius meus in arce simulavit?* Simulata, inquit, amicitia hæc fuit: nec hoc solum est, quod simulavit. Multa alia simulanda fuerunt, ac dissimulanda, ut opprimendi tyrannum copia ipsi fieret. Imprimis hue facit, quod dixit Votie-

qui patrem pulsare non poterat? præcidetis tyrannicidæ manus; quid hoc est? integer tyrannus jacet[1]; præcidentur tyrannicidæ manus? patri præcidite, ne vindicem filium, propter quem ne a tyranno quidem impune vapulavi. Postquam occupavit arcem, secuti sunt illum homicidæ, secuti venefici, secuti quisquis pulsare patrem poterat; necesse fuit patrem cædere, tam hercules quam necesse fuit spoliare templa, virgines rapere. Aiebam: Fili, fortius feri; tyrannus spectat. Si talis erat filius meus, qualem describitis, nescio cui magis expedierit, tyrannum vivere. O quantum istis debemus manibus, per quas jam nihil necesse est! Occidit tyrannum; sic hujus iratæ manus feriunt. Quum occideret tyrannum, sic aiebat: Pater interficit, pater te ferit; sic feriunt qui volunt. Tecum, fili, inconsideratæ pietatis queror. Validius patrem cecidisti, quam jussit tyrannus. Iratus jacenti ipsas cadaveris manus in me ingessi[2].

Fulvii Sparsi. Tales fuerunt, ex quibus posset alter contemnere tyrannum, alter occidere.

Julii Bassi. Compressas filii manus in os meum impegi, cædentem consolatus sum.

Porcii Latronis. Cæde, inquit, patrem; dum ego negligens sum, præcipitavit se ex arce filius: hoc non est patri parcere, sed sibi. Dura, fili; ad tyrannum tibi per patrem eundum est. Tenent, ecce, cruentum tyranni caput; nunc illas præcidite.

nus Montanus: «Filius simulabat ictus, pater gemitus.» Erat autem hic pater in arce a filio pulsatus. *Schult.*

1. *Integer tyrannus jacet*. Faciunt hæc pro vulgato, quod tyrannis non consueverint præcidere manus. Non semel id expressum Controv. 7, tanquam: «Tyrannus cum manibus projectus est.» *S.*— Cf. Juv. Sat. x, 288.

2. *Validius.... ingessi*. Locum sic corrigit Schult. «Validius tyrannum cecidisti, quam jussit pater. Ego vero miseratus jacentem, ipsas, etc.» — *In me*, qui causa eram cur filius se præcipitem dedisset. Nisi forte suas ipsius manus intelligit.

BLANDI. Ut vidi tyrannicidam ex arce descendentem, nihil prius quam manus osculatus sum.

POMPEII SILONIS. Utrum ex filiis meis probatis? alter se occidit, alter tyrannum. Nemo jus habet in istas manus, meæ sunt istæ. Etiam quum tyranno servirent, mihi paruerunt. Ita mihi superstite [1] filio mori liceat, ut ego illum, qui mori maluit, parricidam vocavi [2].

ARELLII FUSCI PATRIS. Rogo vos per securitatem publicam, per modo restitutæ libertatis lætitiam, per conjuges liberosque vestros; nemo suppliciter audivit me rogantem, quum vapularem. Quam languidæ cædentis erant manus! non putares illas tyrannicidium posse facere : istæ mihi salutares porrexerunt cibos, istæ potiones; nunquam tamen indulgentiores sensi manus, quam quum me cæderent.

VOTIENI MONTANI. Pereant, inquit, potius; qui sunt, qui tam fortiter loquantur? Vix inventus est, qui tyrannum occideret. Fili, fortius, inquam, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat : suspensas leviter admovebat manus; filius simulabat ictus, pater gemitus. Si qua est fides, iratus filium extuli, quod me non ceciderat. Necessitas magnum humanæ infelicitatis [3] patrocinium est. Hæc excusat Saguntinos [4], quamvis non ceciderint patres, sed occiderint : hæc excusat Romanos, quos ad servilem dilectum Cannensis ruina [5] compulit, quæ quidquid coegit,

1. *Ita mihi superstite.* Jurabant solemni more per res sibi carissimas: non solum autem per suum ipsi caput, sed et liberorum, et Cæsaris, et amicorum. *Schott.*

2. *Parricidam vocavi.* Quia, quantum in ipso fuit, me iræ et sævitiæ reliquit tyranni. *Schult.*

3. *Infelicitatis.* Lectionem aliam *imbecillitatis* probavisse videntur Schottus et Schultingius.

4. *Excusat Saguntinos.* Libet ex Petronii Satyrico insignem locum apponere : « Saguntini oppressi ab Hannibale, humanas edere carnes, nec hæreditatem exspectabant. »

5. *Ad servilem dilectum Cannensis ruina.* Liv. lib. XXIII, Dictato-

defendit. Ille quoque mihi non pepercisset, si unicus fuisset. Ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnum, inquit, in facie tua vulnera apparent. Fili, nocet tibi, quod tam cito occidisti tyrannum.

Mentonis. Quæritis, quis hæc fecit vulnera? ille, cujus cecidit me in funere manus. Ita mihi libero et vivere contingat et mori, ita oculos meos filii manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior steti [1].

EX ALTERA PARTE. Arellii Fusci patris. Tamdiu cecidit patrem, donec placeret tyranno satelles. Quid? tu tyrannicidium facere non potes, nisi in parricidio exercueris manus? Pater, inquit, adest; malo; non enim tantum patrem, etiam patronum cecidisti.

Julii Bassi. Quoniam eo scelerum perventum est, ut parricidæ pater adsit [2], non istius advocationi adsum; defendit, quamvis nocentem. Ecquid agnoscitis indulgentiam illius? Frater, qui maluit perire quam patrem cædere, infelix causam suam cum fratre jungebat. Exclamat iste: Nihil illi mandavi; ego tibi et pro illo satisfaciam [3]. Ut validius, inquit, cæderet. Pro republica, inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare reip. idem quod tyranno? Pater, inquit, mihi adest. At me-

rem M. Junium, post cladem Cannensem, servitiorum octo millia publice empta armasse refert. Appianus vero in Hannibalicis, Senatum octo millia servorum dominis ultro donantibus manumisisse. *Schott.*

1. *Ut ego inter liberos meos fortior steti.* Nam illi quidem conciderunt animis, quum imperasset tyrannus, ut patrem cæderent; unde alter præcipitavit se, alterum reliquere vires: quem ipse excitavi ad fortius me feriendum, ne nos colludere suspicaretur tyrannus. *Schult.*

2. *Pater adsit.* Tanquam advocatus, quo de nos sup. Controv. 1, et *Advocationi* adesse nolle ait. Solebat enim *Advocationibus* interdici caussidicis, vel in perpetuum, vel ad tempus, qui quamvis iniquam causam, vel nocentem quemvis, ut hodie plerique, defenderent. *Schott.*

3. *Ego tibi et pro illo satisfaciam.* Patris dolentis verba sunt, quod ita agant adversarii. Quasi omnia filiorum facta sibi infelici sint defendenda.

hercules frater non adesset. Habuisti, quod tyranno jactares; frater maluit mori. Quisquis cædendus erat, isti tradebatur. Tyrannum, inquit, occidi; at patrem quantulo minus quam occidisti?

Pompeii Silonis. Gaudeo in subselliis istius esse patrem; quomodo enim aliter efficere potuissem, ut vulnera ejus videretis[1]? Non multum refert mea, ubi sit; ab hac parte crimen objicitur, ab illa ostenditur. Gravior testis esse solet, qui a reo surgit. Talis prorsus pater, quem nemo alius posset cædere, nisi amicus esse posset tyranni. Frater periit, ne parricidium aut faceret, aut videret. In illa præcipitia non minus, inquam, fratrem fugit quam tyrannum.

Cornelii Hispani. Descendebat cruentus pater, vexato laceratoque corpore vix agnoscendus: putares duos fuisse qui cecidissent; fecit quod debebat; qui patrem ceciderat, amicum occidit.

Cestii Pii. Ego, inquit, cæsus sum; pœnam remitto. Mirarer, nisi pro tam bono patre fuisset, qui mori [2]vellet. Dignus est quem invitum vindicetis. Itane apud vos tantum crudeles patres vindicantur? Pater, inquit, jussit; ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lente parebant satellites, aiebat tyrannus: Non spectatis, quemadmodum patrem ceciderit? *Qui patrem ceciderit, manus ejus præcidantur;* hanc legem moriens laudavit tyrannus[3]. Novissime inter filium et patrem ty-

Interrogans autem hæc dicit. *Schult.*

1. *Ut vulnera ejus videretis.* Quum sit indulgentissimus, non posset induci, ut vobis sua vulnera ostenderet, quippe quum eo facilius erat futurum, ut condemnaretur filius. Nunc quum adsit filio, ultro ejus rei nobis facit copiam. *Schult.*

2. *Nisi pro tam bono patre fuisset, qui mori vellet.* Sæpe amant de industria ita confundere et permiscere orationem auctores etiam optimi. Nam nos ordinaremus: *nisi fuisset* aliquis, *qui pro tam bono patre mori vellet. Schult.*

3. *Hanc legem moriens laudavit*

rannus intercessit. An non quisquis[1] patrem ceciderit, puniatur. In lege, inquit, nihil excipitur : sed multa, quamvis non excipiantur, intelliguntur. Et scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa est : quædam vero tam manifesta sunt, ut nullam cautionem desiderent. Quid legis interest, excipere, ne fraudi sit ei qui per insaniam patrem pulsavit : quum illi non supplicio, sed remedio opus sit? Quid opus est caveri lege, ne puniatur infans, si pulsaverit patrem? quid opus est caveri, ne puniatur, si quis aut patrem sopitum[2], aut subita corporis gravitate[3] collapsum excitavit : quum illa non injuria, sed medicina fuerit? Nondum de propria, sed de communi causa loquor[4]. Si officiose quis cecidit patrem, non pulsavit[5], puniri debet?

DIVISIO. Hanc quæstionem in partes plures divisit, An tutus sit qui tyranno jubente fecit. Cogitate quam multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia est, non licere hoc quoque tyrannis, ut nos faciant nocentes. Tyranno jubente fecit; miserior fuit ipso vapulante. Non est impudica, quæ arcessita fuit a tyranno; non dicitur sacrilegus, qui deorum immortalium dona manibus suis

tyrannus. Ea quippe si exercita fuisset in istum fratrem suum, ab eo non esset contrucidatus. Et certum est, qui cædere possunt patres, posse alios occidere. *Schult.*— Qui statim corrigit, *novissima... tyrannis intercessit.*

1. *An non quisquis*. Quæ deinceps sequuntur, divisionis esse apparet, cujus in veteribus editionibus in hac Controversia nulla est distinctio; qua ratione hic quædam deesse, locumque asteriscis notandum duco. *N. Faber.*

2. *Aut patrem sopitum*. Liv. lib. I, cap. 41 : «Sopitum fuisse regem subito ictu.» Sunt et sopores, qui ducerent in mortem, nisi interpellentur. *Schult.*

3. *Subita corporis gravitate*. Accipio morbum hic significari *gravitatis* voce, qui graves semper sunt corpori, ut hoc illis sæpe succumbat. Sueton. Julio I : « Quartanæ morbo aggravante. » Intelligere autem hoc loco Rhetor videtur, qui animi patiuntur deliquium. *Schult.*

4. *Sed de communi causa loquor*. Excusabat enim, quod hoc facto sese reservaverit parricidio, ad quod peragendum sibi ante alios dari copiam videbat. *Schult.*

5 *Si officiose quis cecidit patrem*,

tulit ad tyrannum, aut qui funestas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium consecravit. An tutus sit, qui patre jubente fecit. Non cecidit, sed paruit; et illud dixit in narrationibus : Stabat contumaci frater vultu; intellexit non posse cogi a tyranno. An tutus sit, qui pro patria facit. An hic pro patria fecerit. Item, An illo jam tempore cogitationem tyrannicidii habuerit, et hoc animo ceciderit, ut aditum faceret sibi ad amicitiam tyranni.

Montanus et illam quæstionem ultimam fecit : An, etiam si quid peccatum est, tanto merito redemptum sit.

Gallio illam quæstionem primam fecit : An ultio cæsi patris, nullius sit nisi patris. Invitum, inquit, me nemo vindicaret; si a quolibet alieno cæsus essem, et nollem agere injuriarum : nemo nomine meo ageret; atqui nihil interest : pœna major est ejus qui cecidit, jus idem ejus qui cæsus est. Contra ait, omnibus actionem dari; non enim privatam esse injuriam, sed publicam : itaque nec taxatione defungi damnatum, aut injuriarum pœna, sed manus pendere : ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, et ad ipsam remp. tales esse qui fiant tyranni, certe qui tyrannorum amici. Et ultimas has fecit quæstiones : An, si pio animo fecit, non teneatur : An bono animo fecerit. Et in illa quæstione Latronis, An tutus est qui patre volente fecerit : Nunc, inquit, fingis in filii patrocinium, sed tunc noluisti. Et adjecit : Ne dixeris, idem voluisse patrem quod tyrannum. Quæritis, utri paruerit? Tyrannus illum amavit, tanquam sibi paruisset. Pater, inquit, voluit : ita tu non

non pulsavit. Apparet hanc quæstionem formari ex iis, quæ præmissa : ubi ostenditur, officium quandoque esse durius tractare, aut et pulsare patrem. Sed non inde continuo jam id quoque licebit, ut cædas patrem; hoc enim gravius. Ulpian. in l. 5, Dig. de injur. *Schult.*

tyranno tantum, sed patri dignus parricidio visus es? Quum descripsisset impium in patrem, adjecit : Tyrannum quoque tunc, quum amare deberes, occidisti.

COLOR. Montanus partem accusatoris declamavit, et hoc colore usus est. Indulgentissimum fuisse in filios patrem : nimiam pietatem ejus fuisse notam tyranno. Itaque illum, qui quæreret pudicis dolorem ex impudicitia, contumacibus ex servitute, piissimo patri tormentum quæsiisse ex filiorum impietate; et induxit illum animose loquentem, qui jussus est prior patrem cædere. Quid si non cecidero, inquit, quid facturus es? torquebis? occides? plus est quod imperas, quam quod minaris. Certamen erat in uno homine, utrum plus posset natura, an tyrannus. Cæde, inquit; non cædo : verbera ; non ferio. Hæc fratre audiente. Et illud dixit, quum promitteret amicitiam tyrannus : Magis præmium extimui tyrannici imperii quam imperium. Et quum descripsisset cicatrices pulsati patris : Et forma est adhuc faciei, dixit, ab utroque cæsum putes. Montanus tamen aiebat[1], nihil posse melius dici. Ex hac parte tyrannus jubet, ex altera lex vetat; morieris, ni cecideris : morere, ne cædas.

Cestius dixit : Tyrannus imperat, ut patrem cædas; non est novum : noluisti facere. Laudaturum me putas? ego vero non laudo; alterius ista gloria est; tu fratrem imitatus es.

Argentarius dixit : Tu patrem cecidisti, quum et legem nosses, et fratrem.

Montanus dixit : Parricida esse voluisti : violasti patris corpus, fratris beneficium. Ab altera, hoc colore omnes declamarunt, tanquam patre jubente fecisset.

1. *Montanus tamen aiebat.* Quamvis ista pulcherrima. Lege vero : *Montanus tamen aiebat, nihil hoc posse melius dici : Ex hac parte,* etc.

TRIARIUS dixit : In filii mei manus incurri.

BASSUS JULIUS : Ego me filii mei manibus cecidi.

HATERIUS dixit : Ago gratias tyranno, quod alterum filium meum custodire jussit, ne mori posset.

CESTIUS ait in narratione. Tyrannus jubet cædere : exposita tormenta sunt : quid faciat? moriatur, inquis; hoc dicis : ne cædat patrem, occidat.

FUSCUS ARELLIUS dixit : Complecti volo istas manus, optime de me etiam ante tyrannicidium meritas.

GALLIO dixit : Viderit quantum tibi se putet debere respublica; ego plus me quam illam debere tibi judico; difficilius est, quod me jubente fecisti.

MONTANUS VOTIENUS dixit in narratione : Si perseveras, fili, fratrem sequaris. Videris utrum patrem cædere malis, an occidere.

Hanc controversiam et ab JULIO SABINO bene declamari memini, quum describeret tyrannum occisum, et eum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam! nisi post tyrannicidium quoque intelligis, quanto melius frater tuus perierit, quam tu occideris. Illud non probavi, quod multa in re severa tentavit false dicere. Erat autem urbanissimus homo, ut vobis sæpe narravi, ut quidquid illi in eloquentia deerat, urbanitate pensaret. Meminimus, quum illum Syriacus Vallius, homo disertus, accusaret, et videret Latinum Kalumniam testem circa coronam judicii obversari, et totiens occurrere eunti Syriaco, et quærere, quid haberet spei : deinde post judicium, quum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam sui egisset : At mehercules, inquit, timebam, ne uno[1] rhetore

1. *Ne uno rhetore plus haberemus.* Salsissimum hoc dictum Julii Sabini nondum intellexerunt eruditi. Schottus nihil potuit comminisci absurdius et alienius, quam hunc ad locum dedit. Gronov. emendare tentavit. Ipse arbitror exponendum : Latinus hic Kalumnia dum ita ob-

plus haberemus. Et testis productus, quum interrogatus esset, an accepisset a patre sestertia? dixit quot accepisset: an haberet? negavit. Deinde interrogatus, an Kalumniam haberet[1]: Ipse, inquit, negligentiam meam nosti: an habeam, nescio: accepisse me scio. Et in Domitium nobilissimum virum[2], in consulatu, quum thermas prospicientes viam sacram ædificasset, cœpisset deinde rhetores circumire, et declamare: Ego, inquit, sciebam hoc te facturum, et matri tuæ querenti de tua desidia dixeram: Πρῶτον χολυμβᾷν[3], δεύτερον δὲ γράμματα. Duas ejus urbanas res præterire non possum. Secutus erat in provinciam Cretam Oppium Flamam Proconsulem. Græci cœperunt in theatro postulare, ut Sabinus maximum magistratum gereret. Mos autem est, barbam capillumque magistratui[4] Cretensium summittere. Surrexit Sabinus,

versatur circa judicii coronam, et totiens occurrit Syriaco, traducere velle videbatur illic versantes in eam sententiam, ut existimarent, quod aliquid et ipsius opera utilis in foro esset; quum ille tamen satis rudis rerum forensium viveret, ut plerique Rhetores, qui tantum in umbra semper egerant. Quare quum illi nunc gratias ageret Syriacus, unde Rhetorisci infantia magis sibi placere debuit, quod pretium poneret suæ in foro operæ sibique disertissimus patronus, Sabinus, animum tum perspiciens hominis, hoc eum perfricat sale: « At mehercules, inquit, timebam, ne uno Rhetore plus haberemus. » *Plus habere* dicitur, qui habet quid supervacui. *Schult.*

1. *Deinde interrogatus, an kalumniam haberet?* Id est, calumniæ pretium et mercedem. Præfat. 3 Controv: « Iratus calumniam sibi imposuit, » id est, calumniæ pœnam. Merces vero et pretium pro pœna etiam frequentia antiquis; quæ pecuniaria olim, ut sæpius ostendi. *Schult.* — Minus intelligo, et malim: « Deinde interrogatus a Kalumnia, an haberet. » Ed.

2. *Domitium nobilissimum virum.* Avumne Neronis quem arrogantem et profusum in Nerone fuisse dicit Suetonius, an patrem? *N. Faber.*

3. Πρῶτον χολυμβᾷν. Vertit Schottus: Primum natare, deinde litteras discere. A. P. Chiaconio sunt hæc Græca. Pueri autem prius litteras, deinde nare discebant, quod et Augustum suos liberos docuisse ait Sueton. unde proverbium: « μηδὲ νεῖν, μηδὲ γράμματα. » At Syriacus contra fecisse Domitium ludebat, qui prius thermas ædificaverat, quarum pars κολυμβήθρα, ceu piscina natationi apta erat, deinde Rhetoras sectabatur. *N. Faber.* — Versus trimeter iambicus haud inelegans, et ex aliqua comœdia desumptus. Ed.

4. *Barbam capillumque magistra-*

et silentium manu fecit; deinde ait : Hunc magistratum ego Romæ bis gessi. Bis causam dixerat. Græci non bene intellexerunt, sed bene precati Cæsari petebant, ut honorem Sabinus et tertio gereret. Postea deinde offendit illos tota comitum cohors : oppressi sunt in templo ab omni multitudine, quæ postulabat, ut Romam Sabinus cum Turdo proficisceretur. Erat inter infames maxime et invisos homines Turdus. Quum Turdus promitteret iturum se, ut inde posset exire, Sabinus silentio facto, ait : Ego ad Cæsarem non sum iturus cum mattea[1]. Postea hoc Sabino, quum causam diceret, objectum est. Multa illum diserte dixisse memini. Quum introductus esset ex carcere in senatum, postulaturus ut diaria acciperet, tunc dixit de fame questus : Nihil onerosum a vobis peto, sed ut me aut mori velitis, aut vivere. Atque illud dixit : Nolite, inquit, superbe audire hominem calamitosum.

Sæpe qui misereri potuit, misericordiam rogat[2].

Et quum dixisset Senianus locupletes in carcere esse : Homo, inquit, adhuc indemnatus, ut possim vivere, parricidas panem rogo. Quum movisset homines et flebili oratione et diserta, rediit tamen ad sales; rogavit, ut in

tui. Pertinet ad auctoritatem barbam comamque alere, omnisque Græcia id servabat : ubi et barbati Philosophi, quos *Cascos* Ennius vocat, barbam aluerunt. Hinc pro majoribus *Barbatos* dixit Cicero pro Murena et pro Sextio. Item pro Cœlio : « Aliquis, inquit, mihi ab inferis excitandus est ex barbatis illis. »

1. *Cum mattea.* Mattea cibi genus esse delicatissimi docet Athenæus lib. XIV, unde pro cibo quocumque exquisito sumitur, vel apud Latinos. *N. Faber.* — Turdum autem *matteam* vocat, ut Terentius Eunuch. 3, 1, speciosum adolescentem vocat *leporem*. Nempe *palumbos*, *passeres*, *anseres* et *columbos* vocitarunt, quos amabant.

2. *Sæpe qui misereri potuit, misericordiam rogat.* De se loquitur Sabinus. Rebus secundis suis misericordem se non raro fuisse : quare nunc misericordia dignum esse. Etiam vicissitudinis rerum humanarum admonuit Senatum : id quod nunc possent, ut misericordia sua sublevarent miserum ex carcere, eadem sæpe in potestate constitutum se fuisse. Sed fortunam versare omnia. *Schult.*

Lautumias[1] transferretur : Non est, inquit, quod quemquam vestrum decipiat nomen ipsum : Lautumiæ illæ minime lauta res est. Hoc retuli, ut et ipsum hominem ex aliqua parte nossetis : et illud sciretis, quam difficile sit naturam suam effugere. Quomodo posset ab illo obtineri, ne in declamationibus jocaretur, qui jocabatur in miseriis ac periculis suis : in quibus jocari eum non debuisse, quis nescit? potuisse, quis credit?

Murrhedius non degeneravit in hac controversia; nam colorem stultissimum induxit. Voluit, inquit, et hic fratris sequi exemplum; dum retineo, dum luctor, visus est patrem cecidisse.

Unum ex his quos audivi declamantes, scio Mentonem usum non patrono patre, sed advocato. Ipsum tyrannicidam induxit dicentem, et colore usus est : Non jussum se a patre, quia aiebat incredibile omnibus videri, patrem coram tyranno cædi se jussisse[2] : sed initum esse tyrannicidæ consilium, ut per hoc ad amicitiam perveniret, per amicitiam ad tyrannicidium. Hæc ejus sententia laudata est, quum describeret se patri manus afferentem : Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit : Jam tum factum esset tyrannicidium, si me frater non reliquisset. Et illud dixit : Vos ego tunc respexi, templa, leges, respublica; nam si me tantum spectassem, facile tyrannum effugissem, illa, qua frater effugerat.

1. *Lautumias.* Quamvis *Latomus* dicatur, *Lautumias* tamen veteres potius quam *Latomias* dixere. Earum autem meminit Varro, L. L. lib. IV; Cic. in Verrinis; Plin. IX, 37.

2. *Cædi se jussisse.* Quo magis etiam concitaturus erat tyranni rabiem. Si illius pœnas adeo contemneret, ut ultro eas sibi infligi juberet. *Schult.*

CONTROVERSIA XXVIII.

PRIVIGNUS AB AVO RAPTUS NOVERCÆ.

LEX. De vi sit actio.

THEMA. *Quidam duos filios sub noverca amisit, dubiis cruditatis et veneni signis. Tertium filium maternus avus rapuit, qui ad visendos nepotes ægros non fuerat admissus; quærenti patri per præconem, dixit apud se esse : accusatur de vi.*

JUNII GALLIONIS. Violentus et impotens senex hominem liberum sinu meo rapui [1]; quod servare tibi difficile est, avo dona. Quotiens miserum me, puer, audies? a noverca quisquis es, fugitive, reductus es [2]. Habui filiam, quamvis iste unus filius supersit, fœcundam. Quam indulgenter puerperia divisit! Natus est filius : dixit, Filius hic meus est; natus est alter : dixit, Hic matris est; natus est tertius : dixit, Hic avi est. Quum quæreret filium, erant qui suaderent et dicerent : Tace, meruit excludi [3].

CESTII PII. Quam causam rapiendi habebat impotens

1. *Sinu meo rapui.* Legunt alii, e *sinu meo rapuit.* Hyperbolice, quod domo sustulit. Quia locus, ubi raptus puer in themate non additur : inde suo arbitratu de eo agunt Rhetores. Possis quoque capere raptum puerum ex patris sinu et complexu; aut inde sumptum, domumque perlatum, ut *raptum* exaggerans dicat. Tanto magis de vi actio erit. Atque id malo. Ad hæc verba filii respondet senex pater : « Quod servare tibi difficile est, avo dona. » *Schult.*

2. *A noverca, quisquis es, fugitive, reductus es.* Hæc audies ab iis, quibuscum conversabere; si ego hoc judicio victus ero. *Quisquis es*, formula est, qua ignotos, et sæpe quidem contemptim compellabant. Objicietur igitur huic ingenuo, quod in servos est convitium, *fugitive.* Idque demonstrabitur, quia a noverca reductus est, ne avi quidem educatione et cura dignus habitus, quasi, nec de familia, nec ingenuus esset. Hæc quoque cum hyperbole aliquam faciunt mixturam. *Schult.*

3. *Meruit excludi.* Ille tuus gener, qui ita indiligenter suum sanguinem custodit. Ita simul significatur vim non esse factam. *Schult.*

senex! numquid fratres ejus occideram[1]? Ignoscite mihi, si tantum filiæ meæ mandata narro; hanc solam ex meis morientem vidi. Habui filiam: de omnibus meis, *Habui*, dicendum. Habitu vagabatur lugubri, sordidaque prætexta: omnes illius miserebantur; quosdam etiam dicentes audivi: Quid? iste puer matrem non habet? patrem non habet? avum non habet?

Arellii Fusci patris. Tres filios filiæ meæ debes, unum mihi: sine apud me nutriatur. Quid times? ne non admittare, quum veneris? exposuisse hactenus juvet. Jam nunc fortuna, aut noverca narranda est; ut vidit me, hæsit complexibus meis; puerum osculabar miser, interrogabam de fratribus: dum interrogo, dum fleo, perveneram domum. Rogo ne hoc causam meam pejorem fecerit, quod ille, quem rapui, unicus erat.

Votieni Montani. Mittit præconem[2], adjice illi omnia insignia. *Hic puer matrem perdidit, fratres amisit, novercam habet.* Affirmo tibi, non indicabit quisquis faverit. Erras, et vehementer erras; filios quos perdidisti, non quæris: quem quæris, non perdidisti. Utra tandem justior querela est? pater ab avo unum repetit; avus duos a patre.

Vibii Rufi. Raptor ille et impotens, dum moriuntur

1. *Numquid fratres ejus occideram?* Numquid spectavi, quod nunc quærit noverca? Passim veneficii hanc arguit crimine, ut oratio tamen possit et alio duci: nec enim illa poterat convinci dubiis cruditatis et veneni signis. Quare et pergit: « Ignoscite mihi, si tantum filiæ meæ mandata narro. » Non dicit, veneficium timui, sed se timuisse innuit; dum respondet, sufficiat, quod dico rapuisse me, quod filia mihi mea morti proxima filiorum suorum demandaverat curam. Reliquam sententiæ partem relinquit cogitationi judicum. *Schult.*

2. *Mittit præconem.* Rectius fortasse, *Mitte præconem, adjice illi omnia insignia: Hic puer matrem perdidit, fratres amisit, novercam habet: affirmo tibi, non indicabit quisquis faverit.* Alludit autem ad formulam præconiorum, quibus res perditæ conquirebantur, additis no-

nepotes mihi, ad januam steti : plus habeo quod [1] avo, quam quod reo timendum sit.

Fulvii Sparsi. Unus perit, alter perit : totiens fortunam accusas, nunquam novercam. Facinus indignum! puer ad supplicium in domo avi a patre quæritur. Ad ægrotantes nepotes veni : non sum admissus : hæc vis vera fuit.

Argentarii. Pater quos conscios habuit, nescio : domi non fuit : amissa filia volui aliquem adoptare ex nepotibus; sed aiebam : Quid necesse est? quotiens videre volam, in domum veniam : quotiens volam, in domum abducam [2]; agamus tanquam affines. Tres habes filios; dividamus : et vide quam non improbam divisionem desiderem; ex tribus unum posco. Utinam omnes, quos perdidit, quæreret [3].

Blandi. Quum tradere vellem puerum, nescio quis exclamavit : Puer, nunc peristi. Nihil vobis subtraham; quidni? præconi quoque omnia indicavi.

Mentonis. Rapui nepotem, habeo; redderem, si pater quæreret.

DIVISIO. Montanus Votienus in has quæstiones divisit. An in re vis sit. Nulla, inquit, vis est, quæ arma, quæ pugnam, quæ vulnera non habet. Volo mihi describi comitatum istius tumultus. Quæ turba est, unus puer, et unus senex? Rapuisti, inquit, filium meum; immo nepotem meum sustuli, immo venientem non potui excludere. An si pro illo fuit, fieri vim, cui facta dicitur,

tis quibus dignoscerentur. *N. Faber.*

1. *Plus habeo, quod avo, quam quod reo timendum sit.* Nam tantum reus, si non et avus esset, facile hunc puerum redderet, seque molestiis litium liberaret. Nunc amor diversum imperat, nec sine summa ægritudine morboque et morte ab eo avelli avus possum. *Schult.*

2. *Quotiens videre volam, in domum veniam : quotiens volam, in domum abducam.* Priorem intellige generi, alteram suam.

3. *Utinam omnes, quos perdidit,*

non teneatur qui fecit. Vis injuriosa damnatur : solet enim esse et salutaris. Quum latrones aliquem obsiderent, si perfodissem villam armata manu, conjugem, liberos ejus rapuissem, accusari possem? Quod vivit puer, beneficium meum est. Et medici alligant, et corporibus nostris, ut medeantur, vim afferunt. An pro illo fuerit rapi. Hoc loco accusatio novercæ, et insectatio patris tam patienter suos perdentis.

Gallio et illam quæstionem fecit, et prius sumendam quæstionem putavit ex persona, quam ex re : An cum avo nepotis nomine agi possit. Non magis, inquit, quam cum patre filii nomine, non magis quam cum matre. Habet sua jura natura : et hoc inter avum patremque interest, quod avo suos servare licet, patri etiam occidere [1]. Non potes, inquit, sic mecum agere tanquam cum alieno, ut dicas : Quid tibi cum illo, qui est intestati filius? tuus hæres futurus sit, quam dementem alligaturus est? quædam jura non lege, sed natura nobis attributa. Si nepotem suum avus peccantem aliquid, et inter pueriles jocos petulantius lascivientem feriret, num injuriarum quisquam cum illo ageret? Et ultimam illam Gallio fecit, quum tractasset illa : Licet mihi, ut prosim, facere; deinde, huic profuit. An avo ignoscendum sit quum pro nepote,

quæreret. Ita ego laborarem minus, omnisque converteretur impetus, et ira in novercam. *Schult.*

1. *Quod avo... servare licet, patri etiam occidere.* Atqui pari jure avus, paterque. Nam et in avi potestate esse nepotem et neptem, non secus atque filius patria potestate continetur, docet Ulpianus in l. IV, D. de his qui sui vel alien. jur. et Justinianus Inst. lib. I, de patr. potestat. Et avo superstite, pater in filios potestatem non habet, sed avus in cujus potestate est et ipse pater. Argumento l. sic eveniet. 21. D. ad l. Jul. Majest. Sed hic avus maternus esse fingitur, cui jus illud legibus abjudicatum est. *Schott.* — Schotto respondet Gronovius : Immo nihil hic proprie de patria potestate : sed ad invidiam faciendam ex persona hujus avi et hujus patris differentia quædam more declamatorum ponitur. Avo servare licet, ut huic, qui rapuit nepotem, ne occideretur : patri etiam occidere, ut huic, qui duos novercæ fraude sublatos non

affectu latus, fecerit. Hoc loco tractavit, quam indignum esset damnari illum ab hoc[1].

Latro duas ultimas quæstiones aliter posuit, et plus complexus est. Etiam si vim fecit : an tamen damnari non possit, si bono animo fecerit[2]; ait enim, et de animo fieri controversiam avo, et dicere patrem : Non ut nepotem servaret, fecit, sed ut infamaret uxorem meam, tanquam veneficam, me tanquam veneficæ emancipatum, cui male liberi sui committerentur.

COLOR. Colore ergo hoc Latro eodem usus est pro patre, ut diceret, ne viva quidem uxore bene sibi cum socero convenisse : mortua vero professas inimicitias illum gessisse secum; languente vero puero, illum venisse, cum convicio, cum vociferatione nefaria, et dicentem et auspicantem quidquid accidit : auctores habere amicos se, ne admitteret hominem, non ad officium nepotum, sed invidiam et contumeliam generi et venientem, qui ad sanos nepotes nunquam dignatus esset accedere : medicos vero suasisse ne veniret[3], ne puerum confunderet, et impleret suspicionibus.

Silonis Pompeii color fuit, ut Latroni videbatur, qui controversiæ repugnaret; dixit enim venisse avum ad imbecillum puerum, ad ægros non semper proximos admitti : utique ad eos, qui graviter ægrotant, sæpe et patrem non admissum. Sic avo quoque intempestive ve-

vindicando sustulisse videtur, et tertium velit eadem adventoria recipere. *Gronovius.*

1. *Damnari illum ab hoc.* Malunt multi *ob hoc*. Nempe indignissimum erat damnari ob hoc avum, quod affectu ablatus, rapuisset nepotem, ut servaret. *Schult.* — Supra, pro *latus*, legunt alii *ablatus*.

2. *Damnari non possit, si bono animo fecerit.* Videtur excidisse post hæc : *An bono animo fecerit*. Ita enim passim dividunt; et duas quæstiones posuisse distinctas Latronem ipse dicere videtur Seneca. Sic egregie jam dein conveniet : « Ait enim, et de animo fieri controversiam avo. » *Schult.*

3. *Medicos vero suasisse, ne veniret.* Suaserunt illi hoc socero, per

nienti dictum, Nunc non potes: statim cum convitio abisse; in altero idem fecisse.

Latro aiebat, hunc colorem optimum esse, si recitasset, se recipi non posse: quia ponatur, Non est admissus: sub hoc themate intelligere nos, non hoc illi dictum, Nunc non potes: sed ex toto, Non potes.

Gallio utrumque miscuit, et hoc colore, qui videri non potest alioquin thema evertere, parcius usus est. Dictum est, inquit, illi: Quiescit puer, paulum commorare; medici vetuerunt quemquam admitti; scitis solere dicere illos: Nec si pater venerit. Protinus iste clamare cœpit, Testor me non admitti: et tantum non tabellis signatis denuntiare [1]. Avum distuleram, accusatorem exclusi. Iterum, inquit, venit cum convitio. Jam unum occidistis, alterum occiditis. Nihil est miserius, quam ubi alicui ex miseria sua invidia quæritur. Non est admissus, quum diceret, se nepotem suum non videre velle, sed inspicere. Sic egit: Veni, non ut istum accusarem [2], sed ut me defenderem. Gallio hoc colore usus est: Non admisi avum; quia dictum erat mihi, hoc illum animo venire, ut raperet.

EX ALTERA PARTE colorem hunc Cestius introduxit:

quem nolebant puerum ægrum in hanc adduci suspicionem, venenum esse, quo laboraret, unde nasceretur animi perturbatio, et timor ac desperatio salutis, cujus ipsa illa maxima impedimenta sunt. *Schult.*

1. *Et tantum non tabellis signatis denuntiare.* Signatas tabellas accipio, ut in illo Juvenal.: « Signatæ tabulæ: dictum feliciter. » Unde *signatores* pro testibus, et *signaturi*, testes futuri in testamento. Sueton. Ner. cap. 17. Pertinent hæc enim etiam ad testatas inimicitias, ut vocat Val. Max., unde factum vult, ut raperet istum puerum avus, quo et uxorem suam veneficii, et ipsum gravissimæ infamaret incuriæ, et impietatis adeo in liberos. *Schult.*

2. *Sic egit: Veni, non ut istum accusarem.* Hæc ad patrem pertinere vult Petreius, et deesse declamatoris nomen. Ego de utroque eum errasse opinor, et explicatione rem expedio. *Sic egit;* id est, ita se gessit, quemadmodum dixi. Veni ea causa, non

Timuisse se de puero. Frustra, inquit, duos [1] occiderat noverca. Et ait : Vellem ad vos nocentior venirem reus, vellem tres raperem.

Argentarius hoc colore usus est, rogatum a puero avum. Negabat, inquit, posse se vivere, si in illa relinqueretur domo.

Hispanus hoc colore usus est, affectu esse ablatum. Sustuli, inquit, nepotem meum. Non potui, inquit, satiari osculis, non potui ab illo tam cito distrahi. Nolite mirari : post longum tempus illum videram.

Albutius hoc colore usus est, ut diceret : Noluisse illum in tam infausta domo educari, ex qua duo jam fratres elati essent : ei qui postea decessit, inter causas moriendi casum fratris fuisse. Et servavit hunc colorem, ne quid in novercam, ne quid in patrem diceret : aiebat, justissimum futurum avum, si tantum se defendere voluisset. Quid ergo? quare rapuisti? amabam; huic maxime ab initio animum meum addixeram. In domo vestra nihil præter ipsam domum timui. Si apud me duo decessissent, ex domo mea illum transtulissem. Marcellum Marcium aiebat sic narrasse : Puer me secutus est; non criminor vobis illum; quidquid est, potius quam illius periculo fiat : ego rapui. Ubi est? inquit. Vivit, salvus est; veni, quum voles aspicere. Redde, inquit, patri suo. Ego asper [2]! Age, monstrabo si vis, quis ante me tibi filios abstulerit.

tam ut istum socerum meum accusarem, quam ut me defenderem, qui istis ab eo arguor criminibus. Si quid mutandum, rescribam : *Sic coegit venire non*, etc. *Schult.*

1. *Frustra, inquit, duos occiderat.* Tanto, inquit, magis timui hoc de puero, quia duos istos nullo præmio sustulerat noverca, sceleraque illa erant gratuità, quorum fructum tunc demum erat consecutura, si hunc, quem rapui, ut servarem, occidisset. Conjunctio causalis non ineleganter omissa est. *Schult.*

2. *Redde, inquit, patri suo. Ego asper!* etc. Vehementer me hic locus

Varius Geminus eumdem sensum dixit : Quæ est ista tam sera pietas, tam præpostera : quærere tuos a tertio incipis.

Montanus Votienus, homo rarissimi, etiam si non emendatissimi ingenii, vitium suum, quod in orationibus non evitabat, in scholasticis quoque evitare non potuit : sed in orationibus, quia laxior est materia, minus earumdem annotatur iteratio. In scholasticis, si eadem sunt quæ dicuntur, quia pauca sunt, notantur. Memini illum pro Galla Numisia apud centumviros tirocinium ponere[1]. Ex uncia hæres erat patris sui Galla : objiciebatur illi veneficium; dixit rem disertissimam, et omnibus seculis duraturam, quia nescio an quidquam melius in eo genere causarum dictum. Unciam nec filiæ deberi, nec veneficæ. Non fuit contentus; adjecit : In paternis tabulis filiæ locus, aut suus debetur, aut nullus. Etiamnum adjecit : Relinquis nocenti nimium, innocenti parum. Ne sic quidem satiare se potuit; adjecit : Non potest filia tam anguste paternis tabulis adhærere, quas aut totas possidere debet, aut totas perdere : et plura multa, quæ memoria non repeto. Ex iis quædam in orationem contulit[2], et alia plura quam dixerat, adjecit. Nihil non ex eis bellum est, si solum sit : nihil non rursus ex eis alteri obstat. Idem in hac declamatione fecisse eum memini. Erras, pater, inquit, et vehementer erras; quos perdidisti, non quæris : quem quæris, non perdidisti.

habuit exercitum, nec quicquam inveni, nisi hoc satis magna cum audacia conjunctum : *Redde, inquit, patri suo raptor. Ego raptor? age modo monstrabo si vis*, etc. Est autem istud *age modo*, cum indignatione concedentium, ut et minantium simul, Terent. Eun. II, 2, 51.

1. *Tirocinium ponere.* Pro *deponere*, hoc est : miles esse cœpit. Nam a Centumviralibus causis auspicari in foro solitum, ut in scholis fere ab Homero et Hesiodo, auctor est Plinius Junior. *Schott.*

2. *Ex iis quædam in orationem contulit.* Atque erant in oratione ad

Deinde : Puer iste inventus perit. Deinde : Quisquis puero favet, ne inveniatur, optet. Deinde : Puer, nisi avum sequitur, fratres secuturus est. Desine quærere : quem si inveneris, sic perdes, ut invenire non possis. Et deinde : Rapuit istum avus, ne raperet noverca. Et deinde : Unum tantum pater ex liberis suis quærit, qui salvus est.

GLYCON hunc sensum semel dixit, sed genere corrupto : Τοῦτο τὸ παιδίον [1], ὅταν εὑρεθῇ, τότε ἀπολεῖται.

Habet hoc MONTANUS vitium ; sententias suas repetendo corrumpit : dum non est contentus unam rem semel bene dicere, efficit, ne bene dixerit. Et propter hoc et alia, quibus orator potest poetæ similis videri, solebat Scaurus Montanum inter oratores Ovidium vocare. Nam et Ovidius nescit, quod bene cessit, relinquere. Non multa referam quæ Montaniana Scaurus vocabat. Uno hoc contentus ero. Quum Polyxena esset abducta, ut ad tumulum Achillis immolaretur [2], Hecuba dixit :

.... Cinis ipse sepulti
In genus hoc pugnat.

Poterat hoc contentus esse ; adjecit,

.... Tumulo quoque sensimus hostem.

Nec hoc contentus [3] adjecit,

Æacidæ fœcunda fui.

centumviros habita. Quare suspicor a Seneca scriptum fuisse : *in declamationem*. *Schult.*

1. Τοῦτο τὸ παιδίον. Hæc Græca, et quæ deinceps in his libris adjecimus, a Chiaconio sunt. *N. Faber.*— Vertit Schottus : Hic puer, quum repertus fuerit, peribit.

2. *Ut ad tumulum Achillis immolaretur.* Immo jam immolata erat Polyxena, quum sic Hecuba quiritaretur, ut ex Ovidii Metamorph. lib. XIII didici, ubi et legitur : « In genus hoc sævit. » *Schott.*

3. *Nec hoc contentus adjecit.* Filius tamen non dubitavit exemplo Ovidii hanc Hecubæ tribuere orationem, ut variet nonnihil in Troad. 955 : « Adhuc Achilles vivit in pœnas Phrygum ? Adhuc rebellat ? o manum Paridis levem ! Cinis ipse nostrum sanguinem ac tumulus si-

Aiebat autem Scaurus rem veram : Non minus [1] magnam virtutem esse, scire desinere, quam scire dicere.

tit, » etc. Nempe dolor solet esse verbosus. *Schult.*

1. *Non minus magnam.* Sic de Protogene Apelles pictor insignis omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora, sed uno se præstare quod manum ille de tabula tollere nesciret, memorabili præcepto nocere sæpe nimiam diligentiam : Plinius lib. XXXV, Nat. Hist. c. 10. *Schott.* — Notum et illud : « Sapere ad sobrietatem. »

CONTROVERSIA XXIX.

FILIA CONSCIA IN VENENO PRIVIGNI.

Lex. Venefica torqueatur, donec conscios indicet.

Thema. *Quidam mortua uxore, ex qua filium habebat, duxit aliam, et ex ea filiam sustulit; decessit adolescens; accusavit maritus novercam veneficii; damnata quum torqueretur, dixit consciam filiam; petitur ad supplicium puella*; *pater defendit.*

PRO FILIA. Cestii Pii. Non est quod putetis, has lacrymas aut filiæ esse, aut me patrem [1]. Non prodesset tibi, puella, ne hoc quidem, quod te frater amavit, nisi mater odisset. Hoc me odisti, noverca, quod scisti, consciam me eligi pœnæ. Dixit : Anteactam ejus vitam excutiamus.

Fulvii Sparsi. Nefaria mulier, filiæ quoque noverca, ne mori quidem potuit, nisi et occideret. Inter gladiatores victoris quoque conditio [2] pessima est, cum mo-

1. *Has lacrymas aut filiæ esse, aut me patrem.* Lege : *aut filiæ prodesse, aut me patrem.* Forte et, *putes ;* ut sit oratio ad novercam. Nec refert, quod sequentis periodi verba ad filiam dicantur. Eadem enim difficultas est in vulgato ; et illam rursus, quæ excipit, periodus ipsius est filiæ. Et quam maxime hoc familiare est Rhetoribus, ita ut mutent : quod in oratoribus non perinde observes. Porro ad isti emendationi faciendam fidem plurimum facit, quod ita pergit Rhetor : « Non prodesset tibi puella, » etc. *Schult.*

2. *Victoris quoque conditio.* D.

riente pugnantis. Nullum magis adversarium timeas, quam qui vivere non potest, occidere potest.

VIBII GALLI. Concitatissima in mortem rabies est : desperatione ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ [1] tela ipsa commordent, et ad mortis auctorem per vulnera sua ruunt. Abscissa missione [2] gladiator, quem armatus fugerat, nudus insequitur. Præcipitati non quod impulit tantum trahunt, sed quod occurrit : et naturali quodam deploratæ mentis affectu morientibus gratissimum est, commori.

VOTIENI MONTANI. Dum filium vindico, ubi gravissime mihi nocere possit, ostendit. O mendacium simile veneficio! Sic credibile esse in sorore parricidium creditis? non timeo ne quis hoc in sorore credat, quod ego vix probavi in noverca. Natam mihi filiam quasi futuræ pacis obsidem sustuli : aiebam, Dum matris meminit, obliviscetur novercæ [3]; at illa, dum novercæ meminit, matris oblita est. Filia, inquit, mihi conscia est; post hanc vocem remissa putares tormenta : similis facta torquenti est. Soror fratri venenum dedit? quamdiu luctati sumus, ut crederetur noverca privigno dedisse? Noverca, quod volueras consecuta es; damnasse jam pœnitet.

Cyprianus Epist. ad Donatum, Lactantius, Prudentius, et alii frequentes de crudeli spectaculo gladiatorum, quæ diligenter colligit Brissonius ad l. Dominica. C. Theodos. de spectaculis. *Schott.*

1. *Quædam feræ.* Ut torpedo cujus venenum per hamum et virgam manum piscatoris occupat, ut torpore captus cadat. *Schott.*

2. *Abscissa missione gladiator.* Concise dictum, ut apud Sueton. Jul. 75 : « Motis apud Ilerdam deditionis conditionibus, » id est, mota mentione conditionum; quod jam notavit Casaubonus. Deinde : *nudus insequitur.* Intellige, abjectis armis; cupiens interfici. *Schult.*

3. *Dum matris meminit, obliviscetur novercæ.* Sic Controv. XI : « Putas me accusatori promissurum, quod filio negavi? » Filius ipse accusator erat. Ead. Controv. « Diversi me affectus distringunt : inter reum et patrem distrahor. Hinc injuria est, hinc natura. » Controv. XXVIII : « Plus habeo, quod avo, quam quod reo timendum sit. » Item : « Unciam

ARGENTARII. Facio rem, Judices, non novam; liberos meos a noverca vindico. Peto, ne quia filium vindicavi, filiam perdam. Nisi succurritis, noverca vicit, ego victus sum. Duxi, nescio, pejorem uxorem, an novercam. Hoc mihi carior est, quod tam invisa matri fuit.

CORNELII HISPANI. Si conscia esset, neminem exspectarem [1]: scitis, quemadmodum veneficam oderim. Instabam tormentis: aiebam, Morere pejus, quam odisti. Non satis mihi ardere ignes videbantur; non satis insidere verbera; dixi: Si quid adjicere tormentis tuis possum, puto jubebo filiam afferri. Vocet huc aliquis matrem. Quid expavisti, puella? quid ad sinus meos refugisti? quid extimuisti, tanquam novercam [2]?

MARILLII. Ne inter supplicia quidem desinit occidere: et hanc quisquam putet, non potuisse venenum sine conscia dare? Puella, quæ occidisse fratrem dicitur, quid ante peccavit? noverca quoque ante occidit privignum quam filiam. Et, Bonæ spei est: quæritis argumentum? matri suæ non placet.

ARELLII FUSCI. Etiam cineribus tuis infesta est noverca; quod unum potest, persequitur sororem tuam. Qui adhuc potest nosse, nisi fratrem? prosit illi apud vos, quod illam pater laudat: prosit, quod talis mater accusat.

MENTONIS. Non misereris hujus? miserior est quam frater. Ille habuit sine dubio novercam torquere [3]. Con-

nec filiæ deberi, nec veneficæ. » *Schult.*

1. *Neminem exspectarem.* Ipse in eam patria potestate animadverterem. Filia erat veneficii accusata. *Schult.*

2. *Quid extimuisti tanquam novercam.* Sensus est: Quid ad nomen matris ita expavisti, quasi nominaretur noverca? Hæc tanquam in judicio facta accipere debemus, quum ista referret pater. *Schult.*

3. *Ille habuit... novercam torquere.* Scripsisse videtur Sen. *Illa te sine dubio habuit novercam, quam torquerere.* Nam et quum torquereris, pessime eam odisti, gravissimeque

secuta es, mulier, quod voluisti; solus omnium magis sensi novercam, quum perdidi.

PORCII LATRONIS. Habui filium tam bonum, ut illum amare posset etiam noverca: nisi in eam incidisset, quæ posset etiam filiam odisse. Hucne scelera reciderunt, ut parricidium puellare sit? ætas, si magnitudinem rei non intelligit, non est idonea parricidio. Sed veneficæ, inquit, filia est. Si parentes inspiciuntur, cur non potius patri videatur similis, cui placet, quam matri, cui displicet? Denique non recuso, quo minus in illa vel matris exigatur imitatio. Illa, quum hujus ætatis erat, nec noverca erat, nec venefica.

ALBUTII SILI. Duxi uxorem, nullis adhuc inquinatam fabulis[1]; nec miror innocentem tunc fuisse, adhuc puella erat.

BLANDI. Ut scelerata sit, nempe matri suæ similis est; ante veneficium oportet faciat, quam parricidium[2]. Filia, inquit, conscia est. Dii te perdant! etiam quum torqueris, occidisti. Servus tortus Catonem conscium furti dixit. Quid agitis? utrum plus creditis tormentis, an Catoni?

BUTEONIS. Si conscius a te, puella, quæretur, nominato patrem. Quid noverca tam sero, puella tam cito? Filia, inquit, conscia est. Male pereas! at ego te putabam unius novercam.

TRIARII. Filia, inquit, tua conscia est. Videbatur sibi

nocuisti. Aliorum animis tunc odium omne evanesceret. *Schult.* — Si quis in vulgata sensus, expono: Ille pro ultione habuit ut torqueretur noverca; hæc miserior, cui mater es. En.

1. *Nullis inquinatam fabulis. Fabulæ* hic sumuntur pro sermonibus quibus detrahitur. *Schott.*

2. *Ante veneficium oportet faciat, quam parricidium.* Veneficium enim facere in alios posset, quibus extinctis non committebatur tamen parricidium: cui tamen audendo et perpetrando ipsum illud scelus præparat animum; qui in parricidiis cunctabitur et trepidabit, nisi istiusmodi minoribus in flagitiis paulatim collegerit audaciam et vires. Confer Calp. Flacci Decl. 12, quæ ejusdem est argumenti. *Schult.*

post hanc vocem vicisse. Amissum fratrem flevit in funere, totius populi habitum lacrymis suis expressit: itaque illam noverca pejus perire voluit, quam privignum. Filia, inquit, conscia est. Hoc ultimum fuit novercæ veneficium.

Q. Haterii. Succurrite quæso, ne, quum torta sit quæ filium meum occiderat, filiam etiam, dum torquetur, occiderit. Liberos semper effero, unius mulieris aut mendacio, aut veneno. Non flet quantum reæ satis est. Quemadmodum illi extorquebo lacrymas [1]? afferte mihi imaginem fratris: video subito desiderio fletus concitatos; numquid talem vultum, quum mater torqueretur, habuit?

PARS ALTERA. Triarii. Si odissemus te, pateremur cum ejusmodi filia vivere. Quarumdam ferarum catuli cum rabie nascuntur: venena statim a radicibus pestifera sunt. Quantum illi ad scelera ætatis adjecit, quod illam noverca peperit? Quid illa, quæ fratrem [2] in moram patri sequenti sparsit? Habemus exemplum, quod et sorori conveniat, et virgini.

DIVISIO. Cestius in duas partes conjecturam divisit, et primum quæsivit, An conscia illi opus fuerit: deinde, Si opus fuerit, an hanc habuerit. Non servavit autem modum. Nam et illum locum diu tractavit, Non posse sororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puellam voluit videri, ut nulli esset idonea ministerio.

Itaque elegantissime deridebat Montanus Votienus in

1. *Quemadmodum illi extorquebo lacrymas?* Confer cum his, quæ dixit idem Haterius in divisione. *Schult.*

2. *Quid illa, quæ fratrem.* Intelligit Absyrtum, quem Medea occidit. De qua sic M. Tullius in Maniliana: « Ex Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga, fratris sui membra in iis locis, qua se parens prosequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa, mœrorque patris celeritatem persequendi retardaret. » *Schott.*

hac controversia ineptias rhetorum, quod sic declamarent, tanquam hæc, quæ nominata est, infans esset: nec intelligerent, si talis esset, ne futuram quidem ream. Itaque hoc debemus, inquit, proponere nobis: puellam ejus ætatis, in qua torta credibile scelus illud quidem, sed intolerabile esse aiebat.

Induxerat CESTIUS matrem dicentem filiæ: Da fratri venenum [1].

TRIARIUS multo rem magis ineptam, quia non invenit illam, sed concupivit; nam excessus sententiam traxit. Induxerat novercam dicentem: Da fratri venenum [2]; fecit illam respondentem: Mater, et mihi da. Quid enim est tam absurdum, quam matrem sic locutam cum puella, Da fratri venenum?

Non ferebant nec illam Triarii sententiam, qua aliter HATERIUS usus est, quum ad epilogum pervenisset. Hoc loco debebat reus flere; non flet puella. Inveniat, quemadmodum fleat, aliquis, hoc est, imaginem fratris. Illa enim si tam puella est, ut dicat, Mater, quid est venenum? non potest tantæ pietatis esse, ut eam imago fratris in lacrymas concitet. Tantus autem error est in omnibus studiis, maxime in eloquentia, cujus regula incerta est, ut vitia quidam sua et intelligant, et ament.

CESTIUS pueriliter se dixisse intelligebat, Mater quid est venenum? Deridebat enim MURREDIUM, qui hanc sententiam imitatus est in epilogo, quum alloqui cœpisset puellam, et diceret: Compone te in periclitantium habitum,

1. *Da fratri venenum*. Tu lege: *Dabo fratri venenum*; ad quæ quum filia istud respondens introducitur, ostenditur inde eam adhuc valde puellam esse, ut ne intelligat quidem, quid sit venenum. Quare illius nomen, tanquam beneficii sit, intelligit. Ita et mox legendum: *Dabo fratri venenum*. *Schult.*

2. *Da fratri venenum*. *Dabo* rescribendum esse jam monui. Nempe hoc, quam Cestii illud absurdius, quia est se detegentis. Posset et ab aliis et quidem gravissime, excipi.

profunde lacrymas, manus ad genua dimitte, rea es. Fecerat respondentem puellam: Pater, quid est rea? Et aiebat Cestius: Quod si ad deridendum me dixit, homo venustus fuit. Et ego nunc scio [1], me ineptam sententiam dicere. Multa autem dico, non quia mihi placent, sed quia audientibus placitura sunt. Et illud Rufi Vibii tolerabilius aiebat esse, sed et ipsum aliqua objurgatione dignum. Dixerat in epilogo: Nutrix, ream tolle. Illud in Haterio, qui et promisit oratorem, et præstitit, negabat se posse ferre, quod dixerat: Hæc rea non mittenda in exsilium [2], sed ferenda est. Quum sciret, inquit, in exsilium exportandos [3] locari solere. Quid enim intelligi vult hac sententia, nisi ex toto puellam ambulare non posse? Usque in exsilium [4]; verum est: sed nec mater ejus potuisset.

Silo a parte patris comparationem fecit inter se matris et filiæ; totam hac figura declamavit. Non sum, inquit, vobis dicturus, qualis debeat esse venefica; operam perdam, si cœpero describere: debere esse ætate provectam, usu exercitatam, invisam viro, quæ possit etiam filiam

Cestii verbis videntur detegi alii: interim occasionem sollicitandi in societatem facinoris filiam sibi captabat mater. *Schult.*

1. *Et ego nunc scio.* Melius conveniret, *non nescio.* Jam enim ante id scierat, ut quidem narrat Seneca. *Schult.*

2. *Non mittenda in exsilium sed ferenda.* Adolescentem admodum filiam fuisse significat, ut de veneficio cogitare non potuerit, luditque in exsilii morem, quoniam *Deportati in insulas*, et præcise etiam *Deportati* dicebantur. *Schott.*

3. *Exportandos locari.* Jurisconsultorum phrasis, quibus merces vehendæ locari a dominis dicuntur: conduci vero a naviculariis. *Schott.*

4. *Non posse? Usque in exsilium.* Aliquot vocabula desunt, ut hujus loci fulciatur sententia. Vult enim dicere sententiam Haterii ideo ineptam, quia omnes, licet in exsilium mitti dicantur, tamen feruntur, deportandique locantur. Quare puella rea non magis in exsilium portanda est quam cæteri exsules. Quod si, inquit, intelligit penitus per ætatem ambulare non posse, eo ineptior est sententia, quod in tantula ætate veneficium ne suspicari quidem potest. Si autem intelligit ambulare quidem posse, sed non usque ad exsilii locum,

occidere. Supervacuum est uti pluribus verbis. In hac ipsa causa habemus veneficæ exemplar. Comparemus inter se duas reas; nec est quod quæratis aliquem, qui cognitionem vestram per omnes comparationis partes ducat. Ego vobis dicam, quomodo illam accusaverim. Ego illi objeci anteactam vitam : vos illi potestis objicere? Et sic omnia circumiit, et comparando defendit. Illam quæstiunculam, quæ in prima parte tractata erat a quibusdam, Non illi utique fuisse opus conscia, et sic transcurrit : Aiebat, inquit, tota actione rea hæc, Quam consciam habueram? ego negabam illi opus fuisse; aiebam, In eadem domo eras, venenum notum erat, novercæ occasio facilis conviventi, non eras suspecta, nemo te timebat propter sororem [1]. Ex altera parte hoc usus est colore : Novercam video venenum dedisse, ut filia sua sola hæres esset : eamdem illi et consciam fuisse veneficii, et causam. Omnes declamatores aiebat voluisse aliquid novi dicere, eo loco quo nominabat noverca filiam consciam.

Dixit, inquit, Hybreas : Τί οὖν [2]; ἐψεύσατο κατὰ τῆς ἰδίας θυγατρός; οὐκ, ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐμῆς.

Hanc sententiam Fuscus Arellius quum esset ex [3] Asia, non casu dixit, sed transtulit ad verbum quidem. Quid ergo? inquit; mentita est de filia sua? immo de mea.

Modestius hanc sententiam vertit Haterius : Quid ergo?

nec mater ejus posset. Solent enim in longinquas et extremas insulas deportari, ut in Gyaras, Seriphum, Oasim. Quare parva adjectione videtur legendum : « Quid enim intelligi vult hac sententia, nisi ex toto puellam ambulare non posse? Nam si usque in exsilium, verum est : sed nec mater ejus potuisset. » *N. Fab.*

1. *Nemo te timebat propter sororem.* Quia privignus tuus sororem sibi habebat filiam hanc tuam. *Schult.*

2. Τί οὖν; etc. Vertit Schottus. Quid igitur? in suam filiam mentitus est? non : verum in meam.

3. *Fuscus Arellius, quum esset ex Asia.* Lego : *ex Asianis*; qui tumore delectabantur sententiarum, quos inter noster Hybream istum refert. Controv. II, fine. Subjicit enim postquam illius posuerat sententiam : *Grandaus Asianus æque declama-*

mentita est? quidni illa mentiretur de accusatoris sui filia?

Cestius dixit : Nominavit privigni sui sororem.

Albutius dixit : Quid habuit quod dubitaret, an parceret filiæ ejus a quo occidebatur, sorori ejus, quem occiderat?

Triarius dixit : Quid ergo mater mentita est? tolle matris nomen, post damnationem noverca est.

Blandus dixit : Nominabo istam quæ patri affuit, istam quæ mortuo fratre ac matre non flevit.

Silo Pompeius dixit : Filia, inquit, mihi conscia est; post hoc, eumdem vultum ejus notavi, quem videram moriente privigno.

Montanus Votienus Marcellum Marcium amicum suum, cujus frequenter mentionem in scriptis suis facit, tanquam hominis diserti, aiebat hanc dixisse sententiam : Invenit, quomodo damnata accusaret, moriens occideret, torta torqueret; non est hoc indicium, sed alterum novercæ veneficium.

Latro dixerat, quum descripsisset tormenta : Instabam super caput non accusator, sed tortor : ipse ignes subjiciebam, ipse ad intendendum equuleum manus admovebam. Ego non bibam sanguinem istius, non eruam oculos? filium mihi eripuit : nisi citius illam oppressissem, et filiam abstulisset.

Triarius dixit : Quum accusarem, objeci veneficium. In ultima parte inter preces meas excitavi puellam ad ultionem fratris sui. Hæc res maxime, Judices, movit, hæc maxime novercam offendit.

Albutius dixit : Postquam nominavit filiam, ad me respexit : videlicet ut sciret, an satis torsisset [1].

tor. Qui locus huic nostro simillimus est. *Schult.*

1. *Videlicet ut sciret, an satis torsisset.* Ex vultu id meo sciscitabatur. Facit huc illud paulo ante positum : « Invenit quomodo damnata accusa-

Nicetes egregie dixit in hoc eodem loco : Συνοῖδ' ἐμοί, φησιν, ἡ θυγάτηρ, καὶ προσέθηκεν, ἐκ τούτου [1].

Montanus quum diceret illum locum, quamvis sceleratos parentes, velle tamen innocentes liberos suos esse, dixit : Potest illa filiam veneficam fingere, si potest facere; difficilius est filios inquinare, quam perdere [2]. Et illud : Favete seculo, Judices, quum ingentia scelera ferat, ne etiam immatura tulerit; favete; nullum scelus commissum sit, nisi quod solet; favete, ut potius non desierit noverca parricidium facere, quam soror cœperit. Damnare illam potui, effugere non potui. Sero fecisti, noverca; si hoc ante dixisses, potuisti prævaricationem pacisci; recte quum damnareris, animosa eras. Recte nihil potes facere. Si qua fides, accusator insidias reæ timui; nusquam a sinu meo dimisi puellam; ipse omnes prægustavi cibos. O incauta futuri mortalitas [3]! postquam ad tortorem perduxi novercam, timere de filia desii.

COLOR. Omnes illo colore usi sunt, nominatam a noverca filiam in dolorem patris.

Gallio plura dixit : Fortasse, inquit, hanc nominavit, ut veros conscios celaret : fortasse, ut, quia acerrime instabat accusator, hoc metu territus finem tormentis

ret, moriens occideret, torta torqueret. » *Schult.*

1. Συνοῖδ' ἐμοί, φησιν, ἡ θυγάτηρ, καὶ προσέθηκεν, ἐκ τούτου. Vertit Schottus : « Conscia mihi sum, ait filia, et exinde adjecit. » Immo : « Conscia mihi, ait, est filia, et adjecit, ex illo. » Nempe marito. *Gron.* —Quum id adjiceret mulier, imprudens consilium suum prodidit : neque enim puellam accusasset, nisi hoc patre natam. Ed.

2. *Difficilius est filios inquinare, quam perdere. Inquinat*, dum imbuit filiam detestabili veneficiorum arte, sive dum veneficam facit. *Perdere* studet, dum falso veneficii crimine accusat, sive dum fingit veneficam. Ad hoc impetu quandoque iræ et indignationis pervenitur; istud tardum est, quo minus a parentibus exspectes. *Schult.*

3. *O incauta futuri mortalitas!* Expressit illud divini poetæ l. X. Æn.

imponeret : fortasse in dolore tormentorum stupefacta, nescivit quid loqueretur. Novissime dixit, Fortasse in hoc [1], ut quæ pœnas veneficii dabat, accusationis exigeret. Illum sensum adjecit : Ex meis hoc affectibus æstimo; quum tum ira, tum odio furerem, circumspiciebam omnes ultionis vias, oblitus innocentiæ; si proprios habuisset liberos noverca, occidissem. In hanc ipsam quotiens impetum facere volui ? sed propter hoc a me tuta erat, quod a matre non erat.

« Nescia mens hominum fati sortisque futuræ, Et servare modum rebus sublata secundis. » *Schott.*

1. *Fortasse in hoc.* Non commode satis hoc cohæret superioribus. Suspicabar excidisse iteratam vocem et fuisse : *Fortasse dixit in hoc.* Passim illud *dixit* ita brevibus intervallis sæpius positum observabis. *Schult.* — Vulgatam tamen omnes habent, ac recte. Sensus est enim : Fortasse in hoc illam nominavit, ut... Quod optime cum præcedentibus cohærere, nemo non videt. *In hoc* pro *ideo*, minime rarum. Seneca, de Benef. lib. VII, c. 23 : « In hoc omnis hyperbole extenditur ut ad verum mendacio veniat. » Et sic alibi passim. Ed.

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

CONTROVERSIARUM

LIBER DECIMUS,

QUI VULGO QUINTUS.

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

CONTROVERSIARUM

LIBER DECIMUS,

QUI VULGO QUINTUS.

Seneca Novato, Senecæ, Melæ, Filiis salutem.

Quod ultra mihi molesti sitis, non est. Interrogate, si qua vultis, et sinite me ab istis juvenilibus studiis ad senectutem meam reverti. Fatebor vobis, jam res tædio est. Primo libenter assilui, velut optimam vitæ meæ partem mihi reducturus: deinde jam pudet, quamdiu non seriam rem agam. Scholastica studia leviter tractata delectant[1]: contrectata et propius admota, fastidio sunt. Sinite ergo me semel exhaurire memoriam meam, et admittite vel adactum jurejurando, quod adfirmem dixisse me, quæ scivi, quæque audivi, quæque ad hanc rem pertinere credidi. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo L. Magius gener T. Livii declamaverit, quamvis aliquo tempore suum populum habuit, quum illum homines non in ipsius honorem laudarent, sed in soceri

1. *Leviter tractata delectant.* Se ait Schultingius non videre, qua ratione opposita sint *leviter tractata* et *contrectata*, aliamque conjicit lectionem. Quis autem non intelligit per *leviter tractare*, intelligi extremis, ut ita dicam, tangere digitis; sed per *contrectare* plenis tangere manibus?

ferrent : quomodo L. Asprenas[1], aut Quintilianus[2] senex declamaverit : transeo istos, quorum fama cum ipsis exstincta est. De Scauro[3] si me interrogatis, quum illum mecum audieritis, iniqui estis. Non novi quemquam, cujus ingenio P. R. pertinacius ignoverit. Dicebat negligenter sæpe causam in ipsis subselliis : sæpe, dum amicitur, dicebat : deinde litiganti similior quam agenti, cupiebat evocare aliquam vocem adversariorum, et in altercatione vires suas noverat. Nihil erat illo venustius, nihil paratius : genus dicendi antiquum, verborum quoque non vulgarium gravitas, ipse cultus habitusque corporis mire ad auctoritatem oratoriam aptatus. Sed ex iis omnibus scire posses, non quantum oratorem præstaret Scaurus, sed quantum desereret. Pleræque actiones malæ, in omnibus tamen aliquod magni neglectique ingenii vestigium exstabat; raro aliqua actio bona, sed quam fortunæ imputares. Sed illum longa, immo perpetua desidia eo perduxerat, ut nihil curare vellet, nihil posset. Orationes septem edidit, quæ deinde senatusconsulto combustæ

1. *L. Asprenas.* Fortasse P. Frater. *N. Faber.*

2. *Quintilianus.* Avusne M. Fabii Quintiliani Rhetoris, cujus elegantissimi et doctissimi oratoriarum institutionum libri frequentantur? Non puto. Is enim patris sui declamatoris mentionem facit, nullam avi. Quemadmodum etiam non existimo quæ Quintiliani vulgatæ sunt 145 ex majore numero superstites declamationes, hujus esse Quintiliani, de quo quærimus. Nam quomodo exstinctis et obliteratis tot egregiorum oratorum vigiliis, Asiniorum dico, Passienorum, Viniciorum, Porcii Latronis, Gallionis, cæterorumque primæ classis, ad nos usque perdurare potuerit, qui vix quidem suo tempore innotuit, et cujus memoriam cum eo exstinctam noster auctor ait? Et sane illæ declamationes felicis Augusti seculi vel ingenium, vel loquendi formulam non sapiunt. Nam declamator ille semper advocati nomen pro patrono usurpat, quod ante Neronis seculum factitatum non fuisse, ab aliis observatum est. *N. Faber.*

3. *De Scauro.* Mamercum Scaurum intelligit, cujus apud Tacitum lib. VI, legimus elogium. Sane impuritate vitæ quam eloquentia notior est antiquorum scriptis; de eodem Scauro mentio fit infra in Suasoriis. *Gron.*

sunt. Bene cum illis ignis egerat[1]. Sed exstant libelli, qui cum famâ ejus pugnant[2] multoque dissolutiores ipsis actionibus. Illas enim quum destitueret cura, calor adjuvabat : hi caloris minus habent, negligentiæ non minus. Declamantem audivimus novissime quidem cum M. Lepido[3] ita, ut, quod difficillimum erat, sibi displiceret. De Labieno interrogatis[4]? Declamavit non quidem populo, sed egregie. Non admittebat populum : et quia nondum hæc consuetudo erat inducta, et quia putabat turpe ac frivolæ jactationis. Affectabat immo censorium supercilium, quum alius animo esset. Magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus, ad famam ingenii confitentibus magis hominibus pervenerat, quam volentibus. Summa egestas erat, summa infamia, summum [5]odium. Magna autem debet esse eloquentia, quæ invitis placeat;

1. *Bene cum illis ignis egerat.* Legunt alii *cum illo*; quod præfero. Sensus est : Felix erat, quod combustæ illius erant orationes. Nam iste ignis, ut ita dicam, consuluerat existimationi Scauri. Ita quidem jocatus in Sporum puerum, quem pro uxore acceperat sibi Nero : « Bene agi potuisse cum rebus humanis, si Domitius pater talem habuisset uxorem. » Sueton. Ner. c. 28. *Schult.*

2. *Qui cum fama ejus pugnant.* Legunt alii, *lugent*; male, inquit Gronovius : quomodo enim lugent libelli? quis atratos eos et sordidatos fecit? Accipit Faber, quod nos ei non damus, Scauro famam non fuisse boni oratoris; quod contra omnia, quæ præcesserunt, Senecæ. Tacitus in tertio Annalium « oratorum ea ætate uberrimum » vocat : et in sexto « insignem nobilitate et orandis caussis, vita probrosum. » Si autem per *famam* intelligit opinionem de vita et de moribus hominis, non ideo magis luxerunt ejus libri quam Sallustiani. Utroque autem modo recte dicitur, *pugnare libellos cum fama* : si ut vita probrosi, qui ipsi bene moratum et plenum officii præferunt; si ut boni oratoris, qui, quod Fabius ait de scriptis Hortensii, intra famam ejus sunt, gloriæ non respondent. Et hoc posterius malo. *Gronovius.*

3. *Novissime quidem cum M. Lepido.* Is est fortasse quem supra Neronis præceptorem dixit. *N. Faber.*

4. *De Labieno interrogatis?* Hunc esse historicum illum apparet, de quo Suetonius in Caligula cap. 16 : « Titi Labieni, Cordi, Cremutii, Cassii Severi scripta Senatusconsultis abolita, requiri et esse in manibus lectitarique permisit : quando maxime sua interesset, ut facta quæque posteris tradantur. » *Schott.*

5. *Summa infamia, summum*

quum ingenia favor hominum ostendat, favor alat, quantam vim esse oportet, quæ inter obstantia erumpat? Nemo erat, quin, quum homini omnia objecerat, ingenio multum tribueret. Color orationis antiquæ, vigor novæ. Cultus inter nostrum ac prius seculum medius, ut illum posset utraque pars sibi vindicare. Libertas tanta, ut libertatis nomen excederet[1]: et, quia passim ordines hominesque laniabat, Rabienus vocaretur. Animus per vitia ingens, et ad similitudinem ingenii sui violentus, et qui Pompeianos spiritus nondum in tanta pace posuisset[2]. In hunc primum excogitata est nova pœna; effectum est enim per inimicos, ut omnes ejus libri incenderentur. Res nova et insueta, supplicia de studiis sumi. Bono hercule publico, ista in pœnas ingeniosa crudelitas post Ciceronem inventa est. Quid enim futurum fuit, si ingenium Ciceronis triumviris libuisset proscribere? Sunt dii immortales lenti quidem, sed certi vindices generis humani, et magna exempla in caput invenientium regerunt[3]: ac justissima patiendi vice, quod quisque alieno excogitavit supplicio, sæpe expiat suo. Quæ vos, dementissimi homines, tanta vecordia agitat? parum videlicet in pœnas notæ crudelitatis est; conquirite in vosmet ipsos nova, quibus pereatis: et si quid ab omni patientia rerum natura subduxit, sicut ingenium memo-

odium. Ut cum adversarii patronum Asinius Pollio pro Urbiniæ hæredibus inter argumenta malæ causæ posuerit. Quintilianus lib. IV, cap. 1. *N. Faber.*

1. *Ut libertatis nomen excederet.* Jurisconsultus in l. XXIV. D. depos. *egreditur ea res depositi notissimos terminos. Schult.*

2. *Pompeianos spiritus ... posuisset.* Vera hæc lectio. T. Labienus primo Cæsaris partes secutus, ejusque in Gallia legatus, post Pompeianus fuit. Cæsar Comm. belli Gallici, et de bello Civili lib. I. Post contra Cæsarem dimicans victus est. Hirtius lib. V belli Africi. Idemne Historicus ille sit ἐπέχω· Seneca sane unum eumdemque facere videtur. *Schott.*

3. *In caput invenientium regerunt.* Alii *rejecerunt.* — De Phalari-

riamque nominis, invenite quemadmodum perducatis ad eamdem rem corporis mala[1]. Facem studiis subdere, et in monumenta disciplinarum animadvertere, quanta et quam non contenta certa materia sævitia est? Dii melius[2]! quod eo seculo ista ingeniorum supplicia cœperunt, quo et ingenia desierunt. Ejus, qui hanc in scripta Labieni sententiam dixerat, postea viventis adhuc scripta combusta sunt: jam non malo exemplo, quia suo. Non tulit hanc Labienus contumeliam, nec superstes esse ingenio suo voluit, sed in monumenta se majorum suorum ferri jussit, atque ita includi: veritus scilicet, ne ignis qui nomini suo subjectus erat, corpori negaretur: non finivit tantum se ipse, sed etiam sepelivit. Memini aliquando quum recitaret historiam, magnam partem convolvisse, et dixisse: Hæc quæ transeo, post mortem meam legentur. Quanta in illis libertas fuit, quam etiam Labienus extimuit? Cassii Severi, hominis Labieno junctissimi, belle dicta res ferebatur. Illo tempore quo libri Labieni ex SC. urebantur: Nunc me, inquit, vivum uri oportet, qui illos edidici. Monstrabo vobis bellum libellum, quem a Gallione vestro petatis. Recitabit rescriptum Labieno pro Batyllo Mæcenatis, in

dis tauro, adeoque exemplorum plena est omnis vetustas, in auctores pœnas recidere solere; hinc illud, *suo capiti*: et Mamerci Scauri ad Asinium Pollionem: « Quidquid mali dixi, mihi et capiti meo. » Seneca fil. de Benef. lib. IV, cap. 31. *Schott.*

1. *Perduc. ad eamd. rem corporis mala.* Quid velit dicere hoc loco percipere mihi videor. Exaggerat enim eorum crudelitatem, qui non contenti in ea sævire, quæ sævitiæ obnoxia sunt, etiam ad ea conantur crudelitatem suam extendere, et eisdem corporis malis subjicere, quæ natura pati non possunt; quale est ingenium, et quæ ex ingenio fama nominis propagetur. Quomodo autem dicat, non video. *N. Faber.* — Nihil est mutandum. Dicit invenisse eos homines, quomodo ad ingenium et memoriam nominis, quæ ab omni patientia rerum natura subduxerit; perducerent corporis mala. *Ad eamdem rem* est, ad ingenium memoriamque nominis. *Gronov.*

2. *Dii melius*! Deprecantis est, et abominantis.

quo suspicietis adolescentis animum, illos dentes ad mordendum provocantis. Puto, jam nihil, quod interrogetis, restat. Musa rhetor, quem interdum soletis audire, licet Mela meus contrahat frontem, multum habuit ingenii, nihil cordis[1]. Omnia usque ad ultimum tumorem perducta, ut non extra sanitatem, sed extra naturam essent. Quis enim ferret hominem de siphonibus [2] dicentem, *Cælo repluunt* : de sparsionibus, *Odoratos imbres*[3] : et in cultum viridium, *Cælatas silvas* : et in pictura, *Nemora surgentia*[4]? Aut illud quod de subitis mortibus memini eum dicentem, quum vos me illo perduxissetis : Quidquid avium volitat, quidquid piscium natat, quidquid ferarum discurrit, nostris sepelitur ventribus. Quære nunc, cur subito moriamur : mortibus vivimus. Non ergo, et si jam manumissus erat, debuit de corio ejus nobis satisfieri. Non sum ex judicibus severissimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingeniis puto : sed donanda vitia, non portenta sunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta sunt, non subtraham, ne plura videantur, vel subjicietis vos. Oscus non incommode dixit, sed sibi [5] nocuit, dum nihil sine schemate dicere cupit. Oratio ejus non figu-

1. *Multum habuit ingenii, nihil cordis.* Illius est non vulgaria invenire, hujus videre ut sensus iis et sanitas constet. *Cor habere*, quod est, *corde sapere* Plauto ; cui id deerat Rhetori, is necesse est, ut insana dixerit : qualia sunt et hujus Musæ, quæ subjungit Seneca. *Schult.*

2. *De siphonibus dicentem. Siphones* tubos et canales, unde aqua effluit, designant. Plinius lib. II, cap. 65, de aqua : « In summis jugis erumpente, quo spiritu acta, et terræ pondere expressa, Siphonum modo, emicat. » *Schott.*

3. *Odoratos imbres.* Solent enim in Amphitheatris tubi seu fistulæ, liquorem odoratum e croco, evomere, quo spectantes jucunde aspergebantur : quæ ut hic et a Seneca filio *Sparsio* vocatur lib. II et Epist. XCI. *Schott.*

4. *Cælatas silvas.... nemora surgentia.* Vult Schultingius legi : *et in cultum viridium, nemora surgentia : et in picturam, cælatas silvas. In picturam.* Nempe viridium. Ed.

5. *Sed sibi nocuit.* Multos sibi in conciliando, non tantum sententias corrumpendo. *Schult.*

rata erat, sed prava[1]. Itaque non inurbane Pacatus rhetor, quum illi Massiliæ mane occurrisset, schemate illum salutavit. Poteram, inquit, dicere: Ave, Osce. Ipse ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingeniis inurendas. Nulli non impressit aliquid, quod effugere non posset. Ille Passieno, prima ejus syllaba in Græcum mutata[2], obscœnum nomen imposuit, declamatori subtili, sed arido. Ille Sparso dixit, scholam communem cum rhetore quodam habenti: Tu potes controversiam intelligere, qui non intelligis te laterem lavare[3]? Sparsus autem dicebat valenter, sed dure. Ad imitationem Latronis se direxerat: non tamen unquam similis illi erat, nisi quum eadem diceret. Utebatur suis verbis, Latronis sententiis. Cum Basso certamen illi fuit, quem vos quoque audistis, homine diserto: cui demptam velles, quam consectabatur, amaritudinem et simulationem actionis oratoriæ. Nihil indecentius, quam ubi scholasticus forum, quod non novit, imitatur. Amabam itaque Capitonem, cujus declamatio est de Popilio[4], hæc quæ meo Latroni subjicitur. Bona fide Scholasticus erat:

1. *Sed prava*. Ipsas figuras, sive contumeliosa, quem putamus habere fontem, nisi malam mentem, malum animum. Igitur hinc etiam non tantum ex sequentibus colligas, Oscum hunc ingenio malo pravoque fuisse. Quare ita ut subjicit, eum excepit salutans Pacatus. *Schult.*

2. *Syllaba in Græcum mutata*. Nemo non ad hunc locum aliquid conatus est. Æmarus Ranconetus, vir excellentis ingenii et judicii, legebat prima ejus syllaba in *Gras* mutata, nempe ut Passienum Grassienum vocaret, velut hircosum: quod ex clarissimi atque eruditissimi Senatoris Joan. Jacobi Lavernii libro manu ejusdem Ranconeti hoc loco notato didicisse lubens profiteor. *N. Faber.*

3. *Qui non intelligis te laterem lavare.* Hæc accipio dicta in indocile illius ingenium, irritumque studium imitandi Latronem, ejusque exemplum exprimendi. Confer, quæ subjicit ipse Seneca. Nisi illuc quoque respectum, quod frustra laboraret quærere sibi vitam, quamvis coiisset societatem, alioque jam cum Rhetore communem haberet Scholam, quo duorum institutio, ars, scientia plures allicerent discipulos. *Schult.*

4. *Declamatio est de Popilio.* In Controversia de Popilio supra Capitonis nulla mentio, unde apparet

in his declamationibus, quæ illi bene cesserunt, nulli non post primum Tetradeum præferendus. Primum Tetradeum quorum faciam, quæritis? Latronis, Fusci, Albutii, Gallionis. Hi quotiens conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma[1]: reliquos, ut vobis videtur, componite. Ego vobis omnium feci potestatem; hos minus nobiles sinite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, et si quis est nec clari nominis, nec ignoti. Quum in his ad satietatem vestram me præstiterim, permittite me mihi et aliquos, quos non nostis, ex sinu proferre: quibus quo minus ad famam pervenerint, non ingenium defuit, sed locus. Bene declamavit Gavius[2] Silo; cui Cæsar Augustus, quum frequenter causas agentem in Terracinensi colonia audisset, plenum testimonium reddidit: dixit enim, Nunquam audivi patremfamiliæ disertiorem. Erat qui patremfamiliæ præferret, oratorem subduceret. Partem enim eloquentiæ putabat, eloquentiam abscondere. Solebat declamare studiose Turrinus Clodius, cujus filius fraterno vobis amore conjunctus est, adolescens summæ eloquentiæ futurus, nisi mallet exercere quantum habet, quam sequi quantum consequi posset. Sed Turrinus Clodius multum de viribus remiserat, dum Apollodorum sequitur, et summam legem dicendi eum putat. Tantum tamen illi

multa deesse in Controversiis. *N. F.*

1. *Penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma.* Nempe jam magnum sibi olim favorem et famam adjunxerat et excitaverat Latro, ut laudibus ferrent, quidquid ab eo esset dictum. Quare, quamvis esset, qui diceret artificiosius, princeps tamen semper habebatur plurium non et eruditissimorum judicio, qui tribuissent palmam Gallioni. Hæc de verbis ut leguntur vulgo; quæ non puto esse Senecæ, qui præfat. 4. Controv. « Latronem unicum declamatoriæ virtutis exemplum » appellat. *Schult.*

2. *Gavius.* Legi vult Schottus pro *Gavius*, *Caius*. — Contra Faber: Male, ait, legas *Caius*. Nusquam enim noster auctor ex prænomine suos Rhetoras denominavit, sed ex nomine, vel cognomine. Gavii autem nomen inter Romana nomina

superfuit virium, quantum valeret, etiam si ars abesset. Sententias dicebat excitatas, insidiose aliquid petentes. Nunquam non de colore Latroni controversiam fecit. Latro nunquam solebat disputare in convivio, at aliquando declamare ex tempore solebat. Dicebat quosdam esse colores, prima facie duros, asperos : eos non posse, nisi actione probari [1]. Negabat itaque ulli placere posse, nisi totum nossent se, et suas vires, et illarum fiducia aliis metuenda et prærupta evadere. Multa se non persuadere judici, sed auferre. Turrinus contra nihil probare, nisi tutum : non quia imbecillus erat, sed quia circumspectus. Causas nemo proposuit diligentius, nemo respondit paratius : et pecuniam itaque et dignitatem, quam primum in provincia Hispania habuit [2], eloquentiæ debuit. Natus quidem erat patre splendidissimo, avo D. Julii hospite : sed civili bello attenuatæ domus nobilis vires excitavit, et ita ad summam perduxit dignitatem, ut, si quid illi defuit, scias locum defuisse [3]. Inde filius quoque ejus, id est, meus (nunquam enim illum a vobis distinxi) habet in dicendo paternam diligentiam, quæ vires ex industria retundit. Hoc et in ipso genere vitæ sequitur, ad summa evasurus juvenis, nisi modicis contentus esset; ideo dignus est, cujus tam modestis cupiditatibus fortuna præstet fidem. Horum nomina non me

notum probavit doctissimus Carrio Emend. primo.

1. *Eos non posse, nisi actione probari.* In Epitoma scripta longe aliter. Locum integrum apponam, ut comparari cum editis queat : *Eos non posse actione approbari. Negabat utique ulla* (*ullas* Covar. liber.) *placere posse, nisi totum nosceret. Reis res suas : et illarum fiducia aliis metuenda, et prærupta audere multa. Se non persuadere judici, sed auferre.* Equidem pro *audere*, *suadere* conjeceram legendum. *Adire* alii. *Schott.*

2. *Quam primum in provincia Hispania habuit.* Quum tangerent viri docti hunc locum, mirum est non vidisse, *primam*, scribendum. Refertur ad *dignitatem*. *Gronov.* — Male; nam *primum*, i. e. *primo*. Ed.

3. *Scias locum defuisse.* Dum in-

a nimio favore, sed a certo posuisse judicio scietis, quum sententias eorum retulero, aut pares notissimorum auctorum sententiis, aut præferendas.

tra provinciam continetur, nec Romæ illi artem suam profitendi, et hinc sibi quam maximam continuo famam circumdandi occasio datur. Supra jam ostendit inter eos fuisse hunc Turrinum, *quibus quo minus ad famam pervenerint, non ingenium defuit, sed locus. Schult.*

CONTROVERSIA XXX.

LUGENS PAUPERIS FILIUS DIVITEM SEQUENS.

Lex. Injuriarum sit actio.

THEMA. *Quidam quum haberet filium, et divitem inimicum, occisus, inspoliatus inventus est. Adolescens sordidatus divitem sequebatur. Dives eduxit eum in jus, et postulavit, si quid suspicaretur, accusaret se. Pauper ait, Accusabo, quum potero: et nihilominus sordidatus divitem sequebatur. Quum peteret honores dives, repulsus est. Accusat injuriarum pauperem* [1].

PRO PAUPERE. VIBII GALLI. Gratias diviti, quod quos odit, reos jam facere contentus est; interdiu publico nobis interdicitur: quærite quid nocte fiat. Non ambulabis, inquit, eadem via qua ego, non calcabis vestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidatam vestem, non flebis invito me, non tacebis; perieramus, si hic magistratus esset.

ALBUTII SILI. Quod sordidatus fui, luctus est: quod flevi, pietas est: quod non accusavi, timoris est: quod repulsus est, vestrum est. Non taceam, qui adhuc vivo, quod tacui? Nostis populi loquacis suspiciones [2]. Quare

1. *Accusat injuriarum pauperem.* Etiam illo id facere nomine potuit, quod eum sordidatus pauper sequebatur. L. XV, § 27, D. de injur. *Schult.*

2. *Nostis populi loquacis suspiciones.* An *Notæ ei.* Nempe intellexerat hoc dictitare populum ex suspicione, si peteret honores, pauperem

iste honores illo vivo nunquam petiit[1]? ego vero omnes quæso, omnes ut me in inquisitionem paternæ mortis adjuvent: et ad tua genua, dives, venissem, nisi timerem, ne invidiam tibi fieri diceres: et jam pridem hoc animo sequor, occasionem loquendi capto: nec mehercules possum dicere, inhumanitate tua fieri quod non audeo; sed vitium me meum sequitur. Taceo; utinam hoc vitium habuisset et pater: dum libere loquitur, multos offendit: neque te, puto, solum in civitate habuit inimicum. Ut iste ait, causam meam populo probavi.

Julii Bassi. Quando autem istis divitibus non sordidati sumus? accusa, inquit, pauper divitem, egens candidatum; ego accusem? ambulare mihi meo arbitrio non licet. In jus vocavit. Accusa, inquit: reum me perage: perora; quis accusare sic loquentem potest? Cur, inquit, me sequeris? quasi aliud iter pauperes, aliud divites habeant.

Cestii Pii. Non essem reus, si accusassem barba demissa; sordidatus cum criminibus meis ad vos veni. Omnia licet fiant, non desinam inquirere percussorem: et fortasse jam inveni. Quam subito pater meus in media civitate (quid me intueris? quid observas? quid dicam?) subductus est.

Arellii Fusci patris. Incedere magno comitatu, splendido cultu, non est fortunæ meæ: ista divites possunt: satis est, si vivimus. Quum spoliatum cadaver non sit[2], quis

tum ei adversarium et accusatorem futurum, qui illius vitam habebat cognitam, in eamque summa libertate esset dicturus. Quare eum sustulit. Infra Oscus: « Accusa, inquit, ubi est, qui primo cœperat. » *Schult.*

1. *Nunquam petiit?* Nisi quod judicium istud populi illi notum, consiliumque patris mei metuebat. *Schult.*

2. *Quum spoliatum cadaver non sit.* Lege: *Quum inspoliatum cadaver meum inventum sit.* Nam patris interfecti corpus, affectus ergo, sic appellare posse non absurde videtur. *Gronov.*

fuerit percussor, nescio; quisquis fuit, quasi dives spolia contempsit. Quare, inquit, me sequeris per publicum? facinus indignum commissum est: dives et pauper per eadem vestigia incessimus.

Osci. Accusa, inquit; ubi est qui primo cœperat? Vellem pater meus quoque a te non discessisset; viveret. Quare, inquit, me reum non facis? quia accusatorem me non times. Mortuo patre meo [1]; metuo enim, ne quis injuriam sibi fieri putet, si dixero occisum. Occisus est pater meus? a quo? si permittis, nescio.

Junii Gallionis. Quid iste accusanti fecisset, qui persequitur tacentem? cur non agis [2]? quia vis tecum agi. Numquid nunc tibi injuriam facio, sordidatus? quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus præstare? in honorem ejus vestem mutavi.

Fulvii Sparsi. Sordidatus es, inquit, fles; hoc dicis, Pauperis occisi filius pauper es. Pater meus in media civitate salvis legibus occisus est; quis hoc sine lacrymis narrare possit? non deponam has sordes, nisi invenero cui induam [3]. Quis occidit patrem meum? nescio; nihil amplius testari possum quam hanc vocem meam: Adhuc nescio. Delibero interim, ut induam vestem quam patri meo reliquit percussor. Cur me sequeris? magistratus post terga sua non summovent [4].

1. *Mortuo patre meo.* Videtur connectendum cum membro præcedente: *quia accusatorem me non times mortuo patre* (*timeo ne quis injuriam sibi fieri putet, si dixero, occiso*). Sic enim et volunt scripti. Infra enim: *Non solebat vivo illo provocare nos, ut reus fieret.* Grun.

2. *Cur non agis? Quia vis tecum agi.* Proprium fori vocabulum *agere*, ut Contr. 25 et 32. *Lege agere*: exstatque lepidum Epigr. apud Martialem lib. I: « Semper agis causas, et res agis, Attale, semper. Est, non est, quod agas, Attale, semper agis. Si res et causæ desunt, agis, Attale, mulas: Attale, ne quod agas desit, agas animam. » *Schott.*

3. *Nisi invenero, cui induam.* Qui meum in luctum succedat. Intelligit reum cædis paternæ. *Schult.*

4. *Magistratus servos post terga*

ARGENTARII. Non vis patrem meum fleam? lacessere nos ultro non solebat[1].

CLODII TURRINI PATRIS. Quare, inquit, sordes sumpsisti? quid igitur? ne lugebo quidem quem vindicare non possum; nulli injuriam facio nisi patri, quem adhuc tacitus fleo.

PORCII LATRONIS. Cujus necessarius, ita crudeliter interempti patris dolor est. Nihil fortius est, quam quod gemit. Accusa, inquit, me. Unde tam securus es? invenisse videris, quis alius occiderit. Non erat præda [2] quam grassator sequeretur, sed erat virtus summa, firmissimum ignoti munimentum, contumax adversus fastidium divitiarum innocentia. Hæc ab inimico petita sunt spolia. Nescio, quomodo miserum esse interdum in miseria juvat, et plerumque omnis dolor per lacrymas [3] effluit. Nimium funere nostro exsultat. Non solebat vivo illo provocare nos, ut reus fieret. Si quis omnium mortalium miseriarum inter necessarias super occisum patrem lacrymas increditam adhuc inertiam miratus est, in hac indignitate præsentis periculi omnem suam ponat admirationem. Si pauper accusandi divitis animos non sumpsit, miramini? quia tacet, reus est. Per has lacrimas, per hunc squalorem, per hæc necessaria omnibus periclitantibus instrumenta, non invidiosum vestræ misericordiæ præmium petimus, ut absoluto sic esse tanquam

non summovent. Sed obvios potius per lictores, ut via decedant. Nota res ex Livii lib. III, et supra Controv. 25, in Triarii sermone. *Servos* autem hic recte fortasse omittit Rom. editio *Schott.*

1. *Lacessere nos ultro non solebat.* Explicatur id verbis Latronis infra: *Non solebat vivo illo* (patre) *provocare nos, ut reus fieret. Schult.*

2. *Non erat præda quam.* Diversa ab his in Epit. *Non erat in illo præda, quam grassator appeteret. Erat summa virtus, contumax adversus divitiarum fastidium innocentia. Schott.*

3. *Dolor per lacrymas effluit.* Ovid. « Expletur lacrymis egeriturque dolor. » Unde: « .... est quædam flere voluptas. » *Schult.*

reo liceat. Potens iste et gratiosus, et, quod ne ipse quidem negat, dives fuit, et qui nihil unquam sibi putaret timendum, etiam reo. Crescere deinde in dies odium alterius impotentia, alterius libertate. Dives nihil aliud quam nos pauperes existimare, nos nihil aliud quam innocentes, inter quotidianas acies semper invicti; quis de nostra interim morte cogitaverit, nescio: quod dissimulari non potest, scio quis optaverit. Venit iste cum turba clientium et parasitorum, et adversus paupertatem totam regiam suam effundit. Cur me non accusas? non postulas? vix temperabat, quin diceret: Quid ego in te accusatorem non audeam, qui occidendum eum curavi, qui tantum mecum litigaverat? Civitates plerumque finitimæ[1] inter repentinam discordiam bello tument[2]. Inter civilia bella tantum in ultionem satis est, quantum quisque ad maledicendum occupavit. M. Cicero qua violentia in absentiam Metelli[3] strepit? M. Cato, Pulchro objiciente[4] furtorum crimina audivit. Quæ major indignitas

1. *Civitates plerumque finitimæ.* Causam dissensionum civilium inter finitimos semper fuisse tyrannidis metum, Demosthenes ait Olynth. I: « Ὅλως ἄπιστον οἶμαι ταῖς πολιτείαις ἡ τυραννὶς, ἄλλως τε κἂν ὅμορον χώραν ἔχωσι. » *Schott.*

2. *Bello tument.* Quare privatim si filius infestus sit inimicis patris, cui ille sanguine est proximus, minus mirandum; nec eo nomine accusandus est. *Schult.*

3. *M. Cicero qua violentia in absentiam Metelli.* Hoc est in Metellum absentem. Is est Declamatoris nostri, vel aliorum, ex quorum sensu loquitur, loquendi genius. Q. Metellus Nepos Trib. Pleb. Silano et Murena Coss. anno 691, ad populum tertio quoque verbo orationis suæ Ciceronem appellaverat, clamans, non licuisse ei Lentulum, Cethegum, et reliquos cives indicta causa necare, ut scribit lib. V, Epist. II ad Famil. et Dio, lib. XXXVIII. Cicero forti animo restitit, et orationem contra concionem Metelli absentis scripsit, quum ille prior scripsisset. Idem Cic. lib. I, Epist. X; et lib. III, Epist. XII ad Attic. *Schott.*

4. *M. Cato Pulchro objiciente.* Sup. Controv. XXIX: *Servus tortus Catonem conscium furti dixit.* Notum enim ex Asconio in Miloniana, servos in domini caput torqueri non solere, nisi causa incestus et conjurationis. Item ex Cicerone pro Dejotaro, et in Partit. *Catonem* quoque minorem ab Asinio Pollione accusatum constat ex Controv. XIX. *Schott.*

esse potuit illius seculi, quam aut Pulcher accusator, aut reus Cato? In Cn. Pompeium, terra marique victorem, fuit qui carmen componeret, uno, ut ait, digito caput scalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. M. Bruti [1] sacratissimam eloquentiam lacerat, quum quidam ejus civili sanguine non inquinatas solum manus, sed infectas ait : atque ille tamen, quum tres consulatus ac tres triumphos scinderet, adeo non timuit, ne esset reus, ut etiam disertus esse curaverit. Solus hic est in vestra civitate innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Pompeio.

DIVISIO. Latro sic divisit, An in re injuria sit. Nulla, inquit, injuria est. Sordidatus sum, inquam : multi faciunt. Omnia injuriæ genera comprehensa sunt [2]; pulsare non licet, convitium facere contra bonos mores non licet.

Hoc loco Scaurus dixit : Nova formula injuriarum componitur, quod nihil contra bonos mores fecit [3]. Etiam si in re injuria est, An si non malo animo fecit, tutus sit. An malo animo faciat.

Hoc Latro in duas quæstiones divisit. An, si credidit,

1. *M. Bruti sacratissimam. Sacratissimi viri* apparet scriptum fuisse. Bruti eloquentiam Cicero in eo libro, quem de claris Oratoribus ipsi inscripsit, mirifice laudat, quamquam diversum ab illo dicendi genus amplexus sit : Fabius etiam versus orationi inserere solitum ait lib. IX, cap. 4, qui et lib. de Oratorib. de Bruti scriptis, nisi Taciti is Dialogus est. *Schott.*

2. *Omnia injuriæ genera comprehensa sunt.* Distingue : *Comprehensa, sunt; pulsare non licet*, etc. Non abest a veri vicinia hoc Latronis, immo verissimum est. Nam et Labeo Jurisconsultus in l. I. D. de injur. « Injuriam fieri, aut re aut verbis. Re, quoties manus inferuntur, verbis autem quoties non manus inferuntur, convitium fit. » *Schult.*

3. *Quod nihil contra bonos mores fecit.* Lego : *Si quid ille contra bonos mores fecit.* Nempe judex condemna. Ridiculum vero illud injuriarum addi formulis, quia eo ipso, quod dicam factam esse injuriam, et illud simul dico contra bonos mores aliquid esse factum. Videtur autem non solum ad convitia, sed etiam ad

ab hoc ipso patrem suum occisum, et propter hoc secutus est, ignoscendum illi sit. Deinde, An credidit.

GALLIO illam primam fecit quæstionem : An, quod liceat cuiquam facere, si faciat, injuria non teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare qua velis, sumere nihil, inquit, ut et alienum injuriarum facere. Sordidatus es, non queror : sed si sordes tuæ invidiam mihi concitant, queror.

COLOR. De colore quæsitum est. Quidam aperte invecti sunt in divitem : quidam ex toto nihil dixerunt : quidam secuti sunt mediam viam.

Quum præter hæc nihil sit, LATRO volebat videri invenisse quartum genus, ut hoc modo in divitem diceret : Tu quidem non fecisti, sed tamen ego habui causas propter quas possem decipi, et de te aliquid frustra suspicari, quia inimicus eras, quia inspoliatus[1] pauper inventus est, et cætera. Hoc est autem medium illud genus, nec dimittendi divitem, nec accusandi. Nam et dimittere non debet quem distulit ; et accusare ob hoc ipsum non debet, quia distulit.

ALBUTIUS nihil dixit in divitem. Hoc colore declamavit : Committit injuriarum, inquit : si quem non [2]postulavit, accusat. Quare, inquit, sequeris me ? ut aliquando mei miserearis, ut desinas afflictam domum persequi, ut scias me in hoc habitu accusare non posse, ut concupiscas gloriam vindicatæ mortis. Tu solus potes, si voles, invenire quis occiderit, tu accusare. At me quidam propter hoc suspectum habent. Potes discutere illam suspicio-

pulsationem illud *contra bonos mores* retulisse Latro. *Schult.*

1. *Quia inimicus eras, quia inspoliatus.* Hæc ad conjecturalem statum, probationesque ἐντέχνους pertinent, de quibus Aristoteles Rhetor. artis, lib. I ; et Fabius lib. V, c. 9 ; Liv. LVII, c. 2. *Schott.*

2. *Si quem non postulavit.* Veteres editiones legunt, *siquidem non po-*

nem; quære, quis fecerit. Ut scias, inquit, te invidiam mihi facere : quum dixissem, Accusa me : non negasti te accusaturum, sed respondisti, Accusabo, quum potero. Ignosce mihi, non magis adhuc quemquam accusare possum, quam absolvere. Quæro quis fecerit. Hæc levia argumenta sunt, hæc vana sunt quæ alios tangunt : quod inimicus est, quod ille inspoliatus inventus est, non est quare accusem ; est quare suspicer.

Rufus Vibius hoc colore posuit : Sordidatus sum, lugeo : sequor te, ut tutior sim : timeo nescio quem, illum qui patrem meum occidit; scio me, quamdiu tecum sum, perire non posse. Dum hunc colorem sequitur Murredius, ineptissime dixit : Quare te sequor? pater meus, quia solus inambulat, occisus est.

Osci color non placuit Gallioni. Sequor, inquit, ut inveniam quis fecerit. Hoc mecum cogito : Quisquis est ille qui fecit, volet hoc inimico imputare, ad divitem veniet. Multo, inquit, hoc injuriosius est, si inquirendi causa facit, si non tantum in convitium, sed periculum divitis[1] sequitur.

Gallio subtiliter agendum putavit, et ad positionem controversiæ colorem actionis dirigendum, ut diceret : Suspicor a te patrem meum occisum; quis enim illum alius oderat magis? quis impotens alius est? vestem enim illius sine dubio nescio quis percussor non concupiscebat. Dicet aliquis : Quid ergo? si inimicus est, protinus interfector est? non. Ideo non accuso.

Hispo Romanus palam accusavit, et dixit : Non causam

stulavit, cæteræ : *si qui non postulavit*. Neutram sanam, ne hanc quidem Romanam arbitror. Quare locus asterisco notandus. *N. Faber*.

1. *Periculum divitis*. Unde illi periculum? Si forte compertum esset illius consilio mandatuve cædem esse perpetratam. Vide Vinnium ad Justiniani Inst. lib. III, tit. 26, § 7 *de mandato*. *Schult*.

sibi deesse, sed vires. Etiam hanc sententiam in procemio, magno cum assensu hominum dixit : Eum accusatorem habeo, qui se reum non esse miratur.

Bassus Julius in hac controversia dixit : Quare me sequeris per publicum? Facinus indignum, Judices, factum est : pauper et dives eamdem terram calcamus. Consectari autem solebat res sordidas, et inveniebat qui illas unice suspiceret. Memini illum declamantem declarasse [1] controversiam de lenone, qui decem juvenibus denuntiavit, ne in lupanar accederent, et foveam igne repletam terra superjecta obruit, in quam adolescentibus lapsis et consumptis accusatur reipublicæ læsæ. Apud illum declamantem Albutius, fastidiosus auditor, eos quibus invidere poterat [2], admirabatur. Hanc Bassi [3] sententiam non mehercules referrem, si canem ad ostium alligasses. Idem Latronis illas sententias aiebat tumidas magis esse quam fortes. Summa hominum admiratione [4] circumferebantur : Lugent argumenta patres [5], et ossa liberorum conjectura dividunt. Et illam : Producta sacerdos tuam... Et illam :

1. *Illum declamantem.* Offendit me : *declamantem declarasse.* Scripsisse Seneca videtur, *decolorasse.* Colorem enim habuit, quo lenonis factum insigniter vituperaret et notaret. Elegantius eo etiam est, quod *decolorare* intelligi possit, ut *deformare. Schult.* — Quidni simpliciter: *Memini illum declamasse?* Præsertim quum ex initio sequentis sententiæ illatum huc videatur participium *declamantem.* Ed.

2. *Quibus invidere poterat.* Quos se sentiebat esse majores. Hos inter ponendus Latro haud dubie, quem suo more mox carpit. Videtur hic alius clarissimo illo Rhetore, cujus sæpe in his mentio. *Schult.*

3. *Hanc Bassi sententiam.* Quis hoc dicit, Seneca, an Albutius, an quis alius? Quænam sententia Bassi increpatur? An illa quæ longe præcessit : « facinus indignum, etc. ? » Trunca hæc videntur omnia, nec inter se cohærent. Infra pro *si canem* legendum puto *nisi canem*, ne forte canis irruat in oratorem fœda et cadaverosa tractantem. Sed quis reliqua tam facile sanari posse confidat. Ed.

4. *Summa hominum admiratione circumferebantur.* Hæc parenthesi includenda, quibus in transcursu significatur, cur Albutius has sententias improbaverit. *Schult.*

5. *Lugent argumenta patres.* Conjecit Schultingius *lugent inter purgamenta patres*, additque : Dum

Super cineres liberorum nostrorum lupanar de... quantum est. Ipse utique laudabat : itaque docuerat. Nam in hac ipsa controversia ne Bassus quidem videbatur aliquid dixisse sordidius. Dixit ipse : Itane peribunt decem juvenes propter dipondios tuos?

Euctemon a filii parte, quum patrem suum narrasset solum sine comite oppressum et occisum, dixit : Διὰ τοῦτο ἀσφαλέστατόν ἐστι μετὰ πλουσίων περιπατεῖν [1], et idem : Διὰ τὶ σιγῶ [2]; ὁ πατήρ μου λέγων ἀπέθανεν.

Hermagoras dixit : Κτίσωμεν ἰδίᾳ [3], ὦ πένητες, πόλιν· οἱ δὲ πλούσιοι τὴν αὐτῶν. Illud in narratione : Ὑπὸ [4] τίνος ἀνηρέθη, οὐκ οἶδα. Ἔχει ἐχθροὺς φύσει τά τε ἄῤῥευστα γῆς, καὶ ᾗ τὸ ῥεῖν ὕδωρ γένηται...

Artemon dixit : Ὅταν [5] εὕρω φονέα, τότ' εὖ γράψομαι· καὶ ποτὲ δεῖ ἂν εὕρω πένητα.

præcipitant in foveam juvenes, et dum ignis illos consumens interim humum exsiccat, multum hujus collapsum sit, quo obruerentur, et miscerentur cineres, ossa facilius reperta. De quibus subjungit, quod illa diviserint.—In textu repone : *Legunt argumenta patres*, quo more vulgo dicuntur ossa mortuorum a parentibus, aut amicis *legi*. Ovid. Her. X, versu ultimo : « Si prius occidero, tu tamen ossa leges.» Et Apuleius de Philemone, Florid. lib. III : « legenda ejus esse nunc ossa. » Miseri autem parentes, quorum nunc mentio, non tam ossa suorum legunt, quam argumenta et conjecturas quibus illa agnoscant. Sic istam sententiam interpretari non dubito : quæ sequuntur, ut nimis trunca, relinquo. Ed.

1. Μετὰ πλουσίων περιπατεῖν. Schottus : *propterea tutissimum est cum divitibus ambulare*. Immo, *post vel secundum divitem*. Thema : *sordidatus divitem sequebatur*. *Gronovius*.

2. Διὰ τί σιγῶ; Vertit Schottus : Cur taceo? pater meus dicendo periit.

3. Κτίσωμεν ἰδίᾳ, etc. Vertit Schottus : Struamus privatim, o inopes, civitatem : hi vero divites suam.

4. Ὑπὸ τίνος, etc. Vertit Schottus : A quo sublatus sit, nescio. Terra hostes habet tum ubi ab omni aquarum fluxu aliena est, tum et ubi ad aquæ fluxum apta nata est. —Fortasse τὸ ῥέον ὕδωρ ἐγγίνεται. Alii καὶ ἡ ῥεῖν δυναμένη. Sed obscura et incerta verba ; sensus patet : inimicos ubique terrarum occurrere. Ed.

5. Ὅταν, etc. Vertit Schottus : Quando homicidam repèrero, tunc apposite accusabo : et oportet tandem pauperem nanciscar. — Fortasse : καὶ πότε δεῖ, ἂν εὕρω πένητα; « et quando hoc fieri oportebit, si pauperem inveniam? » Ed.

CONTROVERSIA XXXI.

VIR FORTIS, NON CEDENS FORTI PATRI.

Lex. Vir fortis, quod præmium volet, optet. Plures judicio contendant.

Thema. *Pater et filius fortiter fecerunt. Petit pater a filio, ut sibi cederet; ille non vult; judicio contendit; vicit patrem; petit pro præmio statuam patri*[1]; *pater ipsum abdicat.*

Junii Gallionis. Quem optem hujus judicii eventum nescio, quum crimen meum sit, vicisse. Videtis, quemadmodum in hoc quoque judicio opera sua jactat : et miratur quisquam, si hoc patre natus, gloriæ cupidior est? Faciles habetis partes, viros fortes jungite[2]. Dissidemus, quia nimium similes sumus. Quum exiremus in aciem, aiebat : Si adolescens essem, nemo pugnaret fortius. Majorum quoque suorum virtutes referebat, sed omnibus se præferebat. Quum ad ætatem tuam pervenero, non contendam cum ullo, quamvis si exemplum tuum sequi voluero, etiam cum filio contendam. Quia patriæ judicium habeo, patris perdidi. Dicam abdicanti : Non luxuriabor, non amabo, hanc emendationem[3] criminum meorum non possum promittere; ego vero pugnabo et

1. *Vicit patrem; petit pro præmio statuam.* Hoc Thema tractatum a Plinio auctor est Gellius, Noct. Attic. l. IX, c. 16. Clœlia quoque virgo Romana, obses Porsenæ regi data, quod virili animo Tiberim equo tranasset, repetita et dedita, virtutis ergo, optione illi a rege data, legeret, quos vellet; virgines impuberes legisse dicitur, ut hostili injuriæ obnoxiæ esse desinerent. Livius, lib. II. *Schott.*

2. *Viros fortes jungite.* Rescissa abdicatione. Forte dein : *dissedimus*, et, *fuimus*. Nunc in gratiam nos reducite. Materia nunc discordiæ sublata est. *Schult.*

3. *Hanc emendationem.* Uti ne faciam fortiter, aut ne præmium mibi vindicem, sed cedam alteri. *Schult.*

fortiter, et fortissime. Vidi patrem jam senem loricam induentem, multum est, pugnare cum exemplo. Judicium vocatur, quo pater et filius spolia contulimus. Ecce amitto[1]: ego tibi cedere possum, seni non possum. Quod contendi, legis : quod vici, judicum : quod pugnavi, patris est. Volui cedere : concurrerunt juvenes, ætatis causa agebatur[2]. Vici non filius patrem, sed juvenis senem. Ego vici, sed omnes patri gratulati sunt; parui adolescens, magnis exemplis deceptus sum, dum cogito mecum Horatium Etruscas acies corpore suo summoventem, et Mucium in hostilia arma ruentem; et dum te, Deci, cogito, qui et ipse noluisti patri cedere. Transibo in subsellia tua, complectar invitum; licet repugnes, fortior sum.

Fulvii Sparsi. Necesse fuit mihi, fortiter militare : pugnandum habebam non imperatori tantum, sed patri. Si tu vicisses, diceretur : Patri cessit : abdicationem enim timuit. Solebas enim semper optare, ut contingeret tibi habere filium meliorem. Judicium vocas[3] duplicem domus nostræ triumphum ?

Clodii Turrini. Tu Mucio diceres, Non est quod ostendas istam manum ? Tu Scipioni post deletam Carthaginem, Tace ? Loquax est virtus, nec ostendit se tantum, sed ingerit. Aiunt etiam nunc quidam, Pater cessit filio, et in hoc abdicat, ut verum videatur fuisse certamen. Opta, pater, ut a nepote vincaris. Postea, inquit, fortiter pugnare poteris ; unde scio ? vulneribus me senem feci. Quis te felicior ? tu omnes vicisti, te filius. Quanto honestius

1. *Ecce amitto.* Id est, dimitto, quidquid sperare possem videri hoc ex judicio. Ita *amittere* positum et in præfat. credas, ubi vide. *Schult.*

2. *Ætatis causa agebatur.* Confer initium coloris. *Schult.*

3. *Judicium vocas.* Sensus est : *In judicium vocas.* Id est, abdicando causa es, cur, qui istos retulimus, nunc quæramus in judicio, uter injuriam fecerit : unde gloria ista non leviter infuscatur. *Duplicem*, inquit, *triumphum*, quia dum refert triumphum filius, tantumdem, immo plus

modo pater et filius inter se contenderant, honestiorem facturus victum uter vicisset. Dubito quid faciam. Tace? sed silentium videtur confessio [1]. Narrem virtutes meas? sed illud quoque novum accidit mihi, quod uni abdicato meas narrare non concessit [2]? Processi in aciem coram patre. Fortiter, inquit, pugna. Turpe est adolescenti, vinci a sene. Avidus sum gloriæ : hoc si vitium est, paternum est. Fortis sum : numquid improbas, pater? aut jam abdicabis, si viro fortissimo sum fortior? Dicam tamen audacter. Fortissimus sum, nec timeo in ea civitate hoc crimen, in qua fortes etiam senes novimus.

Julii Bassi. Ad te quoque ignominiæ meæ pars redundat. Pudeat te, pater, si a filio abdicando victus es.

Arellii Fusci. Ignosce, juvenis erravi : ambitiosus non ero, quum senex fuero.

Gabii Silonis. Utrum putas vicisse? ego præmium tantum habeo, tu et prœmium, et virum fortem. Permittente lege [3] fecit, immo in eadem re et habet legem, et timet.

DIVISIO. *** Contra ait : Si quid fecit quod non licet, lex vindicabit : sed quidquid licet, non oportet. Pater non queritur de scelere filii, sed de officio. Deinde uta-

gloriæ redundabat ad patrem. *Schult.*

1. *Silentium videtur confessio.* Jurisconsultis in ore natat illud Pauli : « Qui tacet non utique fatetur : sed tamen verum est eum non negare. » Dig. de reg. jur. lege 142 : vide et Pandect. lib. XLII, tit. de confess. Cicero alibi, *Dum tacent, clamant. Schott.*

2. *Meas narrare non concessit.* Hac enim me causa abdicavit, quod illas narrando effeci, ut victor discederem e judicio. Nunc igitur si rursus narrem, magis etiam exacerbavero. *Schult.*

3. *Permittente lege.* Indubium est, hæc esse partem initii divisionis; quod fuit hoc aut illi simillimum : Latro sic divisit : « An filius abdicari possit propter hoc, quod permittente lege fecit. Nemo, inquit, in eadem re et habet legem et timet. Contra ait : si quid fecit. » Nihil metuo, ne quidquam de his errem. Vide mihi quæstionem secundam, ad quam hæc viam sternit. Tantum an Latro divisione hac sit usus, pro certo non affirmem. Credidi tamen, quia plerumque is loco primo dividit, et præterea, quia hoc ad exemplum

tur quisque sua lege. Tibi illud licuit, et mihi hoc licet; abdicare liberos liceat : est aliqua lex, quæ filio patrem præferat? Si potest abdicari, etiam propter id, quod lege permittente fecit. An abdicari etiam[1] propter hoc non possit, quod præmium accepit. Non potest, inquit, in ea re privatim puniri, in qua publice honoratur. Eidem rei non potest præmium dari, et nota denuntiari. Cætera jura, puto, paterno imperio subjecta esse : hoc jus majus est cæteris[2], quod victoria de summa virtute quæritur. Non potes propter hanc legem filium abdicare, propter quam a filio victus es. Si potest abdicare, An debeat. Hoc divisit; An etiam si non debeat cum patre contendere, ignoscendum tamen sit, si adolescens gloriæ cupiditate lapsus est. Deinde, An contendere debuerit. Tum, inquit, et honestum certamen erat, et tutum. Quid enim est gloriosius quam aut virum fortem vincere, aut vinci a filio? si non debuisset contendere, non vicisset. Et potuit fieri, ut, si hic tibi cessisset, alius quis ad certamen procederet; qui nunc non processit, quia sciebat nihil sibi profuturum, si te vicisset, quum deberet a filio tuo vinci? nulla laus tua fuisset; apparuisset enim illam victoriam non viri fortis fuisse, sed patris. Silentio virtutes nostræ transissent[3]; nunc illustratus es[4] dum conferuntur.

Turrinus hoc loco belle dixit : Plures tibi invidere

divisit in Contr. IV, et alibi. *Schult.*

1. *An abdicari etiam.* Conjunge periodo, quæ præcedit : *fecit; an abdicari.* Prius membrum more solenni ex prima quæstione repetitum. *Schult.*

2. *Hoc jus majus est cæteris.* Apud Quintil. Declam. 4, vir fortis : « Eximius per magnorum operum reverentiam de necessitate parendi. » *Id.*

3. *Silentio virtutes nostræ transissent.* Quum in antiquis sit *transtulissent*, hic scriptum fuisse potius credam : *transivissent.* Hæc ipsa etiam notare operæ pretium existimet, qui noverit Ciceronis hoc : *Non reprehendo scripsere* : scripserunt *esse verius sentio. Schult.*

4. *Nunc illustratus es.* Cornelius Nepos in Themistoclis vita, capite 1 : « Quo factum est, ut brevi illustraretur. » *Schult.*

cœperunt, postquam victus es. Itaque novi generis res accidit. Filius vicerat; omnes aiebant: O felicem patrem. Novissimam fecit quæstionem, An, etiam si quid judicio peccavit, præmio emendaverit.

Hoc loco dixit Gallio illam sententiam, quæ valde excepta est. Quum diu deprecatus esset, ait, si nihil profecero, quid me facturum putas? ad templum iturum aut ad deos supplicem? ad tuas statuas confugiam.

Silo Pompeius tentavit et in hac controversia illam quæstionem, quam in omnibus virorum fortium abdicationibus putabat esse tenendam[1], An vir fortis abdicari possit, aiebat in nulla magis controversia illam posse tractari. Non potes, inquit, eum abdicare, qui te potest vincere. Miraris, si patria lege subducitur, qua et comparatur et præfertur?

COLOR. Colorem pro adolescente Gallio illum [2]dixit; Meæ, inquit juvenis, ætatis causa agi videbatur, quum dubitaret, exaudisse quemdam dicentem: Nihil agis; ego tibi cedo, illi non cedo.

Cestius hoc colore usus est, putasse se, ipsi patri honestius hoc esse, certe domui, laudes utriusque in foro inspici.

Montanus Votienus ait: Cognovi non quid imperares, sed quid præcepisses: dixeras semper, quum me hortareris ad gloriam, ut nulli cederem. Invidiosa omnibus in illo judicio fortuna tua videbatur, quum quæreretur, utrum pugnasses felicius, an genuisses. Non est quod putes me visum illis fortiorem; decepti sunt, pater; judicaverunt non quod erat, sed quod te malle crediderunt.

1. *Putabat esse tenendam.* Suam ipsius sententiam ista de quæstione posuit in divisione Contr. VIII, quæ diversa est. *Schult.*

2. *Colorem pro adolescente Gallio illum dixit.* Repone ex scripto: *illum induxit.* Et hoc et *introducendi* verbo sæpe in ea re utitur. Continea-

ARGENTARIUS ait : Occasionem beneficii quæstu non concupivi[1] accipere ; præmium habet alter, alter percipit.

FUSCUS ARELLIUS PATER ait : Si navigare imperasses, per hibernos fluctus egissem ratem; si peregrinari[2], nihil fuisset, jubente te, durum; hanc rem imperabas difficilem forti viro, vinci.

BLANDUS hoc colore narravit : Pater mihi objecit, quod illi una re non cesserim. Ego multiplicabo crimina mea. Numquam illi, quotiens recte faciendum fuit, cessi : semper volui videri frugalior, videri volui laboriosior; nam quum ad vires ventum erat, etiam ipse cedebat : non ego illum vincebam, sed ætas.

TURRINUS hoc colore usus est : Volui, inquit, cedere, sed erant qui dicerent, non licere; hoc enim modo legem[3] saluberrimam tolli. Disputari contra præmium patris videbantur, et dicturi : Non licet inter se cedere fortibus. Non ipsorum tantum causa agitur, sed publica; omnium interest scire, quis sit fortissimus. His vocibus hominum missus sum ad id certamen, in quo ad istum

ter lege : « Mihi, inquit juvenis, ætatis causa agi videbatur. » *Gron.*

1. *Occasionem beneficii quæstu non concupivi.* Quid si scribatur, *occasionem beneficii quæsii. Non concupivi accipere præmium, habet alter*, etc. Et sane speciosus est ille filii color, quo dicit ideo patri cedere noluisse ancipitem palmam, ut quum sibi adjudicata esset, certam et propriam cedendo, liberalius cum eo ageret. *N. F.*—Cov. *quæstum concupivi.* Vix satisfacere mihi hoc de loco potui. Ex ista lectione Cov. cogitavi. *Occasionem beneficii quæsitam concupivi : acceperam præmium; habet pater, et percipit.* Nam *alter* repetitum non est in Ven. Porro *alter* pro pater vitiosum etiam est in Declam. Quintil. XVI. Porro *concupivi* hic ut Controv. XXIX. « Triarius multo rem magis ineptam, quia non invenit illam, sed concupivit. » Id est, sumpta ab alio usus est. Turrini vero sensum hujus illustrant loci : « Et quum dixisset, se præmia in patrem contulisse, dixit : Vici te, pater, sed nempe vici tibi. » *Schult.*

2. *Si navigare imperasses.... si peregrinari.* Sup. alibi hæc conjungit : *Naviga, milita, peregrinare.* Controv. IX et XIV, initio. *Schott.*

3. *Hoc enim modo legem*, etc. Ven. *Hoc enim vobis modo.* Pal. vo-

utraque pertineret victoria. Quid putatis me dicturum? fortiorem me visum? falsum est; quum hoc quoque, quod ego fortis eram, istius esset. Quid ergo? quare vicerim, quæritis? Visum est ad ruborem totius juventutis pertinere[1], neminem pugnasse fortius, quam senem. Et quum dixisset, se præmia in patrem contulisse : dixit, Vici te, pater : sed nempe vici tibi.

Albutius hoc colore narravit : Noluit, inquit, videri per collusionem patri titulum fortissimi viri contigisse. Non cessi ante judicium, ut in judicio cederem : et feci. Nihil aliud quam laudavi patrem, virtutes ejus retuli : visus sum propter hoc ipsum præmio dignus.

Silo Gabius ait : Solebas mihi, pater, inter dignorum virorum exempla[2] narrare quædam etiam domestica; aiebas autem : Patrem fortem virum habuisti; vide ut tu sis fortior; processi tecum in aciem, nec illinc inulti redimus; omnis gloria in una domo erat. Jubebat respublica fortes viros recognoscere. O quantam ego cupiditatem gloriæ in patre meo vidi, quam juvenilem! Contendere me vetabat imperio, jubebat exemplo. Ventum est in judicium : omnium quas ego novi, res invidiosissima quærebatur de patre meo, utrum fortior esset, an felicior.

Oscus hoc colore narravit. Erant qui accederent, et dicerent : Roga patrem tuum, cedat tibi. Non est utile reipublicæ hostium excitare animos; excitabuntur, si

bis. Quorum alterutrum proin recipiendum, quum non possit temere ita exaratum hic esse judicari. *Schult.*

1. *Ad ruborem totius juventutis pertinere*. Quum *rubor* sæpe pro pudore, cujus est signum, ponatur, *pudor* vero sæpe sit dedecus, *pudor est nil discere velle*, ita et in l. II. C. de injur. maritus dicitur pati in uxoris pudore, id est, contumelia : hinc et *rubor* eleganter hic, pro dedecore. *Schult.*

2. *Inter dignorum virorum exempla*. Offendit me vox *dignorum*, nimis levis hic et plane putida. Scripsisse Seneca videtur : *divinorum*,

scierint, neminem in hac civitate esse fortiorem quam senem. Illi me coegerunt, quasi tunc quoque aliquid præstiturus essem reipublicæ, venire in judicium : in quo quid habet? ego sum judicatus junior.

Dento dixit : Timeo ne ob hoc ipsum [1] patri vilior fiam : ego sciam an usquam gloriosus sit.

Triarius hoc colore usus est : In judicio volui tibi cedere, ut non imperasse videreris, sed vicisse; et cessi. Defunctorie causam meam egissem? notum sit illum cedere, quia parum est illi, non putabat.

Nicetes in hac controversia dixit : Εἰ ὁ πάππος ὑπὸ τῆς φύσεως [2] ἀποδοθεὶς, ΗΜΕΙΣ ΗΜΙΝ παρέστη τῷ τότε δικαστηρίῳ, οὐκ ἂν εἶπεν, Τίς νύ μοι ἡμέρη ἥδε, θεοὶ φίλοι; νὴ Δία μάλα χαίρων· οἵ τ᾽ ἀρετῆς πέρι δῆριν ἔχουσιν, εἶπον, Μῶν ὅδε πατρὸς ἀμείνων;

Scaurus hunc sensum aliter dixit : O si avus meus interesset judicio, quam libenter spectaret et discordiam nostram! Clamasset mihi : Non est quod cedas, ipse mihi nunquam cessit.

Labienus partem patris declamavit, et dixit quod etiam

intelligendique heroes, qui divum genus, et divinis honoribus coli consueverant. *Schult.*

1. *Timeo ne ob hoc ipsum.* Hæc corrupta. Lege : *Non timeo*, et mox : « Quod ego sciam, an usquam gloriosiores sint. » Id quod isto judicio sum consecutus, unice patri et familiæ imputandum. *Schult.*

2. Εἰ ὁ πάππος, κ. τ. λ. Lege τούτῳ τῷ δικαστηρίῳ. *Si avus a natura redditus nobis adesset in hoc judicio.* Existens scilicet ab inferis. *Gron.* — Lege : ἐν τῷ τότε. Nam non ad hoc pertinent hæc judicium, sed quo pater et filius antea contenderant de præmio; unde exacerbatus pater abdicaverat filium. Diversum avo, si quis manium esset sensus, aut ille existeret ab inferis, placiturum esse, his ostendit, maximumque potius gavisurum gaudium, si nepotem filio videret fortiorem. Supra : *opta, pater, ut a nepote vincaris. Schult.* — Pro ἡμεῖς ἡμῖν legerem ἐν μέσῳ ἡμῶν, vel μέσος ἡμῶν, vel μεταξὺ ἡμῶν, vel μεθ᾽ ἡμῶν. Cætera constant. « Si avus a natura redditus nobiscum adfuisset illi judicio, nonne dixisset : Qualis hæc dies dii boni! multum hercle et merito gaudens : ii vero qui de virtute contendunt, id est, cæteri qui nobiscum de virtute contendebant, dixissent : Num est hic patre melior? » Desum-

desertoribus licet [1], Nolo habitare cum adversario meo, non capit idem contubernium fortem virum et victum. Statuam, inquit, tibi posui; immo ne possem unquam me victum oblivisci, ignominiam meam in æs incidisti.

pta hæc sunt pæne omnia ex Homero, Odyss. XXIV, 513: Τίς νύ μοι ἡμέρη ἥδε, θεοὶ φίλοι; ἦ μάλα χαίρω· υἱός θ' υἱωνός τ' ἀρετῆς πέρι δῆριν ἔχουσι. Et Iliad. VI, 479: Καί ποτέ τις εἴπῃσι, Πατρὸς δ' ὅγε πολλὸν ἀμείνων. Ed.

1. *Quod etiam desertoribus licet.* Solent enim transfugæ æquo animo cum adversariis degere, idque sibi jus fasque esse existimant. Nicetæ Græcam sententiam librorum ope integre apposuimus. *Schott.*

CONTROVERSIA XXXII.

DEMENS, QUOD MORI COEGERIT FILIAM.

Lex. Dementiæ sit actio.

Thema. *Bello civili quædam virum secuta est, quum in diversa [1] parte haberet patrem, et fratrem; victis partibus suis, et occiso marito, venit ad patrem. Non recepta in domum, dixit, Quemadmodum tibi vis satisfaciam? Ille respondit: Morere. Suspendit se ante januam ejus. Accusatur pater a filio dementiæ.*

CONTRA PATREM. Porcii Latronis. Sic sibi satisfieri ne victor quidem voluit: excusavit victos, qui restituit [2]. Quoniam reposcis vitam, quam dedisti, accipe. Nullum fuit in proscriptione muliérculæ [3] caput.

Osci. Inquinasti filiæ sanguine penates. Quanquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad se Cæsar Pompeii caput [4] flevit, et hoc illi propter filiam præstitit.

1. *In diversa parte.* Hoc est, *adversa.*

2. *Qui restituit.* Mavult *quin* Schultingius.

3. *Mulierculæ caput.* Quia proscriptionis in tabula præmia erant decreta iis, qui capita proscriptorum retulissent. *Schult.*

4. *Cæsar Pompeii caput.* Inf. Antonius Musa: «Allato ad se Cn. Pom-

Arellii Fusci. Quemadmodum tibi vis faciam satis? Hoc ipso satisfecisse debuerat puella. Filiam habuit adeo piam et in maritum et in patrem, ut alterum usque in mortem secuta sit : alteri etiam per mortem satisfecerit; quam periculose eum offendo, qui, simul irasci cœpit, nescit ignoscere?

Clodii Turrini patris. Morere. Quid aliud meruerat, si satisfacere nollet? Nisi occupasses, soror, fortasse pater tibi satisfecisset. Hoc certum habeo; unusquisque vestrum suadebat puellæ : Ad iratum patrem venis : in quas potes te compone blanditias : roga, deprecare : si nihil proficies, habes quemadmodum cogas : morituram te denuntia. Hoc quod ignovisti, victor, ad viros pertinet : illi tibi gratias agunt; nam feminas, ne si irascereris quidem, proscripsisses. Quare secuta es virum? Adeo tibi vetera exempla exciderunt bonarum conjugum, quibus filiam solebas sanus hortari? Aliqua spiritum viri redemit suo : aliqua se supra ardentis rogum misit[1]. Impendisset se puella viro, nisi servasset patri.

Fulvii Sparsi. Filia ante limen paternum in cruore suo volutatur. Quid exhorruistis? paterna satisfactio[2] est. Nostis domus nostræ legem : aut vincendum mihi, aut moriendum est. Qualis est ista satisfactio, qua filia exoratum patrem sibi non sentit?

Albutii Sili. Utræ meliores partes essent, soli videbantur judicare dii posse[3]. Si vis satisfacere mihi, mo-

peii capite Cæsar avertisse oculos dicitur. » *Schott.*

1. *Ardentis rogum misit.* Sup. Controv. X, fusius : « Quædam ardentibus rogis torum miscuerunt : quædam vicaria maritorum salutem anima redemerunt, » et XIII Triarius : « Alia desiderio viri attonita, in ardentem se rogum misit. » *Schott.*

2. *Paterna satisfactio est.* Vide similia ad Controv. 21. *Schult.*

3. *Soli videbantur judicare dii posse.* Quare ignoscendum filiæ, quod diversam secuta est partem, quum hujus non minus bona causa videretur. *Schult.*

rere. Quod ad me attinet, irascare, malo[1]. Si parricidium est, fuisse in diversis partibus, numquam defendisset apud Cæsarem Ligarium Cicero. Marce Tulli, quam leve judicasti crimen[2], de quo confessus es! Dona filiam, si misericors es, deprecanti : si hostis, edicto : si pater, naturæ : si judex, causæ : si iratus es, fratri[3].

Buteonis. Ante ipsum limen domus decessit, ne dubitari posset, utrum marito perisset, an patri. Ubi studuisti? ubi audisti? nego te istuc in bello didicisse.

Marillii. Meruerat, inquit, mori; etiamnum accusas? certe jam tibi satisfactum est. O novum monstrum! irato victore vivendum est[4] : exorato patre moriendum est.

Passieni. Utinam intervenissem, non satisfecisses sola patri. Furiosum te dicerem, si pro genero non rogasses. Secutus est gener diversas partes, uxor suas[5].

Labieni. Hoc, obsequio consequatur denique, ut intra domum moriatur. M. Cato[6], quo viro nihil speciosius civilis tempestas abstulit, potuit beneficio Cæsaris vivere, sicut Tullius, si voluisset. Optima civilis belli defensio, oblivio est[7].

1. *Irascare, malo.* Quam sic te exorari patiare. Paulo post : « O novum monstrum! irato victore vivendum est; exorato patre moriendum est. » *Schult.*

2. *Quam leve judicasti crimen.* Respexit initium Ligarianæ, plenum ironiæ : « Novum crimen C. Cæsar, et ante hunc diem inauditum, propinquus meus Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse. » Confessio vero post paulo subjicitur, quæ et per totam orationem cum deprecatione fusa est : « Habes, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum. » *Schott.*

3. *Si iratus es, fratri.* Fratri condona iram, qui pro sorore deprecatur. Infr. tamen hoc se consilio pater duriorem ad filiæ preces fuisse ait, ut frater pro illa rogaret. *Schott.*

4. *Irato victore vivendum est.* *Victor* hic pater est; qui quatenus *victor* et *iratus* in nemine sævit; perque eum vivere licet, et si velis eum iratum permanere, vivendum est. Sed quatenus pater, non exoratur, nisi morte. *Schult.*

5. *Uxor suas.* Eleganter *suas partes secuta* dicitur mulier, quæ sequitur maritum suum, quippe cui individua vitæ societate conjuncta est. *Schult.*

6. *M. Cato*, scilicet Uticensis.

7. *Optima civilis belli defensio, oblivio est.* Quum bellum civile ges-

MUSÆ. Allato ad se capite Cn. Pompeii, Cæsar avertisse oculos dicitur : quod tu ne in morte filiæ quidem fecisti.

CORNELII HISPANI. Pervagata est illa crudelis belli fortuna omnem ordinem, et usque ad ultimæ plebis supplicia descendit; nihil in civitate nostra immune victoris iræ, præter feminas, fuit. Hanc laudem miseræ urbi servare licuit. At tu, pater, ut victor insanis.

MENTONIS. Semel repulsa, iterum redit : iterum repulsa, tertio rogat : non fatigatur, scit exorari etiam hostes. O te crudelem, nisi jam tibi et pro genero satisfactum est! Non ignoro, in quanto periculo sim; nescit placari iratus, nec etiam filiæ, si excanduit.

TRIARII. An non exorares[1] victorem pro alio, pater? Morere, inquit. Illi quoque, quibus animadvertere in damnatos necesse est, non dicunt *Occide*, non *Morere* : sed *Age lege*[2] : crudelitatem imperii verbo mitiore subducunt.

PARS ALTERA. TURRINUS CLODIUS belle dixit : Nolite mirari si durioribus utar : non sum processurus ultra verba : minabor, deinde ignoscam; fecit et victor.

DIVISIO. LATRO usus est in hac controversia, illa vulgata quæstione : An possit agi cum patre ob ullam aliam

tum et arma jam composita sunt, optimum est, oblivisci : nam si factum defendere velis, quod fit etiam, si stringantur in acie gladii, et puniantur, qui arma contra gesserant, tanquam facinorosi; hinc rursus facile in dissentiones et arma. Quare discordiarum civilium oblivio optima defensio. Nam et defendendo et puniendo magis majorem nos culpæ in suspicionem adducimus, et qui innocentes poteramus videri, noxii esse incipimus. *Schult.*

1. *An non exorares.* Argumentum est a majore : si pro te patrem victorem exorare non potuisti, quid si pro alio deprecata esses? *Schott.*

2. *Age lege.* Formula hac magistratus in aliquem more majorum animadverti jubebat. *Schott.*—Nota ista ad carnificem verba, olim usitata : *fais ta charge*. ED.

rem, quam ob dementiam. Impotens sum, crudelis sum, immitis, non tamen demens. Mores tuos patri debes approbare, non patris exigere. Dic, Desipis, nihil intelligis. Ego sanitatis meæ, si potuero, argumenta colligam: dicam in senatu non stulte sententiam. Quid tibi videor fecisse dementer? Partes male egi[1]? damnare non potes patrem propter verba, immo propter verbum. Si damnari dementiæ aliquis pater, etiam non demens, ob aliquod improbandum factum potest, an hic possit. Hoc in duo divisit. An, etiam si hoc animo dixit, ut filiam mori vellet, damnandus tamen non sit. Hic accusatio filiæ, contrarias partes a patre sequentis, quum illam ipsa natura publicis excepisset malis. Animadvertit Manlius[2] in filium, et victorem: animadvertit Brutus in liberos non factos hostes, sed futuros; vide an sub iis exemplis patri fortius tantum loqui liceat. Deinde, An non eo animo dixerit, ut eam mori vellet. Dixit, inquit, iratus, quum vellet castigare, non occidere.

Gallio et illam quæstionem fecit, An non ob id puella perierit, quod pater illi tam dure responderit. Periit, inquit, propter desiderium viri: alioquin unius verbi amaritudinem morte pensasset? Immo mulier præceps, temeraria, insano flagrans amore et attonito[3], quæ virum patre relicto secuta fuerat, res viri consecuta[4] est.

Silo Pompeius huic quæstioni præponebat illam, ex qua in hanc transitus sit, An, etiam si propter hoc verbum patris periit, damnari tamen pater non debeat; nec enim eventus imputari debet cujusque rei, sed con-

1. *Partes male egi?* An officium patris minus recte sum functus? *Schult.*

2. *Animadvertit Manlius.* De Bruto securi filios percutiente, Livius l. II; de Manlianis imperiis l. IV, et sup. 29 et 25. *Schott.*

3. *Attonito.* Lege *attonita.* *Gron.*

4. *Res viri consecuta est. Res,* scilicet partes. *Schult.*

silium. Si post hoc verbum puella vixisset, numquid patrem dementiæ damnare posses? atqui hoc verbo si quid factum est, non a patre, sed a puella factum est. Non oportet autem illius temeritatem, dementiam videri patris. Post hanc quæstionem faciebat illam, An ob hoc perierit.

COLOR. Color a parte accusatoris simplex est : ait patrem durum fuisse, crudelem, bono publico eum fuisse periturum. Dixit dure, inquit, eo vultu, ea affirmatione, ut videretur non jubere tantum, sed occidere.

Hoc loco dixit TURRINUS CLODIUS : Hoc post bellum, immo post edictum. Et adjecit : Nunc intelligit resp. imperator, quantum tibi debeat, cui sine sanguine satisfactum est. Omnes enim dixerunt, patre nolente illam nupsisse.

GALLIO dixit : Nondum mihi videbatur scire, quid meruisset; volui illam intelligere crimen suum.

CESTIUS hoc loco : Contumaciter, inquit, rogavit, sic quomodo et periit : non vultu demisso, non summissioribus verbis, nondum tanquam victa : nihil agnovi filiæ, nihil victæ. Primum quare ad me non fratrem suum misit? an etiam fratri irascitur?

ARGENTARIUS. Nos duces exoravimus [1], quorum liberi in diversis partibus fuerant; diximus : Ignosce nobis severis esse, si licuerit esse securis. Quid peccavi, quod filiam ex hostium castris venientem non primo verbo recepi?

TURRINUS CLODIUS ait : Volui fratrem sorori dare be-

1. *Nos duces exoravimus*. Duces nempe nostrarum partium exoravimus, ne duriter consulerent in captos. Ita enim futurum, ut nostri liberi, qui diversis in partibus essent, itidem sæve haberentur. Hinc illi mitigati et victoria clementer exercita. Verba patrum, quorum liberi in partibus erant diversis ex mea emendatione fuerint : *Ignoscite nobis*; qui nostris timemus liberis, si captivis ignoscere non vultis. *Severi essemus, si liceret esse securis. Severi* in sumendis suppliciis, tollendisque his

neficium; eo durius loquar, ut ille me pro sorore sua deprecetur. Primum quare me solum rogat, quum debeat duobus satisfacere?

Silo Gabius dixit : Volui, inquam, mora torquere : sine, inquam, iterum ac tertio roget. Nec mitissimus quidem victor statim ignovit.

Labienus ait : Non sum statim exoratus : et si vixisset, non essem fractus primis vocibus ejus : ne tertio quidem rogatus, aut quarto. At victor cito exoratus est. Noli mirari : facilius est ignoscere bello quam parricidio.

Hispanus de morte ejus hoc dixit : Iterum illam nobis vir abduxit.

Albutius : Tuto me, ait, putavi loqui fortius; non dubitavi enim, quin frater illi dicturus esset : Non est quod timeas, exorabitur; si difficilior erit, illum ego rogabo, et si rogasses, adolescens, fecissem; non magis tibi [1] ego quam sorori tuæ maritus?

Montanus Votienus dixit : Non est quod putes illam cecidisse ira patris : cui vixerat, periit; illi se, cui addixit, impendit. Et eumdem sensum in argumentis quum dixit, non propter patrem illam periisse. Quid ergo? inquis; propter quem? Scis illam virum habuisse, pro quo mori posset [2].

captivis. Caute autem dictum *severi*, ne vel verbo sævitiam agnoscere videatur. *Schult.*

1. *Non magis tibi ego.* Dictum pusio, pro, non tu me pluris facis, fili, quam soror tua maritum? Signo itaque interrogationis hæc notabam. *Schott.* — *Fecissem; non magis tibi ego*, etc. Petreius hæc explicat. Schottus distinguendo expedire rem tentat. Lege : *nec si rogasses, non minus ego tibi, quam sorori tuæ maritus.* Quia tu me maximi facis, nec minori me prosequeris amore et affectu, quam soror tua suum maritum : si me rogasses pro sorore, pro certo exorasses; minime difficilis fuissem.

2. *Posset.* Quædam deesse huic controversiæ, ex excerptis liquet, quibus hæc pro patre habentur, quæ hic non exstant : « Etiam morte patri quæsivit invidiam. » *N. Faber.*

CONTROVERSIA XXXIII.

DEBILITANS EXPOSITOS.

Lex. Reipublicæ læsæ sit actio.

Thema. *Quidam expositos debilitabat, et debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reip. læsæ accusatur.*

CONTRA DEBILITANTEM EXPOSITOS. Porcii Latronis. Æstimate, quale sit scelus istius, quo factum est ne læsi patres liberos suos aut agnoscant, aut recipiant; etiam confessas injurias[1] tacent. Vectigalis istius crudelitas fuit, eo magis quod omnes præter istum misericordes sumus. Mendicares, nisi tot mendicos fecisses. Effecit scelestus iste, ut novo more nihil esset miserius expositis, quam tolli: parentibus, quam agnoscere.

Cassii Severi[2]. Huic cæci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circumferuntur, huic convulsi pedum articuli sunt, et torti tali; huic elisa crura, illius inviolatis pedibus cruribusque, femina contudit: aliter in quemque sæviens ossifragus iste, alterius brachia amputat, alterius enervat; alium distorquet, alium delumbat: alterius diminutas scapulas in deforme tuber extundit: et risum in crudelitate captat. Produc, agedum, familiam semivivam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam: ostende nobis captivos tuos. Volo mehercules nosse illum specum tuum, illam humanarum calamita-

1. *Confessas injurias.* Id est, manifestas, nec cuiquam latentes. *Schult.*

2. *Cassii Severi.* Non *Cestii* legendum est pro *Cassii*, ut nonnulli voluerunt. Cestius enim non Severus, sed Pius dicebatur, ejusque sententiæ inferius habentur. *N. Fab.*

tum officinam, illud infantium spoliarium. Sua cuique calamitas tanquam ars assignatur. Huic recta membra sunt, et si nemo obstet naturæ[1], proceritas micabit; ita frangatur, ut homo se allevare non possit, sed pedum crurumque resolutis vertebris reptet : huic exstirpentur radicitus; huic speciosa facies est; potest formosus mendicus esse; reliqua membra invalida sint, ut fortunæ iniquitas in beneficia sua sævientis magis hominum animos pervellat[2]. Sine satellitibus tyrannus calamitates humanas dispensat.

Vibii Galli. Intuemini debilia infelicium membra, nescio qua tabe consumpta : illi præcisas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes. Quid exhorrescitis? sic iste miseretur. Tot membra franguntur, ut unum ventrem impleant : et, o novum monstrum! integer alitur, debiles alunt.

Albutii Sili. Perissent, inquit; ita non sic infelicius supersunt, quam perituri fuerant[3]? Perissent, inquit; interroga patres, utrum maluerint. Eruantur, inquit, oculi illius, hujus præcidantur manus. Quanti ex his fortes viri? quanti tyrannicidæ? quanti futuri sacerdo-

1. *Et si nemo obstet naturæ.* Viderat Petreius aliquid deesse, legitque: *et si nemo obstet naturæ procera, proceritas tamen mutabitur.* Ego vero fidem lib. vet. sequor, in quo scriptum reperi : *et si nemo obstet, nimia naturæ proceritas mutabitur.* *Schott.*

2. *Magis hominum animos pervellat.* Aptius videtur Fabro *percellat.* Non mihi, qui recordor alterum esse interdum admonere alicujus rei, ut hic humanitatis ac misericordiæ. Seneca filius, de Benef. V, 23 : « Quorumdam ad referendam gratiam fides non cessat, sed languet : hanc pervellamus. Et inde sæpius eidem, *aurem pervellere*, ex Virgiliano : « Cynthius aurem Vellit et admonuit. » Valerius Maximus, lib. I, cap. 5 : « Consentaneo vocis jactu C. Cassii aurem fortuna pervellit. » *Gronov.*

3. *Ita non sic infelicius supersunt, quam perituri fuerant.* Conjicit Schultingius : *ita nunc in reliquiis supersunt, qui perituri fuerant*; additque : Controv. 8, *cadaver* pro senis corpore, in quo sanguinis et vitæ non ita multum. Ut minus sit mirum, si *reliquias* vocet corpora, ita infirmata

tes[1]? Nec, puto, incredibile in hac fortuna loquor; certe ex hac turba origo Romanæ gentis apparuit[2]. Egregius educator plus acceptum crudelitati, quam expensum misericordiæ refert[3].

Triarii. Perissent, inquit. Puto, experieris nos non esse crudeles, tamen nemo non nostrum, quum istis stipem porrigeret, mortem precatus est: Surge, tu[4] debilis; conatur, et corruit. Surge, tu mute: sed quid [5]excitaris? rogare non potes. Surge, tu cæce: sed ad quorum eas genua, nescis. O te inter omnes debiles ante hoc judicium felicissimum, quod istum dominum non videbas: in hoc judicio infelicissimum, quod istum reum non vides. Expositos aluerunt etiam feræ, satis futuræ mites si præterissent.

Cornelii Hispani. Ergo si illis temporibus iste carnifex apparuisset, conditorem suum Roma non haberet. Timeo ne hoc prosit reo, quod nemo ex his quemquam videri vult suum.

Julii Bassi. Intuemini utramque patrem, et ei succurrite, quæ miserabilior est; liceat videre mercenarios tuos[6]; hic cæcus est, hic debilis, hic mutus. His tu mori

et diminuta, ut vix corpora esse videantur.

1. *Quanti futuri sacerdotes?* Quos integros esse oportet, nulla corporis parte mutilos. Tu vide Declam. 2, lib. IV, epitome. Item etiam jure Pontificio religiose cautum, ne mutilati sacris nostris initientur. *Schott.*

2. *Certe ex hac turba origo Romanæ gentis apparuit.* De prima advenarum colluvie pastorum et latronum in asylo a Romulo patefacto, diserte Orosius lib. II, c. 4, et Juvenalis Sat. VIII, versu ultimo. Ant. Augustin. ad expositos Romulum et Remum referri mavult. *Schott.*

3. *Plus acceptum..., quam expensum... refert.* Sumptum a tabulis rationum. Sic Plinius lib. II, c. 7 de fortuna: « Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: et in tota ratione mortalium, sola utramque paginam facit. » *Schott.*

4. *Surge tu.* Supplica judicibus, genua prehende. *Schult.*

5. *Sed quid excitaris?* Id est, surgere jusseris. *Schult.*

6. *Mercenarios tuos.* Vetus erat lectio *merendarios*, de qua Schottus: Lusit forte in voce fictitia, quod me-

non permittis? Vis in te judices more tuo misericordes sint, tuo exemplo?

ARGENTARII. Quorum quum ubique audiantur preces, in sua tantum caussa cessant. Adjiciamus aliquid ad quæstum[1] : deme huic oculos, illi manus.

ARELLII FUSCI PATRIS. Præcidatur, inquit, lingua; genus est rogandi, rogare non posse[2]. Misereminí horum omnium, Judices, quorum misereri etiam singulorum soletis.

CESTII PII. Ut hanc causam susciperem, ne ab eis quidem rogatus sum, pro quibus ago; quid enim miseri rogare sciunt, nisi stipem? quid infelix iste peccavit aliud, quam quod natus est?

CLODII TURRINI PATRIS. Age si quis agnoverit suum, petes alimenta, tanquam alueris? non est quod timeas, nemo agnoscet. O miserum, si quis alimenta suo dat! o miserum, si negat! Ita nos istis vindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturi sint? Et quod est indignissimum, crudelis quum sit, misericordia publica alitur. Venite, miseri, et hodie primum vobis rogate.

MENTONIS. Errant miseri circa parentum suorum domos : et fortasse aliquis a patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. Cur tu tam exiguum

rendam adferrent educatori suo hæc mendicabula. Petreius *mercenarios* divinabat, qua etiam voce Bassus in hac ipsa Controv. utitur : propius tamen abest *incendiarios*, et Festus *Mercedonias* a mercede solvenda dictos olim ait.

1. *Adjiciamus aliquid ad quæstum.* Invidiose, quæ dicere consueverat dives, his repetit; ita et mox Arellius. *Schult.*

2. *Genus est rogandi, rogare non posse.* B. Hieronymus in Epistola ad Pammachiam super obitu Polinæ, multa ex hac Controversia imitatus, et mutuatus est : « Alius, inquit, tumenti aqualiculo mortem parturit, alius elinguis et mutus, et ne hoc quidem habens unde roget, magis rogat dum rogare non potest hic debilitatus, etc., a parvo non sibi mendicat stipem, etc. » *N. Faber.*

refers? *via este quas poteras[1], ut non rogares, ut non acciperes; spiritum tibi non relinquerem nisi crudelior futurus essem tibi relinquendo. Tibi captura[2] quotidiana non respondet; apparet te nondum hominibus satis miserum videri.

GABII SILONIS. Tu, inquit, in illa vicinia mendicabis, tu ad limen accedes; et crudelis, miseris parentum domos demonstrat. Hic non facile stipem impetrat? etiamnum aliquid illi detrahatur.

JUNII GALLIONIS. Serva oculos, ut videat quem roget; serva manus, ut habeat quibus stipem accipiat. Occurrunt nuptiis omina dira, sacris publicis[3] auspicia feralia. Feriatis maxime ac solennibus et hilaritati dicatis diebus semianimes isti greges oberrant; a te fortasse [4] aliquis acceptam stipem portat ad deos.

FULVII SPARSI. Scio, Judices, variis quemque causis ad accusandum solere compelli; quosdam ambitio gloriæ, quam ex damnato petierunt, provocavit; alios odia et simultates protraxerunt; non dubito, fuisse quosdam qui præmium peterent; ego omnibus cæteros impellentibus causis vaco. Quæ enim gloria est in tam sordido reo? quæ simultates, ut non eas quoque contraxisse pudeat?

1. *Via este quas poteras.* Scribe: *vides, iste quæ portat?* Simulata verba mangonis istius ad aliquem suorum mendicorum, qui parum portabat. *Gron.* — *Via est qua poterat.* Locus manifeste mendosus, quamobrem asterisco notavi: si quis conjecturæ locus, sic lego: *Vitasti quos poteras*: vel, *via isti qua poteras.* Objurgantis enim educatoris verba sunt ad alumnos, quod via decederent, ne stipem poscerent: hinc vacuas domum referre manus. *Schott.*

2. *Tibi captura.* Capturæ vocabulo, sequiori notione, utitur pro sordido quæstu et meretricio, sup. Controv. 2. *Schott.*

3. *Sacris publicis.* Bene Schottus defendit antiquam lectionem, *sacris publicis.* Nuptiæ, de quibus præcessit, sacris privatis celebrantur. *Schult.* — Plerique *satis publicis.*

4. *A te fortasse aliquis.* Intelligimus etiam tenuissimos stipem diis dare consuesse, quæ si ab isto ita crudeli et nefario esset accepta, et portaretur ad deos, quid aliud, quam gravissimam deorum iram concitare

aut quod præmium, quum istum alant ii, qui se alere non possunt? Non is est qui rogare nesciat; etiam docere solet. Quos affectus vestros optare debeam, nescio [1], si misericordiæ propiores fueritis, crimina rei vobis ostendam si verum fuerit [2]. At reum hunc nos publice pascimus [3]. Exigitur a te talio, non habes totidem membra, quot debes. Lupa oblita feritatis, placidior, velut fœtibus suis præbuisse ubera fertur. Sic lupa venit ad infantes: exspectemus hominem. Gratulor tibi, Roma, quod in conditores tuos homo non incidit. Ergo quum de publica misericordia cogitares, tam crudelis esse potuisti? Proxima, inquit, die hic plurimum retulit? faciendus est huic similis alter; hic satis retulit, fiat et alius miser ad hoc exemplum. Ite nunc, inquit, et alimenta mihi quærite. Tu, inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato; tu, inquit, qui manus perdidisti, per manus rogato; tu per illa membra quæ trahis debilia: per ea quisque, quæ non habet, ambiat. O miseros qui sic rogant! miseriores, qui sic rogantur! Ecce, nescio quis, Meus, inquit, filius si viveret, huic fortassis similis esset. Num, inquit, ego meum transeo? Alius inquit: Potuit meus in eumdem incidere dominum; quid si incidit?

posset? Atque eo hanc pertinere orationem arbitrer. *Schult.*

1. *Quos affectus vestros optare debeam, nescio.* Ille egregie doctus orare et blandiri, ut etiam doceat alios, vos, metuo, ne permoveat ad misericordiam et absolvendum. Et tamen hoc ipsum meis rationibus accommodatum esse potest, ut sitis misericordes. Nam tanto magis, si hujus narrare cœpero crimina, ira debebitis exardescere. Quod expressum est iis, quæ sequuntur, ubi minatur se hujus divitis et rei ostensurum crimina, quæ cum infamia ipsorum, qui imperant reip. et judicant, sunt conjuncta. *Schult.*

2. *Si verum fuerit.* Conjecere interpretes alii *si otium fuerit*, alii *nisi odiosum fuerit*. Innuens ait Schultingius judices infamia flagrare, qui hunc hominem in civitate ita diu suo arbitratu sævire permiserint, ut suspicio esse posset aliqua, non ignaris iis hæc esse facta.

3 *At reum hunc nos publice pascimus.* Tanto minus est ferendus, quod non sævus tantum, sed detestabilem

omnes omnibus conferunt, dum unusquisque timet, ne suo neget.

PARS ALTERA. ARELLII FUSCI. Debilitasti, inquit; plus illis patres nocuèrant.

DIVISIO. LATRO sic divisit, An læsa sit resp. Primum quod reip. crimen constare oportet; deinde tunc reum quæri. An læsa sit respubl. non solet argumentis probari. Manifesta statim reip. damna sunt, si muri diruti sunt, si classis incensa est, si exercitus amissus, si vectigalia deminuta. Hoc damnum, quod tu objicis, non videbat. Dic mihi, quando remp. læsit? quum unum expositum debilitavit? atqui etiam qui occidit unum, non tamen reip. læsæ tenetur reus, sed cædis: etiam qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, ut læsa videatur resp. Duo debilitantur, nondum resp.[1]. Infantes perdidit, et infelices[2]. Potuerunt, inquit, duces fieri; potuerunt etiam sacrilegi esse et homicidæ: potuerunt et perire. Attamen crudelem rem facit et lanista, nec damnatur reip. læsæ: et leno, qui cogit invitas pati stuprum, nec lædit remp. Ego nunc non laudari reum desidero, sed absolvi; noceat hoc illi, quum honores petit. Potest aliquis et non esse homo honestus, et esse innocens reus. Deinde an, si læsa sit resp. ab hoc læsa sit. Non a

in modum avarus, civibusque oneri damnoque est. *Schult.*

1. *Duo debilitantur, nondum resp.* Quum de duobus et pluribus eodem in negotio ita jam præcesserit, ineptum et putidum est duorum hic rursus fieri mentionem. De conjectura restituo: *denuo debilitentur, nondum resp. læsa.* Istud causæ fidens suæ dicit. Denuo si debilitare velim et magis etiam mancos et mutilos reddere, nondum tamen læsæ reip. accusari potero. *Schult.*

2. *Infantes perdidit, et infelices.* Fortasse fuit: *Juvenes, inquit, sunt pars reipublicæ. Infantes perdidit et infelices.* Pars prior objectio est contra eum, qui debilitaverat, eo firmior, quod Romani quoque cives in seniores et juniores tributi. Altera est responsio: non fuere juvenes, sed infantes et expositi. *Gron.*

me, inquit, sed a parentibus qui projecerunt. Hic crudelis, ut multum illis abstulerit, vitam reddidit. Contra, ait : Illi singulos exponunt, tu omnes debilitas : illi spem, tu instrumenta vivendi detrahis. Deinde, An teneatur reip. læsæ, si fecit quod ei facere licet. Non potuit, inquit, ulla res lege damnari, quæ legi innititur. Si domum meam diruam, numquid dices me remp. lædere? Et poteras describere, quam inhumanum sit, illos parietes majorum, in nostram usque perductos memoriam, in hostilem modum dejici. Si in agris meis arbusta succidere velim, dices : An hoc licuerit facere. Licuit, inquam. Expositi, inquit, in nullo numero sunt : servi sunt; hoc legum latori visum est. Denique si non licet, habent legem talionis[1]; agere singuli injuriarum possunt. Reipub. quidem læsæ non potest agi eorum nomine, qui extra rempub. sunt. Non potest pro omnibus agi, pro quibus singulis non potest. Scio, quosdam putare quæstionem esse, An possit a privato homine lædi respubl. Sparsum certe ita declamare memini. Quod si quisquam recipit, et illam recipiet : An a muliere possit, an a sene, an a paupere possit; quorum nihil unquam quæritur. Sed dici tamen solet, quomodo; quum illa quæstio tractatur, An respub. læsa sit, totiens reus in argumenta non læsæ reipublicæ non dicit[2] : ne potuit quidem lædi a privato, a paupere, ab ægro, ab infante.

Gallio fecit illam quæstionem, An in expositis lædi

1. *Habent legem talionis.* Pœna injuriarum lege XII tabularum propter membrum talio erat. Confer Justiniani Instit. lib. IV, t. 4, de injuriis, § 7. *Schult.*

2. *Reipublicæ non dicit.* Negationem nec Erasmus nec Pal. nec Vossianus agnoscunt. Et recidatur. Sed et cætera interpunguntur male. Lege: *An a paupere possit. Quorum nihil unquam quæritur, sed tamen dici solet. Quomodo, quum illa quæstio tractatur, an respublica læsa sit, toties reus in argumenta non læsæ reipublicæ dicit : ne potuit quidem lædi*, etc. *Gronov.*

possit respublica. Non potest, inquit. An lædi possit in aliqua sui parte : hæc nulla reipub. pars est; non in censu illos invenies, non in testamentis[1]. Sed hæc quoque in illam incurrit, An resp. læsa sit; dicitur enim : Ne lædi quidem potuit in eis, quos non habebat.

COLOR. Pro illo, qui debilitat expositos, pauci admodum dixerunt.

Dixit GALLIO, et hoc colore usus est : Egentem hominem, et qui ne se quidem alere, nedum alios posset, sustulisse eos, qui jam relicti sine spe vix spiritum traherent : quibus non injuria fieret, si aliquid detraheretur : sed beneficio cederet, si vita servaretur. Faciant invidiam, alicui oculos deesse, alicui manus; dicant illos per hunc tam misere vivere, dum fateantur per hunc vivere.

GALLIO illud quoque in argumentis tentavit : Adeo, inquit, hæc res non nocuit reipub. ut possit videri etiam profuisse. Pauciores erunt, qui exponent filios.

TURRINUS CLODIUS hoc colore usus est : Multos patres exponere solitos inutiles partus. Nascuntur, inquit, quidam statim aliqua parte corporis mutilati, infirmi, et in nullam spem idonei : quos parentes sui projiciunt[2] magis,

1. *Non in censu illos invenies, non in testamentis.* De *censu* multa Antiquarii, quæ non exscribo. Illud tantum addam, ex Asconio, sextam classem Proletariorum et capite censorum fuisse, de quibus Agellius lib. XVI, c. 10, quumque Jurisconsultis professionum aliæ Censuales, aliæ Natales appellentur, illis patrimonium quisque, his parentes liberos, domi natos apud acta profitebantur. Qui vero expositi utrumque parentem ignorabant : Itaque nomina in Censorias tabulas non referebantur, nec in censum recipiebantur. Ergo nec hæreditatem adibant : quod testamenti factio civitatis Romanæ jus sit. Legendus Brissonnius Antiqu. l. I, c. 6. *Schott.*

2. *Projiciunt magis, quam exponunt.* Distinctio eo spectat, quod non semper voluntate et contemptu sanguinis ac subolis expositionem fecerunt parentes. Quandoque enim et necessitate et metu periculoque subacti istiusmodi consilium capere debuerunt. Vel sola Mosis historia id revincit. Diversum tamen maxime id frequens; unde Quintil. Declam. 372. *Projicere* generatim pro *exponere*,

quam exponunt : aliqui etiam vernulas [1], aut omine infausto editos [2], aut corpore invalidos [3] abjiciunt. Ex his aliquos hic sustulit, et eas partes, quæ cuique possent miserabiliores esse, miseratus abstulit : stipem rogant, et unius misericordia vivunt, omnium aluntur. At res fœda est, mendicos habere, a mendicis ali, inter debiles versari. Age non pudet vos ex hoc producere contubernio reum, a quo dicatis læsam rempublicam? Et sic descendit ad argumenta, ut diceret : Quomodo hic potuit lædere?

Silo Pompeius illo colore usus est : Misericordem hunc fuisse, voluisse vitam dare; sed non potuisse alere : itaque eo compulsum, ut unusquisque aliquam partem corporis pro toto dependeret.

Labienus tam diserte declamavit partem ejus, qui debilitabat expositos, quam nemo alteram partem : quum illam omnes disertissimi viri vel ad experimenta suarum virium dixerint. Illum autem locum vehementissime dixit. Vacare homines huic cogitationi, ut curent, quid homo mendicus inter mendicos faciat? Principes, inquit, viri contra naturam divitias suas exercent : excisorum greges habent, exoletos suos, ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei sint [4], amputant; et quia ipsos pudet

Nam *projicere* sæpe dicitur, qui vilem rem habet. *Schult.*

1. *Aliqui etiam vern.* Offendit me primum illud *vernulas;* nam quum de ingenuis agatur, qui de vernulis commode interponitur hic mentio? Hunc mihi scrupulum exemit Nonius, ubi docet, vernarum nomen pro convitio et maledicto habitum, quod eos etiam vernas appellarunt, qui vere sacro nati essent, tanquam devotos sacrosque et detestabiles. *Schult.*

2. *Omine infausto editos.* Temere ad hæc Schottus de monstrosis partubus commentatur, quæ ad præcedentia, non autem ad hæc faciunt. In sola historia augusta plurima sunt relata omina fausta, infausta, quæ contigerunt, dum aliqui nascerentur.

3. *Corpore invalidos.* Quamvis non mutilatos atque infirmos, sed viribus defectos, vel quia corpus est morbidum, vel quia vigor deest sanguini.

4. *Ad longiorem... sint.* Semiramis prima omnium teneros mares castravit. Ammianus Marcellinus l. XIV; Ovid. l. II, Eleg. III Amor. et Claudianus l. I in Eutropium. *Schott.*

viros esse, id agunt, ut quam pauci viri sint. His nemo succurrit delicatis et formosis debilibus[1]. Curatis, quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur: non curatis, quod isti beati solitudines suas ingenuorum ergastulis excolunt; non curatis, quod juvenum miserorum simplicitatem circumveniunt, et speciosissimum quemque, maxime idoneum castris, in ludum [2]conjiciunt. In mentem vobis venit misereri horum, quod membra non habeant? quid illorum, quod frustra habent? Hoc genere insectatus seculi vitia, egregia figura, inquinatum et infamem reum, majorum criminum impunitate defendit.

Celebris hæc apud Græcos controversia est. Multa ab aliis pulchre dicta sunt, a quibus non abstinuerunt nostri manus; multa corrupte, quibus non cesserunt.

Nicetes dixit : Τὶ χάκιον[3]; καὶ τούτους τροφὰς αἰτεῖς, οὓς μὴ τρέφειν, ἀσεβές ἐστιν.

Hunc dixit sensum P. Asprenas, eodem modo, uno verbo propiore usus : Hunc alunt, qui alimenta poscunt, quibus crudelis est qui negat.

Circa hunc sensum est et ille a Quintiliano dictus : Nescio utrumne vos miserabiliores dicant, quod alimenta accipitis, an quod huic datis. Accipitis enim, quia debiles estis; ei datis per quem debiles estis.

Addeus rhetor : Κλαίουσαι μητέρες[4] ἠράνιζον, εἰ μὲν ἐμὸς λέγουσαι, τὸν ἐμόν· εἰ δὲ ἀλλότριας, καὶ τὸν ἐμὸν ἄλλοι.

1. *Delicatis et formosis debilibus.* Supra : *Huic speciosa facies est, potest formosus mendicus esse: reliqua membra invalida sint, ut fortunæ iniquitas in beneficia sua sævientis magis hominum animos pervellat.* Unde patet, quare formosorum debilium hic fecerit mentionem. *Schult.*

2. *Idoneum castris, in ludum conjiciunt.* De ludo gladiatorio intelligo. Non recte igitur in epitoma etiam scripta : *Idoneum castris illudunt, detrahunt. Schott.*

3. Τὶ χάκιον, etc. Vertit Schottus : «Quid pejus? et hos alimenta poscis, quos non alere, impium est.»

4. Κλαίουσαι μητέρες, etc. Verti sic potest : «Lamentantes matres stipem

Hunc sensum quidam Latini dixerunt : sed sic, ut putem illos non mutuatos hanc sententiam, sed imitatos.

Blandus dixit : Porrigit aliqua mendico rogata stipem, utique si peperit, si exposuit[1]. O quam misera cogitatio porrigentis est! hic fortasse meus est.

Oscus dixit : Qui jam porrexit plurimis stipem, suo negat.

Arellius Fuscus dixit. Alit rogata filium mater : misera, si scit suum esse; misera, si nescit.

Artemon dixit : Τὰ μὲν[2] τῶν ἄλλων ἐρωτᾷς εἴ πως τρέφει· ἀλλ' ἡμέτερα ἀνάπηρα τρέφει.

Hanc sententiam Latro Porcius virilius dixit, qui non potest furto suspectus esse. Græcos enim et contemnebat et ignorabat, quum descripsisset debiles artus omnium, et alios incursantes, alios repentes, adjecit : Pro dii boni! ab his aliquis alitur integer?

Damas Scomber dixit : Πάλαι μὲν[3] ἐκθέτους κίνδυνος ἦν τὸ ῥιφῆναι, νῦν δὲ τὸ τραφῆναι.

Hunc sensum Cestius transtulit. Effecisti, inquit, ut majus periculum esset educari, quam exponi.

Fuscus Arellius aliter dixit : Illa adhuc in miseræ sortis infantia timebantur, feræ, serpentesque, et inimicus teneris artubus rigor et inopia; inter expositorum pericula non numerabamus educatorem.

corrogabant : si quidem meus, dicentes, pro meo; sin alienus, et pro meo forsitan alii. »

1. *Utique si peperit, si exposuit.* Schultingii conjecturam non dubitavi in textum admittere. Vulgata nullo sensu, aut falso : *utique si peperit, exposuit.* Ed.

2. Τὰ μὲν, etc. Malui vel incertam conjecturam admittere quam sensu vacua proferre. Vulgo legebatur : Τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἐρωτᾷν δεῖ γ' ἕως τρέφει, ἀλλ' ἡ. ἀ. τ. Quod quis intelligat? Lectio mea sic utique verti potest : « Quæris an aliorum pueros ullo modo educet : nostros mutilos alit. » Si ex iis quos suscepit pueris, ii quos vides tam misere debilitati vivunt, credibile est alios ne vivere quidem, sed fame enectos aut mutilando excarnificatos interiisse. Ed.

3. Πάλαι μὲν, etc. Vertit Schottus :

Glycon corruptam dixit sententiam : Κρουσάτω[1] τις τὴν θύραν· τῶν ἐχόντων τι προσαγάγοι τις. Et illam : Ἄγε, σὺ δὲ κλαῖε, σὺ δὲ θρήνει· ὢ κακῶν ἀσυμφώνων ! Sed nostri quoque bene insanierunt. Murrhedius dixit : Producitur miserorum longus ordo, major pars se sine se trahit.

Licinius Nepos : Ut solvendo sis in pœnas, quotiens tibi renascendum est ?

Illud Sparsus dixit, quod non corruptum tantum, sed contrarium dicebat esse Montanus : Solus plura habes membra[2] quam tot hominibus reliquisti. Ita enim hic potest videri læsisse rempublicam, si multi sunt debilitati. Apparet autem non multos esse, si plura habet membra, quam debilitatis reliquit. Et illud æque ab illo aiebat corrupte dictum : Pro dii ! erunt plures mendici, quam membra.

Græcas sententias in hoc refero, ut possitis æstimare, primum quam facilis Græcæ eloquentiæ in Latinum transitus sit ; et quam omne, quod bene potest dici, commune omnibus gentibus sit : deinde ut ingenia ingeniis conferatis, et cogitetis Latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus[3].

Labieni sententiam separavi[4], quia locuti de illa ho-

Olim quidem expositos periculum erat abjici, nunc vero nutriri.

1. Κρουσάτω, etc. Verte : « Pulset aliquis pro illis ostium (debiles enim utraque manu qui id facere possint ?) ; afferat aliquis mendicantibus id quod habet (sed afferat ; qui enim obviam danti ire possint pedibus trunci ac mutili ?). » Et mox : « Age, tu plora, tu lamentare : o mala incongrua ! » id est, o calamitatem tuam male scilicet respondentem horum, quos mutilasti, infortunio ! Ed.

2. *Solus plura habes membra.* Fulvius Sparsus sup. *Exigitur a te talio : non habes totidem membra, quot debes.* Lex talionis hinc usque a sacris Mosis legibus, et XII Tabulis decemviralibus arcessitur. *Schott.*

3. *Facultatis non minus habere, licentiæ minus.* De Latinæ linguæ copia, non semel Cicero, quæ tamen jejuna est, si cum Græca componatur. De Græcorum præsertim poetarum libertate Martialis lepidum exstat epigramma lib. IX, 12. *Schott.*

4. *Separavi.* Id est, separatim retuli. *Schult.*

mines erant. Sed ubi quotidianum diurnum et mendicantium quæstus recognoscit : Tu hodie minus attulisti ; cedo lora ; gaudeo me non omnes emancasse. Quid fles ? quid rogas ? plus retulisses, si sic rogasses [1]. Dixerat et illam sententiam : Date miseris, quod unum percipere gaudium possunt. Aliquis ex illis damnatum istum videat, aliquis audiat.

Αὕτη μόνη [2], Glycon dixit, τοῖς ταλαιπώροις χαρὰ καταλέλειπται.

Vinicius, summus amator Ovidii, hunc aiebat sensum disertissime apud Nasonem Ovidium esse positum, quem ad fingendas [3] similes sententias aiebat esse memoria tenendum. Occiso Achille hoc epiphonema apponit :

> Quod Priamus gaudere senex post Hectora posset,
> Hoc fuit.

Cassius Severus dixerat : Ostende nobis captivos.

Julius Bassus dixerat : Ostende nobis merendarios tuos.

Labienus commodius videbatur dixisse : Ostende nobis alumnos tuos [4].

P. Asprenas dixit, quum induxisset stipem porrigentem mendico, O infelicem patrem ! et hoc qui dicit, fortasse pater est.

1. *Si sic rogasses.* Sic flens, sic ejulans, inter rogandum, ut nunc, quum loris a me concisus es. *Schult.*

2. Αὕτη μόνη, etc. Vertit Schottus : Hoc solum miseris istis gaudium relictum est.

3. *Quem ad fingendas*, etc. Ipse enim plurimas etiam optimorum rhetorum sententias in versus suos transtulit. Controv. 10. *Schult.*

4. *Ostende nobis alumnos tuos.* Nempe *alumnos* accipere possumus, et qui aluntur, et qui alunt. Tanto hoc elegantius, quia ambiguitas vocis manifeste taxat educatorem. *Mercenarii* minus commode isti debilitati et manci dicebantur, quia mercenarios intelligimus, qui mercede conducti aliis operam præstant ; ut dives potius mercenarius dicendus esset. Sed respectu alimentorum, quæ erant mercedis loco, mercenarios appellare voluit, aculeus iste non satis est in promptu. Illud porro *captivos*, nihil habet, quod valde pungere divitem posset. *Schult.*

CONTROVERSIA XXXIV.

PARRHASII PROMETHEUS.

Lex. Læsæ Reipublicæ[1] sit actio.

Thema. *Parrhasius, pictor Atheniensis*[2], *quum Philippus captivos Olynthios venderet, emit unum ex his senem; perduxit Athenas; torsit; et ad exemplar ejus pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit. Ille tabulam in templo Minervæ posuit; accusatur reipubl. læsæ.*

CONTRA PARRHASIUM. Gavii Silonis. Infelix senex vidit jacentis divulsæ patriæ ruinas : abstractus a conjuge super exustæ Olynthi cinerem stetit; jam ad figurandum Promethea satis tristis est. Pro Jupiter! (quem enim melius invocem adversus Parrhasium, quam quem imitatus est[3]?) Olynthium tantum picturæ tuæ [4] excipio. Num quis, ut naufragum pingeret, hominem mersit? Cæditur; parum est : inuritur; etiamnum parum est : la-

1. *Læsæ Reip.* Alii *læsæ religionis*, de qua lectione Schottus : Hæc inter se commutari video, et sane arctissimo inter se vinculo colligata sunt, Resp. atque religio.

2. *Parrhasius, pictor Atheniensis.* De hoc pictore multa Plinius lib. XXXIV Nat. Histor. cap. 10. Fictum autem argumentum puto a Declamatoribus, quale et illud nostra memoria falso dici existimo de Michaele Angelo Bonarotto Florentino nostræ ætatis Apelle, sculptore quoque et architecto insigni, pretio quemdam conductum cruci affixisse, quem et expirare permisit, ut Servatoris in cruce passi imaginem vivam depingeret. *Schott.*

3. *Quam quem imitatus est?* Et qui suos imitatores quam gravissime solet punire. Poeta : « Fulmineo periit imitator fulminis ictu. » *Schult.*

4. *Olynthium tantum picturæ tuæ excipio.* Petreius, *Olynthum exscindo* : ut sint verba Philippi : tantum excisa est civitas, ut tu posses pingere : nam nihil crudelius in toto excidio factum est. Hoc est exscindere priscam et sanam scripturam. Ratio loquendi deducta est a mancipiis cum exceptione venalibus, de quo sæpe mentio fit in Inst. et Dig. et nos ad Controv. II diximus. Accipe, inquit, quem emisti : et habe Olynthium ad quodvis opus servile promptum et destinatum : tantum, ne picturæ tuæ exemplo sit, exceptum puta. *Gronov.*

niatur; hoc, inquit, in irato Philippo satis est[1], sed nondum in irato Jove.

Julii Bassi. Producitur. Supervacuum[2] est, inquit: nondum quantum satis Prometheo, potest gemere. Ultima Olynthii deprecatio est : Atheniensis, redde me Philippo. Non est istud donum, sacrilegium est. Servus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Ædem Minervæ, tanquam castra Macedonum, fugiunt.

Clodii Turrini. Parum, inquit, tristis est. Aliquis Olynthius parum tristis est, nisi qui Atheniensem dominum sortitus est? Dabo tibi, Parrhasi, majora tormenta; duc illum ad jacentem Olynthum, duc illo ubi liberos, ubi domum perdidit : scis certe, quam tristem illum emeris. Olynthiis urbem aperuimus, templa præclusimus[3]. Ergo nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emissent. Torqueatur; hoc nec sub Philippo factum est. Moriatur; hoc nec sub Jove.

Argentarii. Hoc hospitio Olynthius Athenis exceptus est? tantum porro Olynthius possit, Parrhasius quid? non et oculos nostros torquet? ibi ponit tabulam, ubi fortasse nos tabulam fœderis posuimus. Hoc Promethea facere est, non pingere. Aiebat tortoribus : Sic incendite, sic cædite : istum, quem fecit quummaxime, vultum servate; sit sibi ipsi exemplar[4].

Cestii Pii. Emi, inquit; immo si Atheniensis es, re-

1. *In irato Philippo satis est.* In tabula, qua Philippus iratus expressus, illiusque ira consternati aut cruciati, punitive alii. *Schult.*

2. *Supervacuum est.* Parrhasius, quamvis videret senem miseriarum tabe confectum, reductis introrsum oculis tam tristem, quasi jam tortus esset; tamen supervacuum est, inquit, quod huc illum ita adduxistis; in tormentis mihi videndus est. *Schult.*

3. *Templa præclusimus.* Dum patimur istam tabulam in templo poni: quæ quid aliud, quam inauditæ crudelitatis specimen inter sacra? Paulo ante : « Ædem Minervæ tanquam castra Macedonum fugiunt. » Minime igitur hæc mutanda. *Schult.*

4. *Sit sibi ipsi exemplar.* Lege: *ne sitis ipsi exemplar.* Quibus mi-

demisti; si nescis, Parrhasi, in illo templo pro Olynthiis dona solvuntur. Crudelis ille Græciæ carnifex, illum tamen nihil amplius quam vendidit. Producitur nobilis senex, longa miseriarum tabe confectus, reductis introrsus oculis, tam tristis, quasi jam tortus esset. Ut admoveri sibi catenas vidit : Supervacuæ, inquit, sunt[1]; si ad alium dominum pervenissem, Athenas fugerem. Istud tibi in nullo Olynthio permitto, nisi Lasthenem [2]emeris.

TRIARII. Corrupisti duo maxima Promethei munera, ignem et hominem. Quemcumque præco flentem viderat, sciebat te emptorem[3] : miserabantur omnes. Te fortasse ipse Philippus reduci jussisset, si Atheniensem vidisset et emptorem quod ego fabulosum esse non dubito[4]. Sed utrum vult Parrhasius, eligat; parum pie, aut infami auctione imitatus est. Clamabat iste : Nondum satis tristis es : nondum satis, inquam, adjecisti ad priorem vultum; talis in auctione Philippus.

MUSÆ. Narraturus sum Olynthii senis ignes, verbera, tormenta; aliquis me nunc queri de Philippo putat. Dii deæque te perdant! misericordem Philippum fecisti. Si

natur tortoribus nisi, ut ipse velit, fungantur in torquendo Olynthio officium, et simul auget invidiam qua sic patet pluris eum etiam suos fecisse tortores, quam istum senem Olynthium. *Schult.*

1. *Supervacuæ, inquit, sunt.* Ad servos lorarios oratio. Frustra sumpsistis operam afferendi catenas, quibus me vinciatis, ne fugiam. Ultro ego Athenas fugerem, si alium essem dominum nactus. Quibus ostenditur omnia cum humanitate conjuncta semper alios ab Atheniensibus exspectavisse, quorum nunc opinionem et gloriam hoc facto Parrhasius corrupit. *Schult.*

2. *Nisi Lasthenem emeris.* Qui cum Euthycrate Philippo Olynthum vendidit. Diodorus lib. XVI et Demosthenes in Olynthiacis, et Philippicis. *N. Fab.*

3. *Sciebat te emptorem.* Ita tuam jam sibi sævitiam notaverat, qui tristissimis emptis eorumque calamitatibus delectabaris; quo magis alii, quos tu emeres, *Miserabantur omnes. Schult.*

4. *Quod ego fabulosum esse non dubito.* Lege : *Quidquid est, ego fabulosum esse non dubito : sed utrum vult, eligat Parrhasius.* Namque posset dubitari, quod est de Prometheo traditum, an non in dulcedinem

isti creditis, iratum Jovem imitatus est : si nobis, iratum Philippum vicit : pinge Philippum crudelem [1], oculo effosso, jugulo perfracto, per tot damna a diis immortalibus tortum.

CORNELII HISPANI. Ultima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhasi, quid agis? non servas propositum. Hoc supra Promethea est. Tantum patiendum est [2], pingente Parrhasio, quantum irato Jove.

ARELLII FUSCI PATRIS. Pinge Promethea [3], sed homines facientem, sed ignes dividentem : pinge, sed inter munera potius quam inter tormenta. Inter altaria, Olynthii senis crucem posuit. Miserrime senex [4], forte ex servis tuis aliquis felicius servit. Utique felicior est, quisquis Macedoni servit.

FULVII SPARSI. Si ad succurrendum profectus es, queror quod unum emisti : si ad torquendum, queror quod ullum. Utinam, Philippe, his auctionem cum exceptione fecisses : Ne quis Atheniensis emeret. Non vidit Phidias Jovem, fecit tamen velut tonantem [5] : nec stetit ante oculos ejus Minerva; dignus tamen illa arte animus, et concepit deos, et exhibuit. Quid facturi sumus, si bellum volueris pingere? diversas virorum statuemus acies, et

fabulæ compositum esset. *Schult.*

1. *Pinge Philippum crudelem, oculo effosso.* Talem depingit Demosthenes in orat. de Corona, citatque et Agellius lib. II, cap. 27. Dum enim Methonam oppugnat, quam mox expugnavit et cepit, *Aster* miles illum oculo sagittæ ictu privavit. Plutarchus, Diodorus Siculus, Strabo lib. VIII Geograph. Ulpianus Demosthenis interpres, et Orosius lib. III, cap. 12. *Critobulum* vero Plinius vocat, qui sagittam extraxit, et citra deformitatem oris orbitatem luminis curavit lib. VII, c. 38. *Schott.*

2. *Tantum patiendum est.* Hæc blandientis sunt Olynthii, quo remitterentur nonnihil tormenta. *Schult.*

3. *Pinge Promethea.* Supr. Triarius : « Corrupisti duo maxima Promethei munera, ignem et hominem. » Quam sententiam et inf. in ejusdem ore posuit. *Schott.*

4. *Miserrime senex.* Hæc ab epitome infulserunt, nulla necessitate. *Schult.*

5. *Phidias Jovem... velut tonantem.* Phidiæ Atheniensis *Jupiter*

in mutua vulnera armabimus manus, victi sequentur, victores cruenti revertentur? Ne Parrhasii manus ludat temere[1] coloribus, internecioni humanæ timendum est. Si necesse est aliquem torqueri, eme nocentem servum, ut eodem tempore ex eo exemplum sumas et supplicium. Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, equuleis. Ista aut videntem, aut exspectantem, Parrhasi, parum tristem putas? Dicebat miser : Non prodidi patriam. Athenienses, si nihil merui, succurrite : si merui, reddite Philippo. Inter ista Parrhasius, dubium est, studiosius pingat, an sæviat. Torque, verbera; sic iste carnifex colores temperat. Quid ais? parum tristis videtur, quem Philippus vendidit, emit Parrhasius : Etiamnum torque, etiamnum : bene habet, sic tene. Iste vultus esse debuit lacerati, hic morientis.

Porcii Latronis. Si videtur tibi, istis muneribus aram misericordiæ orna[2]. Nemo ergo ex Olynthiis miserius servit, quam qui Atheniensem dominum sortitus est? Miser ubicumque Philippum non viderat, pacem putabat. Alliga inquit. Aiebat, Solutus apud Philippum fui.

Albutii Sili. Exspecta dum Euthycrates, aut [3]Lasthe-

Olympiæ, ex ebore et auro factus mirifice celebratur a Plinio lib. VII, cap. 38, et lib. XXXIV, c. 8. Ubi et in *Minerva* ejusdem ex ebore, in arce Atheniensi posita, et l. XXXVI, c. 5, aitque ebore et auro quum sit cubitorum 26 constare. Et Cicero in paradoxis, in Bruto, et Oratore, et Tuscul. 1. Quintilianus lib. XII, cap. 10. *Schott.*

1. *Ludat temere.* Quippe non feliciter exprimens, quod pingere erat propositum. *Schult.*

2. *Aram misericordiæ orna.* Ἐλέου βωμὸν Athenis sacrum fuisse auctor est Pausanias : quam aram instar asyli, ab Herculis nepotibus institutam ait Servius in Æneid. lib. VIII ut Romæ a Romulo asylum patefactum. De quo et Statius Papinius lib. XII Thebaïd. *Schott.*

3. *Dum Euthycrates aut Lasthenes.* Hi proditores Olynthi, a Philippo pecunia corrupti, ut auctor est Diodorus Siculus. Plures enim urbes pecunia quam armis se expugnasse rex ille gloriabatur. Vid. Ciceronem lib. I, ad Atticum Epist. x. *Schott.*

nes, capiatur. Phintias omnia Parrhasio tortore digna fecit. Philippus quoque vendidisse contentus est. Producitur senex nobilis, flens, respiciens patriam : placuit isti vultus infelix; habuit aliquid Promethei simile etiam ante tormenta. Diligenter agit causam [1], ut Philippus. Olynthio non est; ego pecuniam perdidi : redi ad auctorem. Propter hominem Prometheus distortus, propter Promethea homines ne torseris. Philippus sic rogabatur : Liceat Olynthiis vivere. Parrhasius aliter rogatur : Olynthiis mori liceat. Tristem volo facere; nemo faciet, si Philippus non fecit.

DIVISIO. Hanc controversiam magna pars declamatorum sic dixit, ut non controversiam divideret, sed accusationem : quomodo solent ordinare actionem suam in foro, qui primo loco accusant. In scholastica, quia non duobus dicitur locis [2], semper non dicendum tantum, sed respondendum est. Objiciunt quod hominem torserit, quod Olynthium, quod deorum supplicia imitatus sit, quod tabulam in templo Minervæ posuerit. Si Parrhasius responsurus non est [3], satis bene dividunt. Nihil est autem turpius, quam aut eam controversiam declamare, in qua nihil ab altera parte responderi poterit : aut non refellere, si responderi potest.

GALLIO fere similem divisionem in Parrhasio habuit ei, quam habuerat in illa controversia, cujus mentio est in hoc ipso libro. Debilitabat expositos, detractis qui-

1. *Diligenter agit causam, ut Philippus*. Lege, ut his sit sensus : *Indiligenter egit causam apud Philippum. Olynthius non est. Ego pecuniam perdidi*. Quare torquebo et exemplum ex eo sumam ut ita saltem mihi possit constare ratio. Verba cum aliis disserentis Parrhasii, ad minuendam crudelitatis infamiam. Respondet Rhetor : *Redi ad auctorem*. *Schult*.

2. *Non duobus dicitur locis*. Nempe in divisione. *Schult*.

3. *Si Parrhasius responsurus non est*. Expunge negationem, in quo non cunctaberis, si antecedentia satis di-

busdam [1]. Divisit autem sic : An læsa sit respublica. Quid perdidit, inquit ? nihil. Nondum de jure controversiam facio [2]. Perdidit unum senem Olynthus! fac Atheniensem; non ages mecum reipublicæ læsæ, si Atheniensem senatorem occidero, sed cædis. Ita; verum Atheniensium corrumpitur opinio; misericordia semper censi sumus. Nunquam unius facto publica fama corrumpitur. Solidior est opinio Atheniensium, quam ut labefactari tormentis captivi possit. Læsa est, inquit, respublica. Si quis Olynthi depositum negaverit, videbitur, ut existimo, non rempublicam, sed hominem læsisse. Olynthiis hoc tribuisti, ut eodem loco essent, quo Athenienses. Læsisti, inquit, rempublicam, quod hanc picturam in templo posuisti; lædunt rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui adjiciunt : qui diruunt templa, non qui ornant. Peccaverunt ergo et sacerdotes, qui tabulam receperunt; quare tamen non reciperent? Deorum adulteria picta sunt, positæ sunt picturæ Herculis liberos occidentis [3]. Deinde, An ob id accusari possit læsæ reipublicæ, quod ei facere licuit. Ea lege persequere, quæ non licuit. Dicis mihi : Hoc facere non oportet : huic rei æstimatio immensa est; itaque nulla vindicta est. Et id tantum punitur, quod non licet. Satis abundeque est, si

ligenter consideres. Ut et ea, quæ subjunguntur. *Schult.*

1. *Detractis quibusdam.* Dubites ad debilitantem hæc pertineant, an ad Gallionem dividentem. Certe Latro in divis. illius Controv. « Illi spem, tu instrumenta vivendi detrahis. » Item Gallio in colore : « Sustulisse eos, qui jam relicti sine spe vix spiritum traherent : quibus non injuria fieret, si aliquid detraheretur. » Ad Rhetorem minus commode retuleris, quum videatur in hac, quam in illa Controv. multo egisse latius.

2. *Nondum de jure controversiam facio.* Quod mihi in meum competiit servum. *Schult.*

3. *Picturæ Herculis liberos occidentis.* Hercules in furorem actus a furiis; Euripides enim in Tragœdia, quæ *Hercules furens* inscribitur (qualem et Seneca Tragicus docuit) Irim inducit, quæ Junonis jussu Lyssam Furiam, id est, rabiem adduxit, ut Herculem in Furorem ageret : qui mente captus in filios crudeliter

opifex rerum imperitus[1] ad legem innocens est. An hoc ei facere licuerit. Hoc in illa dividitur. An Olynthius fuerit apud Atheniensem, etiam antequam fieret decretum. Servus, inquit, est meus quem ego emi belli jure[2]; vobis, Athenienses, expedit : alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur, quidquid[3] est bello partum. Et est contra. At ille servus alii emptori esse potest, Atheniensi non. Quid enim si Atheniensem a Philippo emisses? Atqui sciebas Olynthios nobis conjunctos esse fœdere. Ut scias, inquit, servos fuisse, decretum postea factum est Atheniensium, quo juberentur et liberi et cives esse; quare hoc illis jus, si jam habebant, dabatur? Deinde, an decreto hoc non contineatur, liberi ut fiant, sed ut esse liberi judicentur. Hoc censuimus, Olynthios cives nostros esse; ita et ille civis noster fuit. Non inquit; nam decretum in futurum factum est, non in præteritum. Vis hoc scire? Non quisquis Olynthium servum habuit, accusabitur, quod civem in sua servitute tenuerit. Si quis tunc inter necessaria servilium officiorum ministeria percussit[4], aut cecidit, injuriarum accusabitur?

sæviit. Cicero in Lucullo, qui est Academicarum lib. IV : « Quid apud Euripidem Hercules, quum ut Eurysthei filios, ita suos configebat sagittis? quum uxorem interimebat? quum conabatur etiam patrem? » *Schott.*

1. *Opifex rerum imperitus.* Videtur eo adspectum, quod opifices ex Instituto Erechtei ordo civium erant, ut et agricolæ, et pastores, item, armati. Quod ille ab Ægyptiis suis acceptum, Athenas transtulisse videtur. Vide Diodor. Siculum I, 74. Ubi id quoque refert, apud Ægyptios gravissimam incurrisse pœnam, si qui opifices Remp. capessere ausi essent, idque ex ea quoque, quantum videtur, causa, quod rerum imperiti, et suæ tantum artis gnari haberentur. Adde, quæ dixit Hispo Rom. in colore. *Schult.*

2. *Quem ego emi belli jure.* Perge post hæc ea, quæ excusata sunt, similitudine præcedentium, ex iisdem restituens : *Id tueri vobis, Athenienses, expedit. Schult.*

3. *Quidquid est bello partum. Et est contra. At ille.* Ex his vestigiis corruptissimum locum sic emendo : *Quidquid est bello partum, perdetis; contra ait : Ille.* Quæ quasi formula est, qua in divisionibus contradicentium ponunt rationes. *Schult.*

4. *Percussit.* Quia id, quod facto

atqui quantum ad jus attinet, nihil interest, occiderit, an ceciderit; nam aut nec cædere licuit, aut nec occidere.

COLOR. A parte Parrhasii fecit hunc colorem, emptum esse a Parrhasio senem, inutilem, exspiraturum. Si verum vultis, inquit, non occidit illum, sed deficientis et alioquin exspiraturi morte usus est. Torsit, inquit, tamen: si lucri causa, objice, Nempe crudelitatis pretium Athenæ habent. In argumentis dixit, quantum semper artibus licuisset: medicos, ut vim ignoratam[1] morbi cognoscerent, viscera rescidisse; hodie cadaverum artus rescindi, ut nervorum articulorumque positio cognosci possit.

Albutius hoc colore: Calamitosum fuisse, orbum, palam mortem optantem: nec aliter illum Philippus vendidisset, nisi putasset illi pœnam esse vivere.

Silo Pompeius putabat commodius esse, si hoc animo isset Parrhasius ad auctionem, ut aliquem in hunc usum emeret; poterit enim videri, elegisse vilissimum et maxime inutilem.

Fusco Arellio placebat, emptum quidem illum in alios usus: sed quum deficeret, et mori vellet, in id quod unum ex cadavere artifex poterat, impensum.

Gallio ad neutrum se alligavit, nec dixit, quo animo emisset. Gallionis color intolerabilis est; dixit enim, senem ex noxiis Olynthiis emisse. Quod si licet illi fingere, non video quare non eadem opera dicat, et conscium proditionis Lastheni, et se pœnæ causa torsisse.

Hispo Romanus ignorantiam illam excusavit[2]. Pictor, inquam, intra officinam suam clausus, qui hæc tantum vulgaria jura noverit, in servum nihil non domino licere,

opus erat, factumque volebat paterfamilias, non est exsecutus. *Schult.*

1. *Medicos ut vim ignoratam.* Ut medicos mittam, videor apud Tertullianum legisse ab Herophilo medico sexcenta cadavera secta fuisse; lib. de anima cap. 10. *Schott.*

2. *Ignorantiam illam excusavit.*

pictori nihil non pingere, mancipium suum operi suo impendit. Non omnia, inquit, narras : Olynthius fuit ille qui periit. Quid autem ad rem pertinet, cujus nationis servus fuerit? Audes, inquit, servum dicere Olynthium? etiam, post bellum, et ante decretum. Alioquin quod vos illis dedistis beneficium, nisi quod jam illos nec torquere licet, nec occidere?

Græci nefas putaverunt, pro Parrhasio dicere : omnes illum accusaverunt; in eosdem sensus incurrunt.

Glycon dixit : Πῦρ καὶ ἄνθρωπος, Προμηθεῦ, τὰ σά σε δῶρα [1] βασανίζει.

Triarius hoc ex aliqua parte quum surriperet inflexit. Hoc aiebat Severus Cassius, qui hoc facerent, similes sibi videri furibus, alienis poculis ansas mutantibus. Multi sunt, qui detracto verbo [2], aut mutato, aut adjecto, putant se alienas sententias lucrifecisse. Triarius autem sic vertit, Corrupisse duo maxima Promethei munera, ignem et hominem. Sed egregie illam surripuerunt. Euctemon qui dixit, Προμηθεῦ [3], ἐπί σέ τις πῦρ καὶ ἄνθρωπον, sanius quam Glycon : Ἄθλιος εἶ, Προμηθεῦ [4], σέ τις γράφων, ἄνθρωπον ἀφανίζει. Damas corruptissime :

Lege : *Solam excusavit.* Quod præterea objiciebatur, defendit. *Schult.*

1. Τὰ σά σε δῶρα βασανίζει. Vulgatum explico ex iis, quæ Euctemon dixit; ubi vide. Hæc sententia eo ipso insana judicari dein a Seneca videtur, quod obliqua est nimis, cui rectæ esse licet. *Schult.* — Recte Schottus : « Ignis et homo, o Prometheu, tua dona te torquent. »

2. *Multi sunt qui detracto verbo.* Pertinet ad imitationis rationem, de qua variæ sunt, et repugnantes doctorum hominum sententiæ; vide ad Suas. 7, et Contr. 18. *Schott.*

3. Προμηθεῦ, etc. Vertit Schottus : « Prometheu, post te aliquis ignem hominem. » — Immo sic verte : « In te quisquam, o Prometheu, ignem et hominem, » supple, « tua dona vertit! » Et sup. vid. Glyconis sententiam. Ed.

4. Ἄθλιος εἶ, Προμηθεῦ. « Infelix es, Prometheu : aliquis te pingens, hominem de medio tollit. » Emendavi corruptissimam lectionem : ΑΔΑΙΟΣΙ Προμηθεῦ μέ τις, κ. τ. λ. Ed. — Græca hæc non suo loco videntur inserta, iisque præscribendus auctor *Damas*, qui nunc sequitur; illique surrogandus Craton; ita densissimæ huic loco tenebræ et difficultates removeri possunt. *Schult.*

Δικαίως [1], ὦ Προμηθεῦ· διὰ τί γὰρ πῦρ ἔκλεπτες ἀνθρώπῳ;

Hic est Craton venustissimus homo, et professus...

Asinius, qui bellum cum omnibus Atticis [2] gerebat, quum donaret illi Cæsar talentum, in quo xxiv [3] sestertia sunt Atheniensium more, Ἢ πρόσθες [4], φησὶν, ἢ ἄφελε, ἵνα μὴ Ἀττικὸν ᾖ. Hic Cæsari, quod illum nunquam nisi mense Decembri audiret,...*dixit, et quum commendaretur a Cæsare Passieno, nec curaret, interroganti, quare non complecteretur tanti viri gratiam, Ἡλίου καίοντος λύχνον οὐχ ἅπτω. Sæpe solebat apud Cæsarem cum Timagene confligere, homine acidæ linguæ, et qui nimis liber erat, puto, quia diu non fuerat. Ex captivo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario usque ad amicitiam Cæsaris felix, usque eo utramque fortunam contempsit, et in qua erat, et in qua fuerat, ut quum illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum, quasi et ipse illi ingenio suo interdiceret: disertus homo et dicax, a quo multa improbe, sed venuste dicta, ne modum excedam, excurro, et ad Parrhasium revertor.

Nicetes dixit: Εἰ πίνακι [5] διαπύρῳ ζωγραφοῦνται, πάνυ τυραννοῦνται.

1. Δικαίως. Indignantis et in Promethea stomachantis oratio, quam paulo ante jam explanavi ad verba Euctemonis. *Schult.* — Vertit Schottus: « Recte, o Prometheu: nam quare ignem homini (id est, hominis causa) clepsisti? »

2. *Asinius qui bellum cum omnibus Atticis.* Atticos vocat non Græcos, sed Latinos, qui se Atticos dicebant, ut Calvus, et Brutus, item Lælius, Scipio, Cato, apud Fabium lib. XII, cap. 10. *Schott.*

3. *Talentum in quo viginti quatuor sestertia.* Hoc est 24 millia sestertium, seu denariorum sex millia. Plinius lib. XXXIV, cap. 11: « Talentum Atticum denariorum sex millibus taxat M. Varro. » *Schott.*

4. Ἢ πρόσθες, etc. Vertit Schottus: « Vel appone, inquit, vel aufer, ne sit atticum. » Et infra, Ἡλίου, etc. vertit idem: « Sole ardente lucernam non accendo. » — Ἡλίου καίοντος. Simplex: Quum mihi, o Cæsar, tua uti gratia, illiusque splendore illustrari contingit, aliorum gratiam nihil facio.

5. Εἰ πίνακι, etc. Vertit Schottus:

Hispo Romanus dixit : Ignes, ferrum, tormenta : pictoris ista, an Philippi officina est?

Sparsi sententia in descriptione picturæ habet aliquid corrupti : ubicumque sanguine opus est, humano utitur : dixit enim quod fieri non potest[1].

Illum locum omnes tentaverunt : Quid si volueris bellum pingere? Quid si incendium? Quid si parricidium?

A Græcis Dorion furiose dixit : Τίς Οἰδίπους[2] ἐν τῇ ἄλῃ; τὶς Ἀτρεύς; οὐ γράφεις οὐδὲν, ἂν μὴ μύθους ἴδῃς ζῶντας.

Sed nihil est quod minus ferri possit, quam quod a Metrodoro dictum est : Μή μοι Τρῳάδας, μηδὲ [3]Νιόβην. Ἐπίθες τῷ πυρὶ προνωπὸν Προμηθέα. Πᾶν ἢ οὐδέν.

Triarius dixit : Nondum dignum irato Jove gemuisti.

Haterius dixit sanius : Nondum vultus ad fabulam convenit; et illud : Parrhasi, ut omnia fiant ad exemplum, vivat qui tortus est.

Sed si vultis audire, supra quod non possit procedere insania, Licinius Nepos ait : Si vultis digne punire Parrhasium, ipse se pingat.

Non minus stulte Æmilianus quidam Græcus rhetor (quod genus stultorum amabilissimum est) ex arido fa-

« Si in tabula ignita pinguntur, tyrannide utique vexantur. » Ergo tyrannus Parrhasius. Ergo reip. læsæ jure accusatur. Ed.

1. *Dixit enim, quod fieri non potest.* Nec enim pictor imitari possit sanguinem verum allinendo; qui quum suis non continetur venis, brevi tempore, longe diversum induit colorem et speciem. *Schult.*

2. Τίς Οἰδίπους, κ. τ. λ. « Quis aderit Œdipus errans? quis Atreus? Nihil pingis, nisi fabulas intuearis viventes. » Editi habent fœde depravatam lectionem : Τίς Οἰδίπους ΑΗΤΗ ΑΛΙ, τίς Ἀτρεὺς, οὐ γράφεις. Ἰ δ' Ἥραν, μὴ μύθους ἴδῃς. ΖΗΝΝΙΑΣ vel ζῇ Αἴας.

3. Μή μοι Τρῳάδας, μηδὲ Νιόβην. Hæc quasi ad quosdam, qui suadent, ut Troadas pingeret, aut Nioben. Ne, inquit, mihi istas nunc memorate. Occasio est pingendi Promethea : cui rei lento igne hunc Olynthium torquebo. *Schult.* — Verte : « Nemo mihi Troadas, nemo Nioben. Impone igni pronum Promethea. Aut omnia, aut nihil. » Nihil vult Parrhasius, nisi quod in crudelitate extremum. Vulg. κατανουκειν, aut πολουκειν, unde Schottus πέπτωκεν, male.

tuus[1] dixit : Ἀποκτείνατε[2] Παῤῥάσιον, μὴ θελήσας γράφειν ἐξ ἡμῶν ἀρχέτυπον εὕρῃ.

PAUSANIAS dixit : Διὰ[3] σὲ, Παῤῥάσιε, αὐτοῦ ἐκπορευόμεθα θεῶν ναοῦ ἀφαγνίσαντες.

OTHO PATER, quum pro Parrhasio diceret, in hoc colore derisus est. Quia conciderant, inquit, per proditores Olynthii, volui pingere iratum proditori suo Jovem.

GARGIUS multo stultius, quare Promethei Parrhasius supplicium pinxisset. Ego, inquit, ardente Olyntho non odissem ignium auctorem!

LATRONIS illa celebris sententia est, quam SPARSUS quoque subtractis quibusdam verbis dixit in descriptione mortuorum : Parrhasi, emorior; sic tene.

Hanc sententiam aiunt et DIOCLEM CARISTIUM dixisse non eodem modo[4] : Ἄπιστος[5] ἡ ὑπεροψία· πρὸς τὸ ἀρέσκον εἶδος ἐβόα, Μένε.

SPIRIDION[6] honeste Romanos vicit; multo enim vehementius insanit, quam nostri fanatici. Voluit videri

1. *Ex arido fatuus.* Non hoc accipiendum, ut supra, *ex captivo cocus, ex coco lecticarius.* Sed ex *arido* dictum pro *aride;* ut *ex vero* pro *vere* Sallustio. Colum. 5, 6. « Commendabilis succo ex austero dulci. » Nempe qui maxime insaniunt in dicendo plerumque ariditate laborare non solent; ut tamen in id vitium non raro incidant. *Schult.*

2. Ἀποκτείνατε, etc. Vertit Schottus : « Occidite Parrhasium, ne, pingere volens, de nobis exemplar reperiat. »

3. Διὰ σὲ, κ. τ. λ. « Propter te, Parrhasi, ipso egredimur deorum templo non sine expiatione, » tanquam ex incesto loco, propter fœdum hujus tabulæ conspectum. Vulgata male : ἀστείου ἐκπορευόμεθ' νέων ναοῦ. Erunt forsitan qui ἀστείου retinere velint, *urbani, in astu*, id est, *in urbe siti :* sed nec frequens vox eo sensu, et hic aliena. ED.

4. *Dixisse non eodem modo.* Nam illius in sententia, ut et in ista Sparsi, quam adduxit hæc dicit Parrhasius. *Schult.*

5. Ἄπιστος, etc. « Incredibilis superbia! quum placentem nactus esset formam clamabat : Mane. » ED.

6. *Spiridion.* Vulgo : *Hispo rideon' honeste Romanus fecit.* Conjecit Faber : *Spiridion honeste minus fecit.* Schultingius autem : *Spiridion honestos Romanos fecit.* Tuta mihi videtur lectio quam accepi. Honeste, id est, præclare Romanos vicit ille Græcus, quum se illis insaniorem præstitit. Favent quidem huic sen-

volturios ad tabulam Parrhasii advolare, fabula eleganti ad turpem sententiam perductus. Traditur enim, Zeuxin, ut puto, pinxisse puerum, uvam tenentem: et quum tanta esset similitudo uvæ, ut etiam aves advolarent operi, quemdam ex præsentibus dixisse, aves male existimare de tabula: non fuisse enim advolaturas, si puer similis esset. Zeuxin aiunt oblevisse uvam[1], et servasse illud, quod melius erat in tabula, non quod similius. Spiridion æque familiariter in templum volturios subire putavit, quam passeres aut columbas. Dixit enim: Σαρκοφάγα σου ἡ γραφὴ καὶ τὰ ζῶα[2].

Sed nolo Romanos in illa re vinci. Restituet aciem MURRHEDIUS, qui dixit: Pinge Triptolemum, qui junctis draconibus sulcavit auras.

Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerant, et APATURIUS locum sibi vindicat; dixit enim: Ω τοῦ τὸ πῦρ εἰς θεοὺς παρακλαπῆναι[3].

tentiæ verba postmodo sequentia: *sed nolo Romanos in illa re vinci;* quæ his certe respondent. ED.

1. *Zeuxin aiunt oblevisse uvam.* Non dissimile de Protogenis pictura Strabo lib. XIV Geograph. in qua perdicem, quod eum homines tantum admirarentur, et vivi perdices accinerent, Satyrum quoque quamquam perfectissimum contemnerent, spongia inducta oblitterasse refert. Nam πάρεργον τῷ ἔργῳ cedere oportere, nec pluris faciendum esse judicabat.

2. Καὶ τὰ ζῶα. Animalia, id est, aves, quæ ad tabulam tuam advolant. Sunt enim vultures. Eo carnivora erat pictura, quod illius causa consumptus tormentis senex Olynthius. *Schult.* — Vertit Schottus: « Carnivora sunt tua et pictura et animalia. »

3. Ὦ τοῦ τὸ πῦρ, κ. τ. λ. « O fatale tibi quod adversus deos ignem furatus es! » Vulgo ᾧ τοῦτο τὸ πῦρ, sine sensu. ED.

CONTROVERSIA XXXV.

FUR ACCUSATOR PRODITORIS.

Lex. Injuriarum sit actio.

Lex. Fur concione probibeatur.

Thema. *Quidam, quum divitem postulasset proditionis, noctu parietem domus ejus perfodit, et scrinium, in quo missæ erant ab hostibus litteræ, sustulit. Damnatus est dives. Concionari quum vellet accusator, a magistratu prohibitus est. Agit injuriarum.*

PRO FURE. Porcii Latronis. Id solum sustuli, quod fur reliquisset; nihil tam fur timuit, quam ne dominus furtum nollet agnoscere. Fac mihi invidiam : prodidi furtum meum. Ago magistratui isti gratias : quum ad illum furtum meum detulissem, furem submoveri [1] non jussit. Ruentem civitatis statum unius parietis ruina reposui.

Osci. Sollicitus erat, ne quod perdiderat [2] quæreretur. Indicium profiteor, multos furti conscios habeo; furti mei civitas conscia est. At illud tuto illi ostendi [3]; hoc furtum non solus habeo. Furtum est, quod timet dominus

1. *Furem submoveri non jussit.* In vet. diserte, *puerum suum moveri non jussit.* Suspicor vulgarem sollicitari non debere. Etenim meretrices et lenones, Controv. 2, et rursum 25, a lictoribus submoveri prodeunte Consule, solitos dixit Seneca, ita et fures ut infames, solere verisimile est. *Schult.*

2. *Sollicitus erat, ne quod perdiderat, quæreretur.* At fur nihil perdiderat, immo furto acquisierat; quomodo igitur sollicitus esse potuit, ne quod perdiderat, quæreretur? dives etiam sollicitus esse non poterat, ne quod perdiderat quæreretur, quum in ejus esset potestate vel furtum quærere, vel tacitum ferre. Vide igitur ne legendum sit, *sollicitus eram, ne quod perdiderat quæreretur,* id est, ne dives furtum sibi factum silentio præteriret, res furto ablatas non agnosceret. *N. Faber.*

3. *At illud.* Adde his Justiniani Instit. de obl. quæ ex del. nascuntur, lib. IV, tit. 4, § 4. *Schult.*

agnoscere[1]? potui non esse pauper, habui quod magno venderem[2]. Teneo ecce epistolas, in quibus manifesta proditionis argumenta sunt, in quibus hostium consilia. Te interrogo, si furtum est, repono.

MUSÆ. Furtum vocas, quod qui perdiderat, negabat suum? furtum feci, sed ex hostibus.

CLODII TURRINI. Furtum vocas, quod qui perdiderat, supplicium tulit: qui surripuerat, præmium? Utri permisissetis loqui, si eo tempore fur venisset et dominus? potui rempub. magno vendere[3] vel proditori.

ARELLII FUSCI PATRIS. Mille navium[4] duces furto Trojam cepistis; si bene furto evertuntur urbes, quanto melius servantur? Si non indicavero cujus sit, nemo cognoscet.

VIBII RUFI. Cujus ego, si potuissem, non parietem tantum, sed pectus ipsum perfodissem. Nondum totum consummavi officium[5]: non est tam angusta respublica, ut ab uno opprimi possit.

CESTII PII. Nolite a me omnia exigere quæ scio; multa sunt: quædam et in concione dicenda. Hoc furtum libe-

1. *Furtum est, quod timet dominus agnoscere?* Furtum esse negat, quod infitietur dominus sibi ablatum. Est enim « furtum, contrectatio fraudulosa lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus ejus, possessionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere. » Paulus in l. I. D. de furtis, et Justinianus Instit. lib. IV, tit. 1. *Schott.*

2. *Habui, quod magno venderem.* Clodius Turrinus mox: *Potui remp. magno vendere vel proditori. Schult.*

3. *Potui remp. magno vendere.* Et clam, ne quis resciret, maximas opes mihi quærere. Quare suspicio nulla esse debet, quod furtum facere voluerim, quod pro vero furto esset habendum. Quo de genere hoc meum non est, cæteroquin ipse non indicassem. Præterea, quod exploratissimi juris est, nec *furtum sine affectu furandi committitur. Schult.*

4. *Mille navium.* Rotundo numero usus est, ut et Maro Æneid. II: « Non anni domuere decem, non mille carinæ. » Et lib. IX: « Non armis mihi Vulcani, non mille carinis Est opus in Teucros. » *Schott.*

5. *Nondum totum consummavi officium.* Plures enim et plura sunt, de quibus pro concione indicare constitui. Hæc dicens simul in suspicionem adducebat magistratum, qui

ros vestros docete. Rogo vos, Judices, per furtum meum, quotiens furtum meum protuli, tacet dominus[1]; ego fur? Ecee altera injuria. Non tu, inquit, perfodisti domum? Tace, ego novi ista melius. Narrare soleo, non negare quæ scio.....

(*Cætera desunt. Quæ sequuntur, ex Epitoma sumpta sunt.*)

In forum veni, narravi nocturnam expeditionem meam. Convenerant omnes tanquam ad concionem. Cur me submoves ante accusationem, quum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum! proditoris vigilantissimum pectus, et in exitia nostra semper sollicitum, publica fata sopiebant. Ita etiam ministros ejus alligaverat somnus, ut mihi liceret eligere, quod tollerem. Diruere mihi videbar hostium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factum est? Nemo fur rempub. cogitat; nihil non licet pro repub. facere.

PARS ALTERA. PRO MAGISTRATU. Quale illud, dii, spectaculum fuit? composuerat inter se fortuna reipub. furem, et proditorem; ut vidit inutile furtum suum, prodidit, ut nobis venderet quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori posset imponere. Consilium videri vult infelicitatem furti sui. Lex quæ nocturnum furem occidit, quoquo modo jubet[2], non de damnato,

concionari prohibebat, quasi sibi aut suis conscientia proditionis metuens, prohiberet, ne indicium publice fieri posset. Conscios plures esse significat, subjungens : « Non est tam angusta resp. ut ab uno opprimi possit. »

1. *Tacet dominus*. Lege : *Tacuit.* Nam dives ille jam supplicium tulerat, nec erat superstes. Accipienda autem ista, *quotiens furtum meum protuli*, *tacuit dominus*, quasi parenthesi essent inclusa. Perge dein : *Egone fur?* Ven. *ecce fur.* Unde quum et numerus, et oratio flagitare viderentur, ita emendare cœpi. *Schul.*

2. *Jubet*. Ven. *occidi jubet*, *quoque modo jubet.* Quod si recipimus, legendum dein, *nec de damnato.* Infames vero, quos inter fures, quasi in civitate mortui sunt. Ut minus sit

sed de fure loquitur. Odit hoc vitium, nec immerito; non multum abest a proditore. Sustulit quod non elegit, sed quod illi fatum publicæ felicitatis objecit. Uno tempore et proditorem nobis ostendit, et furem, qui divitem compilare mallet, quam damnare. Effregit domum manu suspensa, elusit illum; non tunc primum fecit[1]. Sustulit, non quod voluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus est proditor, malo inventus.

mirum, si furem magistratus, quamvis non damnatum, ipso tamen jure infamem, concionari prohibeat. *Schult.*

1. *Non tunc primum fecit.* Ven. *Non tamen pœnitet fecisse.* Unde emendo: *Nunc tandem pœnitet fecisse.* Sed ego ineptus jam, qui restituendis his centonibus, studiosi forte alicujus arbitrio sæpe non periade consutis quam discerptis, operam et tempus perdo. Ipsis aureis illis maximorum optimi aut huic proximi seculi ingeniorum monumentis, unde ista excerpta, immori, non tantum immorari suave esset.

CONTROVERSIARUM QUÆ EXSTANT FINIS.

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARUM

LIBRIS.

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARUM

LIBRO PRIMO.

DECLAMATIO I.

PATRUUS ABDICANS[1].

LEX. Liberi parentes alant, aut vinciantur.

THEMA. *Duo fratres inter se dissidebant: alteri filius erat. Patruus in egestatem incidit. Patre vetante, adolescens illum aluit; ob hoc abdicatus, tacuit. Adoptatus a patruo est. Patruus, accepta hæreditate, locuples factus est. Egere cœpit pater. Vetante patruo, aluit illum adolescens. Abdicatur. C. D.*

(Excerpta ex Contr. 1, lib. I.)

DECLAMATIO. Eo jam perductus erat, ut omnem spem ultimorum alimentorum in ea sola domo poneret, in qua habebat abdicatum et inimicum. Ipse, inquit, me ali vetuit. Imitationem alienæ culpæ innocentiam vocas? Omnis instabilis et incerta felicitas est. Quis crederet jacentem super crepidinem Marium, aut fuisse consulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid desperandum infelicibus[2]? Ne circa plura instabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta rogetur, et

1. *Patruus abdicans*. Addunt quidam *nepotem*, sed inepte. Nam *fratris filium* dicendum, ex Jureconsultorum, ad quos hæc tractatio pertinet, sententia. Nepos enim avi nepos est, non patrui. Sed hæ declamationum inscriptiones, ab indoctis librariis et grammaticis confictæ. Quare nihil sudandum putem. *Schott.*

2. *Quid desperandum infelicibus?*

quis roget. Non sum hospes gravis. Unum senem advoco. Hoc tibi vitio placui, pater. Perierat totus orbis, nisi iram finiret misericordia. Jactatus inter duos patres, utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus. Illud tamen, pater, deos testor, divitem te relinquo. Circumibo tecum, pater, aliena limina. Ostendam omnibus, et me qui alimenta dedi, et te qui negasti. Abdicari non possum ob id quod feci, lege cogente. Quid si flere me vetes, quum vidi hominem calamitosum? Non sunt affectus nostri in nostra potestate. Quædam jura non scripta, sed scriptis omnibus certiora sunt.

PARS ALTERA. Crescere ex mea proposuit invidia homo, qui se melius jactare potest, quam defendere. Justus meus metus; ne hæredem ingratum scribam, inimicum relinquam. Etiam si tu non odisti eum, qui fecit mihi injuriam : ego odi illum, qui fecit tibi. Desinit esse filius, qui non tantum a patre abdicatus, sed ab alio adoptatus est. Audite, quam valde eguerim. Fratrem rogavi. Quis es, tu qui de facto patrum feras sententiam? Ad te arbitrum odia nostra non mittimus. Judices deos habemus.

EXTRA. ALFIUS FLAVUS [1] prætextatus apud CESTIUM controversias declamabat. Semper autem commendabat eloquentiam ejus aliqua res extra eloquentiam [2]. In puero eloquentiæ lenocinium erat ingenii ætas.

Rectius in Britannico exemplari : *quid non sperandum*; quo usus est Isaacus Pontanus, Analect. lib. III, cap. 4. *Schott.*

1. EXTRA. *Alfius Flavus*, etc. Habent membranæ Vossiana et Hugen. *Extra controversiam dicta. Alfius Flavus*, etc. Videtur sic integrius posuisse in principio eclogarius, quicumque ille fuerit, quod postea fere uno isto vocabulo, EXTRA, significaturus erat. Lib. IV, Decl. II, est: *Extra controversiam. Gronovius.*

2. *Extra eloquentiam.* Libri duo *controversiam*; quod non bene congruit sequentibus. *Schott.*

DECLAMATIO II.

SACERDOS PROSTITUTA.

LEX. Sacerdos casta e castis [1], pura e puris sit.

THEMA. *Quædam virgo a piratis capta veniit. Empta a lenone, et prostituta est. Venientes ad se exorabat stipem. Militem qui ad se venerat, quum exorare non posset, colluctantem [2] et vim inferre volentem occidit. Accusata, absoluta, et remissa ad suos est. Petiit sacerdotium. Contradicitur.*

(Ex Controv. 2, lib. I.)

DECLAMATIO. Sacerdos vestra adhuc in lupanari viveret, nisi hominem occidisset. Quo mihi [3] sacerdotem, cujus precaria castitas est? Id enim deerat, ut eas templa recipiant, quas aut carcer, aut lupanar ejecit. Indignam te sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. Fortuna, inquit, pati coegit, et misereri debent omnes mei. At nos non facimus miserandas sacerdotes. Nec est apud nos maximus honor ultimorum malorum solatium. Ita domi custodita est, ut rapi posset. Ita curæ fuit suis, ut rapta non redimeretur : ita raptæ pepercere piratæ, ut lenoni venderent : sic emit leno, ut prostituerit : sic venientes deprecata est, ut ferro opus esset. Movet me respectus omnium virginum, si in civitate nulla inveniri poterit, nec meretrice castior, nec homicida purior. Nulla est satis pudica, de qua quæritur. Omnes, inquit,

1. *Casta e castis.* Præpositio *e* abest hic, et mox ab antiquis et Frob. *Schott.*

2. *Colluctantem.* Alii *tum luctantem et vim.* Illud, *tum*, per se non nimis elegans tollit membrana V. hoc modo legendo : *quum exorare non posset, colluctantem et vim inferre conantem occidit. Gronovius.*

3. *Quo mihi sacerdotem.* Alii

exoravi. Si quis dubitat an meretrix esset, audiat quam blanda sit. Putemus tres sacerdotium petere : unam, quæ capta sit; alteram, quæ prostiterit; tertiam, quæ hominem occiderit. Omnibus nego.

PARS ALTERA. Voluerunt dii esse miraculo[1], in captiva libertatem, in prostituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrent[2] sane omnes tanquam ad prostitutam venisse, dum tanquam a sacerdote decesserint : quam pudica sit miles ostendit; quam innocens, judex; quam felix, reditus. Inter tot pericula dii non servassent, nisi sibi servaturi fuissent. Totum populus ad servandam pudicitiam contulit, quidquid ad violandam attulerat. Dicat diis pudicitiam, quibus debet.

EXTRA. Longe recedendum est ab omni obscœnitate et verborum et sensuum. Quædam satius est causæ detrimento tacere, quam verecundiæ dicere.

quid mihi sacerdotem : alii *quid mihi cum sacerdote.*

1. *Miraculo.* In duobus hæc vox desideratur; sed male, et in textu est supra p. 99.

2. *Narrent.* Text. *narrate*, p. 99.

DECLAMATIO III.

INCESTA DE SAXO.

LEX. Incesta de saxo dejiciatur[1].

THEMA. *Incesti damnata, antequam dejiceretur, Vestam invocavit; dejecta vixit. Repetitur ad pœnam. Contradicitur.*

(Ex Controv. 3, lib. I.)

DECLAMATIO. Id enim deerat : ut modestior in saxo esset, quam in sacrario fuerat. Dubitari non potest, quin usque dejicienda sit, donec efficiatur, propter quod dejecta est.

Patrocinium suum putat pereundi infelicitatem. Quid tibi, importuna mulier, imprecer? nisi ut ne bis quidem dejecta pereas. Exponam cum quo stuprum, vel quando commiserit? Quia probavi ista[2], damnastis. Non putas legem cavisse ut perires, quæ cavit quemadmodum perires? Male de diis[3] existimas, si sacerdoti suæ tam sero succurrunt. Ita dii maluerunt absolvere damnatam, quam sacerdotem?

PARS ALTERA. Damnata dejecta est, absoluta descendit. Putares puellam non dejici, sed demitti. Lex sacerdotem non ad saxum usque differret[4], nisi sententiam deorum exspectaret. Erat altitudo montis etiam secure despicientibus horrenda.

1. *De saxo dejiciatur. De* recte abest a vett. libris. *Schott.*

2. *Quia probavi ista.* Sic libri duo et Froben. Alii *istam. Schott.*

3. *De diis.* Sic lib. vet. et Frob. *De iis* Hervag. *Schott.*

4. *Differret.* Frob. et scripta lectio *deferret. Schott.*

DECLAMATIO V.

RAPTOR DUARUM.

Lex. Rapta, raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet[1].

Thema. *Una nocte quidam rapuit duas. Altera mortem optat, altera nuptias*[2].

(Ex Controv. 5, lib. I.)

DECLAMATIO. Stupro accusatur, stupro defenditur. Cum altera rapta litigat, alteram advocat. Vindicate, patres. Fortior publicæ disciplinæ severitas surgat, jam binæ rapiuntur. Coit populus, velut publico metu territus, vix credens duos fuisse raptores. Alteram injuriæ rapuit, alteram patrocinio. Perieras jam, raptor, ni bis perire meruisses. Si te ante rapuisset, et nuptias optasses, deinde hanc vitiasset antequam nuberes, negares illum, jubente rapta, debere mori? Nihil amplius raptori præstare potes, quam ne lege tua pereat. Contra alienam legem nullum jus habes. Tu raptori præstas, ut illum ipsa non occidas. Non potest præstare, ne quis occidat.

PARS ALTERA. Inter pares sententias mitior vincat. Refer Virginiam, dic Lucretiam[3]. Plures tamen Sabinæ sunt. Contumeliosum mihi erit te dignam videri, in cujus honorem homo occidatur; me dignam non videri, in cujus honorem servetur.

1. *Optet.* Alii *petat.*

2. *Altera nuptias.* Frob. *altera nuptias petit.*

3. *Dic Lucretiam.* D. Augustinus lib. I, cap. 38, de Civitate Dei: « Quum foderet gladio castum Lucretia pectus, Sanguinis et torrens egrederetur, ait : Testes procedant me non servisse tyranno, Sanguis apud manes, spiritus ante Deos. »

DECLAMATIO VI.

ARCHIPIRATÆ FILIA.

THEMA. *Captus a piratis*[1] *scripsit patri de redemptione; non redimebatur. Archipiratæ filia eum jurare coegit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset; juravit. Relicto patre secuta est adolescentem. Duxit illam. Orba incidit. Pater imperat archipiratæ filiam dimittat, et orbam ducat*[2]. *Nolentem abdicat.*

(Ex Controv. 6, lib. I.)

DECLAMATIO. Bonæ spei uxor, bonæ spei nurus, quæ vel amare potest captivum, vel odisse patrem. In carcere, inquit, ac tenebris jacebam. Narra, obsecro, soceri beneficia: puella non misericordia mota est, sed libidine.

PARS ALTERA. Eo me loco non deseruit, in quem et pater venire timuit. Vidisses membra vinculis pressa, macie retractos introrsus oculos, attritas catenis et inutiles manus[3]: talem quis amare, nisi misericors, potest? In tot consulatibus[4] Marius nihil habet clarius quam se auctorem. Pompeium, si hæreditariæ extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Servium regem tulit Roma. Quid tibi videntur illi rapti ab aratro, qui paupertate sua beatam fecere Rempublicam? Non possumus una felices esse: quod solemus, una infelices erimus.

1. THEMA. *Captus a piratis.* Auctior membrana Voss. *Obsequendum patribus.* LEX. THEMA. *Captus a piratis scripsit de redemtione.* Deest τὸ *patri.* Gronovius.

2. *Et orbam ducat.* Antiqua lectio *et alteram*; conf. supra ad p. 127.

3. *Inutiles manus.* Forte *mutilas manus. Schott.*

4. *In tot consulatibus. Inter tot consulatus* Frob. Sed vulgata magis placet.

DECLAMATIO VII.

A PIRATIS TYRANNICIDA DIMISSUS.

Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur.

Thema. *Quidam alterum fratrem tyrannum occidit*[1], *alterum in adulterio deprehensum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus, scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam misit; Si præcidissent ei manus, duplam pecuniam se daturum. Piratæ illum dimiserunt. Pater in egestatem incidit, petit alimenta. Negantem*[2] *vult in vincula ducere.*

(Ex Controv. 7, lib. I.)

DECLAMATIO. *Si præcideritis.* Si irasceris, potius scribe : *Si occideritis.* Tyrannicida exitum tyranni rogo; non timeo, ne, quas manus piratæ solverunt[3], judices alligent. Pro adultero filio rogas? Quærit nunc, quomodo tyranni fiant. *Duplam dabo.* Apparet, pro unico filio rogat. *Duplam dabo* : alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. *Si manus præcideritis.* Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Etiamnum manus meas petis? Nega tuam esse epistolam; et habes argumentum; dic : Ego te rogare etiam pro adultero soleo. Remiserunt me reip. cum manibus, patri cum epistolis. Hoc nostro seculo ad fabulas deerat, ut narraretur aliquis solutus a piratis, alligatus a patre. Ejus crudelitatis emptor, cujus nec pirata venditor. *Duplam dabo.* Quid necesse est? potui vilius solvi. *Ut præcidatis manus.* Obstupuere prædones, et,

1. *Fratrem tyrannum occidit.* Rotundius, omissa voce, membranæ Voss. et Hugen. *Quidam alterum fratrem tyrannum, alterum in adulterio deprehensum, deprecante patre, interfecit. Gronovius.*

2. *Negantem. Filium* addunt lib. duo, qui et mox *deducere*; sed forensis vox *ducere* magis quadrat. *Schott.*

3. *Non timeo, ne quas manus piratæ solverunt.* Alii legunt *non timeo manus quas piratæ solverunt*; recte vulgata : cf. p. 135.

Indica, inquiunt, patri, non omnia piratas vendere. Qualem optem patrem[1], nescio. Dives debilitat, egens alligat. Neutrum manibus meis expedit. Ubi est patrimonium tuum, quo tyrannos instruis, quo adulteros facis?

PARS ALTERA. Suscepi tria prodigia, inter me et se furentia; unum, qui posset patriam opprimere: alium, qui fratrem violare: alium, qui patrem. Lex hæc scripta est pro malis patribus. Nam boni etiam sine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, nisi pecuniam accepissent: et si sperassent, utique præcidissent. Non ira illa patris, sed calliditas fuit. Unde redimerem, non habebam. Rogare in tam avara civitate neminem poteram, in qua nec filii quidem patres alunt. Usus consilio sum: sciens piratas non crudeles, sed avaros, feci ut desperarent[2] quod posses redimi. An prudenter cogitaverim, nescio; interim feliciter cogitavi. Exclusa mens[3] est, ex quo vidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in parricidio. Relictus solus ex his senex[4].

EXTRA. Hic color approbandus est impetu[5]. Magna enim vi opus est, ut aliquis accusando se miserabilem faciat. SPARSUM memini hominem inter scholasticos insanum, inter sanos scholasticum[6].

1. *Qualem optem patrem. Patrem* abest a duobus libb.

2. *Ut desperarent, quod posses redimi.* Vix Latinum est illud, *quod posses.* Repone igitur ex membrana Voss. *Feci, ut desperarent posse redimi.* In Controversiæ Colore legitur: *Volui efficere, ut desperarent illum redimi. Gronov.*

3. *Exclusa mens.* Vetus lectio vera, *excussa*, ut in Controv. *Schott.*

4. *Relictus solus ex his senex.* Quid *ex his?* Certe ex tribus non fuit. Lege cum membr. Voss. et Hug. *Relictus solus, orbus, senex.* Plenius fuerat: *ex quo relictus sum solus, senex, orbus, egens, odi meos. Gronovius.*

5. *Approband. est impetu.* Membr. *Hic color approbandus est, si proferatur cum impetu.* Vide supra de Latrone. *Gronovius.*

6. *Inter sanos scholasticum.* Confer notam 1, sup. pag. 144.

DECLAMATIO VIII.

TER FORTIS.

LEX. Qui ter fortiter fecerit, militia vacet.

THEMA. *Ter pater fortem in acie, quarto volentem exire retinet, nolentem abdicat.*

(Ex Controv. 8, lib. I.)

DECLAMATIO. Quod patriæ superest, patri vindico. O me [1] filio pugnante lassum! Jam pro te nescio quid etiam lex timet. Miraris, si quod legi satis est, patri nimis est? Causa mihi abdicandi est, ne sine filio vivam. Abdicatio mea in potestate abdicati est. Optimus [2] virtutis finis est, antequam deficias, desinere. Lex quoque ter viro forti non diffidit, aut consulit.

PARS ALTERA. Certe abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter victi militant. Senator post sexagesimum et quintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Quidquid honoris nomine datur, in utramque partem licet. Alioquin desinit præmium esse, cui necessitas injungitur [3]. Otium imperas animo non otioso. Tumultus exortus est. In me omnium civium diriguntur oculi : et adhuc, verum dicendum est, nihil mihi patria debet. Nunquam pugnavi, nisi coactus. Adhuc militia mea legis munus est. Athenienses abdicato vicerunt duce. Quantum interest! Ille abdicationem virtute delevit, ego merui.

1. *Vindico. O me.* Frob. interpungit : *vindico omne;* et mox *laxum* Frob. pro *lassum. Schott.*
2. *Optimus.* Alii *optimæ.*
3. *Injungitur.* Ita duo libb. apud Schottum, qui omittunt sequentem periodum ad superiora pertinentem : alii *imponitur.*

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARUM

LIBRO SECUNDO.

DECLAMATIO I.

ADOPTANDUS POST TRES ABDICATOS.

THEMA. *Dives tres filios abdicavit; petiit a paupere unicum in adoptionem. Pauper dare vult: nolentem ire abdicat. Contradicitur.*

(Ex Controv. 1, lib. II.)

DECLAMATIO. Nunquam futurum putavi, ut aut pater meus liberos odisset, aut dives concupisceret. Diu dubitavit[1], ille amicum tentaret, an hic filium. Ita nos pauperes sumus, qui habemus quod divites rogent? Si immerito abdicavit, odi patrem, tot ejicientem innocentes: si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo æque paupertatem ac patrem: utrique assuevi. Non tibi per multos fulta liberos[2] domus est: quanquam nec sic quidem debuisti dare. Tutior adversus fortunam est, cui aliquid post damnum superest. Abdico, inquit; apparet, unde venias[3]. Una inter nos disputatio est: Iste me dignum putat beato patre, ego me meo. Divitem, inquit,

1. *Diu dubitavit, ille.* Ed. Bip. *dubitavi.* Alii *an ille*; lib. unus apud Schottum *ut ille*, alter *utrum ille.*

2. *Per multos fulta liberos.* Alii *permultis fulta liberis.*

3. *Unde venias*, ita duo libb.

esse te volo. O me abdicandum[1], si talem patrem relinquo. Quid me videri velim, nescio. Innocentem? sed abdicor : nocentem? sed adoptor. Non, ut in cæteris abdicationibus, in mea potestate est non abdicari. Perditurus sum patrem, si abdicor : perditurus sum, si non abdicor. Quid interest, utrum ejiciar, an transferar? Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum, quo efficitur, ne pater sit. Grave est, carere unico : gravius eo, quem alius[2] concupiscit. Non delectant ignoti servorum domino greges, nec sonantia laxi ruris ergastula; patrem gratis amo. Necesse est ut timeam infelicem liberis domum. Non potest inveniri reconciliationis aptius tempus; dives filios quærit.

PARS ALTERA. Magnum et hoc inter cætera paupertatis incommoda est, quod abdicationem filius non timet. Senatorium gradum census ascendit. Census equitem Romanum a plebe secernit. Census in castris ordinem promovet. Censu judex in foro legitur. Facilius est paupertatem laudare, quam ferre. Si emendati, inquit, fuerint liberi mei, habebo hunc cum illis; si perseveraverint, habebo pro illis.

EXTRA. Aridi declamatores fidelius quos proposuerint colores tuentur; non enim alicujus sententiæ dulcedo subrepit, nullum schema sollicitat. Sic quæ malam faciem habent, sæpe pudicæ sunt : non animus illis deest, sed corruptor.

Gallus Vibius[3] fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quam postea insaniæ. Cui hoc accidisse uni scio, ut ad insa-

apud Schott. et Frob. Alii *tantum ut vincas*.

1. *O me abdicandum*. Alii *o merito abdicandum*; et antea *bono* pro beate.

2. *Quem alius*. *Quem filius* Frob. et lib. vett. *Schott*.

3. *Gallus Vibius*. Alii *Nibius*; sed vitiose. Schottus legendum suadet *Caius Vibius*.

niam non casu caderet, sed judicio perveniret. Nondum insanos imitatur, dum lenocinium ingenii furorem putat; quod simulabat, ad verum redegit.

Otho Junius[1] pater edidit quatuor libros colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis[2] libros vocat: tantum in illis somniorum est.

Syriacus contra Maximum Stertinium, a quo premebatur, quum comes ejus fuisset, dixit: Per annos quindecim in officio tuo fui, dic quid peccaverim? Sed hæc est consuetudo vestra, injuriam vocatis[3] finem servitutis.

1. *Otho Junius*. Male Frob. et alii *Octavius*.

2. *Antiphontis*. Philosophi, qui somniorum libros scripsit teste Fulgentio et Suida; de quo mentio apud Ciceronem, de Nat. Deorum. *Schott.*

3. *Injuriam vocatis. Ut injuriam vocatis* lib. tres. *Schott.*

DECLAMATIO II.

JUSJURANDUM MARITI ET UXORIS.

Thema. *Vir et uxor juraverunt, ut, si quid alteri accidisset, alter moreretur. Vir peregre profectus est, misit nuntium uxori, qui diceret se decessisse. Uxor se præcipitavit. Recreata, jubetur a patre virum relinquere; non vult; abdicatur. C. D.*

(Ex Controv. 2, lib. II.)

DECLAMATIO. Dii immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis: effecistis, ut illud non periculum amantis esset, sed experimentum. Hos dividere vult socer, quos nec mors quidem dividet. Moriar[1], inquit: habeo et causam, et exemplum. Quædam se maritorum[2] rogis ardentibus miscuerunt: quædam anima

1. *Moriar*. Tres libb. apud Schottum exhibent *moriatur*.

2. *Maritorum*. Quidam addunt *amore*, quod abest a plerisque libris veteribus, et merito abesse nobis videtur; vide Controv. supra p. 184.

redemerunt maritorum suorum salutem, sollicitudine brevi. Inter has puella viva numeratur[1]. Assiduæ contentiones erant: Sine te vivere non possum: immo ego sine te; qui certaminum exitus esse solet: juravimus. Hic animus sine dubio jurantium fuit, ut vivi non diducerentur[2]: quum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.

PARS ALTERA. Non possum, inquit, relinquere virum. Quid non potest, quæ mori potest? Pæne dum falsæ mortis nuntium misit, veræ recepit. Potes sine viro pati; peregrinationem ejus tulisti. Jurejurando jam liberata es casu proximo.

EXTRA. Ovidius Naso apud Arellium Fuscum magistrum suum, hanc controversiam declamavit. Nam Latronis admirator erat.

Latro in præfatione quadam dixit: Non vides, ut immota fax torpescat, et ignes exagitata restituat? Mollit viros otium, ferrum situ rubiginem ducit. Naso dixit:

Vidi ego jactatas mota face crescere flammas
Et rursus nullo concutiente mori.

Hic autem dixit: Quidquid laboris est, in hoc est, ut uxorem a viro, et virum[3] ab uxore diligi concedas. Necesse est deinde, ut jurare permittas, si amare permiseris[4].

Ejusdem: Pauca nosti, pater, crimina: et litigavimus aliquando, et cecidimus: et fortasse, quod non putas,

1. *Puella viva numeratur.* Sic lib. duo. *Puellas viva nominatur* alii exhibent, et quidam *una nominabitur. Schott.*

2. *Diducerentur*, etc. Vet. lectio: *diduceremur, caveremus, divideremur. Schott.*

3. *Ut uxorem a viro et virum.* Scriptus in membrana Voss. *ut uxori virum et uxorem viro diligere concedas. Gronov.*

4. *Si amare permiseris. Ejusdem. Si amari permiseris eidem* lib. tres et Frob. *Schott.*

pejeravimus. Rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres versus, petivit invicem, ut tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Conscripserant illi quos tolli vellent, secreto : hic, quos tutos esse vellet. In utrisque codicillis iidem versus erant : ex quibus primum fuisse narrabat Albinovanus Pedo, qui inter arbitros fuit :

Semibovemque virum, semivirumque bovem.

Secundum :

Egelidum Borean, egelidumque [1] Notum.

Ex quo apparet, summi ingenii viro non judicium defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum. Aiebat interim, decentiorem esse faciem, in qua aliquis nævus esset.

1. *Egelidumque.* Alii male *gelidumque.* — De duobus his versibus confer quæ notantur ad ipsam controversiam, supra p. 190. Ed.

DECLAMATIO III.

RAPTOR PATREM NON EXORANS.

Lex. Raptor, nisi et suum et raptæ patrem intra tricesimum diem exoraverit, pereat.

Thema. *Raptor patrem exoravit, suum non exorat. Reum facit dementiæ.*

(Ex Controv. 3, lib. II.)

DECLAMATIO. Quid còntremiscis, senectus? Quid, lingua, trepidas? Quid obtorpuistis, oculi? Nondum est tricesimus dies. Ne tristiore quidem vultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit. Nimis cito exoratus est. Ne omnia vitia ejus ab adolescentia repetam, virginem rapuit, patrem accusat. Hoc intra triginta dies. Putas me accusatori permissurum, quod filio negavi? Miraris dubitare

patrem? Lex ipsa inter mortem et nuptias dubia est. Semper enim sibi omnia licere credidit : nihil me unquam rogavit. Ignovit, inquit[1]; ita aliquis ante me rogatus est? Demens sum. Vides : nimirum turpiter vivo. Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Potest aliquis ignoscere, sic roganti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis. Me miserum, quam pæne promisi[2]! O me miserum quod tantum triginta diebus irasci possum! Quid mirum, si citius illum exorasti? facilius est donare injuriam, quam crimen. Procede in medium senex, cujus misericordia crudelis sum. Jam, inquit, angustum tempus est; et tibi vacat accusare? Sic aliquis exorat? sic deprecatur? Apparet te nunc primum rogare. Quid enim tanquam demens[3] egi? Non sum exoratus; nondum transivit tempus; etiamnum exorari possum. Quam iniquum est, nondum esse me nocentem, et jam reum?

PARS ALTERA. Me miserum, pater! iræ tuæ detractum est nihil, tempori autem multum. Infelicior sum, quam si neutrum exorassem. Si servaturus es filium, jam tempus fuit : si occisurus, jam tempus est. Prior rogatus est, qui magis timebatur.

1. *Ignovit, inquit.* Vetus lectio : *ignovit enim; ite aliquis inquit; ante a me temere rogatus est.* Alius *ita* pro *ite. Schott.*

2. *Promisi.* Ita duo libri ap. Schottum; alii *permisi.*

3. *Tanquam demens.* Alii *tam demens.*

DECLAMATIO IV.

NEPOS EX MERETRICE SUSCEPTUS.

THEMA. *Abdicavit quidam filium. Abdicatus se contulit ad meretricem, et ex ea sustulit filium; æger ad patrem misit; quum venisset, commendavit ei filium, et decessit. Pater post mortem illius in adoptionem recepit nepotem. Accusatur ab altero filio dementiæ. C. D.*

(Ex Controv. 4, lib. II.)

DECLAMATIO. Dementia in me novi generis arguitur: sanus eram[1], si non agnoscerem meos. Exspectabam, ut aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorum, fratre cessante. Deficientis spiritus in adventum meum sustinebatur. Intravi: jam cadentes oculos ad nomen meum erexit, fugientemque animam retinuit. In sinu meo et filium, et animam deposuit. Nuntiatum est mihi, in ultimis esse filium: nec hoc a fratre[2].

PARS ALTERA. Pater istius incertus est; bene cum ipso ageretur, si et mater. Incidit in meretricem, inter cætera malam et fœcundam. Mulier, nescio adversus patrem injuriosior sis, quod abstulisti illi hæredem, an quod dedisti. Adoptavit ejus filium[3], propter quam ejecerat suum.

1. *Sanus eram.* Frob. *sanus essem.*

2. *Nec hoc a fratre. Ne hoc quidem a fratre* exhibent libri duo. *Schott.*

3. *Adoptavit ejus filium. Adoptavi ejus filium* tres cod. *Schott.*

DECLAMATIO V.

TORTA A TYRANNO PRO MARITO.

THEMA. *Torta a tyranno uxor, numquid de viri tyrannicidio sciret, perseveravit negare; postea maritus ejus tyrannum occidit; intra quinquennium non parientem, sterilitatis nomine dimisit. Agit illa ingrati.*

(Ex. Controv. 5, lib. II.)

DECLAMATIO. Eas nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matronæ : rapiebantur virgines : nullæ tunc videbantur feliciores, quam quæ liberos non habebant. Suspicatus est hunc tyrannus de tyrannicidio cogitare, sive isti aliquid excidit, sive non bene tegit vultus magna consilia; tamen de uxoris garrulitate queri non potest, quum sciat quemadmodum taceat. Imposita in equuleum, sæpius ad absentem virum respexit, quam ad præsentem tyrannum. Explicatur[1] totus adversus infelicem feminam tyrannicæ crudelitatis apparatus : et illa instrumenta, virorum quoque animos ipso visu frangentia, ad excutiendam muliebris pectoris scientiam proponuntur : verberibus corpus abrumpitur. Nescio, Respublica, an tibi liberos ista mulier datura sit : tyrannicidam dedit. Miraris, si transit quinquennium inter uxorem tortam, et virum occupatum[2]? Scissum corpus flagellis, igne adustum, tormentisque convulsum? Ignoscetis puto mulieri, si dixero, Fessa est[3]. Quid tyrannicidio gloriaris? Facilius est tyrannum occidere, quam sustinere. Verbera, laminæ,

1. *Explicatur.* Frob. et libb. duo *explicabatur.*

2. *Et virum occupatum.* Ita duo libb. apud Schottum, et Frob. Alii *et uterum obturatum*, omnino male.

3. *Si dixero, Fessa est.* Alii *Si dixero, fassa est. Si dixerit fessa est* Frob. et lib. duo. *Schott.*

equulei, quidquid antiqua sævitia invenerat, quidquid adjecerat nova[1]. Quid amplius dicam? et tyrannus torquebat, quum de[2] tyrannicidio quæreret. Num premit censum onerosa sumptibus, et (ut seculi mos est) in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo, usque in publica damna privatis[3] insanit? Numquid gemmas, et ex alieno littore petitos lapillos? Exspecta, potest parere. Non respondet ad certam diem fœcunditas[4]. Sui juris rerum natura est. Utrum putas mirandum esse, tuum tyrannicidium, an hujus silentium?

PARS ALTERA. Ego torta sum, merito objiceres, nisi te vindicassem: etiam si scisti de tyrannicidio viri, nec[5] indicasti, non est beneficium, scelus non facere. Deinde nec scisti; non enim tibi indicavi. Nec tam magnum consilium, virilibus quoque animis grave, commisi muliebri garrulitati: quæ id solum potest tacere quod nescit. Quo tempore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam: postea cogitavi. Et hæc ipsa mihi cogitandi causa fuit, uxoris ultio. Si, quod audierat, tacuit, non beneficium est, sed fides.

EXTRA. L. VINICIUS, quo nemo civis Romanus in agendis causis præsentius habuit ingenium. Quidquid longa cogitatio illi præstitura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit divus Augustus: *L. Vinicius ingenium in numerato habet.*

1. *Adjecerat nova. Quid amplius.* Una voce auctior scriptus Voss. *et quidquid adjecerat nova, aderant, quid amplius dicam? Gronovius.*

2. *Et tyrannus torquebat, quum,* etc. Ita vetus lectio et Frob. Alii *et tyrannus torquebatur, tum,* etc. male.

3. *Privatis.* Alii *privatim.*

4. *Diem fœcunditas.* Alii *fidem fœcunditas*; cf. sup. p. 218.

5. *Viri, nec.* Alii *viri, et si.* Frob. et duo libb. ap. Schott. *viri, etiamsi.*

DECLAMATIO VI.

PATER ET FILIUS LUXURIOSI.

THEMA. *Quidam luxuriante filio luxuriari cœpit; accusatur a filio dementiæ. C. D.*

(Ex Controv. 6, lib. II.)

DECLAMATIO. Accusator meus intra se contrarios habet affectus. Cupit reum damnari, crimen absolvi. Sed tu senex, inquit, hoc dicis : luxuria tua[1] serius cœpit, citius desinet. Quidam summum bonum dixerunt voluptatem. Nihil est mihi opus præcipientibus. Habeo exemplum. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Ebrietatem patri objicis ebrius[2].

PARS ALTERA. Adolescens luxuriosus peccat; senex luxuriosus insanit. Nemo vitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc[3] de prælio fugit, ut bene pugnaret exercitus? Non coercet vitia, qui provocat. Meam luxuriam[4] patri imputabo. Non sub severa fui disciplina, non sub bene institutæ domus lege, quæ posset adolescentis formare mores, et a vitiis ætatis abducere. Quodammodo ad luxuriam a patre præmissus sum. Madent cani unguento, et comessator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus videtur.

1. *Luxuria tua. Mea* lib. I, et mox *desinit* pro *desinet* lib. duo. *Schott.*

2. *Patri objicis ebrius*, ita duo libb. ap. Schott. Alii *objicit.*

3. *Ob hoc.* Iidem duo libri addunt *ipse.*

4. *Meam luxuriam.* Libb. vett. *meam quoque luxuriam.*

DECLAMATIO VII.

PEREGRINUS NEGOTIATOR.

THEMA. *Quidam, quum haberet formosam uxorem, peregre profectus est; in viciniam mulieris peregrinus mercator migravit: ter illam appellavit de stupro, adjectis pretiis. Negavit illa. Decessit negotiator, testamento omnibus bonis eam reliquit hæredem: et adjecit elogium*[1]: Quia pudicam comperi. *Adit hæreditatem; redit maritus: accusat adulterii uxorem ex suspicione.*

(Ex Controv. 7, lib. II.)

DECLAMATIO. Seram querelam detulit. Non accuso adulteram, nisi divitem factam. Post tantos impudicitiæ quæstus, si tacere possum[2], confitendum habeo, hac me causa abfuisse. Tempus est de uxore marito credi. Ferat matrona oculos jacentes in terram: et adversus officiosum salutatorem inhumana potius quam verecunda[3] sit: longe ante suam impudicitiam ore, quam verbo neget. Nemo fortiter negantem iterum rogabit. Omnium bonorum hæres sola esto, quia corrumpi non potuisti, quia tam fideliter[4] pudicitiam custodisti. Tace paulisper nomen auctoris. Nunquam non testamentum viri creditur? Adeone jam omnis patientia seculi nostri abiit, ut adversus querimoniam viri, alieno teste defendatur uxor? Muliebrium vitiorum fundamentum[5] avaritia est. Quæ potest non timere opinionem adulterii, potest non ti-

1. *Elogium*. Alii *elogio*; cf. p. 235.

2. *Si tacere possum*. Libb. vett. *si tacere jam possum*. Alii *tacere jam non possum*.

3. *Verecunda*. Ita Frob. Alii *inverecunda*.

4. *Fideliter*. Ita membranæ ambæ et duo libri ap. Schott. Alii *feliciter*. *Gronovius*.

5. *Muliebrium vitiorum fundamentum*, etc. Hæc usque ad lib. finem in Frobeniano quidem leguntur, ab

mere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo vestis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborant, ut adultera, tenui veste perspicua sit: eo nihil in corpore uxoris suæ plus maritus, quam quilibet alienus peregrinusque agnoverit. Frustra æstimabo esse indicia [1], si tantum qui rogat comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur: pudicam tantum unus, et peregrinus; cui plus laudator quam accusator nocet. Uxorem meam nusquam audivi pudicam nisi in adulteri elogio. Dejice in terram oculos, et aures tuas externorum vocibus claude. Sibi quisque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto, plus creditis civi, quam peregrino: marito, quam adultero. Ipsum elogium corruptoris animo scripsit: *Quia pudicam*, inquit, *comperi;* quod nulli præter me contigit.

PARS ALTERA. Formosa est: hoc natura peccavit. Sine viro fuit: hoc maritus peccavit. Appellata est: hoc alius peccavit. Negavit: hoc pudice. Hæres relicta est: hoc feliciter. Hæreditatem adiit: hoc consulto fecit.

Hervagio tamen et Romana editione in Controversiarum librum secundum, ubi desiderantur, postliminio restituta sunt. *Schott.*

1. *Frustra æstimabo esse indicia.* Alii *futura existimabo judicia*, cum Frob. vetus liber *frustra esse existimabo*. Vide sup. p. 241.

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARUM

LIBRO TERTIO.

PRÆFATIO.

Seneca Novato, Senecæ, Melæ, Filiis salutem.

Quosdam disertissimos agnovi viros, non respondentes famæ suæ quum declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicentes, simul ad has domesticas exercitationes secesserant, desertos ab ingenio suo. Quod accidere plerisque æque mihi mirum [1], quam certum est. Memini itaque me a Severo Cassio quærere, quid esset, cur in declamationibus illi sua non responderet eloquentia. In nullo enim hoc fiebat notabilius. Oratio ejus erat valens cultu [2], ingentibus plena sententiis. Nemo minus passus

1. *Æque mihi mirum.* Membrana Voss. *quod accidere plerisque non tam mihi mirum quam certum est.* Et profecto, cur adeo sit ipsi mirum, qui mox late hujus rei rationem edisserit, nulla ratio est. *Gronovius.*

2. *Oratio ejus erat valens cultu.* De Cassii Severi eloquentia censura Quintiliani est ejusmodi: « Multa, si cum judicio legatur, dabit imitatione digna Cassius Severus. Qui si cæteris virtutibus colorem et gravitatem orationis adjecisset, ponendus inter præcipuos foret. Nam et ingenii plurimum est in eo, et acerbitas mira, et urbanitas, et vis summa: sed plus stomacho quam consilio dedit. Præterea ut amari sales, ita frequenter ipsa amaritudo ridicula est.» Quam si conferas cum nostri auctoris de eo judicio, in multis contrariam deprehendes. Noster enim ait gravitatem orationis etiam superfuisse, iratumque commodius dixisse censuit. Hujus autem scriptis et auctoritate utuntur Suetonius in Vitellio

est aliquid in actione sua otiosi esse. Nulla pars erat, quæ non sua virtute staret. Nihil in quo auditor sine damno[1] aliud ageret. Omnia intenta aliquo petentia. Nemo magis in sua potestate habuit audientium affectus. Verum est quod de illo dicit GALLIO noster. Quum diceret, rerum potiebatur[2]; adeo omnes imperata faciebant. Quum ille voluerat, irascebantur. Nemo non illo dicente timebat, ne desineret. Non est, quod illum ex his quæ edidit, æstimetis. Sunt quidem et hæc quibusdam grata. Verum eloquentia ejus longe major erat quam lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus fere, quibus majori commendationi est audiri quam legi, sed in illo longe majus discrimen est. Primum tantumdem erat in homine, quantum in ingenio: corporis magnitudo[3] conspicua, suavitas valentissimæ vocis. Quamvis hæc inter se raro coeant, ut eadem vox et dulcis sit et solida. Pronuntiatio, quæ histrionem posset producere, tamen quæ histrionis posset videri[4]. Nec in illo quidquam magis mi-

cap. 2, Quintilianus sæpissime, Tertullianus in Apologetico, Charisius, et Diomedes. *N. Faber.*

1. *In quo auditor sine damno.* Contrarium immo verum esse volunt, *in quo non auditor*: sic librum scriptum habere: hoc probare, quæ præcedunt, quæ sequuntur. Si tamen ea legerunt: nam non intellexisse ipsi satis clamant. Dicit enim Seneca, nihil superfluum fuisse in oratione Cassii, nihil ad rem non magnopere pertinens. Itaque si vel minimum conniveret auditor, si vel minimum tanquam aliud agens, nec auscultans transmitteret, id ei fuisse fraudi, et neglectam rem aliquam animadversione dignam. Si nihil erat, *in quo non auditor aliud ageret*, frivolum quid et ineptum, et quod nulla re audientium attentionem moraretur, oportet dixisse Cassium Severum. Nam ut, *Hoc age*, dicebant illis, quos in sacris attentos et animo præsentes volebant, ita *aliud agere* est non attendere. *Gronovius.*

2. *Rerum potiebatur.* Sic Herv. Tres tamen libri vett. et Frob. *regno quodam potiebatur*; quod hic magis placet. *Schott.*

3. *Corporis magnitudo conspicua.* Huic tamen celebri oratori armentarii Mirmillonis objecta similitudo est. Plin. lib. VII, c. 12. *N. F.*

4. *Tamen quæ histrionis posset videri.* Vox *tamen* præcedentem orationem corrigere debet, quod hic non facit ut conceptus est locus. Vitio enim vertitur oratori in agendo modulatione scenica uti, quod Ci-

rareris, quam quod gravitas, quæ deerat vitæ[1], actioni supererat: quamdiu citra jocos se continebat[2], censoria oratio erat. Deinde ipsa quæ dicebat, meliora erant quam quæ sciebat. Vir enim præsentis animi, et majoris ingenii quam studii, magis placebat in his quæ inveniebat, quam in his quæ attulerat. Jam vero iratus commodius dicebat. Ideo diligentissime cavebant homines, ne dicentem interpellarent[3]. Uni illi proderat excuti: melius semper fortuna, quam cura, de illo merebat. Id nun-

cero in oratore ad Brutum, et Quintilianus lib. II, c. ult. reprehendunt: et Demosthenes περὶ στεφάνου Æschini objicit: a quo tamen vitio, quamvis dulcem vocem habuerit, Severum abfuisse vult dicere noster auctor. Vetera exemplaria nos hac in re nihil juvant, quæ legunt, *Tamen quæstionis posset videri*, vel *tamen quæstio vix posset videri*. Adderem libenter editæ lectioni negationem, scriberemque, *quæ tamen histrionis non posset videri*. *N. Faber*.

1. *Quæ deerat vitæ*. « Is enim sordidæ originis, inquit Tacitus, maleficæ vitæ, sed orandi validus, » libidine qua viros et feminas illustres procacibus scriptis diffamabat, causam dedit Augusto sanciendi ut specie legis Majestatis cognitio de famosis libellis tractaretur: quem etiam Horatius ut maledicum sexta Epodo incessit. Ob hæc vitia, in Cretam relegatus atque illic eadem factitando decimo tertio post anno Germanico et Capitone Coss. a Tiberio bonis exutus, interdicto igne et aqua saxo Seriphio consenuit, et 25 sui exilii anno in summa inopia moritur, vix panno verenda contectus. Hæc colligo ex Dione lib. LVI, Tacito Annal. IV, Suet. cap. 16. Caligulæ, et Hieron. in Eusebii Chron. Quid autem sit illud Quintilianum proverbium, quod lusisse Cassium scribit B. Hieronymus, quæro. *N. Faber*.

2. *Quamdiu citra jocos se contin.* Alii leg. *locos*. Juretus vero in antiquis schedis invenit, *logos*. Certe alibi ipsemet Seneca usus est ea dictione, ut in lib. de Consol. ad Polybium, c. 27: *Ut fabellas quoque*, ait, *et Æsopeos logos connectas*. Nonius autem Marcellus interpretatur *logos*, dicta ridicula, prolatis testimoniis Pacuvii et Ciceronis. Usus est Terentius in Phorm. Act. III, Scen. 2.

3. *Ne dicentem interpellarent*. Unde oriebatur altercatio. Infra lib. X, de Scauro: « Deinde litiganti quam agenti similior cupiebat evocare aliquam vocem adversariorum, et in altercatione vires suas noverat. » De qua Fab. Inst. orat. lib. VI, cap. 5. Sæpissime tamen non nisi post continuas orationes fiebat, eratque tota fori. Nam quæ in scholasticis præfationibus sive prælocutionibus disputationes inter declamantes oriebantur, ut quum inter Pomponium Secundum Poetam et L. Senecam disputatum est, an *gradus eliminat* in Tragœdia ab Attio dici oportuisset, altercationes non erant. Altercationis autem exemplum extat nobile

quam tamen hæc felicitas[1] illi persuasit negligentiæ. Uno die privatas plures agebat[2], et ita ut alteram ante meridiem ageret, alteram post meridiem : publicam vero nunquam amplius quam unam uno die. Nec tamen scio, quem reum illi defendere, nisi se, contigerit. Adeo nunquam ullam materiam dicendi, nisi periculis suis, habuit[3]. Sine commentario nunquam dixit : nec hoc commentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur[4]. Et maxima parte perscribebatur actio. Illa quoque quæ salse dici poterant[5], annotabantur; sed quum procedere nollet nisi instructus, libenter ab instrumentis recedebat. Ex tempore coactus dicere, infinito se antecedebat. Nunquam non utilius erat illi deprehendi quam præparari : sed magis illum suspiceres, quod diligentiam non relinquebat, quum illi tam bene temeritas cederet. Omnia ergo habebat, quæ illum ut bene declamaret, instruerent : phrasim nec vulgarem, nec sordidam, sed lectam : genus dicendi non remissum, aut languidum, sed ardens et

apud Ciceronem, lib. II ad Attic. Epist. XIII. *N. Faber.*

1. *Id nunquam tamen hæc felicitas.* Sic etiam membrana. Sed legendum : *Et nunquam tamen hæc felicitas illi persuasit negligentiam.* Tantum abest, ut illi felix negligentia fuerit : quanquam in actione ipsa ci plurima subnascerentur, semper tamen veniebat meditatus, nec diligentiam relinquebat. Male codex Jureti connectit hunc versiculum cum sequenti. *Gronovius.*

2. *Privatas plures agebat.* Omnes veteres codices habent, *non agebat;* si recte, intelligendum est eum plures non egisse, nisi forte ante meridiem unam, alteram post meridiem ageret. *N. Faber.*

3. *Nisi periculis suis, habuit.* Ipse tamen P. Nonium Asprenatem celebrem atque oratorem, et ex consulari familia, veneficii reum fecit, quo una ejus patina 130 convivæ interiissent. In qua etiam ejus accusatione hæc mali animi et amari sententia notatur : « Dii boni, vivo, et quo me vivere juvet, Asprenatem reum video. » Plinius, lib. XXXV, c. 12, et Quintilianus lib. XI, c. 1, referunt. *N. Faber.*

4. *Commentario... in quo nudæ res ponuntur.* Hinc et C. Julius, rerum a se gestarum capita, *commentarios* appellavit, de quibus Cicero in Bruto. *Schott.*

5. *Illa quoque quæ salse dici poterant.* Male in aliis editionibus *false* legitur, et contra veteres libros. Quintilianus enim Cassio tribuit asperi-

concitatum : nec lentas, nec vacuas explicationes, sed plus sensus quam verborum habentes : diligentiam, maximum etiam mediocris ingenii subsidium. Tamen non tantum infra se, quum declamaret, sed etiam infra multos erat. Itaque raro declamabat, et non nisi ab amicis coactus. Sed quærenti mihi, quare in declamationibus impar esset sibi, hoc aiebat : Quod in me miraris, pæne omnibus evenit. Magna quoque ingenia, a quibus multum abesse me scio, quando plus quam in uno eminuerunt opere? Virgilium illa felicitas ingenii in oratione soluta reliquit. Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit[1]. Orationes Sallustii in honorem historiarum leguntur. Eloquentissimi viri Platonis oratio, quæ pro Socrate[2] scripta est, nec patrono, nec reo digna est. Hoc non ingeniis tantum, sed corporibus videmus accidere : quorum vires non ad omnia, quæ viribus efficiuntur, aptæ sunt. Illi nemo luctando par est : ille ad tollendam magni ponderis sarcinam prævalet : ille quid-

tatem, et amariores sales, lib. VI, cap. 4, 41 ult. quamvis tamen nec urbanitate caruerit. *N. Faber.*

1. *Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit.* Sic et poetæ ipsi judicant. Juvenal. Sat. x : « O fortunatam, natam me consule Romam! Antoni gladios potuit contemnere, si sic Omnia dixisset; ridenda poemata malo, Quam te conspicuæ, divina Philippica, famæ, Volveris a prima quæ proxima. » In quam sententiam et Martialis pedibus concessit. *Schott.*

2. *Platonis oratio, quæ pro Socrate.* Exstat hodieque pro Socrate *Apologia Platonis* : ex quo Cicero, Tusculana I, de *Animorum immortalitate* quædam transtulit. Ejusque in dicendo ubertatem idem sæpe laudat : et Jovem sic philosophi aiunt, si Græce loquatur, locuturum. Sed aliter Seneca judicavit : si cum aliorum ejus seculi Oratorum orationibus Apologia illa componatur, philosophicam potius quam oratoriam visum iri : in qua et Dionysius Halicarn. quædam reprehendit. Lysias quoque disertissimus orator, Socrati orationem attulit, quam si ei videretur, edisceret, ut ea pro se in judicio uteretur. Legit ille non invitus, et commode scriptam esse dixit. Sed inquit, ut si mihi calceos Sycionios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles, et apti ad pedem, quia non essent viriles : sic illam orationem disertam sibi et oratoriam videri,

quid apprehendit, non remittit, sed in proclive nitentibus vehiculis, moraturas manus injicit. Ad animalia venio : alii ad aprum, alii ad cervum canes faciunt. Equorum non omnium, quamvis celerrimi sint, idonea curriculis velocitas est. Quidam melius equitem patiuntur, quidam jugum. Et ut ad morbum te meum vocem, Pylades in comœdia, Batyllus[1] in tragœdia, multum a se aberant. Numenio quum velocitas pedum non concedatur tantum, sed objiciatur[2], lentiores manus sunt. Quidam cum hoplomachis, quidam cum Thracibus, optime pugnant. Et quidam sic cum scena componi cupiunt[3], quomodo alteri est. In ipsa oratione quamvis una materia sit, tamen ille qui optime argumentatur, negligentius narrat. Ille non tam bene implet, quam præparat. Passienus noster[4], quum cœpit dicere, secundum principium statim fuga fit, ad epilogum omnes revertuntur. Media tantum quibus necesse est, audiunt. Miraris eumdem non æque bene declamare, quam causas agere : aut eumdem non tam bene suasorias, quam judiciales controversias dicere? Silo Pompeius sedens et facundus et litteratus est,

fortem et virilem non videri. Idem de Orat. I. *Schott.*

1. *Pylades in Comœdia, Batyllus.* Notissimi sub Augusto Pantomimi. Idem in Æsopo et Roscio observatum fuit. *N. Faber.*

2. *Sed objiciatur.* Ut fugitivo. *Id.*

3. *Et quidam sic cum scena componi cupiunt. Scævam* legunt veteres libri. Scæva autem est qui validius sinistra utitur, non imbecillitate dextræ ait Ulpianus lib. I, ad Edictum Ædilium Curulium, nam hic mancus est; quæ tam subtilis distinctio in Mucio Scævola a clade dextræ cognominato, si Livio credimus, observata non fuit. Quod sequitur autem, *quomodo alteri est*, veteres libri, *quomodo aliti est*, habent : quod nisi sit nomen cujusdam gladiatoris ita dicti, locum depono. Nam hæc verba *quomodo alteri est*, nullius sunt sensus. *N. Faber.*

4. *Passienus noster.* Controv. V, præcedentis libri laudavit Passienum patrem, hic filium, quem primo loco stare dicit. Et sane præter B. Hieronymum, et nostrum auctorem, nemo alius Passieni patris meminit, nemo non fere Passieni filii oratoris mentionem fecit. Is autem celebris clarusque exstitit non solum eloquentia, sed etiam duobus consulatibus et matrimoniis, primum Do-

et haberetur disertus, si a prælocutione dimitteret; declamat tam male, ut videar belle optasse quum dixi : Nunquam surgas[1]. Magna et varia res est eloquentia : nec adhuc ulli sic indulsit, ut tota contingeret : satis felix est, qui in aliquam ejus partem est receptus. Ego tamen et propriam causam videor posse reddere : assuevi non auditorem spectare, sed judicem : assuevi non mihi respondere, sed adversario. Non minus devito supervacua dicere, quam contraria. In scholastica quid non supervacuum est, quum ipsa supervacua sit? Indicabo tibi affectum meum : quum in foro dico, aliquid ago : quum declamo, id quod bellissime Censorinus[2] aiebat de his qui honores in municipiis ambitiose peterent, videor mihi in somnis laborare. Deinde res ipsa diversa est. Totum aliud est, pugnare : aliud, ventilare[3]. Hoc ita semper arbitratum est, scholam quasi ludum esse, forum arenam. Et ideo ille in foro primum verba facturus, tiro dictus est. Agedum istos declamatores[4] produc in senatum, in forum : quum loco mutabuntur, velut adsueta classi, et

mitiæ neptis Antonii Triumviri, deinde Agrippinæ matris Neronis. Quod autem Sen. de Ben. I, cap. ult. Quintil. VI, 2 et 4; X, 1; Plin. Hist. Nat. XVI, c. ult. Plin. Epist. VI, 6, de Passieno dicunt, ad hunc filium refero. Cf. Suet. Ner. c. 6. *N. F.*

1. *Nunquam surgas*. Nempe ut declames : quando quidem illi tam male cedebat declamanti. Diximus enim supra, Rhetores sedentes præloqui solitos : declamaturos vero surrexisse. *N. Faber.*

2. *Bellissime Censorinus*. Aliquid tale est apud Fulgentium lib. II, Mythol. in Ixionis fabula, sed ita corrupto loco ut Delio natatore indigeat, quem hic apponam vel potius deponam : « Beatinius Augur, inquit Fulgentius, dicere solitus erat somnialiter peragi urbicario mimologo, ut quamvis utraque nihil agere dixerit, tamen hoc Romæ præstare visus est, quod ex parte quidem veros honores, sed risorios, sed citius fugitivos. Credo enim quod de Theophili sententia legerat μίμος ὁ βίος. » *N. Faber.*

3. *Aliud est pugnare, aliud ventilare*. De his quamplura Lipsius Saturn. serm. lib. II, cap. 19, Turneb. Advers. lib. XXX, cap. 3. P. Faber Semestr. lib. II, cap. 11.

4. *Istos declamatores*. Unus autem instar omnium, Declamatorum princeps *Latro*, de quo Seneca procemio lib. V Controversiarum. Eadem pæ-

dilectæ umbræ[1] corpora, sub dio stare non possunt; non imbrem ferre, non solem sciunt: vix se inveniunt: Adsueverunt enim suo arbitrio diserti esse. Non est quod oratorem in hac puerili exercitatione spectes. Quid si velis gubernatorem in piscina æstimare? Diligentissime tibi me excusarem, tanquam huic rei non essem natus: nisi scirem et Pollionem Asinium, et Messallam Corvinum, et Passienum, qui nunc primo loco stat, minus bene videri, quam Cestium, aut Latronem. Utrum ergo putas, hoc dicentium vitium esse, an audientium? Non illi pejus dicunt, sed hi corruptius judicant. Pueri fere, aut juvenes, scholas frequentant. Hi non tantum disertissimis viris, quos paulo ante retuli, sed etiam [2]Ciceroni Cestium suum præferrent[3], nisi lapides timerent. Quo tamen uno modo possunt, præferunt. Hujus enim declamationes ediscunt. Illius orationes non legunt, nisi eas quibus Cestius rescripsit. Memini me intrare scholas: quum recitaturus esset in Milonem Cestius[4], ex consuetudine sua miratus dicebat: Si Thrax essem, Fusius essem; si Pantomimus essem, Batyllus essem; si equus, Melissio. Non continui bilem, exclamavi: Et si cloaca

ne de ipso leges apud Quintilianum lib. X, cap. 5. *Schott.*

1. *Velut adsueta classi et dilectæ umbræ.* Tentavimus alibi. Sed nunc verum censemus, *velut adsueta clauso et delicatæ umbræ corpora.* Est enim *clausum* idem quod tectum. *Gronovius.*

2. *Sed etiam Ciceroni.* Tria hæc verba absunt a tribus libris. *Schott.*

3. *Cestium suum præferrent.* Idem Cornelius Tacitus de sui temporis Scholasticis: « Quotus enim quisque, inquit, scholasticorum non hac sua persuasione fruitur, ut se ante Ciceronem numeret: sed plane post Gabinianum? » Erat autem Gabinianus, ut ἐν παρόδῳ loco obscuro aliquid lucis adferam, ætate Taciti notissimus Rhetor, de quo B. Hieron. Olym. 213. *N. Faber.*

4. *In Milonem Cestius.* Restitue igitur apud Quintilianum lib. X, cap. 4, Cestii nomen, quod ibi corruptum exstat. « Melius hoc, inquit, quam rescribere, veteribus orationibus, ut fecit Sestius contra Ciceronis actionem habitam pro Milone. » Et scribe, *ut fecit Cestius.* Quomodo etiam habent Mss. codices. *N. Fab.*

esses, maxima esses[1]. Risus omnium ingens[2]; scholastici intueri me, quis essem qui tam crassas cervices haberem. Cestius Ciceroni responsurus, mihi quid responderet, non invenit, sed negavit se exsecuturum[3], nisi exirem de domo. Ego negavi me de balneo publico exiturum, nisi lotus essem. Deinde libuit Ciceroni de Cestio in foro satisfacere. Subinde nactus eum, in jus ad prætorem voco: et quum quantum volebam jocorum convitiorumque effudissem, postulavi, ut prætor nomen ejus reciperet lege inscripti maleficii[4]. Tanta illi perturbatio fuit, ut advocationem peteret[5]. Deinde ad alterum prætorem eduxi, et ingrati postulavi. Jam apud prætorem urbanum curatorem ei petebam[6]; intervenientibus amicis, qui ad hoc spectaculum concurrerent, et rogantibus dixi, molestum me amplius non futurum, si jurasset disertiorem esse Ciceronem, quam se; verum nec ut hoc faceret, vel serio effici potuit. Hanc, inquit, tibi fabulam retuli, ut scires in declamationibus non tantum aliud genus hominum esse. Si comparari illis volo, non ingenio mihi majore opus est, sed sensu minore. Itaque vix jam obtineri solet, ut declamem: illud obtineri non potest, ut velim aliis quam familiarissimis audientibus; et ita facie-

1. *Maxima esses*, ut membrana et tres apud Gruterum. Male alii *magna esses*. Lactantius, lib. I, 20: « Cluacinæ simulacrum in cloacæ Maxima repertum. » *Gronov.*

2. *Risus omnium ingens*. De quo Turneb. Advers. lib. X, c. 6. *Schott.*

3. *Se exsecuturum*, vide notas ad præfationem. lib. III Contr. *Schott.*

4. *Inscripti maleficii*. Inf. lib. V, Controv. 1, *Inscripti maleficii actio est*, quæ Græcorum potius quam Romanorum, ut pleræque aliæ, moribus comparatæ, exercitationis gratia declamabantur. Docuit hoc doctissimus Turnebus lib. X Adversarior. cap. 6, quibus adde et Fabium lib. VII, cap. 4. *Schott.*

5. *Advocationem peteret. Advocationem petere*, formulam esse forensem pro (ut fit in causæ diffidentia) patrono se egere, ostendere, exemplis clarum, sup. Controv. VIII. Vide et Controv. XXVII. *Schott.*

6. *Curatorem ei petebam*. Ut furiosis, amentibus et prodigis ex lege 12 Tabularum solet: nec rerum suarum administratio ipsis concedeba-

bat. Ejus declamationes inæquales erant : sed ea quæ eminebant, in quacumque declamatione posuisses, inæqualem eam fecissent. Compositio aspera, et quæ vitaret compositionem sententiæ vivæ. Iniquum tamen erit ex his eum æstimari, quæ statim subtexam : non enim hæc ille optime dixit, sed hæc optime teneo.

tur, sed ad agnatos ea pertinebat. Caius et Justinianus Imp. lib. I Institut. Cornificius I Rhetor. ad Herennium. Et Cicero lib. II de Invent. et Tusculana III. Seneca Controv. II, Horatius lib. I, Epist. I. *Schott.*

CONTROVERSIA I.

LUXURIOSUS A SODALIBUS EXCÆCATUS.

Lex. Cæcus de publico mille denarios accipiat.

Thema. *Decem adolescentes quum bona sua comedissent, sortiti sunt, ut cujus nomen exisset, excæcaretur, et acciperet mille denarios. Exiit sors cujusdam. Excæcatus est; petiit mille denarios*[1]*; negantur.*

CONTRA EXCÆCATUM. Hi sunt oculi, quos extimuistis mariti. O legem, si excæcat homines, abrogandam. Nulli dat mille denarios, nisi qui invitus accepit. Dic nunc, Miserere. Hoc, quum excæcareris[2], non dixisti. Respubl.[3] debilitatem consolatur, non emit. Consumptis patrimoniis membra conferunt. Utilius est reipub. unum cæcum repelli, quam novem fieri. Non solus a vobis petit alimenta, sed primus. Alam eum, qui propter debilitatem alitur : non alam, qui propter alimenta debilitatur.

1. *Petiit mille denarios.* Post vocem *petiit*, pro qua tres lib. *petit* habent, legitur apud duos libros *ex* aut *de pacto.*

2. *Miserere. Hoc quum excæcareris.* Pro his, legunt Frob. et libb. tres : *Sed miser homo quum excæcareris.*

3. *Respublica.* Hæc vox abest a Frobenio.

Sic fit, ubi homines[1] majorem partem vitæ in tenebris ita agunt, ut novissime solem quasi supervacuum fastidiant.

PARS ALTERA. Illis novem nihil daturus est : nulli non favorabilis erit, si eos, a quibus excæcatus est, decipit. Circumventus adolescens ab illis novem veteranis consumptoribus : Solus, inquit, novem [2]consentientibus resistere non potui. Omnia ex composito facta sunt. Unus mentionem intulit, omnes approbaverunt. Electus est, qui sortiretur. Sors hujus quæ exiret prima subjecta est. Quum repugnaret, excæcatus est. Si circumventus est, inquit, injuriam persequatur, de vi agat, talionem petat; videbimus; primum est, ut habeat unde vivat.

1. *Sic fit, ubi homines*. L. Seneca Epist. CXXII. *N. Faber.*

2. *Consentientibus*. Alii habent *cogentibus*; non male.

CONTROVERSIA II.

PARRICIDA ÆQUIS SENTENTIIS ABSOLUTUS.

THEMA. *Quidam filium accusavit parricidii. Æquis sententiis[1] absolutum abdicat.*

CONTRA FILIUM. Minus est jam quod rogo. Non peto, ut me a parricida vindicetis, sed ut separetis. Parricidam non accuso, sed fugio. Quando iste accusatori parcet, qui patri non pepercit? Igitur nihil medium est inter testamentum, et culeum? Non est absolutus parricida, sed dubius[2]. Ut absolvaris, multis tibi sententiis opus

1. *Æquis sententiis*. Amplius in vet. codice, *quem etiam æquis sent. Schott.*

2. *Sed dubius*. Duo hæc verba bene habent, et addita sunt e libris quatuor; et mox *tibi* abest a duobus; et infra : *et paribus tabulis dat* exhibent libri tres. *Schott.*

est; ut damneris, una. Non absolverunt reum, sed sæculo pepercerunt. Miraris in hac civitate misericordiam, in qua lex absolutionem dat paribus tabulis. Quæris quam multis non placeas? si unum adjecero, parricida es. Absolutionem legi, non innocentiæ debes. Absolutus, inquit, sum. Non abdico te propter parricidium, sed propter alia vitia, quæ te fecerunt tam credibilem parricidam.

PARS ALTERA. Manifestus est adolescentis color, ut dicat se auctoritate patris oppressum.

CONTROVERSIA III.

ABDICANDUS QUIA FRATREM ABDICATUM ADOPTAVIT.

Lex. Cum filio tricenario pater patrimonium dividat[1].

Thema. *Quidam habuit filium[2] frugi, et luxuriosum. Abdicat luxuriosum. Frugi peregre profectus est. Captus est a piratis: scripsit de redemptione patri. Patre cessante luxuriosus prævenit, et redemit. Rediit frugi. Adoptavit fratrem suum. Abdicatur.*

PRO FRATREM ADOPTANTE. Non est quod quisquam me laudet. Prior frater fecit inter nos pietatis exemplum; una navigavit, una periclitatus est, una omnes emensus est terras, tantum reliquit me ad paternam domum. Non est quod excusatione ætatis utaris; potes navigare. Utrique gratias agere deberet. Frater me isti reduxit[3]: ego isti fratrem. Si tanquam inertem abdicasti, navigavit: si tanquam impium, suos redemit. Non potest

1. *Pater patrimonium dividat.* Unde participes dicebantur. Porro quæstio hujus Controversiæ scholæ est, non fori; nam qui in aliena potestate est adoptare non potest. *N. Faber.*

2. *Habuit filium.* Britannicum exemplum legit: *habuit duos filios. Schott.*

3. *Frater me isti reduxit. Frater isti huc reduxit: ego isthuc fratrem* lib. unus; alter vero, *ego isti fratrem;*

eripi filio, quod a lege accepit. Quomodo enim pater eriperet, quod non potest non dare.

PARS ALTERA. Per alterum mihi necesse est abdicare quem nolo. Hoc uno alter alteri placet, quod uterque patri displicet. Utamur medicina, qua cogimur, quod in vulneribus periculosis fieri solet, ut malum cum ipso corpore exsecetur[1]. Adoptare adolescenti permittitis, quem lex in dividendo patrimonio experitur? Lex te ad ministerium patrimonii admittit, non in dominium. Est aliqua ætas, a qua aliquis filius esse desinat? Nec tricenario quidem filio adoptare licet. Neque enim quisquam potest alium in manum suam recipere, qui ipse in aliena manu est. Quomodo fieri potest, ut tibi potestas vitæ necisque, aut in fratrem sit, aut in filium non sit[2]. Si bene de te meruerat, patrem pro filio rogasses. Nam quod ego non redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio comparebat; quidquid tricenarius reliquerat, abdicatus abstulerat. Quid facerem, solus, senex, inops, cujus patrimonium alter diviserat, alter absumpserat?

in eodem cod. *ego isti filium*; quod placet Joanni Pontano lib. IV Analectorum cap. 4. *Schott.*

1. *Ut malum cum ipso corpore exsecetur.* Varro περὶ ἐξαγωγῆς: «Non vituperamus, quum sciamus digitum præcidi oportere, si ob eam rem gangræna non sit ad brachium ventura.» Nonius in voce *Gangræna. N. Faber.*

2. *Aut in filium non sit.* Rectius librum vet. habere, *ut in filium*, observat Schottus. Quanto autem rectius? Scribe, si sensum vis: *Quomodo fieri potest, ut tibi potestas vitæ necisque in fratrem sit; mihi in filium non sit?* » Hoc est, ut tu fratrem adoptare possis, et in potestate habere; ego te abdicare non possim. *Gronov.*

CONTROVERSIA IV.

SERVATUS A FILIO.

LEX. Servatus contra servatorem ne quam habeat[1] actionem.

THEMA. *Servatus a filio eum abdicat. Ille præscribit.*

CONTRA FILIUM. Licuisset perire, si non licet loqui. Servatum me putatis? Captus sum. Redde me [2] hosti. Captivis loqui licet. Quo tantopere beneficia vitæ jactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hosti reddiderit, servatorem vocabo. An vos abdicationem putatis actionem? etiam si actio est, lex quæ de servato loquitur, ad personas tantum extraneas pertinet : ad filium et ad patrem non magis, quam ad servum et dominum, libertum et patronum. Ut a patria potestate discedas, et ad æstimationem beneficii venias; qui dat vitam, si prior accepit, non obligat, sed reddit. Processi in aciem, exemplum filio meo : vicit me non hostis, sed ætas : servavit, quem sæpe servaveram. Redivivum me senem meretrix vocat; parasitorum jocantium materia sum; omnibus istis tanquam servatoribus[3] tacere jubeor. Fili, si vivere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adolescens in acie non ante patrem stetisti? Audite filii mei gloriam; parricidium non fecit; quum posset servare, servavit.

PARS ALTERA. Hic me genuit. Hic mihi spiritum, hic mihi has manus, quibus servaretur, dedit.

1. *Ne quam habeat. Nequamquam* Frob. *Schott.*

2. *Redde me hosti.* L. Seneca de Benefic. lib. II, cap. 11. *N. Fab.*

3. *Tanquam servatoribus.* Lego: *omnibus istis, tanquam servatori, tacere jubeor.* Nempe filio. *Gron.* — Sed aliter magis amare dictum.

CONTROVERSIA V.

PATER RAPTOREM CONTINENS.

Lex. Rapta raptoris, aut mortem, aut indotatas nuptias optet.

Thema. *Raptor postulat, ut rapta educatur*[1]; *pater non vult.*

CONTRA RAPTOREM. Iste raptor est, ego in jus abducor. Non est enim tam facile homini probo occidere, quam perdito mori. Communis, inquit, lex est; dii faciant, ne cogas me experiri, an tota mea ista sit. Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tempore non possum. Curo vulnera; familiam reficio; expugnatam domum lugeo; ereptam virginitatem consolor. Minantem sibi ipsi custodio. Quando optabis? quum rapta voluerit, non quum raptor. Quando optabis? quum tu noles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni; confirmo animum. Non est facile hominem occidere: premo interim gemitus meos, et introrsus erumpentes[2] lacrymas ago. Scio quid futurum[3] sit. Vultus te meus decipit. Stulte, quemquam morari putas nuptias filiæ suæ? in securim incurris, et carnificem ultro vocas. Quum rogare debeas, convitium facis. Nemo vindicare se cogitur[4].

PARS ALTERA. Nihil est miserius, quam incertum

1. *Ut rapta educatur.* Vocabulum est scholæ. Educitur autem, quum in jus adducitur, ut optet ex lege raptarum. *N. Faber.*

2. *Erumpentes.* Ita lib. quatuor; est qui *arentes* pro vulg. *hærentes* leg. putaret: non assentior, tametsi nihil citius arescat lacryma. Quidam etiam *habentes* præferunt, unde alii *labentes* conjiciunt. *Schott.*

3. *Scio quid futur. sit.* Ait raptor. — Per ironiam dictum lege, *Scis.* Tu quidem, si diis placet, scis, et pro certo habes te scire quid futurum sit, si educatur rapta: nempe optaturam nuptias. *Gronov.*

4. *Nemo vindicare se cogitur.* Scil. punire. — Melius membranæ Voss. deleto pronomine: *Nemo vindicare cogitur. Gronov.*

inter vitam mortemque destitui. Jam beneficium erit, etiam si mortem optaverit. In amorem filiæ istius incidi. Appellare de nuptiis debui patrem : feci. Sed videris, quam etiam in lege lentus sit. Raptor vitam alieni arbitrii habet, libertatem sui. Lex communis est. Habet hic raptor quod timeat. Habet et quod sperare possit. In lege, inquit, non est scriptum quando : immo statim. Quotiens enim tempus non adjicitur[1], præsens intelligitur. Tam longum tibi jus in caput civis non permittitur[2]. Crudelius est quam mori, semper timere mortem.

1. *Quotiens enim tempus non adjicitur.* Regula juris. *N. F.* — Multa de hac re P. Faber, et Revardus ad legem 14 ff. de reg. jur. quæ habet : « In omnibus obligationibus ubi dies non ponitur, præsenti die debetur. »

2. *Non permittitur. Non* abest a tribus libris et a Frob. forte interrogationis vel exclamationis apposita nota. *Schott.*

CONTROVERSIA VI.

DOMUS CUM TYRANNO INCENSA.

Lex. Damni illati sit actio.

Thema. *Quidam tyrannum ex arce fugientem quum persequeretur, in privatam domum compulit. Incendit domum. Tyrannus cum domo conflagravit. Præmio accepto, agit cum illo dominus damni.*

PARS PRIMA. PRO TYRANNICIDA. Cur non exclusisti[1]? Quare recepisti? quare nullam aliam domum tyrannus petiit? nemo non venienti domum clausit. Aditum in domum non habui, qui in arcem habui. Non gaudes te aliquid impendisse publicæ libertati? Hic est in cujus domo

1. *Cur non exclusisti.* Notat Schottus in duobus esse : *quem exclusisti?* et mox : *quem recepisti.* Sic etiam membranacei Voss. et Hug. sed ille auctior particula : *Quem exclusisti? et quem recepisti?* Ad prius intelligitur, libertatis vindicem, tyrannicidam; ad posterius, interrogatum, tyrannum. Veriorem hanc lectionem puto. *Gronov.*

tyrannus occisus est. Tanquam tyrannicida, monstraris. Redde, inquit, domum. Ita vivo tyranno non perdideras. Tyranni amicus, tyranni satelles : certe, quod negare non potes, hospes. Diu exspectavi, an ejiceretur tyrannus [1]. Facilius potes accusare aut te, qui tam familiaris tyranno fuisti, ut illi maxime tua placeret domus, qua illum recepisti : aut tyrannum, qui tibi damnum dedit, quod in tuam domum confugit; aut ut culpa te liberem [2], facilius potes accusare fortunam, quæ tyrannum potissimum ad te detulit.

PARS ALTERA. Ejus debet esse damnum, cujus est præmium. Non est iniquum, ejus rei tibi injuriam imputari, cujus fructum percepisti. Non elegit domum tyrannus : nec enim hoc illi vacabat : sed in eam quam potuit, irrupit. Quum ego in ea non essem, nactus hic occasionem nocendi, intrare noluit : et tyrannicidium elegit, dubium, lentum, periculosum urbi; accepit præmium, majus sine dubio, quasi damnum sarcire [3] deberet.

1. *An ejiceretur tyrannus.* Minus bene lib. duo, *an exiret.*

2. *Aut ut culpa te liberem.* Membrana Voss. *aut culpare liberum.* Puto novam sententiam esse, scribendumque : *Ut culpa te liberem, facilius potes accusare fortunam.* Gronovius atque editio Bipontina ita edidit. *Gron.*

3. *Quasi damnum sarcire deberet.* Alii *quam sit damnum : sarcire debet.* Frob. *quam si damnum sarciret*, unde legendum puto, *quam si debet. Schott.*

CONTROVERSIA VII.

VENENUM DATUM FILIO FURENTI.

THEMA. *Filio furenti, et sua membra lanianti, pater venenum dedit. Accusatur ab uxore malæ tractationis* [1].

CONTRA MARITUM. Non mirum est quare vivat, quæ filium perdidit. Vivit, qui occidit.

PARS ALTERA[2]. Quem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris, misera mulier, in orbitatis tuæ tempore; non perdidisti tunc filium, sed tunc extulisti.

COLOR. ALFIUS FLAVUS hanc sententiam dixit : Ipse sui et alimentum erat, et damnum.

Hunc CESTIUS, quasi corrupte dixisset, objurgans : Apparet, inquit, te poetas studiose legere. Iste sensus est ejus qui hoc seculum amatoriis non artibus tantum, sed sententiis implevit. Ovidius enim in libris Metamorphoseon dixit:

> Ipse suos artus lacero divellere morsu
> Cœpit, et infelix minuendo corpus alebat.

1. *Accusatur ab uxore malæ tractationis*. Scribit optimus P. Pithœi codex, alioqui in repræsentandis diphthongis exactus, uno vocabulo *maletractationis* : quomodo etiam apud Arnobium lib. IV, legimus, « immunes a Deorum maletractatione nec sic estis. » Hac autem actione divortii causas reddit uxor, quæ in jure actio rei uxoriæ dicitur. Nam declamatores non solum peculiarem dicendi rationem, materiasque a foro, rerumque natura abhorrentes effinxerunt, verum etiam in iis quæ in foro tractari solent exsequendis, novis vocabulis usi sunt. Quare Quintilianus, lib. VII, cap. 5 : « Quæ in scholis, inquit, abdicatorum, hæc in foro exhæredatorum a parentibus et bona apud centumviros repetentium ratio est : quæ illic malæ tractationis, hic rei uxoriæ, quum quæritur utrius culpa divortium factum sit, quæ illis dementiæ, hic petendi curatoris. » *N. Faber*.

2. *Pars altera*. In hac Controversia pro marito dubiam hanc sententiam refert Quintilianus, l. VIII, c. 5: « Qui hæc edit, debet hoc bibere. » *N. Faber*.

CONTROVERSIA VIII.

OLYNTHIUS PATER REUS CONCURSUS.

Lex. Qui cœtum et concursum fecerit [1], capitale sit [2].

Thema. *Victa Olyntho, cum filio adolescente Olynthius senex Athenas venit. Athenienses omnibus civitatem Olynthiis decreverunt. Invitatus ad cœnam ab adolescente luxurioso, cum filio venit. Ibi quum de stupro filii mentio esset, pater profugit, adolescens retentus est. Pater flere ante domum cœpit: incensa est domus. Decem adolescentes perierunt, et filius Olynthii. Accusatur pater, quod cœtum concursumque fecerit.*

PRO REO CONCURSUS. Misero si flere non licet, magis flendum est. Imperari dolori silentium non potest. Fuerunt ex populo qui dicerent: Hic meum filium, hic meam corrupit uxorem: suum quisque illo et ignem attulit, et dolorem. Timeo, fili, ne, dum te quæro, in ossa alicujus raptoris incidam. Ubi Athenarum fides [3]? Ubi hospitales invicem dextræ? Capti, inquam, fili, sumus.

1. *Qui cœtum... fecerit.* Nocturni cœtus coitionesque tanquam seditiosorum hominum optimo jure vetitæ, jam inde a primis juris incunabulis, quæ lex quoque a Decemviris in XII relata, nisi fallit Porcius Latro noster, in ea declamatione, quæ in Catilinam circumfertur; verene, an falso ei inscripta sit, nunc non disputo. *Schott.*

2. *Capitale sit.* Scripti fere, *capitalis sit.* Non dubito, quin utrumque corruptum, et scribendum sit: *Qui cœtum et concursum fecerit, capital sit.* In hanc vocem passim sævierunt librorum vitiatores. Curtius lib. VIII: « Illis enim in sella regis consedisse capital foret: tibi saluti fuit. » Sic antiquissimæ membranæ Florentinæ, et sic bene ediderat Modius. Qui cum Carrione eamdem vocem Silio, ut et Bongarsius Justino, nosque ipsi Livio, restituimus. Porro sic amabant in legibus: *Qui hoc fecerit capital sit:* per ellipsin pronominis: ut in contrarium, *sine fraude sit:* utrobique omisso, *illi.* Lib. I, Controv. 4: « Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, sine fraude sit. » Hæc est lingua legum. *Gronov.*

3. *Ubi Athenarum fides?* Fœdera enim Atheniensibus cum Olynthiis

Dum licet, fugiamus : sed tanquam a Philippo. Pariter apud Philippum certe viri fuimus. Lacrymæ meæ vocantur in crimen, quasi, ex quo Olynthus capta est, flere desierim. Tantus scilicet sum, ut in ea civitate populum concitare potuerim, in qua filium servare non potui. Non quotiens convenerunt in aliquem locum plures, cœtus et concursus est; sed quotiens convocati, quotiens parati, quasi ad ducem suum concurrerunt. Non si una vicinia coit, aut si transeuntium paucorum numerus affluxit : sed ubi totus, aut ex parte magna populus, ubi divisa est in partes civitas. Cœtus, multitudinis[1] magnæ nomen est, coeuntis ex consensu quodam. At illic initio pauci fuerunt. Deinde reliqui non ad me convenerunt, sed ad incendium : quod tamen populus maluit spectare, quam exstinguere. Lex non eum punit, propter quem cœtus factus est; sed eum a quo cœtus factus est. Non mihi tanti ultio fuit, ut amittere vellem filium : et tentavi populum rogare, nec potui.

PARS ALTERA. Quid cœtu opus est? Sunt scriptæ ad vindictam injuriarum omnium leges. Mota semel multitudo modum non servat. Ardere illo incendio civitas potuit.

erant, adversus Philippum, tyrannidem occupare conantem, Diodorus Siculus, Demosthenes, et Justinus. Vid. et Controv. 34. Hospitales vero dexteræ, fidei signum : ut et *tessera*, mutui hospitii. Illæ quoque in summo signorum militarium implexæ gestabantur, ut et in nummis antiquis idem signum cum hac inscriptione : CONCORDIA EXERCITUUM, quales edidit omnis antiquitatis princeps Ant. Augustinus. Cf. Tacit. Hist. I, 54. *Schott.*

1. *Cœtus, multitudinis.* Respub. res populi : populus autem non omnis cœtus multitudinis, sed cœtus juris consensu, et utilitatis communione sociatus. Cicero de Republ. III apud D. Augustinum, lib. II, c. 21, Civitatis Dei. *Schott.*

CONTROVERSIA IX.

CRUX SERVI VENENUM ÆGRO DOMINO NEGANTIS.

THEMA. *Æger dominus petiit a servo, ut sibi venenum daret. Non dedit. Cavit testamento, ut ab hæredibus crucifigeretur. Appellat servus tribunos.*

PRO SERVO. Lex Cornelia[1], te appello. Ecce hæres jubet, quod tu vetas. Ne quis illum domino displicuisse putet; tunc huic parari crucem jussit, quum sibi venenum. Plura servi crimina confitemur; intempestivas potiones, inutiles cibos, desideranti negavit. Quid enim ille non voluit, qui venenum petiit? Maluit crucem pati, quam mereri. Si vincitur, periturus est : si non vincitur, serviturus est ei a quo in crucem petitur. Ex altera parte lex est, ex altera testamentum : crux utrimque. Furiosus servum sine causa occidere voluit. Quæritis insaniæ argumentum? et se ipse voluit occidere. Servo, inquit, tribuni non possunt succurrere[2]? Servo natum regem habuimus. Servo indice, patefacta est Bruti liberorum cum Tarquiniis conjuratio. Ergo nihil interest, venenum domino aliquis dederit, an negaverit? Etiam ubi remedium est mori, scelus est occidere. Tam cito vos de vita domini servum desperare vultis, quam hæredem? Mortem si supplicium putas, quid rogas? si beneficium, quid minaris? Venenum quisquam objecit, nisi datum? Ullum tu finem facies tribunitiæ potestati, quam P. R. ut ipse plurimum

1. *Lex Cornelia*. Cornelii Syllæ de sicariis et veneficis. *N. Fab.* — Extant hujus legis capita de *Sicariis et veneficis* lib. XLVIII Pandect. tit. 8; qua tenetur, qui hominis necandi causa venenum confecerit, dederit: de qua et Cicero diserte in oratione pro A. Cluentio habita. *Schott.*

2. *Non possunt succurrere?* Ita libri tres et Frob. sed absque interro-

posset valere, plus quam se voluit? Venenum habere scelus est [1] tam magnum, quam dominum óccidere.

PARS ALTERA. Mori volens elegit hunc ministerio nequissimum servum, audacem, infestum sibi. Ille non saluti consuluit domini, quem videbat insanabili morbo tabescere, sed tormenta extendit. Servus herilis imperii non censor est, sed minister. Agitur de jure testamentorum, quorum interiit omnis potestas, si neglexerint imperia mortuorum, Tribuni. Itane, furcifer, tu non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo?

gationis nota. Alii *num possunt succurrere*. Mox *natum* iidem libb. veteres omittunt.

1. *Venenum habere scelus est.* De eo Fornerius ad tit. de verborum significatione.

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARUM

LIBRO QUARTO.

Seneca Novato, Senecæ, Melæ, Filiis salutem.

Quod munerarii [1] solent facere, qui ad exspectationem populi detinendam, nova paria [2] per omnes dies dispensant, ut sit quod populum et delectet et revocet : hoc ego facio; non semel omnes produco, aliquid novi semper habeat libellus : ut non tantum sententiarum vos, sed etiam auctorum novitate sollicitet. Acrior est cupiditas ignota cognoscendi, quam nota repetendi. Hoc in histrionibus, in gladiatoribus, in oratoribus, in quibus modo aliquid fama promisit, in omnibus denique rebus videmus accidere. Ad nova omnes concurrunt, ad nova conveniunt. Non tamen exspectationem vestram macerabo

1. *Quod munerarii.* Ἀγωνάρχαι, ἀγωνοθέται. Quo vocabulo primum usum fuisse D. Augustum notat Quintilianus, lib. III, cap. 8. *N. Faber.*—Quidam, *numerarii* leg. male. Nam *munerarius* is est, qui populo spectaculum exhibebat gladiatorium, vel venationem; aliter dictus, *dominus ludorum*, sive *editor*, de quo Fornerius ad legem 18, de verb. sign. — *Munerator* est L. Annæo Floro de Spartaco lib. III, cap. 19. *Munus* autem officium dictum est, quod gladiatores funebribus ludis pro extremo officio Romæ exhiberentur, ut auctor est Tertullianus lib. de Spectaculis. *Schott.*

2. *Nova paria.* Gladiatorum. *N. F.*

singulos producendo : liberaliter hodie et plena manu faciam. Pollio Asinius[1] nunquam admissa multitudine declamavit : nec illi ambitio in studio defuit. Primus enim omnium Romanorum advocatis hominibus scripta sua recitavit. Et inde est quod Labienus homo mentis, quam linguæ, amarioris dicit : Ille triumphalis senex[2] ἀκροάσεις suas nunquam populo commisit. Sive quia parum in illis habuerit fiduciæ, sive (quod magis crediderim) tantus orator inferius id opus ingenio suo duxerit; exerceri quidem illo volebat, gloriari fastidiebat. Audivi autem illum et viridem, et postea jam senem, cum Marcello Æsernino nepote suo[3] quasi præciperet. Audiebat illum dicentem : et primum quidem disputabat de illa parte, quam Marcellus dixerat : prætermissa ostendebat, tacita leviter implebat, vitiosa coarguebat. Deinde dicebat partem contrariam. Floridior erat aliquanto in declamando, quam

1. *Pollio Asinius*. Quem Plinius lib. VII, cap. 30, principem oratorem, et civem vocat. Valerius Maximus lib. VIII, cap. 12, non minimam partem styli Romani, cujusque nomini Virgilius Eclogam quartam inscripsit. Is in Republ. natus, jocis seriisque accommodatus, et omnium horarum, ingenio tamen ferox, quod etiam filio objectum est, anno suæ ætatis, 20, L. Domitio Ahenobarbo, et Appio Pulchro Coss. qui Ciceronis fuit 53 vitæ annus, Catonem magno totius civitatis concursu defendentibus M. Cicerone, C. Calvo, et M. Scauro accusavit. Sub Augusto summis functus est honoribus, pluresque et graves causas egit, inter quas memorantur pro P. Nonio Asprenate veneficii reo, et pro Urbiniæ hæredibus apud centum viros, pervenitque ad extremum fere ejus imperium : atque in villa Tusculana octoginta annos natus, nervosæ virilitatis haud parvum exemplum, diem obiit. Hæc ex Quintiliano, l. X, c. 1, et lib. XII, cap. 6. Asconio in Ciceronem pro Scauro, Tacito Annal. I et de claris oratoribus, et B. Hieronymo in Eusebii Chronico collegimus. *N. Faber*.

2. *Ille triumphalis senex ἀκροάσεις*. Ille enim est, « Insigne mœstis præsidium reis, Et consulenti, Pollio, Curiæ, Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho. » Ut scribit Horatius prima Ode, l. II. Dio 48. Porro ἀκροάσεις (sic enim ab optimo codice reposui) contracta significatione dictæ sunt declamationes. *N. Faber*.

3. *Cum Marcello Æsernino nepote suo*. Ex filia, nisi me conjectura fallit. Videtur enim fuisse filius M. Claudii Marcelli Æsernini consulis cum L. Aruntio, anno urbis

in agendo. Illud strictum ejus et asperum, et nimis ratum [1] in dicendo judicium, adeo cessabat, ut in multis illi venia opus esset, quæ ab ipso vix impetrabatur. Marcellus, quamvis puer, jam tantæ indolis erat, ut Pollio ad illum pertinere successionem eloquentiæ suæ crederet, quum filium Asinium Gallum [2] relinqueret magnum oratorem : nisi illum (quod semper evenit) magnitudo patris non produceret, sed obrueret. Memini intra quartum diem, quam Herium [3] filium amiserat, declamare eum nobis : sed tanto vehementius, quam unquam ; ut appareret, hominis naturam contumacem cum fortuna sua rixari. Nec quidquam ex ordine vitæ solito remisit. Itaque quum mortuo in Syria Caio Cæsare per codicillos

733. Maxime autem sub Tiberio floruit. Is enim est Marcellus Æserninus, quem Cn. Pisonem cædis Germanici accusatum patronum petiisse Tacitus lib. III, scripsit, quemque apud eumdem auctorem Ann. XI, incorrupta vita et facundia ad summa provectum, et ditium familiarum hæredem, in suasione L. Centiæ Suilius dixit. *N. Faber.*

1. *Illud strictum ejus et asperum, et nimis ratum.* Quintilianus, lib. X, cap. 1 et 2 : « Multa, inquit, in Asinio Pollione inventio, summa diligentia, adeo ut quibusdam etiam nimia videatur, et consilii et animi satis : a nitore et jucunditate Ciceronis ita longe abest, ut videri possit seculo prior. » Tacitus de claris orat. eum inter Menenios et Appios studuisse videri ait. « Pacuvium certe, subjungit, et Attium non solum Tragœdiis, sed etiam orationibus suis expressit, adeo durus et siccus est. » Præter orationes multa alia edidit : nam Pollionem Charisius citat ad Cæsarem, fortasse ex epistolis, et contra maledicta Antonii, et de provinciæ hæredibus ; quo loci legendum censeo, *pro Urbiniæ hæredibus :* cujus tituli orationes Pollionis laudant Tacitus de Oratoribus, et Quintilianus non uno loco. Item composuisse Tragœdias, amatoriosque versus testantur præter Tacitum Horatius Od. lib. II, 1, et Satyr. ult. lib. I, et Plinius Epistolarum lib. V. *N. Faber.*

2. *Asinium Gallum.* Magnum Tiberianæ crudelitatis documentum, cui ne mori quidem licuit. B. Hieronymus : « C. Asinius orator, Asinii Pollionis filius, cujus etiam Virgilius meminit, diris a Tiberio suppliciis afficitur. » Si pius ille scriptor Gallum illum intelligit de quo Ecloga decima, fallitur, si vero Eclogam quartam designat, non absque ratione est ; quamvis enim vulgo credant Saloninum Asinii Pollionis filium in ea celebrari : non defuerunt tamen qui de hoc Asinio Gallo scriptam voluerint. *N. Faber.*

3. *Quam Herium.* Sic duæ veteres

questus esset divus Augustus, ut erat mos illi clementissimo viro, non civiliter tantum, sed etiam familiariter, quod in tam magno et recenti luctu suo homo carissimus sibi, pleno convivio cœnasset, rescripsit Pollio : Eo die cœnavi, quo Herium filium amisi. Quis exigeret majorem ab amico dolorem, quam a patre? O magnos viros, qui fortunæ succumbere nesciunt, et adversas res suæ virtutis experimenta faciunt! Declamavit Pollio Asinius intra quartum diem[1] quam filium amiserat. Præconium illud ingentis animi fuit, malis suis insultantis. At contra, Haterium[2] scio tam imbecillo animo mortes filiorum tulisse, ut non tantum recenti dolori cederet, sed veteris quoque et obliterati memoriam sustinere non posset. Memini quum diceret controversiam de illo, qui a sepulcris trium filiorum abstractus injuriarum agit, mediam dictionem fletu ejus interrumpi : deinde tanto majore impetu dixit, tanto miserabilius, ut appareret, quam magna interim pars esset ingenii dolor. Declamabat Haterius admisso populo ex tempore. Solus omnium Romanorum, quos meo tempore cognovi, in Latinam linguam transtu-

editiones cum manuscriptis codicibus hic legunt, et infra linea nona, male in Romana editione *Haterium* emendarunt. Nam Haterius filius non fuit Pollionis. *N. Faber.*

1. *Asinius intra quartum diem.* Non dissimile de Potamone Suasor. 2, qui a funere filii contulit se in scholam et declamavit. *Schott.*

2. *At contra, Haterium.* Q. Haterius familia Senatoria, eloquentiæ quoad vixit celebratæ, promptusque et popularis orator, fœdæ tamen adulationis, ad nonagesimum prope annum summo in honore consenuit, obiitque mortem anno urbis 779. B. Hieronymus et Tacitus lib. III et IV. Quod si verum est, natus est Cicerone Consule, id est, anno urbis 690, quo fit, ut nec potuerit esse Pollionis filius, duodecim tantum annis eo minor, nec Pollio, quo die ipse Haterius decessit, cœnare plus 20 annis ante fato functus. Addit etiam Tacitus monumenta ejus haud ideo durasse, quia scilicet impetu magis quam cura vigebat, utque aliorum meditatio, et labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul exstinctum esse. Plura apud eumdem Tacitum libris sex prioribus Annalium de ipso Haterio vide. Pal. et Voss. significant legendum esse, *Q. Haterium. Gronov.*

lit Græcam facilitatem. Tanta illi erat velocitas orationis, ut vitium fieret [1]. Itaque divus Augustus optime dixit : Haterius noster sufflaminandus est. Adeo non currere, sed decurrere videbatur ; nec verborum tantum illi copia, sed etiam rerum erat : quotiens velles eamdem rem, et quamdiu velles, diceret. Aliis totiens figuris, aliis tractationibus. Ita ut nec regi posset, nec consumi. Regi autem ab ipso non poterat; alioquin libertum habebat, cui pareret [2], et sic ibat, quomodo ille aut concitaverat eum, aut refrænaverat. Jubebat eum transire, quum aliquem diu locum dixerat; transibat : insistere jubebat ; eodem loco permanebat : jubebat epilogum dicere ; dicebat. Habebat in sua potestate ingenium, in aliena modum. Dividere controversiam, putabat ad rem pertinere, si illum interrogares : non putabat, si audires. Is illi erat ordo, quem impetus dederat. Ac non dirigebat se ad declamatoriam legem, nec verba custodiebat. Quædam enim scholæ jam quasi obsoleta refugiunt : nec si qua sordidiora sunt, aut ex quotidiano usu repetita, possunt pati. ille in hoc scholasticis morem gerebat, ne verbis calcatis et obsoletis uteretur. Sed quædam antiqua, et a Cicerone dicta, a cæteris deinde deserta dicebat, quæ nec ille quidem orationis citatissimæ cursus poterat abscondere.

1. *Ut vitium fieret.* L. Sen. Ep. XL : « Nam Q. Haterii cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, ab homine sano longe abesse volo; nunquam dubitavit, nunquam intermisit, semel incipiebat, semel desinebat. *N. Faber.*

2. *Alioquin libertum habebat, cui pareret.* B. Hieronymus adversus errorem Joannis Hieronym. « Et ut aliquid, scribit, de neotericis referam. Q. Haterius, qui ingenium in numerato habebat, ut sine monitore tacere non posset, de quo egregie Cæsar Augustus : Q. inquit, noster sufflaminandus est. » Idem etiam de C. Graccho memoriæ tradiderunt Cicero, Valer. Maximus, Quintilianus, et quis non? Porro sufflaminari est cohiberi, metaphora ducta a curribus in proclivi decurrentibus, qui sufflamine retardantur. Vetus commentator in illud Juvenalis Satir. VIII : « Ipse rotam adstringit multo suffla-

Adeo quidquid insolitum est, etiam in turba notabile est. Hoc exempto, nemo erat scholasticis nec aptior, nec sublimior : sed dum nihil vult, nisi culte, nisi splendide dicere, sæpe incidebat in ea, quæ derisum effugere non possent. Memini illum (quum libertinum reum defenderet, cui objiciebatur, quod patroni concubinus fuisset) dixisse : Impudicitia in ingenuo crimen est, in servo necessitas, in liberto officium. Res in jocos abiit : non facis mihi officium [1], et, multum ille et hic in officiis [2] versatur. Ex eo impudici et obscœni, aliquandiu officiosi [3] vocati sunt. Memini et illam contradictionem sic ab illo positam, magnam materiam Pollionis Asinii, et tunc Cassii Severi jocis præbuisse. At, inquit, inter pueriles condiscipulorum sinus lasciva manu obscœna lusisti [4]; et pleraque hujus generis illi objiciebantur. Multa erant quæ reprehenderes, multa quæ suspiceres, quum torrentis modo magnus quidem, sed turbidus flueret. Redimebat [5] tamen vitia virtutibus; et plus habebat quod laudares, quam quod ignosceres : sicuti in ea, in qua flevit declamatione.

mine Consul, » «Sufflamen, inquit, vinculum ferreum, quod inter radios mittitur dum clivum descendere cœpit rhæda, ne celeres rotæ sequantur, et animalia vexent. » L. Seneca : « Aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam. » *N. Faber.*

1. *Res in jocos abiit, non facis mihi officium. Rem sinite, loco abite, non facitis mihi officium* Frob, et libri tres, nisi quod *faciatis* legunt. *Schott.*

2. *Multum ille et hic in officiis versatur.* Sic Petronius Arbiter *spisare officium*, et Ovidius Elegiar. VI, lib. III, *continuari officio*, et de Arte amandi II, *officium facere*, in re obscœna dixerunt. *N. Faber.*

3. *Aliquandiu officiosi vocati.* Quin etiam *Obsequentes*, et *Morigeræ* amicæ dictæ. *Schott.*

4. *Lasciva manu obscœna lusisti.* Scholion ineptum esse τὸ *obscœna*, monui olim, et etiamnum censeo. Vide Observat. 3, 4. *Gronov.*

5. *Redimebat.* Sic Juvenalis, Sat. IV, 2 : « Monstrum nulla virtute redemptum A vitiis. »

CONTROVERSIA I.

PATER A SEPULCRO A LUXURIOSO RAPTUS.

THEMA. *Quidam, amissis tribus liberis, quum assideret sepulcro, a luxurioso adolescente in vicinos hortos abductus est, et detonsus. Coactus convivio interesse*[1], *mutata veste, dimissus injuriarum agit.*

PRO PATRE. Nunquam lacrymæ opprimuntur imperio, immo etiam[2] irritantur. Nulla flendi major est causa, quam flere non posse. Rapuit me qualem in convivio puderet venire, dimisit qualem ad sepulcrum redire puderet. Credo mirari aliquem, quod in forum, amissis modo liberis, veniam. At ego jam in convivio fui. Quousque, inquit, flebis? Est quædam in ipsis malis[3] miserorum voluptas, et omnis adversa fortuna habet in querelis levamentum. Ibi me flere prohibes, ubi crudeliter ipse non fleres. Quum miserrimum sit flere, quam infelix sum, cui ne hoc quidem licet! Vidi ebriorum sitim, et vomentium famem. Quis est iste, qui supra flentem patrem censuram lugendi postulat? Projectus in omnia gulæ libidinisque flagitia, omnibus notandus censoribus, seculo præcepta componit. Scit quantum super amissos tres liberos patri

1. *Et detonsus. Coactus convivio interesse.* Schottus punctum post *detonsus* delet; nam, inquit, in funere atrati barbam capillosque alebant; ut et in reatu intonsi erant. Vide Controv. 20 extrem.

2. *Opprimuntur imperio, immo etiam.* Alii *sed etiam*. Membr. Voss. *Nunquam lacrymæ supprimuntur imperio, immo etiam irritantur*; ut et Hug. in particula. Haud dubie melius: neque opus utramque particulam, *sed* et *immo*, delere, quod velit Gruterus. Præcedente lib. Controv. 5: « In lege, inquit, non est scriptum quando; immo statim. » Iidem scripti statim: « In convivium puderet venire. » *Gronov.*

3. *Est quædam in ipsis malis.* Ex Metrodori sententia. L. Seneca

flendum sit : quem, si viveret pater, fleret. Senex, orbus, infelix, hoc tantum inter miserias solatium capio, quod miserior esse non possum. Cineres meorum in sepulcro video. Magnum solatium est, sæpius appellare liberorum non responsura vocabula [1]. Hic mihi vivendum est : ne cui de nuptiis, ne cui de liberis cogitanti dirum omen occurram [2]; cogit flere, qui non sinit. In illo convivio morari, etiam felicis patris esset injuria.

PARS ALTERA. Questus fui pridem [3] de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate contingerent. Nemo amicus [4], nemo, inquam, propinquus est? Sed melius, ut video, illius rabiem noverant. Festo die sodales, amicique mecum : quorum unus, Quid hunc miserum sic perire patimur? Nemo sibi ipse finem flendi fecit. Pudet illos desinere : cogi volunt. Consolarer te diutius, nisi jam et accusare posses.

Epist. XCIX, Ovidius l. IV Tristium: « ... Est quædam flere voluptas, Expletur lacrymis, egeriturque dolor. » *N. Faber.*

1. *Sæpius appellare liberorum non responsura vocabula.* Vel *filiorum*, ut libb. tres ap. Schott. de qua lect. ita Gronovius : Tres Gruteri, Vossiana et alia in Anglia nobis obiter inspecta membrana referebant consensu : *Magnum solatium est sæpius appellare liberorum non responsura vocabula.* Eodemque ordine testatur Gruterus et in reliquis suis hæc verba poni, nisi quod illi retineant *nomina*, idque se malle. Nos potius illis accedimus, et τὸ *nomina* pro explicatione alterius accipimus. Nam *vocabulum* idem est interdum quod proprium nomen : et sic isti maxime sequentique ævo placuit. Frequens apud Tacitum.

2. *Dirum omen occurram.* Ita plane optimus codex egregio sensu. L. Seneca ad Martiam c. 3 : « Ipsumque desiderans triste matribus omen occurras. » Infra lib. X de expositis debilitatis : « Occurrunt nuptiis omina dira, sacris publicis tristia auspicia. » *N. Faber.*

3. *Questus fui pridem.* Erasmus et tres Pall. *prius*; unus, *primus*: quorum alterum malit Gruterus quam illud *pridem*. Membrana Voss. et Hug. *Questus prius sum.* Idque probandum : nam *prius* interdum est idem quod olim. *Gronov.*

4. *Nemo amicus, nemo... propinquus.* Infelicium scilicet. M. Antonius Muretus, lib. II, Variar. lect. cap. 6. *Schott.*

CONTROVERSIA II.

METELLUS CÆCATUS[1].

Lex. Sacerdos integer sit.

Thema. *Metellus pontifex*[2], *quum arderet Vestæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdidit. Sacerdotium illi negatur.*

PRO METELLO. Vesta mater, fortasse nullum sacerdotem haberes, nisi Metellum habuisses. Sacrorum causam ago, non Metelli. Plus eorum interest, ne Metellum sacerdotem, quam Metelli, ne sacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, quum illi sacerdotium dedimus. Civitas sollicita pendebat. Duo periclitabantur, quibus nihil populus habebat pretiosius, Sacra et Metellus. O faciendum sacerdotem, nisi esset. Lex integrum ad animum refert, non ad corpus. Lex æstimari hoc voluit tunc quum quis peteret, non quum haberet sacerdotium. Habes, Vesta, duplex pontificis tui meritum: servavit sacra, nec vidit.

EXTRA CONTROVERSIAM. Pollio[3]. Ante hoc, si

1. *Metellus cæcatus*. De hoc themate vide Livii Epitomen XIX; Valerii Maximi lib. I, cap. 4, et Plin. lib. VII, c. 43. *N. Faber.*

2. *Metellus pontifex*. L. Cæcilius Metellus L. F. C. N. princeps Cæciliæ familiæ: nam bis Cos. anno 502, iterumque 506, magister equitum 503, pontifex maximus 510, cui sacerdotio duos et viginti annos præfuit. Dictator 529, de Pœnis procos. triumphavit, anno 503; duxitque in triumphum duces tredecim, elephantos 120, ut Epitoma Livii lib. XIX, vel 152, ut Plinius, Natur. Histor. lib. VIII, cap. 6, et Frontinus, lib. II, cap. 5 Stratagem. Hic Palladium ex incendio templi Vestæ eduxit, cæcusque factus est. Hinc soli concessum id beneficii, ut curru in curiam vehi possit. Plin. VII, 43; Val. Max. I, 5. *Schott.*

3. *Pollio. Ante hoc si cæcus.* Gruterus ait male cum Pinciani libris et duobus suis: *Pollio autem hoc: Si cæcus factus.* Sic et Schottus,

cæcus factus esset, non abstulisset. Si postea cæcus factus est, vidit.

PARS ALTERA. Sacerdos non integri corporis, quasi mali ominis res vitanda est. Hoc etiam in victimis notatur; quanto magis in sacerdotibus? Post sacerdotium magis observanda est debilitas. Non enim sine ira deorum debilitatur sacerdos. Apparet non esse propitios deos sacerdoti, quem ne servati quidem servant.

COLOR. Hunc colorem GALLIO non probabat; summo cum honore Metelli asserens, contra Metellum agendum ita, ut rogetur cum judicibus officio pontificum et ipse consulere.

longe melius quatuor libros: *Pollio autem hoc: Si cæcus ante factus*. Ego quæro causam, cur hæc vulgatis, non modo magis, sed etiam valde magis admirer. Vossiana et Hug. nihil hactenus mutant, sed habent, ut et Put. libri et tres Gruteri, *sustulisset*, non *abstulisset*. Sed mox magnopere ad sensum pertinere puto unam literam mutari: *si postea cæcus factus est, videt*. Hoc est, etiam nunc pro vidente, non pro cæco, quantum ad sacerdotium, habendus est. *Gronov.*

CONTROVERSIA III.

PATRE EXSULE FILIA RAPTA.

Lex. Imprudentis cædis damnatus [1], quinquennio exsulet.

Altera. Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias optet.

Thema. *Quum quidam haberet filiam et filium, imprudentis cædis damnatus, in exsilium abiit. Filia ejus rapta est. Raptor ad patrem puellæ se contulit. Impetravit ab illo, ut juberet filiam nuptias optare: et epistolam daret ad filium. Fratre auctore, mortem optavit puella. Pater rediit; abdicat filium.*

CONTRA FILIUM. Quomodo me excusabo reip. cui duos abstuli? Neutrum mea culpa. In altero me fortuna decepit, in altero filius. Filia etiam fratri paruit: filius nec patri. Per humanos, inquit, errores [2]. Agnovi preces meas. Potes, inquit, omnibus ostendere, quam non possis hominem occidere. Scio me civem debere reipublicæ; hoc intererit tamen, quod imprudentes occidimus, prudentes servavimus. Aliquem in exsilio infra fortunam meam vidi.

PARS ALTERA. Irrupit contumeliose, tanquam in exsulis domum. Pervenit ad patrem, non pepercit ejus

1. *Imprudentis cædis damnatus.* Plato lib. IX de legibus, Porphyrius περὶ ἐμψύχων ἀποχ. libro primo, et Philo Judæus περὶ τῶν ἐν εἴδει νόμων. *N. Faber.*

2. *Per humanos, inquit, errores*, etc. Totus hic locus obscurus est. Hoc nimirum dicit. Raptor quum precibus a me salutem peteret, inter cætera adjurabat me etiam per errores humanos: quum significaret ita errorem illum suum humanum fuisse in filia, ut fuerat meus in eo quem imprudens interfeceram. Agnovi igitur preces meas, id est, quibus ego quoque aliquando usus eram. Potes, inquit, raptor, omnibus ostendere, quam non possis hominem occidere. Sin vivere me, quam mori malueris, quum vitam meam in potestate tua habeas, ostendas te ab interficiendis hominibus abhorrere; et ne illum quidem alterum a te dedita opera interfectum fuisse. *Schott.*

pudori [1]. At ego querebar, quod absenti fecit injuriam. Non possum ob hoc abdicari, quod lege factum est. Non potuisti, pater, de injuria judicare, quam non noveras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus scribere : et tu in ea fortuna eras, in qua posses injuriam excipere : et ille is erat, qui etiam in patria posset injuriam facere. Quia sciebat malam causam suam, egit apud illum, qui eam non noverat. Rediit superbus, jubebat, et nos optare nuptias cogebat. Videbatur sic et illic coegisse. Aliquid tamen epistolis consecutus est. Nemo unquam tardius periit [2]. Collegit ingentem numerum perditorum; expugnavit domum; vexavit puellam. Hoc tibi raptor non narraverat.

COLOR. Latro aiebat, semper invisum esse, qui reum alium pro se subjiceret. Non oportere hoc derivari factum in sororis voluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquam reus : qui transfert, tanquam accusator. Malo autem loco est, qui habet rei fortunam, accusatoris invidiam.

Asinius Pollio dicebat, colorem in narratione ostendendum, in argumentis exsequendum. Non prudenter eos facere, qui in narratione omnia instrumenta coloris consumerent. Nam et plus eos ponere, quam narratio desiderasset, et minus quam probatio.

1. *Pudori.* Ita libb. tres ap. Schott. Alii *dolori.*

2. *Tardius periit. Petiit* libri tres; unus ad oram *petit. Schott.*

CONTROVERSIA IV.

ARMIS SEPULCRI VICTOR.

LEX. Sepulcri violati [1] sit actio.

THEMA. *Bellum quum esset in quadam civitate, vir fortis in acie amissis armis, de sepulcro viri fortis arma sustulit. Fortiter pugnavit, et reposuit. Præmio accepto accusatur sepulcri violati. C. D.*

PRO VIRO FORTI. Arma vix contigeram, secuta sunt. Hæc si sumo, arma sunt : si relinquo, spolia. Vidisses vere violari sepulcrum, si illo venisset hostis. Uterque quod alteri deerat, commodavimus. Ille viro arma, ego armis virum. Resp. multum consecuta est; vir fortis nihil perdit. Necessitas est, quæ navigia [2] jactu exonerat; necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit; necessitas est lex temporis. Quidquam non fit legitime pro [3] legibus? Melius cum ipso sepulcro actum est, in quo notiora sunt arma iterum victricia. Pro republica plerumque templa nudantur [4], et in usum stipendii dona conflamus.

PARS ALTERA. Reum habemus in prælio inertem, in fuga audacem, turpem non minus patrocinio, quam crimine. Arma sua perdidit. Hoc excusare non poterat,

1. *Sepulcri violati.* Vide veterum prudentium responsa a Treboniano in Pandect. lib. XLVII, tit. 12, congesta. *Schott.*

2. *Necessitas est, quæ navigia.* Exstat elegans Mimus de Necessitate Laberii a Cæsare coacti in scenam prodire, quum jam eques Roman. factus esset, apud Macrobium lib. II Saturn. cap. 7. Eum ad Controv. 27 adscripsi : transeo itaque ad alia. *Schott.*

3. *Quidquam non fit legitime pro legibus*, etc. Liber unus : *dum quidquam non fit legitime; melius cum ipso sepulcro actum est, in quo notiora sunt iterum arma victricia.* Libri vero legunt : *quamquam non sit legitime pro legibus; melius est ero ipso sepulcro; factum est; in quo notiora sunt arma iterum victricia. Schott.*

4. *Pro republ. plerumque templa nudantur.* Idem Religio docet, in

nisi rapuisset aliena. Rapuit aliena. Hoc excusare non poterat, nisi et sua perdidisset. Arma victricia, arma consecrata diis Manibus, arma quæ te quoque fecerunt virum fortem. Reposui, inquit, arma. Gloriatur, quod non et illa perdiderit. Non teneor lege, quia reposui. Tam teneris hercle, quam qui vulneravit[1] aliquem, licet vulnus sanaverit : quam qui surripuit aliquid, licet deprehensus reddiderit. Non est hoc illi crimen propter virtutem donandum; jam gratiam virtuti retulimus, præmium consecuta est. Æquos nos esse convenit : unum virum fortem honoravimus, alterum vindicemus.

Christianis captivis : ut exemplo D. Paulini docet Ambrosius lib. de Offic. *Schott.*

1. *Tam teneris hercle, quam qui vuln.* etc. Addatur huic loco l. pen. ff. de vi bonorum rapt. leg. 65 ff. de furtis; l. 64 et seq. de usufruct. Fornerius ad l. 12 de verb. sign.

CONTROVERSIA V.

PRIVIGNUS MEDICUS.

THEMA. *Abdicavit quidam filium*[1]. *Abdicatus medicinæ studuit. Quum pater ægrotaret, et medici negarent posse sanari, sanavit. Reductus est patri. Ægrotare noverca cœpit. Desperaverunt medici. Rogat pater filium, ut curet novercam. Nolentem abdicat.*

PRO FILIO MEDICO. Quo pacto istud evenit, ut abdicatione mea pater ægrotaret, reditu noverca? Pietati cessere morbi. Medicinam relinquo, multum laboris, multum vigiliarum; adjice huc, quod qui sanantur, ingrati sunt : et medicus possum decipi, et non possum privignus excusari. Eumdem, inquit, medici morbum

1. *Abdicavit quidam filium.* Mutuatus hoc declamatorium argumentum, forte a Seneca nostro Lucianus, Sophista et ipse, Dialogo qui ἀποκηρυττόμενος, id est, *Abdicatus* inscribitur. Est enim Rhetorum, statusque qualitatis, Generis Judicialis. Abdicationis autem duas species Fab.

esse dicunt : nempe illi, qui negaverunt te posse sanari. Ego vero cedo domo, si fateris illam sic posse sanari. Timeo fortunam; imputabitur mihi, si quid [1] acciderit. Ecce tu me non posse non credis. Omnes medici negant: et nunc diligentiores fuerunt, quia in te decepti sunt. Non sum tantæ scientiæ, quantæ videor. Magnis præceptoribus opus est. Ego abdicatus studui. Quæris quomodo te sanaverim? non tibi medicus, sed filius profui. Desiderio laborabas, gratum tibi erat, quidquid méis manibus acceperas; ut primum intravi, recreatus es; quid in te curandum esset, adverti. Hæc non eodem morbo laborat. Multa sunt dissimilia, sexus, ætas, animus. Nihil magis ægris prodest, quam ab eo curari, a quo volunt. Temerariis remediis graves morbi curantur [2], quibus uti non audeo in noverca.

EXTRA. Non oportet adolescentem quidquam novercæ succensere; alioquin odit et gaudet. Ferendus est adolescens, si se excusat; non est, si ulciscitur.

PARS ALTERA. Lugendum est, flendum est; in hoc me conservasti? Hostis aliquando vulnus sanavit quod fecerat [3], ob hoc maxime, quia alius sanare non poterat. Negant posse sanari. Nemo suscipit: nemo vult enim filio curationem præripere.

EXTRA. Pollio dicebat, Inter patres et filios id solum judex putat licere, quod oportet.

annerat criminis partim perfecti, partim imperfecti. *Schott.*

1. *Si quid acciderit.* Humanitus scilicet, hoc est, si morietur. Lemma Controversiæ 10 : *Si quid alteri obtigisset*, ad quam plura notabam. *Id.*

2. *Temerariis remediis graves morbi curantur.* Atqui vetat Hippocrates in gravibus, desperatisque morbis temere medicinam adhiberi. *Schott.*

3. *Hostis aliquando vulnus sanavit quod fecerat*, ut Achillis hasta vulneratus Telephus ab eadem remedium petit. Ovid. « Vulnus Achilleo quod quondam fecerat hosti, Vulneris auxilium Pelias hasta tulit. » *Schott.*

CONTROVERSIA VI.

INDISCRETI FILIUS ET PRIVIGNUS.

THEMA. *Quidam, mortua uxore, quæ in partu perierat, duxit aliam: puerum rus misit. Ex illa subinde sustulit filium. Utrumque puerum* [1] *ruri educavit. Post longum tempus redierunt similes. Quærenti matri uter ejus esset, non indicat. Accusatur ab ea malæ tractationis.*

PRO MARITO. Quid fletis, pueri? securi estote. Non memini. Jam lites sunt [2], et nondum indicavi. Qualis cris, noverca, quæ sic fieri cupis? Alter tuus est : alter et si per te licuerit, neuter privignus est. Dum alterius vis esse mater, utriusque es noverca. Si coegeris, mentiar; non mater, sed noverca decipieris. Hos ipsa noluit natura distingui. Indicarem, nisi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus est. Quid alterum novercalibus oculis intueris? Ille tuus est. Uni tibi contingit, ut habeas privignum, et non sis noverca.

PARS ALTERA. Malæ tractationis ago. Filius enim rus ablegatus a patre, et educatus est sic, ut ignotus esse posset et matri. Tibi rediit uterque filius, huic uterque privignus. Eo crudelius caret, quo propius accessit. Times hujus iniquitatem : quum iniquus ipse magis ames eum cui alterius vis donare matrem, quam cui non vis reddere suam.

EXTRA. Quod ad colorem pertinet viri, HISPO Ro-

1. *Utrumque puerum.* Fortasse non alienum ab hoc judicium Salomonis regis lib. III Regum, cap. 3. *Schott.*

2. *Non memini. Jam lites sunt.* Alii olim : *Non minimæ jam;* liber unus ap. Schott. *Non me nuntio lit.* duo et Frob. *me nuntiante.*

MANUS et SILO POMPEIUS hoc usi sunt : Nescio, et ideo non indico tibi.

Quidam miscuerunt etiam, et utroque usi, dixerunt : Nescio, sed etiam si scirem, non indicarem tibi. Quod LATRO et CESTIUS.

Sed ASINIUS POLLIO neutrum colorem probabat. Si dicit, inquit, Nescio : nulli fidem faciat. Uxor ipsa non quæreret ab illo, nisi ille scire posset. Dici enim [1]contra virum potest : Quære a nutrice ; a pædagogo. Verisimile non est, neminem domi esse qui sciat. Ille autem mixtus color utrumque corrumpit, et ignorantis fidem, et non indicantis fiduciam. Nam quum dicit : Etiam si scirem, non indicarem : efficit ut illum judex scire putet ; quum dicit, Nescio : efficit ut videatur indicare debere, si sciat. Hoc autem ipse colore usus est quem aiebat simplicissimum[2] : Scio, sed non indico : quia pueris hoc utile est, et tuo filio. Magis amaturus sum eum, qui matrem videbitur non habere.

1. *Dici enim contra*, libri tres ; *et enim contra virum dici* Frob. Alii *dici contra virum*. *Schott.*

2. *Quem aiebat simplicissimum.* Quidam scripti et editi veteres : *specialissimum.* An est, maxime proprium, aptum et convenientem ? Quintilianus, ut inscribitur, avus Declam. 298, in Sermone : « Hinc speciales quæstiones, utrum, etc. » Idem Declam. 335 : « Iterum illa communia, etc. dein specialiter, utrum eam, quæ honorem viro forti dat, an eam, quæ pœnam desertori constituit. » Potest etiam legi : *speciosissimum*. *Gronov.*

invenire, facile. Si tyrannum, inquam, invenero, obvia quæ libet res telum erit; certe semper solet secum tyrannus habere ferrum. Gladius inter duos, fortioris est. Quam sollicitus fui adulter, ne non deprehenderet.

medicus, venenum se regi daturum promiserat: sed recusavit conditionem Fabricius. Quidam etiam remissum ad Pyrrhum cum litteris putant. Tu vide Valerium Maximum, lib. VI, c. 5; Ælianum Var. Hist. lib. XII; et Agellium, lib. III, c. 8. *Schott.*

CONTROVERSIA VIII.

PATRONUS OPERAS REMISSAS REPETENS.

LEX. Per vim metumve gesta, irrita sunto.

THEMA. *Bello civili patronus victus et proscriptus, ad libertum confugit. Receptus est ab eo, et rogatus, ut operas remitteret. Remisit. Consignatio facta est. Restitutus* [1] *indicit operas. Contradicitur.*

PRO PATRONO. Patronus a liberto restitutionem peto. Si pacisci tunc a me voluisses operas, spopondissem. Bona bello perdidi, ad restitutionem nudus veni. Nunc libertorum operas [2] desidero. Profer tabulas [3] illa proscriptionis tabula crudeliores. Persequebatur illa, quos vicerat: hæ persecutæ sunt, quos receperant. In illa ultio fuit, in his perfidia. Denique illa jam desiit, hæ perseverant. Non mea, inquit, sed aliena vis fuit. Æque dignus est pœna, qui ipse vim adhibet, et qui [4] ab alio admota ad lucrum suum utitur. In hunc primum incidi. Et dum timeo ne offenderem, secutus sum hoc exigentem. Non recepit me, sed inclusit. Nihil est venali misericordia turpius.

1. *Consignatio facta est: restitutus. Cum signatione facta restitutus* lib. duo et Frob. *Schott.*

2. *Operas.* Male *operam* lib. tres.

3. *Tabulas illa.* Alii *Tabula Syllana.*

4. *Et qui.* Ita lib. tres ap. Schott. Alii *ut qui.* Frob. *ut quæ.*

PARS ALTERA. Nihil tibi opus est potestas. Scisti illum parere, etiam quum cogi non potest. Quaslibet indicas operas, nunquam tamen indices ita periculosas, quam indixisti. Habeo judicia tua. Bene de servo judicasti, manumisisti; bene de liberto. Proscriptus mihi potissimum[1] te commisisti. Si noluissem patronum habere, potui. Unus ex proscriptis fuisti, qui tunc posses etiam rogari. Restitutio tibi proscriptionem remisit, non quidquid in proscriptione gessisti, rescidit.

EXTRA. Omnes invecti sunt in libertum. VALLIUS GEMINUS, et OTHO JUNIUS[2] egerunt lenius, ut patronus remissurus videretur operas, si obtinuisset. Nam Otho dixit : Sine, me judicio meo videri remisisse. Faciam, remittam. Quid me sic times, tanquam invitus promiserim ?

Contra CESTIUS ait : Tunc hujusmodi utendum esse coloribus, ubi verendum est, ne videamur rem duram postulare. Ubi contra honestam personam promisso judex molliore fallendus est. Quid in hac persona veremur et causa, nisi hoc unum, quod ex hoc colore metuendum est : ne, si volumus[3] hæc remittere, etiam voluisse videamur.

1. *Mihi potissimum. Potissimum ei te* Frob. *Schott.*

2. *Otho Junius. Othonius* lib. tres; male : et *Ottonius* Frob. ut et post paullo. *Schott.*

3. *Volumus.* Tres codd. *nolumus.*

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARUM

LIBRO QUINTO.

(*Epistola deest.*)

CONTROVERSIA I.

LAQUEUS INCISUS.

ACTIO. Inscripti maleficii sit actio.

THEMA. *Quidam naufragio facto, amissis tribus liberis, et uxore, incendio domus, suspendit se. Præcidit illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberato reus fit maleficii*[1].

PRO INCIDENTE LAQUEUM. Tres, inquit, liberos perdidi. Utinam et illos servare potuissem! Vive; mutantur vices felicitatis humanæ, proscriptus aliquando proscripsit. Victi fugiunt, proscripti latent, natant [2]naufragi.

1. *A liberato reus fit maleficii.* Inepte quidam *a liberto*; non dissimile argumentum in Horat. lib. II, Epist. II, extrema de insano, qui se dementia liberatum per cognatos moleste Argis tulerat: « ... Pol me occidistis amici, Non servastis, ait, cui sic extorta voluptas, Et demens per vim mentis gratissimus error. » *Schott.*

2. *Proscripti latent, natant naufragi.* Bene, ait vir doctus, membranæ: *enatant.* Immo male, et nec Gruteri librorum ullus, nec Voss. et Hug. illis adsentitur. Sed, quod præcipuum est, refragatur maxime sensus. *Enatasse* est ejus, qui evasit: at *fugere, latere,* est ejus qui etiamnum evadere quærit. Tale est etiam *natare.* Non statim maxima pericula homines adigunt ad desperationem:

Amisi, inquit, uxorem, liberos, patrimonium. Tu putabas ea te conditione accepisse, ne perderes? Ludit de suis fortuna muneribus, et quæ dedit, aufert, et quæ abstulit, reddit : nec unquam [1] tutius est illam experiri, quam quum locum injuriæ non habet. Cn. Pompeius in Pharsalia [2] victus acie, vixit. Majus tu tuum putas esse naufragium? Crassus vixit : et non privatas perdiderat, sed publicas opes. Omnia tibi fortuna abstulit, sed spem reliquit. Tolle spem hominibus, nemo victus retentabit arma : nemo infeliciter experta negotiatione [3], alios appetet quæstus, nemo naufragus vivet. Spes est ultimum adversarum rerum solatium. Ut viveres, natasti. Misertus sum : nec in te amplius, quam periculum cogitavi. Non attendi incendium, non orbitatem; aut si attendi, memineram te post illa vixisse. Non visus es mihi animum moriendi habere. Legeras locum, in quo interpellari posses.

PARS ALTERA. Tot ille fundorum dominus, aliena arbore suspendo laqueum. De fortuna nihil queror : mori permittit. Nunc, inquit, morere. Injuria est, ut qui meo

sic prælio victi fuga salutem petunt, si forte possint in tutum pervenire : sic proscripti delitescunt, si forte interea aut furor temporum transeat aut ipsi privatim possint reconciliari dominantibus : sic jactant brachia naufragi, si forte possint enatare. Sic et mox : *ut viveres, natasti* : sategisti in undis, laborasti; nam ut enataret, non erat in ejus potestate, sed fortunæ. Male hic quoque vulgatum mutatur. *Gron.*

1. *Nec unquam*. Ovidius de Pont. lib. II, Eleg. 2 : «... Fortuna miserrima tuta est; Nam timor eventus deterioris abest. Qui rapitur spumante freto, sua brachia cauli Porrigit, et spinas duraque saxa capit. Qui rapitur fatis, quid præter fata requirit? Sæpe creat molles aspera spina rosas. Accipitremque timens pennis trepidantibus ales, etc.» Ita enim insignis ille Ovidii locus ex veteri meo codice legendus et supplendus est. *N. Faber.*

2. *Cn. Pompeius in Pharsalia.* Res nota vel pueris ex Lucano, lib. VII, 669 sqq. De Crasso vero ad Controv. 10. *Schott.*

3. *Experta negotiatione*. Tres libb. vett. ap. Schott.; et Frob. *experta negatione*; alii : *expertus negationem*; ed. Bip. *expertus negotiationem*.

arbitrio debui, tuo moriar. Amisi uxorem, liberos, patrimonium. Fortuna mihi nihil præter laqueum reliquit: iste nec laqueum. Sumpsi instrumenta mortis, solitudinem et laqueum: alterum aptum morituro, alterum misero[1]. Quisquis interveneris, si amicus es, defle: si inimicus, specta. Quum a me iste accusatur, graviorem de me quam de reo ferte sententiam. Ego, ut moriar[2]: iste, ut ne prohibeat. Ne hæc narrarem, mori volui. Præcidit remedium meum, si qua fides est: non enatavi, sed ejectus sum. Nihil jam timebam, nisi vivere. Domus meæ fata claudo[3] nullo miserior, quam quod ultimus morior. Cui me vitæ reservas? Ut ædificem? aspice incendium. Ut navigem? aspice naufragium. Ut educem? aspice sepulcrum. In tam calamitosa domo feliciores fuistis, uxor et liberi; vobis mori contigit.

1. *Alterum misero. Alteram* liber unus, ut ad *solitudinem* pertineat.

2. *Ego ut moriar. Ut ne moriar* Frob. et cod. unus; lib. duo: *ego ut moriar iste prohibeat*; sed excusi: *iste ut me prohibeat. Schott.*

3. *Domus meæ fata claudo.* Tale illud Horatianum: « Omnes composui: Felices: nunc ego resto. » At ne quid dissimulem, longe aliter vetus liber: *Domus mea est effecta: ego vivo, nullo miserior,* etc. *Schott.*

CONTROVERSIA II.

GENER DIVITIS INIMICI.

THEMA. *Pauper quum haberet filium, et divitem inimicum filiam habentem, peregre profectus est. Rumor fuit de morte ejus. Filius cum divite in gratiam rediit, et ejus filiam duxit. Reversus pater cogit illum uxorem repudiare. Nolentem abdicat.*

PRO PATRE PAUPERE. Nemo quidquam facile credit, quo credito dolendum sit; ego diu non credidi de nuptiis tuis. Desertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium, non flevisti patrem, non quæsivisti, sic inimico

placuisti. Rumor, inquit, fuerat, decessisse te. Mirabar, si talem uxorem vivo patre [1] habere potuisses. Non quæris ubi perierim. Mors mea tibi debet esse suspecta : inimicum habeo. Quis alius hanc famam potuit immittere, nisi qui me vivo filiam collocare non poterat? Non times, ne inter ipsas nuptias tuas patris ossa referantur? Tot servi sequuntur, tot liberi, tot clientes, ut quidquid dixerit, rumor sit. Fabricius aurum a Pyrrho [2] accipere noluit : beatior iste fuit animo, quam ille regno. Plures insidias in itinere fugi : et factum dives, quod faciendum mandaverat, credidit.

PARS ALTERA. Vanum gloriæ genus, odium divitiarum. Mortales esse inimicitiæ debent [3] : Scipio Grachchi inimicus, et tamen postea socer. Cujus vitio inimicitiæ contractæ sint apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

EXTRA. SENIANUS rem stultissimam dixit : Dives me semper contempsit, nunquam nisi pro mortuo habuit. Ut aliquid et ipse simile de Seniano dicam, post hanc sententiam Senianum semper pro mortuo habui.

1. *Vivo patre.* Ita libb. tres et Frob. ad oram. Alii *jubente patre* : forte *vivente patre* scripsit Seneca. *Schott.*

2. *Fabricius aurum a Pyrrho.* Etiam quartam partem regni oblatam recusavit. Supr. Controv. 9, non semel Justinus lib. XVIII; Frontinus lib. IV, c. 3, et Eutropius lib. II. *Schott.*

3. *Mortales esse inimicitiæ debent.* Hinc illud Philosophi dictum : *Mortalis quum sis, immortales inimicitias ne geras.* De Ti. Sempronio Graccho, qui cum Scipione Asiatico tribunus pleb. et Africano majore inimicitias gessit : hujus etiam Corneliam filiam uxorem duxit ex qua Ti. et Caium Gracchos sustulit; legendi Cicero, Livius, Plutarchus, Valerius, et alii. *Schott.*

CONTROVERSIA III.

FRATRES PANCRATIASTÆ.

ACTIO. Malæ tractationis[1] sit actio.

THEMA. *Duos filios quidam pancratiastas instituit, ad Olympia eduxit. Quum compositi essent, ut simul pugnarent; accessit ad pugnantes pater, et ait abdicaturum se, si quis perdiderit. Commortui sunt juvenes, et decreti sunt his honores divini. Reus fit pater malæ tractationis ab uxore.*

CONTRA PATREM. Tertius sine sorte pugnasti, et utrumque vicisti. Stetit cruentus pater. Jam perierant, et adhuc minabatur. Moriuntur, non alter ab altero, sed uterque a patre. Misera mater odisse non potest, qui filium suum occidit. Juvenes invicti, nisi habuissent patrem. Pii juvenes, nec parricidium patri negare potuistis. Vincere propter parricidium nolunt, vinci propter abdicationem. Abdico, inquit, eum qui victus erit. Demens meliorem abdicaturus es. Invoco Jovem, cujus Olympia parricidiis absoluta sunt.

PARS ALTERA. Non facturus dixi : et si facturus pro gloria eorum dixi. Non debeo in invidia solus esse, quum luctus communis sit. Omnes aiebant collusuros fratres. Minatus sum, non ut necessitatem filiis imponerem[2], sed ut populo satisfacerem.

1. *Malæ tractationis.* Quam per ἓν *maletractationis* unica voce alii scribunt. Idem argumentum lib. III, Declam. 8, et lib. IV, Declam. 6, quam actionem et uxor instituere potest, si quid pater crudelius in filias admiserit. Vide Quintil. l. VII, c. 4, et Controv. 2 extrema. *Schott.*

2. *Non ut necessitatem filiis imponerem.* Voss. *non ut filiis metum imponerem.* Et hoc ostendunt quidam apud Gruterum. Justinus lib. XXXIV : « Ut hoc exemplo cæteris civitatibus metus novarum rerum imponeretur. » Hic *metum* intellige τῆς ἥττης. *Gronov.*

CONTROVERSIA IV.

DAMNATUS PARRICIDII ALLIGANS FRATREM.

Lex. Qui falsum testimonium dixerit, vinciatur apud eum, in quem dixit.

Thema. *E duobus filiis profectus cum uno pater, adolescens solus rediit. Accusatus est a fratre parricidii, et damnatus. Diebus festis intercedentibus* [1] *pœna ex lege dilata est* [2]. *Rediit pater. Accusavit damnatus fratrem falsi testimonii, et obtinuit, et vinxit. Cogit pater ut vinctum solvat. Nolentem abdicat. C. D.*

PRO PATRE. Falsum, inquit, in fratrem testimonium dixit. Si vis grave illius crimen facere, te exorabilem præsta. Crudelis in fratrem, miraris, si in te creditum parricidium est? Ergo ego duos filios habere non possum? adolescens, jam potes et parricidium facere. Alligatus est alter filius, quia non revertebar : alter quia redii. Nunquam solves fratrem? Si talis es, nihil testis mentitus est. Parricida es. Non impio in te, sed in patrem pio animo dixit. Suspectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter catenas filii jaceo, eodem clausus ergastulo. Ingrate, testem tuum simul alligasti.

PARS ALTERA. Meo periculo solutus sum, meo

1. *Diebus festis intercedentibus.* Scilicet Romanis non licebat in capitis reos aliosve lege agere *diebus festis*, sed proferebatur supplicium *in profestum* et negotiosum. » Suetonius de Tiberii sævitia : Nullus a pœna hominum cessavit dies, ne religiosus quidem ac sacer. « Similis Athenis lex, ut in morte Socratis Xenophon expressit, innuitque Seneca Epist. LXX. Adde l. Custodias. ff. de publ. jud. atque adhibe explicationem P. Fabri quæ est in lib. II.—*Diebus festis intercedentibus.* Justitium quum esset pœna differebatur, vide Jurisconsultos elegantiores ad tit. de Feriis et dilationibus : qui est 12 lib. II Pandect. Ciceronem pro M. Cœlio : et Platonem de dilata morte Socratis post damnationem. *Schott.*

2. *Pœna ex lege dilata est.* Confer notam præcedentem.

alligatus. Vix solvi poterat, si testimonium falsum pro fratre dixisset. Parricidium de patre finxit, de fratre commisit. Venisse patrem mihi carnifex nuntiavit. Parricida sim, sicut objicitur, hoc leviter irascor. Miraris, si eum fratrem alligare possum, qui me potuit occidere[1]? Ingrata erat ipsa pœnæ meæ dilatio. Exspectare gravius videbatur quam pati. Imaginabar mihi culeum[2], serpentes, profundum.

1. *Potuit occidere?* Tres codd. *putavit*, sed ad oram; et supra pro *levius*, *leniter* legunt. *Schott.*

2. *Imaginabar mihi culeum.* Cf. sup. p. 251, not. 2. Juven. Sat. VII, 213, ubi vide Rupert. et in Dig. ad legem Pompeiam de parricidiis, et Justinian. Inst lib. IV, tit. 18, § 6. Ed.

CONTROVERSIA V.

EXUSTA DOMUS CUM ARBORE.

Lex. Qui sciens damnum dederit, reddat quadruplum: qui insciens, simplum.

Thema. *Dives pauperem vicinum rogavit, ut sibi venderet arborem quam sibi dicebat obstare. Pauper negavit. Dives incendit platanum[1], cum qua et domus arsit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo simplum.*

CONTRA DIVITEM. Excitatus flammarum sono, vicinorum primo fidem imploravi. Arbor ramis discurrentibus totam domum texerat. Non potest exorari? incendatur. Est hoc impotentiæ, sine fine concupiscere, sine modo irasci. Non potest expugnari precibus? expugne-

1. *Incendit platanum.* Lex erat decemviralis, ut qui alienas arbores injuria (vel ut Plautus Jurisconsultus ait, *furtim* l. 1, D. arbor. furtim cæsarum) cecidisset, in singulas æris 25 lueret. Plinius lib. XVIII, cap. 1. Confer hæc, si placet, cum tit. 28, lib. XLIII Pandect. de arboribus cædendis: et ad L. Aquiliam l. IX, et lib. XLVII, tit. 7, Arborum furtim cæsar. Et de tigno juncto ex lege XII Tabb. Et quæ disputantur

tur ignibus. Nihil inter me et pauperem [1] interest, si jure agamus. Liceat et pauperem gaudere profectu. Vos possidetis agros, urbium fines, urbesque domibus impletis. Intra ædificia vestra undas et nemora comprehenditis. Nihil lætius [2] oculis tuis occurrit, quam ruinæ meæ. Domum perdidi, qui carere nec arbuscula quidem poteram. Deliciis tuis, dives, ardebimus. Oculis voluptas incendio quæritur, et prospectus ignibus laxatur. Profectui obstabat. Quid? inambulantibus nobis non obstant servorum catervæ? in immensam excitati [3] altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis porrectæ spatiis ambulationes, et urbium solo ædificatæ domus, non nos prope a publico excludunt? Sub hac arbuscula imaginabar divitum silvas. Quantum perdidi, quem fatetur iratus inimicus plus perdidisse quam volui? Non iniquum postulo, ejus damno desinat incendium, cujus consilio cœpit. Scilicet ut domus ad cælum omne conversæ, brumales æstus habeant, æstiva frigora, et non suis vicibus intra istorum penates agatur annus : alunt in summis culminibus mentita nemora, et navigabilium piscinarum freta; arata quondam populis rura, singulorum nunc ergastulorum sunt : latiusque nunc villici quam reges im-

lib. VIII, de servitutib. prædiorum urbanorum puta, ne altius tollantur ædes, neve luminib. alienis obstruantur. *Schott.*

1. *Nihil inter me et pauperem.* At pauper hæc dicit, aut saltem e parte sunt pauperis. Codices sequioris notæ, *nihil inter me et pauperem gaudere prospectu*, legunt : meliores nihil mutant. Nec tamen locus est integer, nisi forte legamus, *nihil inter te et pauperem interest si jure agamus.* Legis enim hæc est perfectiò cum ὅτ' ἀσθενὴς, ὁ πλούσιός τε τὴν δίκην ἴσην ἔχει. Qui locus, ut ἐν παρόδῳ admoneam ex supplicibus Euripidis apud Stobæum, altius repetitus exstat, sed tam absimilis ab iis quæ apud Euripidem in ea tragœdia habentur ut nihil magis. *N. Faber.*

2. *Nihil lætius.* Veteres omnes, *nihil lautius. N. Faber.*

3. *Excitati.* Schottus in notis *erecti*, qui notat : Locum hunc vehementer illustrat Papirii Fabiani querela de exstruendarum ædium luxu; quo tanquam emblemata exornatur Controv. 9. Lege et Jurisconsultorum scripta

perant. Maria submoventur projectis molibus[1]. Nesciebas quanta sit potentia ignium, quam irrevocabilis, quemadmodum totas absumat urbes, quam levibus initiis oriantur incendia? Etiam si partem damni dare noluisti, si tamen noluisti, in totum, quasi prudens dederis, tenendus es; ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur. Si fateris scienter januam incendisse, si unum tignum, puto tota domus intelligeretur ex parte; nec enim quisquam omnia incendit, sed unam aliquam rem, ex qua surgat in omnia se sparsurus ignis. Atqui pars domus est arbor[2] quæ in domo est.

PARS ALTERA. Pestilentem mihi domum faciebat arbor; cælum omne per quod salubris spiritus venire posset, obduxerat; rogavi pauperem, et dixi: Nihil tibi nocet arbor recisa, mihi plurimum non recisa. Quid ad te illi rami pertinent, qui extra domum sunt? Quasdam partes domus meæ rami premebant. Jam etiam quosdam parietes moverant. Scitis quanta vis sit arborum? muros discutiunt.

de servitutibus urbanorum prædiorum, si modo tantum abs re tua otii tibi. *Schott.*

1. *Maria submoventur projectis molibus.* Sic Horatius lib. I, Od. IX: «Seu plures hiemes, seu tribuit Jupiter ultimam, Quæ nunc oppositis debilitat pumicibus mare Tyrrhenum.» Sæpe etiam Pomponius Mela noster, «Frangi promontoriis maria» dicit; sic et alii scriptores. *Schott.*

2. *Pars domus est arbor.* Non enim alterius arbor esse intelligitur, quam cujus in fundum radices egerit. Et ideo prope confinium arbor posita, si etiam in vicini fundum radices egerit, communis fit. Justinianus, lib. II, Inst. tit. de rer. divis. et jurisconsulti de jure finium regundorum. *Schott.*

CONTROVERSIA VI.

RAPTUS IN VESTE MULIEBRI.

LEX. Impudicus [1] concione prohibeatur.

THEMA. *Adolescens speciosus sponsionem fecit, muliebri veste se exiturum in publicum. Processit. Raptus est ab adolescentibus decem; accusavit illos de vi et damno* [2]. *Concione prohibitus a magistratu, reum facit magistratum injuriæ.*

CONTRA ADOLESCENTEM. Muliebrem vestem sumpsit, capillos in feminæ habitum composuit, oculos puellari lenocinio circumdedit, coloravit genas. Non creditis? et qui non crediderant, victi sunt sponsione. Et hoc de sponsione forsitan venerat, ut auderet impudicus concionari. Date illi vestem, puella est [3] : date noctem, rapietur. Sic illum vestis sumpta decuit, ut videretur non tunc primum vestem sumpsisse. Facta totius adolescentiæ remitto. Una nocte contentus sum [4] : sic imitatus est puellam, ut raptorem inveniret. Numquid cecini? Numquid carmen famosum [5] composui, aut (ut proprium genus in-

1. LEX. *Impudicus*. Non est hæc scholæ lex, sed Reip. Atheniensium, Æschines κατὰ Τιμάρχου. *N. Faber.*

2. *Accusavit illos de vi et damno.* Sic quidem Pincianus. At Erasmus et Frob. *et damnati sunt*. Pal. sec. *de vi et clamavit*. Tert. *de vi damnavit*. Verum est igitur, quod Gruterus invenit in Col. nos in Vossiana et Hug. *Accusavit illos de vi, et damnavit.* Hinc enim, et ex hoc felici eventu judicii præjudicium fit in accusatorem. *Gronovius.*

3. *Date illi vestem, puella est.* Quidam veteres, *date illi vestem puellarem, date noctem. N. Faber.*

4. *Una nocte contentus sum.* Fit nescio quomodo, ut in Flaminino quæ est Controv. 25, eadem legantur, in Porcii Latronis sermone: « Non inquiro, inquit, in totum annum, una nocte contentus sum. » Non ignotum autem, quibus hæc dici ex formula solent. *Schott.*

5. *Numquid cecini? numquid carmen famosum. Cecidi* alii; libb. duo *cedi*. Sancitum id capitis pœna jam inde a decemviris, si quis incantasset, sive carmen condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumque alteri,

juriæ tuæ dicam) numquid te rapui? Apud patres nostros, qui forensia stipendia auspicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere [1]. Quam longe ab his moribus aberant, qui tam verecunde etiam virtute utebantur! Constat hunc stupratum, quum damnati sint qui rapuerunt [2].

PARS ALTERA. Constat semper gravem, semper serium fuisse. Sed hoc jocis adolescentium factum est. Cæterum tam nota erat verecundia ejus, ut nemo sine sponsione crediderit.

Cic. de Rep. IV, apud Augustinum, Civitatis Dei lib. II, cap. 16: vide et Horatium, lib. II, Epist. ad Augustum, et JC. lib. XLVII Pandect. tit. 10, de injur. et famosis libellis. *Schott.*

1. *Brachium extra togam exerere.* Idem Cicero pro Cœlio: « Nobis quidem olim annus erat unus ad cohibendum brachium toga, constitutus: ut exercitatione ludoque campestri tunicati uteremur.» *N. Fab.*—Pal. sec. *brachium toga eruere.* Quod ad rem ipsam attinet, notandum qui foro nomen darent, modestiæ ac pudoris ostentandi causa, anno primo brachium toga cohibuisse, quod clare etiam indicat Tullius in Cœliana; sic et Græci « manum intra pallium» continebant. Quintilianus lib. XII: « Quapropter falli mihi multum videntur, qui solos esse Atticos credunt tenues, lucidos et significantes, sed quadam eloquentiæ frugalitate contentos, ac semper manum intra pallium continentes. » Sic antiquitus Homeri statua manibus pallio contentis exprimebatur. Durantius Casellius lib. II Variar. cap. 5, addatur Hotomanus lib. IX, cap. 13 Observ.

2. *Quum damnati sint, qui rapuerunt.* Monuit Pincianus, mss. suos hæc verba rejicere ad partem alteram, legendumque ex eisdem: *condemnandi erant.* Et sic etiam duos referre ex suis ait Gruterus, nisi quod in illis, *essent;* ut et sit in Pal. sec. qui tamen parti priori apponat; ut et tert. in quo, *condemnati essent*, Frob. *damnati essent.* Sed profecto male illi libri cum Pinciano, quid ad alteram partem trajiciunt. Non hic judicium est adversus raptores: id factum pridem, et in eo vicit adolescens speciosus. Agitur cum magistratu, qui illum, non apud judices, sed cum populo, de re pertinente ad rempublicam, ex more liberarum civitatum, acturum concione prohibuit, tanquam infamem. Itaque pro magistratu omnino faciunt hæc verba, non pro adolescente, de quibus ambigitur. Quæritis an impudicus sit? an stupratus? Certe *condemnati sunt, qui rapuerunt.* Sic posses, sensu forsan excitatiore, quam vulgati est, etsi res eodem recidat. Quis dubitet, hunc stupratum, eoque infamem esse, *quum* illi *qui rapuerunt, damnati sint.* Quod autem damnati sunt, argumento est flagitium perpetravisse. *Gronov.*

CONTROVERSIA VII.

TRECENTI AB IMPERATORE NON RECEPTI.

LEX. Nocte portas aperire in bello non liceat.

ALTERA. Imperator in bello summam potestatem habeat.

THEMA. *Trecenti ab hoste captivi ad portas nocte venerunt.*[2] *Imperator non aperuit. Ante portas occisi sunt. Imperator post victoriam reus est læsæ reipublicæ.*

PRO IMPERATORE. Non putavi meos. Noverant legem. Cur, inquit, trecenti perierunt? immo cur, ne perirent, capti sunt? Hos ego interdiu non recepissem, nisi victores : noctu, ne victores quidem. Procedens postridie in prælium, pugnaturis ostendi trecentos, in quibus laudari nihil potest præter fugam, nihil desiderari, præter numerum. Fugiunt, ut leges relinquant : redeunt, ut tollant. Populus Romanus Cannensi[1] prælio in summas redactus angustias, quum servorum desideraret auxilia, captivorum contempsit : et credidit eos libertatem magis tueri posse, qui nunquam habuissent, quam qui perdidissent. Nocte quomodo hostem civemque distinguam? Quam mihi dabis notam, ut arma cognoscam? Credo in insidiis hostes fuisse, ut exclusos occiderent, sequerentur admissos.

1. *Cannensi prælio.* Sic malo e quatuor lib. vett. quam quod vulgo editur *Carthaginiensi*, ex Contr. 27 auctoritate, ubi nos ex Livio de servis manumissis, in militiamque ascriptis : ut et de *Crasso* Controv. 9 diximus, et sup. Decl. 1, lib. V. *Atilio* vero *Regulo* admiranda Tubero refert, apud Agell. Noct. Attic. lib. VI, cap. 4. *Schott.*

2. *Infestus illis trecentis.* Scribe cum membranaceis : *Infestus trecen-*

PARS ALTERA. Infestus illis trecentis[2] fuit; iniquo eos collocavit loco; hoc ne argui posset, non recepit. Capti sunt fortissimi duces, Regulus, Crassus. Hæc postrema[1] rogantium vox erat: Mitte arma: certe lex non vetat.

tis fuit, iniquo collocavit loco. Utrobique pronomine intellecto; nam et posteriore loco defuisse omnibus et suis et Pinciani libris notat Gruterus. *Gronov.*

1. *Postrema.* Alii *postremo.*

CONTROVERSIA VIII.

TYRANNUS POST ABOLITIONEM CANDIDATUS.

LEX. Competitori liceat in competitorem dicere.

THEMA. *Tyrannus sub abolitione[1] dominationem deposuit, ut si quis objecisset[2] tyrannidem, capite puniretur. Petit magistratum: competitor contradicit.*

CONTRA TYRANNUM. Candidatus anno meo spondeo, nulla rapietur, nullus occidetur, nullum spoliabitur templum. Cur honores tamdiu non gesserit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar; objicietur tibi quod occideris civem. Vult aliquo imperio, aliqua potestate distingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Siciliæ dicitur fuisse dominus, qui inclusos æneis tauris homines subjectis urebat ignibus[3], ut mugitum ederent, verba non possent. O hominem in sua crudelitate fastidiosum! qui quum vellet torquere, tamen nolebat audire.

1. *Sub abolitione. Obligatione* libb. duo et Frob. *Schott.*

2. *Objecisset. Abjecisset* tres cod. Et mox *petit* pro *petiit* iidem. *Schott.*

3. *Urebat ignibus.* Melius *urgebat* libb. duo. Vide proverbium, Phalaridis taurus. *Schott.* — Ego tamen *urebat* antepono.

PARS ALTERA. Quidquid egi, quidquid gessi, causa reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat, neu quid noceat, quia non objicitur quod non noceret objectum.

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARUM

LIBRO SEXTO.

CONTROVERSIA I.

CHIROGRAPHUM CUM ABDICATO.

THEMA. *Abdicato fratri frater chirographum dedit, dimidiam se partem hæreditatis daturum si non respondisset*[1]. *Ille tacuit. Abdicatur alter a patre.*

PRO PATRE. Tantum æris alieni habet, quantum vivo patre non posset solvere. Vis scire cujus fidei sis? nec frater quidem tibi sine chirographo credidit. Alterius spem moror, alterius fidem[2]. Vivo : et jam patrimonium meum divisum est. Nisi succurritis, vincit me et ille qui tacuit; non dissimulo me hodie duos abdicare.

1. *Si non respondisset.* Et Erasmus et Gruteri omnes et Schotti et Voss. et Hug. liber ignorant τὸ *irato patri* quod vulgo post *respondisset* addebant. Id tamen intelligemus, etiamsi absit. *Respondere* vel in schola vel in foro, fuit facere, quod hic facit chirographi dator filius, non pati abdicationem, sed de illa judicio certare. Sic in integrioribus, Controv. 9: « Ut plus sim, en ad manum argumentum est, nempe abdicanti respondeo; quid ita? scilicet id ago, ne desinam illius esse. Atque idem ago, quum respondeo emancipanti; quid enim ad amittendum patrem interest, utrum ejiciar vel transferar? » Quæ vulgo misere adfecta. Sic *responsare* Plauto et Horatio, pro : contradicere, obloqui. *Gronov.*

2. *Alterius spem moror, alterius fidem.* Pulcherrimam lectionem Hug. quam ex uno Pal. annotatam laudavit etiam Gruterus, recepimus :

Chirographum prode parricidarum fœdus et nefariæ spei pactum. Chirographum danti impium, accipienti turpe, patri periculosum.

PARS ALTERA. In omnem me fortunam, frater, tibi jungam comitem. Si militandum, una militabimus : si peregrinandum, una urbes peragrabimus : si quotidianam rogavero stipem, et illam tecum dividam. Nolui recentem iram exagitari patris. Malui, ut tacendo patrem vinceres. Meæ partis hæres ero, tuæ custos. Et quia de re maxima melius, sibi quisque credit, do chirographum : tu da operam, ut istud magis a patre accipere, quam a fratre videaris. Hoc quod honeste, et quod pie gerebamus, tam palam egimus, ut pater sciret. Quid enim timebam, nisi, si [1] rescisset pater, moleste ferret, filium suum hominem avarum non esse, fratrem pium? Ita mihi contingat patrem utrique nostrum placari [2].

Spes distinetur abdicati, qui chirographum recepit; fides alterius, qui dedit, quemque nunc abdicare vult pater. *Gronov.* —Habent alii *alterius spe morior, alterius fide.*

1. *Nisi, si.* Pinc. mallet *ne, si.*

2. *Patrem utrique nostrum placari. Patri utrumque placere* lib. tres et Frob. *placare* mavult Gruterus. *Schott.*—*Patri utrumque nostro placere* in veteri est. Proba utraque lectio. Estque votorum formula : quales plurimæ his libris inspersæ sunt. Sic in ἀποκολοκυντώσει initio : « Ita illum salvum et felicem habeam. » Posset et sic *Patri utrumque nostrum placere* legi : tam etsi abierit in alia omnia Pincianus. *Schott.*

CONTROVERSIA II.

EXSUL PATER FUNDO PROHIBITUS.

LEX. Exsulem tecto et cibo juvare non liceat.

ALTERA. Imprudentis cædis damnatus[1] quinquennium exsulet.

THEMA. *Quidam quum filium et filiam haberet, imprudentis cædis damnatus, in exsilium profectus est. Solebat venire in possessionem vicinam finibus. Rescivit hoc filius. Cecidit villicum. Villicus exclusit patrem; cœpit ire ad filiam. Accusata illa, quod exsulem recepisset, advocato fratre absoluta est. Post quinquennium pater abdicat filium.*

PRO PATRE. Accusator civium[2] me fecit exsulem: filius etiam meorum. Filiam honestiorem inveni, quod accusata est: servum frugaliorem, quod cæsus est. Male meruisti de patre, quem exclusisti: de sorore, cui præjudicio nocuisti: de judicibus, quos in tam bona timuisti causa. Aut tu peccasti, aut soror. Filius me docuit, quod illum non recipio. Absoluta est, inquit, me advocato, soror. Ita tu patrem non recipiebas, quum tam bene istam causam agere posses? Quum absoluta est quæ receperat, damnatus est qui expulerat[3]? Filia me patrem judicavit, servus dominum: uni filio exsul fui. Ignosce, fidelissime servulorum, et tibi imprudens nocui. Quam

1. *Imprudentis cædis damnatus.* Idem lemma lib. III Declam. 3 de quo Fabius lib. VII, cap. 4, extr. *Schott.*

2. *Accusator civium.* Herv. ad oram forte *finium. Schott.*

3. *Qui expulerat.* Alii *qui non expulerat.* Negativam particulam non fuisse in ullo Pall. nec Erasmi editione indicium fecit Gruterus. Addo neque esse in membranis Voss. et Hug. et abesse debere. *Quum absoluta est* (nam et sic iidem libri, non *sit*: etsi parum intersit) *quæ receperat, damnatus est, qui expulerat.* Intelligit filium, qui quantum in se erat, cæso ob receptum patrem villico, effecerat, ne ab eodem postea reciperetur, sed expelleretur. Illud judicium, quo tua soror, quæ me re-

bonam ejus causam putas fuisse, quæ ne te quidem advocato damnata est? Si te hærede possum mori, dignus sum, qui etiam tibi hunc servum relinquam. Alii exsul est, tibi pater est. Nulla lex scelus imperat. Certe quæ fecit, absoluta est. Lex eum tenet, qui juvat exsulem, non qui patiatur juvari. Ignora, dissimula, lex te innocentem esse, non curiosum[1] jubet. Si mea causa faciebas, me admonuisses : servum prohibuisses, non cecidisses.

PARS ALTERA. Facere[2] lege prohibente non potui. Accusata et absoluta est : quia muliercula non videbatur nosse leges. Non pro me timui, sed pro te. Res in notitiam hominum venerat. Captabaris : timui, ne occidereris. Vis scire notum fuisse? Soror accusata est. Malui servum cædere frugalissimum, quam patrem optimum amittere.

ceperat, absoluta est, simul te tuumque factum tacite condemnavit, qui me expuleras. *Gronov.*

1. *Non curiosum.* Cui sit imposita si quid in leges commissum sit, inquirendi cura : qui delatoria curiositate, quid agatur indagare debeat. Tales enim curiosi sunt. Tertullianus de fuga in persecutione. *N. Faber.*

2. *Facere. Tacere* lib. unus. *Schott.*

CONTROVERSIA III.

MATER NOTHI LECTA PRO PARTE.

LEX. Major frater dividat [1] patrimonium, minor eligat.

ALTERA. Liceat filium ex ancilla tollere.

THEMA. *Quidam quum haberet legitimum filium, alium ex ancilla sustulit et decessit. Major frater sic divisit, ut totum patrimonium ex una parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem, et accusat fratrem circumscriptionis.*

PRO NOTHO. Unus omnium exhæredatus sum dividendo. Elegisset, inquit, alteram partem. Tu solus talis potuisti esse filius, qualis frater eras. Lex te dividere, me eligere jussit; aperte, ne minor circumscribatur, timet. Sic divisit, ut si vellem non esse mendicus, relinquerem fratrem in egestate, matrem in servitute. Non est dividere, ex altera parte patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi cohæredem pater ex ancilla tol-

1. *Major frater dividat.* Eadem in episcopatus divisione servanda patres præceperunt in Carthaginiensi Synodo cap. 85; in Græco vero exemplari cap. 118; quæ Gregorius retulit in lib. III Decretal. tit. 29, cap. 1, et his longe antiquior D. Augustinus de Civitate Dei lib. XII, cap. 20, de secessione Lot et Abrahæ: « Hinc fortassis effecta est inter homines pacifica consuetudo, quando terrenorum aliquid partiendum est, major dividat, minor eligat. » Vide et Cujac. lib. XIII, Observ. 24. Libet autem insignem proferre locum Salviani Massiliensis Episcopi et sui temporis, ut Gennadius ait, Episcoporum magistri, quum ut declamantibus materiam suppeditem, tum ut sæculi nostri abusus tollantur, quo hodieque parentes avaritia occæcati liberos hæreditate fraudant, eo potissimum nomine quod Deo se in religiosorum familiis consecrarint: aliis vero sæculo ac lucro addictis, nimirum quia liberos habent, duplam triplamve portionem transcribunt. Lex quidem est fateor decemviralis in 12 Tabulas relata: REI SUÆ UT QUISQUE LEGASSIT ITA JUS ESTO. At naturæ lex æquis condi testamentum portionibus jubet, ut nullus querimoniæ actionisque sit locus: nisi sit nequam et prodigus et decoctor, qui hæres est futurus, aut parentib. non obediens, aut denique ingratus: quum et servus

leret. Elige, ut aut patrimonio careas, aut scelere. Circumscriptores dici solent[1], qui aliquid abstulerunt; iste nihil reliquit. Tu, inquit, voluisti pauper esse. Cur igitur queror, si egestate delector? Objici, inquit, non potest, quod lege factum est : immo nihil nisi quod lege factum est. Nam si quid aliter gestum est, per se irritum est. Circumscriptio semper crimen sub specie legis involvit. Quod apparet in illa, legitimum est: quod latet, insidiosum. Semper circumscriptio per jus ad injuriam venit. Lex jubet majorem dividere, minorem eligere : nec tu divisisti, nec ille elegit. Sic a te alligatus est, ut necesse haberet, quod non expediebat, malle. Nota fuit in matrem mea pietas. Non timuit, ne eligere possem alteram partem.

PARS ALTERA. Ego nihil aliud quam divisi. Circumscriptio non in divisione est, sed in electione. Habes matrem[2], quam quidam totis redemerunt bonis : habes gloriam, quam per ignes quidam, multi per arma quæsierunt. Multa de patrimonio rapuit, quum haberet jus

manumissus ob ingrati crimen in servitutem detrahatur, Christi vero lex justissima, quæ sunt Dei Deo reddi (a quo omnes acceperunt) et Cæsaris Cæsari restitui præcipiens. « Honora, inquit Salomon, Deum de tua substantia, » scilicet ne ingratus fuisse videaris. Hinc sacrificiorum ac decimarum origo et veterum religio : hinc et primitias frugum Deo libabant, ut auctori, et patriarchæ liberorum primitias offerebant : at tu sceleri impietatis affinis dæmoni offers, Deum fraudas ejusque servum qui sæculo nuncio remisso ei se totum dedicavit. *Schott.*—Hæc satis; cætera vide in Salviano, ad Eccl. Cath. III.

1. *Circumscriptores dici solent.* Pro decipere et circumvenire dictum *circumscribere :* quod a Græcis sumptum, quibus περιγράφειν idem interdum valet : idque fere quum minores falluntur. Cicero, Offic. III : « Dolus malus etiam legibus erat vindicatus, ut tutela XII Tabb. et circumscriptio adolescentium lege Lectoria. » Et Jurisconsulti in l. exceptiones 7, ff. de except. et l. item dixit 16, D. de dolo malo; et l. si ex caussa 9, et l. in causæ 16, D. de minoribus 25 annis. *Schott.*

2. *Habes matrem.* Alii *habes enim patrem.* Sed *enim* abest a Frob. Alii *habes matrem, habes patrem.*

dominæ, ancillæ impudentiam. Timebas[1], ne in illam sævirem. Non expediebat mihi, quum in illa totum patrimonium habiturus essem. Nunc tantumdem habes; habes enim partem quam voluisti; ut tantumdem haberes, nec pater voluerat, ideo matrem tuam ancillam reliquit.

1. *Ancillæ impudentiam. Timebas.* Ed. Rom. *impudentia.* Unus codex *impudentia. Timebat.* Alii olim *imprudentia timebat.*

CONTROVERSIA IV.

POTIO EX PARTE MORTIFERA.

ACTIO. Veneficii sit actio.

THEMA. *Proscriptum uxor secuta est*[1]. *Quodam tempore secreto poculum tenentem*[2] *interrogavit, quid esset. Ille dixit, venenum, et mori se velle. Rogavit illa ut partem sibi daret: et dixit, se nolle sine illo vivere. Partem bibit ipse, partem uxori dedit. Periit illa sola. Testamento inventus est maritus*[3] *hæres; restitutus arguitur veneficii.*

CONTRA MARITUM. Sic egit, ut deprehenderetur: sic deprehensus est, ut exoraretur: sic bibit, ut viveret. Quod est illud venenum, quod tantum hæredi non nocet? Nemo unquam tam palam uxori dedit venenum. Fugit, ne occideretur, qui dixit se mori cupere. Unus proscriptione locupletior factus est; ut vivere vellet,

1. *Proscriptum uxor secuta est.* Ut *Leponina* Julium Sabinum conjugem, Vespasiani imperio, quod est singulare fidei conjugalis exemplum, exstatque apud Tacitum l. IV Historiæ-Augustæ, et disertius in Plutarcho, in Erotico extremo, qui *Emponam*, Xiphilinus vero ex Dione *Peponillam* vocat. *Schott.*

2. *Poculum tenentem. Terentem*, id est, terendo præparantem, tres lib. rectius, probatque Gruterus lib. III, cap. 2 Opinion. *Schott.*

3. *Maritus.* Hæc vox abest a Frob.

uxor illi persuadere non potuit; persuasit res blandior, uxoris hæreditas. Scivit quam partem potionis hauriret. Contrarias partes gladio persecutus est, suas veneno: occidendi finem prius victores fecerunt, quam victi. Jam quid putabatis futurum, quum in exsilium uxor testamentum tulisset, maritus venenum? Ubi est uxor? Ecquid te pudet? Jam etiam proscripti redeunt. Statim sumpta potione collapsa est. Nolite mirari, si tam efficax venenum est: hæres est, qui dedit. Summis fere partibus levis et innoxius humor suspenditur; gravis [1]illa et pestifera pars suo pondere subsidit. Apparet te diu præparatum venenum habuisse; scisti dividere. Etiam si potest defendi qui volenti[2] dedit, tu potes qui fecisti, ut vellet? Id genus veneni fuit, quod pondere subsideret in imam potionem[3]. Bibit iste usque ad venenum, uxor venenum.

PARS ALTERA. Virum in pace dilexit, in bello secuta est, in consilio ultimo non reliquit. O, inquit, dignum, quem innocens sequatur! Bello civili lege proscriptus sum. Exsulavi. Quid his malis adjici potest, nisi ut venenum bibam, et vivam? Venenum, inquam, est. Hoc qui daturi sunt, dissimulant. Venenum Cato vendidit[4]. Quærite, an proscripto licuerit emere, quod licuit Catoni vendere.

1. *Gravis illa*. Frob. *illi*.

2. *Volenti*. Liber unus ap. Schott. *nolenti*.

3. *In imam potionem. Bibit iste*. Ita tres libb. apud Schott. Alii *in imum. Potionem bibit iste*.

4. *Venenum Cato vendidit*. Plinius lib. XXIX, cap. 4 extremo: « Cantarides objectæ sunt Catoni Uticensi seu venenum vendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertiis 60 addixerat. » Auctione ni fallor, regis Ptolomei in Cypro, in qua avare nimisque amicis diffidentem sese Catonem gessisse, auctor est Plutarch. *Schott*.

CONTROVERSIA V.

IPHICRATES REUS.

LEX. Qui vim in judicio fecerit, capite puniatur.

THEMA. *Missus Iphicrates* [1] *adversus Thracum regem* [2], *bis acie victus fœdus cum eo percussit, et filiam ejus duxit uxorem. Quum Athenas redisset, et causam diceret* [3], *visi sunt circa judicium quidam Thracum cultu armati, et ipse reus gladium strinxit. Quum judices citarentur ad judicandum, palam absolutorias tulerunt sententias. Accusatur, quod vim in judicio fecerit.*

CONTRA IPHICRATEM. Nemo judicum tuorum non timuit sic, tanquam tu de illis judicaturus esses. Cum toto tibi regno socer venit advocatus. Non majoribus copiis bellum instruxit, quam judicium. Iphicrate, condé gladium. Judicum est. Quid tibi cum gladio? Certe bis

1. *Iphicrates*. Veteres omnes, et Quintilianus 386 declamatione *Epicratem* vocabulo Græco in latinam scribendi rationem deflexo legunt. Æmilius Probus tamen Iphicratem vocat, quem de themate hujus controversiæ vide. *N. Faber*.

2. *Adversus Thracum regem*. Cum Thracibus bellum gessisse auctor est Xenophon extremo lib. IV, ἑλληνικῶν. Æschines quoque initio orat. περὶ παραπρεσβείας, Imperatorem ab Atheniensibus esse creatum adversus *Amphipolim* Thraciæ urbem : cujus belli stratagemata refert Frontinus lib. I, cap. 6; et lib. II, cap. 5, et plurima Polyænus lib. III Stratag. Duxit autem Thressam regis Cotys filiam, ex qua *Mnestea* filium habuit; qui interrogatus utrum parentem pluris faceret : Matrem, inquit. Id dum omnibus mirum videretur, ait ille : Merito, inquit, facio : nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit, contra mater Atheniensem. Corn. Nepos de vita externorum Imperatorum, sive is Æmilius Probus est. Quamobrem emendandum puto Senecam Philosophum lib. II de Tranquillitate vitæ cap. 16 : « Iphicrates cui mater barbara et Thressa objiciebatur, respondit, et Deorum matrem Idæam esse. » Emenda « Iphicratis F. » singularem litteram a librario omissam puto. Tu lege quæ ex Alexandride Athenæus de Symposio nuptiarum Iphicratis refert lib. IV, δειπνοσοφιστῶν. *Schott*.

3. *Et causam diceret*. Et quidem capitis. Proditionis enim accusatus bello sociali cum Timotheo, a Pharnabazo : quod ejus opera Ægyptus

victis arma ponenda sunt. Quæ est ista contra rerum turam permutatio, in bello nuptiæ, in judicio bellu

PARS ALTERA. Ego vim non feci. Omnia enim gitime peracta sunt[1]. Accusator suo loco dixit : reus respondit; perfectum per omnes numeros suos judici est. Quum judices sententias ferrent, strinxi gladium, occiderem me, si damnatus essem. Judices tulerunt lam absolutorias, ut gratiam duci suo referrent. Nupt rum causa, utilitas reipublicæ fuit. Miles sæpius pul erat infelici prælio. Barbaros circa judicium fuisse, propter judicium armatos[2], sed propter morem suu quid potestis, inquit, queri? Quod obsides vobis a duxi?

capta non esset. Diodorus Siculus lib. XV et XVI; et Plutarch. in Apophthegm. Polyænus quoque lib. III, Stratag. gemina cum Seneca refert, quo astu judicum sententias effugerit. Absolutus vero Iphicrates, damnatus vero Timotheus. Ab Aristophonte quoque accusatum Aristoteles significat, extrem. lib. II, Rhetoric. et ex illo Fabius lib. V, cap. 12. Idemque Polyænus, et quidem proditionis, additurque Chares accusator; metuque armorum judicum sententias a condemnatione, ad absolutionem convertisse. *Schott.*

1. *Omnia enim legitime pera sunt.* Multo melius membrana V et Hugen. *Omnia enim legiti peracta sunt.* Solennia judicis. *I agere legitima*, ut *peragere ju Gronov.*

2. *Non propter judicium arma* Egregie vereque membrana V *Barbaros circa judicium fuis non propter officium armatos*, *propter morem suum.* Nam advo tum esse, adesse reo, inter præci officiorum. Non ut gladiis offici essent, sed quia nunquam sint gladiis. *Gronov.*

CONTROVERSIA VI.

ADULTERA VENEFICA.

Actio. Veneficii [1] sit actio.

Thema. *Quidam quum haberet uxorem, et ex ea filiam nubilem; indicavit uxori cui eam collocaturus esset. Illa dixit: Celerius morietur, quam illi nubet. Decessit puella ante diem nuptiarum, dubiis signis cruditatis et veneni [2]. Torsit ancillam pater; dixit illa, se nihil scire de veneno, sed de adulterio dominæ, et ejus cui collocaturus erat filiam. Accusat uxorem veneficii et adulterii.*

CONTRA UXOREM. *Morietur,* teneo veneficam; *cerius quam nubat,* teneo adulteram. *Morietur,* factum est; *serius quam nubat,* factum est. Adulterium serius deprehendi quam factum est, veneficium antequam fieret. Duo crimina ad vos detuli, et duas indices; altera dicit, quod factum est: altera quod futurum est. Generi adultera, filiæ pellex. Quam infelix est domus, in qua adulterium [3] argumentum est! Dixi, Honestus est: dixi, pulcher est: dum laudo generum, commendavi adulteratum. O me tardissimum in malis meis! veneficium nec denuntiatum quidem credidi: adulterium veneficio demum deprehendi. Versæ sunt in exsequias nuptiæ [4], mutatusque genialis lectus in funebrem. Subjectæ sunt rogo infelices faces; profertur putre corpus, et venenis tu-

1. *Veneficii.* Vid. Sopatrum in Rhetoricis lib. II, cap. 89. *Schott.*

2. *Cruditatis et veneni. Crudelitatis* lib. tres totidemque Gruteri: illud tamen malo. *Schott.*

3. *In qua adulterium.* Olim editi, *adulterii*: et sic quidam codd. Pinciani. Placuit tamen illi *adulterium*, ut et Grutero et est in lib. tribus ap. Schott. et Frob. Nimirum excidit vox, et legendum est: *Quam infelix est domus, in qua adulterii veneficium argumentum est.* Ideo mox: *Adulterium veneficio demum deprehendi. Gronov.*

4. *Versæ sunt in exsequias nuptiæ.*

mens. Quid ultra quæritis ? Verbis signa, signis tormenta conveniunt. Ad vocem tuam facta conveniunt. *Morietur antequam nubat :* factum est. Vidimus fluens corpus, et in cadavere illius materna verba credidimus. Generum adulterio perdidi, uxorem parricidio, filiam veneno.

PARS ALTERA. Duo gravissima crimina objicit, adulterium et veneficium ; adulterium, ancilla teste : veneficium, nec ancilla quidem. Quum indignaretur se non rogatam, exciderunt illi verba, quæ non minus quam pater filiam luget. At quare dixisti : *Celerius morietur, quam illi nubat?* Verba dolori parum considerata exciderunt. Et est sæpe fortuita divinatio.

Talis παρονομασία est si dicas scribendum alicui seni morbisque fracto uxorem ducenti *Epitaphium* potius quam *Epithalamium*. De geniali autem lecto Lipsius Elector. lib. I, cap. 17. *Schott.*

CONTROVERSIA VII.

DEMENS QUI FILIO CESSIT UXOREM.

ACTIO. Dementiæ sit actio.

THEMA. *Quidam habebat duos filios : duxit uxorem. Alter ex adolescentibus quum ægrotaret, et in ultimis esset, medici dixerunt animi vitium esse*[1]. *Intravit ad filium stricto gladio pater, rogavit ut indicaret causam sibi. Ait, amari a se novercam. Cessit illi uxorem pater. Ab altero accusatur dementiæ.*

PRO PATRE. Audite rem novam : fratrem crudelem, novercam misericordem. Insanus sum, quia aliquis meo beneficio sanus est. Tradidi uxorem illi : sed eripueram

1. *Medici dixerunt animi vitium esse.* Desumptum conformatumque hoc lemma videtur, ex historia de Seleuco rege : qui Stratonicen uxorem suam ægrotanti filio Antiocho, et novercam perdite amanti, ut convalesceret, indulgenter officioseque cessit. Plutarchus in Demetrii vita,

Testor, inquit, præsides pietatis deos, amare antequam duceres cœpi. Ita tu injuriam vocas, quod fratrem habes, non habes novercam? Transii præter istius oculos cum ferro; gladium mihi nemo nisi æger extorsit. Patri, qui periculum filii morientis sustinere non potuit, ignoscendum in qualicumque facto est.

PARS ALTERA. Alter lenocinio curavit, alter parricidio convaluit. Quid? hoc adulterium non putas, quod marito conciliante [1] committitur? Nescio furiosius uxorem duxerit, an habuerit, an dimiserit, an collocaverit. Quam demens est, cui adulterium pro beneficio imputandum est [2]! Strinxit gladium maritus, non ut adulterium vindicaret, sed ut faceret. Mori potius debuit frater quam sanari turpiter. Quid enim si matrem, si sororem concupisceret? Quædam remedia graviora ipsis periculis sunt. Omnia inter novercam et privignum composita sunt. Simulatum morbum, derisum animo turpissimo patrem [3].

Appianus in Syriacis, Julianus παραβάτης ἐν μισοπώγ. Galenus medicus libro de Prænotionibus (ubi vereor ne male Germanicus interpres *pellacæ* quasi primum nomen reliquerit, quæ *pellicem* significat: nam hæc de Græco conformata vox teste Agellio lib. IV, cap. 3, quæ Dorica Dialecto *puella* est) et Suidas eadem. Latinorum vero Valerius Maxim. lib. V, cap. 7. Nec dissimile fortasse arg. in sacris literis 2 Reg. 13 de Ammone amore capto Thamaris, sororis Absalonis. *Schott.*

1. *Marito conciliante.* Accipitur sequiori notione, ut *internuntii* apud Terentium. Hinc et *conciliatores* et *conciliatura*. *Schott.*

2. *Pro beneficio imputandum est.* Erasmus et scripti omnes *imputatum est.* Recte. Facta enim res erat: filius patri pro beneficio imputavit adulterium: nam in gratiam patris vixit novercæ conjunctus, qui voluerat alioqui tacitus mori. *Gronov.*

3. *Derisum animo turpissimo patrem.* Membrana Pincianique et tres Gruteri præponunt particulam copulativam, et recidunt paullo ante verbum *sunt.* Fateor, satis turpem animum fingi posse illorum, qui fraudis ejusmodi insimulantur: sed aliquid amplius animo putem hic expressum fuisse. Nimirum: *omnia inter privignum et novercam composita; simulatum morbum, et derisum mimo turpissimo patrem.* *Gronov.*

CONTROVERSIA VIII.

VERSUS VIRGINIS VESTALIS.

THEMA. *Virgo Vestalis scripsit hunc versum :*

Felices nuptæ [1]*; moriar, nisi nubere dulce est.*

Rea est incesti.

CONTRA VESTALEM. *Felices nuptæ*, cupientis est. *Moriar nisi*, affirmantis est. *Nubere dulce est:* aut experta juras [2], aut inexperta pejeras. Neutrum sacerdotis est. Tibi magistratus suos fasces submittunt [3]; tibi consules prætoresque via cedunt : numquid exigua mercede virgo es? Sacerdos raro juret, nec unquam nisi per suam Vestam. Moriar. Numquid perpetuus ignis extinctus est? Moriar. Numquid de nuptiis appellata es? Ad ultimum Vestam invoco, ut tam infesta sit sacerdoti, quam invisa est. Recita carmen; dum quæro quale sit, tu carmen scribas, tu verba pedibus suis emollias, et severitatem templo debitam modulatione frangas? Quod si utique laudare vis nuptias, narra Lucretiam. De illius morte scribe, antequam jures de tua. O te supplicio omni dignam, cui quicquam sacerdotio felicius est! *Dulce est.* Quam expressa vox, quam ex imis visceribus emissa, non expertæ tantum, sed delectatæ! Incesta est etiam sine stupro, quæ cupit stuprum.

1. *Felices nuptæ.* Per parodiam sic invertere licet : « Felix virginitas : melius nil cœlibe vita. » *Schott.*

2. *Aut experta juras*, etc. *Aut experta virum, aut inexperta petebas. Schott.*

3. *Magistratus suos fasces submittunt.* Quod erat minorem se profiteri. Sic et Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello, intraturus Posidonii Philosophi domum, fasces lictorios januæ submisit. Plin. lib. VII, c. 30. Tu vide quæ de lictoribus ad Controv. 2, et 25 notavi. *Schott.*

PARS ALTERA. Unus illi versus objicitur, nec hic quidem totus. Non oportet, inquit, scribere carmen. Multum interest, objurges, an punias. Incesti damnari nulla potest, nisi cujus corpus violatum est. Quid tu putas poetas, quæ sentiunt, scribere [1]? Vixit modeste, castigate. Non in illa cultus luxuriosior : non conversatio cum viris licentiosior. Unum crimen vobis confiteor, Ingenium habet. Quid ni invideat Corneliæ matri Gracchorum [2]? Quid ni illi quæ Catonem peperit? Quid ni inviderint sacerdotes parientibus?

EXTRA CONTROVERSIAM. VARIUS GEMINUS apud Cæsarem dixit : Cæsar, qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant : qui non audent, humanitatem.

1. *Putas poetas quæ sentiunt, scribere*. Communis hæc poetarum obtestatio, nec satis fide digna, quamvis lascivum carmen sit. Sed vere ex Menandro D. Paulus : « Corrumpunt bonos mores colloquia prava. » Ovidius, Tristium lib. II, Eleg. I : « Crede mihi, distant mores a carmine nostro. Vita verecunda est, musa jocosa mea est. » Et Martial. l. I, Epig. v : « Lasciva est nobis pagina, vita proba. » Quem versum Ausonius Plinio attribuit : qui et petulantiam carminum suorum excusat, lib. IV, Epist. XIV, et lib. V, ep. 3. *Schott.*

2. *Corneliæ matri Gracchorum.* De qua Fabius lib. I Instit. Orat. : « Gracchorum eloquentiæ multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cujus doctissimus sermo in posteros quoque est epistolis traditus. » Epistolarum ejus (et id ἐν παρόδῳ adjiciam,) fragmenta a Cornel. Nepotis libris nuper eruta e membranis legimus hoc principio, « Dicis pulchrum esse ulcisci, » etc. Et in Bruto M. Tullius : Gracchus non tam in gremio, quam sermone matris educatus. De Catonis matre nihildum comperi. *Schott.*

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARUM

LIBRO SEPTIMO.

DECLAMATIO I.

AB ARCHIPIRATA FILIO DIMISSUS.

Duobus filiis quidam superinduxit novercam. Alterum domi parricidii damnavit. Tradidit fratri puniendum; ille eum exarmato navigio imposuit. Delatus adolescens ad piratas, archipirata factus peregrinatione patrem cepit, et remisit. Reversus pater, abdicat filium.

(Ex Controv. 1, lib. VII.)

DECLAMATIO. Tanta tempestate confusus, dispicere nihil potui: nec satis memineram, tale ministerium mihi pater, an noverca mandasset: ministerium an pœnam esse voluisset; vindictam parricidii, an parricidium. Insui fratrem culeo jubes? non possum. Non ignoscis; an non credis? ego contendo ne te quidem posse. Nemo repertus est naufragii comes. Omnia instrumenta circumcisa sunt. Adminiculum spei nullum. Patri sum excusandus, an fratri? Hoc pietatis tuæ munus ad inferos perferam, licuisse mihi per fratrem aliter quam parricidæ mori. Vivit, inquit, frater; non credo. Servavit, inquit, me; fecisti ut crederem. In domo, in qua tam facile parricidium creditum est, ego fratrem occidere non potui,

frater patrem. Emicabant densis undique nubibus fulmina, et tempestates horridæ absconderant diem, intumuerat mare, justis quoque navigiis horrendum. Habes, inquam, frater, si innocens es, navigium : si nocens, culeum. Non potui facere parricidium; quam facile erramus omnes! et factum putavi. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies. Jacebat in littore navigium, quod etiam integrum infeliciter vexerat. Credam parricidam, si tibi proficiscenti navigium suum reddidit. Subito mihi cum animo pariter excidit ferrum, et nescio qua perturbatione tenebræ stupentibus offunduntur oculis; intellexi quam difficile esset parricidium facere, etiam quod imperasset pater. Ita mihi, quæ sola miseros in domo nostra respicit, fortuna succurrat. Profectus pater tranquillo mari, auspicato itinere, integra navi. Quid hoc est? felicius navigavit damnatus, quam qui damnaverat. Utrum videtur vobis, innocentiam apud piratas didicisse, an ne apud piratas quidem perdidisse? Perieras, pater, nisi in parricidam incidisses. Scissa quoque vela fecerant sinus, et instructas classes naufraga præcesserat navis. Scires navigare, qui servaturus esset patrem. Erat navigium, immo fuerat. O crudelis, et pertinax noverca, nihilominus sævis! maria jam quiescunt, prædones miserentur, irati parcunt. Veni ad vos, ut probem me parricidam. Multas rerum natura mortis vias aperuit, et multis itineribus fata decurrunt. O maria justiora judiciis! O mitiores procellæ patre! non putatis misericordem, qui quem damnavit, fratri puniendum dedit? Centurio Mithridatem non potuit occidere : Mithridatem, dii boni, quam non dubium parricidam! Gaude, pater, neuter ex filiis tuis parricidium fecit. Narra, pater, quomodo te dimiserit, sic dimissus. Nocens est

iste; sed mihi frater est. Naturæ jura sacra sunt; etiam apud piratas. Dixisses, inquit, te non posse. Ita tu nesciebas? Non licuit, non debui, non potui.

PARS ALTERA. Nega nunc parricidam fuisse, quem scis esse piratam. Dimisit me in patrocinium suum, ut quia non occiderat, videretur nec ante voluisse. Quis porro me uno miserior est? Vitam parricidæ debeo.

EXTRA. Magna bonorum rhetorum manus in hanc partem transiit, ut aliquid dici debuerit in novercam. Fuerunt et illi, qui non quidem palam dicerent, sed per suspicionem et figuras: quod PASSIENUS non probabat, asserens minus verecundum esse aut tolerabile, infamare novercam, quam accusare. Quidam principia tantum habuerunt in sua potestate, post ablati sunt impetu. Excusatius est autem, in malum colorem incidere, quam transire.

HISPANUS duro colore usus, hoc se tanquam gravius elegisse dixit supplicii genus; qui color prudentibus displicebat. Quam enim spem habebat absolutionis, si nec paruit, nec pepercit?

DECLAMATIO II.

POPILIUS CICERONIS INTERFECTOR.

De moribus sit actio.

Popilium parricidii reum Cicero defendit : absolutus est. Proscriptum Tullium ab Antonio missus occidit : caput ad Antonium retulit. Accusatur de moribus.

(Ex Controv. 2, lib. VII.)

DECLAMATIO. Occidit Ciceronem Popilius. Jamne creditis occisum ab isto patrem ? Occisurus Ciceronem debuit incipere a patre. Antonius, inquit, jussit. Non te pudet, Popili : imperator tuus te credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputavit manum. Minus in illo crimen est, quod Ciceronem occidit. Pro dii boni! occisum Ciceronem malos mores voco. Hoc unum feliciter, quod ante occidisti patrem, quam Ciceronem. Facilius pro parricida Cicero judicem movit, quam pro se clientem. Ad vos hoc patroni spectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, quam quibus plurimum debet. Abscidit cervices. Parce jam, Popili : nihil tibi, nisi occidendum mandavit Antonius. Pudeat te, Popili ; accusator tuus vivit. Non credidisset Popilium facturum Antonius, nisi parricidium fecisse meminisset. Dii manes Popilii senis, et inultæ patris umbræ, te, Cicero, persequuntur : ut quem negasti, sentias parricidam. Non hausit Minturnensis palus exsulem Marium. Cimber etiam in capto vidit imperantem. Cn. Pompeius terrarum marisque domitor, libenter se Hortensii clientem professus est. Et Hortensius bona Pompeii, non Pompeium

defenderat. Ita tu, Popili, si Antonius jussisset, et patrem occidisses.

PARS ALTERA. Si illa tempora in crimen vocas, dicis non de hominis, sed de reipublicæ moribus. Miraris, si eo tempore necesse fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? Ciceronis proscriptio fuit, occidi : mea, occidere. Jussit imperator, jussit victor. Ego illi negare quidquam possem, cui nihil negare poterat respublica?

EXTRA. Popilium pauci ex historicis tradiderunt interfectorem Ciceronis : et hi quoque non parricidii reum, a Cicerone defensum ; sed in privato judicio.

DECLAMATIO III.

TER ABDICATUS VENENUM TERENS.

Ter abdicatus, ter absolutus, comprehensus est in secreta domus parte a patre, medicamentum terens; interrogatus quid esset, ait, venenum, velle se mori, et effudit. Accusatur parricidii.

(Ex Controv. 3, lib. VII.)

DECLAMATIO. Dic quid commiserim, nec secreta fallunt. Ut intervenit pater, in has cogitationes abii : Quisquamne tam infelix fuit, quisquamne me magis odit quam ego? Misereri mei cœpi. Ter causam dixi. Accessit ad hæc supplicia mea venenum. Vivam, si nec hoc tibi satis est. Habuit venenum Mithridates, habuit Demosthenes.

PARS ALTERA. Quum se mori velle dicat, vitam rogat. Teneo parricidam, etiam in suam mortem paratum. Quantum est quod negas, quum tantum sit quod fateris?

Venenum quæsisti, venenum emisti, venenum intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Indica, quis vendiderit; dicetur illi : Tu vendebas cuiquam venenum? Tu abdicato? nesciebas cui daturus esset? Quæritis, cui venenum paraverit? non bibit. Quod negat, parricidium est : quod confitetur, veneficium. Mihi, inquit, paravi; ne quis dubitet, an alium possit occidere. Tam invisum tibi fuisse patrem dico, ut occidere volueris : tam invisum ipse confiteris, ut mori volueris.

EXTRA. Conjectura duplex a persona; una, an sibi paraverit, an patri. Laberium divus Julius ludis suis mimum produxit : deinde equestri ordini reddidit : quem quum jussisset ire sessum, omnes equites ita se coarctaverunt, ut venientem non reciperent. Multos tunc in senatum legerat Cæsar, et ut repleret exhaustum civili bello ordinem, et ut his qui bene de partibus meruerant, gratiam referret. Cicero in utramque rem jocatus, mandavit Laberio transeunti : Recepissem te, nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit : Atqui soles duabus sellis sedere. Quia Cicero male audiebat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæsari, sed utriusque adulator.

DECLAMATIO IV.

MATER CÆCA FILIUM RETINENS.

LEX. Liberi parentes alant, aut vinciantur.

Quidam habens uxorem et filium, peregre profectus, in piratas incidit; scripsit utrique de redemptione. Uxor flendo cæca facta est. Filium euntem ad redemptionem, alimenta poscit; non remanentem, alligare vult.

(Ex Controv. 4, lib. VII.)

DECLAMATIO. Navigaturus uxori filium reliquit, nec adhuc cæca erat. Non est quod mulieris affectum lege æstimetis, quia minatur : omnia facit, ne filius alligetur. Quotiens duobus est communio, potestas ejus fit tota, qui præsens est.

PARS ALTERA. Unis vinculis duos alligat. Victo mater catenas denuntiat, victori ad piratas eundum est. Filius familiæ nulli possum servire, nisi patri. Petis ab eo alimenta, quem pater peregre mittit. Primæ partes patris sunt, secundæ matris. Ille peregre est, tu domi : ille captus, tu libera : ille inter piratas, tu inter cives : ille alligatus, tu soluta. At tu cæca es; infelicior ille quod videt catenas suas, et cædes, et vulnera, et cruces eorum qui non redimuntur. At periculosum est. Quam multi nihil pro patribus periculosum putaverunt? Non, inquit, vindictam, sed misericordiam quærit. Ita quisquam exigit pietatem, ut impediat?

EXTRA. Calvus, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de eloquentiæ principatu habuit, usque eo concitatus actor fuit, ut in media oratione ejus exclamaret Vatinius reus : Rogo vos, Judices, num si iste disertus est, ideo me damnari oportet?

DECLAMATIO V.

QUINQUENNIS TESTIS IN PROCURATOREM.

Mortua quidam uxore, ex qua filium habebat, duxit aliam : sustulit ex ea filium. Habebat procuratorem speciosissimum. Quum sæpe jurgarent noverca et privignus, jussit eum semigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit. Rumor erat de adulterio matris et procuratoris. Quodam tempore pater in cubiculo suo occisus inventus est, uxor vulnerata, communis paries perfossus. Placuit propinquis quæri a filio quinquenni qui una dormierat, quem percussorem cognosceret. Ille procuratorem digito monstravit. Accusat filius procuratorem cædis. Ille eum parricidii.

(Ex Controv. 5, lib. VII.)

DECLAMATIO. Ut audivi clamorem, si fides est, deprehensos adulteros credidi. Da puerum. Aliquis non est uno teste contentus? da populum. Objicite privigno parricidium, filio mendacium. Dic, puer, quis occiderit patrem : dic audaciter : eumdem nominas, quem populus. Nox placet sceleri, adulterii tempus. O magna in contrarium perversitas seculi! inventus est qui patrem possit occidere, non possit novercam. Ostende istud non vulnus, sed argumentum; ostende vulnus. Percussor ille quam timuit ne occideret! tam leviter te vulneravit illa dextera, cui nec paries obstitit, nec pater? Nihil est puero teste certius [1]. Nam ad eos annos pervenit, ut intelligat : et non ad eos, quibus fingat.

1. *Nihil est puero teste certius.* Merito hanc sententiam Sejani reprehendi autumat Duarenus ad ff. item Cod. de testibus, quod quotidie experiamur quam sit lubricum testimonium pueri. At Fornerius ad l. 204 de verb. sign. ut non justum legitimi testimonii pondus assertioni puerili tribuit, ita nec plane, si quid apte de iis quæ sub sensum ejus ætatis cadunt dixerit, aspernandum putat; nam et Juvenalis : « Maxima debetur

EXTRA. VINITIUS, vir exactissimi ingenii, nec dicere ineptias, nec ferre poterat[1].

puero reverentia. Si quid Turpe paras, pueri ne tu contempseris annos.»

1. *Nec dicere ineptias, nec ferre poterat.* Membrana Vossiana et Hug. ut in integris est: *nec dicere res ineptas nec ferre poterat.* Parum quidem interest. *Gronov.*

DECLAMATIO VI.

DEMENS QUI SERVO FILIAM JUNXIT.

Tyrannus permisit servis dominas suas rapere. Profugerunt principes civitatis, et simul qui filium habebat et filiam; quum omnes servi dominas vitiassent, servus ejus virginem servavit. Occiso tyranno reversi sunt principes, in crucem servos sustulerunt. Ille manumisso filiam junxit. Reus est a filio dementiæ.

(Ex Controv. 6, lib. VII.)

DECLAMATIO. Haberemus solatium, si has nuptias tyrannus fecisset, non pater. Sanum putatis esse, qui imitari tyrannum maluit, quam servum? similem se fecit tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis. Plus permisit servo dominus, quam tyrannus. Quisquis has nuptias fecit, aut insanus, aut tyrannus. Egregius gener, cui nihil est gloriosius, quam quod inter cruciarios non est. Virginitatem sub patre perdidit, quam servaverat sub tyranno. Itane dignus est nuptiis, quia indignus est cruce? Melior conditio vitiatarum quam virginis est. Illis mutare nuptias contigit. Propitius pater ita collocavit filiam suam, ut iratus tyrannus alienas: quum sanus esset pater, ne has videret nuptias, fugit. Miserrima soror, sub tyranno patrem desiderabas, sub patre tyrannum desi ras. Non est illi præmium, unum spectare omnium c ces? Dominam non stupravit. Auge beneficia; nec de

num occidit, nec venenum dedit. Non est beneficium, scelere abstinere. Quod aliæ in tyrannide passæ sunt, hæc in libertate : cæteræ absentibus suis, hæc præsentibus. In aliis stuprum vocatur, in hac matrimonium. Timuit ille supplicium. Scivit rempublicam liberandam : daturos pœnas, qui contaminassent : et adventare tyrannidi tempus ultimum vidit. Convenite, servuli; convenite, libertini, empta cognatio.

PARS ALTERA. Si quis tyranno indicasset, solus hic in cruce pependisset. Licet cui volo filiam collocare. Marcus Cato coloni sui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Neminem natura liberum[1] fecit, neminem servum. Imposuit hæc fortuna postea singulis nomina. Nuper et nos servi fuimus. Servus rex fuit.

1. *Neminem natura liberum.* Vide in hanc sententiam plura apud P. Fabrum, et Rævardum ad l. 122 de reg. jur.

DECLAMATIO VII.

CAVETE PRODITOREM.

Pater et filius imperium petebant. Prælatus est filius. Commisso prælio captus est. Missi sunt decem legati ad imperatorem redimendum. Euntibus occurrit pater, dixit se aurum ad redemptionem attulisse[1], *filium crucifixum. Illi pervenerunt; quibus imperator ex cruce dixit :* Cavete proditorem. *Reus fit pater proditionis.*

(Ex Controv. 7, lib. VII.)

DECLAMATIO. Imperator supplicium tulit, proditor pretium. Tristiorem istum vidimus, quum filius imperator

1. *Dixit, se aurum ad redemptionem attulisse.* Membrana Voss. et Hug. *Dixit sero se aurum ad redemptionem tulisse.* At in chartâc. pleniores habente controversias legebatur : *Dixit filium suum crucifixum esse, et se aurum pro redemptione tulisse.* Gronov.

pronuntiatus est, quam quum captus. Quemadmodum redisti tutus, senex, solus, cum auro, quum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, quam quod posset abscondi; nolite mirari, et imperatorem, et filium vendiderat. *Cavete proditorem.* Jam comitiis cavimus. Abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. *Cavete proditorem.* Indicium fuit morientis breve, filii verecundum. Cur dimissus es? si nihil aliud, et ducem genuisti, et dux esse voluisti. Candidatus processit contra patrem; jam tunc nobis verecunde indicavit filius, tibi credere rempublicam noluit. Legati nostri aurum ferebant, pater afferebat. Num immobilis diriguisti? Num et illic quasi et ipse affixus hæsisti? quid tam cito recedis? Adhuc et vivit et loquitur. Voce proditionem indicavit, silentio proditorem. Optimus imperator curare rempublicam ne in cruce quidem desiit. Tibi non dixit: *Cave proditorem.* Nec imperator potuit tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. Exspecta, dum mittantur legati. Dicis: Affectus non sustinet moram. Ergo si redimere non potes vivum, saltem mortuum redime. Numquam tam durus hostis fuit, ut paternis lacrymis non flecteretur. *Cavete proditorem*: id est, ne quis insciis custodibus exeat, ne quis ignorante republica ad hostes perveniat, ne quis ex hostium castris gravis auro revertatur. Indicio nihil deest. De proditione vobis dicit imperator: de proditore, legati. Sublata est quæstio. Quæritis quem dixit? videte cui nihil dixerit.

PARS ALTERA. In comitiis filio meo cessi. Decretum non exspectavi: sed amens et attonitus protinus cucurri. Ad summam festinavi, nec occurri. Sciebam hostes patrum lacrymis sæpe flecti.

EXTRA. Latro non curavit dicere, nullam factam

esse proditionem, sed se proditorem non esse. Suspectus est, inquit, judici, qui plus quam se defendit.

Cestius posita suasoria, in qua deliberat Alexander, an Oceanum naviget, quum exaudita vox esset, *Quousque invicte?* describenti discipulo late Alexandri victorias, gentesque perdomitas, et addenti, *Quousque?* post ista exclamavit, *Et tu quousque?*

DECLAMATIO VIII.

MUTANDA OPTIO RAPTORE CONVICTO.

Lex. Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet.

Thema. *Rapta producta nuptias optavit. Juvenis raptorem se negavit. Convictus est. Illa optionem petit. Raptor contradicit.*

(Ex Controv. 8, lib. VII.)

DECLAMATIO. Optare tibi non amplius quam semel licuit. Proponite supplicii faciem; carnificem, securim. Hoc semel licere, nimium est. In hanc perturbationem perductus sum, ut ignorarem quid fecissem. Gravius punior, quum me peccasse pudet, quam quum peccavi. Optavit nuptias: nec adhuc sciebat, quam verecundum maritum esset habitura. Raptorem dimisisti: virum occides? Minus est ergo quod vitiavit, quam quod negavit. Ergo nos injuriam periculosius negavimus, quam fecimus. Quadam nocte, quid dicam? non negare jam non pudet. Nox, vinum, error; quid irasceris, puella? jam non negat. Judex datam tabellam revocare quam tulit, non potest[1]. Quæsitor non mutat pronuntiationem. Nihil tam

1. *Revocare.... non potest*, etc. Apuleius Florid. I: « Tabella semel lecta nec augeri littera una nec minui potest. » Et hoc quidem certe distat *sententia* ab *interlocutione*, quæ et corrigi et mutari potest; leg. quod

civile, quam brevem potestatem esse, quæ magna est. Si mortem optaveris, hodie facies quod nunquam factum est: utrumque optaveris.

PARS ALTERA. Id egit priori judicio ne quam omnino pœnam stupri penderet: hoc id agit, ut ipse optet. Utinam non metu liberaret illum, quod judicis sui clementiam novit. Est quædam proxima innocentiæ[1] verecundia, præbere se legibus. Lex non adjicit, Quoties optet, sed Ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud; non adjicit, Ne amplius quam semel.

jussit. ff. de reg. jur. Vide hac de re Cujacium Paratitl. in lib. VII, Cod. tit. 44; et Langlæum lib. VI cap. 5. Ocii Semestr.

1. *Est quædam proxima innocentiæ.* Membrana utraque, ut est in integro: *Est quædam proxima innocentiæ verecundia*, etc. *Gronov.*

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARUM

LIBRO OCTAVO.

CONTROVERSIA I.

ORBA POST LAQUEUM SACRILEGA.

Lex. Magistratus de confesso sumat supplicium.

Thema. *Amisso quædam viro cum duobus liberis, laqueo se suspendit. Incidit ei laqueum tertius filius. Quum, sacrilegio facto, quæreretur sacrilegus, illa dixit magistratui se fecisse sacrilegium. Vult magistratus tanquam de confessa sumere supplicium. Filius contradicit.*

CONTRA MAGISTRATUM. Facio [1], Judices, in foro quod domi feci, matrem mori prohibeo. Quomodo, inquam, fecisti? quo loco quæ sustuleras, condidisti? Hærebat, nec quidquam sacrilegii nisi pœnam noverat. Amissis duobus filiis, sacrilega sibi videbatur, quod vivebat. Non affuturus [2] veni, sed servaturus. Alii pro reis rogant : ego rogabo ream. Nullum accusator nisi in subselliis meis habet testem. Non est confessio, nisi quam accusator eruit; negat rea, tortor expressit. Fertur quæ-

1. *Facio... prohibeo.* Verior lectio est membranacei utriusque, adjuta quoque Pinciani et Grateri libris: *Facio, judices, in foro, quod domi feci; matrem mori prohibeo*; quam quod in aliis est *faciam... prohibens. Gronov.*

2. *Affuturus.* Al. *obfuturus.*

dam[1] viso contra spem filio exspirasse. Si ad mortem agit matres magnum gaudium, quid magnus dolor? Mater, habes non mediocre solatium. Vides aliquid et deos perdere. Magis deos miseri, quam beati colunt. Non fecit sacrilegium mulier, non fecit orba, non fecit quæ custoditur, non fecit quæ confitetur. Irata, inquis, diis sacrilegium potuit committere; frangitur calamitosis[2] animus, et ipsa se infelicitas damnat, et hoc conditio humana vel pessimum habet, quod fortuna quos miseros fecit, et superstitiosos facit. Diligentius dii coluntur irati. Quis ergo fecit? Unde scire possum, qui matrem custodio? Ago causam legum, ne carnificem, quem sacrilegis minantur, calamitosis adhibeant. Deos ita coluit, ut quæ tam pro malis timeret. Confessio conscientiæ[3] vox est. Confessio, coacti, et quæ fecit agnoscentis est verbum.

PARS ALTERA. Omnium vox erat, sacrilegium latere non poterit. Quisquis est, non ipse bonum exitum faciet, non quisquam suorum. Et si nemo fuerit accusator, ipse narrabit. Concitata processit, velut diis persequentibus.

1. *Fertur quædam.* Exstat historia apud Livium lib. XXII, de matribus post pugnam ad Thrasymenum, et apud Agell. Noct. Attic. lib. III c. 15. Quæ accepto nuncio de morte filiorum clade Cannensi, quum nec opinato illi redissent, nimio gaudio exanimatæ sunt. Hinc, credo, mos ille inolevit ut, si quis peregre post diuturnam absentiam redierit, amicis nuncium adventus præmittat, etiam maritus uxori. Tibullus Eleg. I, III, 89: «Tunc veniam subito, nec quisquam nunciet ante, Sed videar cælo missus adesse tibi.» Plutarch. in Quæst. Rom. 9, causas reddidit, sive, ut se diligentius præpararet: sive ne, de pudicitia ejus dubitans, opprimere velle, nec opinantem videretur. Quibus et hanc addere liceat, ne repentina vis gaudii subito aspectu incommodi aliquid adferret. Sic M. Antonius amicæ suæ nuncius accessit, sed obvoluto capite: apud Ciceronem Philip. II extrem. *Schott.*

2. *Calamitosis.* Alii *calamitosus.* Codex antiquus apud Schottum *clamitosus.*

3. *Confessio conscientiæ.* Haud dubie verba hæc sunt magistratus, aut pro illo certe, non contra illum. Hic enim confessionem urget, ac tanquam de confessa supplicium cupit sumere. Scribe igitur: *PARS ALTERA. Confessio conscientia vox est. Confessio coacti, et, quæ*

Feci, inquit. Supplicium de ea vel nunc exigamus homines, de qua olim dii exigere cœperunt. Violatorum numinum majestate compulsa est, ut mori vellet et deberet, et non posset. Incisus est ei laqueus. Tu putabas sacrilegam secreto mori posse? Omnia fecit, ut taceret; quæ ne confiteretur, etiam mori voluit. Si crimen quæritis, sacrilegium factum est. Si facti causam quæritis: si priusquam amitteret [1] liberos, avara: si postquam amiserat, irata.

fecit, agnoscentis est verbum. Omnium vox erat, sacrilegium latere non poterit. Gronov.

1. *Si priusquam amitteret. Si postquam* male lib. duo utrobique legunt. *Schott.*

CONTROVERSIA II.

PHIDIAS AMISSIS MANIBUS.

Lex. Sacrilego præcidantur manus.

Thema. *Elii ab Atheniensibus Phidiam acceperunt, ut is Jovem Olympium faceret: pacto interposito, ut aut Phidiam, aut centum talenta redderent. Jove perfecto Elii Phidiam aurum rapuisse dixerunt, et manus tanquam sacrilego præciderunt: truncatum Atheniensibus reddunt. Petunt Athenienses centum talenta. Contradicitur.*

CONTRA ELIOS. Jam Phidiam commodare non possumus. Tunc demum illa majestas exprimi potest, quum animus opera prospexit. Manus duxit ante sibi, quam operi. Jovem fecit. Sacrilegi vos estis, qui præcidistis consecratas manus. Primum sanguinem sui artificis vidit Deus. Testor Jovem, jam proprium Phidiæ Deum. Ars alios in miseria sustinet, te fecit miserum. Paciscendum Phidiam manus fecerant. Sine eo Phidiam nos receptu-

ros[1] speratis, sine quo vos accepturi non fuistis? Commodavimus qui posset facere deos, recepimus qui ne adorare quidem possit. Non pudet vos Jovem debere sacrilego? Superest homo, sed artifex periit. Pœnam nobis Phidiæ, non Phidiam redditis. Manus quæ deos solebant facere, nunc nec homines quidem rogare possunt. Talem fecit Jovem, ut hoc ejus opus Elii ultimum[2] esse vellent. Manus commodavimus : manus reposcimus. Elius testis est, Elius accusator, Elius judex : Atheniensis tantum reus. Invoco deos, et illos quos fecit Phidias, et illos quos facere potuit. Recepimus Phidiam. Confiteor, si possumus commodare.

PARS ALTERA: Habuimus autem olim sacrum : habuimus ebur : sacræ materiæ artificem quæsivimus; disposueramus quidem, ut aliis quoque templis simulacra Phidias faceret; sed non tam necesse erat ornare deos quam vindicare.

1. *Recepturos*. Unus codex apud Schottum habet *reputaturos*.

2. *Elii ultimum*. *Dii ultimum* quatuor codd. *Schott*.

CONTROVERSIA III.

INFAMIS IN NURUM.

THEMA. *Duorum juvenum pater uni uxorem dedit : quo peregre profecto infamari cœpit socer in nurum. Maritus reversus abduxit ancillam uxoris, et torsit. Illa in tormentis periit. Maritus incerto quid quæsierit, se suspendit. Imperat alteri filio pater, ut eamdem ducat. Nolentem abdicat.*

CONTRA PATREM. Duc, inquit, fratris uxorem. Si hoc fieri potest[1], adulterum frater invenit. Hæc est mihi

1. *Si hoc fieri potest*. Alii *sic* pro *si*. Sed membranæ et Pall. *si*. Lege et distingue : *Si hoc fieri potest, adulterum frater invenit*. Hoc est, si

causa abdicationis, quæ fratri mortis fuit [1]. Duc, inquit, fratris uxorem. Tentari me, si qua est fides, credidi. Mulier, si nubere lugenti potes, facis ut omnia de te credantur. Cogor eam ducere, quæ mihi causa abdicationis est, populo rumoris, viro mortis. Legi jam uxorem : quæ, si peregrinatio inciderit, mecum peregrinari velit : quæ, si viro aliquid acciderit, nubere alii nolit. Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid suspicatum de me.

PARS ALTERA. Objecisti mihi ultimum nefas, et quod qui tantum est suspicatus, noluit vivere. Impulsu tuo frater torsit ancillam : et quia nihil reperit, falsas suspiciones morte expiavit [2].

mihi ad hoc faciendum satis animi est, credent omnes, me ab ancilla nominatum. Mox habes : « Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid suspicatum de me. » *Gronov.*

1. *Mortis fuit.* Addit *non* codex unus. *Schott.*

2. *Expiavit.* Alii *piavit.*

CONTROVERSIA IV.

HOMICIDA IN SE.

LEX. Homicida in se [1] insepultus abjiciatur.

THEMA. *Quidam se occidit. Petitur ut insepultus abjiciatur. Contradicitur.*

PRO HOMICIDA SEPELIENDO. Afferre sibi coactus est manus assiduis malis. Summam infelicitatum suarum in hoc removit, quod existimabat licere misero mori. Infelicissime adolescens, quum te et sepultura prohiberi

1. *Homicida in se.* Alii *Homicida sui.* Membrana Voss. inscribit : *Homicida in se.* Et mox : *LEX. Homicida in se insepultus abjiciatur.* Quod quum posteriori loco et Grut. lib. confirment, utroque merito recepi.

video, desino mirari quod periisti. Tales inimicos habes, ut etiam mortuum persequantur. Facilius miserum, quam sceleratum, fortuna vincit. Sumpsisti hoc ferrum, Cato, et quam invidiosum[1] quod Catonem occideris? Curti, perdideras sepulturam, nisi in morte reperisses. Quid est miserius in vita, quam velle mori? Quid in morte, quam sepeliri non posse? Quis miretur eum mori voluisse, quem fugientem quoque fortuna persequitur? Omnibus, natura sepulturam dedit; naufragos idem fluctus qui expulit, sepelit; suffixorum corpora crucibus in sepulturam suam defluunt; eos qui vivi uruntur, pœna funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti. Homicida, inquit, est, quia se occidit. Huic irasceris, pro quo irasceris? Non aliud Scævolæ Mucio cognomen dedit, et capto, contra Porsennam regem, libertatem reliquit, quam vilitas sui. Non aliud Codrum[2] illud cæteris imperatoribus dedit exemplum, quam quod positis imperatoriis insignibus, ad mortem cucurrit. Nec ullo major fuit dux, quam quod se ducem non esse mentitus est. Non postulo, ut gloriosum, sed ut tutum sit mori. Non magis crudeles sunt, qui volentes vivere occidunt, quam qui mori volentes non sinunt. Curtius dejiciendo se in præcipitem locum, fatum sepulturæ miscuit. Celebretur Cato, quia se occidit: huic miserrimo, quod aliquid non ignave de spiritu suo statuit, tantum impune sit. Etiam vulnera infelicis scrutantur in crimen. Æstimate, an vivere licuerit, cui ne mori quidem licuit.

PARS ALTERA. Facinus indignum, si inveniantur manus, quæ sepeliant eum, quem occidere suæ. Sumpsit

1. *Et quam invidiosum. Et quidem invidiosum. Schott.*

2. *Non aliud Codrum.* Alii *non illud Codrus dedit.* Vetus codex edidit *Codrum illum*, et mox *illo* pro *ullo.*

gladium. Video ardentes oculos. In quem, nescio: quod solum scio, scelus cogitat. Nescio cujus criminis sibi conscius confugit ad mortem. Cujus inter scelera etiam hoc est, quod damnari non potest. Contra hos inventum est, ut aliquid post mortem timerent, qui nec mortem timent. Nihil non ausurus fuit, qui se potuit occidere.

CONTROVERSIA V.

FORTIS NOLENS AD PATREM FORTEM REDIRE.

THEMA. *Abdicavit quidam filium. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro præmio*[1] *ad patrem reditum. Pater contradicit. Pater postea fortiter fecit. Petit ad se filii reditum. Filius contradicit.*

CONTRA FILIUM. Ego fortior sum; post tuam pugnam pugnavimus, post meam vicimus. Revertere, dignam domum te feci. Isti oculi mei sunt; istæ manus meæ sunt; ista contumacia[2] mea est. Si mereor præmium, mihi date: si non mereor, illi suum reddite. Ego, inquit, eadem lege præmium non accepi. Hoc est unde abdicatus es. Putas nihil inter te et patrem interesse? Post tam similia opera, si tantum commilito esses, me patrem adoptare debueras. Admoneo te, juvenis; hoc præmium qui recusaverat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdices. Commissurum me putas, ut iterum rogem? Bello graviore pugnavi, quo necesse fuit etiam senibus militare, quo fortes esse non potuerunt, etiam qui priore bello fuerant. Ille annos suos exercuit, ego vici

1. *Petit pro præmio*. Membrana utraque cum libris Gruteri sine præpositione: *Petit præmio ad patrem reditum*. Sic infra, lib. X, Declam. 2: *Petit præmio statuas patri. Gron.*

2. *Contumacia*. Vet. lib. habet *contumelia*. Et mox *mihi date* pro *patri date*. *Schott.*

meos. Tu fregisti[1] bellum, ego sustuli. Quanta exhortatio juvenum fui senex fortis[2]! Utrique nostrum præmium reddite. Militavi senex : militavi exsanguis : militavi qui jam vicarium dederam. Uterque nostrum quum rogatur, fastidit : quum relinquitur, rogat. Quid nos suspicari cogis, quod non vis in paternam domum venire[3]? Turpe erat virum fortem, nisi a patre coacto, non recipi.

PARS ALTERA. Quid me captivum ex libero cupis? Quid ignominiæ subjicis virum fortem? Quid efficis, ut possim[4] abdicari? Meus, inquit, es filius. Quid opus est præmio, si tuus sum?

1. *Fregisti*. Alii *fecisti*.

2. *Quanta exhortatio juvenum fui senex fortis*. Hinc senum apud Lacedæmonios chorus, teste Plutarcho, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἐπαίνειν ἑαυτὸν ἀνεπιφθόνως canebat : Ἄμμες ποτ' ἦμεν ἄλκιμοι νεανίαι. Quo se fuisse quondam fortes significabant. *Schott*.

3. *In paternam domum venire?* Addunt scripti *venire sine tuo præmio*. Lege : *Quid nos suspicari cogis, quod non vis in paternam domum venire, nisi tuo præmio?* Nempe te juste abdicatum esse, quum in aliis eadem fuerit tua contumacia ; nec velle reduci, nisi quum possis insultare patri. *Gron*.

4. *Possim*. Frob. *possis*.

CONTROVERSIA VI.

PATER NAUFRAGUS DIVITIS SOCER.

LEX. Vitiata vitiatoris [1], aut mortem, aut indotatas nuptias optet.

THEMA. *Dives pauperem de nuptiis filiæ interpellavit tertio. Ter pauper negavit. Profectus cum filia, naufragio expulsus est in divitis fundum. Appellavit illum dives de nuptiis filiæ. Pauper tacuit, et flevit. Dives nuptias fecit. Redierunt in urbem. Vult pauper educere puellam ad magistratus. Dives contradicit.*

CONTRA DIVITEM. Educatur ad magistratus puella; quid times? Certe uxor tua est. Queri nec de morte poteris, si hanc puella maluerit. Nemo unquam raptor serius periit. Ut litus agnovi, naufragus in altum natavi. Quid times, si exorasti? Accessit ad me primum. Filiam tuam ducere volo, inquit. Non flevi, tunc enim licuit negare. Nuptias filiæ tanquam naufragium meum [2] flevi. Naufragus plus de litore queror. Inter naufragium quidem, et nuptias, ne una quidem nox interfuit. Differat nuptias, dum flere socer desinat [3]. Putat me jam filiam commisisse sibi, quum hic necdum se committat uxori? lacrymis inter verba manantibus venio : talis et in nuptiis filiæ fui. Si rapta est, cur optionem recusas? Si uxor est, cur times? Loquor ubi primum licet. Procul a conspectu reliqueram patriam, nondum tamen possessionem divitis præterieram. Subito fluctibus inhorruit mare, ac discordes in perniciem nostram flavere venti; demissa est nox cælo, et tantum fulminibus dies redditur : inter

1. *Vitiata vitiatoris*. Ita vetus scriptura et Frob. Alii *rapta raptoris*, et ita edidit Bip.

2. *Flevi*. Ita liber unus ap. Schott. et Frob. Alii *flevit*.

3. *Desin. Sinat* Frob. minus bene.

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARUM

LIBRO NONO.

DECLAMATIO I.

CIMON INGRATUS.

LEX. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque interficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio.

Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus, decessit. Cimon, filius ejus, ut eum sepeliret, vicarium se pro patris corpore dedit. Callias dives, sordide natus, redemit eum a republica, et pecuniam solvit: eique filiam collocavit. Ille prehensam in adulterio, deprecante patre, occidit uxorem. Ingrati reus est.

(Excerpta ex Contr. 1, lib. VIII.)

DECLAMATIO. Adulterium mihi carcer est. Ferrum mihi a lege traditum, ad vindictam pudicitiæ projiciam. Perdidisti pecuniam, Callia, si tales solvisti manus. Non potest generosus animus contumeliam pati. Hoc interest inter fortunam patris et filii, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Unus Miltiadis census inventus est Cimon filius. Redemptus Cimon redemptoris felicitas est. Reddam beneficium, quum tam honestum desideraveris, quam dedisti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, si adhuc alligatas manus haberem? Quid?

tu pœnam putas pro Miltiade alligari? Magnum uterque beneficium dum damus, recipimus : ego, quod Miltiadem redemi, tu quod Cimonem. Turpissimum duxi, ab eodem dimitti et adulteros et Cimonem. Ego sum, qui referre gratiam ne mortuis quidem desino. Ita mihi veros habere liberos contingat; quod quantum sit, Miltiades expertus est. Dignus erat Callias talem genuisse, qualem redemit. Dic nunc, ego te carcere exemi : cui respondeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, ut melius actum putem, quod a Callia redemptus sum, quam quod pro Miltiade alligatus. Ego me a te redemptum putabam : emisisti me filiæ tuæ. Calliæ filiam duxi : hanc tibi, pater, dum ingratus esse nolo, injuriam feci. Non possum ob id damnari, quod lege factum est. Beneficium est, quod totum ejus causa præstatur, in quem confertur. Ubi aliud ex eo quis sperat, aut præparat, non beneficium, sed consilium est. Summo te dedecore liberavi invitum. Redemisti me, et tu non rogantem. Habes Virginios, et et quicumque vitiatas filias, vel clauserunt, vel occiderunt.

PARS ALTERA. Duo beneficia dedi : et redemi, et egenti filiam collocavi. Objicio tibi, quod uxorem passus es adulteram fieri, quod non custodisti, quod moratus es, dum superveniret pater spectator suæ calamitatis. Ego non exspectaveram, donec rogares. Moleste ferebas socerum dici Calliam. Mores puellæ non tantum passus es in vitia labi, sed ipse impulisti : nactus occasionem non omisisti.

EXTRA. Hic color et GALLIONI, et LATRONI, et MONTANO placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumeliose, in redemptorem, in socerum infelicem. Multas quæstiones

rhetorici[1] et poetæ Romani a Græcis dictas non surripuerunt, sed et provocaverunt. Thucydidis sententia est: Δειναὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα. Sallustius: Res secundæ mire sunt vitiis obtentui. Sic quum sit præcipua in Thucydide virtus brevitas, hac eum Sallustius vicit, et in suis eum castris cecidit. Nam in sententia Græca tam brevi habes, quæ salvo sensu detrahas; deme vel συγκρύψαι, vel συσκιάσαι· deme ἑκάστων, constabit sensus, etiamsi non æque comptus, æque tamen integer. At ex Sallustii sententia, nihil demi sine detrimento sensus potest. Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam, et tanquam translatam, et corruptam, dum transferretur, objiceret Sallustio: nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat, sed laudat, quem non timet: et facilius putat a se posse Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur.

1. *Multas quæstiones rhetorici.* Quas *quæstiones?* qui *rhetorici?* Membrana Voss. *Multa istorici*, et mox *dicta*, non *dictas*. Scribe igitur: *Multa historici et poetæ Romani a Græcis dicta non surripuerunt, sed et provocaverunt.* At Hugen. *Multa oro* (cum virgula superposita, quasi velit, *oratio*) *restorici poetæ Romani*. Ergo scribe: *Multa oratores, historici, poetæ Romani*, etc. *Gronov.* — Atque ita omnino dedit ed. Bip. De Græca sententia confer notas supra p. 343 sq.

DECLAMATIO II.

FLAMININUS IN CŒNA REUM PUNIENS.

Majestatis læsæ sit actio.

Flamininus prætor inter cœnam a meretrice rogatus, quæ aiebat nunquam se vidisse hominem decollari, unum ex damnatis occidit. Accusatur læsæ majestatis.

(Ex Controv. 2, lib. VIII.)

DECLAMATIO. Objicio luxuriam, histrioniam, jocos. An in convivio nihil aliud, nisi occiditis? Uni fortasse osculo donavit homicidium. Cœnaturi carnifices manus abluunt. Non inquiro in totum annum : una nocte contentus sum. Facilius est, ut, qui multa meretrici dederit, homicidium neget; quam ut qui homicidium dederit, quidquam negarit. Servum si verberare voluisses, extra convivium abduxisses. Contactam sanguine humano mensam, strictas in triclinio secures, quis credat ista concupisse meretricem, vel fecisse prætorem? Virgæ promuntur, et ante mensam deosque crudelitatis victima trucidatur. Me miserum, Romani imperii terrore lusisti. Legi potius, quam scorto cadat. Exsurgite, Bruti, Horatii, Decii, et cætera imperii decora! Vestris fascibus, securibus vestris jam puellæ jocantur obscœnæ. In eo quod sub prætextu publicæ majestatis agitur, quidquid peccatur, majestatis actione vindicandum est. Percussurus lictor ad prætorem respicit, prætor ad meretricem.

PARS ALTERA. Si legatus falsa mandata affert, sic audiuntur, tanquam illa populus Romanus dederit. Imperator fœdus percussit, videtur populus percussisse Ro-

manus, et fœdere continetur. Nunc nec viribus quidquam populi detractum est, nec opinioni. At ex te cæteros æstimant. Et ante hunc alii fuerunt, ex quibus æstimari possunt. Nemo adscribit urbibus vitia singulorum. Objiciunt quod damnatus perierit meretrici, et postulant prætorem perire damnato. Libido omnis intra meretricem est, crudelitas intra carcerem. Multa populus Romanus in suis imperatoribus tulit : in Manlio impotentiam, a quo et filius et victor occisus est; in Sylla crudelitatem; in Lucullo luxuriam; in multis avaritiam. Non putavi ad rem pertinere, ubi aut quando periret, qui perire deberet. Occisus est; quis? damnatus; ubi? in prætorio; quo tempore? est enim tempus, quo noxius perire non debeat?

EXTRA. Quædam controversiæ sunt, in quibus factum defendi potest, excusari non potest. Non speramus ut Flamininum judex probet, sed ut dimittat. Itaque sic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, sed non scelerato. Titus Livius de oratoribus, qui verba antiqua et sordida consectantur, et oratoris obscuritatem, severitatem putant : tamen in his etiam si minus est insaniæ, minus spei est. Illi, qui tument, et abundantia laborant, plus habent furoris, sed plus et corporis. Semper ad sanitatem proclivius est, quod potest detractione curari : illi succurri non potest, qui simul et insanit, et deficit. Murrhedius dixit tetracolon : Serviebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer convivio, dies nocti. Novissima pars sine sensu dicta est, ut expleretur circuitus; quem enim sensum habet, Serviebat dies nocti? Hanc ideo sententiam retuli, quia et in tricolis et in omnibus hujus generis sententiis, curamus ut numerus

constet, non curamus ut sensus. Omnium autem corruptarum sententiarum exempla de industria pono : quia facilius, et quid imitandum, et quid vitandum sit, docemur exemplo.

DECLAMATIO III.

EXPOSITUM REPETENS E DUOBUS.

Per vim metumque gesta, non sint rata. Pacta conventaque [1] legibus facta, rata sint. Expositum qui agnoverit, solutis alimentis recipiet.

Quidam duos expositos sustulit, et educavit; quærenti patri naturali, pollicitus est se indicaturum ubi essent, si sibi alterum ex illis dedisset. Pactum interpositum est. Reddit illi duos; repetit unum.

(Ex Controv. 3, lib. VIII.)

DECLAMATIO. Cum alienis dividemus liberos, quos non dividimus cum matribus? Utrumque genui, utrumque desideravi, pro utroque pactus sum. Una nati sunt, una expositi, una educati : redditi distrahuntur? Distraxit illos fortuna aliquando a parentibus, nunquam ab ipsis. Duos exposui, quia alterum eligere non poteram. In auctionem fratres productos quamvis hostilis hasta non dividit. Plus quiddam est geminos esse, quam fratres : perdit uterque gratiam suam, nisi cum altero est. Ignoscat retinenti meos, quum ipse concupiscat alienos. Agnitio dividet, quos junxit etiam expositio? Omnia pro filio paciscor, præter filium. Pactus sum flens, tremens, tanquam quum exponerem. Mihi tunc vis et necessitas erat; non enim poteram invenire filios, nisi alterum promisissem.

1. *Pacta conventaque.* Memb. *Pacta conventa legibus facta rata sint.* Ut est in integris. *Gronov.* — Sic in textu sup. p. 359.

PARS ALTERA. Utrumque potestis ex hoc judicio patrem dimittere. Liberis hic carere consuevit : ego et quum unum accepero, necesse est torquear; duobus assuevi. Vim vocas, quæ te patrem fecit? Ego sustuli, ego educavi, ego reddidi : ille electurus est. In ista vi duos filios perdidi. Lex arma, et vincula, et ultimum periculum complectitur.

EXTRA. In Sabinum Clodium, uno die et Græce et Latine declamantem, multa urbane dicta sunt.

Dixit Haterius quibusdam quærentibus, quod pusillas mercedes acciperet, quum duas res doceret : Nunquam magnas mercedes accipere eos qui hermeneumata docerent.

Mecænas dixit : Τυδείδην δ'οὐκ ἂν γνοίης, ποτέροισι μετείη.

Cassius Severus ab auditione ejus rediens, interrogatus quomodo dixisset, respondit, Male καὶ κακῶς.

DECLAMATIO IV.

A FILIO IN ARCE PULSATUS.

Lex. Qui patrem pulsaverit, manus ei præcidantur.

Tyrannus patrem cum duobus filiis in arcem accersiit; imperavit adolescentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitavit se, alter cecidit. Post in amicitiam tyranni receptus est. Occiso tyranno præmium accepit. At reus fit cæsi patris [1]. *Petuntur ejus manus; pater defendit.*

(Ex Controv. 4, lib. VIII.)

DECLAMATIO. Felicior essem, si plures reos defenderem. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid hoc est? in-

1. *At reus fit cæsi patris.* Totum hoc non tantum ignorat hic membranaceus Voss. sed etiam integrarum, Contr. 27 chartaceus. Et sane

teger tyrannus jacet. Tam necesse fuit patrem cædere, quam spoliare templa, virgines rapere. O quantum debemus istis manibus, per quas jam nihil necesse est! Tales fuerunt, ut ex his posset tyrannum alter contemnere, alter occidere. Præcipitasti te, fili; hoc non est patri parcere, sed tibi. Dura, fili; in tyrannum tibi per patrem eundum est. Utrum ex filiis meis probatis? alter se occidit, alter tyrannum. Suspensas leviter admovebat manus. Filius simulabat ictus, pater gemitus. Necessitas magnum humanæ infelicitatis patrocinium. Hæc excusat Saguntinos, quamvis non ceciderint patres, sed occiderint.

Si nec iste* cecidisset. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed multa licet non excipiantur, intelliguntur. Et scriptum legis angustum, interpretatio diffusa est. Quid interest lege excipere, ne fraudi sit ei qui per insaniam patrem pulsaverit: quum illi non supplicio, sed remedio opus sit; ne puniatur infans, si pulsaverit patrem. Hoc qui cogente tyranno fecit, ipso fuit miserior vapulante. Non est impudica, quæ accersita est a tyranno; non est sacrilegus sacerdos, qui deorum immortalium dona suis manibus pertulit ad tyrannum. Patre jubente fecit; nec cecidit ipse, sed paruit. Ultio cæsi patris, nullius est, nisi patris. Si a quolibet alieno cæsus essem, et injuriarum agere nollem, nemo nomine meo ageret. Nunc nihil interest. Pœna major est ejus qui cecidit, jus idem ejus qui cæsus est.

PARS ALTERA. Tamdiu cecidit patrem, donec pla-

delendum est. Neque enim aliud est, quod sequitur: *Petuntur manus*: ex quo satis intelligitur reum cæsi patris esse. Sic Quintilianus, Decl. 362: « Duo adolescentes æquales juraverunt, ut alter alterius patrem cæderet. Ceciderunt. Petuntur manus. Patres vindicant.» *Gronov.*

ceret tyranno satelles. Pro republ. inquit, feci. Idem et reipubl. imputas et tyranno. Habuisti quod jactares tyranno. Frater maluit mori; periit, ne parricidium faceret, aut videret. Cæsus, inquit, pœnam dimitto. Mirarer, nisi pro tam bono patre fuisset, qui mori vellet. Pater, inquit, voluit, sed frater noluit. Pater, inquit, voluit. Ita tu non tantum tyranno, sed etiam patri dignus visus es parricidio. Cecidisti patrem, quum et legem nosses, et fratrem.

EXTRA. Ab Oppio proconsule, cum quo in Cretam SABINUS ierat, in theatro Græci postulare cœperant, ut Sabinus maximum magistratum gereret. Mos autem est, barbam et capillos magistratui Cretensium submittere. Surrexit Sabinus, et silentio manu facto, Hunc magistratum, inquit, ego Romæ bis gessi. Bis enim reus causam dixerat. Græci non intellexerunt, sed bene precati Cæsari, petebant, ut illum honorem Sabinus tertio gereret. Idem quum reus rogaret, ut in lautumias transferretur: Non est, inquit, quod quemquam vestrum decipiat nomen lautumiæ: illa animo meo lauta res est. Jocabatur in miseriis ac periculis suis, in quibus jocari eum non debuisse, quis nescit? potuisse, quis credit?

DECLAMATIO V.

PRIVIGNUS AB AVO RAPTUS NOVERCÆ.

De vi sit actio.

Quidam duos filios sub noverca amisit, dubiis cruditatis et veneni signis. Tertium filium avus maternus rapuit, qui ad visendos nepotes ægros non fuerat admissus. Quærenti patri per præconem, dixit apud se esse. Accusatur de vi.

(Ex Controv. 5, lib. VIII.)

DECLAMATIO. Habui filiam, quamvis unus filius supersit, fœcundam: apud me nutriatur sine. Quid times? ne non admittare, quum veneris? Non quæris filios, quos perdidisti: quem non perdidisti, quæris. Pater a me unum repetit, ego duos a patre. Plus habeo quod avo, quam quod reo timendum sit. Veni ad ægrotantes nepotes: admissus non sum, hæc vera vis fuit. Nulla vis est, quæ arma, pugnam, vulnera non habuit. Describe istius comitatum tumultus; unus est, et unus senex. Rapuisti, inquit, filium meum; immo nepotem meum sustuli: immo venientem non potui excludere. Sic cujus obsessam latronibus armata manu conjugem, liberosque rapuisset. Quod vivit puer, beneficium erit meum. Et medici alligant, et corporibus nostris vi medentur. Non potest mecum agere, tanquam cum alieno. Habet sua jura natura. Et hoc inter patrem et avum interest, quod avo servare licet suos, patri et occidere. Quæ est ista tam sera pietas, tam præpostera? quærere tuos a tertio incipis. Quisquis puero favit, ne inveniretur optavit.

PARS ALTERA. Non ut nepotem servaret, fecit, sed

ut infamaret uxorem veneficii, me veneficæ mancipatum. Cum socero mihi, Judices, ne viva quidem priore uxore, convenit : mortua vero, inimicum professus. Languente puero, cum vociferatione et convitio auspicans quidquid accidit, venit, qui ad sanos nepotes nunquam antea venisset. Non admisi : et tunc enim vidi venire rapturum.

EXTRA. Habet hoc Montanus vitium, sententias suas repetendo corrumpit; dum non est contentus unam rem semel bene dicere, efficit, ne bene dixerit. Propter hoc solebat Montanum Scaurus inter oratores Ovidium vocare. Nam et Ovidius nescit, quod bene cessit, relinquere. Quum Polyxene esset adducta tumulo Achillis immolanda, Hecuba dixit :

.... Cinis ipse sepulti
In genus hoc pugnat.

Poterat esse contentus; adjecit :

.... Tumulo quoque sensimus hostem.

Neque hoc contentus, adjecit :

Æacidæ fœcunda fui.

Aiebat Scaurus, non minus magnam virtutem esse, scire desinere, quam scire dicere.

DECLAMATIO VI.

FILIA CONSCIA IN VENENO PRIVIGNI.

Lex. Venefica torqueatur, donec conscios indicet.

Quidam mortua uxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, et ex ea filium sustulit. Veneficii damnata, dum torqueretur, dixit consciam puellam. Petitur ad supplicium puella. Pater defendit eam.

(Ex Controv. 6, lib. VIII.)

DECLAMATIO. Non prodesset tibi, puella, quod te amavit frater, nisi mater odisset. Nefanda mulier, etiam

filiæ noverca, ne mori quidem potuit, nisi et occideret. In gladiatoribus quoque conditio dura victoris est, cum moriente pugnantis. Nullum magis adversarium timeas, quam qui vivere non potest, occidere potest. Concitatissima est rabies in desperatione, et morte ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ ipsa tela commordent, et in mortis auctorem per vulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat, nudus insequitur; et præcipitati non quod impulit tantum trahunt, sed quod occurrit. Naturali quodam deploratæ mentis affectu, morientibus gratissimum est commori. O mendacium simile veneficio! dum novercæ meminit, matris oblita est. Peto, ne quia filium vindicavi*, filiam perdam : nisi succurritis, noverca vicit, ego victus sum. Ne inter supplicia quidem desinit occidere. Prosit apud vos, puellæ, quod pater eam laudat : prosit, quod mater accusat. Conscia, inquit, est filia. Ego torqueri cœpi, noverca torquere. Habui filium talem, ut illum amare posset noverca, nisi in eam incidisset, quæ odisse etiam filiam posset. Servus furti tortus, Catonem conscium dixit. Utrum plus tormentis creditis, an Catoni? Quid noverca tam sero, puella tam cito? In hoc veneficii pœnas dabat, ut accusationis exigeret.

PARS ALTERA. Quarumdam ferarum catuli cum rabie nascuntur : venena a radicibus statim pestifera sunt. Quid illa quæ fratrem in moram sequentis patris sparsit? habes exemplum, quod et sorori conveniat, et virgini. Noverca in hoc privigno dedit venenum, ut filia sola hæres esset : idcirco adhibuit et consciam.

EXCERPTA

EX

CONTROVERSIARUM

LIBRO DECIMO.

DECLAMATIO I.

LUGENS PAUPERIS FILIUS DIVITEM SEQUENS.

Injuriarum sit actio.

Quidam quum haberet filium, et divitem inimicum, occisus, inspoliatus inventus est. Adolescens sordidatus sequi divitem cœpit. Dives eduxit eum in jus, et postulavit, ut, si quid suspicaretur, argueret. Adolescens ait, Accusabo, quum potero. Dives petens honores, repulsus est; accusat injuriarum pauperis filium.

(Ex Controv. 1, lib. X.)

DECLAMATIO. Gratias diviti, quod quos odit, jam reos facere contentus est. Non ambulabis, inquit, eadem via, non calcabis vestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidam vestem, non flebis, me invito; non tacebis. Perieramus, si hic magistratus esset. Quod sordidatus fuit, luctus est : quod flevit, pietatis : quod non accusavit, timoris : quod repulsus est, vestrum est. Honores patre meo vivo nunquam petivit. Vitium me meum sequitur; tacco. Utinam hoc vitium habuisset et pater.

Quando vobis non sordidati sumus? Accusa, inquit, pauper divitem. Ambulare mihi arbitrio meo non licet? Accusa, inquit : reum perage ; perora; quis accusare sic loquentem potest? Cur, inquit, me sequeris? aliud ergo pauperes iter, aliud divites habent? Quisquis percussor fuit, quasi dives spolia contempsit. Mortuo patre meo : metuo enim, ne quis se lædi putet, si dixero occisum. Sordidatus, inquit, fles. Quid aliud facere possum, occisi pauperis filius? Quid accusanti fécisset, qui persequitur tacentem? Quare, inquit, sequeris me? Ut aliquando miserearis mei, ut desinas afflictam domum persequi. Eum accusatorem habeo, qui se non esse reum miratur. Cur, inquit, non agis? Quia adeo non metuis, ut cogas. Sordidatus sum. Quod reo licet, lugenti non licet? An ne lugebo quidem, quem vindicare non possum? Non erat in illo præda, quam grassator appeteret; erat summa virtus, contumax adversus divitiarum fastidium innocentia. Hæc ab inimico petita sunt spolia. Quis cædem machinatus est? Scire non possum; quod dissimulari non potest, scio quis optaverit. Et tu dives inimicus es: et ille inspoliatus inventus est; non est cur accusem, sed est cur suspicer.

PARS ALTERA. Ut scias te invidiam mihi facere, quum dixissem, Accusa me : non negasti, sed respondisti, Accusabo, quum potero.

DECLAMATIO II.

VIR FORTIS NON CEDENS FORTI PATRI.

Viro forti præmium. Si plures fuerint, judicio contendant.

Pater et filius fortiter fecerunt. Pater petit a filio, ut sibi cederet. Ille noluit; judicio contendunt; vicit patrem; petit præmio statuas patri; abdicatur. C. D.

DECLAMATIO. Quem optem judicii hujus eventum nescio, quum crimen meum sit, vicisse. Patriæ judicium habeo, patris perdidi. Patrem in acie vidi, pugnavi cum exemplo. Judicium vocatur, quo pater et filius spolia contulimus. Vici, non filius patrem, sed juvenis senem. Ego vici, sed omnes gratulati sunt patri. Cogitavi HoratiumEtr uscas acies corpore suo submoventem; cogitavi Decium, qui nec. ipse patri cessit. Pugnavi non tantum imperatori, sed etiam patri. Avidus sum gloriæ; hoc si vitium est, paternum est. Pudeat pater, si te vicit filius abdicandus. Ego præmium habeo: tu et præmium, et virum fortem. Virtutes nostræ silentio præterissent: illustratæ sunt, dum conferuntur. Judicaverunt non quod erat, sed quod te malle credebant. Honor ad utrumque pervenit: alter præmium habet, alter percipit.

PARS ALTERA. Nolo habitare cum adversario meo; non capit idem contubernium, victum et virum fortem. Statuam, inquit, tibi posui; immo ne possem unquam me victum oblivisci, ignominiam meam in æs incidisti.

DECLAMATIO III.

DEMENS QUOD MORI FILIAM COEGERIT.

Dementiæ sit actio.

Bello civili quædam virum secuta est, quum in diversa parte haberet patrem et fratrem. Victis partibus suis, et occiso marito, venit ad patrem. A quo non recepta, ait patri[1] *: Quemadmodum vis tibi satisfaciam? Ille respondit: Morere. Suspendit se ante januam ejus. Accusatur pater a filio dementiæ.*

DECLAMATIO. Sic sibi satisfieri, ne victor quidem voluit. Nullum fuit in proscriptione mulieris caput. Inquinasti filiæ sanguine penates; quanquam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad se Pompeii caput Cæsar flevit: et hoc illi propter filiam præstitit. Quemadmodum vis satisfaciam tibi? Hoc ipso satisfecisse puella debuerat: adeo et in maritum et in patrem pia, ut alterum usque ad mortem secuta[2] sit, et alteri morte satisfecerit. Periculose offendo patrem qui nescit ignoscere. Morere; quid aliud meruerat, si satisfacere noluisset? Defendisti Ligarium Cicero; quam leve judicasti crimen, de quo confessus es! Ante ipsum domus limen exstincta est, ne dubitari posset, marito perisset, an patri. Meruerat, inquit; accusas etiamnum? Et certe jam tibi satisfactum est. Secutus est gener diversas partes, uxor suas. Optima civilis belli defensio, oblivio est. Morere, inquit. Etiam quibus animadvertere in damnatos

1. *A quo non recepta, ait patri.* Ita membrana Voss. et Hug. Habes autem Controv. 32, sup. p. 428, *Non recepta in domum, dixit.* Male alii *a quo recepta.*

2. *Usque ad mortem secuta sit.* Membran. Voss. *ut alterum usque in mortem secuta sit, alteri etiam morte satisfecerit.* Ut et Hug. nisi quod *in Martem. Gronov.*

necesse est, non dicunt, *Occide*, non, *Morere* : sed, *Age lege*. Crudelitatem imperii verbo mitiore subducunt.

PARS ALTERA. Mores tuos patri debes approbare, non patris regere. Multa potes jam dementiæ [1] signa colligere : non potes patrem propter verba damnare. Animadvertit Manlius in filium, et victorem quidem : animadvertit Brutus in liberos, non factos hostes, sed futuros. Vide an sub istis exemplis patri fortius liceat tantum loqui. Contumaciter rogavit, quemadmodum et periit. Nihil agnovi filiæ, nihil victæ; non misit ad patrem fratrem. An etiamnum irascitur fratri? Cur me solum rogat, quum duobus satisfacere debeat? Victor, inquit, cito exoratus est. Facilius est ignoscere bello, quam parricidio. Etiam morte patri quæsivit invidiam. Perisse propter patrem dicitur mulier, quæ virum habuit, propter quem mori posset.

1. *Multa potest jam dementiæ signa.* Membr. Voss. et Hug. *Multa debes dementiæ signa colligere.* *Gronovius.*

DECLAMATIO IV.

MENDICI DEBILITATI.

Reipubl. læsæ sit actio.

Quidam expositos educabat, et debilitatos mendicare cogebat, ut sibi mercedem referrent. Accusatur læsæ Reipub.

(Ex Contr. 4, lib. X.)

DECLAMATIO. Factum est, ne liberos patres aut agnoscant, aut recipiant. Vectigalis isti crudelitas, eo magis, quod omnes præter istum misericordes sumus. Effectum est, ut nihil esset miserius expositis, quam

tolli : parentibus, quam agnoscere. Alterius comminutas scapulas in deforme tuber extundit. Produc familiam tuam. Volo nosse illam humanarum calamitatum officinam. Sua cuique calamitas tanquam ars assignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horrescitis[1]? sic iste miseretur. Novum monstrum! integer alitur, debiles alunt. Perissent, inquit; ita non infelicius supersunt? Perissent, inquit; interroga patres utrum maluerint. Quanti ex his viri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri sacerdotes? Num incredibilia loquor? Ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Plus acceptum crudelitati, quam expensum misericordiæ refert. Expositas aluerunt etiam feræ, satis futuræ mites, si præterissent. Quorum quum ubique audiantur preces, in sua tantum causa cessant. Abscissa est illis lingua, et est rogandi genus, rogare non posse. Miseremini omnium, Judices, quorum singulorum misereri soletis. Istis nos vindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negavimus, quod tibi daturi erant? Res indignissima : quum tam crudelis sit, misericordia publica vivit. Exsurgite miseri, et hodie vobis primum rogate. Tibi, inquit, quotidiana captura non constat, apparet te nondum satis miserum videri. Occurrunt nuptiis dira omina, fatis publicis auspicia feralia : et diebus in hilaritatem dicatis semianimes isti greges oberrant. Alunt istum, qui se alere non possunt. Non est qui rogare nesciat; solet etiam docere. Non habes tot membra, quot debes. Ergo tu quum de publica misericordia cogitares, tam crudelis esse potuisti? Miseros, qui sic rogant : miseriores, qui

1. *Quid horrescitis?* Membran. Voss. *Quid exhorrescistis?* Et mox: *Abscissa est illi lingua.*—Utrobique ed. Bip. hanc Membranam sequuta est. Et supra p. 436, dedimus etiam *exhorrescitis.*

sic rogantur! Omnes omnibus stipem conferunt, dum quisque timet, ne filio neget. Effecisti, ut majus esset malum educari, quam exponi. Timebantur feræ atque serpentes, et inimicus teneris artubus rigor, inopia quoque: inter expositorum pericula non numerabamus educatorem.

PARS ALTERA. Debilitasti, inquit; plus illis patres nocuerunt. Quid videtur lanista? qui juvenes cogit ad gladium et tamen non accusatur læsæ reipubl. Quid leno? qui stuprum pati cogit invitas, nec rempubl. læsit. Ego reum non laudari desidero, sed absolvi; noceat hoc illi, quum petet honores. Potest enim aliquis et non esse homo honestus, et esse innocens reus. Ut illis multum ablatum sit, vita reddita est. Reipub. læsæ non potest agi eorum nomine, qui extra rempub. sunt. Egens homo, et qui ne me quidem alere, nedum alios possum, sustuli relictos: quibus non injuria fieret, si aliquid detraheretur; sed beneficio cederet, si vita servaretur. Faciant invidiam, dicant illos per me misere vivere, dum fateantur per me vivere. Unius misericordia vivunt, omnium aluntur. Mirum est, vacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Civitatis istius principes divitias suas exercent contra naturam: excisorum greges habent: exoletos suos, ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei sint, amputant: et quia ipsos pudet viros esse, id agunt, ut quam pauci viri sint. His nemo succurrit delicatis et formosis debilibus. Curatis, quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur: non curatis, quod isti beati solitudines suas ingenuorum ergastulis excolunt, et miserrimorum juvenum simplicitate decepta, speciosissimum quemque, ac maxime idoneum castris, in ludum detrudunt.

DECLAMATIO V.

PARRHASIUS ET PROMETHEUS.

Reipublicæ læsæ sit actio.

Parrhasius, pictor Atheniensis, quum Philippus captivos Olynthios venderet, emit unum senem. Athenas perduxit, deinde torsit. Ad exemplar torti, Prometheum pinxit[1]. *Olynthius in tormentis periit, ille in templo Minervæ tabulam posuit. Accusatur læsæ reipubl.*

(Ex Contr. 5, lib. X.)

DECLAMATIO. Senex abstractus a liberis super exustæ patriæ cinerem stetit: ad figurandum Prometheum satis tristis est. Nemo, ut naufragium pingeret, mersit hominem. Ultima Olynthii precatio fuit: Redde me Philippo. Servus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Ædem Minervæ fugimus tanquam castra Macedonum. Parum, inquit, tristis est. Aliquis Olynthius parum tristis est? Vis, Parrhasi, tristem videre, duc illum ad Olynthum jacentem. Scis certe, quam tristem emeris. Olynthiis urbem aperuimus, templa præclusimus. Nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emissent. Torqueatur; hoc nec sub Philippo. Moriatur; hoc nec sub Jove. Sic iste hospitalis Olynthio fuit. Hoc est Promethea facere, non pingere. Emi, inquit; immo si Atheniensis es, redemisti. In isto templo pro Olynthiis vota suscepimus. Ille carnifex Græciæ istum tamen non amplius quam vendidit. Producitur nobilis senex, longa miseriarum tabe confectus, et tam tristis, quam si jam tortus

1. *Ad exemplar torti, Prometheum pinxit.* Membran. Voss. *Promethea.* *Gronovius.*— Et ed. Bip. dedit *Promethea.*

esset. Quemcumque præco viderat flentem, agnoscebat emptorem. Vereor, ne quis quum audierit Olynthii verbera, tormenta, ignes, me queri de Philippo putet. Si isti creditis, iratum Jovem imitatus est : si nobis, vicit iratum Philippum. Tantum patiendum est pingente Parrhasio, quantum irato Jove. Miserrime senex, aliquis forte ex servis tuis felicius servit. Si ad succurrendum profectus es, queror quod unum emisti : si ad torquendum, queror quod ullum. Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus. Dubium est inter ista, Parrhasius studiosius pingat, an ille sæviat. Producitur respiciens patriam senex. Placuit Parrhasio vultus infelix. Habuit autem aliquid Olynthius Promethei simile et ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum : officina hæc pictoris, an Philippi est?

PARS ALTERA. Nunquam unius malo publica fama corrumpitur. Solidior est opinio Atheniensium, quam ut labefactari tormentis captivi possit. Læsisti, inquit, rempubl. quod hanc picturam in templo posuisti; lædunt rempublicam, qui aliquid illi auferunt, non qui aliquid adjiciunt. Peccaverunt ergo recipiendo tabulam, et sacerdotes. Cur autem non reciperent? deorum crimina in templis picta sunt. Multum semper artibus licuit. Medici, ut vim ignotam morbi cognoscerent, viscera hominum resciderunt.

DECLAMATIO VI.

FUR ACCUSATOR PRODITORIS.

Injuriarum sit actio. Fur concione prohibeatur.

Quidam quum divitem accusasset proditionis, noctu parietem ejus perfodit, et scrinium, in quo missæ erant ab hostibus litteræ, sustulit; damnatus est dives. Quum concionari vellet accusator, a magistratu prohibitus est. Agit injuriarum.

(Ex Contr. 6, lib. X.)

DECLAMATIO. Id solum sustuli, quod fur reliquisset. Nihil magis fur timui, quam ne dominus furtum agnoscere nollet. Ruentem civitatis statum, unius parietis ruina suspendit. Profiteor indicium furti mei; civitas conscia est. Furtum est, quod timet dominus agnoscere? quod qui perdidit, supplicium tulit: præmium, qui surripuit? Cui magis permisisses loqui, si eodem tempore et fur venisset et dominus? Mille navium duces furto Trojam cepistis. Si bene furto evertuntur urbes, quanto melius liberantur? In forum veni[1]; narravi nocturnam expeditionem meam. Convenerant omnes, tanquam ad concionem. Cur me submoves ante accusationem, quum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum! proditoris vigilantissimum pectus, et in exitia nostra semper sollicitum, publica fata sopierant; ita etiam ministros ejus alligaverat somnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi videbar hostium muros. Furtum vocas, quo nihil melius tuo anno factum

1. *In forum veni, narravi nocturnam.* Quæ deinceps sequuntur a Controv. 35 avulsa esse quis non videt? Annectenda sane. *Schott.*

est. Nemo fur rempub. cogitat; nihil non licet pro rep. facere.

PARS ALTERA. Quale illud, dii, spectaculum fuit! composuerat inter se fortuna reip. furem et proditorem. Ut vidit inutile furtum suum, prodidit, ut nobis venderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori posset imponere. Consilium videri vult infelicitatem furti sui. Lex quæ nocturnum furem [1] occidi quoquo modo jubet, non de damnato tantum, sed de fure loquitur. Odit hoc vitium, nec immerito: non multum abest a proditore. Sustulit quod non elegit; sed quod illi fatum publicæ felicitatis objecit. Uno tempore et proditorem nobis ostendit et furem, qui divitem compilare mallet, quam damnare. Effregit domum manu suspensa; elusit illum; non tunc primum fecit. Sustulit non quod voluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus est proditor, malo inventus.

1. *Lex quæ nocturnum furem.* XII Tabularum lex furem quoquo modo, si, quum furtum faceret, nox esset, aut interdiu telo se defenderet, impune occidi permisit. Vide Ciceronem initio Milonianæ, et Agellium lib. XV Noct. Attic. cap. 18. *Schott.* — Cf. et Dig. ad Legem Aquiliam.

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

SUASORIARUM

LIBER UNUS.

M. ANNÆI SENECÆ

RHETORIS

SUASORIARUM[1]

LIBER UNUS.

SUASORIA I.

Deliberat Alexander[2], *an Oceanum naviget.*

Finitam cuique rei magnitudinem natura dederat, dedit et modum; nihil infinitum est, nisi Oceanus.

Avitus. Fertiles in Oceano jacere terras, ultraque Oceanum rursus alia littora, alium nasci orbem, nec usquam naturam rerum desinere, sed semper inde, ubi desisse videatur, novam exsurgere : facile ista finguntur ; quia Oceanus navigari non potest. Satis sit hactenus vicisse Alexandro, qua mundo lucere satis est[3]. Intra has terras

1. *Suasoriarum*. Ven. *Suasoriarum liber primus incipit*, unde plures fuisse libros colligas. *Schult.*

2. *Deliberat Alexander*, etc. Hyperbolica sunt omnemque excedunt comparationem, quæ hac super re dixerunt Rhetores. Sed hos, quod ita indulserint ingenio, excuses magis, quum ipsi quodammodo huc duxerint Historici. Curt. IX, 9: « Pervicax cupido incessit (Alexandrum) visendi Oceanum, adeundique terminos mundi. » Justinus ex Trogo: « Post hæc Indiam petit, ut Oceano, ultimoque Oriente finiret imperium. » Hujusmodi ex narrationibus illa Suasoria fluxisse videtur. In quibus tamen recte ipse Oceanus ille mundi habetur terminus, ad quem pervenire studebat Alexander. *Schult.*

3. *Qua mundo lucere satis est.* Probo *lucere*, ut infra, *Vicimus qua*

cælum Hercules meruit [1]. Stat immotum mare, et quasi deficientis in suo fine naturæ pigra moles, novæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista vastitas nutrit, confusa lux alta caligine, et interceptus tenebris dies, ipsum vero grave et devium mare, et aut nulla, aut ignota sidera. Ita est, Alexander, rerum natura : post omnia Oceanus, post Oceanum nihil [2].

Argentarii. Resiste, orbis te tuus revocat : vicimus qua lucet [3]; nihil tantum est [4], quod ego Alexandri periculo petam.

Pompeii Silonis. Venit ille dies, Alexander, exoptatus,

lucet. Mundus vero est οὐράνος, frequens Manilio, et Astronomicis. Paulo post : *Vastitas nutrit*, sequor *nutrit*, non *mittit*, quod in Brug. cod. est. *Schott*.

1. *Cælum Hercules meruit*. Sic infr. Suasor. 2 : *Hercule gloriamur operibus cælum merito*. Et Horatius Carm. lib. III, Oda III de virtute : « Hac arte Pollux et vagus Hercules Innixus, arces attigit igneas. » Et lib. IV, Od. VIII : « ... Sic Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules. » *Schott*.

2. *Post omnia Oceanus, post Oceanum nihil*. Quod Avitus affirmat hoc loco suæ serviens causæ in eo videas alios ex antiquis dubitasse, et his non falsa subjecit animus. Ultra Oceanum, quem Romani aliæque gentes Europeæ hac tempestate habebant cognitum, alias terras ac vastissimas quidem rerumque copia nihil nostris cedentes jacere, id avorum nostrorum memoria repertum et jam notum est pueris : ut vera vaticinatus sit Seneca filius in Medea 375 : « Venient annis secula seris Quibus Oceanus vincula rerum Laxet et ingens pateat tellus, Tethysque novos detegat orbes. » Qui in *Hercule* etiam *OEteo* huc adspexisse videtur 414 : « Cujus triumphos ultimi Seres canunt, Et quisquis alius orbe consepto jacet. » *Schult*.

3. *Vicimus qua lucet*. Veneta : *licet*. Quod in nonnullis etiam observavit et probat Schottus. Manifestius vero et certius demonstretur hanc lectionem non esse reprobandam, si adscribantur illa ex carmine Pedonis, quod est infra hac Suas. « Dii revocant rerumque vetant cognoscere finem Mortales oculos; aliena quid æquora remis Et sacras violamus aquas, divumque quietas Turbamus sedes ? » Mox etiam Fabianus : « Sacrum quidem terris natura circumfudit Oceanum. » Unde colligitur jam pro certo, quare subjungatur : « Nihil tantum est, quod ego Alexandri periculo petam : » nempe quia illicita et nefaria deorumque provocatura indignationem atque iram cœptabat Alexander. *Schult*.

4. *Nihil tantum est*. Alii exhibent : *nihil tanti est*; quod etiam ad sensum optime facit.

quo tibi operæ est adesse[1]; iidem sunt termini et regni tui et mundi[2].

Osci. Tempus est Alexandrum cum orbe et cum sole desinere. Quod noveram, vici : nunc concupisco quod nescio. Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrum posito genu adorarint? Qui tam horridi montes, quorum non juga victor miles calcaverit? Ultra Liberi patris trophæa constitimus. Non quærimus orbem, sed amittimus. Immensum, et humanæ[3] intentatum experientiæ pelagus, totius orbis vinculum, terrarumque custodia, inagitata remigio vastitas, littora modo sæviente fluctu inquieta, modo fugiente deserta; tetra caligo remittet fluctus[4]. Nescio quid humanis natura subduxit oculis, extrema nox obruit.

Musæ. Fœda belluarum magnitudo, et immobile profundum testantur, Alexander, nihil ultra esse, quod vincas; revertere.

Albutii Silii. Terræ quoque suum finem habent, et ipsius mundi aliquis occasus est, nihil infinitum est, modum magnitudini facere debes, quum forma non facit. Magni pectoris est inter secunda moderatio. Eumdem fortuna victoriæ tuæ, quem natura finem facit. Imperium

1. *Quo tibi operæ est adesse.* Schottus hoc de loco amplius pronuntiat. Me etiam, fateor, diu habuit exercitum : nec adhuc illi attulero opem, nisi mihi concedant eruditi, ut voculam unam inseram. Ita fiet, *venit ille dies, Alexander, exoptatus, quo tibi operæ est tuis adesse. Schult.*

2. *Iidem sunt termini et regni tui, et mundi.* Sic et Alexander ipse ea oratione, qua capta apud Indos Sangala milites tumultuantes, ad defectionemque spectantes ad officium revocavit, longiusque pergere jussit. *Schott.*

3. *Immensum, et humanæ.* Petreius *petimus*, aut *ingredimur* vellet insertum. Tu levissima mutatione scribe : *Immensum est et humanæ*, etc. Ita numerus atque omnia convenient. *Schult.*

4. *Tetra caligo remittet fluctus.* Post *caligo* interpungo. Inde sic lego : *Remittit fluctus. Nescio quin quod humanis Natura subduxit oculis, æterna nox obruit.* Ut occurrat quasi tacite objectioni Alexandri.

tuum cludit Oceanus. O quantum magnitudo tua rerum quoque naturam supergressa est! Alexander orbi magnus est, Alexandro orbis angustus est[1]! Aliquis etiam magnitudini modus est. Non procedit ultra spatia sua cælum. Maria intra terminos suos agitantur. Quidquid ad summum[2] venit, incremento non reliquit locum. Non magis quidquam ultra Alexandrum novimus, quam ultra Oceanum.

Marillii. Maria sequimur, terras cui tradimus? Orbem quem non novi, quæro; quem vici, relinquo.

Fabiani. Quæ ista toto pelago[3] infusa caligo? Navigantem tibi videtur admittere, quæ prospicientem quoque excludit. Non hæc India est, nec terribilis ferarum ille conventus[4]. Immanes propone belluas; adspice qui-

Quare ingeniose magis, quam vere legit vir doctus, *immites fluctus*. Pro *æterna* legi potest *e terra*, ut Mss. præferunt. *Schott.*

1. *Alexandro orbis angustus est.* Inf. *Orbis illum suus non capit.* Juvenal. Sat. x, qui et de multis declamantium argumentis agit poeta: «.....I demens, et sævas curre per Alpes Ut pueris placeas, et declamatio fias. Unus Pellæo juveni non sufficit orbis, Æstuat infelix, angusto limite mundi Ut Gyaræ clausus scopulis.» Et Sat. xiv de Diogene Cynico: «Sensit Alexander, testa cum vidit in illa Magnum habitatorem quanto felicior hic, qui Nil cuperet, quam qui totum sibi posceret orbem.» *Schott.*

2. *Quidquid ad summum.* Eadem filius Seneca Philosophus Ep. lxxx: «Extollere se, quæ justam magnitudinem implere non possunt.» *Schott.*

3. *Quæ ista toto pelago infusa caligo?* Hiulca est oratio, nisi legas et distinguas: *Quid? ista toto pelago infusa caligo, navigantem tibi videtur admittere, quæ prospicientem quoque excludit?* Ut pronomine *quid* et continuata post illud interrogatione animetur oratio. Quomodo Controv. 2: «Quid? si jam Xerxes ad nos suo mari navigat, fugiemus, antequam nobis terra surripiatur?» Ita enim illum emendandum censeam locum; ita et Suas. 2 init. restitui. *Schult.*

4. *Ferarum ille conventus.* Codd. A. B. C. ap. Schott. transponunt *ferarum terribilis*. Quo diutius hæc considero, eo credo certius intercidisse nomen *gentium*; ut fuerit: *nec terribilis ferarum ille gentium conventus*. Ita multo elegantius subjecta sint ista ab opposito: *immanes propone belluas*. Etiam firmari videtur hæc conjectura illis Osci supra: «Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrum posito genu adorarint?» *Conventus* autem hic ipse locus, ubi convenitur, quod notissimum. *Schult.*

bus procellis fluctibusque sæviat, quas ad littora undas agat; tantus ventorum concursus, tanta convulsi funditus maris insania est: nulla præsens navigantibus statio est, nihil salutare, nihil notum; rudis et imperfecta natura penitus recessit[1]. Ista maria ne illi quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum. Sacrum quidem terris natura circumfudit Oceanum[2]. Illi qui jam siderum collegerunt metas, et annuas hiemis atque æstatis vices ad certam legem redegerunt, quibus ignota nulla pars mundi est, de Oceano tamen dubitant, utrumne terras velut vinculum circumfluat, an in suum colligatus orbem, et in hos, per quos navigatur, sinus[3], quasi spiramenta quædam magnitudinis exæstuet[4]: ignem post se, cujus augmentum ipse sit, habeat, an spiritum. Quid agitis, commilitones? re-

1. *Imperfecta natura penitus recessit.* Quare et Chaos opinione gentilium sibi inferorum accepit sedem, et inter deos inferos invocatur ab iis maxime, qui sacris magicis sunt operati. Ineptissima hoc loco Aurelii est conjectura: qui tam turpiter non dedisset se, si intellexisset, quid sit *penitus recedere*, quod a pueris discere poterat. Penitus abstinere hujusmodi a locis debuerat ille manum. *Schult.*

2. *Circumfudit Oceanum. Illi.* Mallem: *Oceanum: et illi;* vel, *sed illi,* ut sensus sit: quanquam proximus et circumfusus terris nostris sit Oceanus, tamen neminem adhuc mortalium illius spatia cognita atque explorata habere. *Schult.*

3. *Et in hos, per quos navigatur sinus.* Locus hic perdifficilis ex media Philosophia depromptus, quem Petr. Joan. Nunnesius Valentinus Rhetor et Philosophus ætatis nostræ insignis sic explanabat. Spectare enim videtur Fabianus Philosophus quæstionem illam: An mare ex fluminibus, ut voluit Aristoteles, an per se constet, ut alii senserunt. *Sinus* autem sunt quatuor illi omnium veterum monumentis celebrati: Persicus, Arabicus, Caspius, et mare Adriaticum, per quos tum navigabatur: quos censent Geographi et plerique Physici (Aristotelem excipio) factos primum ex Oceani inundatione. Recte vero, *quasi spiramenta quædam magnitudinis exæstuet*: ut sint illi sinus veluti magna quædam Oceani æstuaria, quæ Oceanus magnitudine sua laborans, et tanquam spirans exæstuet. *Schott.*

4. *Quasi spiramenta quædam magnitudinis exæstuet.* Cod. A *spiramento quodam.* Ille quem novimus et navigamus Oceanum, quemque ut terrarum concipimus vinculum, spiramenta sua habet, nempe illa, quibus subtus terram varie et late diffusis oriuntur fontes et flumina. Isti vero, qui alium quemdam imaginabantur Oceanum, qui suum sibi constitueret orbem alicubi, ut

gem domitoremque generis humani, magnum Alexandrum, eo demittitis, quod adhuc quid sit disputatur? Memento, Alexander, matrem in orbe victo adhuc magis quam pacato relinquis [1].

DIVISIO. Aiebat CESTIUS, hoc genus suasoriarum aliter declamandum esse, quam suadendum [2]. Non eodem modo in libera civitate dicendam esse sententiam, quo apud reges: quibus etiam quæ prosunt, ita tamen ut delectent, suadenda sunt. Et inter reges ipsos esse discrimen: quosdam magis aut minus rerum usum habere [3]. Veritatem facti Alexandrum exisse [4]. Quosdam superbissimos, et supra mortalis animi modum elatos cernimus. Denique ut alia dimittantur argumenta, ipsa suasoria insolentiam ejus coarguit; orbis illum suus non capit: itaque nihil

terra et cæli; hos ipsos sinus et immensa illa, quæ navigamus spatia, tantum spiramenta esse illius Oceani volebant, quorum ex sententia infinitis, quam nunc solet, partibus Oceanus major cogitari debuit. Multo autem dilucidius hæc haberent, si legatur: *An in suum colligatus sit orbem, et in hos, per quos navigatur, sinus, quasi spiramenta quædam magnitudinis suæ exæstuet.* *Schult.*

1. *In orbe victo adhuc magis quam pacato relinquis.* Forte, *relinqui.* *Gronov.*

2. *Aliter declamandum esse quam suadendum.* Nic. Faber, vir summus, hic merito obhæsit. Qui suadet, ait, declamat; unde satis apparet locum non stare: ex his autem, quæ subjiciuntur, intelligi, velle Senecam, conditionem personarum efficere, ut aliter atque aliter declamemus suadeamusque. Conjicit ergo: *aliter atque aliter declamandum esse*, inductis sequentibus. Nisi forte: *aliter atque aliter declamandum atque suadendum esse.* Fatetur et Schottus depravatum esse locum; et quasi momentum allaturus tentat leviter: *hoc genere suasoriarum.* *Gronov.*

3. *Quosdam magis aut minus rerum usum habere.* Quod Covarruv. codex hic variet, de mendo nata suspicio est. Sic enim ille: *Quosdam magis aut minus usus veritate facti ex iis esse quosdam superbissimos.* Tentabam equidem cum formidine priscis insistens vestigiis: *Quosdam magis aut minus osos* (pro *invisos*) *virtutem fateri Alexandrum ex iis esse quos dicunt superbissimos*, etc. *Schott.*

4. *Veritatem facti Alexandrum exisse.* Ita Justin. II, 6: « Atheniensium bella non modo ultra spem gerendi, verum etiam ultra gesti fidem patrata esse. » Liv. de Horatio Coclite: « Rem ausus plus famæ habituram apud posteros, quam fidei. »

dicendum aiebat, nisi cum summa veneratione regis, ne accideret idem quod præceptori ejus Callistheni [1] accidit, quem occidit propter intempestive liberos sales. Nam quum deus vellet videri, et vulneratus esset, viso sanguine ejus philosophus mirari se dixerat [2], quod non esset ἰχὼρ οἷός πέρ τε ῥέει [3] μακάρεσσι θεοῖσι. Ille se ab hac urbanitate lancea vindicavit. Eleganter in C. Cassii Epistola [4] quæ ad M. Ciceronem missa positum; multum jocatur de stultitia Cn. Pompeii adolescentis, qui in Hispania contraxit exercitum, et ad Mundam acie victus est. Deinde ait: Nos quidem illum deridemus, sed timeo ne ille nos gladio ἀντιμυκτηρίσῃ [5]. In omnibus regibus [6] hæc urbani-

1. *Præceptori ejus Callistheni.* Quamvis in tribus codicibus scriptum *Aristoteli* reperiatur, ac notum in vulgus sit, Alexandrum in disciplinam a Philippo rege Aristoteli traditum, contendit tamen Schottus ita male legi. Qui quidem ex Strabone lib. II, et ex Cicerone pro Rabirio Postumo colligit Callisthenem ab Alexandro fuisse interfectum: sed non explicare idem Schottus mihi videtur cur noster Seneca Callisthenem Alexandri *præceptorem* vocet.

2. *Philosophus mirari se dixerat.* Varie narrant Historici: quid mirum, et si noster? Anaxarcho enim Philosopho, non Callistheni tribuit Laertius: et Plutarchum ipsi Alexandro imputare affirmat. Locus Plutarchi est in Alexandro, et in priori declamatione περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης καὶ ἀρετῆς. Dioxippo Atheniensi athletæ adulatori adscribit apud Athenæum lib. VI δειπνοσοφιστῶν Aristobulus Cassandreus. Quem rerum Alexandri scriptorem certissimum, quod ejus expeditionum comes exstiterit, sequi se Arrianus, alter Xenophon dictus, fatetur. Hic autem lib. IX, rem Callistheni attribuit. *Schott.*

3. Ἰχὼρ οἷός πέρ τε ῥέει. Vertit Schottus: Qualis erat sanguis manans e corpore divum. At Plutarchus ab ipso Alexandro hoc Homeri hemistichium in illos prolatum fuisse scribit, qui eum Jove natum dicebant. Sed et ex eodem auctore, et Curtio, et Arriano constat non lancea, sed tormentis occisum Callisthenem. Et mirum quot locis, in his præcipue suasoriis, M. Seneca memoria lapsus videatur. *N. Faber.*

4. *C. Cassii epistola quæ ad M. Ciceronem missa.* Quamvis de hoc loco multum contendant viri eruditi, atque suam fere quisque lectionem proferant, constat tamen eam epistolam esse Cassii ad Ciceronem ut recte a Seneca scriptum; nam est undevicesima libri XV, Epistolarum ad Famil.

5. Ἀντιμυκτηρίσῃ. Hinc est Rhetoribus modificatio Μυκτηρισμὸς ironiæ species, Latinis *subsannatio. Schott.*

6. *In omnibus regibus.* Scripti quidam libri *rebus;* non sequor. Legendus Plutarch. Symposiac. II, c. 1,

tas [1] extimescenda est. Aiebat itaque apud Alexandrum ita dicendam esse sententiam, ut multa adulatione animus ejus permulceretur. Servandum tamen aliquem modum, ne nobis accideret tale aliquid, quale accidit Atheniensibus, quum publicæ eorum blanditiæ non tantum deprehensæ, sed et castigatæ sunt. Nam quum Antonius vellet se Liberum patrem dici, et hoc nomen statuis subscribi juberet, habitu quoque et comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt venienti ei Athenienses cum conjugibus et liberis et Διόνυσον salutaverunt. Bene illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset [2]. Dixerunt despondere [3] ipsos in matrimonium Minervam suam, et rogaverunt ut duceret. Ac Antonius ait ducturum [4], sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait : Κύριε, ὁ Ζεὺς [5] τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἄπροικον εἶχε. Huic quidem impune fuit : sed Atheniensium sponsalia

et quæ ex illo Macrobius hausit lib. VII Saturn. c. 3. Demetrius quoque Phalereus Reges libros legere jubebat, quod ii citra assentationem verum dicere muti magistri auderent. *Schott.*

1. *Hæc urbanitas.* Nam ἀντιμυκτηρίζειν non minus est urbanitatis, quam μυκτηρίζειν. *Schult.*

2. *Si nasus Atticus ibi substitisset.* Sic de Ciceronis jocis in Cæsarem Macrobius lib. II Saturn. c. 3 : « Nec intra hæc mordacitas stetit. » *Schott.*

3. *Dixerunt despondere ipsos.* Lege, *ipsi;* nempe Antonio : nam τὸ *se*, quod respiceret Athenienses, in verbo tacite continetur. Nisi fuerit, *ipsos ei.* Statim particula *Ac* non erat in scripto, et melius aberit. Cæterum Athenienses eodem genere adulationis demeruerant Demetrium Poliorceten, desponsa Tutelari sua, qui ejus vicem cum Lamia meretrice in arce et pulvinari Minervæ cubitavit, teste Clemente in Protreptico. *Gronov.*

4. *Ac Antonius ait ducturum.* Sed Dio libro XLVIII : Ἀντώνιος δέχεσθαί τε γάμον ἔφη, καὶ προῖκα μυριάδας ἑκατὸν παρ' αὐτῶν ἐξέπραξεν. Hæc autem Dionis summa quadragies sestertium efficit, id est, centum sexaginta sex talenta, mnasque præterea quadraginta, quæ multum a mille talentis absunt. Sed et quod ad hanc historiam attinet, longe aliter Plutarchus. Is enim Antonium in exigendis pecuniis non fuisse Græcis molestum tradit, sed declamationibus Rhetorum et spectaculis certaminum, jurique dicundo intentum, ingentia beneficia Atheniensium civitati contulisse : inde etiam φιλέλληνα, καὶ φιλαθήναιον dictum. At vero Asianis vectigalia duplicasse. *N. Fab.*

5. Κύριε, ὁ Ζεὺς, κ. τ. λ. « Domine,

mille talentis æstimata[1] sunt : quæ quum exigerentur, complures contumeliosi libelli proponebantur; quidam etiam ipsi Antonio tradebantur : sicut ille qui subscriptus statuæ[2] ejus fuit, quum et eodem tempore Octaviam uxorem haberet, et Cleopatram : OKTABIA[3] KAI AΘHNA ANTΩNIΩ[1] RES TUAS TIBI HABE. Bellissimam tamen rem Deillius dixit, quem Messala Corvinus desultorem bellorum civilium[4] vocat, quia ab Dolabella ad Cassium transiturus, salutem sibi pactus est, si Dolabellam occidisset ; et a Cassio deinde transivit ad Antonium ; novissime ab Antonio transfugit ad Cæsarem. Hic est Deillius[5], cujus Epistolæ lascivæ ad Cleopatram feruntur. Quum Athenienses tempus peterent ad pecuniam conferendam, nec exorarent, Deillius ait : Et tamen scito illos tibi annua, bima, trima die debere[6]. Longius me

Jupiter matrem tuam Semelem indotatam habuit.» *Schott.*

1. *Mille talentis æstimata.* Latino calculo, ducenties quadragies sestertium : nostro vero sexcentis aureorum Coronatorum millibus. Minus apud Dionem lib. XLVIII, dotis exactæ κεφάλαιον est; Myriades centum : Romano more quadragies sestertium, hoc est, centena aureorum millia, ut Hadrianus Junius lib. V animadversorum monuit cap. 1. Plutarch. enim in Antonio hanc historiam longe aliter commemorat : ubi et Hybreæ dicta leges. *Schott.*

2. *Subscriptus statuæ.* Nam et per eum, qui in potestate esset, etiam absenti, repudium renuntiare jus fasque erat. Sic enim Caius cap. 1, lib. XI ad Edictum provinciale, L. *divortium*, D. de divort. et Paulus l. II de adulteris, L. *nullum*, IX de eod.

3. OKTABIA, etc. Verte : « Octavia et Minerva Antonio. » Olim verba græca deerant tantumque erat : *Octavia, res tuas tibi habe.*

4. *Desultorem bellorum civilium.* Sic apud Ovidium in Cl. V. Claudii Putanei codice manuscripto, *non sum desultor amoris. N. Fab.*

5. *Hic est Deillius. Duillius* hic male scribitur apud L. Annæum Philosophum lib. I de Clementia : qui Δέλλιος ὁ ἱστορικὸς Dioni lib. L et Plutarcho in Antonio inter Cleopatræ adulatores numeratur, ut mirum non sit ἐρωτικὰς epistolas ad eum conscripsisse. Hunc post cum Cæsare Augusto in gratiam rediisse intimumque fuisse disces ex hoc Senecæ loco. *Dellium* quoque Horat. lib. II Carm. ad animi æquabilitatem in secundis adversisque servandam invitat. *Schott.*

6. *Illos tibi annua, bima, trima die debere.* Postquam mentem diu versavi in omnia, tandem succurrit hæc Deillium dicere potuisse Anto-

fabellarum dulcedo produxit. Itaque ad propositum revertar. Aiebat Cestius, magnis cum laudibus Alexandri hanc suasoriam esse dicendam : quam sic divisit, ut primum diceret, etiam si navigari posset Oceanus, navigandum non esse, satis gloriæ quæsitum : regenda esse et disponenda, quæ in transitu vicisset : consulendum militi, totius orbis victoriis lasso : de matre illi cogitandum : et alias causas complures subjecit. Deinde illam quæstionem (subjecit,) ne navigari quidem Oceanum posse.

Fabianus philosophus primam fecit quæstionem eamdem, Etiam si navigari posset Oceanus, navigandum non esse. At rationem aliam primam fecit, modum imponendum esse rebus secundis; hic dixit sententiam : Illa demum magna est felicitas, quæ arbitrio suo constitit. Dixit deinde locum de varietate fortunæ : et quum descripsisset, nihil stabile esse, omnia fluitare, et incertis motibus modo attolli, modo deprimi, absorberi terras, et maria siccari, montes subsidere, deinde exempla rerum[1] e fastigio suo devolutarum, adjecit : Sine potius rerum naturam, quam fortunam tuam, deficere. Secundam quoque quæstionem aliter tractavit. Divisit enim illam sic, ut primum negaret ullas in Oceano, aut trans

nio ad exprobrandum, quod effeminatus et parum vir esset. Mulieri dissoluto matrimonio (et quasi rescissum jam sit, accepit Deillius) restituebatur dos annua, bima, trima die (id est, tribus pensionibus annuis, ut docet Ulpianus, Dig. XXXIII, t. I, leg. 3. Ed.). Simillima ratione Diotimum taxat Diogenes apud Ælianum.

1. *Deinde exempla rerum.* Hæc periodus ejus est generis, cujus illæ Suas. II *Descriptio Thermopylarum.* Contr. IV *Descriptio pugnantis viri fortis.* Quæ singulæ et solæ periodi sunt, quibus in transitu monet aliquid dictum loco certo fuisse, quod consulto tamen omittat. Add. notam Gronovii ad Controversiam istam. Quo observato, mutataque hunc ad modum distinctione : *montes subsidere : deinde exempla rerum e fastigio suo devolutarum adjecit*, etc. Locus erit minime, ut nunc possit videri, mutilus. *Schult.*

Oceanum, esse terras habitabiles[1]: deinde si essent, perveniri tamen ad illas non posse. Hic difficultatem ignoti maris, naturam non patientem navigationis. Novissime ut possit perveniri, tanti tamen non esse. Hic dixit incerta peti, certa deseri; descituras gentes, si Alexandrum rerum naturæ terminos supergressum novisset. Hic matrem memoravit, de qua dixit, quomodo illa trepidavit, etiam quod Granicum transiturus esset.

Glyconis celebris sententia est: Τοῦτο οὐκ ἔστι Σιμόεις, οὐδὲ Γράνικος· τοῦτο, εἰ μή τι κακὸν[2] ἦν, οὐκ ἂν ὕστατον ἔκειτο.

Hoc omnes imitari voluerunt. Plution dixit: Καὶ διὰ τοῦτο μέγιστόν[3] ἐστιν, ὅτι αὐτὸ μὲν μετὰ πάντα, μετὰ δὲ αὐτὸ οὐδέν.

Artemon dixit: Βούλεσθ', ὦ[4] νεολαία, πλείους ἡλίους; δύο Ἑλλησποντίαις ἤόσιν ἐφεστῶτες. Οἱ δὲ ἐπὶ τῷ Παμφυλίῳ πελάγει τὴν ἐμπρόθεσμον προσδοχῶμεν ἄμπωσιν; Οὐδὲ Εὐφράτης τοῦτ' ἔστιν, οὐδὲ Ἰνδὸς, ἀλλ'ἔστι μυστήριον, εἴτε

1. *Negaret esse terras habitabiles.* Ut negavit D. Augustinus lib. XVI de civitate Dei cap. 9 et Lactantius lib. III Divin. Inst. cap. 13. Et ingentem super hac re pugnam fuisse ait: at nunc Hispanorum ad Indos navigationibus nullus dubitandi locus relictus. Lege si vacat Jos. Acosta Societ. Jesu, de novi orbis natura. *Schott.*

2. Τοῦτο οὐκ ἔστι. « Hoc (nempe Oceanus ille, quem adis) Simois non est, neque Granicus; hoc nisi malum esset, non in postrema parte rerum situm foret. » *Gron.*

3. Διὰ τοῦτο μέγιστον. Ut in his aliquid sit quod videatur compositum ad imitationem sententiæ Glyconis; scribendum pro μέγιστόν ἐστι, μισητόν ἐστι, aut simile; *odio prosequendum*, sive *fugiendum* vult Oceanum. *Schult.* — Immo nihil mutandum. Similitudo sententiarum in sola Oceani exaggeratione posita est, « qui ideo maximus intelligitur, quod ipse quidem post omnia, post ipsum vero nihil. » Ed.

4. Βούλεσθ', ὦ, etc. Vertit Schottus: Vultisne, o juvenes, plures soles [Duo præfecti Hellespontiacis littoribus. Qui vero in mari Pamphylio terminum datum exspectemus æstuarium vadosum?]? Neque Euphrates hic est, neque Indus, sed arcanum quid, sive naturæ limes, sive antiquissimum elementum, sive ortus primorum Deorum est, vel simpliciter aqua. » Quæ uncis inclusimus sensu carent, propter mutilatum, ut videtur, textum. Ad sententiam auctoris fortasse accederet hæc aut similis lectio: Οἱ μὲν Ἑλλ. ἠ. ἐφ. οἱ δὲ ἐπὶ τῷ παμμεγίστῳ πελάγει, κ. τ. λ. « Alii quidem Hellespontiacis oris insidentes, alii in littoribus immensi maris certam ex-

φύσεως ὅρος, εἴτε πρεσβύτατον στοιχεῖον, εἴτε γένεσις θεῶν πρώτων ἐστὶν, ἢ καὶ ἁπλῶς ὕδωρ.

Apaturius dixit : Ἐντεῦθεν ναῦς ἐκ μιᾶς φορᾶς[1] εἰς ἀνατολὰς, ἔνθα δὲ εἰς τὰς ἀοράτους δύσεις.

Cestius descripsit : Fremit Oceanus, quasi indignetur, quod terras relinquas. Corruptissimam rem omnium, quæ unquam dictæ sunt, ex quo homines diserti insanire cœperunt, putabant Dorionis esse[2]... in metaphrasi dicta Homeri : *Tunc excæcatus Cyclops saxum in mare jecit.* Hæc quomodo ex corruptis eo perveniant, ut et magna, et tamen sana[3] sint, aiebat Mæcenas apud Virgilium intelligi posse. Tumidum est : Ὄρεος ὄρος[4] ἀποστήσατε. Virgilius quidem ait :

Rapit haud partem exiguam montis[5].

spectantes horam undarum reciprocationis. » Sic enim uterque limes parti jam ab Alexandro imperii satis recte indicatur. Ed.

1. Ἐντεῦθεν ναῦς. « Hinc navis simul in orientem vela dabit, simul in occidentis invisibiles partes, » nempe in ignota spatia quæ, ut ait Virgilius, sub pedibus Styx atra videt, qua iter est Soli ab occidente ad orientem remeanti. Ed.

2. *Putabant Dorionis esse.* Post hæc verba lacunam indicandam duxi, nec sine causa. Neque enim videtur Dorion unquam Homerum latine transtulisse, nec in allato versu, cæterum satis rudi et inepto, quidquam corrupte tumidum reperitur, sed attenuata potius et enervata Homeri sententia : Ἧκε δ' ἀπορρήξας ὄρεος κορυφὴν μεγάλοιο, κὰδ δ' ἔβαλε. Videntur itaque deficere verba Dorionis ; et ipsius Senecæ annotationum pars aliqua in qua, ut opinor, dicebat, quosdam ingenii debilitate aut dum tumorem vitant, sententiarum vim infringere, ut fecerat Homeri metaphrastes latinus, Attius fortasse Labeo, Neronis coævus, nec sine risu bis aut ter a Persio memoratus, cujus et hic versus a Scholiaste Persii profertur : « Crudum manduces Priamum Priamique pisinnos. » Addit Noster sapientiores alios ex turgidis sana facere, sicut Virgilium, etc. Sic probe constant omnia. Quid autem dixerit Dorion, quod ante Cestii sententiam nulla posse absurditate vinci videretur, nemo sanus interrogabit. Pro *metaphrasi dicta Homeri* Gronovius suspicabatur *metaphrasis Odysseæ Homeri.* Ed.

3. *Et tamen sana.* Vulgo *nec tamen sana.* Lectionem nostram, quæ vel ex conjectura certa esset, veteris cod. fide confirmari Schot. monuit. Ed.

4. Ὄρεος ὄρος ἀποστήσατε. « Ex monte montem avellite. » Videtur ex tragici alicujus choro desumptum, nisi Gronovio accedas proponenti : Κορυφὴν ὄρεος ἀπορρήξατο, ex Homeri versu quem dubito an Seneca tumoris ausus sit arguere. Ed.

5. *Haud partem exiguam montis.*

Magnitudini, dat[1], sed ut non impudenter discedat a fide. Est inflatum[2],

.... Κὰρ χαιρία βάλλεται μέσος[3].

Virgilius ait de navibus,

...... Credas innare revulsas
Cycladas.

Non dicit hoc fieri, sed videri; propitiis auribus accipitur, quamvis incredibile est, quod excusatur, antequam dicitur.

Multo corruptiorem sententiam MENESTRATI cujusdam declamatoris non abjecti suis temporibus, nactus sum in hac ipsa Suasoria, quum describeret belluarum in Oceano nascentium magnitudinem[4].... Efficit hæc sententia, ut ignoscamus ei, qui dixit ipsis Charybdi et Scylla majus

Hos versus Virgilii respicit, qui lib. X leguntur: «Fert ingens toto connixus corpore saxum, Haud partem exiguam montis Lyrnesius Acmon.» Quos videtur noster auctor cum Homeri versibus Odyss. IX, ex Polyphemi fabula, unde imitati sunt, contulisse. Illa enim verba, «Tum exsecatus Cyclops saxum in mare rejecit,» tale quid subindicant. *N. F.*

1. *Magnitudini, dat.* Vulgo *magnitudini sed dat se ut,* absque sensu. Voluerunt alii: *magnitudini se dat, sed ut.* Veneta editio: *Ita magnitudini.* ED.

2. *Est inflatum.* Desiderari videatur et hic Homeri locus, nisi in scriptis libris additum viderem, Κὰρ χαιρία βάλλεται μέσος. *Schott.*

3. Κὰρ χαιρία βάλλεται μέσος. Schottus vertit: «Caput fascia mittitur medius.» Quovis pignore contenderim, neminem eruditorum ista vel Græca vel Latina intelligere. Nec apud Homerum locus iste quærendus, ibi exempla insaniæ nemo natus reperiet. Cujus tamen sit, non facile dixerim: illud non dubito, quin apposite ad rem ex ipso literarum ductu, ita hæc emendaverim: Κέρκυρα βάλλεται νῆσος, *Corcyra jactatur insula;* manibus Cyclopum gigantumve. Quod dictum ad demonstrandum, quantas illi vi sua moles et pondera movere et mittere potuerint; ut nimia tamen et insana sit ὑπερβολή. Quam quomodo effugere auctor iste potuisset, exemplo dein perfectissimo ostenditur Virgilii. *Schult.*

4. *In Oceano nascentium magnitudinem.* Locus asterisco forte notandus, tametsi in veteribus libris nullum hiantis spatii vestigium appareat. Deest enim *Ministrati* Declamatoris, quisquis is est, sive *Menestrati* sententia. *Schott.*

portentum [1], Charybdin ipsius maris [2] naufragium videri: et ne in una re [3] semel insaniret: Quid ibi potest esse salvi, ubi ipsum mare perit?

Damesseticus induxit matrem loquentem, quum describeret assidue prioribus periculis nova supervenisse.

Barbarus dixit, quum introduxisset excusantem se exercitum Macedonum, hunc sensum.

Fuscus Arellius dixit: Testor ante orbem tibi tuum deesse, quam militem.

Latro sedens hanc dixit [4]: Non excusavit militem, sed dixit: Dum sequor, quis mihi promittit hostem, quis terram, quis diem, quis mare? Da ubi castra ponam, ubi signa ponam. Reliqui parentes, reliqui liberos, commeatum peto: numquid immature ab Oceano?

Latini declamatores in Oceani descriptione non nimis viguerunt; nam aut tumide scripserunt, aut [5] curiose. Nemo illorum potuit tanto spiritu dicere, quanto [6] Pedo, qui navigante Germanico dixit:

> Jam pridem post terga diem [7] solemque relictum,
> Jam pridem notis extorres finibus orbis,

1. *Majus portentum*. Supple *esse Oceanum*. Ed.

2. *Charybdin ipsius maris naufragium*. Addidimus copulam *et* prorsus necessariam, et si in editis deest. Ed.

3. *In una re*. Sic liber scriptus. Vulgo editum: *in mare*. Ed.

4. *Latro sedens hanc dixit*. Scilicet in prolocutione, quum fere verba facturi assurgere soleant, quod animus tunc intendi maxime soleat, Latro tamen sedens memoriæ nimium confisus declamitabat. Sic enim Præfat. lib. primi Controv. « Antequam dicere inciperet, sedens quæstionem ejus, quam dicturus erat, Controversiæ præponebat: quod summæ fiduciæ est. » Sedet et Silo Pompeius Præf. lib. III Controv. *Schott.*

5. *Aut curiose*. Malim, *incuriose*, ut intelligamus quosdam dum effugere conantur vitium tumoris affectatæ elegantiæ, negligenter et inculte nimis scripsisse: ut sit, *stulti dum vitant vitia in contraria currunt*. *Schult.*

6. *Quanto Pedo*. De Pedone ejusque fragmento multa reperies in nostra minorum Poetarum editione, vol. III. Ed.

7. *Post terga diem solemque relictum*. Hæc ideo, quia Oceanum Septentrionalem Germanicum cum exercitu navigare aut navigaturum

Per non concessas audaces ire tenebras,
Hesperii metas[1], extremaque littora mundi.
Nunc illum, pigris immania monstra sub undis
Qui ferat, Oceanum, qui sævas undique pristis[2]
Æquoreosque canes, ratibus consurgere prensis.
Accumulat fragor ipse metus; jam sidere limo[3]
Navigia, et rapido desertam flamine classem,
Seque feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos[4] sorte relinqui.
Atque aliquis prora spectat sublimis ab alta
Aera pugnaci luctatus rumpere nisu[5].
Ut nihil erepto valuit dignoscere mundo,
Obstructo taleis effundit pectore voces:
Quo ferimur? ruit ipse dies, orbemque relictum
Ultima perpetuis claudit natura tenebris:
Anne alio positas ultra sub cardine gentes,
Atque alium libris intactum quærimus orbem?
Dii revocant, rerumque vetant cognoscere finem
Mortaleis oculos: aliena quid æquora remis
Et sacras violamus aquas, divumque quietas
Turbamus sedes?

Ex Græcis declamatoribus[6] nulli melius hæc suasoria

credebat poeta. De parte exercitus id tantum verum est. Qui experti tamen sunt gravissima conflictati tempestate, non esse pigrum hunc Oceanum, « nec rapido desertam flamine classem » suam fuisse. Tacitum adi II Annal. 23 et sqq. *Schult.*

1. *Hesperii metas.* Volunt quidam opus esse particula, sicut *que* aut *ad*, *Hesperii* inter et *metas*. Nonne autem *Hesperii metas* potest esse *tenebris* appositio?

2. *Pristis.* Πρίστεις Græci, Latini et *pristis*, *pristin*, et *pistrix et pistricem* pro bellua immani ac marina receperunt quæ, inquit Festus, pilis vestitur ἀπὸ τοῦ πρίζειν τὰ κύματα, a secandis fluctibus.

3. *Jam sidere limo. Sidere* verbum, pro subsidere ac hærere limo accipiebat Nunnesius. Melius tamen pro nomine interpreteris astrum sinistrum, nec enim apparet, quomodo in Oceano profundissimo naves subsidant limo. Cujus est ἐπεξήγησις, quod proxime sequitur: « ... Et rapido desertam flamine classem. » *Schott.*

4. *Tam non felici laniandos*, etc. Etiam ad classem *laniandos* referri debere sensus revincit: ut innuit paulo ante: « Æquorei canes erant, et sævæ pristis, quæ metuerent. Eorum isti homines lacerant. » Virgil. « Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis. » Hæ etiam naves affligunt, perduntque. Quare fingunt poetæ, quod Scylla exitium certum navium, *postrema* sit *immani corpore pristis*. *Schult.*

5. *Nisu.* Placet impense vetus scriptura *visu*. *Schott.*

6. *Ex Græcis declamatoribus.* Rediit hic Seneca unde digressus erat, ad sententiam celebrem Gly–

processit, quam GLYCONI. Sed non minus multa magnifice dixit, quam corrupte. Utriusque vobis faciam potestatem. Et volebam vos experiri, non adjiciendo judicium meum, nec separando a corruptis sana; potuisset etenim fieri, ut vos illa magis laudaretis, quæ insaniunt, et nihilominus potest fieri, quamvis distinxerim[1]. Illa belle dixit[2]: sed fecit quod solebat, ut sententiam adjectione supervacua atque tumida perderet. Adjecit enim illud: Vale, terra: vale[3], Nais mea: jubeo enim: num ferent oculi? Ὑγίαινε, γῆ[4]· ὑγίαινε, Ναῒ ἐμά· κέλομαι γάρ· ἆρ' οἴσει τὰ ὄσσε[5]; Quosdam judices dubios sui habet: ego non dubito contra sententiam ferre.

conis, quam omnes imitari voluerunt. *Schult.*

1. *Quamvis distinxerim.* Id facit iis, quæ subjungit. *Schult.*

2. *Illa belle dixit.* Illa nempe: τοῦτο οὐκ ἔστι Σιμόεις, etc. vid. supra. *Schult.* — Nisi potius et hic deest aliquid. ED.

3. *Vale, terra: vale.* Haud dubie hæc Latina delenda. Ne Græca quidem bene habent. Quæ enim illa Nais? quid, κέλομαι γάρ. Forte: Ὑγίαινε γῆ, ὑγίαινε μαῖα ἐμά· κήδομαι γάρ. Nutricem vocat terram: ut Statius, « Solidæque pios telluris alumnos. » *Gronov.*

4. Ὑγίαινε, γῆ. Hæc quidem exsculpsimus: Covarruvius e vestigiis sui codicis, quomodo et Romæ editum: Γάραρα ὅσον τάχος ὑγίαινε γῆ, ὑγίαινε Ναλίαλα θάλασσα. *Schott.* — Forte: Ἀπῆρας vel ἀπαίρεις ὅσον τάχος. Ὑγίαινε γῆ, ὑγίαινε θάλασσα· φέρομαι γὰρ, οὗ λείπει θάλασσα. « Solvis portu quam citissime. Vale, terra, vale, mare: feror enim, quo mare ipsum deficit. » Latina, quæ in textum irrepserunt, nullius ponderis esse Gronovius monuit. ED.

5. Ἆρ' οἴσει τὰ ὄσσε. In reliquis vocem includit dolor. Plenum: « Num ferent oculi quum adspicient terram illam alumnam nostram, ubi tot cara pignora, ubi tot antea joci ac voluptates, tot vestigia et loca fortium factorum recedere et diem hunc solemque relinqui, ignotumque navigari mare, ubi mille circumstant passim pericula, præsentemque viris intentant omnia mortem. »

SUASORIA II.

Trecenti Lacones contra Xerxem missi, quum trecenti ex omni Græcia[1] *missi fugissent, deliberant, an et ipsi fugiant.*

Arellii Fusci patris. At, puto, rudis lecta ætas, et animus qui frangeretur metu insueto, armaque non passuræ manus[2], hebetataque senio, aut vulneribus, corpora[3]. Quid dicam potissimos[4] Græciæ? an Lacedæmonios? an Eleos? an repetam tot acies patrum, tot excidia urbium, tot victarum gentium spolia? Et nunc, proh dolor! concidunt, si remeabimus, templa. Pudet consilii nostri, pudet, etiam si non fugimus, deliberasse talia. At cum tot millibus Xerxes venit, o Lacædemonii, non

1. *Quum trecenti ex omni Græcia.* Veteres editiones legunt, *quum Træzeni ex omni Græcia.* Et sane in hac Suasoria exstant aliquot sententiæ quæ in themate sic legendum esse probant. Herodotus tamen et alii historici non magis Trœzenos quam cæteros Græcos fugisse dicunt. Verum non mirum videri debet declamatores ab historicis dissidere hac in re, de qua nec inter se conveniunt historici. *N. Faber.*

2. *Armaque non passuræ.* Si numero singulorum legas *passura*, versus erit veteris alicujus Poetæ, quem hic subodorari videor paucis immutatis: « Armaque non passura manus, hebetataque ferri Corpora vulneribus. » Nisi si imprudenti exciderunt, ut interdum M. Tullio nec opinanti numeri poetici. Post vero non longe pro *recessus* constanter in Aug. et Cov. *cessus* legitur, voce prisca, ut in Suasor, 1, *cludit* pro *claudit. Schott.*

3. *Hebetataque senio aut vulneribus corpora.* Intelligit nihil horum, nec tamen exprimit, ne non continuam, quantum videtur, erumperet indignationem. Simile observes in periodo sequente. Atque hujusmodi ad loca, illud videtur pertinere præfationis II Controvers. « Erat explicatio Fusci Arellii splendida quidem sed operosa atque implicita. » Operosam fuisse docent ea, quæ sequuntur. In quibus multum sudavi, priusquam ad liquidum perducere possem. *Schult.*

4. *Quid dicam potissimos.* Lego: *Quid? vos dicam potissimos Græciæ? an Lacedæmonios? an Eleos?* Ut descendat ad infimum genus hominum in Græcia, servosque ipsorum, quibus inferiores etiam sint habendi, cum ista sua ignavia ac trepidatione. Elei enim nunc servi Lacedæmoniorum iniquitate fortunæ, viribus nihil conferendi ad Lacedæmonios, cum iis tamen pro libertate

adversus Barbaros[1]; reveremini opera vestra[2], non avos, non patres, quorum vos exemplum moveat? Ab infantia surgit ingenium : pudet Lacedæmonios sic adhortari : tuti sumus. Licet totum classe orientem trahat, licet metuentibus explicet inutilem numerum[3] : hoc mare, quod tantum ex vasto patet, urgetur in minimum, insidiosis excipitur angustiis, qua vix minimo aditus navigio est, et hujus quoque remigium arcet inquietatione[4] quod circumfluit, mare, fallacia cursus, vada altioribus internata, aspera scopulis, et cætera, quæ navigantium vota decipiunt. Pudeat, inquam, et Lacedæmonios et armatos quærere, quemadmodum tuti sint. Non referam Persarum spolia?

congredi sunt ausi. Periodus hæc similis est præcedenti. Vult enim nihil horum vocari eos posse, nec exprimit tamen, sed ut implicitum sensui et vultu dicentis significatum intelligendum relinquit. Add. etiam quæ infra dixit Cestius Pius. *Schult.*

1. *Non adversus Barbaros.* Censeo legendum : *At cum tot millibus Xerxes venit : venit, o Lacedæmonii, sed non adversus Barbaros.* Quos facile vinceret, quippe rudes ad resistendum, non item et vos. Posses etiam : *An venit, o Lacedæmonii, adversus Barbaros? Schult.*

2. *Reveremini opera vestra.* Illa, quæ sæpe fortiter fecistis, vobis incutient pudorem, si nunc fugiatis. Veneta : *Non reveremini :* quod itidem probum, sed interrogative legendum, quomodo, quæ præcedunt, ita mollis et fracta Arellii compositio apparet. Vid. Præf. II Contr. *Schult.*

3. *Licet metuentibus explicet inutilem numerum.* Totum hunc locum ut conjeci legendum ponam ante oculos. Ecce omnia : « *Scilicet vel loco tuti sumus, licet totum classe orientem trahat : scilicet nisi* (hanc voculam insero, quæ facile excidit, quia unica littera solet notari) *metuentibus, explicat inutilem numerum hoc mari* (nisi *mare* pro eodem antique est positum) *quod tandem* (ita nonnulli manuscriptorum Schotto teste et Aurellio) *ex vaste patenti urgetur in minimum, et insidiosis excipitur angustiis, vixque minimo aditur navigio : ecce hujus quoque remigium arcet.* Tota hac Controversia ita agunt Rhetores quasi nunc primum Xerxes classe adveniat, nullamque adhuc a Leonida cladem acceperit, eorumque ex sententiâ nunc adventantem Lacedæmonii Thermopylarum exspectent in angustiis. Diversum docemur ex historiis. *Id.*

4. *Inquietatione, quod circumfluit.* Vox *ejus* illive cognata desideratur : qua inserta legam : *Iniquæ stationes ejus, quod circumfluit maris, fallacior cursus, vada altioribus stagnis internata.* Nam postremam vocem nullus mutem, quum etiam apud Livium legere meminerim : *internata saxis virgulta.* Nec *stagnis* ejiciam, quum auctoritate plerorumque antiquorum librorum

certe super spolia nudus, cadam [1]. Sciet et alios nos habere trecentos, qui sic non fugiant, et sic cadent. Hunc sumite animum. Nescio an vincere possimus; vinci non possumus. Hæc non utique perituris refero, sed etsi cadendum est, erratis, si metuendam creditis mortem. Nulli natura in æternum spiritum dedit, statutaque nascentibus in finem vitæ dies est. Imbecilla enim nos materia Deus orsus [2] est, quippe minimis succidunt corpora, indenuntiata sorte rapimur [3] : sub eodem pueritia fato est, eadem juventus causa cadit : optamus quoque plerique mortem : adeo in securam quietem recessus est. At gloriæ nullus finis est, proximique Deo. Sic ages; ea satagunt [4] ; feminis quoque frequens hinc in mortem pro gloria iter est. Quid Lycurgum? quot interritos omni periculo, quos memoria

mitatur. Quidquid autem erat aquarum Græciam alluentium, quæ essent navigabiles, *stagnorum* appellat nomine. *Schult.*

1. *Super spolia nudus.* Ne spolia referat hostis, et virtutem tamen nostram agnoscat atque admiretur.

2. *Imbecilla enim nos materia Deus orsus est. Ordiri* verbum est, quod jam observatum, notatumque eruditis, ad texturam pertinens. Quod notissimum in vocibus *texere* et *detexere*, quæ omnia dein translata ad alia et generalia facta sunt, ut *facere* et *perficere* denotent. *Schult.*

3. *Indenuntiata sorte rapimur.* Quum accuratius considero hunc locum, subolere incipit, aliquid ulceris sub cute sana latere. Nam sequentia : « sub eodem pueritia fato est : eadem juventus causa cadit, » videntur fateri senum aut provectiorum ætate hic habitam mentionem.

4. *Proximique Deo. Sic ages. Ea satagunt.* Meræ hic sunt tenebræ, nec facile reperias quomodo huic loco inferre possis lucem. Dicam igitur quæ conjecerint viri docti. Schottus tentat *proximique Deo hoc sic agere satagunt*; affert etiam docti cujusdam conjecturam, *proximique Deo sic reges satagunt.* Conjicio, inquit Schultingius, primum fuisse: *proximaque Deo est :* quod infert postquam pronuntiavit nullum gloriæ esse finem, verbo absolvens rem totam. *Proxima* vero intelligatur *simillima.* Quæ ita intellecta ac scripta fidem addunt nostræ de sequentibus conjecturæ, quæ est: *hinc et agrestes ejus satagunt : feminis quoque.* Ubi agrestium nomine accipio primum Helotes, qui servi Lacedæmoniorum publici erant. Servos vero, quanquam pro secundo habebant hominum genere, aut nec pro hominibus, si qui essent impotentiores domini : tamen hos quoque ait noster ille appetentes gloriæ, egregieque studiosos esse. Quare supra, ut emendavimus, initio Suas. *Quid? vos dicam potissimus Græciæ? an*

sacravit, viros referam? ut unum Othryadem [1] citem, annumerare trecentis exempla [2] possum.

Triarii. Non pudet Laconas, nec pugna quidem hostium, sed fabula vinci? Magnum est, alumnum virtutis nasci Laconem; ad certam victoriam omnes remansissent; ad certam mortem tantum Lacones. Non est Sparta lapidibus circumdata; ibi muros habet ubi muros non habet. Melius revocabimus fugientes [3] trecentos quam sequemur. Sed montes perforat, maria contegit: nunquam in solido stetit superba felicitas, et ingentium imperiorum magna fastigia oblivione fragilitatis humanæ collapsa sunt. Scias licet ad finem pervenisse, quæ ad invidiam perducta sunt. Maria terrasque, rerum naturam statione mutavit sua; moriamur trecenti: ut hoc primum invenerit, quod mutare non possit. Si tandem amens placiturum consilium erat, cur non potius in turba fugimus [4]?

Porcii Latronis. In hoc scilicet morati sumus, ut agmen fugientium cogeremus? furori terga [5] vertitis.

Lacedæmonios? an Eleos? Ob ignaviam ne servis quidem comparandos censens. *Schult.*

1. *Othryádem.* Sic excudendum curavi, qui antea *Otroyades*, male. Græce enim Herodoto, Ὀθρυάδης est lib. I, ubi de virtute illius pro patriæ finibus occumbentis, et clypeo, sanguine inscribentis, *Vici.*

2. *Annumerare.* Conjecit Schottusi: *Annon numerare trecentos exemplo possum.* Locum tentavere viri docti, quia non succurrebat vis et significatio notabilior istius *annumerare*: quam colligere licet ex hoc Quintiliani loco Declamat. 12: « Non ignis defunctos cremavit, non feræ laceraverunt, non aves attigerunt; et tamen cadavera mortuis annumerare non possumus. » Accipe: non apparent tot cadavera, quot nobis homines morte subducti sunt: ita singulis mortuorum non possumus sua reddere cadavera. *Schult.*

3. *Revocabimus fugientes.* Virtutis nostræ miraculo. *Schult.*

4. *Cur non potius in turba fug.* Non soli, quo minus conspiceremur. Marillius: « In hoc restitimus, ne in turba fugientium lateremus? » Est ita apud Tacitum quoque istud *in turba.*

5. *Furori terga vertitis.* Panico terrore eos consternatos eoque animis intentos in fugam esse vult. Illo

Sciamus saltem quis sit iste, quem fugimus. Vicit. At victoria[1] dedecus elui potest. Ut omnia fortiter fiant, feliciter cadant : multum tamen nomini nostro detractum est jam, Lacones, quod, an fugeremus, deliberavimus. Ut enim non moriamur, quantum ad me quidem pertinet, post hanc deliberationem nihil aliud timeo, quam ne revertamur. Arma nobis fabulæ excutiunt? nunc nunc pugnemus. Latuisset virtus inter trecentos. Cæteri quidem fugerent; si me quidem interrogatis quid sentiam, ego in nostrum et in Græciæ patrocinium loquar : electi sumus, non relicti.

Gavii Sabini. Turpe est cuilibet viro fugisse : Laconi etiam deliberasse.

Marillii. In hoc restitimus, ne in turba fugientium lateremus. Habent quemadmodum se excusent trecenti Græciæ. Munitas Thermopylas[2] satis putavimus, quum relinqueremus illic Laconas.

Cestii Pii. Quam turpe fugere judicastis, Lacones, tamdiu non fugiendo? Omnibus sua decora sunt; Athenæ eloquentia inclytæ sunt, Thebæ sacris, Sparta armis. Ideo hanc Eurotas[3] amnis circumfluit, qui pueritiam indurat ad futuræ militiæ patientiam? ideo Taygeti[4] montis

enim terrore correpti, ut et aliis, si majores sint, furiosis nulloque judicio agentibus similes sunt. *Schult.*

1. *Vicit. At victoria.* Vicisse Xerxem eo vult, quantum credo, quod trecentis eum adventu suo præbuerat terrorem, ut fugerent; quod nunc dedecus fortissimi ex his, qui remanserant, virtute et victoria abolendum censent. *Schult.*

2. *Munitas Thermopylas.* Verba se excusantium. *Schult.*

3. *Ideo hanc Eurotas.* Hæc clausula cum tribus sequentibus absque interrogatione legenda est, inquit Faber, quem non audio. Aberrasse a vero crediderim, quod non vidit ea, quæ hujusmodi post interrogationem exspectari solent : quæ essent vulgari ratione : *Ideo hanc* (urbem) *Eurotas amnis circumfluit*, etc. ut Lacones de fuga deliberarent seque numerarent, non æstimarent. *Schult.*

4. *Taygeti montis. Taygeta* Pleiadum una Hygino, quæ ex Jove peperit Lacedæmonem urbis conditorem. *Taygetus* vero mons Laconiæ, Libero patri sacer, inquit Servius.

difficilia nisi Laconibus juga? ideo Hercule gloriamur operibus cælum merito? ideo muri nostri arma sunt? O grave majorum virtutis dedecus! Lacones se numerant, non æstimant. Videamus quanta turba sit : ut habeat certe Sparta, etiamsi non fortes milites, at nuntios veros; ita ne bello quidem, sed nuntio vincimur. Merito Hercules omnia contempsit, quem Lacones audire non sustinent. Si vincere Xerxen non licet, videre liceat. Volo scire quem fugiam. Adhuc non sum ex ulla parte Atheniensium similis, non muris, nec educatione; nihil prius illorum imitabor, quam fugam?

Pompeii Silonis. Xerxes multos secum adducit; Thermopylæ paucos recipiunt; erimus inter hostes fugacissimi [1], inter fugaces tardissimi. Nihil refert, quantas gentes in nostrum orbem Oriens effuderit, quantumque nationum secum Xerxes trahat; tot ad nos pertinent, quot locus ceperit.

Cornelii Hispani. Pro Sparta venimus, pro Græcia stemus : vincamus hostes, socios jam vicimus : sciat iste insolens Barbarus, nihil esse difficilius, quam Laconis armati latus fodere. Ego vero quod trecenti discesserunt, gaudeo; liberas nobis reliquere Thermopylas. Nihil erit quod virtuti nostræ se opponat [2], quod inserat : non latebit in turba Laco : quocumque Xerxes adspexerit, Spartanum videbit.

Terræ motu concidisse urbemque afflictam Cicero ait de Divinat. I; et Plin. lib. II, c. 79. *Schott.*

1. *Inter hostes fugacissimi.* Supra non uno loco notare est Rhetores eas præcipue sententias affectasse, quæ ex contrariis ducuntur, quod et facit hoc loco Silo. Nam paucos multis, fugaces tardissimis opponit. Hoc tamen extremum dicolon titubat. Nam hostes fugacissimis recte opponi non dixeris. Quare videndum est ne sic potius concipienda sit sententia, *Erimus inter fortes fugacissimi, inter fugaces tardissimi. N. Faber.*

2. *Quod virtuti nostræ se opponat.* Confer locum Nepotis init. Thrasybuli. Et Cicer. in Orat. pro Marcello. *Schult.*

Blandi. Referam præcepta matrum? Aut in his, aut cum his [1]. Minus turpe est, a bello inermem reverti, quam armatum fugere. Referam captivorum verba? captus Laco, Occide, inquit, non servio [2]: potui non capi, si fugere voluissem. Describite terrores Persicos: omnia ista, quum mitteremur, audivimus. Videat trecentos Xerxes, et sciat, quanti bellum æstimatum sit, quanto aptus numero locus. Revertamur ne nuntii quidem, nisi novissimi. Quis fugerit, nescio; hos mihi [3] Sparta commilitones dedit. Descriptio [4] Thermopylarum. Nunc me delectat, quod fugerunt trecenti, angustas mihi Thermopylas fecerant.

CONTRA. Cornelii Spatini. At ego maximum dedecus futurum Reipublicæ nostræ arbitror, si Xerxes nihil prius in Græcia vicerit, quam Laconas. Ne testem quidem virtutis nostræ habere possumus; id de nobis tradetur, quod hostes narraverint. Habetis consilium meum;

1. *Aut in his, aut cum his.* Dictum Lacænarum tradentium clypeum filiis in prælium proficiscentibus, ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς de armis retulit Blandus. Pleræque autem hujus Suasoriæ sententiæ ad Laconum apophthegmata alludunt, quæ apud Plutarch. exstant. *N. Faber.*

2. *Occide, inquit, non servio.* Sic lege de veteri libro; non *occidit:* et *captus Laco?* per interrogationem pronuntio. Quasi dicat, degener est Lacon qui se capi passus est, occidatur itaque. Suspicor *occidite* scriptum fuisse, et ultimam vocalem ab insequente absumptam. Idem Plutarchus Apophthegmatis frequenter hujusmodi plenas constantiæ voces Laconum celebrat. *Schott.*

3. *Hos mihi.* Alii *vos;* sed libri veteres omnes, inquit Schottus, *hos* præferunt.—Leonidæ fortissimi Imp. vox ad milites, jubentis ἀριστοποιεῖσθαι, ὡς ἐν ἅδῃ δειπνοποιησομένους, *Pranderent commilitones, tanquam apud inferos cœnaturi.* Cic. I Tuscul. Plutarch. Apophtheg. L. Seneca Ep. LXXXIII; et Orosius lib. II, cap. 11. Hic et *Dieneces* Spartanus memorandam vocem extulit, quum nuntiasset Trachinius quidam, barbaros præ multitudine Solem obducturos: *Ergo sub umbra*, inquit, *non in sole pugnabimus. Schott.*

4. *Descriptio Thermopylarum.* Eam requirimus, sed frustra, etiam in veteribus libris, nisi satis describi Thermopylas dixeris ex angustiis ejus loci, quæ significantur proxima sententia. Stigmatias vero mihi hic locus videtur. Quare asteriscum appingamus, ut et proximo loco, ubi ingenii

idem autem meum, quod totius Græciæ; si quis aliud suadet, non fortes vos esse, sed perditos, gaudet.

Claudii Marcelli. Non vincent nos, sed obruent. Satis fecimus nomini : multum rei gessimus : ante nos rerum natura victa est.

DIVISIO. Hujus suasoriæ feci mentionem, non quia in ea subtilitatis erat aliquid, quod vos excitare posset, sed ut sciretis quam nitide Fuscus dixisset[1], vel quam licenter ipse sententiam feram. Vestri arbitrii erit, utrum explicationes ejus luxuriosas putetis, an (ut poeta Pollio Asinius[2] aiebat) hoc non esse suadere, sed [3]invidere. Ne volo nihil fuisse, et juvenis te amo, tanquam has explicationes Fusci, quas nemo nostrum non alius, alia inclinatione vocis, velut sua quisque modulatione cantabat. At quia semel in mentionem incidi Fusci, ex om-

nervos docti intendant licet. *Schott.*

1. *Quam nitide Fuscus dixisset.* Prava interpunctione pessime habitus hic locus, etiam in fine periodi periit negativa, scribendumque : *ut sciretis quam nitide Fuscus dixisset, vel quam licenter, ipse sententiam non feram.* Suasor. I fine : « Volebam vos experiri, non adjiciendo judicium meum, etc. » vide loc. *Schult.*

2. *An, ut poeta Pollio Asinius.* Vel omnino delendum illud vocabulum *poeta*, vel ex eo efficiendum *postea*. Licet enim Pollionem tragœdias scripsisse dixerimus, non tamen inde gloriam captavit, aut nominatus fuit. *N. Faber.*— Faber aut tolli vult τὸ *poeta*, aut pro eo legi *postea*. Gruterus : *an poeticas, ut Asinius Pollio.* Ut ex utroque aliquid trahat Schottus, vel funditus ait delendam vocem *poeta*, vel legendum, *an poeticas, ut Pollio Asinius.* Conjiciebam : *luxuriosas putetis, an floridas.* Vet. *expolitas.* Dein : *Pollio Asinius aiebat, hoc non esse suadere, sed inludere. Non volo nihili fuisse, quæ juvenis amavi : (tanquam has, etc. cantabat) et quia semel.* Gron.

3. *Sed invidere.* De hoc loco multum sudaverunt viri docti ut lectionem sensu dilucidiorem invenirent : conjiciebat Schottus legendum *sed nitere* vel *sed irridere.* Habet liber vetus *invadere.* Si quis tamen, addit Schottus, *invidere* tuebitur, non pugnabo. Sic enim Tacitus, sive is Fabius potius est, in Dialogo de Oratorib. *Calvum et Asinium et ipsum Ciceronem, credo, solere et invidere et livere : et cæteris humanæ infirmitatis vitiis affici*, qua de *invidendi* notione disputat Cicero Tuscul. III. Reliqua non sana.

nibus suasoriis celebres descriptiunculas subtexam, etiam si nihil occurrerit, quod quisquam alius nisi [1] suasor dixerit. Divisione autem hac suasoria Fuscus usus est illa vulgari, ut diceret, non esse honestum fugere, etiam si tutum esset : deinde æque periculosum esse fugere, et pugnare : novissime, periculosum esse fugere, et pugnantibus hostes timendos : fugientibus, et hostes et suos.

Cestius. Primam partem sic transegit, quasi nemo dubitaret, an turpe esset fugere : deinde illo transiit, an non esset necesse. Hæc sunt, inquit, quæ vos confundunt hostes, sociorum paucitas. Non quidem hæ suasoriæ[2]. Sed in hac materia, disertissima illa fertur sententia Dorionis[3], quum posuisset, hoc dixisse trecentis Leonidam, quod puto etiam apud Herodotum esse, οὕτως ἀριστᾶτε, ὡς ἐν ᾅδου δειπνήσοντες[4].

Sabinus Asinius, venustissimus inter rhetores scurra, quum hanc sententiam Leonidæ retulisset, ait : Ego illi ad prandium promisissem, ad cœnam renuntiassem.

Attalus Stoicus[5], qui solum vertit a Sejano circumscriptus[6], magnæ vir eloquentiæ, ex philosophis, quos nostra ætas vidit, longe et subtilissimus et facundissimus,

1. *Nisi suasor.* Ut non sit, qui pro alterà parte dixerit, quomodo Suas. 4. *Schult.*

2. *Non quidem hæ suasoriæ.* Veneta : *Non quidem hæc suasoriæ.* Ut respexerint illa ad quædam in extremis Cestii, quæ desiderantur. Si ad sequentia pertinet, legam : *Notæ quidem hæ suasoriæ. Schult.*

3. *Sententia Dorionis.* Quæ intercidit, ut et illa Attali Stoici, cujus mox mentionem facit. Collige vero ex verbis Senecæ Dorionis sententiam ex verbis Leonidæ tractam, et his istam fuisse subjectam. *Schult.*

4. Οὕτως ἀριστᾶτε, etc. Vertit Schottus : « Sic prandete, tanquam apud inferos cœnaturi. » — Confer quæ modo de his adnotata sunt, supra pag. 641, not. 3.

5. *Attalus Stoicus.* Cujus sententias sæpe laudat L. Seneca in Epistolis, et libros de fulminibus, Nat. Quæst. lib. II, cap. 48. *N. Faber.*

6. *A Sejano circumscriptus.* De L. Ælio Sejano Seii Strabonis F. Corn. Tacitus, Annal. lib. IV, et Juvenal. Sat. x. *Schott.*

cum tam magna et nobili sententia certavit, ut mihi dixisse videatur animosius, quam prior [1].

Occurrit mihi sensus in ejusmodi materia, a Cornelio Severo[2] dictus, tanquam de Romanis, nescio an parum fortiter. Edicta in posterum diem pugna, epulantes milites inducit, et ait :

......stratique per herbam,
Hic meus est, dixere, dies.

Elegantissime quidem affectum animorum incerta sorte pendentium expressit : sed parum Romani animi servata est magnitudo; cœnant enim tanquam crastinum desperent. Quantus illis Laconibus animus erat, qui non poterant dicere : Hic dies est meus.

Illud Porcellus Grammaticus arguebat in hoc versu quasi solœcismum, quod quum plures induxisset, diceret: Hic meus est dies; non, Dies hic est noster : et in sententia optima accusabat id quod erat optimum; muta enim, ut noster sit, peribit omnis versus elegantia : in quo hoc est decentissimum, quod ex communi sermone trahitur, nam quasi proverbii loco est, Hic dies meus est; et, quum ad sensum retuleris, ne Grammaticorum quidem calumnia, ab omnibus magnis ingeniis submovenda, habebit locum. Dixerunt enim non omnes simul, tanquam in chorum manu ducente Grammatico, sed singuli ex his : Hic meus est dies.

1. *Quam prior.* Hoc judicium Senecæ : quod præcessit vero, aliorum est. Igitur caute : *Disertissima illa fertur sententia Dorionis. Schult.*

2. *A Cornelio Severo.* Quem Quintilianus versificatorem meliorem quam poetam dixit, secundum tamen locum occupatorum, si ad exemplar primi libri bellum Siculum perscripsisset : de hoc Ovidium intelligo lib. IV Ponti illo versu : « Quique dedit Latio carmen regale Severus. » Hujusne sit carmen de Ætna quod Virgilio quidam tribuunt dubitari potest; et an potius insignem Siciliæ montem non separato opere descripserit : sed quemadmodum Virgilius Æneidos III, Ovidius XV Metamor-

Sed ut revertar ad Leonidam et trecentos, pulcherrima illa fertur Glyconis sententia [1].

In hac ipsa suasoria non sane refero memoria ullam sententiam Græci cujusquam nisi Damæ : Τί [2] σὺ φεύγεις εἰς εὐτελῆ τείχη ;

De positione loci eleganter dixit Haterius, quum angustias loci facundissime descripsisset, Natus trecentis locus.

Cestius, quum descripsisset honores, quos habituri essent, si pro patria cecidissent, adjecit, Per sepulcra nostra [3] jurabitur.

Nicetas longe disertius hanc phantasiam movit, et adjecit : Nisi antiquior fuisset Xerxes quam Demosthenes Ciptoy [4], cui dicere hanc suam dixit sententiam, aut certe non deprehensam, quum descripsisset opportunitatem loci, et tuta undique pugnantium latera, et angustias a tergo positas, sed adversas hostibus.

Potamon magnus declamator [5] fuit Mytilenis, qui eodem tempore viguit, quo Lesbocles magni nominis et nomini respondentis ingenii : in quibus quanta fuerit animorum diversitas in simili fortuna, puto vobis indicandum : multo magis, quia ad vitam pertinet, quam si ad

phoseos, ita etiam ille aliquo librorum belli Siculi. Nam L. Seneca hos tres Ætnæ scriptores conjungit. *N. Faber.*

1. *Pulcherrima illa fertur Glyconis sententia.* Offendit me, quod hoc loco Glyconi tribuit, quod diserte supra Dorionis esse testatur. Et fateor in eam me propendere sententiam, uti existimem, alterutrum locum corruptum esse. *Schult.*

2. Τί σὺ... τείχη ; Vertit Schottus : « Quid tu fugis in tenues muros ? »

3. *Per sepulcra nostra jurabitur.* Verum hoc oraculum est : nam Demosthenis est, ut neminem fugit, illud juramentum : μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι.

4. *Demosthenes Ciptoy.* Vocabulum Græcum Latinis litteris scriptum Σιπτοῦ, ad differentiam Demosthenis, Δημοσθένους. Etenim ad semicirculi formam delineasse veteres litteram sigma nulli dubium est. *N. F.*

5. *Potamon magnus declamator.* Hujus meminit præter Strabonem lib. XIII, Lucianus in Longævis, quem οὐκ ἄδοξον ῥήτορα vocat, nonа-

eloquentiam pertineret. Utrique filius iisdem diebus decessit. LESBOCLES scholam solvit; nemo unquam ampliore animo se gessit [1]. POTAMON a funere filii [2] contulit se in scholam, et declamavit. Utriusque tamen affectum temperandum puto : hic durius tulit fortunam quam patrem decebat, ille mollius. Verum POTAMON, quum suasoriam de trecentis diceret, tractabat, quam turpiter fecissent Lacones hoc ipsum quod deliberassent de fuga : et sic novissime clausit.

Insanierunt in hac suasoria multi circa Othryaden. MURRHEDIUS, qui dixit, Fugerunt Athenienses; non enim Othryadæ nostri [3] litteras didicerant.

SARCONIUS dixit : Othryades qui periit ut falleret, revixit ut vinceret.

LICINIUS NEPOS. Cum exemplo vobis etiam [4] mortuis vincendum fuit.

gintaque annos vixisse prodit. *N. F.*

1. *Lesbocles scholam solvit; nemo unquam ampliore animo se gessit.* Locus fœde interpolatus. Nam, ut omittam vix Latine dici *ampliore animo se gerere*, si diceretur, contrarium significaret ejus quod hoc loco dicere voluit. Mollem enim et imbecillum animum Lesboclis arguit. Et plane eadem hic historia de Potamone et Lesbocle dicitur, atque in præfatione lib. IV, Controversiarum de Asinio Pollione, et Q. Haterio. Quo fit ut legendum existimem, *Lesbocles scholam solvit, nec quidquam amplius animo se gessit. N. Faber.*

2. *A funere filii.* Eadem in Anaxagora Physico constantia : qui disputationem, accepto nuntio de morte filii, non misit; fuit et in Pericle, et M. Horatio Bovillo, ut refert Valerius Max. lib. V extremo, et Symmachus lib. III, Epist. VI. *Schott.*

3. *Othryadæ nostri litteras.* Legit Schottus *Othryadis*, et notat : Qui, ut dixi, clypeo sanguine inscripsit, victoriam penes Lacedæmonios fuisse. Alludit ad Prov. *Neque litteras neque natare novit*, quod Controv. XXVII sic Græce legitur : πρῶτον μὲν κολυμβᾷν, δεύτερον δὲ γράμματα. Et Sullam litteras scisse negabat Cæsar, quod dictatura se abdicasset. *Magister* enim *populi*, inquit Cicero, lib. I, de Republ. Apud Senecam, lib. XIX Epist. « Dictator erat, a quo Magister equitum dicebatur. » Et vero magister dictata pueris dat in ludis. »

4. *Cum exemplo vobis etiam.* Sic omnes libri. Scribendum tamen : *cujus exemplo vobis etiam mortuis vincendum fuit.* De Othryade hoc merito inter insana, licet acuta, refertur. *Gronov.*

Antonius Atticus inter plures sententias videtur palmam meruisse; dixit enim; Othryades pæne a sepulcro victor digitis vulnera gessit, ut trophæa Laconum inscriberet, dignum Spartano sacramento virum, cujus ne litteræ quidem fuere sine sanguine.

Catius Crispus. Municipalis Gatozeos[1] dixit post relatum exemplum Othryadæ; dicebat municipalis: Aliud cæteros, aliud Laconas decet. Nos sine deliciis educamur, sine muris vivimus, sine vita vincimus.

Senecio fuit, cujus nomen ad vos potuit pervenisse, ingenii confusi ac turbulenti, qui cupiebat grandia dicere, adeo ut novissime hujus rei morbo et teneretur et rideretur; nam et servos nolebat habere, nisi grandes, et argentea vasa, non nisi grandia. Credatis mihi velim non jocanti, eo pervenit insania ejus, ut calceos quoque majores sumeret, ficus non esset nisi mariscas[2]; concubinam ingentis staturæ habebat, omnia grandia probabat: ei impositum est cognomen, vel, ut Messala ait, cognomentum, et vocari cœpit *Senecio Grandio*[3]. Is in hac suasoria quum posuisset contradictionem, ait: Omnes qui missi erant a Græcia, fugerunt. Sublatis manibus insistens summis digitis (sic enim solebat, quo grandior fieret) exclamat, Gaudeo, gaudeo. Mirantibus nobis quid tantum boni illi contigisset, adjecit: Totus Xerxes meus

1. ***Municipalis Gatozeos.*** Vocabulum hoc nihil est, et hæc clausula tota confusa est et perturbata, ad quam nihil adfero. *N. Faber.* — Schottus in variis lect. conjicit forte leg. *cacozelon dixit.*

2. ***Mariscas.*** Quas Horatius duplices ficus vocat, quo nomine etiam pudendum morbum Juvenalis Sat. II, satirice vocavit, nec enim ita a medicis vocatur. *N. Faber.*

3. ***Et vocari cœp. Senec. Grandio.*** De hoc loco sudaverunt viri docti. Minore molimento et aptiore sensu leges: *et vocari cœpit Senecio Grandio. Aliquando invenit: ut in hac suasoria.* Quia semel dixerat, cupiisse illum grandia dicere, omnia probasse grandia, interjectis obiter quibusdam revertitur ad constitutum. *Aliquando*, inquit, *invenit*, nempe grandia; incidit in sensus grandes et

erit. Idem dixit : Ille qui classibus suis maria surripuit, qui terras circumscripsit, dilatavit profundum, novam rerum naturæ faciem imperat : ponat sane contra cælum castra [1], commilitones habebo deos.

SENIANUS multo potentius dixit : Terras armis obsidet, cælum sagittis, maria vinculis : Lacones, nisi succurritis, mundus captus est.

Decentissimi generis stultam sententiam [2] referam VICTORIS STATORII, municipis mei, cujus fabulis memoria dignissimis [3] aliquis suasoria occasione contradictionem sumpsit. At, inquit, trecenti sumus : et ita respondet, Trecenti, sed viri, sed armati, sed Lacones, sed ad Thermopylas. Nunquam vidi plures trecentos [4].

LATRO in hac suasoria, quum tractasset omnia quæ materia capiebat, posse ipsos et vincere, posse certe invictos reverti, et beneficio loci [5], tum illam sententiam : Si nihil aliud, erimus certe belli mora.

immanes. Qualis ille profecto, qui sequitur : *totus Xerxes meus erit.*

1. Olim. leg. *contra cælum astra.* Unius aut duarum litterarum additione emendabitur hic locus. Rectior enim erit si legamus, *Ponat sane contra cælum castra, commilitones habeo Deos*, vel *habebo Deos*. Xerxes enim sagittariorum multitudine Diis bellum indixisse, cælumque obsedisse visus est. Infra Controvers. V, « Ista trophæa non sunt Atheniensium, Deorum sunt. Illorum bellum fuit, illos Xerxes vinculis, illos sagittis persequebatur. » *N. F.*

2. *Decentissimi generis stultam sententiam.* Hæc quomodo conveniant, commodumque efficere possint sensum, apparet ex his Dialogi de Orat. cap. 25. *Nec refert, quod inter se specie differant* (oratores optimi sæculi) *quum genere consentiant. Schult.*.

3. *Dignissimis.* Hæc sunt illa, quibus Schottus libello *de claris apud M. Senecam Rhetoribus* de Statorio hoc exponit historiam : de quo nihil præterea reperias. *Schult.*

4. *Nunquam vidi plures trecentos.* Ita scribi vult Gronovius, atque significat : tam exiguum numerum tam magno robore. Sed egregiam, inquit, sententiam noster ineptissime expressit. — Legit autem Schultingius : *ad Thermopylas nusquam vidi pluris trecentos.* Scilicet : Thermopylæ natus erat trecentis locus : ubi illi esse invicta poterat manus, et magis etiam, quam si plures essent numero, quum ita angustæ nimis Thermopylæ fierent.

5. *Et beneficio loci.* Quum tres co-

Postea memini auditorem Latronis Abronum Silonem, patrem hujus Silonis, qui pantomimis fabulas [1] scripsit, et ingenium grande non tantum deseruit, sed [2] polluit, recitare carmen in quo agnovimus sensum Latronis in his versibus :

Ite agite, o Danai, magnum Pæana canentes :
Ite triumphantes, belli mora concidit Hector.

Tam diligentes tum auditores erant, ne dicam tam maligni, ut unius verba surripi non possent [3]. At nunc cuilibet orationes invertere tuto licet pro suis. Sed ut sciatis, sensum bene dictum, dici tamen posse melius, notate præ cæteris quanto decentius Virgilius dixerit hoc, quod valde erat celebre :

...... Belli mora concidit Hector.

Item [4] :

Quidquid apud duræ cessatum est mœnia Trojæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Graium
Hæsit.

dices Schotti *beneficia* exhibeant, cœpi credere, hic aliquid latere, quod esset eruendum. Eritque illud, nisi fallor, quod scripserat hoc loco auctor. *Hic beneficia loci. Tum*, etc. Ut significet, Latronem postquam dixerat posse certe non victos reverti, deinde executum esse quæ ab ipso loci situ commoda et beneficia exspectanda essent. Quod eo tetigit exemplo Seneca, quo posuit : *Descriptio Thermopylarum. Schult.*

1. *Silonis, qui Pantomimis fabulas scripsit.* Multos hic *Silones* agnosco: *Albutium Silonem, Caium et Gavium Silonem, et Pompeium Silonem.* Sed quis hic nominetur, non habeo dicere. *Schott.*

2. *Sed polluit.* Polluisse ingenium accipio, dum obscœna et turpia meditatur, ac scribit : unde mores et mentes non legentium tantum audientiumve corrumpuntur, sed auctorum etiam. *Schult.*

3. *Ut unius verba surripi non possent.* Ex oppositione colligo hic rescribendum : *ut uni versui verba surripi non possent.* Quia versui surripuerat Latro illud *Belli mora*, inde Silo Latronem ludens et ipse surreptis Virgilio verbis carmen illud composuit. Quo vero ex poeta petierit ista Latro ignorare me fateor. Conjicio, quod et innuere Seneca videtur, ex circumlatis, ut alibi vocat, vulgatisque sententiis fuisse, *Belli mora concidit Hector.* Atque inde quum suo accommodasset Latro proposito *Belli mora*, derisum eum et taxatum a Silone istis versibus.

4. *Item.* Schott. mallet *ita.* Locus autem Virg. est Æn. XI, 288, ubi Heyn.

MESSALA aiebat, hic Virgilium debuisse desinere[1]: quod sequitur,

Et in decimum vestigia rettulit annum,

explementum esse[2].

MÆCENAS hoc etiam priori comparabat.

Sed ut ad Thermopylas revertar, DIOCLES CARYSTIUS dixit:

A. PATRIUS dixit.

CORVO testimonium stuporis reddendum est[3] qui dixit: Quid si jam Xerxes ad nos suo mari[4] navigat, fugiamus antequam nobis terra surripiatur. Hic est CORVUS, qui quum tentaret scholam Romæ Summo illi, qui Judæos subegerat[5], declamavit controversiam, de ea, quæ apud matronas disserebat, liberos non esse tollendos, et ob hoc accusatur Reipublicæ læsæ. In hac controversia[6], sententia ejus hæc ridebatur. Inter pyxides et redolentis ani-

1. *Hic Virgilium debuisse desinere.* Eleganter *debuisse* pro *oportere, verisimile esse:* ut apud Martial. II, Epigr. LXXV de Leone: « Dedidicit pacem subito feritate reversa, Quanta nec in Libycis debuit esse locis. » *Schult.*

2. *Explementum esse.* Tale Nasonis judicium de versib. Varronis Atacini supra leges Controv. XVI. *Schott.* — Probat Heyn. ad Virg.

3. *Corvo testimonium stuporis reddendum est.* Ita loquitur, quasi ad fabulam alluderet, quæ est Phædro 13. Postrema sunt: « Tum demum ingemuit corvi deceptus stupor. » *Schult.*

4. *Suo mari. Suo*, inquit, *mari*, quod illius est in potestate, dum ingenti numero navium illius nondum nos ostendimus pares. Flori illud ab his non abhorret lib. II, cap. 6: « Cominus venit et pepulit (Hannibalem) in Campania sua. » *Schult.*

5. *Qui Judæos subegerat.* Cn. Pompeium accipio, fuit quum hic *Curtius* leg. suspicarer, quem Cn. Pompeio et C. Memmio hæsisse auctor est Suetonius, de Illust. Gramm. Ipsumque adeo Pompeium historici tradiderunt sub ipsum Civile bellum, quo facilius C. Curioni promptissimo juveni causam Cæsaris defendenti, contradiceret, repetiisse declamandi consuetudinem. M. Seneca a nomine *Pompeii* de industria abstinet, quod odiosum fortasse ea tempestate esset. *Schott.*

6. *In hac controversia.* An igitur suasoria hæc etiam est controversia? nemo id dixerit. Mihi sane suspicari venit in mentem, ab iis, qui ad præcedentia ista hæc pertinere male intelligebant, hanc vocem nobis obtrusam: quum *In hac suasoria* recte olim scriberetur. Ita bis fuerit ridi-

mæ medicamina constitit mitrata concio [1]. Sed si vultis, historicum quoque vobis fatuum dabo [2].

Thuscus ille, qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia exstincta est, majestatis reum fecerat, homo quam improbi animi, tam infelicis ingenii, quum hanc suasoriam declamaret, dixit: Exspectemus, si nihil aliud, hoc effecturi, ne insolens barbarus dicat: *veni, vidi, vici* [3], quum hoc post multos annos divus Julius victo Pharnace dixerit.

Durio dixit.

Andreas aiebat, Nicocratis Lacedæmonii insignem hanc sententiam fuisse futuram, si media interciderentur [4].

Sed ne vos diutius infatuem, qui prædixeram me Fusci Arellii explicationes subjecturum, finem suasoriæ faciam, quarum nimius cultus, et fracta compositio poterit vos offendere, quum ad meam ætatem [5] veneritis. In-

culus Corvus in hac suasoria: ut in sequenti Arellius Fuscus, vide eam in divisione. *Schult.*

1. *Mitrata concio.* Exigit nec tamen subtiliter, optimus Schottus: *myrtata*, an *myrrhata*, an *myrata*, an *mirata*, an denique *mitrata* legendum sit. Ego ex his *myrtatam* et *myratam* non ferre Latinum sermonem censeo; *miratam* in tam picta sententia ponere frigidum: *mitratam concionem*, ut de mulierum cœtu optime dici constat, ita forsan quærat aliquis, quomodo inter pyxides et fœtentis animæ medicamenta ponatur. Itaque cogitabam, an fuisset, *myrrata potio.* Si tamen illud malis, ut significet unguentatam et mitratam concionem, vel, mitratam concionem quum maxime se oblinentem, constitisse, per me licet. Idque sic redditum, sane risum meruit. *Gronov.*

2. *Historicum quoque vobis fatuum. Fatuum vocat* διὰ τὴν ἀμαρτηρησίαν, quæ Historicis magno dedecori, Poetis, ut vatibus, per Prolepsin conceditur. Hoc enim nomine honesto tegimus illorum ἀναχρονισμούς. *Schott.*

3. *Veni, vidi, vici.* Quia Pharnacem, Mithridatis fil. in Ponto intra quintum diem, quatuor, quibus in conspectum venit, horis Cæsar una profligavit acie. Suet. Tranquil. cap. 35 et 38. *Schott.*

4. *Si media interciderentur.* Superstes esset sententia Nicocratis, et res tota intelligi posset. *Schult.*

5. *Quum ad meam ætatem veneritis.* Filios appellat, Senecam Philosophum, Novatum et Melam. Et hos

terim non dubito, quin nunc vos ipsa, quæ offensura sunt, vitia delectent.

Suasoriarum libros Controversiis subjecisse jam docui (Cf. quæ supra dicta sunt pag. 37). Mox etiam vulgo editur : *Nam nunc vos ipsa*, et *delectant*. Membranæ copiosius sic : *Interim non dubito, quin nunc vos ipsa, quæ offensura sunt, vitia delectent. Schott.*

SUASORIA III.

Deliberat Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Calchante aliter navigari posse.

Arellii Fusci. Non in aliam conditionem Deus fudit æquora, quam ne omnis ex voto iret dies; nec ea sors mari tantum est, cæterum ipsa non sub eadem conditione sidera sunt. Alia negatis imbribus exurunt solum, et miseri cremata agricolæ legunt semina, et hæc interdum anno lex est : aliis serena clauduntur; et omne cælum nubilo grave; subsidit solum, et creditum sibi terra non retinet[1] : alias incertus sideribus cursus est, et variantur tempora, neque soles nimis urgent, neque ultra debitum imbres cadunt : quidquid asperatum æstu est, quidquid nimio defluxit imbre, invicem temperatur altero, sive ita natura disposuit, sive, ut ferunt, luna cursu gerit[2] : quæ sive plena lucis suæ est, splendensque pariter assurgit in cornua, imbres prohibet; sive occupata nubilo, sordidiorem ostendit orbem suum, non ante finit quam in lucem redit[3]; sive ne lunæ quidem ipsa potentia

1. *Et creditum sibi terra non retinet.* Ms. *terra sustinet.* Recte; id est, differt, reliquatur : non emittit ad diem. *Gronovius.*

2. *Sive (ut ferunt) luna cursu gerit.* Apparet non esse hæc integra. Velim *Lunæ ea cursu gerit.* Descendit deinde ad ventos. Vel, *Luna ea curso suo gerit.* Quod sensu commodius, sed longiuscule recedit a Mss. Nonnulli codices *fertur*, et *concursu*, quod non videtur aspernandum. Sed sic prior servanda lectio. *Schult.*

3. *Non ante finit quam in lucem*

est, sed flatus, qui occupavere [1] annum, tenent, quidquid bonum est [2]. Extra jussum Dei tutum [3] fuit adultero mare. At non potero vindicare adulteram? prior [4] est salus pudicæ. Ne quid virginitati hujus timerem, persequebar adulterum. Victa Troja virginibus hostium parcam : nihil adhuc virgo Priami timet [5].

Cestii Pii. Vos ego ad hæc, dii immortales, invoco, sic reclusuri estis maria [6] ? Obstate potius. Ne Priami quidem liberos immolaturus es [7]. Describe nunc tempestatem. Omnia ista patimur, nec parricidium fecimus. Quod hoc sacrum est, virginis deæ templo virginem occidere? libentius hanc sacerdotem habebit quam victimam.

Cornelii Hispani. Infestæ, inquit, sunt tempestates, et sæviunt maria : neque adhuc parricidium feci. Ista ma-

redit. Hæc corrupta sunt; nam infra eadem sententia cum Virgilii versibus quos imitatus est Fuscus, confertur iisdem verbis repetita, quo loci non *quam in lucem redit*, sed *quam vicem reddit*, legitur, nihilo tamen rectius. Ex versibus autem Virgilii apparet dicere velle lunam nubilo occupatam pluvias minari. Quasi scribendum esset, *sive occupata nubilo non ante finit, quam imbrem dedit*, aut aliquid simile. *N. Faber.*

1. *Occupavere annum.* Jam olim annotarunt eruditi, *annum* pro parte anni vere, æstate, autumno, hyeme usitatum esse antiquis. *Schult.*

2. *Quidquid bonum est.* Distingue et scribe : *sed flatus, qui occupavere annum, tenent. Quidquid horum est, extra jussum Dei est. Tutum fuit*, etc. Ex Erasmo et Pal. notavit Gruterus, *horum :* neque aliter editio Veneta. *Gronovius.* — Ed. Bip. Gronovium sequitur.

3. *Extra jussum Dei tutum.* Paulo post Cornelius Hispanus : « Ista maria si numine suo deus regeret, adulteris clauderentur. » Si autem dei voluntas his nulla interveniret, male Calchas interpretabatur, tempestatem, qua tenerentur Græci, iratæ Dianæ numine immissam, quæ nunc immolata Iphigenia placanda esset.

4. *Prior.* Hic pro « cæteris omnibus anteferenda; » sic Terent. Eunuch. I, 1; et Florus I, 16. *Schult.*

5. *Nihil adhuc virgo Priami timet.* Malim, *nihil adhuc virgines Priami timent.* Et mea filia adeo non est secura, ut et immolari eam velitis? *Schult.*

6. *Sic reclusuri estis maria.* Quæ claudebantur olim ex die tertio Eiduum Novemb. usque ad diem sextum Eidus Martias. Vegetius lib. IV, de re militari. *Schott.*

7. *Immolaturus es.* Tu Calcha. Ego enim prohibebo, et *victa Troja hostium*, etc. *virginibus parcam. Schult.*

ria si numine suo Deus regeret, adulteris clauderentur.

Marillii. Si non datur nobis ad bellum iter, revertamur ad liberos.

Argentarii. Iterum in malum familiæ nostræ fatale revolvimur, propter adulteram fratris liberi pereunt[1]; ista mercede[2] nollem reverti. At Priamus bellum pro adultero filio gerit[3].

DIVISIO. Hanc Suasoriam sic divisit Fuscus, ut diceret, etiam si aliter navigare non possent, non esse faciendum : et sic tractavit, ut negaret faciendum, quia homicidium esset, quia parricidium, quia plus impenderetur, quam peteretur; peti adulteram, impendi Iphigeniam : vindicari adulterium, committi parricidium. Deinde dixit, etiam si non immolasset, navigaturum : Illam enim moram naturæ maris et ventorum esse, deorum voluntatem ab hominibus non intelligi.

Hoc Cestius diligenter divisit. Dixit enim, deos rebus humanis non interponere arbitrium suum; si interponant, voluntatem eorum ab homine non intelligi : ut intelligatur, non posse fata revocari; si non sint fata, sacra profutura : si sint, non posse mutari.

Silo Pompeius, etiam si quod esset divinandi genus certum, auguriis[4] negavit credendum : quare ergo, si

1. *Propter adulteram fratris liberi pereunt.* Propter Helenam conjugem Menelai, qui Agamemnonis frater, inquit Schottus. Est aliquid, sed non totum : addendum enim, et propter Atrei uxorem adulteram Aeropen liberi Thyestæ. Mox lege, *gerit*, non *gerat*. Est enim antithesis. Sic apud nos fit : at apud Trojam sic amant filios patres, ut etiam pro adulteris bella gerant. Narratio est, non concessio. *Gronovius*.

2. *Ista mercede. Mercedem* vocant quocunque quid comparare nobis possimus, ut et *pretium :* hoc ab emptionis contractu, illud a locationis et conductionis petitum. *Schult.*

3. *Pro adultero filio gerit.* Venetus, aliique *gerat*, id est, gerere velit. Nedum ego propugnem salutem filiæ meæ, quæ nullam in se commeruit culpam, nullo se scelere obstrinxit. *Schult.*

4. *Auguriis negavit credendum.*

nescit Calchas, affirmat primum, et scire se putat[1]? Hic communem locum dixit in omnes qui affectarent scientiam : deinde irascitur sibi, invitus militat, quærit sibi tam magno testimonio[2] apud omnes gentes fidem.

In ea descriptione primum in hac suasoria Fuscus Arellius Virgilii versus voluit imitari. Valde autem longe petit, et pæne repugnat materiæ, certe non desideranti inseruit. Ait enim de luna, quæ sive plena lucis suæ est, splendensque pariter assurgit in cornua, imbres prohibet : sive occupata nubilo sordidiorem ostendit orbem suum, non ante finit quam vicem reddit[3]. At Virgilius hæc quantos implicius et beatius dixit!

> Luna revertentes quum primum colligit ignes,
> Si nigrum obscuro comprenderit aera cornu,
> Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.

Et rursus :

> Sin ortu in quarto[4] (namque is certissimus auctor)
> Plena, neque obtusis per cælum cornibus ibit.

Solebat autem ex Virgilio Fuscus multa trahere, ut Mæ-

Occurrit lepidum Marci Catonis Censorii dictum, « mirari se si augur auguri, aruspex aruspici occurrens non rideat, » notans artis vanitatem. Cicer. II, de Divinat. *Schott.*

1. *Affirmat primum, et scire se putat?* Vanitatem taxatam Calchantis voluit; sed, ut nunc sunt verba, valde id obscure factum. Cui non deesset lux et acumen, si voculam, quæ perisse videtur, inseras, legasque : *Quare ergo, si nescit Calchas, affirmat primum et dein scire se putat ? Schult.*

2. *Tam magno testimonio.* Nempe quod ab ipso regum rege Agamemnone erat profectum, qui vaticiniis hujus hominis se siverat commoveri, ut etiam de filia immolanda istius de sententia jam deliberaret.

3. *Non ante finit quam vicem reddit.* Ex versibus Virgilii apparet, hoc dicere Fuscum, lunam nubilo occupatam pluvias minari : quasi scribendum esset, *quam imbrem dedit.* Certe dicit hoc ipsum Fuscus, quod Virgilii versus monstrant eum velle dicere. Nempe dixerat ante, plenam suæ lucis imbres prohibere : nunc addit, nubilo occupatam non ante finire, puta imbres, quam evicerit illud nubilum, et rursus caput honestum terris ostenderit. Forte et *occultata* aut *occæcata* quam *occupata* malis. Nisi, quia scripti et editi veteres, *occurrit de nubilo*, reponas *occurrente nubilo. Gronovius.*

4. *Sin ortu in quarto.* Hic versus

cenati imputaret [1]. Totiens enim pro beneficio narrabat, in aliqua se Virgiliana descriptione placuisse : sicuti in hac ipsa suasoria dixit : Cur iste inter ejus [2] ministerium placuit? cur hoc os Deus elegit [3]? cur hoc potissimum sortitur poesis? quod tantum non impie aiebat se imitatum Virgilium [4], *Plena Deo?* Solet autem Gallio noster hoc aptissime ponere. Memini una nos ab auditione Nicetis ad Messalam venisse. Nicetes suo impetu valde Græcis placuit. Quærebat a Gallione Messala, quid illi visus esset Nicetes? Gallio ait, *Plena Deo* : quotiens audierat aliquem ex his declamatoribus, quos scholastici, [5] caldos vocant, statim dicebat, *Plena Deo*. Ipse Messala nunquam aliter eum ab hominis auditione venientem interrogabat, quam ut diceret : Numquid *Plena Deo?* Itaque hoc ipsi tam familiare erat, ut invito quoque excideret.

non legitur in scripto. Alter vero quomodo hodie in Virgilii cod. *Schott.* — Georg. I, 427, 432.

1. *Ut Mæcenati imputaret.* Explicat Petreius, ut si quando displicuisset, posset illi velut exprobrare suum poetam, in cujus imitatione non placuisset. Male : nec intellexit, quid esset *imputare*. Vult autem Seneca, ut Mæcenati Maronis amatori per hæc se venditaret. *Gronovius.*

2. *Cur iste inter ejus*, etc. Nihil video in his Virgilianum : ipsa etiam putida Latinitas est : nec viam video qua liberare vitiis hunc locum et Virgilianum facere possim, nisi *nos* particulam interponere liceat, tanquam temporum injuria exturbatam. Ita scribam : *Cur triste inter nos ejus ministerium placuit?* Virg. Æn. VI, 222 : « Pars ingenti subiere feretro, Triste ministerium » sepeliendi. Quod hic Arellius transtulit ad eum, qui causa est cur Iphigenia immoletur, pse eam etiam immolaturus, atque hoc sensu placuisse ista *triste ministerium*. *Schult.*

3. *Cur hoc os Deus elegit?* Ore vatum suorum loqui deos crediderunt etiam gentiles, quod minus mirum, quum etiam fibris pecudum, item avium volatu persuadere sibi potuerint, deos hominibus suam declarare voluntatem. *Schult.*

4. *Imitatum Virgilium*, *Plena Deo?* Versum Virgilii in quo legantur hæc verba, frustra quæsivi ; aliquid tale habetur sexto Æneidos, sed non iis verbis, nec tamen memoria labi in fabula tam celebri et trita noster auctor potuit : lapsumque non esse indicio est Ovidii versus ex Medea tragœdia, quam unam illum composuisse Quintilianus et Tacitus fidem faciunt : et Tertullianus de præscript. adversus hæreticos ex Virgilio plenissime expressisse, ut inde appareat Virgilii opera ad nos integra non pervenisse. *N. Faber.*

5. *Caldos.* Caldum potius quam

Apud Cæsarem quum mentio esset de ingenio [1] Haterii, consuetudine prolapsus dixit : Et ille erit *Plena Deo*. Quærenti deinde quid hoc esse vellet, versum Virgilii retulit, et quomodo hoc semel sibi apud Messalam excidisset; et nunquam postea potuisset excidere [2]? Tiberius ipse Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, atque delectatus est fabula Gallionis : hoc autem dicebat Gallio, Nasoni suo [3] valde placuisse : itaque fecisse quod in multis aliis versibus Virgilius fecerat, non surripiendi causa, sed palam imitandi, hoc animo ut vellet agnosci : esse autem in tragœdia[4] ejus : Feror huc illuc, ut *Plena Deo*. Jam vultis ad Fuscum revertar, et descriptionibus ejus vos satiabo. Hæc potissimum ex his quas in similitudinis tractatione[5] posuit, quum diceret omnino non concessam futurorum scientiam.

calidum dicebant Augusti sæculo. Ipse etiam Augustus per Epistolam C. Cæsarem nepotem coarguit, quod is calidum scripsisset; odiosum enim esse hoc vocabulum, et περίεργον putavi. Quintilianus lib. I, cap. 10, auctor. *N. Faber*.

1. *Ingenio Haterii*. De quo vide Controv. 13, in extrem. *Schott*.

2. *Nunquam.... potuisset excidere*. Lusit acute in ambiguo : nam *excidunt* quæ per imprudentiam efferimus : et quæ memoria non retinet.

3. *Nasoni suo*. Cujus etiam exstat Elegia lib. IV de Ponto ad eumdem Gallionem. *N. Faber*.

4. *In tragœdia*. *Medea* haud dubie. Hanc enim scripsisse Nasonem docet Fabius, Institut. lib. X. *Schott*.

5. *Quas in similitudinis tractatione*. Lego, *quas in simili tractatione posuit*. Nam quæ sequitur Suasoria, de Deorum providentia, scientiaque futuri tractat. *N. Faber*.

SUASORIA IV.

Deliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, quum denuntiatum esset illi responso auguris periculum.

Arellii Fusci. Quis est qui futurorum scientiam sibi vindicet? novæ oportet sortis sit, qui jubente Deo canat; non eodem contentus sit utero [1], quo imprudentes [2] nascimur: quamdam imaginem Dei præferat, qui jussa exhibeat Dei; sic est. Tantum enim regem, tantique rectorem orbis esse in metu cogit: magnus iste et supra humanæ sortis habitum oportet sit, cui liceat terrere Alexandrum: ponat iste suos inter sidera patres, et originem cælo trahat: agnoscat suum vatem Deus, non eodem claudatur vitæ fine [3], ætate magna extra omnem futurorum necessitatem [4] caput sit, quod gentibus futura præcipiat. Si vera sunt ista, quid ita non huic studio servit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deosque, qua licet, visimus? quum pateant nobis sidera, et interesse numinibus liceat, quid ita inutili desidemus facundia: aut periculosis atteritur armis manus? an melius alio pignore [5] quam futuri scientia, ingenia surrexe-

1. *Non eodem contentus sit utero.* Aurelii codex, *conceptus*: sed illud pluribus probatum non mutem. *Schult.*

2. *Imprudentes.* Opposite hoc dictum ad vates, qui, si veri, merito supra cæteros *prudentes* perhibentur. Unde κατ' ἐξοχὴν ii *videntes* in sacris litteris nominantur. *Schult.*

3. *Non eodem claudatur vitæ fine.* De Mosis exitu historiam hæc revocent alicui in mentem. *Schult.*

4. *Extra omnem futurorum necessitatem.* Lego: *Fatorum necessitates*, id est, calamitates et mortem. Sæpe *fata* ponuntur, quatenus quid mali sunt allatura. Unde est, quod sæpe occurrunt pro ipsis malis, ad quæ ducunt aut cogunt. Tacit. *necessitas* Hist. lib. II, c. 1, mors necessaria subeunda, et ad quam jussu alicujus sumendam cogimur. *Schult.*

5. *An melius alio pignore.* Pignori incumbentes securi sumus. Ita arti-

rint? Qui vero in media se, ut prædicant, fatorum misere pignora, natales inquirunt, et prima [1] mediorum annorum habent nuntia, quo ierint motu sidera, in quas discurrerint partes: contrane Deus steterit[2]: an placidus affulserit sol[3]: an plenam lucem, an initia surgentis acceperint: an abdiderit in noctem obscurum caput luna: Saturnus nascentem[4], an ad bella Mars militem, an negotiosum in quæstus Mercurius exceperit: an blanda annuerit nascenti Venus, an ex humili in sublime Jupiter tulerit: existimant tot circa unum caput tumultuantes Deos[5]? Futura nuntiant. Plerosque dixere victuros: et nihil metuentes oppressit dies[6]. Aliis dedere finem propinquum: at illi superfuere. Egentes inutilis animæ, felices nascentibus annos spoponderunt: at fortuna in omnem properavit injuriam; incertæ enim sortis vivimus: unicuique ista pro ingenio finguntur, non ex scien-

bus præditi, tanquam telo muniti et certi adversus injurias fortunæ esse possumus. Qua causa artem et scientiam pignori videtur comparasse, et pro iis posuisse. Eadem origine mox *fatorum pignora* themata vocat, sive constellationes geniture. *Schult.* — Quia, quæ quidem astrologorum est sententia, per ista de fatis, quæcumque eventura sunt nobis secunda atque adversa, certi sumus.

1. *Mediorum.* Venetus aliique *meliorum*, quod mihi viam ad verum investigandum, ait Schottus, ostendit: scilicet *reliquorum*.

2. *Contrane deus steterit.* Suspicor: *Contrane deos*, i. sidera. Ut fuerit Sol in oppositione; paulo ante: «Cur non ab infantia rerum naturam deosque qua licet visimus? quum pateant nobis sidera, et interesse numinibus liceat.» Paulo post etiam planetas deos appellat: quorum nullum non pro numine gentiles coluerunt. *Schult.*

3. *An placidus affulserit sol.* Veneta: *effulserit.* Ita et in Frob. esse testis Schottus: quod non facile damnem. In conjunctione intelligitur fuisse sol, atque inde suos fudisse splendidissimos siderum omnium radios. *Schult.*

4. *Saturnus nascentem.* Nihil hic, quod olim credidi, deest, auctore eo, quem sæpius laudo, Covar. cod. optimo. De planetarum vi in hæc corpora inferiora, Manilius, Julius Firmicus, Cicero in somnio Scipionis et alii. *Schott.*

5. *Existimant tot circa unum caput tumultuantes Deos.* Legi vult Schultingius ut omnis tollatur difficultas, pro his illa: *existimantne tot circa unum caput tumultuari deos futura nuntiantes?*

6. *Oppressit dies.* Ita Florus *diem*

tiæ vi. Deerit aliquis toto orbe locus qui te victorem non viderit? Babylone cluditur, cui patuit Oceanus.

DIVISIO. In hac suasoria nihil aliud tractasse Fuscum scio, quam easdem, quas supra retuli, quæstiones, ad scientiam futuri pertinentes. Illud quod nos delectavit, præterire non possum. Declamitabat[1] Fuscus Arellius contróversiam de illa, quæ posteaquam ter mortuos pepererat, somniasse se dixit, ut in luco pareret. Valde in vos contumeliosus fuero[2], si totam controversiam, quam ego intelligo me dicere, Fuscus declamaret, et a parte avi non agnoscentis puerum, tractaret locum contra somnia, et deorum providentiam, et male de magnitudine deorum dixisset mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret. Summis clamoribus dixit illum Virgilii versum :

> Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
> Sollicitat.......

Auditor Fusci quidam, cujus pudori parco, quum hanc suasoriam de Alexandro ante Fuscum diceret, putavit æque belle poni versum eumdem; dixit :

> Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
> Sollicitat.......

Fuscus illi ait : Si hoc dixisses audiente Alexandro, scires apud Virgilium et illum versum esse :

> Capulo tenus abdidit ensem.

Et quia soletis mihi molesti esse de Fusco, quid fuerit,

pro clade dixit, lib. IV, 12, 35.

1. *Declamitabat.* Scribe : *declamitaverat*, ne quid te turbet temporis ratio. *Schult.*

2. *Valde in vos contumeliosus fuero.* Contumeliosum enim est, si quis ea referat ingenuis, unde dentur in ruborem. Cujus generis nonnulla in illa Arellii Fusci late exsequi et describere rem amantis, controversia fuisse significat Seneca : quare partem tantum illius huc pertinentem, et pudori filiorum parcentem reddit. *Schult.*

quare nemo videretur dixisse cultius, ingeram vobis Fuscinas[1] explicationes. Dicebat autem suasorias libentissime, et frequentius Græcas, quam Latinas.

HYBREAS in hac suasoria dixit: Οἷον ἔσχηκε Βαβυλὼν μάντιν ὀχύρωμα[2].

1. *Fuscinas explicat. Fuscinas* τῷ *Fuscianas* vetus liber præfert conformata voce: ut a *Nigér, Nigrinus; Albus, Albinus; Agrippa, Agrippina;* et *pellis leonina* et *lupina*. At vero *Thermæ Neronianæ*, et *Titianæ*, qua de re Velium Longum scripsisse libellum refert Fl. Carisius Sosipater.

2. Οἷον ἔσχηκε Βαβυλὼν μάντιν ὀχύρωμα. Schottus vertit: Qualem habuit Babylon vatem pro munimento. Vertendum erat: Quale munimentum, vel, quali pro munimento Babylon habuit vatem! Qui nempe vaticinio suo quantum in ipso erat, prohibuit, ne Babylona intraret Alexander, cujus ingressu illa jugum quoddam acceptura erat. *Schult.*

SUASORIA V.

Deliberant Athenienses, an trophæa Persica tollant, Xerxe minante rediturum se, nisi tollerentur.

ARELLII FUSCI. Pudet me victoriæ vestræ: sic fugatum creditis Xerxen, ut reverti possit? tot cæsa millia, nihil ex hac acie relictum minanti, nisi quod vix sequi fugientem possit; totiens mersa classis. Quid Marathona, quid Salamina referam? Pudet dicere; dubitamus adhuc, an vicerimus. Xerxes veniet? At nescio quomodo languet circa memoriam jacturæ animus[1], et disturbata arma non repetit. Prior enim metus, futuri pignus esset[2]; amissa,

1. *Languet circa memoriam jacturæ animus.* Id verum esse domi plerique docti sumus. Xerxi id eventurum satis constabat, quum eos, qui libidinem dominandi causam belli habent, quorum in numero nomen profiteri suum Xerxes debuit, necesse sit multo magis turbari et exanimari, quum adversam conatibus et ambitioni habuerunt fortunam; et insignes cladibus redire sunt coacti. Ad amissos milites etiam *jacturam* retulit Justin. lib. II, 5. *Schult.*

2. *Prior enim metus, futuri pi-*

ne audeat, amissurum monent. Ut in gaudia interdum surgit animus, et spem ex præsenti metitur [1], ita adversis frangitur. Omnis est[2] sic animum dies, ubi ignominia spem premit, ubi nullam meminit aciem, nisi quæ fugerat; errat circa damna sua, et quæ male expertus est, vota deponit. Si venturus esset, non minaretur. Suis ira ardet ignibus, et in pacta non solvitur[3]. Non denuntiaret, si venturus esset, neque armaret nos nuntio, nec instigaret victricem Græciam, nec sollicitaret arma felicia : magis superveniret improvidis; nam et arma indenuntiata movent[4]. Quantumcumque Oriens valuit, primo in Græciam impetu effusum est : hoc ille numero ferox, et in deos arma tulerat; exstincta tot ante Xerxen millia, tot sub ipso jacent; nulli, nisi qui fugerunt, supersunt. Quid dicam Salamina[5]? Quid Cynægyron referam? et te, o Polyzele? et hoc agitur, an viceris? Hæc ego trophæa deposui, hæc in totius Græciæ conspectu statui, ne quis timeret Xerxen minantem. Me miserum, pugnante Xerxe trophæa posui, fugiente tollam? Nunc Athenæ vincimur;

gnus esset. Vox *pignus* ab ingenio Eruditorum esse credo : si a libris, probem, *pignus est*, pro *esset*. Quod jam et Faber notavit. In Veneta est: *futuri regni is esset*. Simile ex suis notant Schottus et Aurelius; unde conjeci : *Prior enim metus futuri regi isti est*. Illud *Prior* intelligo ut Suasor. 3 itidem in verbis Arellii : « At non potero vindicare adulteram, prior est salus pudicæ. » Sensus igitur est metu correptum esse Xerxem, eoque commoveri magis et duci, quam spe ulla futuri. Quod non intellexerunt vocem *prior*, hinc prima mali labes huic loco. *Schult.*

1. *Spem ex præsenti metitur. Ex præsenti*, inquit, quum res adhuc nullis adversæ fortunæ incommodis conflictatæ sunt, et nihil futura et vicissitudines rerum humanarum cogitantur. *Schult.*

2. *Est.* Illud *est* hic ponitur pro *edit*; sicut in Virg. Æn. IV, 66.

3. *Et in pacta non solvitur.* Si vere ardesceret Xerxes, non paratum se pacisci ostenderet trophæis sublatis. Et sic scriptus codex. *Gronov.*

4. *Movent.* Legi volunt alii *moveret*, alii *muvent*, alteri *moveret*, plures *movit*. Litem dijudicent eruditi.

5. *Quid dicam Salamina?* Huc pertinet illud Ciceronis Tusculan. I: « Ante Salaminiam ipsam Neptunus obruet, quam Salaminii trophæi me-

non tantum credetur rediisse, sed vicisse Xerxes. Non potest Xerxes, nisi per nos, trophæa tollere. Credite mihi, difficile est attritas opes recolligere, et spes fractas novare, et pœnitenda acie[1] in melioris eventus fiduciam surgere.

CESTII PII. Inferam, inquit, bellum; alia mihi trophæa promittit. Potest major venire, quam victus est?

ARGENTARII. Non pudet vos? pluris trophæa vestra Xerxes æstimat, quam vos[2]?

DIVISIO. FUSCUS sic divisit. Etiam si venturus est Xerxes, nisi tollimus, non sunt trophæa tollenda. Confessio servitutis est, jussa facere: si venerit, vincemus; hoc non est diu colligendum; de eo dico, vincemus quem vicimus. Sed nec veniet quidem; si venturus esset, nec denuntiaret. Fractus est et viribus et animo.

CESTIUS et illud dicit, quod in prima parte tractavit, non licere Atheniensibus trophæa tollere: commune in illis jus[3] totius Græciæ esse; communem victoriam, commune bellum fuisse; deinde nefas quidem esse: nunquam factum, ut quisquam consecratis virtutis suæ [4] operibus manus adferret. Ista trophæa non sunt Atheniensium, deorum sunt; illorum bellum fuit; illos Xerxes vinculis, illos

moriam: prius Bœotiæ Leuctra tollentur, quam pugnæ Leuctricæ gloria.» Illud Themistocles erexit; hanc Epaminondas peperit. *Schott.*

1. *Et pœnitenda acie.* Si scribas, *et ex pœnitenda acie*, sensus his inerit. *Schult.*

2. *Pluris trophæa vestra æstimat, quam vos.* Vos enim faciles iis tollendis estis; ille vero hoc egregium et magnificum ita sibi ducit, ut nihil præterea cupiat optetque. *Schult.*

3. *Commune in illis jus.* Ita in definitione tutelæ: *vis ac potestas in capite libero;* quod ex legibus 12 tabb. sumptum. Vide Comment. ad Plauti Amphitr. I, 1, 25 et IV, 3, 14. *Schult.*

4. *Consecratis virtutis suæ operibus. Consecratis* dicit; nam et mox trophæa deorum esse pronuntiat; et propria id quidem hic ratione demonstrat. Trophæa tamen generatim in numero rerum diis dedicatarum habuerunt. Quare evertere ea nefas putabant. *Schult.*

sagittis persequebatur; hæc omnia ad impiam et superbam Xerxis militiam pertinent. Ecquid? ergo bellum habebimus? Habebimus; etsi Xerxen removebis, invenietur alius hostis. Nunquam magna imperia otiosa. Omnium bellorum [1] prospere ab Atheniensibus gestorum. Deinde non erit bellum. Xerxes enim non veniet; multo timidiores esse qui superbissimi fuerint [2]? Novissime, ut veniat, cum quibus veniet? reliquias victoriæ nostræ [3] colliget : illos adducet, quos priore bello quasi inutiles reliquias [4] novit, si qui ex fuga consecuti sunt. Nullum habet militem, nisi aut fastiditum, aut victum.

Argentarius his duobus contentus fuit : aut non venturum Xerxen, aut non esse metuendum, si venerit. His solis institit : et illud dixit quod excerptum est [5] : Tollite, inquit, trophæa. Si vicisti, quid erubescis? si victus es, quid imperas? Locum movit non inutiliter : judicare quidem se, neque Xerxen, neque jam quemquam Persarum ausurum in Græciam effundere [6] : sed eo magis ipsis trophæa tuenda, si quis unquam illinc venturus hostis esset,

1. *Omnium bellorum.* Video deesse aliquid, addoque, *Omnium bellorum pudet prospere ab Atheniensibus gestorum*; et statim *Multo timidiores sunt, qui superbissimi fuerint. Schott.* — Suppleri vult Schultingius *hic exitus.*

2. *Multo timidiores.... fuerint.* Schultingius deesse putat *scilicet*, atque *scilicet* intelligendum *scire licet.* — Addunt quidam *an nescitis?* ait Schottus, sed nihil mutandum est nec addendum.

3. *Reliquias victoriæ nostræ.* Quibus nostra victoria pepercit.

4. *Quasi inutiles reliquias.* Sunt qui verbum *reliquias* hoc loco sicuti redundans delent.

5. *Et illud dixit, quod excerptum est.* Nempe ex aliis, quæ de Victore Statorio hac super re disseruit. Ita Suasor. 2 : « Occasione contradictionem sumpsit. » Ubi diximus. Nisi *exceptum* scribendum. Suasor. 6 : « Et illa sententia valde excepta est. Roga, Cicero, exora unum ut tribus servias. » Controv. 9 : « Hæc in hoc loco quum diceret, excepta sunt. » Controv. 11 : « Hæc illo dicente excepta memini. » Controv. 31 : « Hoc loco dixit Gallio illam sententiam, quæ valde excepta est. » *Schult.*

6. *Effundere : sed eo magis.* Ita ex conjectura Schottus edidit : alii olim *effundere se, ideo*; quod non congruit cum sequentibus.

ut conspectu trophæorum animi militum accenderentur, hostium frangerentur.

Blandus dixit : Repleat ipse prius hiatus, et maria in antiquam faciem reducat. Apparere voluit posteris quemadmodum venerit : appareat etiam quemadmodum redierit.

Triarius omni dimissa divisione, tantum exultavit quod audierit Xerxen venire ad se, ipsis novam victoriam, nova trophæa.

Silo Pompeius venusto genere sententiæ usus est. Nisi tollitis, inquit, trophæa, ego veniam : hoc ait Xerxes, Nisi hæc trophæa tollitis, alia ponetis [1].

Alteram partem solus Gallio declamavit, et hortatus est ad tollenda trophæa. Dixit, gloriæ nihil detrahi : mansuram enim memoriam victoriæ quæ perpetua esset : ipsa trophæa et tempestatibus et ætate consumi : bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro conjugibus, pro liberis ; pro re supervacua, et nihil nocitura si fieret, non esse suscipiendum. Hic dixit, utique venturum Xerxen, et descripsit adversus ipsos deos tumentem : deinde habere illum magnas vires : neque omnes illum copias in Græciam produxisse, nec omnes in Græcia perdidisse : timendam esse fortunæ varietatem : exhaustas esse Græciæ vires, nec posse jam pati alterum bellum; illi esse immensam multitudinem hominum. Hoc loco disertissimam sententiam dixit, quæ vel in oratione, vel in historia ponitur [2] : Diutius illi perire possunt, quam nos vincere.

1. *Alia ponetis.* Ita interpretatur, quasi Xerxes minaretur, Athenienses, nisi tollerent trophæa, alia posituros : quum intelligi velit, ita eventurum sine dubio, ut vinceretur Xerxes, si bellum inferret, eoque nomine alia trophæa excitarentur. *Schult.*

2. *Quæ vel in oratione vel in historia ponitur.* Scribe : *ponatur.* Atque ex his intelliguntur illa Controv. 8 : « Diocles Carystius dixit sententiam, quæ non in declamatione tantum posset placere, sed etiam in solidiore aliquo scripti genere. » *Schult.*

SUASORIA VI.

Deliberat Cicero, an Antonium deprecetur.

Q. Haterius. Sciant posteri[1] potuisse Antonio servire remp., non potuisse Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius: in hac causa etiam Ciceronem verba[2] deficient. Crede mihi, quum diligenter te custodieris, faciet tamen Antonius quod Cicero tacere non possit. Si intelligis, Cicero, non dicit, Roga ut vivas: sed, Roga ut servias. Quemadmodum autem hunc senatum intrare poteris, exhaustum crudeliter, repletum turpiter? Intrare autem tu senatum voles, in quo non Cn. Pompeium visurus es, non M. Catonem, non Lucullos, non Hortensium, non Lentulum atque Marcellum: non tuos, inquam, Coss. Hirtium et Pansam[3]? Cicero, quid in alieno seculo tibi? Jam nostra peracta sunt[4]. M. Cato solus maximum vivendi moriendique exemplum, mori maluit quam rogare: nec erat Antonium rogaturus, et illas usque ad ultimam diem puras a civili sanguine manus, in se infestas, acer-

1. *Sciant posteri.* Sic Horat. l. II Carminum: « Bacchum in remotis carmina rupibus Vidi docentem: credite, posteri. » *Schott.* — Et Quintius Capitolinus apud T. Livium, vituperandi causa, « Hoc vos scire, hoc memoriæ posteris traditum iri Æquos et Volscos vix Hernicis modo pares, ... ad mœnia urbis Romæ armatos impune venisse! »

2. *Verba deficient.* Alludit ad illud Ciceronis Epistola 11, lib. II, ad Famil. « Putares ne unquam accidere posse, ut mihi verba deessent? » Et lib. XIII, Epist. LXIII: « Non putavi fieri posse, ut mihi verba deessent: sed tamen in C. Lenio commendando desunt. » *Schott.*

3. *Non tuos Coss. Hirtium et Pansam.* Anno U. C. 710, Coss. C. Vibius Pansa, A. Hirtius, quo M. Tullius a C. Popilio Lænate et M. Antonii jussu, impie est interfectus: qui et familiariter eo usi sunt, et seniorem declamantem audiverunt. Hinc et discipulos grandesque prætextatos vocabat: ut auctor est Suetonius, de Claris Rhetoribus. *Schott.*

4. *Jam nostra peracta sunt.* Fatetur id Cicero ad Brutum Epist. II:

rime armavit. Scipio, quum gladium ponere[1] jussus foret, dicitur abdidisse in se; quærentibus qui in navem transierant militibus imperatorem : *Imperator*[2], inquit, *bene se habet*. Victus vocem victoriæ misit. Vetat, inquit, Milo rogari judices[3] : vir clarissimus nunc et Antonium rogat[4].

Porcii Latronis. Ergo loquitur imperator Cicero, ut non timeat Antonius : loquatur unquam Antonius, ut Cicero timeat? Civilis sanguinis Sullana sitis[4] in civitatem redit, et ad triumviralem hastam pro vectigalibus, civium Romanorum mortes locantur. Injusta bella [5]albo Pharsalica, ac Mundensis Mutinensisque ruina vincitur,

« De me possum idem quod Plautinus pater in Trinummo : Mihi quidem ætas acta ferme est : tua istud refert maxime.» *Schott.*

1. *Scipio quum gladium ponere.* Eadem fere in illa, quam laudavi Senecæ Epistola quarta et vicesima, Livii Epitoma 114. Et Valer. Max. lib. III, Pompeium, simul navem, qua vehebatur, captam esse a Cæsarianis conspexisset, non se abdidisse, sed in gladium incubuisse; annus is erat 707 post R. C. *Schott.*

2. *Imperator.* Sic enim in Africa appellatus est, ut Cæsar Commentario 3 belli civilis refert : « His temporibus, inquit, Scipio detrimentis quibusdam circa montem Amanum acceptis, sese Imperatorem appellaverat. » Et antiquis nummis hoc elogium inditum : Q. Metellus Scipio Imp. *Schott.*

3. *Vetat, inquit, Milo rogari judices.* Hæc verba non invenies in Miloniana, sensus tamen idem habetur, initio statim Epilogi ejus orationis. *N. Faber.* — Vocabulum *Milo* interpretis. Scripserat auctor : *Vetat, inquit, rogari judices vir clarissimus : nunc et Antonium rogat. Inquit*, intellige Cicero in Miloniana, sensu potius quam verbis. *Vir clarissimus*, Milo. *Gronov.* — *Nunc et Antonium rogat.* Quidam conjecerunt legendum esse *roga*; quod Schottus non respuit.

4. *Sullana sitis.* Sulla enim primus proscriptionis tabulas proposuit. Val. Max. lib. IX, cap. 2, et scriptor de viris illustrib. cap. 75. *Schott.*

5. *Injusta bella albo.* Hæc quoque scriptura veteris libri, nisi quod primam vocem in duas diduxerat : corruptum sane locum jurare liquet, et haud scio an, si *injusta* legas, feceris meliorem : vel *vincuntur*, ἀπὸ κοινοῦ repetendum. *Injusta bella albo*, hoc est, proscriptionis tabulis, *superantur*. Vidi qui illa *locantur. Injusta bella*, sic concinnande putarent : *vocatur in jus tabella. Albo Pharsalica*, etc. Petr. Nunnesius sic interpungendum censuit : *Injusta bella : albo Pharsalica, ac Mundensis, Mutinensisque ruina vincitur*, q. d. Injusta sunt bella civilia. Ruina Pharsalica, etc. albo vincitur, id est, proscriptorum numero. *Schott.*

consularia capita auro rependuntur[1]. Tuis verbis, Cicero, utendum est : *O tempora, o mores*[2] ! Videbis ardentes crudelitate simul ac superbia oculos : videbis illum non hominis, sed belli civilis vultum : videbis illas fauces per quas Cn. Pompeii bona[3] transierunt, illa latera, illam totius corporis gladiatoriam firmitatem : videbis illum pro tribunali locum, quem magister equitum, cui ructare turpe erat, vomitu fœdaverat. Supplex accidens genibus deprecaberis, et ore cui se debet salus publica, humilia in adulationem verba submittes? Pudeat[4] Verrem quoque, quia proscriptus fortius perit.

Cyri Marillii Æsernini[5]. Occurrat tibi Cato tuus, cujus a te laudata mors est. Quidquam ergo tanti putas, ut vitam Antonio debeas?

Cestii Pii. Si ad desiderium populi respicis, Cicero, quandoque perieris, parum vixisti : si ad res gestas, satis vixisti[6] : si ad injurias fortunæ et præsentem reipublicæ

1. *Consularia capita auro rependuntur.* Significat, credo, historiam de Lænate. Allato enim a C. Popilio Lænate Tribun. militum capite Ciceronis ad M. Antonium in foro sedentem coronatum eum, deciesque centena millia HS præmii loco accepisse, auctor Appianus. Nisi forte respexit ad priora bella civilia, quibus C. Gracchi caput a Septimuleio ad L. Opimium relatum, auro expensum, et propter avaritiam infuso plumbo gravius effectum. Plinius lib. XXXIII, cap. 3. Plutarchus in Gracchis. Val. Maxim. lib. IX, cap. 4, et scriptor noster de viris illustribus, cap. 65. *Schott.*

2. *O tempora, o mores.* Non semel usurpavit Cicero Catilinaria prima, et Verrina 6, unde Martialis lib. IX Epigr. : « Dixerat, o mores, o tempora, Tullius olim, Sacrilegum strueret quum Catilina nefas. » *Schott.*

3. *Cn. Pompeii bona.* Quæ sub hasta Cæsaris emerat M. Antonius. *Schott.*

4. *Pudeat Verrem*, etc. Lego ut omnis rerum verborumque tollatur difficultas; *pudet Verrem quoque quod a te proscriptus non fortius periit. Schult.*

5. *Cyri Marillii Æsernini.* Error ex notis; legendum enim existimo, *Claudii Marcelli Æsernini*; de quo inf. in controversiis. *N. Faber.*

6. *Si ad res gestas, satis vixisti.* Dixerat hoc extrema Philipp. I: « Mihi fere satis est quod vixi vel ad ætatem, vel ad gloriam. Huc si quid accesserit, non tam mihi, quam vobis, reique publicæ accesserit. » Et pro M. Marcello, Cæsaris illam præclarissimam et sapientissimam vocem invi-

statum, nimium diu vixisti: si ad memoriam operum tuorum, semper victurus es.

Pompeii Silonis. Scias licet, tibi non expedire, vivere, si Antonius permittit ut vivas. Tacebis ergo proscribente Antonio, et rempublicam laniante, et ne gemitus quidem tuus liber erit? Malo populus Romanus mortuum Ciceronem, quam vivum desideret[1].

Triarii. Quæ Charybdis[2] est tam vorax? Charybdin dixi; quæ si fuit, animal unum fuit. Vix medius fidius Oceanus tot res tamque diversas uno tempore absorbere potuisset. Huic tu sævienti putas Ciceronem posse subduci?

Arellii Fusci. Ab armis ad arma discurritur: foris victores, domi trucidamur; dum in sanguine intestinus hostis incubat, quis non hoc populi Romani statu, Ciceronem, ut vivat, cogi putat? Rogabis, Cicero, turpiter Antonium; frustra. Non te ignobilis tumulus abscondet: idem virtutis tuæ qui finis est immortalium humanorum operum; custos memoria quæ mansuri vita perpetua est, in omnia te secula sacratum dabit. Nihil aliud intereidet quam corpus fragilitatis caducæ, morbis obnoxium, casibus expositum, proscriptionibus objectum. Animus vero divina origine haustus, cui nec senectus ulla, nec mors, onerosi corporis vinculis exsolutus, ad sedes suas et cognata sidera[3] recurret. Et tamen si ad ætatem annorum-

tum se audisse ait: « Satis diu vel naturæ vixi, vel gloriæ. » Et Tuscul. I: « Nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere. » Infr. Seneca: « Satis illum vixisse sibi, Reip. parum. » *Schott.*

1. *Quam vivum desideret.* Malo, inquit, optari Ciceroni mortem potius, quam vitam in servitute, dedecoris plenam. *Schott.*

2. *Quæ Charybdis.* Et hæc ex Philippica II, sed postrema paulo diversa: « Oceanus medius fidius, vix videtur, tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse. » Sic fere in Mureniana Comitia *Euripo*, et *freto* comparat. *Schott.*

3. *Ad sedes suas et cognata sidera.* Platonicum hoc, et a Cicerone ex-

insectatio temporum fuit; deinde moriendum est : ille enim[1], se sua sponte conficeret, quia moriendum esset, etiam si mori noluisset : graves odiorum causas[2] esse : maximam causam proscriptionis ipsum esse Ciceronem. Et solus ex declamatoribus tentavit dicere, non unum illi esse Antonium infestum. Hoc loco dixit illam sententiam : Si cui ex triumviris non es invisus, gravis es. Et illa sententia valde excepta est : Roga, Cicero, exora unum, ut tribus servias.

Cestius sic divisit : Mori tibi utile est, honestum est, necesse est, ut liber et illibatæ dignitatis consummes vitam. Hic illam sententiam dixit audacem : Ut numereris cum Catone[3], qui servire nec Antonio quidem nondum domino potuit.

Marcellus hunc sensum de Catone melius : Usque eone omnia cum fortuna populi Romani conversa sunt, ut aliquis deliberet, utrum satius sit vivere cum Antonio, an mori cum Catone?

Sed ad divisionem Cestii revertamur. Dixit utile esse, ne etiam cruciatus corporis pateretur : non simplici illum modo periturum, si in Antonii manus incidisset; et in hac parte quum descripsisset contumelias insultantium Ciceroni, et verbera et tormenta, dixit illam multum lauda-

dum esset de sæculo, etsi nulla necessitas alia premeret, aut cogeret. *Schult.*

1. *Deinde moriendum est : ille enim.* Diu quis sudabit, priusquam horum investiget sensum. Corrupta sunt : hinc illæ tenebræ. Lege : *Deinde quia moriendum esset; viles enim* (nedum id Ciceroni faciendum) *se sua sponte conficere, quia moriendum esset, etiamsi mori noluissent. Graves,* etc. *Schult.*

2. *Graves odiorum causas esse.* Hæc addita, ut intelligeret Cicero sine dubio moriendum, nec ullam spem veniæ esse reliquam. Quare consultum illi, ut ultro sumeret mortem, et ab animo ad hanc parato impetraret, ne ad arbitrium Antonii moreretur. *Schult.*

3. *Ut numereris cum Catone,* etc. Intelligentur hæc, si legas : *ut moriaris, non numeraberis cum Catone, qui servire,* etc.

tam sententiam : Tu mehercules, Cicero, quum veneris ad Antonium, mortem rogabis.

VARIUS GEMINUS sic divisit : Hortarer te, si alterutrum utique faciendum esset, aut moriendum, aut rogandum, utmorereris potius, quam rogares; et omnia complexus est, quæ a cæteris dicta erant; sed addidit et tertium : adhortatus est illum ad fugam; illic esse M. Brutum, illic C. Cassium, illic Sex. Pompeium. Et adjecit illam sententiam, quam Cassius Severus unice mirabatur : Quid deficiemus? et Respublica suos[1] triumviros habet. Deinde etiam quas petere posset regiones, percurrit : Siciliam dixit vindicatam esse ab illo, Ciliciam a Proconsule[2] egregie administratam, familiares studiis ejus et Achaiam et Asiam[3], Dejotari regnum[4] obligatum beneficiis, Ægyptum et habere[5] beneficii memoriam, et agere perfidiæ pœnitentiam; sed maxime illum in Asiam et Macedoniam hortatus est in Cassii et in Bruti castra.

Jam CASSIUS SEVERUS aiebat, alios declamasse, Varium Geminum vivum consilium dedisse.

Alteram partem pauci declamaverunt. Nemo ausus est

1. *Resp. suos triumviros.* M. Brutum, C. Cassium, Sext. Pompeium; vide quæ antecedunt. *Schult.*

2. *Ciliciam a Proconsule.* Consularis hæc provincia cum exercitu peditum 12 mil. equitum duum mil. 600, obvenit M. Tullio, auctore Plutarcho : qui annus erat U. C. 702. *Schott.*

3. *Familiares studiis ejus et Achaiam et Asiam.* Athenas venit Cicero annos natus octo et viginti, qui erat urbis cond. 674, et cum Antiocho, veteris Academiæ Philosopho, sex menses fuit : ut ipse in Bruto ait, et 1 de Natura Deor. Studiumque Philosophiæ intermissum, hoc Doctore renovavit. Demetrio quoque Syro, summo dicendi magistro, operam dedit: peragrataque Asia, versatus cum Menippo Stratonicensi, et Xenocle Adramytteno. *Schott.*

4. *Dejotari regnum.* Reverso Cæsare ex Hispania, Cicero, ad quem diverterat Cæsar, pro Dejotaro dixit, quæ exstat oratio. *Schott.*

5. *Ægyptum et habere.* An quia hoc egit, ut P. Lentulo Spintheri, qui Ciliciam Proconsule obtinebat, Ptolemæi reductio decerneretur? Lib. I, Epist. ad famil. An quia de Rege Ptolemæo orationem habuit? De omni re gesta apud Alexandrinos,

Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo judicaverunt.

Geminus Varius declamavit alteram quoque partem, et ait : Spero me Ciceroni meo persuasurum, ut velit vivere. Quod grandia loquitur, et dicit : Mors nec immatura consulari, nec misera sapienti; non movet me, idiotam petit[1]. Ego belle mores hominis novi : faciet, rogabit; nam quod ad servitutem pertinet, non recusabit : jam collum tritum habet, et Pompeius illum et Cæsar subjecerunt. Veteranum mancipium videtis; et complura alia dixit scurrilia, ut illi mos erat. Divisit sic, ut diceret, non turpiter rogaturum, non frustra rogaturum. In priori parte illud posuit, non esse turpe, civem victorem rogari a victo : hic quam multi rogassent C. Cæsarem, hic et Ligarium[2]; deinde ne iniquum esse quidem Ciceronem satisfacere, qui prior illum proscripsisset, qui et judicasset[3], ab eo semper nasci satisfactionem[4], ac dato rogari. Deinde non pro vita illum, sed pro republica rogaturum : satis illum sibi vixisse, reipublicæ parum. In sequenti parte dixit, exorari solere inimicos, ipsum exoratum a Vatinio[5], C. quoque Verri affuisse; facilius exorari Antonium posse, qui quum tertius

ubi allato Pompeii capite, Cæsar collacrymasse fertur, et percussorum cæde inferias illi misisse, mortemque vindicasse. A. Hirtius, et Dion lib. XLII. *Schott.*

1. *Non movet me, idiotam petit.* Libb. vett. *idiotem, perit. Perire* tamen locus exigit, vel *petit.*

2. *Hic et Ligarium* ἐκλειπτικὸν est. Q. Ligarius reum se confessus, Cæsarem deprecatus est veniam. Res vel pueris nota ex Ligariana. *Schott.*

3. *Qui et judicasset*, etc. Si quid in hoc loco mutandum, consentiunt fere omnes ut pro *et* legatur *hostem.*

4. *Satisfactionem.* Mos hic satisfaciendi veteribus solemnis, ut apud Cæsarem lib. V belli Gall. Asconium in 3 Verrinam, Suetonium in Julio c. 73, et in Claudio cap. 38. Hac fere formula, *Factum nollem.* Et quidem jurejurando interposito. *Schott.*

5. *Ipsum exoratum a Vatinio.* Qui P. Sextium a Cicerone defensum oppugnaverat, in eumque testimonium dixerat. Itaque Cicero *interrogatione* (sic enim orationem vocat) eum accusavit ann. U. C. 697.

esset[1], ne quis e tribus hanc tam[2] speciosam clementiæ occasionem præriperet; fortasse irasci Antonium, qui ne tanti quidem putasset illum quem rogaret. Fuga quam periculosa esset, quum descripsisset, adjecit : Quocumque pervenisset, serviendum illi esse : ferendum aut Cassii violentiam, aut Bruti superbiam, aut Pompeii stultitiam. Quando in hanc suasoriam incidimus, non alienum puto, indicare, quomodo quisque se ex historicis adversus memoriam Ciceronis gesserit. Namque Cicero nec tam timidus fuerit, ut rogaret Antonium, nec tam stultus, ut exorari posse speraret, nemo dubitat, excepto Asinio Pollione, qui infestissimus famæ[3] Ciceronis permansit, et is etiam occasionem scholasticis alterius suasoriæ dedit. Solent enim scholastici declamatores ponere : *Deliberat Cicero, an promittente salutem Antonio, orationes suas comburat.*

At 699 L. Domitio, Ap. Claudio Coss. ut Asconius ait, eumdem in gratiam receptum defendit : cujus facti sui rationem reddidit P. Lentulo, bene longa epistola lib. I, ad Familiares. *Schott.*

1. *Qui quum tertius esset.* Scripserat fort. Seneca : *qui cum* III *vir esset, tribus hanc tam spec. clem. occas. præriperet. Schott.*

2. *Ne quis e tribus hanc tam speciosam.* Videtur hoc dicere, Antonium eo facilius parciturum Ciceroni, ne quis alius e sociis illam sibi servati Ciceronis gloriam præripiat.

3. *Qui infestissimus famæ.* Pollio Ciceronis gloriæ invidens eloquentiam ejus libris editis inimice insectatus est, ut ex Quintiliano non uno loco, Tacito et Gellio lib. 17 clarum est. Quod eo minus mirum est in Asinio, qui non unius Ciceronis, sed et omnium pæne magnorum hominum famæ obtrectavit. Nam et Livium Patavinitatem redolere dixit, et contra Plancum orationes scripsit, quas tamen nisi illo mortuo, ne responderet, publicari noluit; idem Quintilianus auctor, et Plinius in præfatione Naturalis Historiæ.

HISTORICORUM DE CICERONE ELOGIA[1];

ALIIS

SUASORIA VII.

Hæc inepte ficta cuilibet videri potest. Pollio vult illam veram videri : ita enim dixit illa oratione, quam pro Lamia dedit. Asinii Pollionis. Itaque nunquam perficeret[2], nec mora fuit, quin ejuraret, suas esse, quas cupidissime effuderat orationes in Antonium : multiplicesque numero, et accuratius scriptas illi[3] contrarias edere, ac vel ipse palam pro concione recitare, pollicebatur : cæteraque his alia sordidiora multo : ut tibi facile liqueret : hoc totum adeo falsum esse, ut ne ipse quidem Pollio in historiis suis[4] ponere ausus sit. Huic certe actioni ejus pro Lamia qui interfuerunt, negant eum hæc dixisse (nec enim mentiri sub triumvirorum conscientia sustinebat), sed postea composuisse. Nolo autem vos, juvenes mei, contristari, quod a declamatoribus ad historicos transeo; satisfaciam vobis, et fortasse efficiam[5], ut his sententiis lectis solidis, et verum habentibus, rece-

1. *Historicorum de Cicerone Elogia*. Cov. *hist. de Ciceronis morte testimonia.*—Statim post hæc verba : *Suasoria* VII, addit Schultingius, *pars prior.*

2. *Itaque nunquam perficeret.* Scribendum : *ne usquam persisteret;* quibus inconstantia Ciceroni omnibus in rebus exprobratur. *Schult.*

3. *Scriptas illi.* Codex unus *illas.*

4. *In historiis suis.* Historiam bellorum civilium a consulatu Metelli et Afranii pluribus libris scripserat Pollio, cujus auctoritate utuntur Cremutius Cordus apud Tacitum, et Plutarchus in Bruto et Cæsare Julio. Valer. Maximus tertium librum laudat lib. VIII. Ex ea historia desumpta sunt quæ hic de Cicerone referuntur, ut et fortasse judicium illud de commentariis Julii Cæsaris, quod a Suetonio refertur. *N. Faber.*

5. *Et fortasse efficiam.* Cogitandum, num *fortasse* hic *sine dubio* sit intelligendum. Vide ad Calpurn. decl. 44. *Schult.*

datis æquiores[1]. Hoc si tamen recta via consequi non potero, decipere vos cogar, veluti salutarem pueris daturus potionem absinthiati poculi[2].

Livius adeo retractationis[3] consilium habuisse Ciceronem non dicit, ut neget tempus habuisse. Ita enim ait. Livii. M. Cicero sub adventum triumvirorum cesserat urbe, pro certo habens id quod erat, non magis Antonio eripi se quam Cæsari Cassium et Brutum posse : primo in Tusculanum fugit, inde transversis itineribus in Formianum[4], ut ab Caieta[5] navim conscensurus, proficiscitur. Unde aliquotiens in altum provectum quum modo venti adversi retulissent, modo ipse jactationem[6] navis cæco volvente fluctu pati non posset, tædium tandem eum et fugæ et vitæ cepit; regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus a mari abest : Moriar, inquit, in patria sæpe servata. Satis constat servos

1. *Recedatis æquiores*. Id est, minus indignantes. *Schult.*

2. *Absinthiati poculi*. Respexit Lucretii illa, l. I, 935, de Rerum Natura: « Sed veluti pueris absynthia tetra medentes Quum dare conantur, prius oras pocula circum Contingunt mellis dulci flavoque liquore, Ut puerorum ætas improvida ludificetur Labrorum tenus, interea perpotet amarum Absynthi laticem, deceptaque non capiatur, Sed potius tali tactu recreata valescat : Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur Tristior esse, quibus non est tractata. » etc. *Schott.*

3. *Livius adeo retractationis*. Quum olim legeretur pro his *hujus adeo contrectationis*, legendum conjecit Schottus sicuti edidimus, atque addit: Negat Livius, quod nimis Ciceroni infestus Poliio Asinius affirmabat, Ciceronem voluisse palinodiam canere ac retractare, quum ne otium quidem suppeditaret. Livii liber ille cum reliquis intercidit, quem centesimum et 20 fuisse ex Epitoma L. Flori colligo.

4. *In Formianum*. Villa hæc Ciceronis, quam sæpe in epistolis nominat. In Formiano quoque occisum Ciceronem ætatis 63, ait Eusebius in Chronicis. Plutarch. vero, ex Tusculano cum Q. Fratre, cognita proscriptione, Asturam maritimum Ciceronis fundum profectum, in Macedoniam ad Brutum cogitasse. *Schott.*

5. *Ab Caieta*. De prodigio corvi in villa Caietana Valer. Maxim. l. 1, c. 4, et Plutarch. 5, apud quem mendose Καπίτας pro Καιέτην legitur : et Appianus Κάπυαν, ad quam hæc Ciceronis villa fuerit, vitiose nominat.

6. *Jactationem navis*. Et Plutarchus Circæum usque vento pervenisse ait : ibique vel maris metu per-

Brutidii Nigri. Elapsus interim altera parte villæ Cicero lectica per agros ferebatur, sed, ut vidit appropinquare notum sibi militem, Popilium nomine, memor defensum a se, lætiore vultu adspexit; at ille, victoribus id ipsum imputaturus, occupat facinus[1], caputque decisum, nihil in ultimo fine vitæ facientis quod alterutram in partem posset notari, Antonio portat, oblitus se paulo ante defensum ab illo. Et hic voluit positi in rostris capitis miserabilem faciem describere, sed magnitudine rei obrutus est.

Item Brutidii Nigri. Ut vero jussu Antonii inter duas manus positum in rostris caput conspectum est, quo toties auditum erat loco, dato gemitu et fletu maximi viri inferiæ[2], nec, ut solet, ita depositi in rostris corporis concio audivit, sed ipsa narravit. Nulla non pars fori aliquo actionis inclytæ[3] signata vestigio erat. Nemo non aliquod ejus in se meritum fatebatur: hoc certe publicum beneficium palam erat, illam miserrimi temporis servitutem ac lanienam dilatam in Antonium[4].

cis, et Verrinis, et Milon. et aliis.

1. *Occupat facinus.* Justin. 1, 9: « Magus ante famam amissi regis occupat facinus. » Bernegg. non male, celeriter exsequitur, exponit. *Schult.*

2. *Dato gemitu et fletu maximi viri inferiæ.* Suspicabar: *claro gemitu et fletu maximo pias inferias non, ut solet, rite depositi in rostris corporis concio audivit, sed ipsa narravit.* Eleganter *inferias* vocat funebrem laudationem, ut Statius *Aonias inferias* epicedium. Ait concionem, non, ut solet, positi pro more corporis audisse eas inferias ab aliquo necessariorum pronuntiatas; sed ipsam narrasse. *Gronovius.*

3. *Actionis inclytæ.* Vera hæc lectio, nisi quid judicans fallor. Omnes, inquit, Ciceroni beneficio aliquo obstricti, actione malæ tractationis cum Antonio experiri poterant. *Schott.*

4. *Nemo non aliquod ejus... lanienam dilatam in Antonium.* Hoc omnes fatebantur, quod eadem mala, par servitus et cædes, non multo ante Romam obtrivissent (puta Catilinaria conjuratione), quodque huc usque dilata et intercalata fuisset illa calamitas, Ciceroni deberi. Absque hoc fuisset, jam tum olim eadem per Catilinam patienda fuissent. Brutus ad Ciceronem: « Tu quidem consularis et tantorum scelerum vindex, quibus oppressis, vereor, ne in breve tempus dilata sit abs te pernicies. »

Quoties magni alicujus mors ab historicis narrata est, toties fere consummatio vitæ[1], et quasi funebris laudatio redditur; hoc semel atque iterum a Thucydide factum, idem in paucissimis personis usurpatum a Sallustio[2], Livius benignius[3] omnibus magnis viris præstitit. Sequentes historici multo id effusius fecerunt. Ciceroni hoc, ut Græco verbo utar, ἐπιτάφιον Livius reddit. T. LIVII. Vixit tres et sexaginta annos, ut si vis abfuisset, ne immatura quidem mors[4] videri possit : ingenium et operibus et præmiis operum felix : ipse fortunæ diu prosperæ et in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exsilio, ruina partium pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atque acerbo, omnium adversorum nihil, ut viro dignum erat, tulit, præter mortem, quæ vere æstimanti minus indigna videri potuit, quod a victore inimico nil crudelius passus erat, quam quod ejusdem fortunæ compos ipse fecisset[5]. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus, acer, memo-

1. *Consummatio vitæ*. Ea est, quando paucis quis complectitur, et summatim dicit, quæ alicnjus ad vitam pertinent; ut in consummatione sive summæ summarum, aut et cujuscunque summæ collectione contrahimus, quæ latius sunt deducta, eaque insimul ponimus ante oculos. Qua ratione non ineleganter elogia, qualia subjecta sunt, *consummationes* vocat *vitæ*. *Schult.*

2. *A Sallustio.* Funebris laudatio, in iis, qui exstant libris, nulla est, nisi forte in libris Historiarum, quorum reliquias accurate collegit Lud. Cario JC. qui quidem integri Senecæ ætate circumferebantur. Nisi forte significat laudationem M. Catonis et C. Cæsaris in Catilinaria extrema. *Schott.*

3. *Livius benignius.* P. Scipionem Africanum majorem laudat l. XXVI; minorem vero, et Annibalem l. XXX. Idemque l. VIII extremo : « Memoriam laudationibus crebris titulisque imaginum vitiatam queritur, » et illo prior M. Tullius in Bruto funebribus laudationibus factam esse Historiam mendosiorem.

4. *Ne immatura quidem mors.* Ætatis tertium et sexagesimum excesserat, mensibus 11, diebus 5.

5. *Quam quod ejusdem... ipse fecisset.* Sensus apertus, verba corrupta. Lege : *Quod a victore inimico crudelius passus erat, quodque ejusdem fortunæ compos ita fecisset*, vel *id effecisset*. Nihilo, inquit, clementius cum Antonio egisset Cicero, si ab illo stetisset victoria. *Schott.*

rabilis fuit, et in cujus laudes sequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Ut est natura candidissimus omnium magnorum ingeniorum æstimator T. Livius, plenissimum testimonium Ciceroni reddidit.

Cordi Cremutii, non est operæ, deferre etiam redditam Ciceroni laudationem. Nihil enim in ipsa Cicerone dignum est, ac ne hoc quidem quod pæne maximum est, tolerabile est. Cremutii Cordi. Privatas enim simultates[1] deponendas interdum putabat, publicas[2] nunquam. Vides credendam ejus non solum magnitudinem virtutum, sed multitudinem quoque conspiciendam.

Aufidii Bassi. Sic M. Cicero decessit, vir natus ad reip. salutem : quæ diu defensa et administrata[3], in senectute demum e manibus ejus elabitur, non ipsius vitio læsa, quod nihil in salute ejus aliud illi, quam si caruisset Antonio[4], placuit. Vixit sexaginta et tres annos, ita ut semper aut peteret alterum, aut invicem peteretur : nullamque rem rarius, quam diem illum, quo nullius interesset ipsum mori, vidit.

Pollio quoque Asinius, qui Verrem Ciceronis reum fortissime morientem tradidit, Ciceronis mortem solus

1. *Privatas simultates.* Ut M. Livius Salinator Cos. iterum, privatas cum C. Claudio Nerone susceptas inimicitias, in magistratu, Reipub. condonavit. Valerius Maximus lib. IV, c. 2, et auctor de Viris illustr. c. 50. Et Ti. Gracchus Trib. pl. Scipionem Asiaticum, quamvis inimicum, duci in carcerem non est passus. Idem cap. 53 et 57. *Schott.*

2. *Publicas nunquam.* Ex Platonis enim Politic. 9, præcepit Cicero 1 Offic. ut eos adversarios existimemus, qui arma contra ferant, non eos qui suo judicio Rempubl. tueri velint, qualis fuit inter P. Africanum, et Q. Metellum sine acerbitate dissensio. *Schott.*

3. *Quæ diu def.* Recte igitur divinavit Cicero, Catil. secunda : « O conditionem miseram administrandæ. »

4. *Quam si caruisset Antonio.* Hoc enim alterum ejus votum, ut liberam Rempub. a morte relinqueret, extrema Philipp. 2, in Marcum Antonium : «Mihi P. C. jam etiam optanda mors est perfuncto rebus iis quas adeptus sum, quasque gessi. Duo modo hæc opto : unum, ut moriens Populum Rom. liberum relin-

ex omnibus maligne narrat; testimonium tamen, quamvis invitus [1], plenum ei reddit. Asinii Pollionis. Hujus ergo viri tot tantisque operibus mansuris in omne ævum, prædicare de ingenio atque industria supervacuum est. Natura autem pariter atque fortuna obsecuta est. Ei quidem facies decora ad senectutem [2], prosperaque permansit valetudo: tum pax diutina, cujus instructus erat artibus, contigit. Namque a prisca severitate judicis exacti [3], maximorum noxiorum multitudo provenit, quos obstrictos patrocinio incolumes plerosque habebat. Jam felicissima consulatus ei sors petendi: et gerendi magna munera, deum consilio, industriaque. Utinam moderatius secundas res, et fortius adversas ferre potuisset! namque utræque quum venerant ei, mutari eas non posse rebatur. Inde sunt invidiæ tempestates coortæ graves in eum, certiorque inimicis aggrediendi fiducia: majore enim simultates appetebat animo, quam gerebat. Sed quando mortalium nulli virtus perfecta contigit, qua major pars vitæ atque ingenii stetit, ea judicandum de homine est. Atque ego ne miserandi quidem exitus eum fuisse judicarem, nisi ipse tam miseram mortem putas-

quam: hoc mihi majus a Diis immortalibus dari nihil potest. Alterum, ut ita cuique eveniat, ut de Repub. quisque mereatur. » *Schott.*

1. *Quamvis invitus.* Infestus enim Asinius Pollio Ciceroni supra; hic et Asinius Gallus, filius, vitia orationis ejus inimice pluribus locis insectati sunt. *Schott.*

2. *Facies decora ad senectutem.* Erat in Cicerone summa gracilitas, et infirmitas corporis, procerum et tenue collum. Itaque quum amici et medici hortarentur, ut causas agere desisteret, eam sibi juveni caussam in Græciam proficiscendi fuisse ait, in Bruto. *Schott.*

3. *Namque a prisca severitate judicis exacti.* Quis ille judex exactus? et quam bene *exactus a prisca severitate?* Restitue: *Namque ad priscam severitatem judiciis exactis, maxima noxiorum multitudo provenit.* Significat finita Sullana dominatione et legibus Pompeiis latis restituta judicia, et pluribus laqueis innexos reos fuisse, tantoque plures patronorum, inter quos insignis et impiger Cicero, defensione opus habuisse.

set[1]. Affirmare vobis possum, nihil esse in historiis ejus hoc, quem retuli, loco disertius : ut mihi tunc non laudasse Ciceronem, sed certasse cum Cicerone videatur. Nec hoc deterrendi causa dico, ne historias ejus legere concupiscatis : concupiscite, et pœnas Ciceroni[2] dabitis. Nemo tamen ex tot disertissimis viris melius Ciceronis mortem deploravit, quam Cornelius Severus.

Cornelii Severi :

Oraque magnanimum spirantia pæne virorum
In rostris jacuere suis : sed enim abstulit omnes[3],
Tanquam sola foret, rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia consulis acta,
Juratæque manus, deprensaque fœdera noxæ,
Patriciumque nefas : est tunc et pœna Cethegi[4],
Dejectusque redit votis Catilina nefandis[5].
Quid favor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt ? sacris exacta quid artibus ætas ?
Abstulit una dies ævi decus, ictaque luctu
Conticuit Latiæ tristis facundia linguæ,
Unica sollicitis quondam tutela salusque,
Egregium semper patriæ caput ; ille senatus[6]
Vindex, ille fori, legum, ritusque, togæque.
Publica vox sævis æternum obmutuit armis.

1. *Miseram mortem putasset.* Calumnia hæc Pollionis. Viderat fortasse Tusculana prima ponere adolescentem : « Malum mihi videtur mori : » quam opinionem minuit ea disputatione Marcus Cicero. *Schott.*

2. *Et pœnas Cicer. dabitis.* Quum ad legendum Ciceronem applicito animo dolebitis et cruciabimini, quod tempus et studium insumseritis et perdideritis scriptis potius Asinii hujus versandis, quam facundissimi illius, omnisque eruditionis et eloquentiæ parentis. *Schult.*

3. *Sed enim abstulit omnes.* Omnium reliquorum pro rostris imagines una Ciceronis obscuravit, præstrinxitque oculos. *Schott.*—*Sed enim abstulit omnes.* Id est, omnium curam, cogitationem, aspectum. *Schult.*

4. *Est tunc et pœna Cethegi.* Conjecimus : *Patriciumque nefas extinctum et pœna.* Ut enim Catilinam non nominat nisi *dejectum votis*, et Cethegum non sine *pœna*, ita nec nefas patricium posuit sine mentione eventus reipublicæ et necessarii et utilis. *Gronov.*

5. *Dejectusque redit votis.* Tanto hoc elegantius, quod eos etiam, qui peterent honores, nec adipiscerentur *dejectos* dixerunt, ut *ædilitate, prætura dejecti. Schult.*

6. *Ille senatus.* Hic interpungendum est contra atque libri in vulgus editi : pertinent enim ad priora : sta-

Informes vultus sparsamque cruore nefando
Canitiem, sacrasque manus, operumque ministras
Tantorum, pedibus civis projecta superbis
Proculcavit ovans, nec lubrica fata deosque
Respexit; nullo luet hoc Antonius ævo.
Hoc nec in Emathio [1] mitis victoria Perse,
Nec te, dire Syphax, non fecit in hoste Philippo,
Inque triumphato ludibria cuncta Jugurtha [2]
Abfuerant, nostræque cadens ferus Hannibal iræ [3]
Membra tamen Stygias tulit inviolata sub umbras.

Non laudabo municipem nostrum bono versu [4], ex quo hic multo melior CORNELII SEVERI processit:

Conticuit Latiæ tristis facundia linguæ.

SEXTILIUS HENA fuit homo ingeniosus magis quam eruditus, inæqualis poeta, et pæne quibusdam locis talis, quales esse Cicero Cordubenses poetas ait, pingue quiddam sonantes atque peregrinum [5]. Is hanc ipsam proscriptionem recitaturus in domo Messalæ Corvini, Pollionem Asinium advocaverat; et in principio hunc versum non sine assensu recitavit:

Deflendus Cicero est, Latiæque silentia linguæ.

Pollio Asinius non æquo animo tulit, et ait: Messala,

tim, *vindex ille fori*. Non etenim princeps senatus Cicero fuit, ut paulo ante docere memini. *Schott.*

1. *Hoc nec in Emathio. Emathia* prius dicta est, quæ post *Macedonia*, inquit Plinius lib. IV, cap. 10. Antea etiam *Pæonia*, post *Emathia* dicta Livii ætate, ut ipse l. XXVI. *Id.*

2. *Ludibria cuncta Jugurtha.* Quomodo *cuncta*, quum ipsa triumphalis victorum traductio ludibrium? An ita accipiendum, postquam triumphatus est, nullum aliud ludibrium ei adhibitum? *Ludibria* autem sunt contumeliæ in cadaver. *Gron.*

3. *Nostræque cadens ferus Hannibal iræ.* Sensus est, quamvis insignis esset feritate Hannibal, quod reapse experti essent Romani (Petrus Vict. 3, 20) et in potestate Romanorum mortuus esset, non laceratum tamen cadaver, ac ludibrio habitum fuisse. Ciceroni principi et parenti eruditionis atque eloquentiæ eodem jure uti non licuit! *Schult.*

4. *Non laudabo municipem nostrum bono versu.* Id est, propter bonum versum. Paulatim hæ locutiones in deliciis esse cœperunt, ut sæculis hoc subsequentibus usque ad nauseam occurrant; ut ab optimis tamen auctoribus jam initium sit factum, qui modice sunt usi. *Schult.*

5. *Atque peregrinum.* Id est, non

tu quid tibi liberum sit in domo tua, videris : ego istum auditurus non sum, cui mutus videor[1]. Atque ita consurrexit, ne interesset recitationi eorum : quod Cornelium scio, cui non æque displicuisse hunc versum, quam Pollioni, apparet : quod meliorem quidem, sed non dissimilem illi et ipse composuit. Si hic desiero, scio futurum, ut vos desinatis eo loco legere, quo ego a scholasticis recessi[2]. Ego, ut librum velitis usque ad umbilicum revolvere, adjiciam suasoriam proximæ similem.

Romanum. Apud Sueton. *Peregrinitatis reus*, qui pro cive Romano se gerit, quum non sit. Petronius ut laudet Virgilium, vocat *Romanum*.

1. *Cui mutus videor*. Lepidus jocus : dixerat enim Severus : « Conticuit Latiæ tristis facundia linguæ. » Hena vero Sextilius Cordubensis : « ...Latiæque silentia linguæ. » *Schott.* — Non videtur intellexisse Schottus, cur ex cœtu auditorum ad istum recitatum versum se Severus proripuerit : quum his tamen id verbis satis fateatur : quæ id ferebant, exstincto Cicerone obmutuisse eloquentiam Latii : quam quum in se superstitem minimeque intermortuam, aut mutam esse judicaret Pollio, Ciceronis æmulus et obtrectator, iracundissime ea accepit et recitationi reliquorum Sextilii Henæ versuum interesse noluit. Venit simul in mentem hic notandum, quod sum suspicatus forte mox legendum : *ne interesset recitationi reliquorum*. *Schult.*

2. *Quo ego a scholasticis recessi*. Ut nec lecturi sitis historicorum de Cicerone elogia. *Schult.*

SUASORIA VIII[1].

Deliberat Cicero an scripta sua comburat, promittente incolumitatem Antonio, si fecisset.

Q. Haterius. Non feres Antonium : intolerabilis in malo ingenio felicitas[2] est : nihilque cupientes magis accen-

1. Edidit Schultingius *Suasoria* VII, *Pars posterior*. Schottus autem *Suasoria* VII *vel* VIII.

2. *Intolerabilis in malo ingenio felicitas*. Vocem *in* edd. quædam non habent, sed tantum probum censeam, *in malo ingenio* ; quum id tueantur antiqui codices, et sensus, qui est in iis, quibus mala mens, malus animus, ferri non posse felicitatem. Minime igitur eam in Antonio perferre posset Cicero, qui judicii et oris erat liberrimi, et ut sceleratissimum mortalium Antonium detestabatur : Sul-

dit[1], quam prosperæ turpitudinis conscientia. Difficile est. Non feres, inquam, et iterum irritare inimicum in mortem tuam cupies. Quod ad me quidem pertinet, multum a Cicerone absum : tamen non tædet tantum me vitæ meæ ; sed pudet : ne propter hoc quidem pertinet multum[2] a Cicerone. Ingenium tuum amas, quod illud Antonius plus odit quam te. Remittere ait se tibi ut vivas : commentus, quemadmodum eripiat etiam quo vixeras. Crudelior est pactio Antonii, quam proscriptio. Ingenium erat, in quod nihil juris haberent triumviralia arma. Commentus est Antonius, quemadmodum quod non poterat cum Cicerone proscribere, tolleret per Ciceronem. Hortarer te, Cicero, ut vitam magni æstimares, si libertas suum in civitate haberet locum, si suum in libertate eloquentia, si non civium cervicibus luderetur ; nunc, ut scias nihil melius esse quam mori, vitam tibi Antonius promittit. Pendet nefariæ proscriptionis tabula : tot prætorii, tot consulares, tot equestris ordinis viri periere : nemo relinquitur, nisi qui servire possit. Nescio an hoc tempore vivere velis, Cicero : nemo est cum quo velis. Merito, hercules, illo tempore vixisti, quo Cæsar ultro te rogavit[3], ut viveres

picio hinc orta indignatio, quod res Romanas inter imperaret indignissimus, erupit in Satyram. *Schult.*

1. *Nihilque cupientes magis accendit.* Lege : *Nihilque superbientes ea magis accendit.* Et porro : *quam propriæ turpitudinis conscientia.* Mali, si imperent, superbia solent esse graves, et sævi ea quoque causa in bonos, quod male et turpitudinum suarum sibi sunt conscii. *Schult.*

2. *Ne propter hoc quidem pertinet multum*, etc. Nihil ex præcedentibus in his repetitum, quæ Schotti ; nec verba illa quatuor, *pertinet multum a Cicerone*, pro superfluis habenda existimem, quæ sententia est Gronovii. Sed lego : *ne præter hoc quidem pertinet multum ad Ciceronem;* ille *aut.* Et dein : *Ingenium tuum damnas, quod illud Antonius plus odit, quam te?* Viri sapientes calamitates et ærumnas audent contemnere, tanquam nihil ad se pertinentes, qui divitias et felicitatem in animo honesto sitas putant, culpam vero tantum et peccatum horribilia et pertimescenda judicant. *Schult.*

3. *Quo Cæsar ultro te rogavit.* Parta enim victoria in campis Phar-

sine ulla pactione : quo tempore non quidem stabat respublica, sed in boni principis sinum ceciderat.

Cestii Pii. Numquid opinio me fefellit? intellexit Antonius, salvis eloquentiæ monumentis, non posse Ciceronem mori; ad pactionem vocaris, qua pactione melior in te pars tui petitur. Accommoda mihi paulisper eloquentiam [1] : Ciceronem periturum rogo. Si te audissent Cæsar et Pompeius, neque inissent turpem societatem, neque diremissent [2] : si uti unquam consilio tuo voluissent, neque Pompeius Cæsarem, neque Cæsar Pompeium deseruisset. Quid consulatum salutarem urbi, quid exsilium consulatu honestius, quid provocatam inter initia adolescentiæ, libertate tirocinii tui Sullanam [3] potentiam, quid Antonium, avulsum a Catilina, reipublicæ redditum [4]? Ignosce, Cicero, si diu ista narravero : forsitan

salicis, victoque Cn. Pompeio, scripsit ex Ægypto Cæsar M. Tullio, ut esset idem qui fuisset. Cicero extremo lib. XIV ad Famil. et lib. II ad Attic. et in Ligariana; item Plutarchus.

1. *Accommoda mihi paulisper eloq.* etc. Forsan fuerit : *Accommoda mihi paulisper eloquentiam tuam, Cicero : nam periturum rogo.* Quasi sine dubio moriturus sit Cicero, minimeque sua combusturus scripta, ita loquitur : interim satis inculcans, quid illi faciundum judicaret. *Schult.*

2. *Neque inissent turp. societatem, neque diremissent.* Respexit illa quæ sunt a M. Tullio dicta Orat. 2 in Antonium : « Mea illa vox est, nota multis, Utinam Cnæi Pompeii cum C. Cæsare societatem, aut nunquam coisses, aut nunquam diremisses. Erat alterum gravitatis, alterum prudentiæ tuæ. Hæc mea M. Antoni, semper et de Pompeio et de Repub. consilia fuerunt. » *Schott.*

3. *Sullanam potentiam.* Sumptum ab historia. Cicero enim adolescens contra L. Sullæ dominantis opes, Sext. Roscium Amerinum, parricidii reum, defendit, ut ait 2 Offic. *Tirocinia* vocat, quia prima causa publica fuit, quæ, ut in Bruto ait, tantum commendationis habuit, ut non ulla esset, quæ non illius digna patrocinio videretur. Egit autem annos natus sex et viginti. *Schott.*

4. *Quid Antonium, avulsum a Catilina, reipublicæ redditum?* Olim erat *Quid Antonium avulsum, Catilinam Reipubl. redditum.* Quam lection. Faber tuetur. Phrasis inversa, cujus generis adeo frequentes in auctoribus occurrunt, ut vix credibile sit non affectatas fuisse. Cicero enim Antonium, inquit Sallustius, pactione provinciæ perpulit, ne contra Rempublicam sentiret, Catilinam vero urbe exegit. Antonius igitur Reip. redditus fuit, Catilina avulsus.

hoc die novissimo audientur. Si occidetur Cicero, jacebit inter Pompeium patrem filiumque : et Afranium Petreiumque, Q. Catulum, M. Antonium[1] illum indignum hoc successore generis. Si servatur, vivet inter Ventidios, et Canicios, et Saxas[2]. Ita dubium est, an satius sit cum illis jacere, an cum his vivere? Pro uno homine jactura publica pacisceris. Scio omne pretium iniquum esse, quod ille constituit : nemo tanti emit Ciceronis vitam, quanti vendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, vives, sed eruentur oculi tibi : vives, sed debilitabuntur pedes : etiam si in alia damna corporis præstares patientiam, excepisses tamen linguam. Ubi est sacra illa vox tua? Mori enim naturæ finis est, non pœna[3]; hoc tibi uni non liquet? At videris Antonio [4] persuasisse.

Assentitur quoque Nic. Faber huic lectioni : *Quid Catilinam avulsum et Antonium reipublicæ redditum?*

1. *Q. Catulum, M. Antonium.* Egregium hoc oratorum par cum C. Julio, crudelissime interfectum Octaviano bello, quod post R. C. anno 666 exarsit : qua tempestate Marius, cum reliquis exsulibus ex Africa revertit, urbsque cædibus et rapinis vastata. Cicero in Bruto, de Orat. III, et Tusculana V. Hoc igitur voluit : M. Antonius orator indignus, qui hunc, ex filio M. Antonio, nepotem habeat. Huic et C. Antonius, Marci frater, hæsit, qui a Cicerone filio ad Byllidem victus, in M. Bruti potestatem venit. *Schott.*

2. *Ventidios, et Canicios, et Saxas.* P. Ventidius hic, Picens est, qui humili loco natus, miles strenuus, cæso jam ad internecionem M. Crasso ad Carras, Parthos vicit, illius mortem vindicavit, deque iis triumphavit primus. Hic Prætor cum M. Antonio creatus hostis Pop. Romani est judicatus. Cf. Dio XLIII. — Pro hac voce *Canicios*, malim equidem *Canidios* legi : P. enim Canidius, victo ad Actium Antonio, cæsus cum Cassio Severo Parmensi poeta a Cæsare Augusto : auctore Plutarcho, Vell. Paterculo, et Orosio lib. VI, c. 19. — Decidii Saxæ meminit Livii Epitoma 127, qui M. Antonii legatus a Labieno Pompeianarum partium victus est. Meminit et Dio lib. XLVIII et lib. XLVII. *Schott.*

3. *Sacra illa vox tua : Mori enim naturæ finis est, non pœna.* Exstat extrema Miloniana, *Exsilium ibi esse putat Milo, ubi virtuti non sit locus : Mortem, naturæ finem esse, non pœnam. Schott.*

4. *At videris Antonio persuasisse.* Quare ille non in vitam tuam sævit, sed in ingenii tui monumenta, quibus immortalis esse potes : *Mortem remittit, ut id pereat, quod solum in te immortale est. Schult.*

Assere te potius libertati, et unum crimen inimico adjice. Fac Antonium moriendo nocentiorem.

P. Asprenatis. Ut Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipse in eloquentiam suam animadvertet? Quid autem tibi sub hac pactione promittitur? Ut Cn. Pompeius et M. Cato, et ille antiquus restituatur Reipublicæ Senatus dignissimus, apud quem Cicero loquetur? Multos victuros animi sui contemptus oppressit : multos perituros parati ad pereundum animi ipsa admiratio eripuit : et caussa illis vivendi fuit, fortiter mori. Permitte te populo Romano contra Antonium. Si scripta combusseris, Antonius paucos annos tibi promittit : at si non combusseris, populus Romanus omnes.

Pompeii Silonis. Quale est ut perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem sequamur Antonii? misericordiam tu istam vocas, supplicium summum ingenio Ciceronis[1]? Credamus Antonio, Cicero, si bene illi pecunias crediderunt feneratores, si bene pacem Brutus et Cassius; hominem et vitio naturæ, et licentia temporum insanientem, inter scenicos amores[2] civili sanguine luxuriantem: hominem, qui creditoribus suis oppignoravit rempublicam, cujus gulæ duorum principum bona, Cæsaris et Pompeii, non potuerunt satisfacere. Tuis utar, Cicero, verbis : Cara est cuiquam salus[3], quam aut dare, aut eripere potest Antonius? Non est tanti servare Ciceronem, ut servatum Antonio debeam.

1. *Supplicium summum ingenio Ciceronis*. Non dicit, vitæ Ciceronis, quod minus erat. Vere autem *summum ingenio*, quia illo supplicio ingenii monumenta extinguebantur, ipsumque adeo quasi abolebatur ac perimebatur. *Schult.*

2. *Inter scenicos amores*. *Cytheridem* enim tanquam alteram uxorem, aperta lectica circumducebat.

3. *Cara est cuiquam salus*. In iis, qui circumferuntur Ciceronis libris, nihil tale legere memini, sed forte fallit memoria : aut in iis erat, qui vel temporum injuria, vel majorum incuria interciderunt. *Schott.*

TRIARII. Compulsus aliquando populus Romanus in eam necessitatem est, ut nihil haberet præter Jovem obsessum et Camillum exsulem : nullum tamen fuit Camilli opus majus, quam quod indignum putavit viro, salutem pactioni debere. O gravem vitam, etiam si sine pretio daretur. Antonius hostis a republica judicatus, nunc hostem rempublicam judicat. Lepidus, ne quis putet illum male Antonio collegam placuisse, alienæ semper dementiæ accessio, utriusque collegæ mancipium, noster dominus[1].

ARGENTARII. Nihil Antonio credendum est; mentior : quid enim iste non potest, qui occidere Ciceronem potest : qui servare nisi crudelius quam occidebat, non potest? Ignoscentem tibi illum putas, qui ingenio tuo irascitur? ab hoc tu speras vitam, cui nondum verba tua exciderunt? Ut corpus, quod fragile et caducum est, servetur, pereat ingenium, quod æternum est? Ego mirabar, si non supplicio crudelior esset Antonii venia. Publium Scipionem a majoribus suis desciscentem[2] generosa mors[3] in numerum Scipionum reposuit. Mortem tibi remittit, ut id pereat, quod solum in te immortale est. Qualis est pactio? Aufertur Ciceroni ingenium sine vita :

1. *Utriusque collegæ mancipium, noster dominus*. Jacet oratio et sensus. Vivida erunt omnia, si legas : *Utriusque collegæ mancipium; en nostros dominos!* Sub quibus tibi exigenda vita, nisi nunc sumere mavis mortem. *Schult.*

2. *Majoribus desciscentem*. Id est, a majorum virtute moribusque.

3. *Publium Scipionem... generosa mors*, etc. Omnem Scipionum gentem recenset Schottus, at se fatetur non invenire de quo hic agitur.—Exosculamur probitatem, et voti compotem faciemus. Significat Argentarius illum, quem primum nominavit Schottus, Metellum Scipionem, socerum Cn. Pompeii. Doceat L. Seneca epist. XXIV : « Si ostendero, non tantum fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contemsisse, sed quosdam ad alia ignavos in hac re exæquasse animum fortissimorum, sicut illum Cn. Pompeii socerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, quum teneri navem suam videret ab hostibus, ferro se transverberavit, et quærentibus, ubi

promittuntur oblivione nominis tui pauci servitutis anni. Non ille te vivere vult, sed facere ingenii tui superstitem. Vive, ut Cicero audiat[1] Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronem. Pati poteris[2], ut quod in te optimum habes, ante te efferas? Sine durare post te ingenium tuum, perpetuam Antonii proscriptionem.

Arellii Fusci. Quoad humanum genus incolume manserit, quamdiu suus literis honor, summæ eloquentiæ pretium erit[3]: quamdiu Reip. nostræ aut fortuna steterit, aut memoria duraverit, admirabile posteris vigebit ingenium, et uno proscriptus sæculo proscribes Antonium omnibus. Crede mihi, vilissima pars tui est, quæ tibi vel eripi, vel donari potest. Ille verus est Cicero quem proscribi Antonius non putat, nisi a Cicerone, posse. Non ille tibi remittit proscriptionem, sed tolli desiderat suam. Si fidem deceperit Antonius, morieris; si præstiterit, servies. Quod ad me attinet, fallere malo. Per te, M. Tulli, per quatuor et sexaginta annos pulchre actos, per salutarem Reipubl. consulatum[4], per æternam, si pateris, ingenii tui memoriam, per Remp. quæ, ne quid te putes carum relinquere, ante te periit, oro et obtestor, ne moriaris, confessus quod nolueris mori.

Hujus suasoriæ alteram partem neminem scio declamasse; omnes pro libris Ciceronis solliciti fuerunt, nemo

imperator esset, Imperator, inquit, bene se habet.» *Gronov.*

1. *Vive, ut Cicero audiat.* Scribe: *Vivat Cicero, ut audiat Lepidum, audiat Antonium, nemo Ciceronem?* Gronov. — Ed. Bip. Gronovio paruit.

2. *Pati poteris.* etc. Lego: *Poteris perferre, ut, quod dicis Cicero, optimum habere te, ante te efferatur.* *Schult.*

3. *Summæ eloquentiæ pretium erit.* Orationis cursus et filum subjecit legendum, *suumque eloquentiæ.*

4. *Per salutarem Reip. consulatum.* Repetit hoc sæpius Orator ad ostentationem usque Philipp. 2, in Catilinariis, in Pisoniana, et alibi, ut auctore Plutarcho in ejus vita, et Fabio, tanta Reipub. bene gestæ prædicatio æmulis calumniandi sermonem dederit: præfat. lib. XI, Inst. orat. *Schott.*

pro ipso, quum adeo illa pars non sit mala[1], ut Cicero, si hæc conditio ei lata fuisset[2], deliberaturus non fuerit. Itaque hanc suasoriam nemo declamavit efficacius quam Silo Pompeius : non enim ad illa speciosa se contulit, ad quæ CESTIUS : qui dixit[3], hoc gravius esse supplicium quam mortem, et ideo hoc Antonium eligere; brevem esse vitam homini, multo magis seni : ita memoriæ[4] consulendum, quæ magnis viris æternitatem promitteret; non qualibet mercede vitam redimendam : et has conditiones intolerabiles esse; omnia potius subeunda quam monumenta ingenii sui ipsum exurere. Injuriam illum facturum populo Romano, cujus linguam in tantum extulisset, ut insolentis Græciæ studia[5] tanto antecederet eloquentia, quanto fortuna : injuriam facturum generi humano; pœnitentiam illum acturum tam degenere spiritus empti[6], quum in servitute senescendum fuisset; in hoc

1. *Quum adeo illa pars non sit mala.* Amplector antiq. librorum scripturam : *Quum adeo nulla pars non sit mala :* commodo sensu, utramque conditionem iniquam videri, sive mortem, sive Philippicarum jacturam suaseris. Alterius vero utrius partis et eam suaderi posse, ut vivere velit Reip. superstes, seque vitamque tueatur, auctor est Quintilianus lib. III, cap. 8. *Schott.*

2. *Si hæc conditio ei lata fuisset.* Si mortem tibi consciseces, scripta tua non abolebuntur. Mortem enim ille pro fine vitæ, non pro pœna erat habiturus. Nunc si illa exussisset, præterquam, quod magnam se in infamiam erat adducturus, etiam pertimescendum erat, ne tamen Antonius in scripta sæviret. *Schult.*

3. *Ad quæ Cestius, qui dixit.* Speciosa, quæ dixisse Cestium vult, vide supra; hic lege, *quin dixit.* Et sequentia accipe tanquam a Silone Pompeio dicta, in quibus nihil non est grave et magni ponderis. Cujus generis paucissima etiam in Cestianis observes, sed quæ tetigisse eum Rhetorem magis, quam tractasse manifestum sit. *Schult.*

4. *Ita memoriæ.* Legendum censet Schult. *itaque.*

5. *Ut insolentis Græciæ studia.* Sic præfat. Controv. *Quicquid Romana facundia habet, quod insolenti Græciæ, aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit.*

6. *Tam degenere spiritus empti.* Illud *degenere* primum conciliabatur mihi, quod similia cogitabam, *facile, difficile.* Nunc in aliam me sententiam transisse fateor; qua emendandum sit : *tam de degenere spiritus empti.* Tanto intolerabilius, si istiusmodi sub homine *in servitute senescendum* esset. *Schult.*

unum eloquentia utendum, ut laudaret Antonium. Male quum illi [1], ait, dare vitam, eripi ingenium.

SILO POMPEIUS sic egit, ut diceret, Antonium non pacisci, sed illudere: non esse illam conditionem, sed contumeliam; combustis enim libris nihilominus occisurum, non esse tam stultum Antonium, ut putaret ad rem pertinere, libros a Cicerone comburi, cujus scripta per totum orbem celebrarentur, et hoc petere eum quod posset ipse facere: nisi forte non esset in scripta Ciceronis is, qui esset in Ciceronem. Quare nihil aliud eum agere, quam ut ille Cicero multa fortiter de mortis contemptu locutus [2] ad turpes conditiones perductus occideretur. Antonium illi non vitam cum conditione promittere, sed mortem sub infamia quærere. Itaque quod turpiter postea passurus esset, nunc illum fortiter debere pati. Et hæc suasoria insignita est [3]. Dixit enim sententiam cacozeliæ genere humillimo [4] et sordidissimo, quod detractu, aut adjectione syllabæ facit sensum. Pro facinus indignum! peribit ergo quod Cicero scripsit [5], manebit quod Antonius proscripsit?

Apud Cestium rhetorem declamabat hanc suasoriam SURDINUS, ingeniosus adolescens, a quo Græcæ fabulæ eleganter in Latinum sermonem conversæ sunt. Solebat dulces sententias dicere, frequentius tamen prædulces

1. *Male quum illi.* Quum scriptum reperiatur pro *male malle*, et mox *quam* ante *eripi*, conjecit Gronovius: *Malle enim illi, ait, non dari vitam, quam eripi ingenium.*

2. *De mortis contemptu locutus.* Integra disputatione prima Tusculana, in Catone majore, in Philippicis, et alibi. *Schott.*

3. *Et hæc suasoria insignita est.* Equidem sic accipio, pro *notata a Criticis est*, q. d. apposita nota insignis est. *Schott.*

4. *Cacozeliæ genere humillimo.* De qua et infr. Controv. 24 extrema et 25. *Schott.*

5. *Peribit ergo quod Cicero scripsit.* Tale illud Pollionis Asinii, quum in eum Triumvirali tempore Augustus Fescenninos scripsisset, « At ego taceo, inquit. Non enim est facile in eum scribere qui potest proscribere. »

et infractas. In hac suasoria quum jusjurandum bellis sensibus prioribus complexus esset, adjecit : Ita te legam.

Cestius, homo nasutissimus, dissimulavit exaudisse se, ut adolescentem ornatum quasi imprudens objurgaret: quid dixisti? quid? ita te fruar[1]. Erat autem Cestius nullius quidem ingenii, Ciceroni etiam infestus : quod isti non impune cessit. Nam quum M. Tullius filius Ciceronis Asiam obtineret[2], homo qui nihil ex paterno ingenio habuit, præter urbanitatem, cœnabat apud eum Cestius. M. Tullio et natura memoriam dempserat : et ebrietas, si quid ex ea supereràt, subducebat. Subinde interrogabat, Quis ille vocaretur qui in imo recumberet : et quum sæpe subjectum nomen Cestii excidisset, novissime servus, ut aliqua nota memoriam ejus faceret certiorem, interroganti domino, quis ille esset qui in imo recumberet, ait : Hic est Cestius, qui patrem tuum negabat literas scisse. Afferri protinus flagra jussit, et Ciceroni, ut oportuit, de corio Cestii satisfecit[3]. Erat autem etiam, ubi pietas non exigeret, scordalus[4]. Hybreæ di-

Macrob. lib. II Saturnalium, cap. 4. *Schott.*

1. *Quid? ita te fruar?* Jocus est. Sic in Contr. 27 Pompeius Silus jusjurandum concipit: « Ita mihi superstite filio mori liceat. » Exstatque in Fabio lib. IX, cap. 2. *Schott.*— *Quid? ita te fruar?* Quia splendido, nitidoque erat vestitu, et habitu corporis, quare *adolescentem ornatum* fuisse memorat Seneca ; eo hic jocus facilius Cestio natus. *Schult.*

2. *Asiam obtineret.* Appianus M. Tullium, M. F. Syriæ ab Octaviano Prætorem factum scribit : Plutarch. etiam collegam sibi in Consulatu adscivisse : sub quo Senatus Antonii imagines sustulit, honores antiquavit, et ne quis Antoniorum *Marcus* appellaretur, decrevit. Sic in Ciceronis domum ultionis de Antonio finis collatus. Simile quid de *Marci* prænomine familiæ adempto notare memini ad scriptorem de viris illustribus cap. 24 in Manlio Capitolino. *Schott.*

3. *De corio Cestii satisfecit.* Crediderim manum esse auctoris : *Et Ciceroni, ut oportuit, de corio Cestius satisfecit. Ciceroni*, cujus manes male judicando, et contumeliis Cestius læserat. *Schult.*

4. *Erat autem etiam, ubi pietas non exigeret, scordalus.* Vox hæc si-

sertissimi viri filio male apud se causam agenti ἀτίμων πατέρων[1], et quum in quadam postulatione Hybreas de paritate stultorum locum ad literam, omnibus agnoscentibus, diceret : Age, inquit, non putas me scripta didicisse patris mei : *Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?*

Gargonius, amabilissimus in hac suasoria dixit duas res quibus stultiores ne ipse quidem unquam dixerat. Unam in principio : nam quum cœpisset scholasticorum frequentissimo jam more a jurejurando[2], et dixisset multa: Ita quamprimum tantum timeat, quantum potest, ita aut totus vivat Cicero, aut totus moriatur, ut ego quæ hodie pro Ciceronis ingenio dixero, nulla pactione delebo[3]. Alteram rem dixit, quum exempla referret eorum qui fortiter perierant : Juba et Petreius[4], mutuis vulneribus concurrerunt, et mortes feneraverunt.

gnificat contumeliosum in vino, cui non sit jucunda commissatio, nisi habeat, qui os illi præbeat. Ait ergo, M. Tullium alioquin etiam fuisse scordalum, nedum hic, ubi ut esset atque aliquem compotorum male mulcaret, pietas et respectus patris admonere videbatur. Sic etiam Cl. Scriverius, nisi quod aliter paulo distinguit. *Gron.*

1. Ατίμων πατέρων. Alii ἀτιμήτων πατέρων· infamium parentum. Alii ἀγνοούμενων, dementium, seu indoctorum. *Schott.* — Conjicit Schult. μόνος ὁ πατρώζων, hoc sensu : « Solus hic est, qui imitetur et referat patrem. » Ironice dictum.

2. *Frequentissimo jam more a jurejurando.* Item ab invocatione auspicabantur nimis frequenter, adeo ut et illud vitio verteretur. *Schott.*

3. *Nulla pactione delebo.* Nedum sua scripta Cicero aboleat. *Schult.*

4. *Juba et Petreius.* Q. Scipio, M. Petreius, L. Africanus et M. Cato, victo in Pharsalicis Pompeio, ad Jubam Mauritaniæ regem, dum in Ægypto Cæsar res gereret, fugerunt; factoque exercitu, collatis ad Thapsum cum Cæsare signis, victi sunt. Post prælium Petreius Jubam rogatu et sese interemit, anno ni fallor DCCVII post U. C. Hirtius, Dio, Appianus et Velleius Paterculus, paulo aliter Florus lib. IV, Epit. et Orosius lib. VI, cap. 16. *Schott.*

TABULA

RERUM QUÆ IN HOC VOLUMINE

CONTINENTUR.

Pag.

CONTROVERSIARUM LIBRI V.

LIBER I.

LIBER II.

LIBER III.

LIBER IV.

LIBER V.

EXCERPTA EX CONTROVERSIARUM LIBRIS.

LIBER I.

LIBER II.

LIBER III.

LIBER IV.

LIBER V.

LIBER VI.

LIBER VII.

LIBER VIII.

LIBER IX.

LIBER X.

SUASORIARUM LIBER UNUS.

FINIS SECUNDÆ PARTIS SENECÆ.

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

On souscrit, à Paris,

CHEZ N. E. LEMAIRE, Éditeur, rue des Quatre Fils, n° 16, au Marais.
DEBURE frères, libraires du Roi, rue Serpente, n° 7.
TREUTTEL et WURTZ, libraires, rue de Bourbon, n° 17.
A. F. DIDOT, imprimeur de l'Institut, rue Jacob, n° 24.
BRUNOT-LABBE, libraire, quai des Augustins, n° 33.
JULES RENOUARD, libraire, rue de Tournon, n° 6.
REY et GRAVIER, libraires, quai des Augustins, n° 55.
H. VERDIÈRE, libraire, quai des Augustins, n° 25.
LECOINTE, quai des Augustins, n° 49.

Et chez tous les libraires de France et des pays étrangers.

OMNIA OPERA

QUÆ VULGO EXSTANT SUB NOMINE

L. A. SENECAE

PHILOSOPHICA

DECLAMATORIA ET TRAGICA

EXCUDEBAT A. FIRMINUS DIDOT,
GALLICARUM ACADEMIARUM TYPOGRAPHUS.

L. ANNAEI SENECAE

PARS PRIMA

SIVE

OPERA PHILOSOPHICA

QUIBUS

NOTITIAM LITERARIAM BIPONTINA AUCTIOREM

NECNON

RERUM ET VERBORUM INDICEM

SUBJUNXIT

M. N. BOUILLET

VOLUMEN QUINTUM

PARS ALTERA

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POESEOS LATINAE PROFESSOR

MDCCCXXXII

NOTITIA LITERARIA

DE

L. ANNÆO SENECA,

EX

JOS. ALB. FABRICII BIBLIOTHECA LATINA, A JOS. AUG. ERNESTI AUCTIUS EDITA, TOM. II, CAP. 9.

L. Annæi Senecæ ætas.

L. Annæus Seneca, M. Annæi filius, una cum Afranio Burro rector imperatoriæ juventæ, postquam senatoria dignitate, quæstura præturaque, et aliis honoribus functus esset, et Stoicis, licet neget (1), addictus, inter philosophos magnum sibi nomen comparasset, ab eodem Nerone, quem instituerat, vita excedere jussus, ferro sibi ipse venas exsolvit, balneumque ingressus obiit anno Chr. 65, Neronis 12, triennio post Burri mortem, « morum vitiorumque publicorum sui temporis descriptor verissimus et accusator acerrimus, » Lactantio, V, 9. « Optimus excultor morum, mentisque colonus, » ut bene vocatur ab Alano, lib. I Anti-Claudiani. Mores ipsius et vitam dogmatibus haud respondisse, innuit Dio, lib. LXI, p. 694, qui magis audiendus est, lib. LIX, p. 655, ubi Senecam ait omnes sui temporis Romanos multosque alios sapientia antecessisse : ὁ Σενέκας ὁ Ἄννιος Λεύκιος, ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ' ἑαυτὸν Ῥωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρας. Nam ut Tacitus, severus et ipse mo-

(1) Epist. XLV, et de Vita beata, cap. 3.

rum censor, XIV, 52, tradit, criminationes illæ fuerunt invidorum, post Burri mortem ad deteriores inclinante Nerone, et bona Senecæ consilia non amplius audiente, Senecam adorientium. Ejus vitam, præter Lipsium et Andr. Schottum, non indiligenter persecutus est M. Antonius Delrio, qui librum secundum Prolegomenon ad Syntagma tragœdiæ latinæ vitæ Senecæ describendæ impendit. A Petrarcha scriptam Senecæ vitam memorat Thomasinus in Petrarcha redivivo, p. 25; Nicolaus Antonius, lib. I Bibl. veteris Hispanæ, cap. 7, seq., qui Jo. Paulum martyrem et Jannotium Mannetum de vita Senecæ memorat: e recentioribus præter citatos Jo. Shildius (1) in exercitationibus ad Taciti Annal. lib. XV, ubi extrema Senecæ describuntur, Lugd. Bat. 1645, in-12; Franciscus Salvator Florentinus (2) in libro edito Romæ 1674, in-12, *il filosofo cortegiano, ovvero la vita di Seneca*, Venet, 1675, in-12. Aliis Christianus plane Theologus visus fuit Seneca (3), Atheus aliis, ita ut nimias alii laudes in eum congerendo, alii conviciis onerando et maledictis (4) modum utrinque excesserint, vitio solenni ingenii humani, et fato haud infrequenti magnorum virorum, qui per encomiorum et obtrectationum sese mutuo conficientium certamina famam ingentem ad posteros propagant. Ut vero et doctrinæ copia, et scribendi elegantia longe multumque omnibus obtrectatoribus suis præstitisse Senecam, vere mihi videtur affirmasse Muretus; ita non magis Atheum fuisse illum persuadeo mihi quam

(1) Nic. Heinsii poemata, pag. 263.

(2) Conferantur ad hunc locum *Giornale de' Letterati di Roma*, an. 1674, pag. 137; *Journal des Sav.* 1675, pag. 271; Julii *Nigroni Storia de' scrittori Fiorentini*, pag. 218.

(3) Criminationes variorum in Senecam philosophum collegit Jo. Henr. Meibomius in vita Mæcenatis, cap. 22, p. 132 sq. Consule etiam Sam. Basnagium ad ann. Chr. 58, num. 4; *Les pensées du comte d'Oxenstierna*, tom. II, pag. 41 sq.

(4) Vide L. Annæum Senecam ab Amando Fabio atheum proclamatum et a Jacobo Petro Huntero defensum, Ratisbonæ 1651, in-4, etc. etc.

Christianum, nec magis contaminatum omnibus sceleribus hypocritam, quam ex sanctis aliquem aut angelum : sed non malæ indolis, nec absurdi judicii hominem, qui ex philosophia stoica tantum profecerit, ut in se descendere, et Providentiæ divinæ consideratione sustinere animum, tum vanitatem ambitionis, avaritiæque et voluptatis stultitiam agnoscere potuerit, etiam in affluentia omnium rerum, in negotiorum mole, et aulæ maximæ luxu et magnificentia ; qui denique res secundas non minus, quam adversas et mortem ipsam didicerit ferre fortiter, quod non verbis, sed factis demonstravit ; facile etiam præmii loco laturus vitæ et honorum propagationem, si eam obsequio qualicunque in Neronis effrenes cupidines et funesta reipublicæ consilia redimere voluisset. Justus Lipsius, Centur. I, ad Belgas Epist. XXII : « Senecam commentari incepi : pergo sedulo, et in ipso labore fructum ejus capio, formari et emendari. Semper ille mihi magnus vir apparuit : sed, ut solent vere magna, magis magisque inspectus et tractatus se approbat, et crebro. Post sacras literas nihil in ullo orbe, in ulla lingua scriptum utilius meliusque. Deus mihi det absolvere! Hoc saltem brevi et operoso commentariolo, (ita confido) assequar, ut quivis legere Senecam, et capere, qui modo latinæ linguæ rudis non sit, et ex illo campo messem legere possit ad vitæ suæ et morum tutelam. Me aut meam ambitionem hic non specto, etc. »

Scripta ejus quæ exstant.

Exstant ejus

I. De Ira libri III ad Novatum fratrem, sub Caligula scripti. Hoc opus non integrum ad nos pervenisse ex eo colligas, quod Lactantius in libro De ira Dei ex eo profert definitiones iræ, quas frustra quæres in his libris. Prodierunt separatim ex recensione Henr. Ernstii, Soræ, 1652, in-12. Petrus Alcyonius, De exsilio, lib. II, p. 200: « Seneca, si quid auctor iste ad rem pertinet, suorum Stoi-

corum duritiam secutus, damnat in Aristotele iræ laudationem, et affectionis ejusmodi patrocinium, quæ tamen utiliter a natura data nobis videtur, modo præscriptio et moderatio ea retineatur, quam idem ipse philosophus retinendam censet, hoc est, ut irascamur pro quibus debemus, et ut oportet, et quum debemus, et quam diu : sin minus, fatui et stupidi essemus, qui et sensu et dolore videremur carere. » Germanica versione bona et eleganti donati hi libri sunt a M. Christiano Friderico Weissio, Dresdæ, 1732, in-8, qui et Senecæ vitam præmisit. Gallice prodierunt 1585, in-8.

II. Ad Helviam (1) matrem, de Consolatione liber, scriptus, quum instinctu Messalinæ in Corsicam insulam a Claudio imperatore relegatus esset. Huic libro (qui seorsim prodiit ex recensione Augusti Buchneri Viteb. 1655, in-8) Justus Lipsius XII Epigrammata præfixit, quæ sub Senecæ nomine in vett. MSS. occurrunt. Sed Petro Scriverio judice rectius inscribuntur « Epigrammata super exsilio L. Annæi Senecæ, » quam, ut in schedis Pithœanis, « L. Annæi Senecæ Epigrammata super exsilio. » Apud Jacobum Magnum, auctorem Sophologii, pro Consolationibus ad Helviam, ridicule laudatur Seneca in Comessationibus ad Elivam, ut notavit Nicol. Antonius. In codice MS. Jacobi Durantii Casellii hic libro titulus præfixus : « L. Annæi Senecæ liber ad Helbiam matrem suam de consolatione filii sui. » Vide ejus Varias Lect. lib. I, c. 17. Gallice versus 1584, in-8.

III. Liber de Consolatione ad Polybium, Claudii, cui a studiis fuit, libertum, et fratris morte afflictum, scriptus anno circiter exsilii tertio, sed hodie magna sui parte ab initio mutilus. In hoc libro huic Claudii imp. liberto, fratris morte afflicto, ac per illum imperatori blanditur. Unde Dio, in excerptis Peiresc. pag. 685, scripsit Senecam Claudii libertis adulatum, ὥστε καὶ βιϐλίον ἐκ τῆς νήσου πέμψαι ἐπαίνους αὐτῶν ἔχον, « ut librum refertum eorum laudibus ex insula

(1) Albina hæc dicitur in quibusdam editionibus, ut in illa quæ ex Lipsii recensione prodiit separatim Lovan. 1602, in-4.

(in qua exsulabat) iis mitteret, quem tamen pudore postea ductus stilo verso delevit. » Eodem spectat quod in Epitome Xiphilini, pag. 694, legas, quod Seneca τοὺς ἐξελευθέρους ἐθώπευε, καί τινων ἐγκώμια συνετίθει.

IV. Liber de Consolatione ad Marciam, A. Cremutii Cordi a Sejano circumventi filiam, nati sui Metilii obitum lugentem. Editus et illustratus est a Davide Chytræo, Rostoch. 1571, in-8, cum S. Cypriani libro de mortalitate. Italice MS. fuit in bibliotheca Rostgaardiana, pag. 545.

V. De Providentia liber (1) extrema, ut videtur, parte mutilus, ad Lucilium procuratorem Siciliæ. Integer libri titulus fuisse videtur, qualis affertur a Lactantio, V, 22: « Quare bonis viris multa mala accidant, quum sit providentia. » Scriptus est Claudio imp. jam defuncto. Prodiit separatim Germanice redditus a Jac. Stolterfotho animadversionibusque illustratus, Lubec. 1642, in-8, cum Mureti Oratione, et notis Lipsii ac Jo. Frid. Gronovii, curante Jo. Henr. Ackero (2) Rudolstadii 1711, in-8, a J. F. Maio, Lips. 1729, in-8, et a Jo. Georg. Fabro Bipontino 1782, cum notis. Gallice, interprete Angelo Capello, Paris. 1578, et Italice, Florent. 1714, in-4.

VI. De animi tranquillitate ad præfectum vigilum Neronis, Annæum (3) Serenum. In hunc librum notæ Joannis Chokierii viderunt lucem Leodii 1607 et 1653, in-8. Petri Mulleri, Consiliarii tunc Stolbergensis, Ienæ 1671, in-12. Cum Epistolis Senecæ ad Paulum, exeusus Lipsiæ 1499, in-4. Italice versus a Thoma *Segni*, Florentino, laudatur in Dictionario Academiæ *della Crusca*. Germ. prodiit Berol. 1768.

VII. De Constantia sapientis sive quod in sapientem non cadit injuria, ad eumdem Serenum. In hunc librum exstant

(1) Confer Mureti vol. II, orat. 3, et Eduardi *Sherburne* librum anglice editum hoc titulo : *Answer to Lucilius his Quære : Why good men suffer misfortunes ?*

(2) Acta Erud. 1711, pag. 430.

(3) De hoc Sereno Harduinus ad Plin. XXII, cap. 47.

dissertationes morales Justi Reiffenbergii, e Lipsio magnam partem collectæ, ut notatum Jacobo Thomasio τῷ μακαρίτῃ. Germani ea versio elegans Jo. Frid. Maii lucem vidit Lips. 1729, in-8.

VIII. De Clementia, ad Neronem libros tres scripsisse videtur Seneca, ex quibus non exstat nisi primus et pars secundi. Libris integris videtur usus esse Hildebertus Cenomanensis, qui eos laudat lib. I, Ep. III. Gallice ea, quæ ex illis libris supersunt, pridem vertit Angelus Capellus Paris. 1578. Jo. Calvini commentarius cum vita Senecæ primum vidit lucem Paris. an. 1532, in-4. Præfationem exhibet Maittarius tom. II Annalium typographicor. pag. 770.

IX. De Brevitate vitæ ad Paulinum, uxoris fortasse suæ Paulinæ fratrem, ut contendit Lipsius : socerum Muretus mavult; sed ad hunc non scripsisset c. 19 : « Nunc dum calet sanguis, vigentibus ad meliora eundum est. » Eum non diu post Caligulæ necem composuisse se innuit ipse cap. 18. Prodiit separatim a. 1498, in-4, ut videtur, Lipsiæ : et Lug. B. 1602, in-4. Germanice, Hamb. in-8, 1754.

X. De Vita beata ad fratrem Gallionem sive Novatum. Liber in fine mutilus. De Vita beata ad Senecæ exemplum scripsit etiam S. Ambrosius libris duobus, in quorum prioris capitibus duobus, maxime postremis, docet, ea quæ de beatitate sapientis disputant Stoici, verius dici posse de homine Christiano. Vide t. I, edit. Benedictinor. pag. 454 seq. Renati Cartesii animadversiones ad Senecam de Vita beata leguntur parte prima ejus Epistolarum.

XI. Pars libri De otio aut secessu sapientis, male olim annexa superiori libro.

XII. De Beneficiis libri VII ad Æbutium Liberalem, Lugdunensem, cujus mentio Epist. XCI. In quibusdam editionibus Eburtius dicitur, ab auctore libri De vitis philosophorum Eusebius. Videtur illud opus respicere Senec. Ep. LXXXI. Epitomen ejus latine concinnavit Jacobus Sorgerus Ien. 1611, in-8. In gratiam Eleonoræ, Cosmi I Medicei conjugis,

Italice vertit Benedictus Varchius Florent. 1554, in-4: repetita sæpe versio est Venet. 1561, in-12; Florent. 1574, in-8; 1584, in-4. Gallice, post Salverium Accuratum (*Saulveur Accaurat*) Narbonensem, Paris. 1561, in-8, Franciscus Malherbius, inter cujus opuscula sæpius prodierunt, ut Augustobonæ Tricassium 1635, in-8, quæ tertia jam est editio. Librum primum etiam vertit Gallice Angelus Capellus, Paris. 1580. In Codice quodam manu exarato sæculi XI, hi libri non absurde inscribuntur De dandis et accipiendis beneficiis. Vide Henrici, *Pomposiano* in Monasterio clerici, Epist. ad Stephanum, datam ann. 1093, quam edidit Bernhardus *Montfaucon* in Diario Italico, pag. 86. Federici Morelli Scholia in hos libros exstant in editionibus Senecæ, Paris. 1619, 1628, fol. cum Variorum notis.

XIII. Epistolæ CXXIV ad Lucilium (1), Siciliæ procuratorem, cui ex illis immortalitatem pollicetur, Ep. XXI. Codex harum longe veterrimus in publica civitatis Argentinensis servatur bibliotheca, vocibus ut plurimum inter se cohærentibus exaratus, teste Nic. Heinsio Epist. ad Jo. Frid. Gronovium, tom. III sylloges Burmannianæ, p. 461. *Ramantini* Florentini Ord. Præd. commentaria in Senecæ Epistolas circa a. Chr. 1350, jussu Clementis VI composita memorat Julius Niger in historia scriptorum Florentinorum, p. 480; sicut Lucæ *Mantinelli* ex eodem Ordine eademque patria circa a. 1364, p. 384. Dom. *Peccioli* Pisani circa a. 1420, commentarium cum prologo apologetico, Jac. Echardus, t. I Bibl. scriptorum Dominicanorum, p. 771, auctor est. Eas olim per libros distinctas fuisse constat ex Gellio, qui librum (2) XXII Epistolarum moralium Senecæ citat, lib. XII,

(1) Lucillum Balbum vocat auctor libri De vitiis philosophorum. Parthenopensis forte fuit: vide Lipsium ad Epist. LIII. Epicuri sectam secutum colligas ex Epist. XXIII et aliis. Scriptorum Lucilii elegantiam celebrat Epist. XIX et XLVI. Sed ex Lucilii hujus scriptis nihil ad nos pervenit.

(2) In Veneta, ann. 1492, et aliis antiquis operum Senecæ editionibus, Epistolæ ejus CXXIV distinguuntur in libros viginti duos, hoc pacto, ut liber I

cap. 2; unde etiam colliges, non paucas hujus philosophi Epistolas periisse. In MS. Codice, qui in Rhedigeriana Bibliotheca Vratislaviæ asservatur, distinctæ sunt in libros XX, ut notatur in Ephemeridibus literariis Lipsiensibus Germanice editis a. 1710, sect. IX, p. 895; sed non additur, duo postremi libri desiderentur, an vero diversa sit divisio ab antiquis editionibus, quæ Epistolas Senecæ distinguunt in libros XXII. In editione Lips. 1497, in-4, sunt Epistolæ tantum LXXXIX. Epistolam XLVIII editiones quædam dividunt in binas, ut Mureto notatum et H. Stephano. Epistol. LXXXVIII, quæ in quibusdam editionibus et in MSS. ut in Quedlinburgensi Codice, de quo Tobias Eccartus in notitia illius Bibliothecæ, p. 18, fertur sub titulo « liber de studiis liberalibus » vel « de VII artibus liberalibus ad Liberalem. » Hispanice pridem jussu Joannis II, Castellæ regis, versam refert Nic. Antonius, lib. I Bibliothecæ vet. Hispanæ, § 148. Gall. vertit Fr. *Malherbe*.

XIV. Naturalium Quæstionum ad eumdem Lucilium, quem *Virorum optimum*, et III, 36, *carissimum* appellat, libri VII, qui magnam partem versantur circa Meteorologica, illustrati primum emendatique a Matthæo Fortunato Pannonio,

complectatur Epistolas primores 13. Liber II, 14-19; III, 20-28; IV, 29-35; V, 36-44; VI, 45-50; VII, 51-57; VIII, 58-66; IX, 67-70; X, 71-73; XI, 74-82; XII, 83-85; XIII, 86-88; XIV, 89-94; XV, 95; XVI, 96-100; XVII, 101-103; XVIII, 104-107; XIX, 108-112; XX, 113, 114; XXI, 115-119; XXII, 120-124. Sed videtur hæc distinctio facta a quodam recentiore, qui vigesimum secundum librum a Gellio laudari viderat. Sane quæ Gellius ex Epistolis Senecæ illo in loco adducit, in editis philosophi Epistolis non exstant. Haud prætereundum quoque, de Epistola duodenonagesima, id quod in textu statim dicitur. In Actis Eruditorum, ann. 1725, p. 429, memorari videas « editionem Epistolarum perveterem, si non principem, quæ eo nomine MSS. anteferri posset, quod integras περικοπὰς, oppido elegantes, habet, quæ in nullis editionibus occurrunt, a nemine etiam eorum, qui MSS. tractarunt, indicatæ sunt. ». Optandum erat, ut pericopæ illæ productæ in medium vel saltem aliquæ earumdem speciminis loco communicarentur cum viris doctis.

Venet. apud Aldum anno 1522, in-8. Lipsius, quum vix in primum caput libri primi Scholia confecisset, morbo impeditus a scribendo abstinuit, et hoc opus una cum sequente aliis illustrandum reliquit.

XV. Ἀποκολοκύντωσις, sive ludus (1) in Claudium imp. Satyra lepidissima (2) Menippea, notis illustrata a B. Rhenano, Adr. Junio, Jano Grutero, Nic. Fabro, Liberto Fromondo, Casp. Barthio, Jo. Frid. Gronovio, etc. «Mihi Cæsar is unus propemodum Senecæ pluris est, quam cuncti Cæsares ipsius Cæsaris Juliani,» inquit Vavassor, pag. 246, De ludicra dictione. Primus in Germania (3) reperit, ediditque et scholiis illustravit Beatus Rhenanus inter Senecæ opera ab Erasmo recensita Basil. a. 1515, fol. et cum Synesii Laude calvitiei, Jo. Phrea interprete, Erasmi Laude Moriæ, Gerhardi Listrii illustrata notis, atque præclara ejusdem Erasmi Epistola apologetica ad Martinum Dorpium, Basil. 1519, in-4, et separatim 1521, et 1551, in-8. Dan. Heinsii dissertatio ad hunc libellum legitur post ejus Orationes, Lugd. Bat. 1627, in-8, p. 608 sqq. Illustravit hunc Senecæ librum etiam Jo. Scheferus in Miscellaneis suis, sive libro Academicarum lectionum. Emendationes nonnullæ Christophori Augusti Heumanni exhibentur in Actis Erud. tom. VI, supplementi p. 296 seq. Novissime cum notis G. C. B. prodiit hic libellus

(1) Ludus, i. e. satyra; vide Dan. Heinsium in libro de Satyra Horatiana.

(2) Satyram Menippeam vocamus, quo genere scribendi primum inter Latinos usus est Terentius Varro, quum prosa oratio Satyrica passim versibus brevibusque velut carminibus tanquam gemmulis distinguitur. Porro titulus Satyræ ἀποκολοκύντωσις exponitur a Dione, lib. LX extr. innuitque ἀπεθέωσιν Claudio partam per esum boleti sive κολοκύντου, in quo cibi genere venenum is acceperat, unde boletos *Deorum cibum* græco proverbio collaudare solitum Neronem refert Sueton. Ner. c. 33. Vide de titulo Satyræ Junium, Animadv. I, 17. «Librum de morte Claudii» vocat Gul. Malmesburiensis lib. IV de gestis Pontificum Anglorum, p. 283; ubi ex Seneca refert Barbaros in Britannia et in honorem ejus civitatem ædificasse Glocestriam.

(3) Vide Erasmum in adagio L, 3, 1, «aut regem aut fatuum nasci oportere.»

Lipsiæ 1720, in-8 (1), addito Lipsii somnio, et Sardis venalibus Petri Cunæi. Nova Gallica versio (2) elegans lucem vidit Paris. 1726, in-8, in continuatione Memoriarum literariarum a Sallengrio pridem vulgatarum t. I, parte 2, p. 253 seq. ab auctore erudito, qui notas etiam, vitamque et iconem imp. Claudii promisit. Cum versione Germanica (3) non incomta Frid. Christoph. Neubur, brevibusque notis, Lipsiæ, 1729, in-8.

XVI. Fragmenta. Sed vide deperdita, p. 730.

Versiones.

Senecæ versionem Gallicam ab Antonio Verderio compositam excudi Lugduni a. 1584, scribit in sua Bibl. Gallica Crucimanius, qui pag. 287 etiam memorat Laurentii Primi (*Le Premier*), Paris. a. 1500; aliam dedit Claudius Seysselius, Lugdun. 1556, et Guilelmus *de la Teyssonière*, Sebusianus. Epistolas plerasque vertit Godfredus *de la Chassagne*, Rothomag. 1574, in-12; Paris. 1582. Recentiores versiones Gallicæ operum Senecæ exstant auctore Matthia *de Chalvet*, Paris. 1607, 1638, 1647, fol. et Petro Ryero, Paris. 1659, fol. duobus voll. et 1665, in-12. XIV voll. Epp. Gallice vertit F. *Malherbe*. Seneca Germanice, Michaele *Herr* interprete, Argentor. 1540, 1545, fol. et Francof. in-8, a Conr. *Fuchsinne*. Anglice per Thom. *Logde*, Lond. 1614, 1620, fol. Epistolæ de Vita beata, de Septem artibus liberalibus (sive Ep. LXXXVIII), de Providentia et de Moribus Hispanice jussu Joannis II, Castellæ Regis, Hispali 1491, et Antv. 1551, in-8, de Providentia, de Vita beata, de Tranquillitate animi, de Constantia sapientis, de Brevitate vitæ, et Consolatio ad Polybium ac de Paupertate, interprete *Pedro Diaz* Navarrate, Ferdinando Hispaniæ

(1) Acta Erudit. tom. VII, Supplementi pag. 521.

(2) *Bibl. française* ann. 1726, *septembre*, pag. 135; *Journal des Savants*, 1727, pag. 147.

(3) Acta Erudit. ann. 1729, pag. 229.

Infanti et Isabellæ Reginæ a secretis. Mimos etiam vertit, et paraphrasi sive glossis explanavit jussu Joannis II Petrus *Diaz* Toletanus : libros de Clementia Alphonsus *de Rebenga*, eques Alcantaræ : libros de Beneficiis *Gaspar Ruiz* Montianus, Benedictinus Monachus. Italice libros de Beneficiis vertit Benedictus *Varchi*, Florent. 1554, in-4; libros de Ira, additis notis, Franciscus Lesdonatus, Patav. 1559, et Sanctus *Conti della Rocca Contrada*, Rom. 1659, ad Carolum Emanuelem II Sabaudiæ Ducem : Epistolas Jo. Baptista Donus Florentinus, Venet. 1549, in-4. In Bibliotheca Veneta, Thomasino de Bibliothecis Venetis, p. 13, teste, MSS. visuntur Epistolæ Senecæ Etrusco idiomate eleganter scriptæ, necnon in Medicea, tribus exemplaribus, ut Nic. Antonio notatum. Hanc versionem una cum aliis Etruscæ elegantiæ et puritatis monumentis in Dictionario magno Academiæ *della Crusca* laudatis publicare instituerunt Florentini. Denique Epistolæ cum libro de Providentia excusæ Italice (1) Florentiæ a. 1717, in-4, *volgarizzamento dell' Epistole di Seneca, e del trattato della Providenza di Dio.* Danice Seneca lucem vidit Soræ, 1658, fol. auctore Brigitta Trottia, femina erudita, de qua vide, ubi lubebit, Albertum *Thura* in Gynæceo Daniæ literato, p. 116 seq. Diem obiit Soræ a. 1662.

Falso tributa Senecæ.

Suppositi Senecæ sunt liber de Virtutibus cardinalibus, alius de Moribus, et tertius de Paupertate, qui sub ejus nomine cum Epistola de assentatione vitanda ad Lucilium, prodierunt Colon. 1529, in-8, et alibi, Senecæ etiam adscripti a Vincentio Bellovacensi libro IX Spec. Historialis, cap. 102 seq. Hæc opuscula excerpta sunt ex Senecæ et aliorum scriptis, cujus generis etiam esse puta, quæ sub

(1) *Journal littéraire*, tom. IX, pag. 468.

nomine Proverbiorum (1) et auctoritatum Senecæ aliquoties vulgata sunt, non diu post repertam typographiam. Lipsius quoque in calce suæ editionis duplicia Excerpta subjicit, quorum priora illa sunt, ipsa quæ edita diximus sub titulo libri de paupertate : posterioribus remedia in omni genere afflictionum ex Senecæ Philosophia depromta continentur, quæ in editione Veneta Operum Senecæ a. 1492, fol. 64, leguntur sub hac inscriptione : « Seneca ad Gallionem de remediis fortuitorum. Est oratio per dialogum sensus et rationis. » Prodiit etiam Lipsiæ a. 1500, in-4. Libellus *De quatuor virtutibus cardinalibus* prodiit et Daventriæ 1512, in-4, cum libro De moribus ; et Lipsiæ ann. 1515, in-4, cum commentariis latinis, et rhythmis metaphrasticis Germanicis ; et sine illis Venet. 1586, in-12 ; et in variis Codd. MSS. sub Senecæ nomine obvius est, sed verum auctorem habet Martinum Abbatem Dumiensem, et hinc episcopum Braccarensem, qui circa a. C. 560 claruit. Vide Isidorum Hispalensem, cap. 22, De scriptoribus eccles. et Vincentii Placcii Catalogum Pseudonymorum, p. 256. Sub hujus Martini nomine prodiit in Bibliotheca PP. t. X, p. 382, et Helmstadii 1691, in-8, cum Dominici *Mancini* libello *De quatuor virtutibus cardinalibus*, edente V. C. Hermanno *von Hardt*, ubi inscribitur formula honestæ vitæ. Præfationem ad Mironem Suevorum Regem, quam huic libro Martinus præfixerat, edidit Lucas Dacherius t. X Spicilegii, ante eum Boxhornius ad Ammianum, p. 863. Doctissimus vero Baluzius ad Epist. CLIV Lupi Ferrariensis existimabat librum De quatuor virtutibus Seneca auctore scriptum, sed a Martino abbreviatum esse. Germanicam metaphrasin scri-

(1) Proverbia Senecæ versibus reddita sunt ab Eberhardo Bethuniensi circa ann. Chr. 1120. Sed quæ in editionibus antiquis feruntur sub proverbiorum Senecæ titulo, parum differunt a Publii Syri mimis, sive sententiis. Othlonus Monachus Sanctemmeramensis in prologo ad suum Proverbiorum librum : « Quum nuper illa quæ dicuntur Senecæ proverbia per alphabeti ordinem distincta legissem, primo quidem mirabar tantam cuiquam infidelium prudentiam inesse potuisse, etc. »

ptam in membrana servabat Noribergæ V. C. Godfridus Thomasius. Impressa Lipsiæ, incipit sic:

Vier sind der Angel Tugent
Damit getziert wirt die Iugent
Die uns vil naturlicher Leuthen
In uren Spruchen bedeuthen.

Gallice vertit Angelus Capellus, Paris. 1582. Cæterum apud Clariss. Montefalconum, p. 86 seq. Diarii Italici pro verbis: « a quodam Martyrio Episcopo ad Mitonem regem, » legendum: « a quodam Martino Episcopo ad Mironem regem. » Libellum De moribus vitæ humanæ separatim editum Lips. 1499, in-4, Trithemius vocat De morum institutione. Incipit: « Omne peccatum actio est, » atque eumdem Martinum habet auctorem. Exstat et in Bibl. PP. t. X, edit. Lugd. p. 385. Hunc et alterum De paupertate ex Epistolis Senecæ excerptum illustravit Leodegarius a Quercu, Paris. 1556, in-4. Liber De artibus sive De studiis liberalibus ad Liberalem haud diversus est ab Epist. LXXXVIII, ut jam sup. notatum. Quid vero scripti sit Senecæ *de Cavalleria*, Ferdinando Mexiæ apud Nic. Antonium, lib. I Bibl. vet. Hispan. p. 32, allegatus, alius dicet, non ego.

His adde Epistolas octo ad Paulum Apostolum, quæ non minus quam sex Pauli ad Senecam, spuriæ sunt, etsi non heri vel nudius tertius, sed ante multa sæcula (1) sunt con-

(1) Occasionem eas fingendi videntur dedisse verba Philipp. IV, 22. Vide Dan. Heinsium ad h. l. et quæ notavi in Codice apocrypho Novi Testamenti, ubi has Epistolas integras exhibui adjunctis meis animadversionibus. Ad veterum loca ipsi præmissa addes hæc Honorii Augustod. De luminaribus Eccles. « Lucius Annæus Seneca Cordubensis, Fotini (leg. ex Hieronymo *Sotionis*) Stoici discipulus, et patruus Lucani poetæ, scripsit quasdam Epistolas ad Paulum Apostolum, et Apostolus quasdam rescripsit. » Censuris adjungenda sunt, quæ habet Angelus Decembrius De politia literar. lib. I, p. 57, lib. II, p. 121; Mottanus Vayerus De virtute paganorum, t. I Opp. p. 660 sq. fol. et Thom. Crenius ad tom. III Methodor. de studiis instituendis, p. 415 sq. Hinc porro Seneca quorumdam judicio audacter annumeratus Christianis, cui rei probandæ miror homines adeo nasutos non produxisse hæc Tertulliani, Apolog.

fictæ, quum earum jam meminerit B. Augustinus et Hieronymus, ut Pseudo-Linum, commentitiumque Dextrum, et Joh. Sarisber. jam omittamus. Editæ sunt cum aliis Sen. script. Neap. 1484, f. Venet. 1492, f. et in edit. Erasmi Basil. 1529, fol. sed præmissa censura qua Paulo et Seneca indignæ pronuntiantur; præterea cum libro De IV virtutibus cardinalibus, Lugd. 1523, in-4, Venet. 1588, in-8, et cum reliquis Pauli Epistolis, etiam Jacobi Fabri Stapulensis observationibus illustratæ, Paris. 1512, 1515, fol. Leguntur quoque in Bibl. Sancta Sixti Senensis, lib. II, sub titulo « Paulus,» in Mich. Waltheri Officina Bibl.; in B. Josuæ Arndii Lexico Antiquitatum Eccles.; in locis communibus sententiarum Senecæ ab Huberto Schutteputæo digestis, Antverp. 1623, in-12; in D. Georgii Henr. Gœzii Schediasmate de supposititiis et deperditis Pauli scriptis, ubi et Fabri observationes exhibentur, Viteberg. 1688, in-4. Stephanus Prætorius Germanica versione donavit, cumque ea edidit Hamb. 1795, in-4, et cum Epistola Paulo supposita ad Laodicenses Latine et Germanice recusæ sunt, Bremæ, 1692, in-4. Denique latine recudendas dedit D. Jo. Georgius Pritius in Introductione ad N. T. In iisdem Epistolis Pseudo-Seneca ait, se ad Paulum mittere librum De copia verborum. Et Thomasinus de Bibliothecis Patavinis, p. 58, testatur in Bibl. monasterii S. Antonii urbis Patavinæ exstare manu exaratum L. Annæi Senecæ Cordubensis Stoici discipuli librum De copia verborum ad B. Paulum. Nugæ, nugæ, inquit Nic. Antonius hæc narrans, t. I Bibl. Vet. Hispanæ, lib. I, cap. 8, p. 31. Cæterum hæ Epistolæ ad Paulum, non modo cum Senecæ scriptis sæpius prodiere, ut Venet. 1503, fol. Basil. 1515, fol. etc. sed et junctæ scriptis apocryphis Clementis, Martialis Lemovicensis, et aliorum, Augustæ Vindel. 1529, in-8. Sed nolo de illis Epistolis jam verbum addere,

cap. 3 : « Ego Lucium sapientem virum repente factum christianum defero.» Sed fabulam de Seneca christiano explodit Franciscus Modius, Lect. novantiq. Epist. xxi. — Vid. insuper quæ præmonuimus, IV, 464. Ed.

quum satis de illis dixerim in Codice apocrypho Novi Test. Senecæ De fortuitis remediis ad Gallionem libri II scripti in Bibl. Uffenbachii, fuere illi, opinor, qui prodierunt Lips. 1500, 1503, in-4. Librum Senecæ De matrimonio, quem memorat Trithemius, non vidit ipse, ut puto, sed ex Hieronymi I in Jovinianum nominavit. De jactato præter rem hujus Philosophi Christianismo exstat diatriba D. Ægidii Strauchii, Viteb, 1668, 1706, in-8. Quamquam multa sunt in Senecæ scriptis, quæ hominem christianum haud dedeceant; quorum partem collegerunt Josephus Hallus, et Jo. Baptista Schellenberchius Jesuita in Seneca Christiano, et M. Justus Siberus in Seneca divinis oraculis quodammodo consono, Dresdæ 1675, in-12. Quibus jungendi (præter Nic. Hardschmidii Diss. de Senecæ notitia Dei naturali, Jo. Andr. Schmidius, Diss. de Seneca ejusque Theologia Ien. 1666, in-4, et Jo. Janus Svaningius in Theologia naturali contemplativa ex Senecæ scriptis in locos communes digesta, Hafniæ 1710, in-4 (1), cum præfat. erudita D. Severini Lintrupii), Jo. Philippus Apinus, Diss. de religione Senecæ, Viteb. 1692, in-4; Jo. Henr. *von Seelen*, in Diss. de scriptoribus gentilibus falso in christianorum ordinem relatis, et de frustra quæsitis in Virgilio rebus divinioribus, Flensburgi, 1714, in-4; Jo. Gottlieb Heineccius De philosophis semichristianis, Halæ Sax. 1714, in-4; Jacobus Henricus Lochnerus in schediasmate de scriptoribus nonnullis, qui aliis pagani, aliis Christiani audiunt, Brem. 1716, in-4; et ante hos D. Christianus Kortholtus in diss. de Philippi Arabis, Alexandri, Mammææ, Plinii junioris et Senecæ christianismo, Kil. 1666, in-4; tum auctor libelli *Der Christliche Seneca, oder Richtschnur eines tugendhaften Lebens aus denen Episteln L. Annæi Senecæ gezogen*, Lips. 1712, forma minore.

Collectanea et Excerpta.

Moralis philosophiæ collectanea digesta per titulos, et ex

(1) Acta Erudit. tom. VI, Supplem. pag. 335.

Senecæ scriptis selecta a Lud. Granatensi, exstant in hujus operibus junctim Latine excusis, Andrea Schotto curante, tribus voluminibus in fol. Colon. 1628, t. I, p. 643 seqq. Non pauca etiam ad verbum e Seneca repetita in Joannis Bonæ Manuductione ad cælum, quam ipse profitetur medullam continere Sanctorum Patrum, et veterum philosophorum. Petri *Brinch* Admiranda Senecæ Ethica et Politica, in locos communes ordine literarum digesta, et summariis ac notis illustrata, necdum lucem viderunt, quod sciam, etsi jam ad prælum parata memorantur in Novis literariis maris Balthici et Sept. a. 1703, p. 134. Dionysii Gothofredi Loci communes e Seneca, qui ejus Conjecturis et var. lect. in Senecæ libros subjecti sunt, ut supra indicavimus, hoc ordine sunt digesti : 1. Theologica, sive de Deo et rebus Divinis; 2. Juridica ad ordinem Pandectarum; 3. Ethica; 4. Œconomica; 5. Politica; 6. Grammatica, Rhetorica, Historica; 7. Dialectica; 8. Physica, Medica, et Mathematica; 9. Similium librum; et 10. Nomenclatorem adagiorum, et nominum propriorum per varias classes digestorum. L. Annæo Seneca illustrando in *Blasones politicos y morales por Juan Bannos de Velasco*, Madriti, 1670, in-4, prodiere.

Deperdita Senecæ scripta.

Deperdita Senecæ scripta a veteribus memorantur hæc, notante præter alios Lipsio (1) in vita Senecæ, cap. 10, cujus observatis nonnulla adjunxi : Liber, s. Dialogus, de Superstitione, Tertull. Apologet. cap. 12; Lactant. V, 9, et Augustin. de C. D. VI, 10. Memoratur etiam a Diomede grammatico, lib. I. Idem eodem libro præterea Senecam De Officiis laudat. Epistolarum ad Novatum fratrem liber X

(1) De scriptis Senecæ deperditis disserit etiam M. Ant. *Delrio* Prolegom. ad Senecæ tragœdias, lib. II, qui est de vita Senecæ cap. ult. et Nic. Antonius, Bibl. vet. Hispanæ § 117 sq. nam plurima composuerat, atque, ut Quintil. X, 1, « tractaverat omnem ferme studiorum materiam: nam et orationes ejus, et poemata, et Epistolæ, et Dialogi feruntur. »

allegatur a Prisciano, lib. I De ponderibus et mensuris. Epistolæ ad Maximum Cæsonium; Martial. VII, 44; nisi de aliis libris Cæsonio inscriptis intelligendus. De Fortuitis sive Remediis fortuitorum ad Gallionem fratrem; Tertull. Apologet. De Providentia, majus opus scribendum suscepisse se innuit Seneca, cap. 1 libri qui de hoc argumento exstat. De terræ motu, Natur. quæst. lib. VI, c. 4. De immatura morte; Lactant. III, 2, et auctor Sophologii Jacobus Magnus, III, 1, et VII, 7. De Natura rerum idem Sophologii auctor, nisi libros Naturalium Quæstionum respexit. Exhortationum libri, Lact. lib. I, c. 4 et 7; III, 15; IV, 24 et 27. Moralium libri, quibus de omni materia ad philosophiam morum spectante fusius disputaverat, ut innuit ipse, Epist. cvi, cviii et cix. Vide et Lactant. lib. I, c. 16; II, 2; VI, 17. De Matrimonio; Hieron. adversus Jovinian. lib I. Liber De India; Plin. VI, 17, et Serv. in IX Æneid. Liber de Situ et sacris Ægyptiorum, ex quo nonnulla depromsit Lucanus. Vide Grotium ad Lucani X, 313; Salmasium ad Solin. etc. Memorat idem opus Servius in VI Æneid. Liber De forma mundi; Boeth. Geometr. II, p. 15, 37 et Cassiodor. Memoratur etiam a Rabano Mauro, III, 25, De institutione clericorum tom. VI, Opp. p. 44. Guil. Malmesburiensis, lib. I De gestis Anglorum, p. 23, «pulcherrime Seneca in libro De causis commemorat, Catonem oratoris officium definientem dixisse : orator est vir bonus dicendi peritus.» Intelligendum forte opus Quæstionum naturalium.

E Lactantii VII, 15, colligit Lipsius, Historiam quoque, sive Historiæ Rom. compendium a Seneca scriptum fuisse. Sed hoc non firmiore tibicine nititur, quam quod alii ex eodem loco colligere voluerunt, auctorem compendii Hist. Romanæ, quod sub Flori nomine habemus, non esse Florum, sed Senecam. Nam uti hanc opinionem recte confutavit Vossius, lib. I de Hist. Lat. cap. 30, ita non necesse est singulare opus historicum Senecæ comminisci, quoniam

potuit sane Seneca obiter in quodam scripto vel epistola Romani populi tempora distribuere in quatuor ætates, cujus divisionem partim imitatus est, partim immutavit, aut forte haud inspecto Seneca simile quid et ipse cogitavit Florus. Dio, lib. LXI, p. 690, auctor est Senecam scripsisse (1) quæ Nero imp. diceret ad milites, et in senatu recitaret: quo pertinet epistola ad Senatum, qua Agrippinæ necem defendit, cujus summam tradit Tacit. Annal. XIV, 11; quædam ex ea laudat Quintilian. VIII, 5, 18. Atque hæc senatui aliquando tanti visa, ut decerneret eam columna argentea insculpi, et quotannis, quum novi coss. magistratum inirent, legi. Omitto quod idem Dio, p. 694, refert Senecam, non modo reginis et libertis adulatum, sed et encomia quorumdam composuisse, et Tacitus, Annal. XIV, 52, inducit objicientes, « eloquentiæ laudem uni sibi adsciscere, et carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. » Idem Tacit. XV, 63, de Seneca moriente: « et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita ejus verbis, invertere supersedeo. » At Dio, p. 713, D, nihil de Seneca, sed Paulina : οὐ μέντοι πρότερον ἑαυτῆς ἥψατο, πρίν τό τε βιβλίον, ὃ συνέγραψεν, ἐπανορθῶσαι, καὶ τἆλλα (ἐνδεδίει γὰρ μὴ καὶ ἐς τὸν Νέρωνα ἐλθόντα φθαρῇ) παρακαταθέσθαι τισί. Modo sanus sit locus, et non potius legendum fuerit αὐτῆς, ut intelligatur Seneca, et quæ ipse scripsit. Quintil. quoque, Inst. X, 1, ubi pulcherrimum de Seneca et ejus ineptis imitatoribus fert judicium, testatur omnem fere studiorum materiam a Seneca pertractatam. « Nam et Orationes ejus, inquit, et Poemata, et Epistolæ, et Dialogi feruntur (2). »

(1) Confer quæ de orationibus ejusmodi, quas imperatores ab aliis sibi faciendas curarunt, et ipsi in senatu vel alio loco solemni recitarunt, annotavit Baylius in Lexico, ubi de Hadriano imp. agit nota F.

(2) Adde deperditis libros duos quorum fragmenta e palimpsestis a Niebuhrio eruta mandavimus typis, tom. IV, p. 405 sq. Ed.

INDEX LITERARIUS
AD L. ANNÆUM SENECAM.

Auctior Bipontino indice, qui jam Fabriciano ditior fuit, hiece, quem Indici vocum præmittimus, catalogus, non editiones duntaxat complectetur et versiones, sed et codicum MSS. bonam partem, et quæ de Seneca luculenta et præclara vulgata sunt. Talis se Phædriani indicis præstitit ratio. Ergo, ut in Phædriano indice, quadruplex in hac notitia effloresect divisio : 1° Codices manuscripti, 2° Editiones, 3° Versiones, 4° Libri et loci ad Senecam. Operæ pretium fore credidimus, si his appendicis corollariive loco subjicerentur quædam ex egregio et anecdoto hucusque palmarii viri Garat opusculo de Seneca. Quæ nostra sunt, hoc est nec Fabriciana nec Bipontina, significat duplex littera V. P.

PARS PRIMA.

L. Annæi Senecæ codices manuscripti.

Ex his codicibus qui exstant in bibliothecis extraneis, sat erit si indicaverimus Erfurtensem, quem laudat ipse Ruhkopfius, præf. vol. I (hujusce nostræ ed. pag. IX). Fusius paulo versabimur circa illos quos bibliotheca regia Parisiensis asservat, non tamen circa omnes : nam Annæanorum exemplarium supellex ampla, et multiplex est. En ergo quos præclarissimos censemus.

1. Codex membranaceus, Bibl. Reg. Parisiensis n. 6376, ann. p. Chr. n. 1457 exaratus. Quo continentur : 1° L. Ann. Senecæ ad Novatum libri III de ira ; 2° ejusdem de Cle-

mentia ad Neronem libri II; 3° ejusd. de Beneficiis libri VII; 4° ejusd. ad Serenum liber de Tranquillitate animi; 5° ejusd. ad Paulinum liber de Brevitate vitæ; 6° ejusd. ad Lucilium liber de Providentia; 7° ejusd. ad Serenum liber quod in sapientem non cadit injuria; 8° ejusdem ad Martiam lib. de Consolatione filii; 9° ejusd. ad Elbiam sive Helviam matrem liber de Consolatione; 10° Declamationum libri decem.

2. Codex membranaceus, olim Colbertinus, nunc Bibl. Reg. Paris. n. 6377 notatus, sæculo XV, nisi fallimur exaratus. Ibi continentur : 1° L. Ann. Senecæ de Ira, lib. III ad Novatum; 2° Senecæ tragœdiæ, scilicet Thyestes (cujus initium desideratur), Thebais, Hippolytus, Œdipus, Troas, Medea, Agamemnon, Octavia et Hercules Œtæus; 3° L. Ann. Senecæ de Tranquillitate animi.

3. Cod. Membranaceus, olim Bigotianus, nunc Bibl. Reg. Paris. num. 6378 insignitus. Quo continentur : 1° L. Ann. Senecæ de Clementia libri duo ad Neronem; 2° ejusd. ad Lucilium epistolæ octoginta octo priores.

4. Cod. membranaceus, quem sec. XIV exaratum suspicamur, olim Colbertinus, nunc Bibl. Reg. Paris. num. 6379. Quo continentur : 1° L. Ann. Senecæ de Clementia libri duo ad Neronem; 2° ejusd. epistolæ ad Lucilium; 3° ejusd. liber de Remediis fortuitorum; 4° ejusd. liber seu potius epistola de Liberalibus Artibus; 5° ejusd. sive potius Martini Dumiensis liber de Quatuor Virtutibus; 6° Declamationes quæ Seneca tribuuntur; 7° Proverbia Senecæ, sive potius, Senecæ et Publii Syri sententiæ; 8° lib. de Moribus qui Senecæ tribuitur; 9° L. Ann. Senecæ de Beneficiis libri VII; 10° ejusdem de Providentia libri duo; 11° ejusd. liber ad Gallionem de Vita beata; 12° ejusd. de Animi tranquillitate liber ad Serenum; 13° ejusd. de Vitæ brevitate liber ad Paulinum; 14° ejusd. lib. de Consolatione ad Polybium; 15° libri primi de Ira fragmentum.

5. Membranaceus, sæculo XIV exaratus, Bibl. Reg. Paris.

6380, primum Jacobi Augusti Thuani, postea Colbertinus. Ibi de Clementia; Epist. libri XXII (lib. de Remed. fortuitorum ad Gallionem; lib. de Septem Liberalibus Artibus; Martini Dumiensis lib. de Quatuor Virtutibus); lib. X Declamationum, lib. VI de Quæst. Nat. (proverbia), (lib. de Moribus), lib. VII de Beneficiis; lib. II de Provid. de Tranquill. animi, de Brevitate vitæ, de Ira lib. III, de Consolatione ad Martiam, de Consolatione ad Helviam, Pauli et Senecæ Epistolæ mutuæ.

6. Membranaceus, sæcul. XIV exaratus, quo continentur lib. II de Clementia, VII de Beneficiis. Bibl. Reg. Parisiens. 6381.

7. Membranaceus, quo pariter lib. II de Clement. et VII de Beneficiis continentur. Bibl. Reg. Paris. 6382, sæculo autem XIII exaratus.

8. Membranaceus, olim Colbertinus, nunc 6383, Bibl. Reg. Paris. Ibi, ut supra, de Clementia et de Beneficiis. Et ille sæcul. XIII exaratus est.

9. Membranaceus, olim Mazarinæus, sæcul. XV, nisi fallimur, exaratus. Iste complectitur libros de Beneficiis, Clementia, Ira, Providentia, Constantia sapientis, Vita beata, Brevitate vitæ, animi Tranquillitate, de Consolatione ad Marciam, item ad Helviam, et appositìtia vel supposititia quædam (sententias Senecæ, Publ. Syri, al. librumque de Moribus.)

10. Membranaceus, sæcul. XIV exaratus, primum J. A. Thuani, mox Colbertinus, nunc Bibl. Reg. Paris. 6385. Ibi 1° lib. VII de Quæst. Nat. tum fragmentum Adelardi Bathensis de quibusdam quæst. natur. et collatio Alexandri Magni et Dindymi regis Brachmanorum de philosophia facta per literas; 2° de Benef. lib. VII quos sequuntur Martini Dum. lib. de Quatuor Virtut. lib. de Remed. fortuitorum, item lib. de Verborum copia; 3° de Clement. lib. II; mox Pauli et Senecæ ep. mutuæ, Senecæ, Publii Syri, al. sententiæ; 4° Ep. CXXIV ad Lucilium.

11. Cod. Membranaceus, olim Colbertinus, nunc Bibl. Reg. Paris. 6386, quem sæc. XIV exaratum credas. Ibi continentur lib. VII de Quæst. Nat.

12. Membranaceus, olim Puteanus, ann. 1381 exaratus, Bibl. Reg. Paris. 6387. Quo de Quæst. Nat. lib. VII etc.

13. Membranaceus, olim Puteanus, sæcul. XIII exaratus. Quo lib. de Remediis fortuitorum, Pauli et Senecæ Epist. mutuæ, Epistolæque ad Lucilium (quarum tamen in hoc codice multæ desiderantur). Bibl. Reg. Paris. 6388.

14. Membranaceus, sæc. XIV exaratus, Bibl. Reg. Paris. 6389. Quo 9° de Clementia; 10° de Beneficiis; 11° Ludus. Cætera omittimus, quamquam operæ pretium forsan quædam indicare quæ Senecæ tribuuntur quandoque scilicet lib. de Remed. fortuitorum, de Verborum copia (sive potius de Moribus), epist. mutuæ Senecæ et Pauli, sententiæ Senecæ, Publ. Syri, al.

15. Membranaceus, sæc. XIV exaratus. Quo 6° de Beneficiis lib. VII; 7° de Providentia; 8° liber ad Serenum, quod in sapientem non cadit injuria; 9° de Vita beata; 10° de Tranquillitate animi; 11° de Brevitate vitæ; 12° de Ira; 13° de Consolatione ad Martiam; 14° de Consolatione ad Helviam; 16° de Naturalibus Quæst. lib. VI; 18° de Clementia. Quæ hicde sunt non a Seneca sunt, sed supposititia (de Remed. fortuit. de septem Art. lib. de quatuor Virt. de Moribus, sententiæ), vel prorsus aliena. Nunc Bibl. Reg. 6390.

16. Membranaceus, sæcul. XV exaratus, Bibl. Reg. Paris. 6391, continetque 1° (post supposititia, de Sustinendo impetum adversitatis, de quat. Virtut. card. de Morib.) de Clementia lib. II; 2° (post lib. de Remediis fortuitorum), de Tranquillitate vitæ; 3° de Ira; 4° lib. Quod in sapientem non cadit injuria; 5° (post suppos. lib. de Paupertate), de Brevitate vitæ; 6° et 7° Consolationes; 8° de Vita beata; 9° de Beneficiis.

17. Membranaceus, sæc. XIV exaratus, Bibl. Reg. Paris.

6392, quo 1°-3° de quat. Virt. Sententiæ ex epistolis collectæ; Senecæ et Pauli Epist. mut. 4° Epist. ad Lucilium; 5° de Beneficiis libri septem; 6° Senecæ, Publii Syri, al. sententiæ ord. alphab. dispositæ; 7° Declamationum lib. X; 8° lib. de Providentia; 9° lib. Quod in sapientem non cadit injuria; 10° de Vita beata; 11° Ad Serenum de Tranquillitate animi; 12° de vitæ Brevitate; 13° de Consolatione ad Polybium; 14° de Ira.

18. Membranaceus, sæc. XIV exaratus, Bibl. Reg. Paris. 6393. Quo Senecæ, Publ. Syri, al. sententiæ, ord. alphabet. dispositæ. Præponitur lib. de quatuor Virtutibus cardinalibus.

19. Membranaceus, olim Colbert. nunc Bibl. Reg. Paris. 6394, sæc. XIV exaratus. Quo Epistolæ mutuæ, lib. de quat. Virt. Epistolar. lib. XXII.

20. Membranaceus, in-fol. sæc. XIV, ut videtur exaratus, Bibl. Reg. Paris. 6395. Quo plus quam omnia continentur, nempe, præter illa quæ Senecæ jure dantur, lib. de Rem. fortuit. Declamationum lib. VI, lib. de quatuor Virt. card. de Paupertate, de Moribus, Sententiæ, Tragœdiæ X. Libri tamen de Quæst. Natural. quinque sunt, non septem.

21. Membranaceus, olim Tellerianus, nunc Bibl. Reg. Paris. 6395 A, sæcul. XV exaratus. Quo 1° Epistolæ mutuæ Senecæ et Pauli; 2° lib. de Moribus; 3° lib. de Paupertate; 4° de Remed. fortuitorum; 5° de quatuor Virt. cardinal. 5° de Beneficiis lib. VII; 7° de Clementia lib. II; 8° Declamationum lib. X; 9° Epistolæ ad Lucilium LXXXIX; 10° Excerpta ex epist. C. Plinii Secundi; 11° Exc. de Natur. Quæstionibus; 12° de Vita beata; 13° de Providentia; 14° de Ira.

22. Membranaceus, olim Mazarinæus, nunc Bibl. Reg. Paris. 6396. Quo nil fere Annæanum continetur. Nam ibi Senecæ, P. Syri, al. sententiæ, de quatuor Virt. cardin. de Remed. fortuitor. Sententiæ excerptæ ex epistolis Senecæ; tum Chronicon summ. pontif. a Sancto Petro ad Clemen-

tem IV, et imperatorum ab Augusto ad Fredericum II, auct. Martino Polono.

23. Membranaceus, olim Baluzianus, exaratus sæc. XIII, nunc 6626, Bibl. Paris. Reg. Ibi de Clementia, de Beneficiis, al. sed non Annæana.

24. Chartaceus, olim Colbert. sæc. XV exaratus. Quo de Clementia, Vita beata, Tranquillitate animi, de Consolat. ad Helviam, de Consol. ad M. de Ira, de Brevitate vitæ libri continentur. Nunc Bibl. Reg. Paris. 6627.

25. Membranaceus, olim Colbert. sæc. XIII exaratus, Bibl. Reg. Paris 6628; continetque lib. VII de Natur. Quæst. item Adelardi Bathensis lib. singul. de re.

26. Membranaceus, olim Colbertinus, sæc. XIV exaratus. Quo 1° Senecæ Sententiæ; 2° Senecæ, Publii Syri, al. Sententiæ.

27. Membranaceus, primum J. A. Thuani, postea Colbertinus, nunc Bibl. Reg. Paris. ubi sub num. 6630 asservatur. Sæc. XIII exaratus, ut videtur, continet: 1° Epist. mutuas Senecæ, Pauli, et varia quæ nullius momenti sunt; 2° Tract. de Copia verborum; 3° Epist. ad Lucilium nonnullas; 4° de Clementia lib. II; 5° de Beneficiis lib. VII; 6° Ludum; 8° Senecæ, Publ. Syri, al. Sententias.

28. Membranaceus, sæc. XIV exaratus, Colbertinus olim, nunc 6631 Bibl. Reg. Paris. Quo de Benefic. lib. VII et de Clement. lib. II continentur, sed præpositis Ep. mut. Senecæ et Apostoli, lib. de Copia Verb. Sen. et Publ. Syri al. sententiis, secuturis vero Senecæ sententiis, libello de Paupertate, epitaphio.

29. Membranaceus, sæcul. XIV exaratus, Bibl. Reg. Paris. 7698, quo Ciceronis decem opera (vel l. XXIII); tum Senecæ lib. de Ira, Tranquillitate animi, Clementia, Consolatione ad Martiam, ad Helviam, ad Pollionem, Beneficiis; mox Martini Dum. lib. de quatuor Virtut. cardin. lib. de Providentia, et Quod in sapientem non cadit injuria; lib. de Rem. fortuitorum et de Septem liber. Artibus.

30. Membranaceus, olim Puteanus, sæc. XI, ut videtur, exaratus, nunc Bibl. Reg. Paris. 8539. Epist. LXXXVIII in hoc codice continentur, præmissis Epist. mut. supposititiis Pauli et Senecæ.

31. Membranaceus, primum P. Pithœi, mox Colbertinus, nunc Bibl. Reg. Paris. 8540. Quo Epist. ad Lucilium continentur. Sed finis desideratur. Sæc. et hic XI, ut videtur, exaratus est.

32. Membranaceus, sæcul. XIII scriptus, 8541 Bibl. Reg. Paris. Quo Epist. ad Lucil. 88 (ita tamen distributæ, ut 80 tantum numerentur); item lib. de Remed. fort.

33. Membranaceus, primum J. A. Thuani, postea Colbertinus, nunc Bibl. Reg. Parisiens. 8542, cujus pars XIII, pars XIV, nonnulla XV sæculo videtur exarata. Hic amplectitur: 1° epist. ad Lucilium (pars maxima desideratur); 2° de Remediis fortuit. 3° Senecæ, P. Syri, al. Sententias; 4° Excerpta e libris de Beneficiis; 5° de Clementia lib. primum; 6° de Exclamationibus sive potius Declamationes; 7° Senecæ et Pauli Epist. mutuas; 8° Fragm. «modus quidam honestæ continentiæ»; 9° de animi Tranquillitate; 10° de Brevitate vitæ; 11° de Ira; 12° de Beneficiis; 13° de quatuor Virt. cardinal. 14° de Clementia libros duos; 15° 16° de Consolatione ad Martiam, de Cons. ad Helviam; 17° Epist. ad Lucilium de otio et secessu sapientis; 18° Proverbia Varronis; 19° Epistt. ad Novatum; 20° Ludum; 21° Macrobii fragmentum.

34. Membranac. ol. Colbertinus, sæc. XIII exaratus, nunc 8543 Bibl. Reg. Paris. Ibi Senecæ lib. primus de Clementia variaque.

35. Membranac. quo de Beneficiis lib. VII, de Clementia duo, Ludus continentur, nec non multa, sed quæ falso Senecæ assignantur. In Bibl. Reg. Paris. asservatur sub titulo 8544, exaratusque est anno Christi 1389.

36. Membranaceus, olim Puteanus, exaratus sæc. XIV, nunc Bibl. Reg. Paris. 8545, continet Ep. LXXXVIII ad

Lucilium, de Beneficiis lib. VII, de Clementia lib. II; tum de Copia verborum, Moribus, Remediis fortuitorum et collectanea e variis Senecæ operibus.

37. Membranaceus, primum J. A. Thuani, postea Colbertinus, nunc Bibl. Reg. Parisiens. 8546, sæc. xiv exaratus. Quo Epistolæ ad Lucilium, de Beneficiis et Clementia. Spuria sequuntur, nempe de Moribus, etc.

38. Membranaceus, olim Colbertinus, nunc 8547 Bibl. Reg. Paris. sæc. xiv exaratus, ut videtur, quo continentur inter multa et stulta Epistolæ ad Lucil. (sed abest initium) et lib. II de Clementia.

39. Membranaceus, olim Mazarinæus, Bibl. Reg. Paris. nunc 8548. Ibi tantum Epistolæ ad Lucilium LXXXVIII; sed desiderantur prima integra et secundæ initium. Scriptus est sæc. xiv.

40. Membranaceus, sæcul. xiv scriptus, nunc 8549, Bibl. Reg. Paris. Continet inter multa Ep. ad Lucil. LXXXVIII.

41. Membranaceus, Mediolani exaratus annis 1459, 1460, 8550 Bibl. Reg. Paris. Complectiturque 1° Epistolas ad Lucilium CXXIV (subjic. Ep. mut. supposititt.) 2° lib. de Brevitate vitæ; 3° de Consolatione ad Martiam; 4° de Consolatione ad Helviam; 5° de Provident. 6° de Ira; 7° lib. Quod in sapientem non cadit injuria; 8° de Tranquillitate animi; 9° de Vita beata; 10° de Clementia; 11° de Beneficiis.

42. Membranaceus, sæcul. xv exaratus, 8551 Bibl. Reg. Paris. Continet Epistolarum ad Lucilium lib. XXII.

43. Membranaceus, olim Colbertinus, exaratus sæc. xv, nunc 8552 Bibl. Reg. Paris. Ibi Epist. ad Lucil. tum (post de quatuor Virt. cardin. Morib. Remediis fortuit.) libri de Providentia, Vita beata, Consolatione ad Marciam, item ad Helviam. Subj. Ciceronis Paradoxa, et de Amicitia. Corollarii vicem implet tractatus « Moralium dogma Philosophorum. »

44. Membranaceus, sæc. xv exaratus, nunc 8553 Bibl. Reg. Paris. Continet Ep. ad Lucilium LXXXVIII.

45. Partim Chartac. partim Membranac. sæc. XV exaratus. Continet Epistolas. Finis desideratur. V. P.

PARS SECUNDA.

L. Annæi Senecæ editiones.

ÆTAS I, NATALIS.

1475 — 1514.

1475.* (1) Editio princeps Epistolarum Romana, fol. min. s. 4 ch. Rom. sine sign. cust. et pagg. num. In fine : « Præsens hæc epistolarum Senecæ ad Lucilium impressio in alma urbe Roma in domo nobilis viri Petri de Maximis : non atramento, plumali calamo; neque stilo æreo; sed artificiosa quadam adinventione imprimendi seu characterizandi : opus sic effigiatum est ad Dei laudem industriæque per magistrum Arnoldum Pannartz Alamannum. Est consummatum anno salutis 1475, die vero prima mensis februarii, Seden. Sixto pont. maxim. anno ejus quarto. » — Panzer vol. II, p. 455, Reviczky Bibl. p. 152, Bibl. Schœpflin.

— Editio princeps operum Neapolitana, duabus partibus in folio constans, quarum prior desinit in Proverbiis Senecæ, cum hac subscriptione : « Expliciunt proverbia Senecæ, Gabrielis Carchani Mediolanensis doctoris eximii in artificem carmen laudatorium :

Jam pæne abstulerat Senecæ monumenta vetustas,
  Vixque erat hæc ullus cui bene nota forent
Tam bona : sed docti Mathiæ scripta Moravi
  Artificis non est passa perire manus.
Huic igitur meritas grates studiosa juventus
  Pro tam sublimi munere semper agas.

(1) Stellulis insignitas inspeximus ipsi.

Sub domino Blasio Romero monacho Populeti, philosopho ac theologo celebri, est impressum hoc opus in civitate Neapolis anno Domini M (omissis centenariis) LXXIIIII, Divo Ferdinando regnante». In aversa ultimi folii pagina index opusculorum, quæ hoc volumine continentur, sequens exhibetur: «Liber unus de Moribus, liber unus de Formula honeste (sic) vitæ vel de IV Virtutibus cardinalibus; liber unus ad Gallionem de Remediis fortuitorum; libri decem Declamationum (1); libri duo de Clementia ad Neronem; libri septem de Beneficiis ad Ebutium Liberalem; libri tres de Ira ad Novatum; liber unus de mundi gubernatione, divina providentia et quare multa boni (sic) viris accidant; liber unus de Vita beata ad Gallionem (2); liber unus de Consolatione ad Martiam; liber unus de Consolatione ad Albinam matrem suam; liber unus de Tranquillitate vitæ ad Serenum; liber unus quomodo in sapientem non cadit injuria; liber unus de Brevitate vitæ ad Paulinum; cui continuatur liber unus de Consolatione ad Pollibium sine inscriptione et intervallo ex incuria famuli componentis qui incipit: Nostra compares firma sunt. Proverbia Senecæ.» Posterior pars complectitur Epistolas ad Lucilium cxxv, in XXV libros distributas, cum spuriis Pauli ad Senecam et Senecæ ad Paulum epistolis amœbæis. In fine: «Explicit liber Epistolarum Senecæ.» — De rarissima hac editione conf. Panzer, Annal. typogr. vol. II, pag. 156; Rewiczky Bibl. p. 150 sqq. Harles in Brev. Notit. literat. Rom. p. 323, et Supplem. part. I, p. 506 sq.

— Parisiensis Epistol. in-4. In fine: «Expliciunt epistole Senece ad Lucilium impresse Parisius anno Domini MCCCCLXXV.» Charact. Petri Cæsaris et Jo. Stol. Sequitur foll. 5. Vita Senecæ cum his versibus in fine:

Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores.
Ite, alias posthac sollicitate animas.

(1) Hi decem libri Declamationum sunt Excerpta ex Senecæ patris Controversiarum libris decem.

(2) Huic continuo et sine intervallo adhæret fragm. de Otio.

Me procul a vobis Deus evocat illicet astris.
Rebus terrenis hospita terra vale :
Corpus avara tamen solemnibus accipe saxis,
Namque animam cælo reddimus, ossa tibi.

Panzer, vol. II, p. 276. Male alii hanc editionem referunt ad ann. 1470.

1478. * *Tarvisina* Operum, cum Excerptis ex Senecæ patris Declamationibus, fol. In fine: « Impressum Tarvisii per Bernardum de Colonia anno Domini 1478. » — Pluribus hanc editionem descripsit Denis in *Merkwürdigkeiten der Garellischen Bibliothek*, pag. 69. Habet vero eadem omnia, quæ exhibentur in ed. Neapolitana 1475, cujus mera repetitio esse videtur. Exemplum ejus servatur in Bibl. Argentor.

1484. *Neapolitana* II, Operum, fol. — Maittaire, Annal. typogr. pag. 453, ex Bibl. Barberin. II, pag. 374. Panzer, vol. II, pag. 160.

1489. Proverbia Senecæ secundum ordinem alphabeti. In fine : « Impressum Venetiis per Baptistam de Sessa Mediolanensem, » in-4. — Denis, Suppl. pag. 276; Panzer, vol. III, pag. 277.

1490. *Veneta* I, Operum utriusque Senecæ, fol. In fine: « Impressum Venetiis per Bernardinum de Cremona et Simonem de Luero, die v octobris 1490. » — In hac editione, præter Controversiarum libros integros, primum accessere libri VII Quæstionum naturalium. Catal. Bunav. tom. I, pag. 337; Panzer, vol. III, pag. 291.

— Senecæ Proverbia. Daventriæ per Richardum Paffroet, in-4. — Denis, Suppl. pag. 783. Ab aliis ad ann. 1491 refertur.

1491. Ann. Luc. Senecæ de quatuor virtutibus. Plinius, de Viris illustribus, Romæ per Eucharium Silber, alias Franck 1491. « Augusti die decima octava, » in-4. Panzer, vol. II, pag. 501.

1492.* *Veneta* II, Senece (Philosophi et Rhetoris) omnia fol. cum hac subscriptione : « Venetiis impressa 1492, die

ultima octobris. Per Bernardinum de Coris de Cremona. — Repetitio ed. Venetæ 1490; Panzer, vol. III, pag. 322

1493. Lucii Annei Senece Cordubensis maximi Latinorum Magistri et institutoris honeste vite ad Lucilium epistolar. liber de vivendi ratione præclarus et auro pretiosior In fine: « Epistole Senece usque ad quartum decimum librum abbreviate finiunt. Impresse Liptzk per Arnoldum de Colonia anno Salutis millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio. Sexto kalendas Julii. Laus deo », in-4 maj. — Panzer vol. IX, pag. 236, coll. vol. XI, pag. 324. Conf an. 1595.

— L. Ann. Senecæ Epistolæ, fol. s. l. et typogr. — Laudatur Panzero, vol. IV, pag. 59, ex Catal. Bibl. Salth.

1494. Senecæ Epistolæ, Parisiis per Claudium Jammar, in-4. — Maittair. pag. 575, ex Caille, pag. 67, teste suspecto.

1495. Lucii Annei Senece ad Lucilium epistolarum liber de vivendi ratione præclarus et auro pretiosior. Epitaphium Senece: « Cura, labor, etc. » In fine: « Epistole Senece usque ad quartum decimum librum abbreviate finiunt. Impresse Liptzk per Arnoldum de Colonia anno Salutis millesimo quadringentesimononagesimoquinto », in-4. — LXXXVIII tantum Senecæ epistolæ priores in hac ed. reperiuntur, ita tamen, ut ex epistola XLVIII duæ factæ conspiciantur. Præterea epistola LXXV, cujus est hoc initium: « Minus tibi accuratas a me epistolas mitti quereris », in hac ed. locum occupat LI. Ita vero omnes truncatæ, mutilatæ et in compendium redactæ comparent epistolæ, ut difficile sit pronuntiare, eas a Seneca conscriptas esse. Freytag. Analect. liter. pag. 848 sq. Idem statuendum de insequentibus harum Epistolarum editionibus Lipsiensibus.

— L. Ann. Senecæ liber de mundi gubernatione: divina providentia: qualiter multa mala bonis viris accidunt. In fine: « Explicit liber de providentia Dei. Impressus Lyptzk per Arnoldum de Colonia. Anno nonagesimo quinto », in-4

— Oppido raram hanc editionem, Maittairio et Fabricio incognitam, Freytagius contulit cum ed. Amst. 1619, eamque variis in locis ab hac discedere, multisque typothetarum vitiis deformatam esse, deprehendit. Specimina ejus rei vid. apud eumdem Freytagium in Analectis liter. p. 848.

— Proverbia Senecæ secundum ordinem alphabeti. Daventriæ, in-4. — Panzer, vol. IV, pag. 287.

1496. Seneca de beata Vita. In fine : « Impressum Lyptzick per Baccalarium Wolfgangum monacensem. Anno 1496 », in-4. Char. goth. — Panzer, vol. I, pag. 486.

— L. Ann. Senecæ de quatuor virtutibus opusculum. In fine : « Impressum Mediolani per Jacobum de Sancto Nazario de Ripa ad impensam Johannis Baptistæ de Caballis de Sonzino. Anno Domini 1496, die sexto mensis Septembris. Regnante Duce Ludovico », in-4. Char. goth.— Panzer, vol. II, pag. 82.

1497. L. Ann. Senece Cordubensis maximi Latinorum Magistri et institutoris honeste vite ad Lucillium epistolarum liber de vivendi ratione preclarus et auro pretiosior. In fine : «Impressus Lyptzck per Baccalarium Wolfgangum Monacensem. Anno nostre redemptionis 1497. Die vero prima mensis aprilis », in-4. Char. goth. — Panzer, vol. I, pag. 488.

— L. Ann. Seneca de Formula honestæ vitæ, seu de quatuor virtutibus cardinalibus. Delfis, in-4. — Denis, Suppl. pag. 434 ; Panzer, vol. I, pag. 374.

— Senecæ proverbia. Delfis, in-4. — Panzer, vol. IV, pag. 290.

1498. L. Ann. Senecæ libellus de ævi humani brevitate. Lipsiæ, ut videtur, per Jacobum Thanner, in-4. — Denis, Suppl. pag. 454 ; Panzer, vol. I, pag. 490.

— Candidus Senece Libellus de evi humani brevitate. In fine : 1498 (Lipsiæ, per Wolfgangum Monacensem), in-4. — Panzer, vol. IV, pag. 344.

— L. Ann. Senecæ liber de mundi gubernatione divina

providentia, et qualiter multa mala bonis viris accidunt. In fine: « Explicit liber providentia dei. Impressus Lyptzick per Cunradum Kacheloffen anno non, octavo, » in-4. — Panzer vol. XI, pag. 325.

1499. L. Ann. Senecæ liber de animi Tranquillitate, et quomodo in sapientem non cadat injuria; cum epistola Senecæ ad Paulum et Pauli ad eumdem. Lipsiæ, per Jacobum Thanner, in-4. — Panzer, vol. I, pag. 495.

— Seneca de moribus humanæ vitæ, cum epistola Marsilii Ficini de officiis. Lipsiæ, per Jacobum Thanner. in-4. — Panzer, ibid. Conf. an. 1502.

— Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus, cum vita Senecæ, et versione Germanica rhythmica. In fine: « Impressum Lyptzk per Melchiorem Lotter. Anno salutis nostre nonagesimo nono », in-4. Char. goth. — Panzer, vol. I, pag. 492.

— L. Ann. Senecæ Epistolæ ad Paulum et Pauli ad Senecam. Coloniæ, per Henricum Quentel, in-4. Char. goth. — Panzer, vol. I, pag. 320.

1500. L. Ann. Senece Liber ad Galionem de remediis fortuitorum. In fine: « Impressum Liptzk per Jacobum Thanner Herbipolensem anno salutis nostre 1500 », in-4. — Panzer vol. I, pag. 498.

1501. L. Ann. Senecæ Cordubensis maximi Latinorum Magistri et institutoris honeste vite ad Lucilium Epistolarum liber de vivendi ratione preclarus et auro preciosior. In fine: « Impressus Lyptzck per Baccalarium Wolfgangum Monacensem. Anno Domini 1501 », in-4. — Panzer, vol. IX, pag. 481.

1502. Senece Cordubensis moralissimi liber de moribus humane vite cum epistola Marsilii Ficini de officiis cuilibet necessaria.

Distichon ad lectorem.

Humane mores qui vult cognoscere vite
Corduba que docuit perlegat assidue.

In fine : « Impressum Liptzck per Jacobum Thanner Herbipolensem, anno quingentesimo secundo supra millesimum », in-4. — Videtur imitata editionem 1499. Freytag. Appar. liter. tom. II, pag 1360 sq.

— L. Ann. Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus. In fine : « Impressit Liptzk Melchior Lotter 1502, in-4. — Panzer, vol. VII, pag. 140.

1503. *Veneta* III. Operum utriusque Senecæ. Venetiis, per Bartholomæum de Zanis de Portesio, 1503, die VII novemb. fol. — Panzer, vol. VIII, pag. 360.

— L. Ann. Senece Cordubensis maximi Latinorum Magistri et institutoris honeste vite ad Lucillium Epistolarum liber de vivendi ratione preclarus et auro pretiosior. In fine : « Impressus Liptzik per Baccalarium Wolfgangum Stœckel Monacensem anno Domini 1503, fol. min. — Panzer, vol. VII, pag. 147.

— L. Ann. Senece libellus de quatuor fontibus honestatis et omnibus officiis ad bene beateque vivendum pertinentibus. In fine : « Impressum Liptzk per Jacobum Thannerum an. Dom. 1503 », in-4. — Panzer, ibid.

— L. Ann. Senece Cordubensis phil. liber ad Galionem de remediis fortuitorum. In fine : « Impressum Liptz p. Jacobum Thanner Herbip. anno supra millesimum quingentesimum tertio », in-4. — Panzer, vol. IX, pag. 482.

1504. Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus. In fine : « Impressum Colonie in impressoria officina Quentell. Anno salutis 1504 », in-4. — Panzer, tom. VI, pag. 354.

1505. L. Ann. Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus. Antverpiæ per me Henricum Eckert de Homberch, 1505, die 14 jan. in-4. — Panzer, vol. VI, pag. 3.

— L. Ann. Senece Cordubensis philosophi liber ad Galionem de remediis fortuitorum. In fine : « Impressum Liptzick per Baccalaureum Wolfgangum Monacen. Anno salutis nostre 1505 », in-4. — Panzer, vol. IX, pag. 484.

— L. Ann. Senecæ liber ad Gallionem de remediis for-

tuitorum. Lipsiæ, per Jacobum Thanner 1505, in-4. — Panzer, vol. VII, pag. 155.

1506. L. Ann. Senecæ ad Lucillium Epistolæ. Lipsiæ, per Wolfgangum Monacensem, in-4. —Panzer, vol. VII, p. 156.

— Seneca moralissimus philosophus de quatuor virtutibus cardinalibus, optimo commento illustratus. In fine: « Impressum Colonie in impressoria officina Quentell. Anno salutis 1506 », in-4. — Panzer, vol. XI, pag. 394.

1507. L. Ann. Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus. Impressum Nuremberge per Hieronymum Hœlizel anno 1507, 9 die mensis julii, in-4. — Panzer, vol. VII, p. 444.

1508.* L. Ann. Senece Cordubensis maximi Latinorum magistri et institutoris honeste vite ad Lucillium Epistolarum liber de vivendi ratione preclarus et auro pretiosior. In fine: « L. Ann. Senece Cordubensis maximi Latinorum magistri, etc. ad Lucillium Epistolarum liber ... finit fauste. Impressus per Jacobum Thanner, anno Domini millesimo quingentesimo octavo. Die vero quarta mensis octobris », fol. — Bibl. Schœpflin.

— Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus. In fine: « Impressum Coloniæ in impressoria officina Quentell. Anno salutis 1508 », in-4. — Panzer, vol. VI, pag. 363.

1509. L. Ann. Senece Cordubensis maximi Latinorum magistri et institutoris honeste vite ad Lucillium Epistolarum liber de vivendi ratione, etc. In fine : « Impressus Lyptzigk per Baccalaureum Martinum Herbipolensem. Anno Domini 1509 », fol. — Panzer, vol. IX, pag. 433.

— Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus. In fine: « Impr. Liptzk per Melch. Lotter anno salutis nre 1509 », in-4. — Panzer, vol. IX, pag. 488.

— L. Ann. Senecæ Cordubensis philosophi liber ad Gallionem de remediis fortuitorum. In fine : « Impressum Liptzick per providum virum dominum Baccalaureum Vuolfgangum Monacensem. Anno salutis nostre millesimo quingentesimo nono », in-4. — Panzer, vol. VII, pag. 165.

1510. L. Ann. Senece Cordubensis philosophi liber ad Galionem de remediis fortuitorum. « Impressum Liptzk per Jacobum Thanner Herbipolensem anno Domini millesimo quingentesimo decimo », in-4. — Panzer, vol. VII, pag. 170.

— L. Ann. Senecæ Cordubens. de morum institutionibus liber. « Impressum Lipsigk per Baccalarium Martinum Herbipolensem anno 1510 », in-4. — Panzer, vol. VII, pag. 168.

1512. L. Ann. Senecæ ad Lucilium Epistolarum liber de vivendi ratione, Lipsiæ, per Melchiorem Lotter, in-4. — Panzer, vol. VII, pag. 175.

— L. Ann. Senecæ de quatuor virtutibus cardinalibus. Impressum Lyptzk per Melchiorem Lotter, in-4. — Panzer, ibid.

1513. L. Annæi Senecæ in morte Claudii Cæsaris Ludus nuper repertus. (Edente C. Sylvano, Germanico) s. a. l. et impr. in-4, cum Sylvani epistola dedicatoria ad Albertum Pium, Principem Carpensem, data Romæ 1513. — Car. Bibl. Bunav. tom. I, vol. I, pag. 339.

1514. Liber L. Annei Senecæ de formula honeste vite; vel de quatuor virtutibus cardinalibus. In fine : « Impressum Lyptzk per Melchiorem Lotterum anno salutis nre quingentesimo decimoquarto », in-4. — Panzer, vol. VII, pag. 183.

— Insequentia in hoc libro continentur. Beatiss. Pauli gentium Apostoli Epistole.... Adjiciuntur iis L. Annei Senece ad s. Paulum octo. Paulique rursus ad Senecam responsivæ sex. — Jungitur etiam in calce eaque a Paulo, Laodicensibus scripta, invenitur. In fine : « Vienne Pannonie per Hieronymum Vietorem et Joannem Singrenium impressum. Expensis vero Leon. et Luce Alantse fratrum. Sexto kalendas februarii. Anno 1514, imperante Maximiliano F. P. » in-4. — Denis Wiens Buchdruckergeschichte, pag. 102.

— Senecæ Epistolæ ad Apostolum Paulum et rursus Pauli ad Senecam. Hagenoæ per Henricum Gran. in-4. — Panzer, vol. VII, pag. 79.

Ad hanc ætatem pertinent editiones sequentes sine anno :

.... * s. a. l. et typogr. fol. min. cum sign. et foliorum numeris, quæ sunt ccxxxv. In fronte pag. 1 : Opus Senecæ. Pag. 4 (secunda enim et tertia vacuæ relictæ sunt) : « Hoc in volumine hæc omnia Senecæ opera continentur. L. Annei Senecæ Epistolæ ad Paulum : et Pauli ad Senecam (fol. 1). L. Annei Senecæ Cordubensis Epistolar. libri XXII ad Lucillum : quod opus continet epistolas cxxiv. L. Annei Senecæ libellus de paupertate. L. Annei Senecæ liber de moribus : in quo vitæ mores eleganter enarrat. Vita L. Annei Senecæ Cordubensis. L. Annei Senecæ de formula honestæ vitæ : vel de quatuor virtutibus cardinalibus Libellus. L. Annei Senecæ de remediis fortuitorum ad Gallionem libellus. L. Annei Senecæ Declamationum libri X. In quo quidem opere sunt quatuor et septuaginta declamationes. L. Annei Senecæ de clementia ad Neronem libri duo. L. Annei Senecæ de beneficiis ad Eburtium Liberalem libri septem. L. Annei Senecæ de Ira ad Novatum libri tres. L. Annei Senecæ de mundi gubernatione divina providentia : et qualiter multa mala bonis Viris accidunt liber unus. L. Annei Senecæ ad Gallionem de beata vita liber unus. L. Annei Senecæ de Consolatione ad Martiam liber unus. L. Annei Senecæ de Consolatione ad Albinam matrem suam liber unus. L. Annei Senecæ ad Serenum de tranquillitate vitæ liber unus. L. Annei Senecæ ad Serenum quomodo in sapientem non cadit ira liber unus. L. Annei Senecæ ad Paulinum de brevitate vitæ liber unus, cui continuatur alius liber de consolatione fratris ad Polybum (sic) sine intervallo ex incuria famuli componentis, cujus initium est : nostra compares firma sunt. L. Annei Senecæ ad liberalem de studiis liberalibus liber unus. L. Annei Senecæ Proverbia secundum alphabeti ordinem. L. Annei Senecæ Quæstionum naturalium libri septem. L. Annei Senecæ suasorium (sic) et controversiarum libri sex. In quo sunt quinque et triginta controversiæ » (fol. clxxxxv-ccxxxv). In fine : « Explicit liber sextus

et ultimus controversiarum. Registrum hujus operis ». — Char. Rom. Jo. Tacuini, ergo Venetiis impressa, et quidem, ut videtur, circa an. 1498, quo anno tragœdiæ Senecæ ex officina ejusdem Tacuini prodierunt.

.... s. a. l. et typogr. (Argentorati, typis Jo. Mentelii), fol. L. Ann. Senecæ Epistolæ. In fronte : « Lucii Annei Senece Cordubensis ad Lucilium epistole Feliciter incipiunt ». Prima epistola terminatur fol. 1, b. lin. 7, in qua adhuc habetur : « Epistola secunda ». Ab epistola sexta usque ad finem quælibet earum numero romano indicata est. Fol. 207, a. l. 18, legitur : « Lucii Annei Senece Cordubensis epistole ad Lucilium finiunt feliciter ». Tum « Incipiunt epistole Pauli et Senece », quarum ultima subjectum habet Epitaphium Senece, « Cura labor meritum, etc. » Sine sign. cust. et pagg. num.—Denis, Suppl. pag. 662; Panzer, vol. I, pag. 77.

.... s. a. l. et typogr. in-4. « Annei Senece moralissimi ad Lucilium Epistolarum opus de vivendi ratione preclarum et auro preciosius ». Hæc in fronte una cum Senecæ epitaphio et sequenti notitia : « Auctoritates pulcherrime de morte ex hoc Senece opusculo per modum epistole collecte. At ab Hermanno Buschio diligenter revise ». Folio 2, a. incipiunt Epistolæ. Epistolis addita est Senecæ vita cum Tabula seu Directorio Epistolarum. In fine legitur : « Explicit Tabula Epistolarum Senece ». Char. goth. cum sign. et foll. num. — Panzer, vol. IV, pag. 192.

.... s. a. Senecæ Epistolarum liber ad Lucilium de vivendi ratione. Lipsiæ, per Arnoldum de Colonia, in-4. — Maittair. Ind. II, App. pag. 502; Panzer, vol. I, pag. 501.

.... s. a. « Senece philosophi stoici de questionibus naturalibus editio non minori jucunditate quam ubertate gratissima : effectuum mundi elementaris natura duce procreatorum rationes : verborumque nitore grato levatos continens : omnibus phie studiosis frugifera ». Hæc in fronte. In fine : « Finit opus preclarum Senece de questionibus natu-

ralibus lecturis omnibus inestimabilem pollicens commoditatem. Impressum Lypczk per Arnoldum de Colonia ». Char. goth. cum sign. in-4. — Maittair. Ind. II, App. pag. 552; Panzer, vol. I, pag. 501.

.... s. a. l. et typogr. (Argentorati), fol. Seneca de forma et honestate vitæ. In fronte fol. 1, a. rubro : « Incipit Seneca de forma ac honestate vite feliciter ». In fine : « Finis Senece ». Char. goth. — Panzer, vol. I, pag. 95.

.... s. a. l. et typogr. in-4. « Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus ». Hæc in fronte cum icone. Fol. eod. b. « Incipit liber Lucii Annei Senece de formula honeste vite, vel de quatuor virtutibus cardinalibus ». In fine : *Laus deo.* Char. goth. Henr. Quentell. Coloniensis. — Meusel, Magaz. III, pag. 147; Panzer, vol. IV, pag. 280.

.... s. a. l. et typogr. Seneca de forma et honestate vitæ et remediis fortuitorum, fol. Char. goth. Conr. Fyneri, typographi Esslingensis, sine sign. cust. et pagg. num. — Panzer, vol. I, pag. 385.

.... s. a. et l. in-4. Seneca de quatuor virtutibus. In fine insigne Jo. Kœlhof de Lubeck. — Panzer, vol. IX, p. 228.

.... s. a. in-4 min. « Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus ». (Lat. et Germ.) Hæç in fronte. In fine : « Impressum Lyptzk per Gregorium Bœttiger ». — Panzer, vol. IV, pag. 347.

.... s. a. l. et typogr in-4. Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus. Char. Joh. de Westphalia, typographi Lovaniensis. — Panzer, vol. I, pag. 523.

.... s. a. l. et typogr. in-4. L. Ann. Seneca de quatuor virtutibus. Char. goth. ut videtur Steph. Planck, typographi Romani. — Denis, Suppl. pag. 662; Panzer, vol. II, pag. 542.

.... s. a. l. et typogr. fol. « Perpulchrum atque compendiosum scriptum venerabilis magistri Senece de quatuor virtutibus cardinalibus » (circa an. 1476.) — Panzer, vol. IV, pag. 192.

.... s. a. l. et typogr. in-4. Ann. Luc. Seneca de quatuor virtutibus, de remediis fortuitorum. Ejusdem Proverbia in ordinem alphabeti. Seneca de moribus. Columellæ ortuli Commentarium. — Panzer, ibid.

.... s. a. l. et typogr. in-4. « Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus ». (Lat. et Germ.) Hæc in fronte fol. 1, a. Fol. eod. b. « Senecæ vita ». Fol. 2, a. « Incipit liber Lucii Annei Senece de formula honeste vite : vel de quatuor virtutibus cardinalibus ». In fine : *Telos*. Char. goth. cum sign. — Panzer, ibid.

.... s. a. l. typogr. in-4. « Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus ». In aversa pagina : *Vita Senecæ*. Fol. 2, a. « Incipit liber Lucii Annei Senece de formula honeste vite, vel de quatuor virtutibus cardinalibus ». In fine fol. 16, b. *Laus deo*. Char. goth. cum sign. — Panzer, vol. IV, pag. 480.

.... s. a. l. et typogr. in-4. Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus, seu liber de formula honeste vite, latine et germanice. Char. goth. quo usus Wolfgangus Monacensis, typographus Lipsiensis. Forte ad an. 1496 referenda. — Panzer, vol. I, pag. 486.

.... s. a. l. et typogr. in-4. Senecæ Proverbia secundum ordinem alphabeti. (Lovanii, per Joh. de Westfalia.) — Panzer, vol. I, pag. 523.

.... s. a. l. et typogr. in-4. Senecæ Proverbia secundum ordinem alphabeti, cum tractatu ejusdem de moribus. (Parisiis, per Udalr. Gering.) — Panzer, vol. II, pag. 340.

.... s. a. et l. in-4. Lucii Annei Senece Cordubensis liber de moribus. Proverbia. De remediis fortuitorum. « Per me magistrum Bartholomeum Guldinbeck de Sultz ». (Romæ, circa an. 1475), s. sign. cust. et pagg. num. — Panzer, vol. II, pag. 529.

.... s. a. l. et typogr. in-4. Seneca de remediis fortuitorum, de quatuor virtutibus, de moribus. Char. goth. nitido cum sign. — Panzer, vol. IX, pag. 335.

.... s. a. l. et typogr. in-4. L. Annei Senece de remediis

fortuitorum. In fine : « Annei Lucii Senece de remediis fortuitorum liber finit ». Char. goth. Eucharii Silber, typographi Romani. — Panzer, vol. II, pag. 536.

.... s. a. l. et typogr. in-4. Incipiunt Proverbia Senece secundum ordinem alphabeti. Char. goth. Eucharii Silber. — Panzer, ibid.

.... s. a. l. et typogr. in-4. Proverbia Senecæ secundum ordinem alphabeti. Char. goth. — Panzer, vol. IV, pag. 192.

.... s. a. l. et typogr. (Argentorati), fol. Seneca de remediis fortuitorum ad Gallionem. In fine : « Annei Lucii Senece de remediis fortuitorum liber explicit ». Char. goth. — Panzer, vol. I, pag. 95.

.... s. a. l. et typogr. in-4 min. « Hunc librum composuit Seneca nobilissimus orator ad Gallionem amicum suum contra impetus et machinationes fortunæ, etc. » Hæc in fronte. In fine : « Annei Lucii Senece de remediis fortuitorum liber explicit ». Char. goth. Jo. Veldeneri, typographi Coloniensis, ut probabile est. — Panzer, vol. IV, pag. 281.

.... s. a. (circa an. 1474.) Seneca de remediis fortuitorum. Parisiis, per Petrum Cæsarem et Soc. in-4. — Panzer, vol. II, pag. 343.

.... s. a. in-4. Senecæ Proverbia ab Erasmo recognita. Antverpiæ, per Adrianum Bergensem. — Panzer, vol. VI, pag. 26.

ÆTAS II, ERASMIANA.

1515—1593.

Ejus princeps fuit Erasmus, qui primus limam admovit Senecæ. Comites se adjunxere Beatus Rhenanus, Matthæus Fortunatus, et qui inprimis de Seneca bene meritus est, Fernandus Pincianus; denique M. Ant. Muretus. Agmen claudit Dion. Gothofredus.

1515. * Erasmi I. Operum utriusque Senecæ ; « Joannes Frobenius veræ philosophiæ studiosis S. D. En tibi, lector

optime, L. Annæi Senecæ sanctissimi philosophi lucubrationes omnes, additis etiam nonnullis Erasmi Roterod. cura, si non ab omnibus, certe ab innumeris mendis repurgatæ. In his evolvendis si diligenter versaberis, et linguam tuam reddent expolitiorem, et vitam emendatiorem. Bene vale, et nostram industriam tuo favore vicissim adjuva. In inclyta Germaniæ Basilea an. 1515, mense julio », fol. — Inscripsit hanc editionem Erasmus, tamquam pro sua eam agnosceret, Thomæ Ruthallo Episcopo Dunelmensi, testatus se supra quatuor millia mendorum sustulisse. Eamdem tamen abdicavit postea, valde conquestus de opere male tractato culpa amici, cui edendi illius curam commiserat. Vide Epistolam nuncupatoriam ad Petrum episcopum Cracoviensem, editioni Erasmianæ an. 1529 præmissam. « Cantabrigiæ, inquit, quum nactus essem aliquot Senecæ libros manu descriptos, adhibito laboris socio, totum Senecam percurri verius quam perlegi, annotatis in spatio marginis quæ vel diversa compereram in exemplaribus, vel ipse ex me addivinaveram. In his erant permulta, quæ vigilantis et eruditi cujuspiam discussionem requirebant. Quum mihi diutius Basileæ commorari non esset commodum, totum hoc negotium amico cuidam, de cujus fide nec tum quidquam addubitabam, nec nunc conqueri libet, commisi. At post menses aliquot Basileam reversus, comperi sic tractatum opus, ut me vehementer puderet ejus editionis. Non hic vulgari more culpam in alium transferam, sed partiar magis inter eum qui commisit, et eum qui commissum ad se recepit. Meum peccatum erat, quod, oblitus sapientissimi de cassita apologi, amicorum operam exspectarem in eo negotio quod per me rectius geri et potuit et debuit; illius, quod inexploratis humeris suscepit sarcinam viribus majorem. Quamquam haud scio an major culpæ portio mea sit, siquidem ineptior est, qui bovi clitellas imponit, quam bos ipse qui recipit impositas ». Ceterum in hac editione Ludus de morte Claudii primum comparet inter opera Philosophi,

separatim antea eodem anno excusus per eumdem Frobenium, hoc titulo :

«In hoc opere contenta: Ludus L. Annæi Senecæ de morte Claudii Cæsaris, nuper in Germania repertus, cum scholiis Beati Rhenani. Synesius Cyrenensis de laudibus Calvitii... Erasmi Roterod. Moriæ Encomium, etc. Apud inclytam Germaniæ Basileam». Ad calcem Synesii : «Basilee in ædibus Joannis Frobenii Mense Martio anno 1515, in-4». — In dedicatione Rhenani ad Thom. Rappium, Badensem, hæc leguntur : «Hoc Senecæ fragmentum nuper in Germania repertum, velut antiquitatis gemmam quamdam, scholiis ex Suetonio et Tacito tumultuanter adnotatis, illustravimus, quo magis ad se lectorem... invitet. Ingenue tamen fatemur, esse loca quædam, ubi conjecturis tantum usi sumus, nullam historicorum auctoritatem sequuti. — Ad hæc, ut in Græcis nonnulla divinando restituimus, sic quædam, non nisi melioris archetypi subsidio reponenda, transire coacti sumus; quod nostrum exemplar Græcorum characterum ne ulla quidem quantumvis exilia vestigia haberet». Conf. supra pag. 9.

1516. L. Ann. Senecæ ad Lucilium Epistolæ. «Ex officina Melchioris Lottheri, 1516, Lipsiæ, in-4.—Panzer, vol. VII, pag. 193.

— L. Ann. Senecæ Proverbia cum commento. Lipsiæ, ex officina Melchioris Lottheri, in-4. — Panzer, ibid.

— Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus cum comment. Londini, per Wynandum de Worde, in-4. — Brüggemann, pag. 650.

1517. Ludus L. Ann. Senecæ de morte Claudii Cæsaris, cum Synesii Laudibus Calvitii, et Erasmi Moriæ encomio. In fine : «Basileæ. In ædibus Jo. Frobenii, VIIIIbri an. 1517,» in-4. — Panzer, vol. XI, pag. 377. Conf. supra an. 1515.

1518. Franc. Philelphi Epistolæ breviores. — Additæ sunt Angeli Politiani Epistolæ quædam familiares, et Epistolæ

Senecæ ad Paulum et Pauli ad Senecam. In fine : « Hagenau excusum impensis atque ære D. Joannis Rynman de Oringau, cura et opera Henrici Gran anno partus virginei 1518, mense martio », in-4. — Panzer, vol. IX, pag. 470.

1519. Epistole Franc. Philelphi equitis aurati, etc. Item Epistole L. Annei Senece ad Apostolum Paulum et rursus Pauli ad Senecam, etc. In fine : « Auguste Vindelicorum : in edibus Silvani Otmar excusum anno virginei partus 1519. Die vero tricesima mensis julii », in-4. Panzer vol. VI, pag. 152.

— Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus (cum paraphrasi Germanica). In fine : « Impressum Viennæ Pannoniæ per Joannem Singrenium expensis Bartholomei Werlen anno domini 1519 », in-4. — Denis, Nachtrag zur Buchdruckergeschichte Wiens, pag. 46.

—Ludus L. Ann. Senecæ de morte Claudii Cæsaris, cum Synesii laudibus Calvitii, et Erasmi Moriæ Encomio. Basileæ, apud Joan. Frobenium, in-4. — Panzer, vol. IX, pag. 398.

1521. L. Ann. Senecæ de morte Claudii Cæsaris, Ludus, etc. ut in ed. 1519, Basileæ, apud Jo. Frobenium, in-8. — Panzer, tom. XI, p. 379.

1522. L. Ann. Senecæ Naturalium Quæstionum libri VII. Matthæi Fortunati in eosdem Annotationes. In fine : « Venetiis, in ædibus Aldi et Andreæ Asulani soceri, mense februario 1522, in-4. — Panzer, vol. VIII, p. 472; Creven. Cat. *raisonné*, vol. II, p. 37.

1523. Senecæ Formula honestæ vitæ, seu de quatuor Virtutibus cardinalibus, Londini, in-4. — Brüggemann, pag. 650.

— Senecæ epistolæ ad Paulum, et Pauli ad Senecam. Lond. in-4. — Brüggemann, ibid.

1524. L. Annæus Seneca de morte Claudii cum scholiis Beati Rhenani, una cum Synesii laudibus Calvitii et Erasmi

Encomio moriæ. Parisiis in ædibus Jodoci Badii 1524, octavo kalend. julias, in-4. — Maittair. tom. II, p. 653.

1527. Epistole Senece. In fine : « Impressum Cracoviæ in officina Domini Joannis Haller. Anno salutis nostræ 1527», in-4. — Panzer, vol. VI, p. 469.

1528. Flores Senecæ per Erasmum Roterodamum. Accedunt quidam flores ex Opusculis Ciceronis. Antwerpiæ per Martinum Cæsarem, in-8. — Panzer, vol. VI, p. 13.

1529. * Erasmi II emendatior. L. Ann. Senecæ opera, et ad dicendi facultatem et ad bene vivendum utilissima, per Des. Erasmum Roterodam. ex fide veterum codicum, tum ex probatis auctoribus, postremo sagaci nonnumquam divinatione, sic emendata, ut merito priorem editionem, ipso absente peractam, nolit haberi pro sua. Confer, et ita rem habere comperies. Adjecta sunt ejusdem scholia nonnulla. Basileæ, per Hieronymum Frobenium et Joannem Hervagium, mense martio, anno 1529, fol. — Pergit Erasmus in epistola nuncupatoria supra ad ann. 1515 laudata : « Interim semper stimulavit animum calcar ignominiæ, ut, quemadmodum solent milites, post cladem acceptam, in proximo conflictu virtute dedecus acceptum pensare, ita feliciore recognitione sarcirem, quod in editione priore commissum erat. Quamquam illa quoque, qualis qualis erat, non parum multa restituit, certe spem aliquam ostendit eruditis hujus senticeti in usum frugiferi novalis repugnandi. Itaque melioribus, ni fallor, avibus Senecam in manus recepi, in quo emaculando tantum curæ tantumque sudoris impensum est, ut optimo jure possim abdicare priorem illam editionem... Non hic verbis attollam, quantum mihi laboris exhaustum sit. Scio neminem crediturum, nisi priorem editionem cum hac contulerit. Id si quis non gravabitur facere, continue fatebitur, alium prodiisse Senecam : non quod nihil resederit excutiendum, sed quod innumera portenta, non minus feliciter quam fortiter sustulerimus, idque præsidio diversorum codicum, inter quos erant aliquot

miræ vetustatis. Divinationi non temere indulsimus, experimento docti, quam id tutum non sit. Et tamen alicubi divinandum fuit, nec raro feliciter cessit conjectura, nisi me fallunt omnia. Adjuvit in hoc labore nonnihil industria Matthæi Fortunati... Is enim libros Naturalium Quæstionum accuratissime recognovit, quod operæ utinam et in cæteris omnibus præstitisset : quem ut in plerisque libenter sequuti sumus, ita in nonnullis ab eo dissentimus, præsertim ubi nostro sensui suffragabantur exemplaria. Profuit et Rodolphi Agricolæ codex, typis excusus Tarvisii ante annos quinquaginta... Quin et Sigism. Gelenius, qui jam pridem in officina Frobeniana castigandi præfecturam gerit, vir citra omnem ostentationem, exquisite doctus, et, quod in eruditis quoque rarum est, emunctæ naris, exactique judicii, non pauca feliciter deprehendit, quæ nos in multa distractos, interdum et defessos, fefellerant. » Hactenus Erasmus : quibuscum confer quæ verissime de hac editione judicavit Schweighæuserus noster in Præf. ad Senecæ Epistolas, pag. 249.

— Seneca moralissimus philosophus de quatuor Virtutibus cardinalibus optimo commento illustratus. In fine : « Explicit liber Senecæ de quatuor Virtutibus cardinalibus. Londini per Wynandum de Worde », in-4. — Brüggemann, pag. 650.

— Senecæ proverbia, cum commento. Londini per Wynandum de Worde, in-4. — Panzer, vol. VII, p. 250.

1532. L. Annæi Senecæ romani senatoris ac philosophi clarissimi libri duo de Clementia ad Neronem Cæsarem : Joannis Calvini Noviodunæi commentariis illustrati. Parisiis apud Ludovicum Cyaneum sub duobus Gallis in via Jacobæa, 1532. In fine : « Parisiis ex officina chalcographica Ludovici Cyanei. Anno salutis nostræ 1532, mense aprili, in-4. — Panzer, vol. VIII, p. 160.

1534. Flores L. Annæi Senecæ per Erasmum, cum aliis quibusdam ex Cicerone. Parisiis, apud Franciscum Gryphium, in-4. — Panzer, vol. VIII, p. 181.

1536. L. Ann. et M. Ann. Senecarum Opera, cum castigationibus Fernandi Pinciani. Venetiis, ex officina Jo. Augusti a Burgo Franci, fol. — Quæ editio textum quidem exhibet ab Erasmo constitutum, sed magnum ei ornamentum accessit ab ingenio et industria Pinciani, qui, quum ex MSS. quos habuit quindecim et eo plures, tum ex felicissima conjectura, immensum macularum numerum eluit in Castigationibus.

1537. Erasmi III. L. Annæi Senecæ opera et ad dicendi facultatem et ad bene vivendum utilissima, per Des. Erasm. Roterod. ex fide veterum codicum, tum ex probatis auctoribus, postremo sagaci nonnunquam divinatione, sic emendata, ut ad genuinam lectionem minimum desiderare possis. Adjecta sunt scholia D. Erasmi et B. Rhenani. Basileæ, apud Jo. Hervagium, fol.

—Aliam Basileensem sine anni nota in fronte, ab antecedente diversam, memorat Harlesius in Brev. Not. literat. Roman. p. 325 sq. hoc titulo: «Opera L. Ann. Senecæ... per Des. Erasmum Roterod. et Matthæum Fortunatum ex fide veterum codd. tum ex probatis auctoribus, postremo sagaci nonnunquam divinatione sic emendata, ut ad genuinam lectionem nihil desiderare possis. Adjecta sunt scholia Des. Erasmi in bonam partem operis, B. Rhenani in ludum de Morte Claudii Cæsaris, Rod. Agricolæ in Declam. aliquot commentarioli, Fernandi Pinciani castigationes in universum opus. Basileæ, fol.»

1540. L. Ann. Senecæ Naturalium Quæstionum libri septem, a Matthæo Fortunato, Erasmo, et Lodoico Strebæo diligentissime recogniti. Parisiis, ex offic. Mich. Vascosani, in-4°. — Maitt. tom. III, pag. 314. Hanc editionem curavit Strebæus, quæ prælectionibus suis serviret.

1551. L. Ann. Senecæ Ludus in mortem Claudii Cæsar. cum scholiis B. Rhenani. Basileæ, apud Frobenium, in-8.

1555. L. Ann. Senecæ opera quæ exstant omnia, cum Des. Erasmi Rot. scholiis, B. Rhenani, Rod. Agricolæ com-

mentariis, ac Fernand. Pinciani castigationibus. Lugduni, apud Seb. Gryphium, 2 voll. in-8. — Bibl. Emtinck. part. II, p. 336, n. 71.

— L. Ann. Senecæ Flores, sive Sententiæ insigniores, excerptæ per D. Erasmum. Coloniæ Agripp. in-8.

1556. De Moribus et de Paupertate libri, cum Comment. Leodegarii a Quercu. Parisiis, in-4.

1557. L. Annæi Senecæ Opera quæ exstant omnia, Cœlii Secundi Curionis vigilantissima cura castigata, et in novam prorsus formam, nimirum propriam et suam, mutata. Basileæ, apud Jo. Hervagium et Bern. Brand. fol. — Henr. Stephano judice, Cœlius Secundus Curio, castigare professus, multis fœdissimis mendis Senecam conspurcavit. Basis est partim Erasmica II, partim Pinciana, ex quibus etiam quædam annotationes adjectæ sunt. In margine variæ lectt. et conjecturæ reperiuntur. Scripta etiam Senecæ rhetoris subjecta sunt. Ludus in Claudium hic cum Rhenani, Curionis, et Hadr. Junii annotationibus apparet.

1567. L. Ann. Seneca de Brevitate vitæ. Parisiis, apud viduam P. Attaignant, in-4. — Maitt. Ind. p. 239.

1573. * L. Ann. Senecæ philosophi, Stoicorum omnium acutissimi, opera quæ exstant omnia, Cœlii Secundi Curionis vigilantissima cura castigata, et in novam prorsus faciem, nimirum propriam et suam, mutata : post Herculeos insuper C. S. C. labores, Vincentii Pralli H. opera et studio innumeris in locis emendata ac restituta. Accessit Index rerum et verborum copiosus. Basileæ, ex offic. Hervagiana, per Eusebium Episcopium, fol. — Insunt etiam Senecæ rhetoris Controversiarum et Suasoriarum libri.

1576. * L. Ann. Senecæ de Clementia libri, cum commentariis Jo. Calvini. Genevæ, apud Petrum Santandreanum, fol.

1581. * L. Annæi Senecæ philosophi Stoicorum omnium acutissimi Opera quæ exstant omnia, etc. post Herculeos insuper C. S. C. labores, Vincentii Pralli H. opera ac studio

innumeris in locis emendata et restituta. Accessit Index rerum et verborum copiosissimus, nec non humaniorum literarum studiosis perquam utilis et necessarius. Parisiis, apud Jac. *Du Puys*, fol. — Repetitio ed. Bas. 1573.

1585. L. Annæi Senecæ Opera, cum notis M. Antonii Mureti et indice Julii Roscii Hortini, curante, post Mureti, eodem anno prid. non. jun. defuncti, obitum, Francisco Bencio S. I. Romæ, typis Barthol. Gorassii, fol. De qua editione Lipsius in Præf. ad suam Senecæ editionem : « Muretus Senecam aut emendatum a se voluit, aut illustratum. Voluit; causa duplici vix fecit : et quia labor eum et instantia in talibus non sequebatur; et quia mors assequuta est, et filum hoc operis præcidit. Bona tamen et laudabilia multa sunt : unum non attollas, immo non toleres, quod fidenter nimis sæpe contra libros rescribit, et Senecam non eorum fide, sed suo sensu, facit loquentem ».

1586. Henr. Stephani Proodopœia ad Senecæ lectionem, et Epistolæ diorthoticæ quorumdam Senecæ locorum. (Parisiis). Apud Henr. Stephanum, in-8.

1587. L. Annæi Senecæ philosophi et M. Annæi Senecæ rhetoris Opera quæ exstant omnia, M. Ant. Mureti, F. Pinciani aliorumque studio emendata et notis illustrata (curante Nic. Fabro). Parisiis, apud Jac. *Du Puys*, fol. — Bibl. Emtinck, part. II, pag. 263, n. 94.

1589. L. Annæi Senecæ philophi Flores. Coloniæ Agripp. in-12.

1590. * L. Ann. Senecæ philosophi (et M. Annæi rhetoris) Opera quæ exstant omnia, in sex tomos tributa. Novæ huic editioni accesserunt, 1. Summaria sive Argumenta; 2. Conjecturarum et variarum lectionum, lib. V; 3. Loci communes seu libri Aureorum; 4. Nomenclator sive Commentarius selectarum vocum, adagiorum et similium. Auctore Dionysio Gothofredo I. C. Basileæ, per Eusebium Episcopium, in-8. — Severum censorem invenit Gothofredus Jan. Gruterum, qui in Suspicionum extraordinariarum libro, an. 1591,

Wittebergæ edito, acerbe eum vellicavit. Cui quum eodem anno respondisset Gothofredus, Gruterus ei opposuit confirmationem suarum Suspicionum. Vid. an. 1591.

— Senecæ Epigrammata. Inter Epigrammata vetera, a P. Pithœo edita, Parisiis 1590, in-12.

1591. Jani Gruteri Suspicionum libri IX, in quibus varia scriptorum loca, præcipue vero Plauti, Apuleii et Senecæ philosophi, emendantur et illustrantur. Ejusdem Suspicionum extraordinariarum liber singularis contra Dion. Gothofredum. Ejusd. Confirmatio Suspicionum extraordinariarum contra Dion. Gothofredi conjecturas et varr. lectiones in Senecam. Wittebergæ, excud. Zach. Lehmann, in-8. — De his litibus, quæ Grutero intercessere cum Gothofredo ita B. Venator in Panegyrico Gruteri : « Hoc certamen inter ipsos certatum vix possis nolle, quin velis, vix velle, quin nolis. Adeo multum excidebat inter disceptandum humanioris doctrinæ, adeo multum rursus inhumanioris censuræ. Gruterus ipse calorem illum juventutis sæpe postea detestatus est. Quum enim optimus et doctissimus ille, quem paulo vehementius antea tetigerat, Heidelbergam ipse quoque docendi causa venisset, reconciliatio primum inter ipsos facta est, deinde sequuta propior notitia, et tandem apud Gruterum pœnitentia scriptionis. Nam si mihi constitisset, inquiebat, Dionysium virum esse tam bonum, numquam quidquam mihi tanti fuisset, ut contra illum manum tam serio misissem ».

1593. Coloniæ, apud Joan. Gymnicum, in-8, cum Dion. Gothofredi conjecturis, variis lectionibus et locis communibus in utrumque Senecam.

ÆTAS III, GRUTERO-LIPSIANA.

1593 — 1830.

Post Muretum, a duumviris præstantissimis, Grutero et

1603. Flores ex L. Ann. Senecæ Operibus selecti. Coloniæ Agripp. in-12.

1604. * M. Annæi Senecæ rhetoris Suasoriæ, Controversiæ, Declamationumque Excerpta, ab Andrea Schotto ad veterum exemplarium fidem castigata, Græcis etiam hiatibus expletis, notis curisque secundis explicata; item Annotationibus Jo. Petreii, et conjecturis Justi Lipsii. L. Annæi Senecæ M. F. philosophi Opera a M. Antonio Mureto correcta et notis ejus illustrata. Accedunt seorsim Animadversiones Jani Gruteri, Nic. Fabri, Franc. Jureti, Florentis Christiani. In quibus, præter omnes passim omnium hujus superiorisque ætatis doctor. hominum emendationes interpretationesque infinita loca supplentur, confirmantur, illustrantur. Adjectæ et Notæ Romanorum veterum (quæ veteribus ταχυγράφοις apud Romanos in usu fuerunt), vulgo Senecæ et Tironis nomine insignitæ; numquam antehac editæ. In Bibliopolio Commeliano, fol. — Has notas non mediocri labore ex MSS. eruit, primusque in lucem e Joan. Trithemii maxime codice emisit Janus Gruterus, subjectas etiam vasto et luculento Inscriptionum veterum operi, quod circa eadem tempora vulgatum, et an. 1707 perquam nitide cum Gudii Græviique notis in Belgio recusum est. Hic quædam notanda. Post Ennium, qui vulgares notas 1100 invenit, auctore Isidoro, siglas istas, quarum mirabili compendio verba dicentis pari celeritate excipere, vel quævis alia citissime in literas mittere poterant notarii, Tullium Tironem, Ciceronis libertum, primum reperisse narrat Eusebius in Chronicis. Hoc liberti sui invento usus Cicero, Catonis Uticensis orationem in Cæsarem a notariis excipi jussit, auctore Plutarcho in Catonis vita. Inde forte inductus Trithemius, lib. VI polygraphiæ, pag. 599, affirmavit, Ciceronem volumen de notis edidisse, filioque suo inscripsisse. Tironem deinde alii sunt insequuti, in his Aquila libertus Mæcenatis, unde Dio, lib. LV, Mæcenatem γράμματα πρὸς τάχος sive siglas quasdam primum invenisse refert; et Persanius Philargyrus, ut

legere est apud Isidorum Hipsal. lib. I Originum, cap. 21. Confer Sam. Petitum, Obs. lib. I, cap. 1, pag. 158 seq. Idem Isidorus addit, Senecam, contracto omnium digestoque numero et aucto, ad quinque millia notarum collegisse. At verisimile est, quæ Lipsii, lib. I Epist. 27 ad Belgas, est suspicio, Senecam ab Isidoro innui non Philosophum, sed M. Annæum patrem. Etsi Philosophum malit Bernardus a Mallinkrot, cap. 24, de Natura et Usu literarum. Inter illas Senecæ et Tironis notas exstant etiam *cifræ* sive notæ numerorum, quas Arabibus vulgo imputant; sed longe antiquiorem earum usum fuisse ex his ipis Senecæ ac Tironis notis et Boëthii Geometricis observat Is. Vossius, pag. 64 seq. ad Melam. Interjecto tempore, Cæcilius Cyprianus, Carthaginiensis Episcopus, notas tachygraphicas vocum Christianorum usibus necessariarum adjecit, ut idem Trithemius narrat; quas licet etiam inter illas a Grutero editas cognoscere. Quamquam non me fugit esse, qui eum Raynaldo putent, illas Cypriano vitiose supponi, et ab editoribus Pamelio, Rigaltio, Joh. Fello, etc. jure ne inter quisquilias quidem Cypriani admissas esse judicant. Porro Hygini Poeticon astronomicum talibus siglis scriptum vidisse se testatur P. Bembus in Epist. 8, lib. V, ad Julium II Pontificem, qua eum hortatur, ut Ciceronianam illam, ut appellat, per notas scribendi rationem restituat. Etiam totum Psalterium ejusmodi notis conceptum inspexit post Trithemium Jos. Scaliger, ut refert Epistola DCXVIII. Tamen a codicibus legum abolendas sanxit Justinianus Imp. præfatione Digestorum, tit. I, § 13; adde Isidorum, Orig. lib. I, cap. 23, et plura de siglis hisce sive notis tradentes, Lipsium Centur. 1, ad Belgas Epist. 27; Jul. Cæsarem Bulengerum, lib. IV, de Imperio Romano, cap. 2 et 5; Sam. Petitum, Observ. lib. II, cap. 1, pag. 159; et Wowerium, Polymath. cap. 5. Julianum Floridum ad Ausonii Epigramma CXLVI, sive ultimum, p. 80; Hermannum Hugonem De prima scribendi origine, cap. 19;

Lambecium, tom. I, Biblioth. Vindob. pag. 18; Bœclerum De rebus sec. IX et X, pag. 346; Bartholin. De libris legendis. Diss. VI, Balthas. Frid. Saltzmannum Diss. II de antiquæ scriptionis origine, etc. Ancilla notarum perita memoratur apud Ammianum, XVIII, 3. Nostra ætate simile scribendi compendium apud Anglos excogitarunt Joannes Willis, Joannes Wilkius, Jeremias Richard. et Thomas Shelton, qui etiam omnes Novi Instrumenti libros Psalmosque siglis a se repetitis exscriptos publicæ luci exposuit. Libellus autem, quo artem suam tradit, inscribitur *Zeiglographia or a new art of Short writing*. Lond. 1672, in-8. Huic adde Tacheographiam Caroli Aloysii Ramsay, quam, Sheltoni, ut apparet, vestigiis insistens, Germanis nostris utendam obtulit, Lips. 1679, in-8. Fundamenta hujus artis breviter indicat Wagenseilius in Pera librorum juvenilium, loculamento 2, pag. 50, et in libro Germanice edito de educatione principis adolescentis, qui a studiis literarum abhorret, pag. 44. Notæ sive siglæ σημειογράφων (ut vocat Plutarch. in Catonis vita, pag. 770), quæ huic editioni adjunctæ sunt, et quibus multa a junioribus addita esse notavit Voss. IV, 2, De vitiis sermonis latini, exstant etiam ad calcem Thesauri Inscriptionum Gruteri, nuper nitide recusi Amst. 1707, fol. Explicationes quasdam illarum siglarum non infeliciter emendavit in codice suo Marquardus Gudius, quas ejus observationes in Amstelodamensi editione omissas excerpsit Christoph. Woltereckius, inserique curavit Actis Erud. Lipsiens. tom. V, supplem. pag. 31 sq. Liber Petri Diaconi, monachi Casinensis, qui notas Tironianas ante annos amplius quingentos explicavit ad Conradum Imp., jam typis mandatus fuit antequam Gruterus ipsas proferret in lucem, ut notat Mabillonius De re diplomatica, lib. I, cap. 11, § 18, pag. 52. De tachygraphis vide etiam Cangii Glossar. in *cursores*, *notæ*, *siglæ*; et Montefalconii Palæographiam Græcam, lib. V, pag. 351 seq. ubi de siglis Græcorum tachygraphorum; Jo. Chokierium Ce-

tur. 1 Facis artium, cap. 93; Guil. Pancirollum Var. lect. lib. I, cap. 30, et de perditor. tit. XIV, atque ibi Henr. Salmuthum; Bernhardi Reinoldi Observatt. ad Jo. Merceri conciliatorem juris civilis, pag. 24 seq. Gaufridus in poetria nova, vulgata a Polycarpo Leysero in Hist. poematum medii ævi, pag. 973.

> Tradit imaginibus peregrinis Tullius artem
> Quam meminisse docet. Sed se docet et sibi soli
> Subtilis subtile suum quasi solus adoret.

Negligentiam excipientium in quæstum notariorum arguit Quintilianus, Inst. Orat. VII, 2. Cæterum præstantissimus vir Salmasius, Epist. pag. 101, illam siglarum collectionem, qualis in præsenti exstat, factam esse conjicit ab homine christiano circa tempora Gregorii Magni.

— L. Ann. Senecæ phil. necnon M. Ann. rhetoris opera omnia. Accedunt L. Senecæ ac P. Syri Mimi Sententiæ aureæ, auctiores correctioresque studio Jani Gruteri. In bibliopolio Commelin. in-8.

1605. * Lipsii I. L. Ann. Senecæ philosophi opera quæ exstant omnia, a Justo Lipsio emendata, et scholiis illustrata. Antverpiæ, ex officina Plantiniana, apud Jo. Moretum, fol. — In commentario scribendo primus operæ pretium fecit Lipsius: neque ille criticam rationem posthabuit, sed textum totum ad optimorum librorum fidem denuo recognovit et emendavit, novi sic exempli auctor.

1607. L. Ann. et M. Ann. Senecarum opera, cum Mureti, Lipsii, Jureti, Gruteri, aliorumque notis et observationibus. Parisiis, fol.

— Ad Lucilium Epistolæ. Excudebat Jo. Stœr, in-8.

1609. L. Ann. Senecæ opera. Lugduni Bat. ex offic. Plantin. Rapheleng. in-12, sine notis.

—L. Ann. Senecæ Quare bonis viris mala accidant, quum sit Providentia, liber unus. Rostochii, in-8.

1613. L. Ann. Senecæ philos. et M. Ann. Senecæ rhetoris quæ exstant opera ad veterum exemplarium fidem casti-

gata, ac illustrata commentariis selectioribus et locis communibus ex utroque Seneca factis. Secunda editio, recensita et aucta scholiis Fed. Morelli. Parisiis, ap. Hadr. *Perier*, fol.

— L. Ann. et M. Ann. Senecæ opera, cum castigationibus Andr. Schotti in Senecam rhetorem. Genevæ, apud Jo. *Vignon*, 2 voll. in-8.

1614. Lipsii II. L. Ann. Senecæ opera quæ exstant omnia, a Justo Lipsio emendata, et scholiis illustrata. Editio secunda ab ultima Lipsii manu. Antverpiæ, ex. offic Plantiniana, fol.

— L. Ann. et M. Ann. Senecæ opera, quæ exstant, omnia. Coloniæ Allobrog. apud Sam. Crispinum, in-8.

1617. Senecæ Epigrammata. Inter Poetarum latinorum veterum Catalecta, cum comment. Jos. Scaligeri. Lugduni Bat. in-8.

1619. *L. Ann. Senecæ philos. et M. Ann. Senecæ rhetoris quæ exstant opera, ad vett. exemplarium fidem castigata, ac illustrata commentariis selectioribus et locis communibus ex utroque Seneca factis. Tertia editio, recensita et aucta scholiis Fed. Morelli. Parisis, apud Guil. Macæum, fol. —Conf. an. 1613.

—Amstelodami, apud Jo. Jansson, et Lugduni Bat. ap. Barth. a *Blit*, 2 voll. in-8, præmissa Dan. Heinsii oratione de Stoica philosophia, et ad Senecam philosophum additis notis Mureti, Lipsii, Petr. Scriverii, Jo. Is. Pontani, et Jo. Piscatoris observationum spicilegio, inque Apocolocyntosin notis Rhenani, Nic. Fabri, et Hadr. Junii; ad rhetorem Senecam vero notis Andr. Schotti, et Jo. Is. Pontani.

1626. Annæi Senecæ, tum rhetoris, tum philosophi, opera omnia, cum Andr. Schotti castigationibus in Senecam rhetorem. Genevæ, apud Petr. *Chouet*, 2 voll. in-8. — Repetio ed. Genevensis 1613.

1627. *L. Ann. Senecæ philos. et M. Ann. Senecæ rhetoris quæ exstant opera, ad veterum exemplarium fidem

nunc recens castigata, cum commentt. et notis selectioribus Mureti, Fabri, Jureti, Gothofredi, Florentis Christiani, Erasmi, Lipsii, Gruteri, Schotti, Pinciani, Toletani, Rhenani, Hadr. Junii, Obsopœi, etc. Lutetiæ Parisiorum, apud Martinum *L'Asnier,* fol.

— Dan. Heinsii Dissertatio de Senecæ Apocolocyntosi, et præsertim de inscriptionis causa. —Post ejus orationes, Lugduni Bat. 1627, in-8, pag. 608 sqq.

1628. *L. Ann. Senecæ Philos. et M. Ann. Senecæ Rhetoris opera quæ exstant omnia. Cum omnibus Commentariis hactenus editis, ad ordinem et seriem textus literis et numeris præeuntibus: nunc primum uno contextu et intuitu, summo temporis et inquisitionis compendio, ad calcem cujusque capitis dispositis. Præterea hac editione accesserunt D. Gothofredi Notæ in utrumque Senecam, in aliis edd. omissæ. Nec non ejusdem Loci communes auctiores quam antea. Item Jac. Dalechampii et Th. *de Juges*, Variæ Lectiones et Notæ. Tandem novus Index rerum et verborum accuratissimus: et hæc omnia studio, labore, et sumtibus Th. *de Juges*, I. U. D. Aureliæ, excudebat Alex. Pernetus, fol.

— *L. Ann. Senecæ philos. opera omnia, ex ultima J. Lipsii emendatione: et M. Ann. Senecæ rhetoris quæ exstant, ex Andr. Schotti recens. Amstelodami, apud Guil. Cæsium, in-12.

1632. Lipsii III. L. Ann. Senecæ philosophi opera, a Justo Lipsio emendata et scholiis illustrata. Aucta Liberti Fromondi scholiis ad Quæstiones naturales et Ludum de morte Claudii Cæsaris. Antverpiæ, ex offic. Plantin. fol.

1634. L. Annæi Senecæ philosophi opera omnia, ex Justi Lipsii emendatione: et M. Ann. Senecæ rhetoris quæ exstant, ex Andr. Schotti recensione. Amstelodami, apud Guil. I Blæuw. in-12.

1636. * Annæi Senecæ, tum Rhetoris, tum Philosophi, opera omnia, ab Andr. Schotto ad veterum exemplarium

fidem castigata. Cum indicibus rerum memorabilium. Genevæ, ex typographia Petri *Chouet*, 2 tom. in-8.

1637. L. Ann. Senecæ opera. Parisiis, ap. *Vitray*, 3 voll. in-12.

1640. L. Ann. Senecæ philosophi operum tomi tres. Parisiis, sumtibus Seb. *Cramoisy*, in-12.

— L. Ann. Senecæ philosophi opera omnia, ex ultima Justi Lipsii emendatione : et M. Ann. Senecæ quæ exstant, ex recensione And. Schotti. Lugduni Bat. apud Elzevirios, in-12, 3 voll. quorum secundum et tertium præferunt annum 1639.

1642. L. Ann. Senecæ Flores per Erasmum Roterod. Amstelodami, apud Lud. Elzevirium, in-24.

1643. * L. Ann. Senecæ philosophi et M. Ann. Senecæ rhetoris opera quæ exstant. Venetiis, apud *Baba*, 3 voll. in-12.

1646. * Electa Senecæ et Sallustii in usum studiosæ juventùtis Batavæ. Amstelodami, apud Joan. Janssonium, in-24.

1649. *Gronovii I. L. Ann. Senecæ opera, et M. Ann. Senecæ quæ exstant. Cum notis Jo. Fred. Gronovii, separato volumine excusis. Lugduni Bat. ex officina Elzeviriana, 4 voll. in-12.—Multis in hac editione MSS. usus est Gronovius, instituti sui rationem exponens in Præf. his verbis lectu dignissimis : « Primum lectiones veteres, quascumque tueri potuimus, bona fide repræsentavimus. Nam quod clamant, libros MSS. provenire ab indoctis librariis, et recepta non facile sollicitanda ; nec nos ea tenet superstitio, ut in scriptis codicibus nævos librariorum a vero auctoris corpore discerni nolimus, ac sine delectu, quæ in cariosa membrana reperiuntur, approbemus. At ubi duarum lectionum altera vetustæ fidæque manus est tradux, atque sensum efficit, et cum genio auctoris consentit; altera libros impressos obsidet, aut e scriptis minus castis propagata, aut ab editoribus excogitata : utra tandem judicari debet since-

rior? Quin et librorum corruptores non semper stupidi et hebetes fuerunt, sæpe argute et eleganter ineptierunt, vitiumque sub sanæ cutis colore absconditur. Idque meminisse oportebat illos, qui vulgata, ubicumque sensum habent, sine discrimine defendenda esse vociferantur. Post etiam locum conjecturæ dedi, quæ manifestæ erat veritatis, aut ubi alias audaciores et ab antiqua scriptura remotiores invasisse vulgo exploratum habebam. Cur enim mihi hoc negetur, quod tanto tempore in aliis, non dico imperitioribus, certe imparatioribus, quum longe plus antiquitatis etiamnum lateret, toleratum est? In quo si erravi, quis hoc a me exigit, aut quando ego promisi futurum, ut nunquam fallar? An si decem locis ter excidissem, malis tu septies falsa et obscura lectione torqueri, quam tres mihi lapsus et monstrare et condonare? Non puto. » Nonnisi pauca tamen in contextu Lipsiano mutavit vir modestus: plures vero emendationes plausibiles et felices notis intermiscuit, in quibus passim etiam sensus philosophi egregie illustratur.

1652. Lipsii IV. L. Ann. Senecæ opera, quæ exstant, omnia, a Justo Lipsio emendata et scholiis illustrata. Editio quarta, atque ab ultima Lipsii manu: aucta Liberti Fromondi scholiis ad Quæstiones naturales et Ludum de morte Claudii Cæs. quibus in hac editione accedunt ejusdem Liberti Fromondi ad Quæstiones naturales excursus novi. Antverpiæ, ex offic. Plantiniana Balth. Moreti, fol. max.—Editio rara et nitida.

1653. *L. Ann. Senecæ de Tranquillitate animi, cum notis accuratis Joan. a *Chokier de Surlet.* Leodii, apud Leonard. Streel, in-8.

1655. De Consolatione ad Helviam matrem, ex rec. Aug. Buchneri. Vitebergæ, in-8.

— De morte Claudii Cæs. Ludus. Inter Satiras elegantiores præstant. virorum. Lugduni Bat. 1655, in-12, tom. I, pag. 214.

1659. Gronovii II, adhibitis novis subsidiis auctior et emendatior. L. Ann. Senecæ Philosophi et M. Ann. Senecæ rhetoris quæ exstant, cum notis Jo. Fred. Gronovii. Amstelodami, apud Elzevir. 4 voll. in-12.

1663. L. Annæi Senecæ Epistolæ, ex recens. Justi Lipsii. Francofurti ad Od. in-12.

1665. L. Annæi et M. Ann. Senecæ opera. Genevæ, sumtibus Sam. *Chouet*, 2 voll. in-8.—Repetitio ed. Genevensis 1613.

1671. De Tranquillitate animi liber, cum annott. P. Mülleri. Lipsiæ, apud Fromann. in-12.

1672. *M. et L. Annæi Senecæ opera. Amstelodami, apud Dan. Elzevirium, 3 voll. in-8 maj. Interior titulus hic est: « L. Annæi Senecæ opera, quæ exstant, integris Justi Lipsii, J. Fred. Gronovii, et selectis variorum commentariis illustrata. » Accedunt Liberti Fromondi in Quæstionum naturalium libros et Ἀποκολοκύντωσιν notæ et emendationes, t. I et II.

M. Ann. Senecæ opera, quæ exstant, integris Nic. Fabri, And. Schotti, Jo. Fr. Gronovii, et selectis variorum commentariis illustrata, et præterea indice accuratissimo aucta. Accedunt Jo. Schultingii in eumdem notæ et emendationes, hactenus ineditæ, t. III.

1675. L. Ann. Senecæ Philosophi opera, ex Justi Lipsii et Jo. Fred. Gronovii emendatione; et M. Ann. Senecæ Rhetoris quæ exstant, ex Andr. Schotti recensione. Venetiis, 2 voll. in-12. — Bibl. Emtinck, P. II, pag. 385, n. 35.

—Jo. Schefferi Notæ in L. Ann. Senecæ Apocolocyntosin. In ejusd. Lectionibus Acad. Hamburgi, 1675, in-8, pag. 279 seqq.

1693. De Vita beata. Ex offic. Plantiniana Raphelengii, in-4.

1695. Senecarum opera. Venetiis, 3 voll. in-12. — Repetitio Elzevirianæ ultimæ, teste Fabricio.

1702. L. Ann. Senecæ philosophi opera omnia. Accessit a viris doctis ad Senecam annotatorum delectus (curante Olea-

rio.) Lipsiæ, apud Thomam Fritsch. 2 voll. in-8.— Basis est Gronoviana II. Annotationes sunt Lipsii, Gronovii et Fromondi.

1708. L. Ann. Senecæ et P. Syri Mimi et aliorum Sententiæ singulares, ex codd. auctæ et correctæ cura Jani Gruteri, atque cum versione Græca Jos. Scaligeri. Lugduni Bat. in-8.

1711. De Providentia, cum notis Mureti, Lipsii et Jo. Fr. Gronovii. Recensuit J. Henr. Acker. Rudolstadii, in-8.

1720. Tres Satyræ Menippeæ, L. Ann. Senecæ Ἀποκολοκύντωσις, J. Lipsii Somnium, P. Cunæi Sardi Venales, recensitæ et notis perpetuis illustratæ (opera Gottl. Cortii). Lipsiæ, in-8.

1728. Senecæ Rhetoris et Philosophi opera. Patavii, 3 voll. in-8.

1729. De Brevitate vitæ, cum versione Italica. Venetiis, in-12. — Vide Versionnes Italicas h. a.

1741. L. Ann. Senecæ philosophi opera, cum notis selectis. Lipsiæ, 2 voll. in-8. Repetitio ed. 1702.

1759. Senecæ Epigrammata. In Anthologia veterum Lat. Epigrammatum et Poematum, a Petr. Burmanno edita. Amstelodami 1759 et 1773, 2 voll. in-4.

1761. Senecæ philosophi selecta opera, latine et gallice. Opera et studio F. X. D. (Denis). Parisiis, apud *Barbou*, in-12. — Continet tractatum de Brevitate vitæ, de Providentia, et novem epistolas, adjectis notis.

1762. L. Ann. Senecæ opera philosophica. Halæ, sumt. Orphanotrophei, in-12.

1770. *L. Ann. Senecæ Philosophi opera omnia. Accessit a viris doctis ad Senecam annotatorum delectus. Editio emendatior. Lipsiæ, apud hær. Weidmanni et Reichium, 2 voll. in-8. — Reddit editionem 1702. Scatet vero vitiis et erroribus.

1777. Selecta quædam ex L. Ann. Senecæ operibus, cura Jac. Aixin. Waringtoniæ, typis Guil. *Eyres*, in-8.

1780. L. Ann. Senecæ Flores, ex operibus illius selecti.

Ad exemplar J. Lipsii et Gronovii accuravit M. F. Schæferus. Vratislaviæ, in-8.

1782. L. Ann. Senecæ Philosophi opera, ad optimas editiones collata. Præmittitur notitia literaria. Studiis Societatis Bipontinæ. Biponti, ex typographia Societatis, 4 voll. in-8 maj.

1787. L. Ann. Senecæ Ἀποκολοκύντωσις s. Ludus in mortem Claudii Cæs. a Fr. Erg. Guasco illustratus. Versellis, in-8.

1790. Senecæ philosophi selecta opera, Latine et Gallice. Parisiis, apud *Barbou*, in-12. — Repetitio ed. 1761.

— Apocolokyntosis, cum versione Germanica, notisque literariis, exegeticis atque criticis Car. Gottl. Sontagii. In libro, cui titulus : *Zur Unterhaltung der Freunde der alten Litteratur*, Fasc. II. Rigæ 1790, in-8, pag. 69 seqq.

1792. Senecæ Epigrammata I, II et IX. Inter Poetas Lat. minores a Jo. Christ. Wernsdorfio editos et illustratos, tom. V, P. III, pag. 1364-1370. Helmstadii 1792, in-8 maj.

1797-1812. *Ruhkopfiana, sex voluminibus absolvenda. L. Ann. Senecæ opera omnia quæ supersunt. Recognovit et illustravit Frid. Ernestus Ruhkopf, Director Gymnasii Bielefeldensis. Lipsiæ, in libraria Weidmannia, in-8 maj. vol. I, 1797; vol. II, 1800; vol. III, 1805; vol. IV, 1808; vol. V, 1812; vol. VI adhuc desideratur. — Doctissimus editor, potissimum adjutus subsidiis a Grutero (cujus tamen Apparatum criticum nonnisi leviter inspexisse videtur), Lipsio et Gronovio adlatis, subinde sua etiam adhibita conjectura, textum emendatiorem reddere studuit. Textui subjectæ breves adnotationes, partim critici, partim exegetici generis. Plerisque Philosophi scriptis præmissa argumenta nova eaque utilissima.

1808. L. Ann. Senecæ ad Lucilium juniorem Epistolæ. Curavit annotationemque adjecit F. C. Matthiæ. Francofurti, apud *Varrentrapp* et *Wenner*, 2 voll. in-8.—Textum exhibet maximam partem ad editionem Ruhkopfianam expressum. Annotationes vero adhuc exspectantur.

1808-1809. L. Annæi Senecæ ad Lucilium Epistolæ morales. Ad fidem veterum librorum, in his trium manusc. Argentorat., recognovit, emendavit, notisque criticis illustravit J. Schweighæuser. Strasb. soc. Bip. 2 voll. in-8 maj.

Editio omnino critica, ex codicibus potissimum MSS. profecta; quæ textum exhibet permultis in locis multo quam antea correctiorem.

1817. L. Ann. Senecæ Naturalium Quæstionum libri VII, diligenter recogniti, scholarum in usum accommodati a G. D. Kœler. Gœtt. Vandenhœck. in-8. maj.

1819. L. Ann. Senecæ libri septem. Recognovit, emendavit atque commentario perpetuo illustravit. Gœttingæ. Vandenhœck, in-8 maj.

1830. Ed. Vogel, in Catalog. Lipsiano emporii indicatur.

PARS TERTIA.

L. Annæi Senecæ versiones.

GALLICÆ.

.... s. a. Les Œuvres de Senecque translatés de latin en françois par maistre Laurens de Premierfait. A Paris, par Anthoine Verard, fol. Char. goth. — Repetita Parisiis an. 1500.

.... Senecque des mots dorez des quatre vertus, traduit de latin en francois; dédié au roi Charles VIII par le traducteur de Paul Orose. Paris, par Anthoine Verard, fol.

.... Seneque des mots dorés : des quatre vertus cardinales, composé par Cl. de Seissel. Paris, P. Liber, pour J. Saint-Denys, in-4. Char. goth.

1591. Les Histoires de Paul Orose, traduites en françois. Seneque des mots dorez des quatre vertus en français. Paris, par Anthoine Verard, le XXI jour d'aoust 1491, fol. Char. goth.

1556. Les Œuvres de Sénèque, traduites par Cl. de Seissel. Lyon, fol.

1561. Les sept Livres de Sénèque, traitant des Bienfaits, traduits par Sauveur Accaurat. Paris, Estienne Groulleau, in-8.

1574. Epistolas plerasque vertit Godofredus de la Chassagne. Rothomagi, in-12. — Repetita ed. Parisiis. an. 1582.

1580. Librum primum de Beneficiis vertit Angelus Capellus. Parisiis, in-12.

1583. Quelques Épîtres de Sénèque, traduites par le Sr. de Pressac. Paris, Guillaume Chaudière, in-8.

1584. Sénèque de la Consolation de la mort. Paris, in-8.

1585. ——— de la Colère. Paris, in-8.

1598. Les Œuvres de Sénèque, traduites par Simon Goulard. Paris, fol.

1604. Les Œuvres de Sénèque (philosophe rhéteur), traduites par Mathieu de Chalvet. Paris, fol. — Recusa ibid. 1607, 1619, 1638 et 1647, fol. et Rothomagi, 1643, in-4.

1653. Les morales d'Épictète, de Socrate, de Plutarque et de Sénèque : extraits ou traductions de ces auteurs. Au château de Richelieu, Migon, in-8.

1659. Les Œuvres de Sénèque de la traduction de François de Malherbe, continuées par Pierre Du-Ryer. Paris, Ant. de Sommaville, 2 voll. fol. Repetita ibid. 1669. 14 voll. in-12.

1681. Les Épîtres de Sénèque, traduites par Pintrel, et revues par de la Fontaine. Paris, 2 voll. in-12.

1685. L'Esprit de Sénèque, ou les plus belles pensées de ce grand philosophe, enseignant l'art de bien vivre, pour servir de guide à conduire nos passions, pratiquer la vertu et fuir la vice. Paris, 2 voll. in-12.

1726. Traduction de l'Apokolokyntosis de Sénèque, par l'abbé Esquieu. Dans les *Mém. de Littér. et d'Histoire*, par de Moletz. Paris, 1726, in-8, vol. I.

1748. Traité de la vie heureuse par Sénèque. Postdam, in-12. (Auctore La Mettrie.)

1761. Senecæ philosophi selecta opera, latine et gallice. Parisiis, apud Barbou, in-12. —Vid. edd. h. a. Recusa ibid. 1790, in-12.

1765. Senecæ Eclogæ, avec la traduction de M. de la Beaumelle. Berlin, in-8.

1776. Traité des Bienfaits, traduit du latin de énèque, par Dureau de Lamalle. Paris, in-12.

1778. Les Œuvres de Sénèque le philosophe, traduits par M. Lagrange, avec des notes de critique, d'histoire et de littérature. Paris, de Bure, 7 voll. in-12.—Repetita ibid. 1791, 7 voll. in-12, et Cæsaroduni 1795, 7 voll. in-8 maj. —Œuvres complètes de Sénèque le philosophe, traduction de la Grange, avec le texte en regard. Paris, Aug. Delalain, 1819, 13 vol. in-12.

1780. Pensées morales, littéraires et philosophiques de Sénèque. Utrecht, 2 voll. in-8.

1792. Morale de Sénèque, extraite de ses œuvres, par M. N. Paris, in-12. —Continet omnes sententiose ingenioseque dictos locos.

—Traduction de l'Apocolokyntosis de Sénèque, sur la mort de l'empereur Claude, par J. J. Rousseau. Dans la collection complète des Œuvres de Rousseau, Deux-Ponts, vol. XIV.

GERMANICÆ.

.... Seneca de quatuor virtutibus cardinalibus. Latine et Theodisce, in-4, s. a. l. et typ. char. goth. — Notitiam hujus ed. dedit cl. Placidus Braun in Notitia hist. lit. de libris ab artis typ. inventione usque ad an. D. impressis, etc. Aug. Vindel. 1788, in-8, part. II, p. 67.

1499. Eadem Lipsiæ, ap. Melch. Lotter. in-4.

1507. Eadem Norimbergæ, apud Hieron. Hœltzel, in-4.

1515. Eadem Lipsiæ, in-4.

1536. Sittliche Zuchtbücher des Hochberümpten Philosophi und Lerers Lucii Annei Senece. In welchen leer und

underweisung funten wirt, wie sich ein mensch, der tugent gemaess, halten soll, in allem so yhm von Gott (es sey im zeytlichem gut, in glück oder unglück) zu stadt, damit der tugent nichts das mit derselben nit ewig und bestendig ist, für gesetzt werd. Durch Michaël Herr, der freyen künst und artzeney liebhaber, neulich verteutscht. Strassburg, 1536. — In fine ante registrum legitur : « Getruckt zu Strassburg bey Balthassar Beck, und vollendet am ersten tag des Herbstmonats. Anno 1536, fol. » — Continentur hac versione libri sequentes : von den wolthaten; von der anrichtung des lebens; von der fürsichtigkeyt Gottes; von der armut; von der besserung der taeglichen zufell; vom zorn; von der miltigkeit; von eim seligen leben; von der rug des lebens; von der koerze des lebens; ein trostbüchlin zum Polybio; ein trostbüchlin zu der Martia; ein trostbuch zu seiner mutter Albina; von den vir angel tugenden; von den sitten ein büchlin.

1540. Eadem interpretatio repetita Argentorati, fol.

1545. Eadem ibid. fol.

1546. L. A. Senecæ Underweysung eines sittlichen und erbaren Lebens. Item von den vier Haupttugenden. Valerii Martialis Carmen was zu eynem vollkommenen glückseligen Leben gehoert, verteutscht und ausgelegt durch Christophorum Brunonem, beyder Rechten Licentiaten. Ingolstad, in-8.

1620. Opera des billig - berümpten und fast Nicht-Unchristlichen weisen Heiden : L. Annæi Senecæ. Ietzo auss dem Latein allen Menschen (vornemblich aber denen, die man ietzt ins gemein Christen nennet) zur auffmunterung zu einem mehr-Christlichen als Heydnischen Leben, ins Hochdeutsche übersetzet durch Conradum Fuchsium, Dantisc. Getruckt in Verlag Iohann Carl Unckels zu Franckfurt. Anno 1620, Zwey, Theile in-8.

1642. L. Annæi Senecæ schoenes Büchlein von der goettlichen Providenz, Vorsehung und Regierung : oder warumb frommen Leuten so viel übels begegne, da doch

Gott alle Dinge vorsiehet und regieret? Ins Deutsche übergesetzet und mit Theologischen, Politischen, Historischen und andern nützlichen Anmerkungen und Discoursen aus der Schrift, den Patribus und mehrenteils alten bewehrten Authoribus erlaeutert. Nebenst einer Vorrede, darin erortert wird : was von dem gebrauch und anziehung der heydnischen Scribenten in christlichen Kirchen und Schulen zu halten sey. Durch Jacobum Solterfothum Lubecensem. Lübeck, in-8.

1661. Senecæ Flores, des Seneka Weissheit, Lehr und Tugend-Blumen (von Samuel Butschky). Leipzig, Zwei Theile, in-12.

1729. L. Annæus Seneca von der Goettlichen Vorsorge, oder warum es rechtschaffenen Leuten übel gehe? Aus dem Lateinischen übersetzt. Nebst einer Rede von der Moeglichkeit bestaendig vergnügt zu seyn, in der vertrauten deutschen Redner Gesellschaft gehalten von Joh. Friedr. Mayen. Leipzig, in-8.

— L. Annæus Seneca von der Standhaftigkeit eines Weisen, oder dass ein weiser Mann nicht geschmaehet werden koenne. Aus dem Lateinischen übersetzt. Nebst einer Abhandlung von der Unüberwindlichkeit eines Weisen, verfertiget von Joh. Friedr. Mayen. Leipzig, in-8.

— Apocolocyntosis oder des L. Annæus Seneca Spottgedichte oder Satyre über den Tod und die Vergoetterung des Kaysers Claudius. Verdeutschet und erlaeutert durch Friedr. Christoff Neubur. Leipzig, in-8.

1733. Des vortreflichen Weltweisen L. Annæus Seneca drey Bücher vom Zorne, aus der lateinischen Sprache in Deutsche übersetzt von Christ. Friedr. Weisen. Dressden und Leipzig, in-8.

173.. L. Annæus Seneca von der Gemüthsruhe. Uebersetzt von Joh. Georg Lottern. — Im ersten Bande der Schriften der deutschen Gesellschaft. Leipzig, in-8.

1739. Einige Briefe (1–12) L. Annæi Senecæ an Luci-

lium, übersetzt von Joh. Friedr. May. — In dem dritten Bande der Schriften der deutschen Gesellschaft. Leipzig, 1739, in-8.

1742. Des L. Annæus Seneca Buch vom glückseligen Leben. Ins Deutsche übersetzt. Danzig, in-8.

1747. L. Annæi Senecæ Abhandlung von der Kürze des Lebens und Trostschrift an Marcien. Aus dem Lateinischen übersetzt und mit Anmerkungen erlaeutert von Joh. Michael Heinze. Hannover und Goettingen, in-8.

1748. Seneca von der Ruhe des Weisen, von einem Ungenannten. In der Belustigung der Vernunft, aus dem Franzoesischen übersetzt. Hamburg, 1748, in-8, p. 141-168.

— Von der Ruhe eines weisen Mannes, übersetzt von Jos. Friedr. May. — Vid. ejusd. Redner, wie er auf die natürlichste und leichteste Art zu bilden sey. Leipzig, 1748, in-8.

1750. Des L. Annæus Seneca Buch vom glückseligen Leben. Ins Deutsche übersetzt. Zweite verbesserte Ausgabe. Danzig, in-8. — Cf. an. 1742.

1752. L. Annæus Seneca von der goettlichen Vorsehung, oder warum es frommen Leuten übel gehe, da doch eine Vorsehung sey? Aus dem Lateinischen übersetzt von J. W. S. Lübeck, in-8.

1753. L. Ann. Senecæ zwey Bücher von der Gnade an den Roem. Kayser Nero Cæsar. Aus dem Lateinischen übersetzt von Joh. Michael Heinze. Hannover, in-8.

— Von der Gnade. Neue deutsche Uebersetzung (vom Grafen Rochus Friedrich zu Lynar). Hamburg, in-8.

1754. Seneca von der Kürze des Lebens und Trostschrift an Marcien. Neue deutsche Uebersetzung (von R. Fr. Graf zu Lynar). Hamburg, in-8.

— Eorumdem libellorum versio Heinziana repetita Hanov. et Goetting. in-8.

1765 et 66. Die Briefe des Seneka. Aus dem Lateinischen von Joh. Franz von Palthen. Zwey Theile. Leipzig und Rostock, in-8.

1768. Seneca von der Ruhe der Seele an den Serenus. Berlin, in-8.

— Zwanzig Briefe (1, 2, 3, 5, 6, 11, 14, 23, 28, 34, 35, 38, 43–46, 61–63, 67) übersetzt von Heinze. — In Stockhausens Sammlung vermischter Briefe. Helmst. 1768, in-8.

1783. Seneka von der Vorsehung, und von der Gemüthsruhe, it. sechs Briefe (13, 31, 39, 41, 105, 123) übersetzt von Nüscheler. — Vid. Nüschelers Seneka der Sittenlehrer nach dem Charakter seines Lebens und seiner Schreibart entworfen. Zurich, 1783, in-8.

— Von F. L. Ephen (verus auctor Hanker) Dessau; sec. edit. Leipzig, 1794, Græff.

— Briefe des L. Ann. Seneka, übersetzt von Albrecht, Christoph Kayser. Dessau, in-8. — Quæ interpretatio quum emtores non invenisset, mutato titulo, additisque quibusdam aliis, denuo prodiit Ratisbonæ, 1788, ubi vid.

1785. Seneca's zwoelfter Brief über das Alter. *Item* acht und achtzigster Brief. Nebst Anmerkungen von Mich. Engel. —Leguntur in ejusd. Magazin für Phil. und schoene Litt. Leipzig, 1785, in-8.

1786. Probe einer Uebersetzung von Seneca's physikalischen Untersuchungen von J. H. A. Schulze. Goettingen, in-4.

1788. Briefe des L. Ann. Seneka, aus dem Lateinischen übersetzt, und mit den über diese Verdeutschung erschienenen Urtheilen und einer neuen Vorrede herausgegeben von Albrecht Christoph Kayser. Regensburg, in-8. — Non omnes, sed XXVI tantum Senecæ epistolæ in hoc libro exhibentur, n. 1–3, 5–7, 10–12, 14, 16, 20, 23, 25, 28, 29, 34, 35, 37–39, 41-45, 47, 50, 52, 59, 61-63, 67, 71, 73, 76, 88-90, 99, 103, 107, 114, 115, 121. Conf. an. 1783.

1790. Von der Vorsehung, oder warum es dem Tugendhaften übel gehe, da es doch eine Vorsehung geben soll?

aus dem Lateinischen des L. A. Seneca übersetzt und mit erlaeuternden Anmerkungen begleitet von Friedr. Christ. Thormeyer. Halle, in-8.

— Seneka von der Ruhe des Geistes, der Unerschütterlichkeit des Weisen, und der Vorsehung, mit einer eigenen Abhandlungen über die Zufriedenheit von C. Ph. Conz. Stuttgard, in-8.

— Seneka von der Glückseligkeit, übersetzt und mit Anmerkungen begleitet. — In dem Braunschweigischen Journal, herausgegeben von Trapp. 1790, St. 10.

— Senecæ Apocolocyntosis, übersetzt von Carl Gottlob Sonntag, cum textu Lat. Vide supr. edd. h. a.

1791. Seneka über das glückliche Leben, von der Kürze des Lebens, und von der Musse des Weisen, verteutscht und mit Anmerkungen herausgegeben von C. Ph. Conz. Stuttgard, in-8.

1792. Seneka an Helvia und Marzia, übersetzt und mit Anmerkungen und einer eigenen Abhandlung über Senekas Leben und sittlichen Karakter begleitet von Carl Philipp Conz. Tübingen, in-8.

1794. L. A. Seneca vom Zorn und von der Gnade. Neu übersetzt und mit Sprache und Sachen erlaeuternden Anmerkungen begleitet. Leipzig, in-8.

— L. A. Seneca's physikalische Untersuchungen aus dem Lateinischen übersetzt und mit Anmerkungen versehen von Friedr. Ernst Ruhkopf. Leipzig, 1794.

1796. Saemmtliche Werke des L. A. Seneca. Uebersetzt, und mit Vorerinnerungen und historisch-critisch-philosophischen Anmerkungen begleitet; wie auch mit einer Einleitung über Seneca's Leben, Charakter, Schriften, Schreibart, etc. versehen von Joh. Friedr. Schilke. Halle und Leipzig, in-8.

1797. L. Ann. Seneca von den Wohlthaten, nach der

Ausgabe des Lipsius und Gronovius ins Deutsche übersetzt und mit Anmerkungen versehen von J. A. Schmidt. Leipsig, b. Schwickert, in-8.

— L. Ann. Seneca über die Kürze des menschlichen Lebens mit Erlæuterungen (von F. Franke). Berlin, Franke, in-8. maj.

1798. Des L. Ann. Seneca Vergoetterung des Kaysers Claudius, nebst den dahin gehoerenden Stellen aus den Sprüchwoerten des Erasmus, übersetzt von Adolf Groeninger. Munster, in-8.

1799 et 1802. L. Ann. Seneca. Herausgegeben von Jo. Georg. Car. Klotzsch. Wittemb. 1799 - 1800, 2 vol.

1806. Seneka Trostschreiben an Polybius, nebst einigen seiner interessantesten Briefe an Lucilius, übersetzt und mit Anmerkungen begleitet von J. W. Olshausen. Altona, b. Hammerich, in-8.

1811. L. Ann. Senecæ Sæmmtliche Briefe: übersetzt. mit erklær. Anmerkungen begleitet (von Detlev J. Wilh. Olshausen), 2 vol. Kiel. Academ. libr. in-8 maj.

1813. Seneca's zwei Briefe (CXIX et LXXI) übersetzt und erlæutert von Dr E. G. W. Lehmann. Halberstadt. in *Bureau für literatur und Kunst.* in-8.

1816. L. Ann. Seneca üb. das verhæltniss der wissenschaftlichen Bildung zur sittlichen, oder dessen 88 Brief, übersetzt und erlæut., von Dr C. G. W. Lehmann. Guedlinburgi, ap. Basse, in-8.

ANGLICÆ.

1546. A frutefull worke of Lucius Anneus Seneca, named the forme and rule of honest lyvynge, both in the Latin tongue and in the Englishe, lately translated by Robert Whyttynton, poet laureate, and now newlye emprinted. — Imprinted at London at the signe of the George by Wyllyam Myddylton. M. CCCCC. XLVI. The XXI daye of Julye, in-4.

1547. A frutefull worke of Lucius Anneus Seneca, caled the Myrrour or Glasse of Maners and wysedome, both in Lain and in Englyshe lately translated by Robert Whyttynton, poet laureate, and nowe newely imprynted. London, printed by William Middleton, in-8.

— L. Ann. Senecæ ad Gallionem de Remediis fortuitorum. The remedyes agaynst all casuall chaunces. Dialogus inter sensum et rationem. A Dialogue betwene Sensualyte and Reason. Lately translated out of Latyn into Englyshe by Robert Whyttynton, and nowe newely imprynted. London, printed by William Middleton, in-8.

1578. The woorke of the excellent Philosopher Lucius Annæus Seneca concerning Benefyting, that is to say the dooing, receyving, and requyting of good Turnes. Translated out of latin by Arthur Golding. Imprinted at London by John Day, in-4.

1614. The Works both moral and natuaal of Lucius Annæus Seneca done into English by Thomas Lodge. London, fol.

1620. Eadem recusa Londini, fol.

1632. Eadem Londini, fol.

1635. Seneca's Booke of Consolation to Marcia, translated into English Verse. London, in-4.

1648. Seneca's Answer to Lucilius Query, why good men suffer misfortunes, seeing there is a divine providence? written originally in Latin prose, and translated into English verse by Edward Sherburne. London, in-8.

1663. L. Ann. Seneca on the Shortness of Live to Paulinus, translated into an English poem. London. in-4.

1678. Seneca's Morals by way of Abstract. To which is added A Discourse under the Title of an After-Thought. By Sir Roger l'Estrange. London, in-8. — Repetita ibid. an. 1682, 1685, 1688, 1693, 1699, 1702, 1705, 1718, 1720, 1729, 1735, 1746, 1755, et Edinburgi, 1774, in-8.

1685. Something of Horace and Seneca paraphased by

Francis Willis. In the Miscellany Poems and Translations by Oxford Heands. London, 1685, in-8.

1739. Twelve moral Epistles of Seneca. Translated by a Gentleman of Christ Church, Oxon. Printed for C. Rivington, in-8.

1745. The Morals of Seneca, translated into English by Mr. Bennet. London, in-8.

1786. The Epistles of L. Ann. Sencca, with large Annotations, wherein particulary the Tenets of the ancient Philosophers are contrasted with the divin Precepts of the Gospel, with regard to the moral Duties of Mankind. In two volumes. By Thomas Morell. London. Robinsons, in-4.

1793. Epistle of Seneca on the Treatment of Servants: his facetious Remarks on the gradual Approach of old Age, in the Reveries of Solitude: consisting of Essays in Prose, a new Translation of the Muscipula, and original Pieces in verse. By the editor of Columella Eugenius, etc. London, in-8.

ITALICÆ.

1494. Pistole del moralissimo Seneca nuovamente fatte volgare. In fine: « Finischono le moralissime Pistole di Lucio Anneo Seneca a Lucillo. Impresse nella inclita Citta di Venetia negli anni della humana restauratione 1494, a di XIV di Aprile, nel felicissimo Principato del Serenissimo Agostino Barbadico: per industria di Sebastian Manilio Romano: el quale insiemi con li Providi huomini Stephano e Bernardino Dinali Fratelli per commune spesa havendo impressa la sopra ditta opera, etc. » fol.

1546. Il Libretto aureo et santo, degno da ciaschuno essere mandato a memoria, di Seneca scritto a Galione, della (sic) remedii casuali: in Dialogo tra il Senso e la Ragione. — Legitur in calce « De' Proverbii di Messer Antonio Cornazano in Facetie, etc. » In Vinegia, 1546, in-8.

1549. L'Epistole di Seneca. Ridotte nella lingua toscana per il Doni. In Vinegia 1549. In fine : « In Vinegia 1548, per Aurelio Pincio, » in-8. — Novam quidem interpretationem promittit titulus ; sed Donus refingit tantum et correxit Seb. Manilii versionem, dissimulato auctoris nomine; unde plagii suspicionem non effugit.

1554. Seneca de Benefizii tradotto in volgar Fiorentino da Messer Benedetto Varchi. In Firenza 1554. In fine : « Stampati in Fiorenza per Lorenzo Torentino, Stampator Ducale, del mese di settembre l'anno 1554, in-4.

1558. La Lettera LVIII di Seneca tradotta del magnifico M. Luigi Cornero Nob. Veneziano.—Inserta libro inscripto: « Della Vita sobria. » In Padova, 1558, in-4.

1561. Seneca de Benefizj tradotto in volgar Fiorentino da messer Benedetto Varchi. In Vinegia per il Giolito, in-12.

1563. Eadem, ibid. apud eumdem, in-12.

1564. Eadem, ibid. apud eumdem, in-12.

1565. Seneca de Beneficj tradotto in volgar Fiorentino da M. Benedetto Varchi. Di nuovo corretto, et ristampato. In Vinegia, appresso Gabriel Giolito de' Ferrari, in-12.

1569. Di Lucio Anneo Seneca dell' Ira Libri tre. Tradotti in lingua Toscana et con molte annotationi dichiarati da Francesco Serdonati Fiorentino. In Padoa, per Lorenzo Pasquati, in-4.

1574. Seneca de' Benefizij tradotto da M. Benedetto Varchi. Di nuovo ristampato con la Vita dell' Autore. In Fiorenza, nella Stamparia de i Giunti, in-8.

1584. Eadem. In Firenze, in-4.

1606. Di Lucio Anneo Seneca dell' Ira Libri tre. Tradosti, etc. (ut in ed. 1569) da Francesco Serdonati. Aggiuntovi quel che desso Seneca scrive S. Geronimo, et altre Epistole di S. Paolo a Seneca, e di Seneca a S. Paolo per Giacomo Spolaro Genvese. In Genova, appresso Giuseppe Pavoni, in-8.

1611. L'Epistole di Seneca tradotte in lingua Toscana per Anton' Francesco Doni Fiorentino. Et hora di nuovo con

ogni diligenza corrette, et ridotte alla sua vera Lettione, secondo le Latine ultimamente stampate. In Milano, appresso Gio. Battista Bidelli, Compagno dell' herede di Pietro Martire Locarni, in-8. — Conf. an 1549.

1655. Seneca del modo di dare, ricevere, e rendere i Beneficii Parafrasi del Marchese D. Giovanbattista Manzini alla Santità di N. S. Papa Alessandro Settimo. In Bologna, per Giacomo Monti, in-4.

1659. Seneca dell' Ira, tradotto da Santi Conti della Rocca Contrada a Carlo Emanuello II Duca di Savoja. Roma, in-8.

1664. Seneca della Clemenza al Effio e Effio il Sig. Cardinale Chigi Nipote di S. Santità e suo Legato in Francia presentato dal conte Caprara. Lione, per Pietro Guglielmino, in-12.

— Seneca della Brevità della Vita, Parafrasi del Co. Alberto Caprara. In Bologna, per Giacomo Monti, in-12.

1666. Seneca della Colera, Parafrase del Co. Alberto Caprara. In Bologna, per l'Herede del Benacci, in-12.

1677. Le lettere di Seneca. Trasportate dal Latino da Angelo Nicolosi, Segretario dell' Eccelso Consiglio di Dieci. In Venetia, presso Gio. Paolo Catani, in-4.

1681. Seneca del modo di dare, etc. (ut in ed. 1655.) Parafrasi del Marchese D. Giovanbattista Manzini. Al molto Rev. Padre Gio. Angelico Ricci Predicatore generale, etc. Bologna, per Gio. Recaldini, ad instanza di Pietro Botelli, in-4. — Eadem editio cum superiore an. 1655 mutatis tantum duabus primis, et sex posterioribus foliis, solita librariorum fraude.

1682. Seneca de' Beneficii, trasportato dal Latino da Angelo Nicolosi. In Venetia, appresso Giovanni Cagnolini, in-12.

1695. Le Lettere di Seneca. Trasportate da Angelo Nicolosi. Terza impressione. Divise in quattro tomi. In Venetia, presso Girolamo Albrizzi, in-12.

1699. Lettere consolatorie di Seneca ad Helvia, à Polibio, et à Marcia. Trasportate dal Latino da Angelo Nicolosi. In Venetia, presso Girolamo Albrizzi, in-12.

1700. Seneca dell' Ira, trasportato dal Latino da Angelo Nicolosi. In Venezia, per Girolamo Albrizzi, in-12.

1703. Le Lettere di Seneca, trasportate dal Latino da Angelo Nicolosi. Divise in quattro tomi. Quarta impressione. In Venezia, presso Lorenzo Baseggio, in-12.

1707. Eadem. In Ceneda, per Mattio Nanin Cagnan. 4 voll. in-12.

1708. Eadem, ibid. apud eumdem, 4 voll. in-12.

1711. Eadem. Terza (sic) impressione. In Venetia, presso Girolamo Albrizzi, 4 voll. in-12.—Conf. an. 1695.

1717. Volgarizzamento delle Pistole di Seneca, e del Trattato della Providenza di Dio. In Firenze, nella Stamperia di S. A. R. M. Per Gio. Gaëtano Tartini, e Santi Franchi, in-4.

1728. Seneca de' Beneficii tradotto da M. Benedetto Varchi. Con Annotazioni in margine, e Tavola delle cose più segnalate. Aggiuntovi la Vita dell' Autore e gli Argomenti de' Libri. In Venezia, appresso Francesco Piacentini, in-8.

1729. Riflessioni sopra il Trattato di Seneca della brevità della Vita, nelle quali si scorge l'uso che si ha da fare degli Scritti de' Filosofi Gentili. In volumine III de' Saggj di Morale del S. di Chantaresme (M. *Nicolas*) trasportati dal Francese dal Padre Alessandro Pompeo Berti. Venezia, in-12. Præmissum habet textum latinum cum versione italica.

HISPANICÆ.

1482. Los Proverbios de Seneca, é el libro que compuso que intitula las Costumbres é Fechos. En Zamora, fol. min.

1491. Las Obras de Seneca. In fine: « Aqui se ascaban las obras de Seneca. Imprimidas en la muy noble et muy leal cibdad de Sevilla por Meynardo Ungut Alimano et Stanislao

Polono: companneros en el anno de nascimiento del Senor Mill quatrocientos et novanta et uno annos: a veinte et ocho dias del mes de Mayo, » fol. min. Char. goth.

1495. Proverbios de Seneca. In fine: « Acqui se ascaban los Proverbios de Seneca con la glosa: acabados en la muy noble et muy leal cibdad de Sevilla. Imprimidos por Meynardo Ungut Aleman et Stanislao Polono companneros a XXII dias del mes de Octubre anno del Sennor de mill et quatrocentos et noventa et cinco annos », fol.

1496. Las Epistolas de Seneca, con una Introduction de philosophia moral, por Fern. Perez de Gusman. En Zaragoza, fol.

1500. Los Proverbios de Seneca con la glossa. In fine: « Acabados en la muy noble ciddad de Toledo, imprimidos por miestro Pedro Hagenbac Alleman a dies dias del mes de Febrero anno de nuestro Salvador de mil et quinientos annos, » in-4.

1529. Epistolas de Seneca en Romance: nuevamente impressas y corregidas y emendadas. In fine: « Fueron impressas... En la universidad d'Alcala de Henares en casa de Miguel de Eguia a. XV d'Enero. 1529 annos, » fol.

1530. Los cinco libros de Seneca en Romance. Agora nuovamente impresso: corregido y emendado. In fine: « Fue impresso este libro en la insigne universidad de Alcala de Henares: en casa de Miguel de Eguia. Anno del senor de mil e quinientos e treynta annos. Anchose a veynte y ocho dias del mes de Enero, » fol.

1535. Proverbios de Seneca. « Impressos en Sevilla por Juan Cromberger. A. V. Dias de noviembre. Anno de nuestro salvador de mil y quinientos 35, » fol.

1551. Seneca de la vida auventurada. Anvers, in-8.

1552. Senecæ Proverbios y Sententias. Anvers, in-8.

BELGICÆ.

1562. Lucius Annæus Seneca van de weldaden, vertaalt duer Dierick Coornhert. tot Haerlem, in-8.

1631. L. Ann. Seneca van t' falig, ende tegens 't valsch beklag over 't kort leven, uyt t' latyn vertaalt door D. M. (Daniel Mostert.) t' Amst. in-12.

1644. Lucius Ann. Seneca van de weldaden, uyt t' latyn vertaalt door D. V. Koornhart. t'Amst. in-12.

1654. Alle de Brieven van L. Annæus Seneka aan Lucilius geschreven, vertaalt door J. H. Glazemaker. t'Amst. in-8.

DANICÆ.

1658. Danice lucem vidit Seneca Soræ, fol. auctore Brigitta Trottia, femina erudita, de qua vide Albertum Tura in Gynæceo Daniæ literato, pag. 116 seq. Diem obiit Soræ an. 1662.

1801. L. Annæus Seneca's mindre moralske Afhandlinger af det Latinske oversatte og med enkelte Anmaerkninger oplyse taf Christian Gorm Linikilde. Odensee.

SUECICA.

1791. En lycklig Lefnad af Seneca. Westeras, in-8.

HUNGARICA.

Libros de Consolatione, de Brevitate vitæ, et de Providentia, in linguam Hungaricam vertit Josephus Boda. Vid. die Allgemeine Literatur-Zeitung, an. 1809, pag. 607.

PARS QUARTA.

Libri et loci qui ad L. Annæum Senecam spectant.

A. BIOGRAPHICA.

Justus Lipsius, De Senecæ vita et scriptis; quod opus nos primo volumini hujusce nostræ editionis præmisimus.

Anonymi galli opusculum, La Vie de Sénèque, Paris, 1776 (laudatum a Cl. V. Diderot, Essai, § 103, not.).

Erasmi vel anonymi Vita Senecæ, Erasmianæ editioni præfixa.

Anonymi alius Vita Senecæ, a Kœlero laudata (cf. Passch, Intr. in rem liter. mor. vet. cap. III, part. 16, p. 642.) Forte Erasmianæ opellæ repræsentatio est.

Delrio, L. A. Senecæ Vita, in edit. Senecæ Tragici, in-8.

Rosmini, Vita di Lucio Anneo Seneca, Roveredo, 1715, in-8.

Diderot, Essai sur les règnes de Claude et de Néron (sexcenties laudatur in notis, excursibus, etc.)

Vernier, Abrégé analytique de la vie et des œuvres de Sénèque, Paris, Testu, 1812.

Schweighæuser, Vita Senecæ, præfixa edit. Epistolarum. Testis, *Werner*, de Seneca philosopho, p. 124.

Durosoir, Art. Sénèque, dans la *Biographie univ.*

B. DE INGENIO, PHILOSOPHIA, etc. SENECÆ.

Montaigne, l. II, c. 32, et passim.

Nicolle, Réflexions sur le Traité de la briéveté de la vie dans les Essais de morale, t. II, p. 278, éd. in-18, 1713.

Mallebranche, Rech. de la vérité, l. II, c. 4, part. III, p. 310, t. I de vi Senecæ in imaginando, satis copiosus est.

Descartes, in suis *Lettres à une princesse d'Allemagne*

(Ep. I, III, IV, V, VI) librum de Vita beata diligenter excussit.

S.-Evremond, Opusc. philos. p. 32, etc.

Shaftesbury, in suis *Charakt.*

Diderot, in opere jam supra laudato.

La Harpe, Cours de Littérature, t. IV, 212, et XIX, 1; ed. Léon Thiessé, 1829.

Villemain, Mélang. sur le Stoïcisme.

Brucker, Gesch. der Philosophie, passim.

Tiraboschi, Storia della Letteratura italiana.

Mém. de Trévoux, ann. 1717, p. 1988.

Gédoyn. Préf. de la trad. de Quintilien.

Journ. des Savants, 1718, oct. p. 451.

Bouhours, Man. de bien penser, dial. III, p. 226.

Le Maistre, Soir. de Pétersb. t. II, 181, 200.

Werner, De Senecæ philosoph. Breslau, 1825.

Reinhard (Th. F. G.), De Senecæ vita atque scriptis, Ienæ, 1817.

Amelot de la Houssaye, Réflexions, Sentences et Maximes morales.

Schieck (H. A.) De causis quib. Zeno et Seneca in philosophia discrepent. Rinteln.

Czalbe, Vindiciæ Senecæ, in Schmidii Disp. de Seneca ejusque Theologia, in-4.

Aprini, Disp. de Relig. Senecæ.

Siberi, Seneca divinis oraculis quodammodo consonans, in-4.

Garat, Fragmentum anecdotum, quod præmittendum fuit Annæanorum operum editioni : nos repræsentavimus partem opusculi inf. pag. 798, sq.

C. EXCERPTA E SENECA.

(Confer quæ jam designata sunt supra in Fabricii Notitia, pag. 730, et in versionum Catalogo.)

Sententiæ et Proverbia ex Plauto, Seneca et aliis. Paris, 1548.

Erasmus, Sen. Flores, sive Sententiæ excerptæ, 1547, in-8. Paris.

Hato (P.) Flores utriusque Senecæ, ordine alphabetico digesti.

Seneca Christianus, seu Flores Senecæ, Augustæ, 1782; Posonii, 1803.

Angliviel de la Beaumelle, Pensées de Sénèque, recueillies par A. de la B., et trad. en français, 2 vol. in-12. Paris, 1765.

—L'Esprit de Sénèque, ou les belles Pensées de ce grand philosophe, 2 vol. in-12. Paris, 1723.

Sablier, Extr. des Épît. de Sénèq. Paris, 1770, 1 vol. in-12.

Weber, Die einzig wahre Philosophie, nachgewiesen in den Wercken des L. Ann. Seneca. Monachii, ap. Lentner, in-8, 1807.

Sub hoc titulo, non satis congruo, exhibet libellus varia Senecæ de philosophia cogitata et sententias, sub aliquot capitibus proposita, adjuncto contextu latino. Stylus germanicus est minus emendatus verborumque compositio nonnumquam indecora.

1807. Dr. *Detlev J. Wilhem Olshausen*, Sammlung auserlesener Stellen aus den sæmmtlichen philosophischen Schriften, d. ersten Klassen der Gelehrten-Schulen bestimmt, und herausgegeben, u. s. w. Alton. ap. Hammerich, in-8. — Accesserunt ann. seq.

—Ejusd. Erklær. Anmerkungen zu einer sammlung auserlesener Stellen aus den philosophischen schriften des L. Ann. Seneca. Alton. ap. Hammerich, in-8.

Propter locorum, qui simul rerum tractatarum quodam

nexu junguntur, laudabilem delectum, pariter ac bonas in eosdem annotationes, hæc Senecæ Chrestomathia superioribus scholarum classibus iisque omnino adolescentulis literarum studiosis, qui ingeniosi et præclari hujus scriptoris delicias primoribus saltem labris gustare velint, maximopere commendanda est.

Est solus textus nitidissime et emendate typis scriptus. In recensendo eo Ruhkopfium maxime secutus est editor, ita ut pluribus in locis ab illius recensione discederet. Interpunctioni in primis rectius constituendæ singularem navavit operam, quo variis locis subobscuris lux salutarior affulsit. Nonnumquam suas ipsius conjecturas, quæ veri plerumque specie blandiuntur, in textum recepit. Veteribus editionibus, nondum rite collatis, atque aliquot codicibus usus fuisse fertur. Volumen II suppeditabit commentarium in usum maxime præceptorum. Cæterum loca in quibus ab aliorum recensione secesserit, indicavit; correctionum causas ac rationes proposuit aliorumque locorum adhuc emendandorum specimina exhibuit, in Programm. «Examinis solemnia in gymnasio Francof. celebranda. Indicit Frid. Chr. Matthiæ. Præmittuntur observationes nonnullæ in Senecæ Epistolas. Francof. 1808, in-4.»

M. Jo. Dan. Schulze, L. Ann. Senecæ Observationes de natura infantum, puerorum et adolescentum (Programma quod edidit M. J. D. S.), in-4, 1808.

— Ejusdem L. Ann. Senecæ Pædagogica (Programma alterum), Luben. in-4, 1809.

Ea loca quæ ad liberorum educationem spectant e Senecæ libris selegit, atque nexu quodam conjuncta, nulla tamen addita versione, iste liber continet.

Russwurm (*J. W. B.*) Seneca's Furstenspiegel. Deutsch und Lat. Stendal. ap. Franzen, in-8, 1809.

Locos illustres, præcepta principibus salutaria exhibentes, e Senecæ scriptis collegit hujus libri auctor, et germanicum in sermonem versos cum textu juxta posito evulgavit.

Fabricius (*J. A.*) Observationes et Conjecturæ ad Senecæ opera, auct. J. A. Fabricio, cum J. G. Gurlitti Gedanken über die Wirkungen d. sogenannten heidnischen Moral gegen die christliche, in Wiedeburgi philolog. pædagog. Magazin, t. II, p. IV, p. 437, etc.

Rosenmüller (*J. G.*) Lehren der Weisheit nach dem Seneca. Letzte Arbeit des verewigten Dr. Joh. Georg. Rosenmüller. Leipz. Gœschen, in-8 maj. 1816. Titulus quoque, nec paucis in exemplaribus, sic scriptus invenitur: « Lehren der Weisheit für gebildete Familien, aus dem Seneca frey übersetzt und mit kurzen Anmerkungen begleitet. »

Sunt varia loca præclara e Senecæ scriptis excerpta, germanice versa et sub capitibus proposita. Versio minime ad verbum est facta; sæpius enim auctor suas ipsius sententias Senecæ intexuit cogitatis. Præmissa est brevis vitæ Senecæ adumbratio. V. P.

APPENDIX.

Celeberrimus GARAT, quum in recudenda versione gall. Senecæ totus fuisset, ea quæ de consilio ipse suo et de auctore typis mandato, quasi intra carceris muros scripsit, ann. 1794.

DE SENECA.

C'EST au moment où Robespierre et ses complices avaient couvert la France d'échafauds, au moment où la hache faisait tomber des milliers de têtes au milieu de nos villes, au moment où je voyais mes amis entre les mains des bourreaux, et mon nom sur les tables de proscription, que j'ai fait réimprimer *Les œuvres de Sénèque*. Il ne nous restait plus alors à tous qu'une seule chose à apprendre: *à mourir*. C'est là presque toute la philosophie de Sénèque: il la créa pour le règne de Néron; elle était plus nécessaire encore sous le règne de Robespierre. Je voulus m'en pénétrer en corrigeant moi-même les épreuves du Sénèque, et multiplier, pour les Français, les exemplaires de ces ouvrages devenus si utiles dans un malheur si universel.

Ainsi des époques et des sentiments parfaitement analogues ont inspiré, à deux mille ans de distance, le philosophe et son éditeur.

Ce fut aussi dans un siècle livré aux fureurs d'une guerre civile, allumée par les querelles de religion, que Montaigne se passionna pour la philosophie de Sénèque, qu'il mettait si fort au-dessus de celle de Cicéron. Cicéron, en effet, enseigne à vivre, Sénèque enseigne à mourir; et, dans les guerres civiles, c'est cette dernière leçon qu'on a besoin

de recevoir. Montaigne dirait, dans son naïf langage, qu'à ces sanglantes époques il faut désapprendre à vivre, et apprendre à mourir.

Toute cette question de la préférence que les uns donnent à Sénèque, et les autres à Cicéron, dépend peut-être uniquement des circonstances et des dispositions dans lesquelles on les lit l'un et l'autre. Ce n'est pas ici un jugement du goût, c'est un jugement du besoin; ou plutôt le besoin, qui n'est le même ni dans tous les temps, ni dans tous les lieux, à mesure qu'il change et varie, soumet le goût à toutes ses variations et à tous ses changements.

Placez-vous dans le fond d'un cachot, étendu sur la paille, sur des pavés de grès, ou sur la terre humide, recevant à peine d'une lucarne assez de lumière pour lire, attendant que Robespierre ou Billaud vous envoient chercher par Samson; et demandez-vous lequel d'un volume de Cicéron ou de Sénèque vous aimeriez le mieux avoir porté avec vous dans ce cachot.

La religion a fait des prières touchantes et sublimes pour les agonisants : Sénèque, pour ainsi dire, a fait une philosophie pour ces longues agonies auxquelles les tyrans condamnent quelquefois les nations.

Ma propre expérience m'a appris combien est différente l'impression que nous recevons de la lecture des œuvres de Sénèque, suivant la différence des temps et des lieux où l'on les lit : il faut que je raconte ce qui m'est arrivé à cet égard.

La nature, qui m'a fait naître avec une âme ardente, idolâtre de la liberté, et avec une âme sensible, qui ne veut être libre que pour ployer avec gloire et bonheur sous le joug des affections tendres et des devoirs qui lient chaque homme à toute l'espèce humaine; la nature avait placé mon berceau chez un peuple qui ne peut ouvrir aucune page de son histoire ancienne sans y trouver des traces non effacées de son éternel amour pour la liberté, et pour les vertus

que la liberté enfante. Braves Liégeois, vous êtes les descendants de ces fiers Éburons, devant lesquels les aigles romaines, plusieurs fois repoussées, furent plusieurs fois au moment de reprendre leur vol vers les cimes des Alpes, d'où on les avait vues fondre avec impétuosité sur toutes les Gaules : et vos âmes ne sont jamais descendues de cette hauteur de l'âme de vos ancêtres, qui étonna la fierté des Romains. Aujourd'hui, comme il y a deux mille ans, vos bannières ne peuvent se déployer sans offrir à tous les regards cette devise sacrée :

Mieux vaut mourir de franche volonté,
Que du pays perdre la liberté.

C'est dans ces paroles, qu'au sortir du berceau, mes yeux, en s'ouvrant à la lumière du jour et à celle de la vérité, apprirent à lire : c'est en prêtant une oreille attentive et avide à vos discours, où respiraient tous les sentiments qui agrandissent et qui adoucissent l'humanité, que j'appris à sentir, à penser, à agir. Je commençai la vie au milieu d'une famille qui me donnait les exemples de toutes les vertus domestiques, et au milieu d'un peuple qui me donnait les exemples de tous les dévouements à la patrie. Sans doute j'ai trop peu profité des uns et des autres : mais telle est l'ineffaçable empreinte des impressions reçues dans les premiers jours de la vie, que jamais je n'ai pu être malheureux en faisant le bien, ni heureux sans le faire. A peine je fus en état de concevoir une pensée, elle fut pour la liberté; à peine je fus en état d'écrire une ligne, j'écrivis pour défendre sa cause. Mais j'écrivis sous les yeux des despotes qui dominaient encore aux lieux où je reçus la naissance, et il fallut expier ce crime en m'éloignant : un exil volontaire put seul me dérober aux satellites des tyrans; et, pour sauver mes jours, il fallut m'arracher pour longtemps à tout ce qui en faisait le charme.

Aux lieux où je trouvai un asile, le hasard, qui semblait se conformer à ma situation, fit tomber pour la première

fois dans mes mains une édition des œuvres de Sénèque : je les ouvris avec avidité et comme pour les dévorer : mais à peine j'eus lu quelques pages, je sentis mon empressement se ralentir, mon esprit était frappé de l'éclat des pensées et des expressions : j'admirais cette philosophie dont la grandeur consiste à mépriser tout ce que les hommes estiment grand, à braver tout ce qu'ils trouvent terrible, *à passer*, comme le dit Sénèque lui-même, *entre la bonne et la mauvaise fortune, en jetant sur l'une et sur l'autre un regard de dédain*. Cependant j'étais étonné, et je n'étais point touché. En admirant le livre, j'étais tenté de le fermer. Je ne lisais plus par goût, mais par projet; ma lecture ne tarda pas à devenir un travail. J'éprouvai quelque chose de bien plus extraordinaire : cette morale de Sénèque, si propre à élever l'humanité au-dessus de l'humanité, je sentais que je n'aurais pu l'adopter pour ma morale, sans faire une grande violence à tout ce que je jugeais de meilleur dans les sentiments de mon âme, et peut-être sans m'exposer à des remords. J'avais toute l'énergie de la jeunesse, mais je n'en avais point la présomption; je me laissai entraîner à ma manière de sentir, sans outrager, par aucun jugement précipité, le génie et la gloire de Sénèque. Je ne crus pas que Sénèque eût tort; je ne crus pas avoir tort non plus. Je soupçonnai qu'il manquait ou quelques années à mon âge, ou quelques circonstances à ma situation, pour me rendre aussi sensible qu'il convenait à des beautés et à une morale auxquelles de si grandes âmes et de si beaux génies ont voué, dans tous les siècles, une espèce de culte. Je renvoyai la lecture de Sénèque au règne d'un Néron, si j'étais condamné à le voir.

Hélas ! au milieu des persécutions que je souffrais, et de l'exil où j'étais condamné, que j'étais loin de craindre qu'une tyrannie, cent fois plus affreuse encore que celle de tous les tyrans de Rome, fût si près de nous! qu'il m'eût été impossible surtout de croire que bientôt l'espèce humaine

allait recevoir plus d'outrages et de plaies, au nom de ces principes de douceur et de bienfaisance proclamés dans l'Europe par les Montesquieu, les Rousseau, les Helvétius et les Beccaria, qu'elle n'en avait reçu sous les principes du despotisme le plus arbitraire dans ses maximes, le plus farouche dans ses actes !

Nous venons de passer à travers ces scènes désastreuses; et, par une suite d'événements, Liége, ma patrie, a été mêlé à toutes les destinées de la République française; et moi, de citoyen de Liége, j'étais devenu citoyen de la France. L'époque à laquelle j'avais si éventuellement et si indéfiniment ajourné la lecture des œuvres de Sénèque ne s'est donc que trop tôt et trop réalisée : et combien a été différente l'impression que j'en ai reçue !

La première fois j'avais peine à continuer la lecture : cette dernière fois j'avais peine à m'en détacher. La morale de Sénèque m'avait paru outre nature dans sa hauteur; elle ne me paraissait plus qu'au niveau des circonstances et des besoins. Je lui avais reproché d'attrister la vie : je le bénissais de dépouiller pour moi la mort de toutes ses terreurs. Je l'avais blâmé d'avoir reproduit sous tant de formes les mêmes exhortations au mépris des tyrans, des bourreaux et des supplices; et je compris que, lorsque la nature nous attache à la vie par tant de sensations, pour rompre un pareil attachement, il faut attaquer l'âme par toutes les forces de la pensée armée des plus puissantes et des plus nombreuses expressions. Je ne me sentais pas ému, mais fortifié : Tibère, Néron, et Robespierre, ne se montrèrent plus à moi que placés à la même distance, et, pour ainsi dire, sous ce point de vue général qui, de la contemplation même des plus horribles fléaux, fait naître la lumière, sans faire naître aucun effroi. La source des larmes que j'avais versées sur les premières victimes se tarit dans mon âme, naturellement trop sensible : mais je ne cessai de pleurer sur tant de morts héroïques, que pour les ho-

norer par un sentiment plus digne d'elles, que lorsque je fus sûr d'en augmenter le nombre par la mienne, si dans une heure ou dans deux j'étais conduit à l'échafaud. L'homme et les empires qu'il élève et qu'il détruit, la vie et la mort, tout parut à mes yeux sous des aspects entièrement nouveaux : je jugeai de tout comme on imagine quelquefois que pourraient juger des êtres qui parleraient de la vie après l'avoir perdue : j'aurais été un excellent personnage pour les dialogues des morts de Lucien. Passant continuellement de la lecture de Sénèque aux événements qui s'accomplissaient sous mes yeux, et de ces événements à la lecture de Sénèque, la Conciergerie de Paris et la prison de Socrate, la petite chambre de cette maison d'Utique où Caton se déchira les entrailles, et la Place de la Révolution, tout cela se confondit tellement à mes yeux, que ma mort même je ne la considérais plus comme un événement à venir, mais comme un événement passé dont je lisais l'histoire. Oui, je ne raconte rien qui ne soit rigoureusement exact et vrai : et telle est sur nos âmes la puissance d'un homme de génie pour rompre le cours de nos sensations les plus naturelles, pour faire de nous en bien comme en mal des êtres dans lesquels on a peine à reconnaître les traits universels et permanents de l'espèce humaine !

Mais pourquoi Sénèque a-t-il fait sur moi des impressions si différentes, et lorsque je voulus le lire pour la prefois, dans ma fuite de Liége, et lorsque je l'ai lu à Paris au milieu des bourreaux et des victimes, et dans un temps où il m'aurait été impossible de lire deux pages d'un autre écrivain ?

Je crois pouvoir répondre à cette question ; je crois encore que ma réponse peut jeter un nouveau jour sur la philosophie de Sénèque, et sur le genre d'utilité qu'on peut en retirer dans la vie sociale.

A la première de ces deux époques de ma vie, j'étais déjà persécuté par les despotes pour la cause de la liberté; je

fuyais devant leurs satellites; j'étais proscrit, exilé : mais ces proscriptions mêmes, ces exils des hommes libres prouvaient alors que, si la liberté ne commençait pas à régner sur la terre, elle commençait, au moins, à y parler. Ces violences des tyrans de l'Europe annonçaient leurs inquiétudes, et leurs inquiétudes leur chute. Les espérances que nous avions conçues dans les pensées des hommes de génie étaient intactes et entières; elles étaient toutes devant nous; elles présentaient aux imaginations un peu ardentes et élevées un champ immense de grandeur et de félicité pour tous les peuples capables de reconnaître leurs droits, et dignes de les reconquérir. J'ajouterai que le lieu où je fixai mon exil, était une campagne charmante, sur laquelle la nature semblait se complaire à répandre l'inépuisable variété de toutes ses beautés et de toutes ses richesses; j'ajouterai que l'ami le plus cher à mon cœur, proscrit avec moi et pour la même cause, partageait mon exil, et qu'autour de nous étaient prodigués à chaque instant, et par toutes les personnes admises dans la confidence de nos persécutions, ces soins si tendres et si touchants que les âmes sensibles ne peuvent pas refuser aux malheureux, et qui font aimer quelquefois aux malheureux jusqu'au sort qui leur attire de si douces consolations.

Dans une situation si propre à resserrer tous les liens qui m'unissaient à tous les hommes, et tous les hommes à moi, comment aurais-je pu goûter une philosophie dont le but est de séparer une âme de tout ce qui n'est pas elle-même; de faire, de sa propre perfection, l'objet unique de tous ses efforts; de lui composer une grandeur qui l'isole, et des vertus dont le plus haut exercice est d'envisager sa propre mort d'un œil indifférent, et d'un œil sec la mort de tout ce qu'on aime? Ah! mon âme était alors pressée par d'autres besoins, elle avait besoin de pratiquer d'autres vertus! Les pensées naissantes de la liberté m'environnaient des images d'une félicité toute nouvelle pour les hommes, et je ne

pouvais pas consentir à devenir indifférent pour ces images qui faisaient tressaillir mon cœur de joie; j'avais besoin de mettre un grand prix au bonheur que la nature et la société peuvent donner aux hommes, j'avais besoin de nourrir mon indignation et ma colère contre les tyrans qui bouleversent tous les principes de la société, qui empoisonnent tous les biens de la nature. Ah! loin de me détacher de tous les hommes, je voulais m'unir à eux par de nouveaux nœuds, par de nouvelles affections, pour marcher tous ensemble à ces grands combats que la liberté allait livrer au despotisme. Ce n'est pas dans la solitude que se font les révolutions; j'aurais voulu être sans cesse avec les hommes dans les places publiques, pour leur parler; dans les armées, pour combattre avec eux et pour eux sous les drapeaux de la liberté. Cet attrait qui entraîne si puissamment un sexe vers l'autre, j'aimais à le sentir avec plus d'énergie que jamais, parce que j'avais l'espérance de laisser, dans le patrimoine de mes enfants, la liberté comme un de mes acquêts.

Je dus donc rejeter loin de cette époque de ma vie cette philosophie de Sénèque, qui contrastait si entièrement avec elle, qui voulait effacer devant mon imagination cette suite de tableaux enchantés et sublimes que lui traçait l'avenir.

Lorsque je repris Sénèque à Paris, non seulement pour le lire, mais pour le réimprimer, les temps, les choses, mon esprit, mon cœur, l'avenir même, en quelque sorte, étaient bien changés!

Les principes de la liberté sociale introduits rapidement, répandus universellement chez le peuple de l'Europe où les esprits ont le plus d'activité, et les caractères le plus d'ardeur, avaient produit en France la révolution la plus étonnante qui ait jamais changé la face des choses humaines. Ni les hommes, ni les lois, ni les mœurs, ni les fortunes, ni les villes, ni les campagnes, rien n'était resté le même.

Mais, ô éternel sujet d'étonnement et de douleur! dans ces universelles mutations, faites au nom de la liberté, pour fonder sur les droits de l'homme toute la puissance sociale, et pour employer toute la puissance sociale à son bonheur, les droits de l'homme, proclamés par des maximes générales, étaient outragés tous les jours dans des actes publics. La puissance destinée à créer une république surpassait, dans l'espace de quelques mois, les forfaits commis dans tous les siècles par les plus farouches despotes. Les statues de la liberté, plus arrosées du sang de ses adorateurs que de ses ennemis, ne se montraient plus au genre humain que comme ces divinités de Carthage, qui n'avaient pour autels que des bûchers, et pour culte que la mort. Ces promesses des hommes de génie sur la foi desquelles la France s'était engagée dans une entreprise si inouie, n'inspiraient plus qu'une confiance incertaine, et on était tenté d'aller en pleurant sur les tombes des Montesquieu et des Rousseau effacer toute les épitaphes, pour y graver ces mots: *vous nous avez trompés!* Les fauteurs du despotisme, réjouis de nos calamités, regravaient leurs maximes effacées sur les feuillets de nos fatales expériences, et la cause du genre humain paraissait perdue, parce que celle de la République française était souillée par tous les crimes. Dans cet anéantissement de toutes les espérances sociales, toutes les affections de la nature étaient comme évanouies. Aucun sentiment doux et consolateur ne pouvait pénétrer dans les âmes étouffées, pour ainsi dire, sous le poids des malheurs de tout un peuple. Celui qui aurait voulu jouir des affections attachées aux noms sacrés de père, de fils, d'époux et de frère, aurait comme éprouvé des remords : il n'y avait plus de jouissance et de joie qu'entre ceux qui mouraient ensemble; et, pour se permettre un sourire ou une larme qui ne fût pas amère, il fallait avoir entendu l'arrêt de sa mort.

Ah! dans une pareille situation, dans cette situation où il

fallait être prêt à chaque instant à braver ce qu'il y a de plus affreux, et, ce qui est bien plus difficile, à se séparer à jamais de ce qu'on aime le plus, on avait besoin d'une philosophie qui apprend à renoncer à tous les biens avant qu'on vous les arrache, qui vous promène d'avance dans les tombeaux pour vous accoutumer au nouveau domicile que vous allez habiter, qui vous sépare du genre humain, qui ne peut plus rien sur vous, et pour lequel vous ne pouvez plus vous-même ni rien faire, ni rien espérer; qui vous crée enfin une grandeur et une force personnelle, que les tyrans et les bourreaux pourront briser, mais qu'ils ne pourront faire trembler. Telle est la philosophie de Sénèque; je ne connais que celle-là qui puisse convenir à l'état d'où nous sommes sortis le neuf thermidor.

Elle était devenue la mienne cette philosophie, et tant qu'elle a été en France le premier besoin de tous, je l'ai gardée. Tant que Robespierre a régné, j'étais prêt à voir couler mon sang; et aucune puissance sur la terre, aucune violence n'aurait pu faire tomber une larme de mes yeux.

A l'instant où ce règne affreux de Robespierre expira avec lui, le stoïcisme, dont le triple airain environnait et enveloppait, pour ainsi dire, mon cœur, l'abandonna; tous les sentiments de la nature y rentrèrent, lorsque le tyran qui les avait étouffés ne fut plus; et ce fut dans ce jour de triomphe et de joie, que toutes les larmes, que je retenais depuis un an, coulèrent à la fois et par torrents sur toutes les victimes que la hache avait frappées sous mes yeux. Je rentrai dans la nature, lorsqu'une grande nation rentrait sous l'empire de la justice; je me permis d'être sensible, lorsqu'il me fut permis d'espérer encore pour la France quelques vertus publiques, et quelque bonheur.

Voilà l'histoire de mes relations avec Sénèque.

Faut-il en conclure que la lecture de ses ouvrages ne convient qu'à des temps de calamités semblables à ceux à travers lesquels nous venons de passer? Hélas! quand il

serait vrai, ce ne serait pas une raison d'attacher un moindre prix à ses sublimes productions : les jours de désastres et de malheur ne sont rares ni pour aucun homme ni pour aucun empire, et la tyrannie a peut-être aussi souvent désolé les peuples libres, que le despotisme les peuples d'esclaves! Sous les rois et sous les républiques, il peut être trop souvent nécessaire de se créer au fond de son âme un asile sacré et impénétrable, où cette haute philosophie nous sépare de l'univers et presque de la vie; et le genre humain doit un culte d'admiration et de reconnaissance au philosophe qui, seul, peut lui prêter un secours suffisant, lorsqu'au milieu de tous les autres philosophes empressés autour de lui il est obligé de donner le signal de miséricorde.

Il ne faut pas croire, au reste, que Sénèque, qui a prêté un langage si éclatant et si élevé aux maximes du stoïcisme, ne soit jamais qu'un philosophe stoïcien.

Le génie de Sénèque avait trop de grandeur pour être renfermé dans les maximes de cette secte même, qui a tant agrandi la nature humaine.

C'est le propre des sectes comme des partis, d'étendre les passions ou de resserrer les idées : ceux qui se dévouent à une secte, quelle qu'elle soit, sont des esclaves; ceux mêmes qui en sont les créateurs emprisonnent, en quelque sorte, leur génie dans l'école où ils règnent avec leurs maximes. L'homme, doué véritablement d'un grand esprit, veut exercer sa puissance sur tous, et ne veut avoir d'empire sur personne. La soumission d'une école, les applaudissements d'un théâtre l'humilieraient, s'il était avide de gloire : il est venu au monde, et c'est là qu'il veut parler. Pour lui il y a des vérités, et il n'y a point de maximes; il y a des vérités qui se lient à celles qui sont déjà découvertes, qui se lieront à celles qui se découvriront : il n'y a point de symbole et de corps de doctrine, parce qu'il est persuadé que nos connaissances seront toujours incomplètes; que leur énon-

cé est toujours imparfait, et que toutes les générations s'écouleront avant que l'homme ait aperçu et ordonné tous les rapports qui le lient aux choses et aux êtres au milieu desquels la nature a placé son espèce. Dans cette indépendance, l'esprit reste ouvert à toutes les lumières qui peuvent lui être présentées, et par toutes les sectes de philosophie, et par tous les objets de la nature. Il s'approprie tout, parce que rien ne lui appartient exclusivement, et qu'il n'appartient à rien : semblable à l'espace, où tous les corps se placent et se meuvent, le génie du vrai philosophe admet toutes les vérités existantes; il ne les reconnaît pas à la signature du philosophe qui les publie, mais à l'évidence avec laquelle les vérités lui montrent elles-mêmes la réalité du rapport exact qui les constitue. Il ne demande point si une vérité est d'Aristote, de Zénon ou d'Epicure, mais si elle est de la nature.

C'est le stoïcisme qui a adopté Sénèque, beaucoup plus que Sénèque n'a adopté le stoïcisme.

Sénèque a pris aux stoïciens ce qu'ils avaient de bon; il leur a laissé le reste. Il n'en a point pris cette affectation d'austérité, ces longues barbes, ces manteaux déchirés avant le temps, ou salis avant le service, ces privations d'un plaisir honnête qui allument une passion criminelle, toutes ces singularités qui dénoncent à la vanité du monde l'orgueil du philosophe, et toutes ces tortures du corps qui dénaturent et font haïr la philosophie; il n'en a pas pris ce langage dépouillé à dessein de toute grâce et de toute beauté, réduit par art au strict nécessaire pour former une proposition; ces subtilités de la dialectique, bien plus puériles que les ornements les plus recherchés du discours, ces jeux du syllogisme, qui se plaît à former péniblement des nœuds, pour les dénouer bien plus péniblement encore, et qui introduisirent la hideuse scholastique dans les écoles de l'antiquité, avant qu'elle devînt l'unique science des écoles ouvertes par les moines dans les universités de l'Europe moderne.

Sénèque rejette également de son style, et les glaces de la dialectique, qui répandent sur les plus importantes vérités bien plus d'indifférence que d'évidence, et ces flammes d'une éloquence ardente, qui, avant qu'une opinion ait été revêtue d'aucun caractère de la vérité, la font embrasser avec passion aux imaginations échauffées et allumées.

Parmi les lettres de Sénèque, il y en a trois ou quatre où il traite spécialement et de ce style nu de quelques stoïciens, qui effraie par sa sécheresse, et de cette pompe du discours, que quelques philosophes de l'école de Platon ont empruntée à l'art oratoire : il se moque également, avec beaucoup de grâce, des uns et des autres; il montre, avec une grande supériorité de raison, pourquoi ces deux espèces de langage, quoiqu'elles soient très-opposées, sont également impropres pour atteindre à la vérité, pour lui laisser ses beautés naturelles, pour ne pas lui en prêter d'étrangères. Je ne connais rien dans l'antiquité qui approche autant, sans pourtant y arriver, de cette philosophie, si profonde et si lumineuse, avec laquelle quelques philosophes anglais et français ont parlé des langues et de leur influence.

Ce qui caractérise le style de Sénèque, c'est une précision singulière, qui décompose une idée principale dans tous ses accessoires et dans toutes ses nuances, qui donne de l'éclat aux détails qu'elle multiplie, et rend les décisions du jugement plus sûres, en même temps qu'elle ajoute aux richesses de l'imagination.

Il ne tourne pas, comme on l'a dit, autour de la même idée, mais il la voit, et il la rend avec tous ses entours; ce qui est bien différent.

Sénèque ne tourmente jamais son esprit, mais il tourmente quelquefois celui de ses lecteurs qui en ont moins que lui.

Sénèque, il est vrai, s'arrête long-temps sur la même vérité; mais songez qu'il ne veut pas seulement la voir et

la présenter, qu'il veut encore la méditer, et vous la faire méditer avec lui. Avec lui, il n'est pas question seulement de savoir ce qu'il faut penser de la mort; il faut se préparer pour le moment où Sylvanus viendra vous dire de la part de Néron : *Mourez;* à demander tranquillement ses tablettes, pour y graver ses dernières volontés; à soutenir le courage de ses amis, en leur disant : *où sont donc ces préceptes de la sagesse dont nous avons tant parlé?* à prendre un poison très-actif, parce que le sang, épuisé par l'âge et par une excessive sobriété, sort avec trop de lenteur des veines, des jambes et des cuisses qu'on s'est ouvertes soi-même; à dicter enfin à plusieurs secrétaires, dans ces derniers moments qu'on presse par le fer et par le poison, des discours dont la perte sera le regret de tous les siècles.

Quand on écrit pour arriver à une telle fin, ce n'est pas pour le goût qui aime à passer rapidement d'une pensée à l'autre qu'on écrit, c'est pour la vertu, qui ne pénètre de toute sa force et de toute son énergie que l'âme reposée, pour ainsi dire, sur l'inépuisable fécondité de ses exhortations : hélas! quand on a aussi quelque goût pour la vertu, ses leçons n'ont pas besoin d'être si variées pour être toujours douces et puissantes!

Ce qui confond, c'est que dans ses lettres à Lucilius, qui sont au nombre de 124, et qui roulent presque toutes sur un même fonds d'idées, Sénèque ait trouvé le moyen de présenter sous tant de formes différentes, et avec une si prodigieuse diversité d'idées accessoires, les mêmes préceptes sur la vertu, sur la raison, sur l'honnête, sur la vie, et sur la mort. Il n'y a qu'une grande passion qui puisse prêter si constamment des charmes nouveaux aux mêmes objets; et cela seul suffirait pour prouver combien l'amour de Sénèque pour la vertu était sincère et profond........

Sénèque, qui diffère tant des stoïciens par la grace de son esprit et par l'éclat de son style, en diffère encore

davantage, peut-être, par la douceur touchante de son caractère, et par les sentiments tendres qui de son âme s'épanchent souvent sous sa plume.....

Dans la vieillesse même, Sénèque eut le besoin d'un sentiment qu'on excuse peu dans un philosophe, et qu'un vieillard ne peut sauver du ridicule qu'en le faisant partager à l'objet qui le lui inspire. Le stoïcien aima une jeune femme, et il en fut aimé : espèce de miracle qu'opèrent pourtant quelquefois les graces de l'esprit, la réunion des vertus aimables aux vérités sublimes, et la gloire des talents qui couvre l'idée de la défaillance des années par les idées d'immortalité qu'elle réveille sans cesse. Pauline, qui n'était point condamnée à mort par Néron, voulut que la sentence prononcée contre son mari fût aussi prononcée contre elle : et, lorsqu'on arrêta son sang à son insu, elle conserva sur tous les traits une pâleur qui attesta toujours qu'elle avait perdu une partie de sa vie avec son mari, et qu'elle conservait le reste à regret.

COMPENDIORUM IN SENECÆ INDICE OCCURRENTIUM EXPLICATIO.

Ben. de Beneficiis (in t. II). — *Br. V.* de Brevitate vitæ, (t. I).—*Clem.* de Clementia, (t. I).—*C. Helv.* Consolatio ad Helviam, (t. II).—*C. Marc.* Consol. ad Marciam, (t. II).—*C. Pol.* Cons. ad Polybium, (t. II). — *C. Sap.* de Constantia sapientis, (t. I). — *Exc.* Excerpta e Senecæ libris, (t. IV). — *Epigr.* Epigrammata, (t. IV). — *Epist.* Epistolæ, (t. III et IV). — *Frag.* Fragmenta, (t. IV).—*Fr. nov.* Fragmenta nova, (t. IV). — *Ir.* de Ira, (t. I). — *Lud.* De morte Claudii Cæs. Ludus, (t. II).—*Ot. sap.* De Otio sapientis, (t. I).—*Prov.* De Providentia, (t. II). — *Q. N.* Quæstiones naturales, (t. V). — *Tr. an.* De Tranquillitate animi, (t. I).—*V. Beat.* De Vita beata, (t. I).

N. B. Numerus romanis signis expressus librum, arabicis vero, caput et paragraphum indicat.

INDEX
RERUM ET VERBORUM
IN L. ANNÆO SENECA
MEMORABILIUM.

A.

D.

F.

G.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

7

X.

TABULA RERUM

QUÆ IN HAC ALTERA QUINTI VOLUMINIS PARTE CONTINENTUR.

FINIS OPERUM SENECÆ PHILOSOPHICORUM.

7